

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

11670

4-

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΙΩΑΝΝΑΝ

ΘΕΣΣΑΛΙΑ

ΥΠΟ

ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΓΕΩΡΓΙΑΔΟΥ

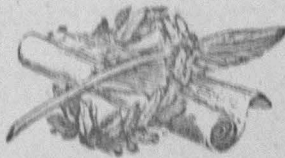
ΙΑΤΡΟΥ

ΘΕΤΤΑΛΟΜΑΓΝΗΤΟΣ

«Καὶ μέλλων' ὄσπερ ἀντί τῆς αὐτοῦ πάτρας
φίλον νομίζω, τοῦτον οὐδαμοῦ λέγω.»
Σοφ. Ἄντιγ.

ΕΚΔΟΤΗΣ

ΚΩΝΣΤ. ΠΑΡΑΣΚΕΥΟΠΟΥΛΟΣ

ΕΝ ΒΩΛΩ

ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ Ι. Ν. ΔΟΜΕΣΤΙΧΟΥ

1894

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΑΝ

εβ

ΤΗΙ ΦΙΛΑΤΑΤΗΙ ΜΟΙ ΣΥΖΥΓΩΙ

ΕΙΣ ΑΝΑΜΝΗΣΙΝ ΤΗΣ ΕΝ ΛΑΡΙΣΣΗΙ ΔΙΑΜΟΝΗΣ

(1875-1877)

ΒΕΡΟΛΙΝΟΝ

ΒΕΡΟΛΙΝΟΝ

ΒΕΡΟΛΙΝΟΝ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

ΔΕΥΤΕΡΑΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ

Ἡ εὐμενὴς ὑποδοχὴ, ἣς ἔτυχεν ἡ παροῦσα συγγραφή, ἐκδοθεῖσα τὸ πρῶτον τὸ 1880, μὲ παρεκίνησε νὰ ἐπιτρέψω εἰς τοὺς ἐκδότας κ. κ. Πιρσκειυόπουλον καὶ I. N. Δομέστιχον, ἵνα προβῶσιν εἰς τὴν ἀνατύπωσιν τοῦ ἐντελῶς ἐξκντληθέντος καὶ πολλυχρόθεν ζητουμένου βιβλίου. Ἡ εὐμένεια αὕτη τοῦ δημοσίου ἐξεδηλώθη ἐν τῇ ἡμεδαπῇ καὶ ἐκτὸς τῆς Ἑλλάδος πολλυχῶς ἐντὸς ὀλίγου τὸ ἔργον μεταφράσθη εἰς δύο ξένας γλώσσας τὴν Γαλλικὴν καὶ τὴν Ἀγγλικὴν ἐπιστηνικά ἄρθρα ἐγράψασαν ὑπὲρ αὐτοῦ ἐν τε τῷ καθ' ἡμᾶς τύπῳ καὶ ἐν τῇ Βερολινικῇ Deutsche Rundschau, ὃ δὲ συγγραφεὺς αὐτοῦ ἐξελέγη ἀντεπιστέλλον μέλος τοῦ ἐν Βερολίνῳ γερμανικοῦ ἀρχαιολογικοῦ ἰνστιτούτου «διὰ τὴν ἐξαιρετον αὐτοῦ ἐργασίαν ἐπὶ τῆς τοπογραφίας τῆς Θεσσαλίας» καὶ ἡ συγγραφή ἐπηνέθη ἐν τῷ γεωγραφικῷ συνεδρίῳ τῆς Βενετίας τὸ 1883 ἐντὸς δὲ ὀλιγίστου χρόνου ἀνηρπάγησαν τὰ ἐκτυπωθέντα 1000 ἀντίτυπα, ἐξ ὧν 400 πρᾶξιεντα ὑπὸ βιβλιοπωλῶν ἐπωλήθησαν ἐν Γερμανίᾳ.

Ἡ παροῦσα δευτέρη ἐκδοσις οὐσιωδῶς δὲν διαφέρει τῆς πρώτης κατὰ πολὺ, διότι οὐδεμίαν τοπογραφικὴν ἐργασίαν ἐγένετο ἐν τῷ μεταξῷ ἐν Θεσσαλίᾳ Ἐπ' ἐσχάτων δὲ μόνον αὐστριακοὶ ἐπιστήμονες ἦλθον ἐνταῦθα πρὸς ἐξέτασιν τῆς χώρας ὑπὸ ἐποψίν γεωλογικὴν, πλὴν οὐτυχῶς δὲν ἠδυνήθησαν νὰ ἐπωφεληθῶ τῶν περισμμάτων τῆς μελέτης αὐτῶν, μήπω ἐκτυπωθείσης. Παρὰ τὴν ἀλλοίωσιν τῆς παροῦσας ἐκδοσις ἀπὸ τῆς πρώτης, καθότι καὶ εἰκόνες προστεθήσαν εἰς τὸ κείμενον πρὸς ζωηροτέραν παρᾶστασιν διαφόρων πόλεων καὶ τοπίων καὶ τοπογραφικὸς χάρτης προστηρήθη, τὸ δὲ κείμενον μετεβλήθη ἐν τισι συνεπειᾷ τῆς εὐρέσεως ἐπιγραφῶν, αἵτινες μεταβάλλουσι τὴν τοποθεσίαν πόλεων τινῶν ἀλλὰ καὶ ἡ νεωτέρη διοικητικὴ διαίρεσις ἡ γενομένη μετὰ τὴν προσάρτησιν, κατέστησεν ἀναγκασίαν τὴν μεταβολὴν τοῦ κειμένου ἐν τοῖς οἰκείαις κεφαλαίοις.

Ἐν τῷ μετὰ τὴν πρώτην ἐκδοσιν διαρρεῦσαντι χρόνῳ ἐπῆλθεν εὐτυχὲς σημαντικὸν γεγονός, ὅπερ προώρισται νὰ μεταβάλλῃ ἐντελῶς τὰ τῆς Θεσσαλίας: ἡ προσάρτησις δηλ. αὐτῆς εἰς τὸ Ἑλληνικὸν Βασίλειον, πλὴν

μικροῦ τμηματος, ἦτοι τῆς ἐπιοχίας Ἐλασσῶνος μενούσης ἐτι ἀλυτρώ-
 του. Ἡ δὲ ἐρπνεύτην οὐκ ὀλίγα εὐνοϊκὰ ἀποτελέσματα τοῦ αἰσίου τούτου
 συμβάντος, καθόσον καὶ διπλῆ σιδηροδρομικὴ γραμμὴ ἐστρώθη καὶ λει-
 τουργεῖ τακτικῶς ἀπὸ τοῦ 1884 καὶ καλαὶ δημόσιοι ὁδοὶ κατασκευάσθη-
 σαν, οἷκι ἀπὸ Λαρίτσης εἰς Ἀγρινίον, εἰς Τύρναβον καὶ εἰς Τρίκαλα, καὶ
 καὶ ἄλλαι τινὲς μικρότεροι δούσαι μεγαλύτεραν ὄθησιν εἰς τὸ ἐμπόριον
 καὶ τὴν ἐπιμιξίαν τῶν κατοίκων. Ἡ δὲ τῷ 1883 γενομένη ἐγκατάστα-
 σις τῶν δημοτικῶν ἀρχῶν συνετέλεσε μεγάλως εἰς τὸν καλλωπισμὸν τῶν
 κυριωτέρων πόλεων, ἐξ ὧν ἡ Λαρίτσα, τὰ Τρίκαλα καὶ ὁ Βῶλος, εὐμοι-
 ρήσασθαι καλῆς ῥυμοτομίας καὶ εὐπρεπῶν οἰκοδομῶν καταλέγονται ἤδη
 μεταξὺ τῶν καλλιτέρων δευτερευουσῶν πόλεων τοῦ Βασιλείου. Πλὴν ἡ
 προσάρτησις ἔσχε καὶ τὴν δυσμενῆ ἐπιρροὴν ἐπὶ τῆς χώρας, καθόσον τὸ
 πλεῖστον μέρος τῶν Τούρκων κατοίκων ἴσως τὰ $\frac{9}{10}$ ἀπελθόντα πρὸς με-
 τανάστευσιν εἰς τουρκικὰς χώρας εὐθὺς κατὰ τοὺς πρώτους μετὰ τὴν ἔνω-
 σιν μῆνας, ἐσπέρησαν μὲν τὴν γεωργίαν πολλῶν καὶ δεξιῶν ἐργατικῶν
 βραχιόνων, συνετέλεσαν δὲ οὐκ ὀλίγον καὶ εἰς τὴν ἐλάττωσιν τοῦ κυκλο-
 φοροῦντος χρήματος, καθόσον οἱ μεταναστῆται συναπεκόμισαν ὑπὲρ τὰ εἴ-
 κοσι ἑκατομμύρια εἰς χρυτὸν. Ἀδύνατον ἦτο τὸ τοιοῦτο σοβρὸν οἰκο-
 νομικὸν γεγονός· νὰ μὴ ἐπηρεάσῃ δεινῶς καὶ προκαλέσῃ ὀξείαν κρίσιν ἐπι-
 δεινωθεῖσθαι καὶ ἐκ σειράς ἀτυχῶν εἰσοδείων τῶν κυριωτέρων γεωργικῶν
 προϊόντων. Ἐ' ἀποτέλεσματα τούτης θὰ ἦσαν δεινότερα καὶ θὰ ἐπῆρχε-
 το δυσθεράπευτος κατὰστασις, ἂν μὴ ἐκ τῶν πρώτων χρόνων τῆς προσαρ-
 τήσεως ἰδρύετο ἐν τῷ τόπῳ πιστωτικὸν κατὰστημα, ἡ Προνομιούχος Τρά-
 πιζα Ἡπειροθεσσαλικῆς, ἣτις διὰ τοῦ χρήματος, ὅπερ εἰσῆγαγεν ἐξωθεν
 ἀντεκατέστηται μεριδιὸν τι τοῦ ἀπὸ τῶν ἀποδημησάντων ὀθωμανῶν ἀφαι-
 ρεθέντος καὶ διηκούλουε μεγάλως τὴν μεταβίβασιν ἱκανοῦ μέρους τῆς κτη-
 ματικῆς περιουσίας εἰς Χριστιανούς κυρίους. Καὶ εἶνε μὲν ἀληθές, ὅτι ὁ
 ἀποδημήσας τουρκικὸς πληθυσμὸς ἀντικατεστάθη ὑπὸ τῶν ἐκ τῆς νοτιοτέ-
 ρας Ἑλλάδος καὶ τινῶν ἐκ τῆς θούλης ἐγκατασταθέντων ἐν Θεσσαλίᾳ,
 ἀλλ' ἡ ἀντικατάστασις αὕτη ὑπῆρξε λίαν ἐλλειπής, καθόσον ἀφορᾷ ἰδίως
 τὸν γεωργικὸν πληθυσμὸν, διότι ἂν ἐξαιρέσῃ τις τὸ Καζακλὰρ καὶ τινὰ
 χωρία παρὰ τὸν Ὀλυμπον, ἀριθμοῦντα τὸν αὐτὸν πληθυσμὸν ὡς καὶ πρό-
 τερον, παντα τ' ἄλλα ὑπὸ τῶν τούρκων κατοικουμένων χωρίων, ἰδίως δὲ
 τὰ μεταξὺ Φερτάλων καὶ Δομοκοῦ, τὰ καλούμενα χωρία τοῦ Ντῆγγρα-
 σι, μένουσι σχεδὸν ἔρημα καὶ ἀκαλλιέργητα.

Ἐτέρα δυσμενὴς ἐπιρροή τῆς προσαρτήσεως ὑπῆρξεν ἢ ἐπὶ τὰ χεῖρω τροπῇ τοῦ εἰσαγωγικοῦ ἐμπορίου, ὅπερ στερηθὲν τῶν ἐπαρχιῶν τῆς νοτιοδυτικῆς Μακεδονίας, εἰς ἃς ἕως τότε ἐπεξετεινέτο, συνεστάλη ἐντὸς μικροτέρου χώρου καὶ ἀπώλεσε μέγα μέρος τῆς ζωηρότητος αὐτοῦ. Ἄλλὰ μεθ' ὅλην τὴν ἀναλγησίαν τῶν κατὰ καιροὺς κυβερνήσεων καὶ μεθ' ὅλας τὰς ἀτυχίας τῶν εἰσοδειῶν κατὰ σειρὰν ἐτῶν ἀπὸ τῆς προσαρτήσεως, ἢ Θεσσαλία πόρρω ἀπέχει τοῦ νὰ παρουσιάσῃ εἰκόνα ἐξαντλήσεως καὶ παρακμῆς· τοῦτο δὲ ὀφείλεται, εἰς τὸ λιτὸν τοῦ βίου, εἰς τὰς ἐξείς τῆς οἰκονομίας καὶ ἀποταμιεύσεως καὶ εἰς τὸ φίλεργον τῶν κατοίκων τῆς, δι' ὧν οὗτοι κατάρθωσαν καίπερ ὑποστάντες τοιαύτας δοκιμασίας, νὰ ἐπεκτείνωσι σημαντικῶς τὸ ποσὸν τῶν καλλιεργουμένων γαιῶν, εἰς τρόπον ὥστε ὁ νῦν ριπτόμενος εἰς τὴν γῆν σπόρος ὑπερβαίνει κατὰ 150,000 κοιλὰ τὸν κατὰ τοὺς πρώτους χρόνους τῆς προσαρτήσεως καὶ τοῦτο κατόπιν τηλικαύτης ἐλαττώσεως τῶν ἐργατικῶν βραχιόνων. Ἄλλ' ἐκτὸς τούτου καὶ νέα εἶδη καλλιεργείας εἰσήχθησαν κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους ἐν τῇ Θεσσαλικῇ πεδιάδι· οὕτω, ἐν τῷ χωρίῳ Λαζαρίνα εἰσήχθη ἀπὸ τινῶν ἐτῶν ὑπὸ τοῦ μεγαλοπλοῦτου ἰδιοκτῆτου κ. Χρηστάκη Ζωγράφου ἢ καλλιέργεια τῆς ὀρυζης, ἣτις καθ' ἑκατοντάδας χιλιάδας ὀκάδων παράγεται σήμερον. Ἐν δὲ τῇ θέσει Κιούρκα τοῦ χωρίου Μαυροματίου ἰδρύεται ὑπὸ τοῦ εἰρημένου ὁμογενοῦς μέγα ζαχαροποιεῖον, ὅπερ ἂν εὐδωθῆ, πρόκειται οὐ μόνον νὰ συντελέσῃ, καθ' ὅσον ἐξ αὐτοῦ ἐξαρτᾶται, εἰς τὴν διαρρυθμίσιν τοῦ νομισματικοῦ ζητήματος, ἀλλὰ, καὶ νὰ ἐπιδράσῃ σπουδαίως εἰς τὸ γεωργικὸν μέλλον τῆς Θεσσαλίας. Διὰ τοῦτο δὲν δύναμαι ἢ νὰ ἐξάρω ἐνταῦθα τὴν μεγάλην σημασίαν, ἣν ἔχει τὸ διὰ τῆς ἰδιωτικῆς πρωτοβουλίας τοῦ κ. Χρηστάκη Ζωγράφου ἰδρυόμενον ἔργον καὶ νὰ ἀπονεύω τὸν προσήκοντα ἔπαινον εἰς τὴν πατριωτικωτάτην ταύτην ἐπιχείρησιν νὰ συστήσω δὲ αὐτὴν ὡς γνώμονα πρὸς τὸν ὁποῖον ὀφείλουσι νὰ ρυθμίζουσι εἰς τὸ μέλλον τὰς εὐεργετικὰς αὐτῶν διαθέσεις οἱ ἐν τε τῇ ἡμεδαπῇ καὶ ἀλλοδαπῇ ἐγκατεστημένοι πλούσιοι ἡμῶν ὁμογενεῖς· ἂν θέλωσι οἱ κύριοι οὗτοι νὰ κατακτήσωσι καὶ νὰ φέρωσι ἐπαξίως τὸν τίτλον τοῦ ἐθνικοῦ εὐεργέτου, ἂν θέλωσι νὰ ἀκούωσι τὸ ὄνομα αὐτῶν προφερόμενον μετ' εὐλογιῶν εἰς πᾶσαν γωνίαν τῆς Ἑλληνικῆς γῆς, ὀφείλουσι νὰ μιμηθῶσι τὸ παράδειγμα τοῦ κ. Χρηστάκη Ζωγράφου καὶ παύσωσι πλέον νὰ ἀναγεύωσι Ἀκαδημίας καὶ Βιβλιοθήκας καὶ Πολυτεχνεῖα καὶ Σχολεῖα τῶν Ἐυεελπίδων καὶ εἴτε τοιοῦτον, διότι ἀρκετὰ τοιαῦτα ἔχομεν ἤδη καὶ ἃς μεταχειρισθῶσι τὸ

χρήμα αὐτῶν εἰς ὑπόστήρηξιν τῆς βιομηχανίας καὶ γεωργίας ἐν τῇ πατρίδι ἡμῶν, καὶ ἅς ἦνε βέβαιον, ὅτι θὰ γείνωσι διὰ τοῦ τρόπου τούτου τὸ ἀντικείμενον τῆς λατρείας καὶ τῆς ἀγάπης σύμπαντος τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους.

Καὶ δύναται μὲν νὰ θεωρηθῇ ὡς βέβαιον, ὅτι μετὰ παρέλευσιν ἱκανοῦ χρονικοῦ διαστήματος ἡ Θεσσαλία καὶ ἄνευ κυβερνητικῆς ἀρωγῆς, ἀλλὰ μόνον διὰ τῆς ἰδιωτικῆς πρωτοβουλίας, θέλει φθάσει εἰς τὸν φυσικὸν αὐτῆς προορισμὸν, ὅστις εἶνε νὰ τροφοδοτῇ ὅλην τὴν Ἑλλάδα διὰ τοῦ ἐν αὐτῇ παραγομένου σίτου, πλὴν τὸ ἀποτέλεσμα τοῦτο θὰ ἐπέλθῃ ταχύτερον ἂν αἱ κυβερνήσεις τοῦ τόπου ἀποφασίσωσι νὰ στρέψωσι σύντονον εἰς τοῦτο τὴν προσοχὴν. Καιρὸς πλέον εἶνε νὰ ἐννεήσωσιν οἱ κυβερνήται τῆς Ἑλλάδος, ὅτι ἡ Θεσσαλία δὲν προσηρτήθη εἰς αὐτὴν, μόνον καὶ μόνον διὰ νὰ γορηγῇ ψήρους πρὸς κατάρτισμόν πλειονοψίας, ἀλλ' εἶνε ὑπὸ τῆς φύσεως πλασμένη οὕτως, ὥστε νὰ θεραπεύσῃ τὴν Ἑλλάδα τοῦ χρονίου οικονομικοῦ νοσήματός της καὶ παρέσχῃ αὐτῇ διαρκῆ εὐρωστίαν καὶ ὑγείαν. Ἄνευ τῆς Θεσσαλίας δὲν ἦτο δυνατόν νὰ θεωρηθῇ ἄρτια ἡ οικονομικὴ ὑπαρξίς τῆς Ἑλλάδος· χώρα ἐξόχως γεωργικὴ, εἰς ἡ Ἑλλάς, ἀποζῶτα σχεδὸν ἀποκλειστικῶς ἀπὸ τῆς γεωργικῆς παραγωγῆς εἶνε παραλογισμὸς νὰ ὑποτεθῇ, ὅτι δύναται νὰ ζήσῃ οικονομικῶς ἐφ' ὅσον δὲν ἔχει ἐξ ἑαυτῆς τὸν ἀπαιτούμενον πρὸς συντήρησιν τῶν κατείκων της σίτον καὶ πορίζεται τοῦτον ἐκ τῆς ἀλλοδαπῆς. Δὲν ἀρκεῖ ὅμως τοῦτο μόνον, ἀνάγκη αἱ κυβερνήσεις νὰ μελετήσωσι καὶ τὸ ἄλλο συναφές ζήτημα καὶ νὰ προβῶσι μετὰ περισκέψεως καὶ θόρον εἰς τὴν ἐπίλυσιν αὐτοῦ. Ὅπως ἔχωσι νῦν τὰ τῆς κτηματικῆς περιουσίας ἐν Θεσσαλίᾳ πλέον ἢ τὸ ἥμισυ τοῦ εἰσοδήματος καρποῦνται κύριοι τῶν κτημάτων διαμένοντες ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ, ἐπομένως τὰ ἐκ τούτου χρήματα δὲν κυκλοφοροῦσιν ἐντὸς τῆς Ἑλλάδος. Τότε μόνον τὸ προῖόν θὰ μείνῃ ἐντὸς τῆς χώρας καὶ τὸ ἀπὸ τούτου χρήμα θὰ αὐξάνῃ τὴν χρηματικὴν κυκλοφορίαν, ὅταν κύριοι τῆς γῆς γίνωσιν οἱ χωρικοὶ οἱ καλλιεργοῦντες αὐτήν. Ἡ ἐπίλυσις τοῦ καλουμένου ἀγροτικοῦ ζητήματος τῆς Θεσσαλίας παρίσταται οὕτω, ὅχι πλέον ὡς μεταρρύθμισις κοινωνιστικὴ, ἀλλ' ὡς ἐπιτακτικὴ οικονομικὴ ἀνάγκη, ὅχι μόνον τῆς Θεσσαλίας, ἀλλ' ἀμέσου ἐπιρροῆς ἐφ' ὅλης τῆς Ἑλλάδος.

Ὡς ἐκ τούτου αἱ κυβερνήσεις δὲν ἔχουν καιρὸν νὰ χάσωσι, ἀλλὰ πρέπει γοργῶς νὰ βαδίζωσιν εἰς τὴν λύσιν τοῦ προβλήματος. Ἡ δὲ μόνη λύσις εἶνε ἐκείνη, δι' ἧς ὁ χωρικός θέλει γείνει κύριος τῆς γῆς. Πρὸς στιγμὴν

ἐράνη, ὅτι ἡ κυβέρνησις τοῦ κ. Τρικούπη ἐνόησε τὴν σημερινὴν τοῦ ζη-
 τήματος ὅτι ἔφερε τὸν νόμον τοῦ 1888, ἀλλ' ἡ δόξις, ἣν ὑπεδείκνυσεν
 ὁ νόμος, ἦτο σφαλερὰ· πρόκειται δηλαδὴ ν' ἀγοράσῃ ὁ χωρικός τὴν
 γῆν διὰ ξένων κεφαλαίων πληρόνων τόκους καὶ χρεωλύσια, ἀλλ' ἡ μέθο-
 δος αὕτη δοκιμασθεῖτα ὑπ' αὐτῶν τούτων τῶν χωρικῶν κατὰ τοὺς πρώ-
 τους χρόνους τῆς προσαρτήσεως κατέληξεν εἰς οἰκτρότατον νουάγιον, κα-
 θόσον οἱ χωρικοὶ ἀγοράσαντες γαίαις, ὅχι μόνον ἐξεχώρησαν αὐτὰς βραχύ-
 τερον ἐκ νέου, ἀλλ' ἀπώλεσαν καὶ τὰ ὀλίγα κεφάλαια, ἅπερ κατέβηλον
 κατὰ τὴν ἀγοράν. Ὅπως γίνῃ ὁ χωρικός ἰδιοκτήτης τῆς γῆς ὀφείλει ν'
 ἀγοράσῃ αὐτὴν δι' ἰδίων τοῦ χρημάτων, διὰ νὰ ἔχῃ ἐν ἰδίᾳ χρήματα,
 ὀφείλει νὰ τ' ἀποκτήσῃ καὶ διὰ νὰ τ' ἀποκτήσῃ ὅσον τὸ δυνατόν ταχύ-
 τερον, ὀφείλει νὰ ἐργασθῇ εἰς εὐρύτερον κύκλον ἐκείνου, εἰς τὸν ὑποῖον
 εἰργάζεται μέχρι τοῦδε· ἀλλὰ διὰ νὰ ἐργασθῇ οὕτω τελεσφόρως ἔχει ἀνάγκη
 προχείρου καὶ εὐθηνοῦ χρήματος. Τοῦτο περὶ ἐγκτεῖται ὁ κόμβος τοῦ ζη-
 τήματος. Τοῦτο ὑπέδειξαν εἰς τοὺς ἀρμοδίους δικαστοὶ Βουλευταί, ὡς καὶ
 τὸν τρόπον, δι' οὗ ἠδύνατο νὰ ἐξυφραθῶσι τὰ χρήματα, ἀλλὰ δυστυχῶς
 ἐλάλησαν εἰς ὅσα μὴ ἀκουόντων. Αἱ κυβερνήσεις ἀπέβλεπον μόνον εἰς ὑπο-
 σχέσεις χάριν πολιτικῆς κερδοσκοπίας, εἴαι ἦσαν αἱ περὶ ὑδραυλικῶν ἔργων,
 ὧν ἡ ἐκτέλεσις προενεκήθη μὲν πρό τιμῶν ἐτών, ἔμεινεν ὁμως ἐπὶ τοῦ
 χάρτου μόνον. Ταῦτα ἄλλως δὲν εἶχον καὶ κάμμιναν πραγματικὴν ἀνάγκη
 νὰ θεραπεύσῃσι. Δι' αὐτοῦ θὰ ἀπεκαλύπτοντο γαίαι τινες καλυπτό-
 μεναι νῦν ὑπὸ τῶν ὑδάτων, ἀλλὰ μήπως στερούμεθα ἐτοιμῶν καλλιεργη-
 σίμων γαιῶν καὶ πρέπει νὰ σαπινώμεν πρὸς ἀνακαλύψιν ἄλλων; Τὰ
 ἔργα, τὰ ὁποῖα ἠδύνατο νὰ θεραπεύσῃσι πραγματικὰς ἀνάγκας, ἦτοι
 τὴν ἀπὸ τῶν πλημμυρῶν ἀπαλλαγὴν καὶ τὴν ἀρδευσιν κατὰ τοὺς ἀνύδρους
 μῆνας τοῦ θέρους, θ' ἀπῆλθον δαπάνην τόσον κοσμοπολίτου ποσού, ὥστε
 ἡ ἐξεύρεσις αὐτοῦ εἶνε ἴσως ἀδύνατος, ἀλλὰ καὶ ἂν ἐξευρίσκετο θ' ἀπέ-
 βαινε περιττὴ ἢ δαπάνη, καθότι ἡ ἐκ τῶν ἔργων ὠφέλεια ἐν θὰ ἐκαλυ-
 πτε τὰς γενομένας δαπάνας· πλὴν τούτου δὲ εἶνε ζήτημα ἂν τὰ ὑπάρχον-
 τα ἐν Θεσσαλίᾳ ὑδάτα κατὰ τοὺς ἀύχμηρους θερινούς μῆνας, ὅτι ὁ μέγι-
 στος τῶν ποταμῶν αὐτῆς, ὁ Πηνειός, μεταβάλλεται εἰς ῥηχὸν ῥυακίον,
 θὰ ἐπῆρκεν πρὸς ἀρδευσιν τῶν γαιῶν. Τὸ μόνον πρακτικὸν καὶ πραγμα-
 τοποιήσιμον θὰ ἦτο ἐργασία πρὸς διαρρύθμισιν τοῦ ρεῖθρου τοῦ Πηνειοῦ
 εἰς μέρη τινα παρακωλύοντα τὰς πλημμύρας αὐτοῦ. Εὐχῆς ἔργον θὰ ἦτο

ἡ τοιαύτη ἐργασία νὰ ἐκτελεσθῆ ὡς ἐν τάχῳ, καθόσον καὶ ἡ χάριν αὐτῆς δαπάνη δὲν εἶνε ὑπερβολικὴ.

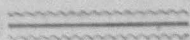
Ἀνεξαρτήτως πάντων τούτων, τὴν προαγωγὴν τοῦ τόπου, εἰς μεγαλειτέραν ὕλικὴν ἀνάπτυξιν ἀνεχαίτισα καὶ ἡ ἐν γένει διοικήσεις βεβαίως αὕτη εἶνε πολλῶ ἀνωτέρα, καὶ οὔτε κἂν ἐπιδέχεται σύγκρισιν πρὸς τὴν ἐπὶ τουρκοκρατίας κακοδιοικήσιν καὶ ἀθλιότητα, πλὴν κατὰ δυστυχίαν δὲν ικανοποίησε πάσας τὰς δικαίας καὶ ἐλλόγους ἀξιώσεις, ὥς εἶχον οἱ κἀτακοι παρὰ κυβερνήσεως Χριστιανικῆς καὶ πεπολιτισμένης, πατρικῆς καὶ πεφωτισμένης. Καὶ διὰ νὰ μὴ εἰσέλθω εἰς λεπτομερείας, τονίζω ἐνταῦθα τὴν κατάστασιν τῆς δημοσίου ἀσφαλείας, ἣτις δυστυχῶς ἐπιπροσθεῖ ἐν πολλοῖς εἰς τὴν πρόσδον τοῦ ἐμπορίου καὶ εἰς αὐτὴν τὴν γεωργικὴν ἀνάπτυξιν.

Καὶ οὕτως ἡ ἰδέα, ὅτι ἡ πρόσκτισσις τῶν εὐφόρων πεδιάδων τῆς Θεσσαλίας θὰ ἀνεκούφιζε τὸ Ἑλληνικὸν Βασίλειον καὶ θὰ ἐξῆγον αὐτὸ ἐκ τῶν οἰκονομικῶν δυσχερειῶν εἰς ἃς εὐρίσκειται, δὲν ἐπηλήθευσε δυστυχῶς μέχρι σήμερον. Ἦρχισαν γὰρ νὰ ψυχραίνωνται καὶ αἱ ἐλπίδες, αἵτινες ἐγεννήθησαν ἐν τῇ καρδίᾳ παντός Ἑλλήνος κατὰ τοὺς χρόνους τῆς προσκρτήσεως τῶν νέων ἐπαρχιῶν περὶ χισιωτέρου μέλλοντος τῆς πατρίδος ἡμῶν, ἀλλ' ἂν οἱ μέχρι τοῦδε κυβερνῆται μὴ κατανοήσαντες οὐδόλως τὰς ἀνάγκας τοῦ τόπου, τὸν ὁποῖον ἐκυβέρνησαν, διὰ τῆς στρεβλῆς αὐτῶν ἐνεργείας ἔφερον τὴν ὀλεθρίαν κατὰστασιν, ἐνώπιον τῆς ὁποίας σήμερον εὐριτόμεθα, τὸ ταιούτων δὲν πρέπει οὐδόλως νὰ μᾶς ἀποθαρρύνῃ· ἔχει ὁ Ἑλληνικὸς λαὸς τὰς ἀρετάς, αἱ ὧν θὰ δυναθῆ νὰ ἐξέλθῃ τῶν δοκιμασιῶν εἰς ἃς ἐνέβαλον αὐτὸ ἀδέξιοι κυβερνῆται. Φίλεργος ὢν καὶ φιλόνομος, αὐτάρκης καὶ ἐπιχειρηματίας, ἀνδρεῖος καὶ φιλότιμος καὶ νεύμων θάδυναθῆ ἐπὶ τέλος νὰ εὕρῃ καὶ τοὺς κυβερνήτας αὐτοῦ, εἵτινες ἐν γνώσει τῶν ἀληθῶν ἀναγκῶν ἐρχόμενοι διὰ σώφρονος ἐνεργείας ἐπίκουροι εἰς τὴν ἰδιωτικὴν πρωτοβουλίαν θὰ κατορθώσωσι νὰ ὁδηγήσωσιν αὐτὸν εἰς ὁδὸν προόδου, εὐημερίας καὶ δόξης.

Πρὶν δὲ καταπαύσω τὸν λόγον, ὀφείλω καὶ δημοσίᾳ νὰ ἐκφράσω ἐνταῦθα τὰς εὐχαριστίας μου εἰς τὸν νεαρὸν διδάκτορα τοῦ δικαίου Α. Ι. Ἀργύρη, ὅστις διὰ τῆς προθύμου αὐτοῦ συνεργασίας συνετέλεσεν εἰς τὴν μετασκευὴν τοῦ κειμένου, ἐνθα αὕτη ὑπηγορεύετο ὑπὸ τῆς νέας διοικητικῆς διαίρέσεως.

Ὡς καὶ εἰς τὸν Δημοσθένην Ῥιζόπουλον καταρτίσαντα τέλειον ἀλφabetικὸν πῖνακα πρὸς ἐξεύρεσιν τῶν ἐν τῷ κειμένῳ περιγραφομένων.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Θεσσαλία καλεῖται ἡ τερπνὴ καὶ περικαλλὴς ἐκείνη χώρα, ἣτις πρὸς Α. μὲν βρέχεται ὑπὸ τῶν κυκλάτων τοῦ Θερμαϊκοῦ κόλπου καὶ τοῦ Αἰγίου πελάγους, πρὸς Β. δὲ χωρίζεται διὰ τοῦ Ὀλύμπου καὶ τῶν Χαισιωτικῶν ὄρεων ἀπὸ τῆς Μακεδονίας, πρὸς Δ. δὲ διὰ τῆς Πίνδου ἀπὸ τῆς Ἠπείρου καὶ πρὸς Μ. διὰ τῆς Ὀθρυος ἀπὸ τῆς Φθιώτιδος, μὲν τῶν βρειοτέρων ἐπαρχιῶν τοῦ ἑλληνικοῦ βασιλείου.

Ἡ χώρα αὕτη, κειμένη μεταξὺ $38^{\circ} 48''$ καὶ $40^{\circ} 10''$ βορείου πλάτους καὶ $39^{\circ} 30''$ καὶ 41° ἀνατολικῆς μήκους, ἔχει ἔκτασιν 210 περίπου τετραγωνικῶν μιλίων· διαιρεῖται δὲ εἰς ὄρεινὴν καὶ πεδινὴν Θεσσαλίαν· καὶ ἡ μὲν ὄρεινὴ, ἀρχομένη ἀπὸ τοῦ Αἰαντείου ἄκρωτηρίου πρὸς δεξιὰν τῶν εἰσπλέοντι τὸν Παγασητικὸν κόλπον, διήκει δι' ὅλης τῆς ὄρεινῆς σειρᾶς τοῦ Πηλίου καὶ τῆς Ὀσσης διευθυνημένη ἐκ τοῦ ΜΑ πρὸς τὸ ΒΔ, διὰ δὲ τῆς κοιλάδος τῶν Τεμπῶν μετακλίνοσα ἐπὶ τῶν μεσημβρινῶν πλευρῶν τοῦ Ὀλύμπου καὶ τῶν συνεχῶν Χαισιωτικῶν ὄρεων ἐκτείνεται ἐκ τοῦ ΒΑ πρὸς τὸ ΜΔ, στρεφόμενη ἐπειτα πρὸς τὸ ΜΑ καταλαμβάνει τὴν ἀνατολικὴν πλευρὰν τοῦ Πίνδου καὶ τὴν βορείαν τῆς Ὀθρυος, ἣτις ἐκπέμπουσα ταπεινὰς τινας λοφοσειρὰς πρὸς Β. συναντᾷ τὰς μεσημβρινὰς περικοχίας τοῦ Πηλίου· οὕτω δὲ συναποτελεῖται συνεχὴς ὄρεινός κύκλος περιβάλλων πανταχόθεν τὴν ἐρίθωλον Θεσσαλικὴν πεδιάδα.

Ἡ τοιαύτη διαρρύθμισις τῆς χώρας παρετηρεῖται πολλαχού τῆς ἑλληνικῆς γερτονήσου· καθότι καὶ ἐν τῇ Λακωνίᾳ καὶ ἐν τῇ Μεσσηνίᾳ καὶ ἐν τῇ Ἀττικῇ καὶ ἐν τῇ Βοιωτίᾳ καὶ ἄλλαχού ἀνευρίσκωμεν κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον εὐρείας πεδιάδας περιβαλλομένας κατὰ τὸ πλεῖστον τῆς περιμέτρου αὐτῶν ὑπὸ ὑψηλῶν ὄρεων· ἀλλὰ τὸ ἐντελέστερον αὐτῆς τύπον ἔσχεν ἐν τῇ Θεσσαλίᾳ ἡ χωρογραφικὴ αὕτη διάταξις· μόνον στενὴ τις διασφάξις, ἡ κοιλάς τῶν Τεμπῶν, διακόπτει ἐνταῦθα τὴν ὄρεινὴν συνέχειαν καὶ ἐπιτρέπει τὴν δι' αὐτῆς καταφορὰν τῶν διαρρεόντων τὴν πεδιάδα ὑδάτων εἰς τὸν Θερμαϊκὸν κόλπον· διὰ τοῦτο δὲ καὶ οἱ ἀρχαῖοι κάτοικοι τῆς Θεσσαλίας ἐπίστευον, ὅτι κατὰ τοὺς προϊστορικοὺς χρόνους ἡ χώρα αὐτῶν ἦτο πυθμὴν εὐρείας λίμνης, καὶ ὅτι βραδύτερον γενομένου ὑπὸ σεισμοῦ βήγματος μεταξὺ τοῦ Ὀλύμπου καὶ τῆς Ὀσσης, ἐξαρθέντος δὲ καὶ

τοῦ ἐδάφους τῆς πεδιάδος, διεξέπεσαν τὰ ὕλατα τοῦ Πηνειοῦ διὰ τῆς κρι-
λάδος τῶν Τεμπῶν εἰς τὴν θάλασσαν καὶ ἀπεκάλυψαν τὸ τότε λιμναζόμε-
νον Θεσσαλικὸν πεδῖον. Καὶ ἑορτὴν δὲ μεγίστην πρὸς ἀνάμνησιν τοῦ γεγο-
τος τούτου ἐτέλουν οἱ ἀρχαῖοι Θεσσαλοὶ, *Πελώρια* προσαγορευομένην, καθ'
ἣν ἔθνον τῷ Διί, καὶ τραπέζας λαμπράς κοσμοῦντες παρετίθεσαν καὶ
φιλόκθρωπον τὴν πνήγυριν συνετέλουν, ὥστε καὶ ἅπαντας τοὺς ξένους
ἐπὶ τὴν θυσίαν παρελάμβανον καὶ τοὺς δεσμώτας ἔλυον καὶ τοὺς οἰκέτας
κατακλίναντες μετὰ πάσης παρηγορίας εἰσπίων δικαιοσύνην αὐτοῖς, τῶν
δεσποτῶν ἦτο δὲ ἡ ἑορτὴ αὕτη ἀπομίμησις τῆς ὑπὸ τοῦ Πελασγοῦ κατὰ
τοὺς προϊστορικοὺς χρόνους ἑορταθείσης πρὸς τιμὴν τοῦ Πελώρου, ὅστις
πρῶτος ἀνήγγειλεν αὐτῷ θύοντι, ὅτι ἐν τῇ Αἰμονίᾳ σεισμῶν μεγάλων γενο-
μένων ῥαγεῖται τὰ Τέμπη ὄρη ὀνομαζόμενα, καὶ ὅτι διὰ τοῦ διαστήματος
ὄρμησαν τὸ τῆς λίμνης ὕδωρ ἐμβάλλει εἰς τὸ τοῦ Πηνειοῦ βεῖθρον καὶ τὴν
πρότερον λιμναζουσαν γῶραν ἀπὸ τῆς γεχυμνωσθαι, καὶ ἀναζητησάντων
τῶν ὑδάτων περὶ τὸ θυμωστὰ τῷ μεγάλῳ καὶ τῷ κἀλλεὶ ἀναφαίνεσθαι
(Ἄθην. 639). Φαίνεται δὲ, ὅτι ἡ ἐξέλιξις τοῦ ἐδάφους δὲν ἐγένετο πνευ-
ματικῶς καὶ μέρη τινὰ ἐλείψαντα ταπεινότερα τῶν ἄλλων, ὡς καταδει-
κνύει ἡ ὑπερξίς τῶν λιμνῶν Βοιωτίας καὶ Νεστωνίδος, τὰς ὁποίας καὶ οἱ
ἀρχαῖοι ἐθεώρουν ὡς λείψανα τῆς μεγάλης προϊστορικῆς Θεσσαλικῆς λί-
μνης (Στρ. 9. 5), καὶ αἱ εὐρεῖαι ἐπιπέσεις ἐκτάσεις αἱ κατὰ τὴν ἄνω Θεσ-
σαλικὴν πεδιάδα παρατηροῦμεναί.

Καὶ πρῶτος μὲν τῶν ἀρχαίων συγγραφέων, ὅστις ἐκφέρει τὴν εἰκασίαν
τῆς κατὰ τοὺς ἀρχαιοτάτους χρόνους κατακλύσεως τῆς Θεσσαλικῆς πε-
διάδος, εἶνε ὁ Ἡρόδοτος (7, 129, 328). Καὶ ὁ Στράβων δὲ καὶ ὁ Αἴλιος
Ἀριστείδης (Ἄιγυπτ. τόμος 2. σελ. 351) καὶ ὁ Αἰλιανὸς (Ποικ. Ἱστορ.
6. 4) καὶ ὁ Φιλόστρατος (Εἰκ. 2. 10. σελ. 831) καὶ ὁ Ἀθήναιος (ἐνθ'
ἀνωτέρω) καὶ ὁ Εὐστάθιος (Περικ. εἰς "Ομ.), καὶ ἄλλοι τινὲς τῶν ἀρ-
χαιῶν συγγραφέων μνημονεύουσι τῆς τοιαύτης περὶ τῆς Θεσσαλικῆς ἀρχαίας
παραδόσεως καὶ πάντες δὲ οἱ νεώτεροι περιηγηταί, ἀποβλέποντες πρὸς
τὴν χωρογραφικὴν διαρρύθμισιν τῆς γῶρας, ἀναγνωρίζουσιν ὁμορφῶς ὡς
πιθανωτάτην τὴν κατὰ τοὺς ἀρχαιοτάτους χρόνους κατακλύσιν τῆς Θεσ-
σαλικῆς πεδιάδος· ἀλλὰ καὶ ὁ Ὅμηρος καὶ ὁ Ἡσίοδος, εἰς γλῶσσαν εἰκο-
νικὴν καὶ ὑπὸ ἀλληγορικὸν πέπλον μεταδίδοντες τὰς παραδόσεις καὶ τὰς
ἐντυπώσεις τῶν πρώτων λαῶν τῆς Ἑλλάδος, δὲν ὑποδεικνύουσιν ἄρα ἐν
τοῖς ποιήμασιν αὐτῶν μεγάλην γεωλογικὴν μεταβολὴν συμβῆσαν κατὰ

τούς ἀρχαιοτάτους χρόνους ἐν τῇ ἑλληνικῇ χερσονήσῳ; Ὁ ἐκ τῶν κορυφῶν τοῦ Ὀλύμπου ὑπὸ τοῦ Διὸς καταπιεζόμενος κεραυνός, ἡ μάχη τῶν Ἑκατοχειρῶν καὶ τῶν Γιγάντων, καὶ ἡ ὑπὸ τῶν τελευταίων τούτων ἐπιθέσις τοῦ Πηλίου ἐπὶ τῆς Ὀσσης, πρὸς ἐκπολιόρησιν τῆς κατοικίας τῶν Θεῶν, δὲν εἶνε ἴσως ἡ προσωποποιήσις τῆς πάλης τῶν στοιχείων, πάλης φοβερᾶς ἐπακολουθουμένης ὑπὸ σεισμῶν καὶ ὑποχθονίων κρότων; Οὐ μόνον δὲ ἡ ἀπόσχιτις τῆς Ὀσσης ἀπὸ τοῦ Ὀλύμπου, ἀλλὰ καὶ ἡ ὑπαρξίς τῶν Μετεώρων, κολοσσικῶν βράχων ἐκβλαστάνοντων ἐκ τῆς πεδιάδος ΒΔ τῶν Τρικκῶν, καὶ τὰ ἀπολιθώματα κογχυλίων καὶ ἄλλων ὀστρακοδέρμων εὐρεθέντα ἐπὶ τῆς κορυφῆς τῶν Θεσσαλικῶν ὄρειων καὶ μαρτυροῦντα τὴν ἠφαιστογενῆ αὐτῆς δι' ἀναδύσεως ἐκ τοῦ πυθμένος τῆς θαλάσσης ἀνύψωσιν καὶ τινὰ ἄλλα γεωλογικὰ φαινόμενα, περὶ ὧν κατωτέρω ὁ λόγος, πείθουσιν, ὅτι κατὰ τοὺς ἀρχαιοτάτους χρόνους συνέβη κατὰ τὰς χώρας ταύτας σπουδαία γεωλογικὴ ἀλλοίωσις, τῆς ἑστίας ἀμυδρᾶ καὶ πόρρω ἀπήχησις εἶνε τὰ ἐν τῇ Ὀμηρικῇ καὶ Ἡσιόδειῳ ποιήσει ἀναφερόμενα καὶ τὰ περὶ τοῦ ἐπὶ Δευκαλίωνος κατακλυσμοῦ μυθολογούμενα.

Τότε λοιπὸν σχηματισθεῖσα καὶ ἡ ἀασφᾶς τῶν Τεμπῶν, δι' ἧς ἐκβαλλεὶ ὁ Πηνειὸς εἰς τὸν Θερματικὸν κόλπον, ἀπῆλλαξε τῶν καλυπτόντων αὐτὸ ὑδάτων καὶ ἀπεκάλυψε τὸ ὠραῖον Θεσσαλικὸν πεδίον, ὅπερ σχηματισθὲν ἐκ τῆς καθιζήσεως τοῦ πηλοῦ καὶ τῆς σήψεως ὀργανικῶν οὐσιῶν εἶνε ὅλως πηλώδες καὶ παχύτατον, εἰς εὐφορον καὶ εὐδαιμονέστατον, διατηροῦν καὶ μέχρι σήμερον ἀμειώτην τὴν περιάληπτον παρὰ τοῖς ἀρχαίοις παραγωγικὴν αὐτοῦ δύναμιν, καὶ περὶ τοῦ ὁποῖου ἡ Πυθία πρὸς τοὺς χρηστηριαζομένους Μεγαρεῖς εἶπε· «Γαίης μὲν πάσης τὸ Πελασγικὸν Ἄργος ἀμεινον»· ἀλλὰ καὶ ἡ περιβάλλουσα τὸ Θεσσαλικὸν πεδίον ὄρεινὴ χώρα εἶνε περίπυστος διὰ τὰ ὄροσερὰ αὐτῆς ὕδατα καὶ τοὺς εὐχλόους λειμῶνας καὶ τὰς ἀποτόμους καὶ ἀγρίας χαράδρας τῆς· καὶ ἡ ἀρχαία δὲ ποίησις ἐπεκόσμησε τὴν Θεσσαλικὴν γῆν διὰ ποικίλων ἱερῶν ἀναμνήσεων, εἶας ἀλλαχοῦ δυσκόλως δύναται τις νὰ ἀπαντήσῃ. Καὶ ἐπὶ μὲν τὴν ὑψίστην κορυφὴν τοῦ Ὀλύμπου ὑπῆρχεν ἡ κατοικία τῶν Θεῶν· ἐν δὲ τῇ ῥωμαντικῇ καιρᾷ τῶν Τεμπῶν ἔδρεψεν ὁ Ἀπόλλων τὴν πρώτην ὄαφνιν, καὶ παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ Ἀμφρυσσοῦ ἔβασκεν ὁ Θεὸς τὰ ποιμνία τοῦ Ἀδμήτου πρὸς ἐξιλασμὸν τῶν ἀμαρτιῶν του· ἐν Τρίκῃ ἐγεννήθη ὁ υἱὸς τοῦ Ἀπόλλωνος ὁ Ἀσκληπιός, ὁ πατὴρ τῆς Ιατρικῆς· ἐπὶ τοῦ Πηλίου διητάτο ὁ Κένταυρος Χείρων καὶ περὶ τὰς κορυφὰς αὐτοῦ ἐτελέσθησαν οἱ γάμοι τοῦ Πη-

λέως καὶ τῆς Θέτιδος· παρὰ τὰς δασύδεις ὑπωρείας τῆς Ὀθρυος ἔκειτο ἡ ἀρχαία Ἑλλάς καὶ ἡ Φθία, ἡ πατρίς τοῦ ἥρωος Ἀχιλλέως, ὃν δικαίως ἀπεκάλεσαν οἱ νεώτεροι πρῶτον Ἑλληνα· ἐκ τῆς Ἰωλκοῦ ἐξέπλευσε τὸ πρῶτον πλοῖον τῆς Ἑλλάδος εἰς μακρυνὰς ἀκτὰς, καὶ τέλος ἡ Θεσσαλία ἦτο ἡ πρώτη κοιτίς τῶν ἐθνῶν, ἅτινα βραδύτερον κατόκησαν τὴν μεσημβρινωτέραν Ἑλλάδα.

Καὶ πολλοὶ μὲν τῶν νεωτέρων Εὐρωπαϊῶν ἐπεσκέφθησαν καὶ περιέγραψαν μέχρι τοῦδε τὴν Θεσσαλίαν, οὐδ' ἀληθεύει πλέον τὸ ὑπὸ τοῦ Gosselin λεχθὲν λόγιον, ὅτι γνωστότεραι εἶνε εἰς τοὺς Εὐρωπαίους αἱ ἐπαρχίαι τῆς Ἀμερικῆς καὶ τῆς Ἀσίας ἢ αἱ τῆς Ἑλληνικῆς χερσονήσου, ἀλλ' ἀκριβῆς καὶ τελεία περιγραφή τῆς Θεσσαλίας δυστυχῶς εἰσέτι ἐλλείπει· καθότι οἱ πλεῖστοι τῶν περιηγητῶν ὠρισμένα μόνον μέρη τῆς χώρας ἐπισκεφθέντες, ταῦτα μόνον ἐντελῶς κατὰ τὸ μάλλον καὶ ἦτον περιγράφουσι, τὰ δὲ λοιπὰ μεταδίδουσιν ἐκ πληροφοριῶν, ἅς συλλέγουσιν ἐν τῷ τόπῳ παρ' ἀνθρώπων ἢ κίςτια πρὸς τοῦτο καταλλήλων καὶ ἐν γλώσσῃ οὐδόλως ἢ ὀπωσοῦν ἐπ' αὐτῶν ἐννοουμένη· οὕτω δὲ ἐξηγεῖται καὶ ἡ συχνάκις παρατηρουμένη ἐν τοῖς συγγράμμασιν αὐτῶν ἀντίφασις οὐχὶ τὰ αὐτὰ περὶ τῶν αὐτῶν λεγόντων. Καὶ ὁ μὲν Ἀγγλος Leake (1) ἐπεσκέφθη πολλὰ τῆς Θεσσαλίας καὶ εἰλικρινέστερον καὶ ἀκριβέστερον πάντων τῶν λοιπῶν κατέγραψε τὰ παρατηρηθέντα· ἀλλὰ καὶ παρ' οὗτῳ πολλὰ ὑπάρχουσι τὰ ἐλλείποντα καὶ τινὰ ἠμαρτημένα· ὁ δὲ Pouqueville (2), περιγράφας ὀπωσοῦν καλῶς τὰ ἀπὸ τῶν πηγῶν τοῦ Πηνειοῦ μέχρι τῆς Λαρίσσης μέρη, ἐν τοῖς λοιποῖς τοσοῦτον ἀφίσταται τῆς ἀληθείας, ὥστε φαίνεται περιγραφῶν ἑτέραν τινα ἢ τὴν Θεσσαλίαν χώραν· ὁ δὲ Δανὸς Ussing, συγγράψας ἀρχαιολογικὴν ἰδίως περιγραφὴν τῆς Θεσσαλίας, κατέστησε γνωστὰς εἰς τοὺς συμπατριώτας του καὶ εἰς τὸ μέγα γερμανικὸν κοινόν (διὰ τῆς γερμανικῆς ἐκδόσεως τοῦ συγγράμματός του ἐν Λειψ. 1857) καὶ τὰς ἐξαισίας καλλονὰς τῆς χώρας, αἵτινες ἐνεποίησαν βαθεῖαν ἐντύπωσιν ἐπὶ τῆς ποιητικῆς αὐτοῦ ψυχῆς· καλὰς δὲ ὑπὸ πᾶσαν ἔποψιν μονογραφίας συνέγραψαν οἱ Γαλάται Mezières καὶ Heuzey· ὁ μὲν πρῶτος τοῦ Πηλίου καὶ τῆς Ὀσσης (*Mémoire sur le Pélion et l' Ossa. Paris 1853*), ὁ δ' ἕτερος τοῦ

(1) *Travels in Northern Greece* 4. t. Lond. 1835.

(2) *Voyage dans la Grèce. Paris 1820.*

Ὀλύμπου καὶ τῶν Πιερικῶν ὄρεων. Καὶ ὁ Clarke δὲ (1) καὶ ὁ Dodwell (2) καὶ ὁ Holland (3) καὶ ὁ Gell (4) καὶ ἄλλοι τινὲς περιγράφουσι ἐν τοῖς συγγράμμασιν αὐτῶν μέρη τινὰ τῆς Θεσσαλίας, ἐνθα μετὰ τινῶν ὄρθῶν ὑπάρχουσι καὶ πολλὰ ἡμαρτημένα· ἀρχαίαν δὲ γεωγραφίαν τῆς χώρας συνέγραψαν ἐν τοῖς γεωγραφικοῖς αὐτῶν συγγράμμασιν ὁ A. Forhiger ἐν τῷ Handbuch der alten Geographie. Leip. 1842· ὁ Mannert Geographie der Griechen und Römer Lauds. 1812· καὶ τέλειοτέρην πασῶν, ὁ Βουρσιανός, Geographie von Griechenland· ὥστε κατὰ τὰ εἰρημένα ἀκριβῆς καὶ ἐντελής περιγραφὴ τῆς ὅλης Θεσσαλίας ὑπὸ πᾶσαν αὐτῆς ἔποψιν ἐλλεῖπει μέχρι σήμερον, καὶ τὴν ἔλλειψιν ταύτην ἐπιχειρῶν νὰ ἀναπληρώσω συνέγραψα τὴν παροῦσαν πραγματείαν, ἐν ἣ ὑφ' ὅλης τῆς ἐπόψεως ἐξετάζεται ἡ περικαλλῆς αὕτη χώρα. Καὶ πρῶτον μὲν θὰ περιγράψω τὰ ὄρη, τοὺς ποταμούς, τὰς λίμνας, τοὺς κόλπους, τὰ ἀκρωτήρια, τὰς κοιλάδας καὶ πεδιάδας αὐτῆς, τῶν ὁποίων ἡ περιγραφὴ ἀποτελεῖ τὴν καλουμένην γεωγραφίαν τόπου τινός· ἔπειτα δὲ θὰ μεταβῶ εἰς τὴν ἐκθεσιν τῶν διαφορῶν περιπετειῶν, αἷς ὑπέστη ἡ χώρα ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι σήμερον, ἤτοι εἰς τὴν ἱστορίαν αὐτῆς, καὶ τέλος θὰ περιγράψω τὰς πόλεις ἢ τὰ χωρία, ὧν ἡ περιγραφὴ ἀποτελεῖ τὴν τοπογραφίαν χώρας τινός. Καὶ πηγὰς μὲν ἐν τῇ συγγραφῇ τῆς προκειμένου βιβλίου εἶχον πάντα τοὺς ἀρχαίους συγγραφεῖς, οἵτινες ἀκριβῶς περιγράφουσι ἢ ἐν παρόδῳ μνημονεύουσι τινὸς ἀναφερομένου εἰς τὴν γεωγραφίαν ἢ ἱστορίαν τῆς περιγραφομένης χώρας, βιβλίοι δὲ τὰ ἀνωτέρω μνημονευθέντα συγγράμματα τῶν νεωτέρων καὶ τινὰ ἄλλα, ὧν ἐν οἰκείῳ τόπῳ μνησθήσεται.

(1) Travels in various Countries of Europe. Lond. 1816.

(2) Klassische Reish durca Griechenland übers. von Sickler Meiningen 1822.

(3) Travels in the Jonian Isles, Albany etc. London 1815.

(4) Itinerary of Greece. London 1837.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

ΧΩΡΟΓΡΑΦΙΑ

α'.) Περὶ ὄρεων.

Τὰ Θεσσαλικά ὄρη, ὡς καὶ τὰ ἐν τῇ μεσημβρινωτέρᾳ Ἑλλάδι κείμενα, εἶνε, ὡς καὶ ἀνωτέρω ὑπέδειξα, ἠρμιστογενεὺς καταγωγῆς, συνιστάμενα γεωλογικῶς ἐκ τιτανωδῶν πετρωμάτων κατὰ τὸ πλείστον, ἵνα μὴ εἶπω καθολοκληρίαν, καθότι ἐκτός μέρων τινῶν κατὰ τὴν Ὀσσαν, ἐνθα Γάλλοι γεωλόγοι ἀνεῦρον γρανίτην (Grosbein), καὶ ἄλλων τινῶν τῆς Πίνδου κατὰ κατὰ τὸν ἄνω ῥοῦν τοῦ Πηνειοῦ, ἐνθα ὁ Πουκεδῶν ἀνεῦρε σιενίτην, πορφυρίτην, ὄψιτην καὶ ἴσπιν διαφόρων χρωμάτων, πανταχοῦ ἀπαντᾷ ὁ φαῖος τιτανόλιθος τριτογενεὺς διαπλαστικῶς ὡς τὸ μόνον συστατικὸν τῶν πετρωμάτων τῶν Θεσσαλικῶν ὄρεων. Καὶ αἱ μὲν ὕψιστα αὐτῶν κορυφαί, ἐστερημέναι πάσης βλαστήφαιας, διαγράφουσιν ἐπὶ τοῦ ὀρίζοντος ὠραίας καὶ ἀκριβεῖς γραμμάς, ὧν τὸ θέλγητρον ἐπαυξάνει ἐτι μᾶλλον ὁ γλυκύτατος χρωματισμὸς, ὃν ἐπιφέρει ὁ ἀνατέλλων καὶ δύων ἥλιος· αἱ κατώτεροι ὁμῶς αὐτῶν μέγαρα καλύπτονται ἀπὸ βαθύτατα δάση καὶ διακρίονται ὑπὸ διαυγεστάτων καὶ ψυχροτάτων ὑδάτων, ἀρδευόντων βαθυγλόους καὶ ὄροστρούς λιμῶνας, ἐνθα κατὰ τὸ θέρος ἐνδοικιτώνται ἀπειραριθμὰ πείμνικα δυστοχῶς ὁμῶς ἐνδεδελεῆς καὶ ἄτακτος ὑλοτομία ἐντονώτερον ἐνεργουμένη κατὰ τὰς τελευταίας δεκαετηρίδας ἐμποιεῖ φόβους σπουδαίους περὶ τῆς μελλούσης ὑπάρξεως τῶν δασῶν· οὐ μόνον καύσιμος ὕλη, ἀλλὰ καὶ πρὸς οἰκοδομὴν οἰκιῶν καὶ πρὸς ναυπηγίαν σημαντικὸν ποσὸν ξυλικῆς ἀποκόπτεται κατ' ἔτος ἐν τε τῇ ἀνατολικῇ πλευρᾷ τῆς Πίνδου καταφερόμενον διὰ τοῦ Πηνειοῦ εἰς Λάρισσαν, καὶ ἐν ταῖς βερσεῖσι πλευραῖς τοῦ Πηλίου, τῆς Ὀσσης καὶ τοῦ Ὀλύμπου, μετακομιζόμενον πανταχοῦ τῆς Ἀνατολῆς πρὸς ἐκποίησιν, καὶ ἤδη ἤρχισαν νὰ ἀναφαίνωνται αἱ δυσάρεστοι συνέπειαι τῆς ἀρχιώσεως τῶν δασῶν κατὰ τὰ Θεσσαλικά ὄρη. Ἡ πρὶν πολυὺς χρόνος Θεσσαλία πάσχει κατὰ τὰς τελευταίας δεκαετηρίδας ἀπὸ ἀνομβρίαν, καὶ ἐνῶ πρό οὐχὶ πολλῶν ἐτῶν τὰ πολυὺς χρόνα ἔτη ἦσαν ὡς 4 : 1 πρὸς τὰ ἀύχμηρά, κατὰ τὴν τελευταίαν δεκαετηρίδα ἡ ῥηθιῆσα ἀνά-

λογία ἀληθεύει ἀντιστρόφως, αἱ κατὰ τὸ θέρος καὶ ἰδίως κατὰ τὸ ἔαρ πρὶν παρατηρούμενοι συχνοὶ ὑετοὶ ἀπέβησαν ἤδη σπανιώτατοι καὶ οὐχὶ ὀλίγα εἶνε τὰ ἔτη, καθ' ἃ ἀπὸ τοῦ Μαρτίου μέχρι τοῦ Ὀκτωβρίου ἢ οὐδὲν ἢ σπανίως βρέχει. Καὶ δὲν ἀρνοῦμαι μὲν, ὅτι μετεωρολογικαὶ μεταβολαὶ ἄγνωστοὶ ἡμῖν αἰτιῶνται τὴν πολυσμβρίαν ἢ ἀνυδρίαν τόπου τινός, ἀλλ' οὐχ ἤττον εἶνε γενικῶς παραδειγμαμένη ἢ ἐπιρροή, ἣν ἔχει ἐπὶ τῆς ἀνυδρίας ἰδίως κατὰ τὸ θέρος καὶ ἔαρ ἢ καταστροφή τῶν ὕδατων ἐν ἐλλείψει λοιπὸν τῆς καλαισθησίας, ἣτις δυστυχῶς δὲν χαρακτηρίζει τοὺς νῦν κατοικοῦντας τὴν ἐλληνικὴν χερσόνησον, ἐν ἐλλείψει τῆς ἱερότητας, μεθ' ἧς περιέβαλλον τὰ ὄρη οἱ πρόγονοί μας, θεωροῦντες αὐτὰ ὡς κατοικίας τῶν Δρυάδων καὶ Ὀρεστιάδων, ἃς πείσῃ ἡμᾶς τοῦλάχιστον τὸ ὑλικὸν συμφέρον, ὅπως ὑλοτομῶμεν μεθοδικώτερον καὶ φειδωλότερον τὰ βαθέα ὄρη μας· ἄλλως οὐ μόνον τὰ ὕδατα τῶν ποταμῶν προϊόντος τοῦ χρόνου θὰ μειοῦνται, ἀλλὰ καὶ ἡ ἐπὶ τῶν ὀρέων ἀρόσιμος γῆ, συμπαρασυρομένη ὑπὸ τῶν καταρρέοντων ὀρμητικῶν χειμάρρων, δὲν θὰ βραδύνη νὰ ἀποκαλύψῃ τὸν ὑπ' αὐτῆς καλυπτόμενον βραχώδη τῶν ὀρέων σκελετὸν καὶ μεταβάλλῃ εἰς ἀγόνους καὶ ξηροὺς βράχους τὰ νῦν καλλίκομα καὶ εὐῦδρα ὄρη, ὡς τοῦτο συνέβη εἰς τὴν πρὸς δυσμὰς τῆς Μακρονίτσης ὑψουμένην παραφυάδα τοῦ Πηλίου τὴν καλουμένην Σαρακηρόν, ἣτις παρουσιάζει νῦν φαλακρὸν καὶ ξηρὸν βράχον, ἐνῶ κατὰ τὸ λέγειν ἐπιζώντων γερόντων οὐχὶ πρὸ πολλῶν ἐτῶν ἐκαλύπτετο ὑπὸ πυκνῶν θάμνων.

Καὶ τὰ μὲν συχνότερον ἐπὶ τῶν ὀρέων ἀπαντῶντα δένδρα εἶνε ἡ ὄξυς, ἀποτελοῦσα τὰ ὄρη τοῦ Πηλίου καὶ τῆς Ὀσσης καὶ κατὰ μέρος τὰ τοῦ Ὀλύμπου, τῶν Χασιωτικῶν ὀρέων καὶ τῆς Πίνδου· ἡ ἐλάτη καὶ ἡ πεύκη, παρατηρούμεναι συχνὰ κατὰ τὸν Ὀλυμπον, Πίνδον καὶ Ὄθρυν, ἡ δὲ πρώτη, καίτοι σπανίως, καὶ ἐπὶ τοῦ Πηλίου καὶ τῆς Ὀσσης· ἡ δρυς, ἡ φηγὸς καὶ ἡ πρίνος καθ' ἅπαντα μὲν τὰ Θεσσαλικά ὄρη, ἰδίως ὅμως κατὰ τὴν Πίνδον· ὁ πλατάνος κατὰ τὰς κατωτέρας μοίρας τῶν ὀρέων ἐν τῇ κοίτῃ τῶν καταρρέοντων χειμάρρων· ἡ ἰτέα δὲ καὶ ἡ φιλύρα καὶ ὁ κότινος καὶ ἡ κόμαρος καὶ ἄρκευθος καὶ ἡ ῥοδοδάφνη καὶ ὁ λύγος καὶ ἡ αἴγειρος καὶ ὁ ῥοῦς (χρυσόξυλον) καὶ ἡ μελία καὶ ἡ δάφνη καὶ ἡ κυπάρισσος καὶ ἡ ἀκτὴ καὶ ἡ μύρτος καὶ ὁ κισσὸς καὶ ἡ βάτος καὶ ὁ ἐλαιόπρινος καὶ ἡ σφένδαμνος καὶ ἡ συκαμινέα καὶ ἄλλα τινὰ ἀνευρίσκονται ἀραιὰ ἐπὶ τῶν Θεσσαλικῶν ὀρέων. Ἐκ δὲ τῶν καρπιμῶν δένδρων ἀναφέρω τὴν καστανέαν, ἐξ ἧς ἀπαρτίζονται ἐκτεταμένα ὄρη κατὰ τὰς ἀνατολικὰς πλευρὰς τοῦ Πηλίου, τῆς Ὀσσης καὶ τοῦ Ὀλύμπου, τὴν ἐλαίαν, ἣτις καλύπτει ἀμφοτέρας τὰς κατωτέρας πλευρὰς τοῦ Πηλίου, ἰδίως τὴν δυτικὴν, τὴν κέρασον, τὴν ἀχράδα, τὴν καρύαν, τὴν κοκκυμηλέαν, τὴν κρανέαν, τὴν ἴαν (σουρβιάν), τὴν μηλέαν, τὴν ῥοιάν, τὴν ἀρμενιακὴν μηλέαν, τὴν ἀμυγδαλέαν, τὴν κυθωνίαν, τὴν συκὴν τὴν Περσικὴν, τὴν πορτοκαλέαν, τὴν λεπτοκαρύαν καὶ ἄλλα τινὰ, ἅπερ ἀφθονώτατα παρατηροῦνται ἐπὶ τοῦ

Πηλίου, καὶ τέλος τὴν ἄμπελον βλαστάνουσαν καθ' ἅπαντα τὰ ὄρη τῆς Θεσσαλίας καὶ παράγουσαν ἄριστον καὶ περιζήτητον οἶνον· ἄλλ' ἐκτὸς τῶν καρπίμων δένδρων κηπεύονται ἐν τοῖς περιβάλλουσι τὰ πλεῖστα ὄρεινά τῆς Θεσσαλίας χωρία παντοῦσά τε λαχανικὰ καὶ ἐπὶ τῶν ὄρεσπέδιων φύονται αὐτομάτως ποικιλώτατα ἄνθη καταρωματίζοντα τὴν περιβάλλουσαν ἀτμόσφαιραν, καὶ πλεῖστα ἰαμακτικὰ βοτάναι ἰδίως ἐπὶ τοῦ Πηλίου.

Ἄγρια δὲ ζῶα τρέφουσι τὰ ὄρη τῆς Θεσσαλίας πολλὰ καὶ διάφορα· καὶ λύκοι μὲν καὶ ἀλώπεκες καὶ λαγῶαι καὶ θῶες καὶ σὺς ἐνδαιτιῶνται ἐν τοῖς ὄσεσιν ἅπαντων τῶν Θεσσαλικῶν ὄρέων, κατὰ δὲ τὸν Ὀλυμπον ἅπαντῶσι καὶ ἔλαφοι καὶ ὄσκαδες καὶ αἰγαγροί. Ἄλλὰ καὶ τὸ βασιλεῖον τῶν ὄρυκτῶν ἀντιπροσωπεύεται ἐπαρκῶς ἐπὶ τῶν Θεσσαλικῶν ὄρέων· καὶ μολονότι ἐσχάτως μόνον ἤρχισαν νὰ ἐξετάζωνται τὰ ὄρη ταῦτα ὑπὸ ὄρυκτολογικὴν ἐποψίν, ἀνεκαλύφθησαν ὅμως μέχρι τοῦδε σπουδαῖα μεταλλεῖα χρωμικοῦ μὲν σιδήρου κατὰ τὸ Πήλιον καὶ τὸν Ὀλυμπον, ἀργυροῦ καὶ δὲ μολύβδου καὶ μαγγανησίου καὶ γαλλικοῦ καὶ ἀρσενικοῦ καὶ ἀντιμονίου κατὰ τὸ Πήλιον.

Τοιαῦτα δὲ ὄντα ὑπὸ τὴν φυσικὴν αὐτῶν ἐποψίν τὰ ὄρη τῆς Θεσσαλίας, δύνανται νὰ θεωρηθῶσιν ὡς ἐκπλαστάνοντα ἐξ ἑνὸς κέντρου, ἀφ' οὗ πρὸς δυτικὰς μὲν ἐκφύονται τὰ Ἑπειρωτικὰ ὄρη, καὶ εἰς τὸ ἐκ βορρᾶ καταλήγει ἡ μεγάλη καὶ πολυώνυμος σειρά τοῦ Σκαροῦ, σχηματίζουσα διὰ τῶν πρὸς τὰ ἀριστερὰ καὶ δεξιὰ κλάδων τῆς τὰ πλεῖστα τῶν Μακεδονικῶν καὶ Ἑπειρωτικῶν ὄρέων. Τὸ κέντρον τοῦτο εἶνε ἡ ἄκρα τῆς Πίνδου, ἡ παρὰ μὲν τοῖς ἀρχαίοις καλυμμένη *Λάκμος* καὶ *Λάκμων* (Στρ. 7. 5. Ἡρ. 9, 93 καὶ Τσέτσης «Λακμωνία ἡ τοῦ Πίνδου ὄρους ἄκρα»), παρὰ δὲ τοῖς νεωτέροις *Ζυγὰς τοῦ Μεταῦθου* ἀπὸ τινος ὁμωνύμου χωρίου, διὰ τοῦ ὑποκείμενου φέρει ἡ ἀπὸ τῆς Θεσσαλίας εἰς τὴν Ἑπειρον ὁδός. Ἐκ τῆς ἄκρας λοιπὸν ταύτης τῆς Πίνδου πρὸς μεσημβριαν μὲν ἐκτείνεται ἡ *Πίνδος* συνεχιζομένη ὑπὸ τῆς Ὄθρυς, πρὸς βορρᾶν δὲ ἐκπλαστάνουσι τὰ Χασιωτικὰ ὄρη, ἅτινα βορειότερον μεταβαίνουν εἰς τὸν Ὀλυμπον, καὶ οὗτος διὰ τῆς κοιλάδος τῶν Τεμπῶν εἰς τὴν Ὀσσαν καὶ Πήλιον· καὶ πρῶτον μὲν ἄρχεται τῆς περιγραφῆς τῶν Χασιωτικῶν ὄρέων.

Τὰ ὄρη ταῦτα ἀρχόμενα ἀπὸ τοῦ Λάκμου ἐκτείνονται ἐκ τοῦ ΜΑ πρὸς ΒΔ ἐπὶ 20 ὥρας καταλήγοντα εἰς τὸ στενὸν τῆς Πέτρας, ὅπερ χωρίζει αὐτὰ ἀπὸ τοῦ Ὀλύμπου. Καὶ ἡ μὲν μεσημβρινωτέρα αὐτῶν μοῖρα σπανίως ὑψοῦται εἰς ὑψηλὰς κορυφάς, συνισταμένη τὸ πλεῖστον ὑπὸ γυλόφων ἀροσίμων καὶ καταρρύτων καθόσον δὲ προβαίνουν πρὸς βορρᾶν ἀνέρχονται τὰ ὄρη ταῦτα εἰς τὰς ὑψίστας αὐτῶν κορυφάς, ἐξ ὧν ἀναφέρω ἐκ μεσημβρίας πρὸς βορρᾶν ἀριθμῶν τὴν *Ὀξύαν*, τὴν *Βουνάσαν*, τὸ *Ἀμάρμπεϊ*, καὶ τὴν καταντικρὺ τοῦ Ὀλύμπου ὑψομένην ὑψίστην κορυφὴν τῆς ὄρεινῆς ταύτης σειρᾶς, τὴν *Σιάπαν*. Τὰ ὄρη ταῦτα, χωρίζοντα τὴν Θεσσαλίαν ἀπὸ τῆς ἄνω Μακεδονίας, εἶνε κατάρρυτα καὶ συνηρεφῆ, καλυπτόμενα ὑπὸ ἐκτεταμέ-

νων ὄσων ὄξυων, ἰδίως δὲ ἐνέχουσιν ἀφθόνους νομάς καὶ λειμῶνας, ἐνθα τρέφονται τὰ ποιμνία τῶν Χασιωτῶν· καλοῦνται δὲ ὑπ' ἀπάντων τῶν νεωτέρων γεωγράφων καὶ περιηγητῶν *Καμβούρια* τὰ ὄρη ταῦτα λίαν ἡμαρτημένως κατ' ἐμέ, καθότι ἡ ὀνομασία αὕτη ἀπεδίδετο ὑπὸ τοῦ Λιβίου (42, 53. 44, 2) μόνον εἰς τὴν βορειότατην μοῖραν τῆς ὄρεινῆς ταύτης σειρᾶς, ἐνθα εὐρίσκεται ἡ ἐκ τῆς ἄνω Μακεδονίας εἰς τὴν Θεσσαλίαν ἄγυσα διασφᾶξ, ἡ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις κατὰ τὸν Λίβιον καλουμένη *Βαλοστάρα*· διὰ τοῦτο δὲ ἐγὼ ἐπροτίμησα μᾶλλον νὰ ἀποκαλέσω τὰ ὄρη ταῦτα Χασιωτικά, ὀνομασίαν ἣν φέρει τὴν σήμερον ἡ ὄρεινὴ αὕτη σείρα κατὰ τὴν μεγίστην αὐτῆς ἔκτασιν ἀπὸ τοῦ Λάχμου μέχρι τοῦ μέσου ὄρου τοῦ Τιταρησίου· αἱ δὲ βορειότερον τούτου ὑψούμεναι καὶ ἀνωτέρω μνημονευθεῖσαι κορυφαὶ Ἀμάρμπεϊ καὶ Σιάπκα, αἱ καλούμεναι, ὡς ἤδη ἐρρήθη, ὑπὸ τοῦ Λιβίου *Καμβούρια* ὄρη, ἔφερον ἄλλα ὀνόματα παρὰ τοῖς Ἑλλησι συγγραφεῦσι. Καὶ ἡ μὲν Σιάπκα ἐκαλεῖτο Τιτάριον ὄρος κατὰ τὴν ῥητὴν μαρτυρίαν τοῦ Στραβῶνος, ὅστις μνημονεύων αὐτοῦ ἀποκαλεῖ αὐτὸ συνεχῆς καὶ συμφυῆς τῷ Ὀλύμπῳ καὶ ἀφριζὼν ἐνταῦθα τὴν Θεσσαλίαν ἀπὸ τῆς Μακεδονίας (7. 14)· ἡ δὲ κεντρικὴ τῆς Σιάπκα ὑψούμενη κορυφὴ Ἀμάρμπεϊ φρίνεται φέρουσα παρὰ τοῖς ἀρχαίοις τὸ ὄνομα *Κύρος*, ὄρος Πεβρίαδικόν, κείμενον κατὰ τὸν Στραβῶνα πρὸς τὰ ἐσπέρια τοῦ Ὀλύμπου, ἐνθα κατὰ τὸν αὐτὸν ἐκείντο καὶ αἱ ἀρχαῖαι Πεβρίαδικαὶ πόλεις *Κύρος* καὶ *Δοδώρη*, ὧν τὰ ἔρειπια ἀνευρίσκονται εἰσέτι ἐπὶ τῶν πλευρῶν τοῦ Ἀμάρμπεϊ. Κακῶς λοιπὸν ὁ μὲν *Heuzey* ἀποκαλεῖ *Κύρον* τὴν ἐκ τῆς μεσημβρινοανατολικῆς πλευρᾶς τοῦ Ὀλύμπου ὑπὲρ τὸ χωρίον *Δερελί* οὐχὶ μακρὰν τῆς εἰσόδου τῶν *Τεμπῶν* ἐκβλαστάνουσαν παραφυάδα, τὴν νῦν καλουμένην *Κοκκινάστραν*, ἐνῶ ἐπισταμένη ἀνάγνωσις τοῦ Στραβῶνος (9, 442) δύναται εὐκόλως νὰ πείσῃ ὅτι ὁ *Κύρος* ἦτο ὄρος τῶν πρὸς τὰ ἐσπέρια τοῦ Ὀλύμπου ἐν τῇ Ἑσθιαιώτιδι ἐγκαταστάτων Πεβρίαθῶν καὶ οὐχὶ τῶν ἐν τῇ Πελασγιώτιδι ἀναμιξ μετὰ τῶν Λαπιθῶν κατοικούντων, ἐνθα τὸ *Δερελί* καὶ ἡ *Κοκκινόπετρα*. Ἀτόπως δὲ καὶ ὁ *Kiepert* ἀποκαλεῖ *Κύρος* τὴν μεσημβρινωτέραν μοῖραν τῆς προκειμένης ὄρεινῆς σειρᾶς, ἣτις καλεῖται σήμερον, ὡς ἤδη ἐλέχθη, *Χασωτικά ὄρη*, καθόσον ἡ μοῖρα αὕτη κατὰ τὴν ῥητὴν μαρτυρίαν τοῦ Λιβίου ἐκαλεῖτο παρὰ τοῖς ἀρχαίοις *Λίγγος*. Ὁ εἰρημένος ἱστορικός, μνημονεύων τῆς παρὰ τὸν Ἄϊων ἦττης Φιλίππου τοῦ Γ' ὑπὸ τοῦ Ῥωμαίου ὑπάτου Τίτου Φλαμινίου καὶ τῆς ὑποχωρήσεως ἐκείνου, λέγει, ὅτι ἀρπυθεὶς ὁ Φίλιππος ἐπὶ τοῦ ὄρους Λίγγου ἐνεδοίαζεν, ἂν ἔπρεπε νὰ καταβῆ εἰς τὰς πεδιάδας τῆς Θεσσαλίας ἢ τραπόμενος πρὸς βορρᾶν νὰ μεταβῆ εἰς Μακεδονίαν· κεῖται δὲ τὸ ὄρος Λίγγος, προσθέτει ὁ αὐτός, μεταξύ Μακεδονίας καὶ Θεσσαλίας καὶ ἡ μὲν *latus quo vergit in Thessaliam oriens spectat. Septentrio a Macedonia objicitur. Vestiti frequentibus silvis sunt, juga summa campus patentes aquasque perennas habent* (32, 13. 14)· ὥστε τὰ Χασωτικά ὄρη, κείμενα μεταξύ

Μακεδονίας καὶ Θεσσαλίας, καὶ διὰ μὲν τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς ἀφο-
ρῶντα πρὸς τὴν Θεσσαλίαν, διὰ δὲ τῆς βορείας πρὸς τὴν Μακεδονίαν,
κεκαλυμμένα δὲ ὑπὸ ἐκτεταμένων ὄσων καὶ ἐνέχοντα ἀρόσιμα ὄροπέδια
καὶ ἀφθονοὺς πηγὰς ἐπὶ τῶν κορυφῶν, εἶνε ἀνεμφιλέκτως ὁ Λίγγος τοῦ
Λιθίου ἄπορον δὲ πῶς οὐδεὶς τῶν ἀνωτέρων γεωγράφων καὶ περιηγητῶν
συντρυφίζει τὰ ὄρη ταῦτα μετὰ τοῦ Λίγγου, ἀλλ' ὁ μὲν Kierpert ἀποκα-
λεῖ αὐτὰ Κύφον, ἄλλοι δὲ **Κεραεῖον**, καὶ οἱ πλείστοι, ὡς ἀνωτέρω ἐλέ-
χθη, Καμβούνια.

Πρὸς ἀνατολὰς τῆς βορειοτέρας κορυφῆς τῶν μνημονευθέντων ὄρων τῆς
Σιθίκης, χωριζόμενος αὐτῆς διὰ τοῦ στενοῦ τῆς Πέτρας, ὅπερ φέρει ἐκ
τῆς Θεσσαλίας εἰς τὴν κάτω Μακεδονίαν, ὑψοῦται ὁ περιβόητος **Ὀλύμπος**
(σήμερον Ἐλύμπος), ὅστις, ἐκτεινόμενος κατ' ἀρχὰς εἰς συνέχειαν μεγα-
λοπρεπῶν κορυφῶν ἐκ δυσμῶν πρὸς ἀνατολὰς, καθόσον προσκίνει ἀνατο-
λικώτερον, καταπίπτει ἐκ τοῦ αἰθέρειου αὐτοῦ ὕψους καὶ ὡς κάτω Ὀλυμ-
πος τελευτᾷ ἐτι μᾶλλον καταβαίνων εἰς τὴν κοιλάδα τῶν Τεμπῶν. Τὸ
ὄρος τοῦτο, περιβάλλον ἐκ βορρᾶ τὴν Θεσσαλικὴν πεδιάδα, διὰ τε τὸ ὕψος
του καὶ τὰ ἐκτεταμένα ὄσθη του καὶ τὰς βλάστηας αὐτοῦ χαράδρας καὶ
τὸν ὄλον ἐν γένει ὄγκον του, παραβάλλεται ὑπὸ τινων περιηγητῶν μὲ τὰς
Ἄλπεις τῆς Ἑλβετίας· ἀλλ' ἀντιώτερα αὐταὶ Ἄλπεις κείνται ὑπὸ τὸν
ὠραῖον γλαυκὸν οὐρανὸν τῆς Ἑλλάδος· αἱ μεγαλοπρεπεῖς κορυφαὶ τοῦ Ὀ-
λύμπου, περιβαλλόμεναι ἀπὸ γλυκείων καὶ δίκυγῶν ἀτμοσφαιρᾶν, δὲν ἐμ-
ποιοῦσι τὴν αὐστηράν καὶ μελαγχολικὴν ἐκτοπώσιν, ἣν αἰσθάνεται τις
ἀνερχόμενος τοὺς παγῶνας καὶ βράχους τῶν Ἑλβετικῶν Ἄλπεων, ἀλλὰ
συγκινοῦσιν ἡδύτατα τὰς αἰσθήσεις καὶ ἐξάπτουσι τὴν φαντασίαν. Ἐν-
ταῦθα ὁ Ὀμηρὸς καὶ ὁ Παιόδος ἐνεπνεύσθησαν ὠραίας ποιητικᾶς εἰκόνας,
τῶν ὁποίων ἡ ἀνάγκη θά μαρτυρῆ ἔσχει τὴν ἀπαράμιλλον καλλονὴν
τῶν τόπων (Puy. Voy. en Grèce)· διακρίνομεν δὲ εἰς τὸ ὄρος δύο πλευρὰς,
τῆς βορείαν ἢ Μακεδονικὴν καὶ Πιερικὴν, ὡς ἐκ τῆς ἐν αὐτῇ ἐγκαταστά-
σεως τῆς Θοάκινης φυλῆς τῶν Πιέρων, καὶ τὴν μεσημβρινὴν ἢ Θεσσα-
λικὴν καὶ Περόραιδικὴν, ὡς ἐκ τῆς ἐν αὐτῇ ἐνοικήσεως τῆς Πελασγικῆς
φυλῆς τῶν Περόραιθῶν· καὶ αὕτη μὲν, καὶ τοὶ μὴ στερομένη ἐντελῶς
ὄσῳ, δὲν παρουσιάζει τὴν κραττιὰν καὶ ἀφθονον βλάστησιν ἐκείνης,
ἐνέχει ὅμως ἀρόσιμα ὄροπέδια καὶ εὐχλόους νομάς, διαρρέομένας ὑπὸ δίκυ-
γιστάτων ῥυακίων, ἐνθα βόσκουσι πολλὰ ἀγέλαι ποιμνίων. Ἐν τῇ πλευρᾷ
ταύτῃ ὑπάρχει καὶ ἡ ὄρεινὴ λίμνη Ἄσκορις (Νεζερός). Τὸ μεσημβρινὸν
τοῦτο ὄροπέδιον τοῦ Ὀλύμπου, ὅπερ ἤδη ὑψοῦται κατὰ τοὺς Ἀγγλικούς
χάρτας εἰς 4,500 πόδας ὑπὲρ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης, καταπίπτει
ἐτι μᾶλλον πρὸς τὴν κοιλάδα τῶν Τεμπῶν καὶ καλεῖται, κατ' ἀντιδικ-
στολήν πρὸς τὰς ὑψίστας κορυφὰς τοῦ ὄρους, **Κάτω Ὀλύμπος**· ἡμίσειαν
δὲ ὠραν ὑπὲρ τὸ ὄροπέδιον τοῦτο παύει πᾶσα βλάστησις ἐπὶ τῶν πλευ-
ρῶν τοῦ ὄρους, συνισταμένου ἤδη ἐκ φαλακρῶν καὶ γυμνῶν τιτανολίθων

μέχρι τῶν ὑψίστων κορυφῶν αὐτοῦ. Ὅπως ἀλλοίαν ὄψιν παρουσιάζει ἡ ἀρκτική πλευρὰ τοῦ Ὀλύμπου καὶ ἐνέχει μὲν καὶ αὕτη πλουσία νομάς, ἀλλὰ διακρίνεται πρὸ πάντων διὰ τὴν μεγαλοπρέπειαν καὶ ἔκτασιν τῶν ὄσων τῆς καὶ τὰς βαθεῖς καὶ ἀποτόμους χαράδρας, αἵτινες διαυλακοῦσι τὰς πλευρὰς τοῦ ὄρους. Ἐνταῦθα ὑπὲρ τὸ χωρίον Σκουτίνα ἐκτείνεται τὸ ὑπὸ τοῦ Λιθίου μνημονευόμενον πυκνότετον ὄσος Καλλιπεύκη, διαβρέεμενον ὑπὸ ἀφθόνων ὑδάτων, καὶ διὰ τοῦ ὁποῖου κατῆλθον εἰς τὴν Πιερίαν αἱ ὑπὸ τὸν ὑπᾶτον Φίλιππον Μάρκιον Ῥωμαϊκῶς λεγεῶνες· ἐνταῦθα ὑπὲρ τὸ χωρίον Λιτόχωρον παρατηρεῖται ἡ βαθυτέρα καὶ ἀποτομωτέρα χαράδρα τοῦ Ὀλύμπου, ἣτις κατὰ τὴν ἔκφρασιν τοῦ *Henzen* φαίνεται διήκουσα μέχρι τῶν ἐγκάτων τοῦ ὄρους, καὶ διὰ τῆς ὁποίας κατασέρονται θορυβωδῶς τὰ ὕδατα τοῦ Ἐπιπέως εἰς τὴν πεδιάδα (*Λιβ. 44, 8*)· ἐπιβορειότερον δὲ ἑτέρας χαράδρας ἀγούσης εἰς τὸ στενὸν τῆς Πέτρας καταβρέουσι τὰ ὕδατα τοῦ Ἐλικῶνος (*Λιβ. 44, 6*). Καὶ αἱ μὲν κατώτεροι μοῖραι τοῦ ὄρους, ἰδίως παρὰ τὴν κοίτην τῶν καταβρέοντων χειμάρρων καὶ ἐν αὐτῇ καλύπτονται ὑπὸ τῶν ὑδροχαρῶν πλατάνων, οἵτινες ἀνωτέρω ἀντικαθίστανται ὑπὸ καστανῶν καὶ ἐπι ἀνωτέρω ὑπὸ ἐλατῶν καὶ πευκῶν κραταιοτάτη δὲ εἶνε ἡ βλαστήσις κατὰ τὸ στενὸν τῆς Πέτρας καὶ περὶ τὴν μονὴν τοῦ Ἁγίου Διονυσίου, ἣτις κεῖται ἐν τῷ μέσῳ ἀγρίας καὶ ῥωμαντικῆς φύσεως τρεῖς ὄσας ὑπὲρ τὸ Λιτόχωρον. Βαθεῖς ὄσος πευκῶν καλύπτουσι τὰς ὄχθας τοῦ ἐκ τῶν κορυφῶν τοῦ ὄρους παρὰ τὴν μονὴν κατεργομένου Ἐπιπέως, ἅτινα ἀνωτέρω ἀντικαθίστανται ὑπὸ πυκνοτάτου ὄσους ἐλατῶν, καλουμένου διὰ τὴν σκληρότητα αὐτοῦ *Μαυρολόγγου*. Ὑπὲρ αὐτὸ παύει πλέον πᾶσα βλαστήσις καὶ ἄρχονται αἱ φαλακραὶ καὶ ἐκ φαιοῦ τιτανόλιθου συνιστάμεναι πλευρὰν διηυλακωμέναι ὑπὸ ἀπείρων ῥωγμῶν, ἐν αἷς καθ' ὅλον τὸ ἔτος διακρίνεται ἡ γιῶν, ὅθεν ἐπρομηθεύοντο αὐτὴν οἱ ἀρχαῖοι κάτοικοι τῆς Πιερίας. Ἐκ τῆς γιῶνος ταύτης ζητεῖ ὁ Σιμωνίδης ἐπιγράμματι διασωθέντι παρ' Ἀθηναίῳ (*III, 125*) ἐν ὄσῳ ἰσχυρὸν καύματος, ὅπως ἐγγέωσιν εἰς τὸ ποτὸν αὐτοῦ:

Τῆ ρα ποτ' Οὐλύμπου περὶ πλευρὰς ἐκάλυψε
ὄσῳ· ἀπὸ Θρηίκης ὀρνύμενος βορέης·
ἀνδρῶν δ' ἀρχαίων ἔδακε φρένας· ἀτὰρ ἐθάφθη
ζωὴ Πιερίην γῆν ἐπισσαμένη
ἐν τις ἐμεῦ καὶ τῆς χεῦετο μέρος· οὐ γὰρ εἶσκε
θερμὴν βραστάζειν ἀνδρὶ φίλῳ πρόποσιν.

Ἐνταῦθα εἰσέρχεται τις ἐντὸς εὐρυτάτου κύκλου, ἐνθα ἀμφιθεατρικῶς εἶνε κατεταγμένοι καθ' ὀριζοντίους στιβάδας οἱ κολοσσαῖοι τιτανόλιθοι, ἐξ ὧν συνίστανται αἱ κορυφαὶ τοῦ ὄρους. Ἐκ τοῦ βάθους τοῦ κύκλου τούτου ὑψοῦνται κατακαθέτως ὑψηλοὶ καὶ κατεσχισμένοι βράχοι, ἀποτελοῦντες μίαν τῶν ὑψίστων κορυφῶν τοῦ ὄρους τὴν καλουμένην *Καλόγγηρον*, ὡς χρησιμοῦσαν κατὰ τὴν ἐν τῷ τόπῳ παράδοσιν εἰς τάφρον τοῦ Ἁγίου Διο-

νωπίου· ὀλίγον δὲ μεσημβρινώτερον τῆς κορυφῆς ταύτης ὑψοῦνται ἕτεραί κορυφαί τοῦ ὄρους ὡς θόλοι Βυζαντινῆς ἐκκλησίας, τῶν ὑψίστων ἢ ὑψίστη ὑπὲρ τὴν κοιλίαν τῆς Κορυφῆς καλεῖται παρὰ τῶν ἐγγυωρίων *Tsunmä*. Οἱ τῆς κοιλίας κατοικοὶ πιστεύουσι ὅτι ἐπ' αὐτῆς κεῖται μεγάλῃ πλάξ μετ' ἐπιγραφῆς, ἀντὶ τῆς ὁποίας ὁμοῦς ὁ *Heuzey* εὗρε στήλην ἐκ λίθων ἰδρυμένην πρὸς καταμέτρησιν τοῦ βῆθους τῆς πιπτοῦντος χιόνος ὡς καὶ συντριμματὰ τινὰ κεράμων ἀνήκοντα εἰς προὔπαρχοντα ἐνταῦθα χριστιανικὸν ναῖσκον. Πίσκον τῆς κορυφῆς ταύτης πρὸς βορρῆν ἐκτείνεται μικρὸν τι ὄροπέδιον, καὶ ἐκ τῆς βορείας πλευρᾶς αὐτοῦ ἀνορθοῦται ἑτέρα τῶν ὑψίστων κορυφῶν τοῦ Ὀλύμπου, ἢ καλουμένη ἐκ τινος ἐκεῖ ἰδρυμένου ναΐσκου, κορυφή τοῦ *Ἁγίου Ἡλίου*. Τὸ ὕψος τῆς κορυφῆς ταύτης ἀπολογίζεται κατὰ τοὺς Ἀγγλικούς χάρακας 9,754 πόδας, ἤτοι 2,972 μέτρα· τὸ δὲ ὑπὲρ τὸ Πύθιον ὕψος αὐτοῦ καταμετροῦν καὶ ἐν τῇ ἀρχαιοτάτῃ ὑπὸ τοῦ Σειναγόρου εὗρέθη 10 σταδία καὶ ἐν πλείθρον πλὴν 4 ποδῶν, ὃ ἔστι 1,877 μέτρα. Τὸ περὶ τῆς καταμέτρησός ταύτης ἐπιγράμμα εὗρίσκεται παρὰ Πλουτάρχῳ ἐν τῷ βίῳ τοῦ Ἡακίου Διμηλίου·

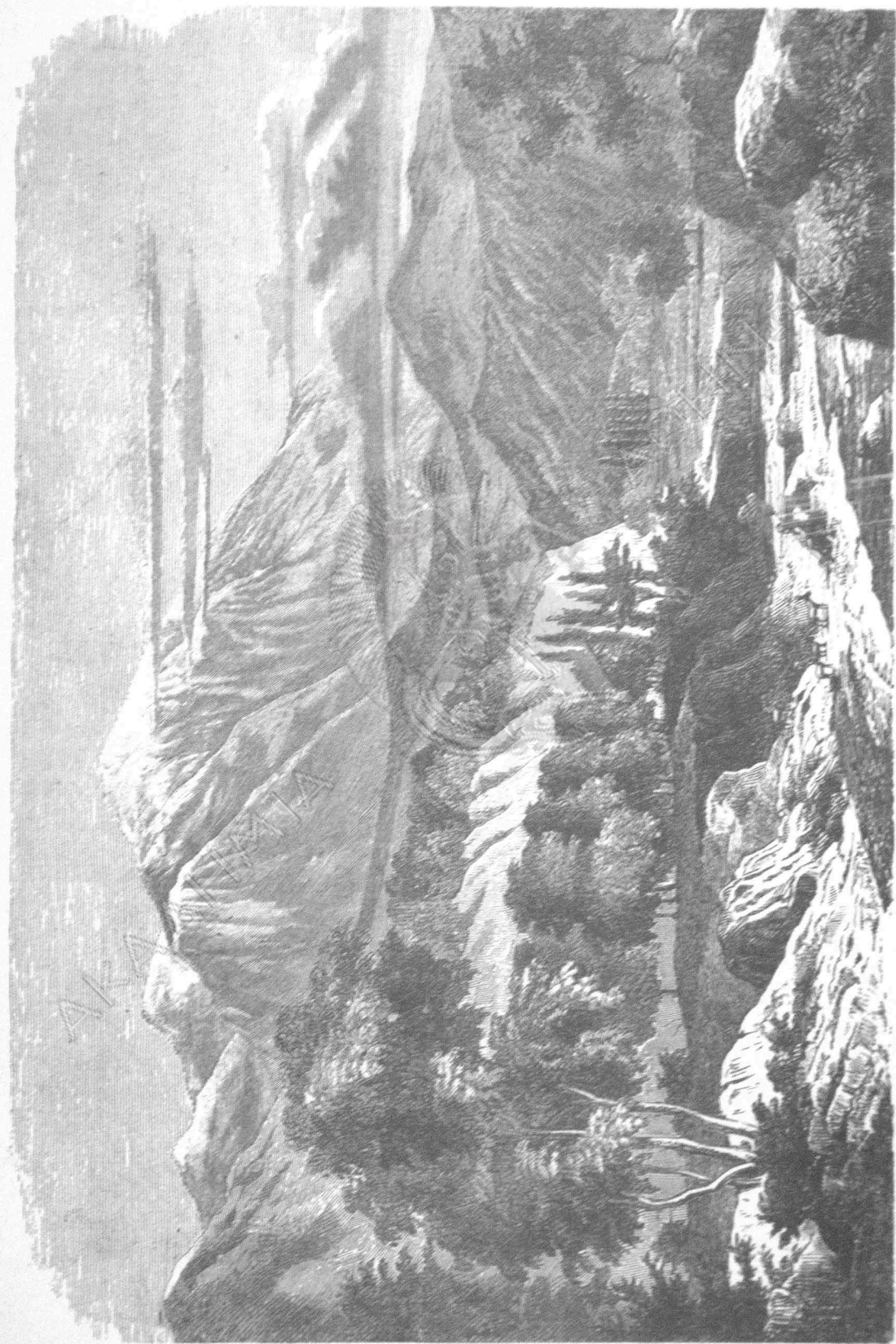
Ὀλύμπου κορυφή ἐπὶ Πύθιον Ἀπόλλωνος
 ἱερὸν ὕψος ἔχει (πρὸς τὴν κορυφὴν δ' ἰμετροῦθη)
 πλῆρη μὲν δεκάδ' σταδίων μέγας αὐτὸς ἐπ' αὐτῇ
 πλῆθρον τετραπόδω λειπομένον μέγεθος.
 Ἐδμήλου δὲ μιν υἱὸς ἐθήκατο μέτρον κορυφῆς
 Σειναγόρας· οὐ δ', ἀνεῖ, γαίης καὶ ἐδάλλον· αἶδου.

Καὶ κατὰ μὲν τὸν *Heuzey* ἢ τοῦ Ἁγίου Ἡλίου κορυφή θεωρητέα ὡς ἡ ὑψίστη τῶν κορυφῶν τοῦ Ὀλύμπου, κατὰ τὸν Γερμανὸν ὁμοῦς *Barth* καὶ κατὰ τὸν Ἀγγλόν *Tozer* ἢ κορυφή αὕτη εἶνε ταπεινότερα πόδας 300—500 ἑτέρας κορυφῆς κειμένης βορειοανατολικῶς τῆς βηθείτης, καὶ ἦτις, περιβαλλομένη πανταχόθεν ὑπὸ βηθείων καὶ ἀποτόμων κρημνῶν, καθίσταται δυσανάχτος καὶ ἀπροσπέλαστος εἰς τοὺς περιηγητάς. (*Heuzey: le mont Olympe et l'Acarnanie, 1860, Paris. Barth: Reise durch die innere europäische Türkei im Herbst 1862. Berlin, 1864. Tozer: Highlands of Turkey 2. vol. Lond. 1869.*) Εἶνε δὲ καὶ κορυφαί ὡς καὶ αἱ ἀνώτεραι πλευραὶ τοῦ ὄρους οὐ μόνον ἐπτερημέναι πάσης βλαστήσεως, ὡς ἤδη ἐλέχθη, ἀλλὰ καὶ ἐντελῶς ἀνῦδροι· διὸ καὶ οἱ ἀναρριχώμενοι εἰς αὐτάς περιηγηταὶ ὀρεῖλαισι νὰ φέρωσι μεθ' ἑαυτῶν τὸ ἀναγκαστικὸν ὕδωρ, ὅπως μὴ ἀναγκασθῶσι, καθὼς ὁ *Heuzey*, νὰ πῶσιν ὕδωρ τῆς χιόνος· ἀλλὰ καὶ δόνητων ἐμπείρων ἔχουσι ἀνάγκην οἱ ἀναβαίνοντες, διότι αἱ πολλαὶ καὶ βηθείαι χαράδραι, αἱ διαυλακῶσαι τὰς πλευρὰς τοῦ ὄρους, καθιστῶσι δύσκολον τὴν ἀνεύρεσιν τῆς στενωποῦ, ἦτις οἰκὴν ἰσθμοῦ ἐνόησι τὰς διὰ τῶν χαράδρων χωριζομένης πλευρᾶς αὐτοῦ· δύναται δὲ τις νὰ ἐπιχειρήσῃ τὴν ἐπὶ τῶν ὑψίστων κορυφῶν ἀνάχθαι εἴτε ἐκ τῆς βορείας πλευρᾶς αὐτῶν ὑπὲρ τὸ μοναστήριον τοῦ Ἁγίου Διονυσίου, καθὼς ὁ *Heuzey*, εἴτε ἐκ τῆς βορειο-

δυτικῆς πλευρᾶς τοῦ ὄρους ὑπὲρ τὸ χωρίον Κοκκινοπλό, καθὼς ὁ Barth, εἶτε τέλος ἐκ τῆς μεσημβρινῆς πλευρᾶς τοῦ ὄρους ὑπὲρ τὴν κειλᾶδα τῆς Κκρουᾶς εἰς τὴν μνημονευθεῖσαν κορυφὴν *Ταουμά*.

Ἡ ἐκ τῶν κορυφῶν τοῦ Ὀλύμπου ἀποψις εἶνε θαυμασία· ἀφ' ἐνὸς μὲν καθοραττι ἀπάσα ἡ Μακεδονία, ἀφ' ἐτέρου δὲ ἀπάσα ἡ Θεσσαλία, τῶν ὁποίων αἱ λίμναι καὶ οἱ ποταμοὶ φαίνονται ὡσεὶ ἰχνογραφημένοι ἐπὶ τοῦ χαρτοῦ. Καὶ πρὸς Μ. μὲν ἀποκλείει τὸν ὀρίζοντα ὁ μεγαλοπρεπῆς Παρνασσός, ἀμιλλώμενος πρὸς τὸν Ὀλυμπον κατὰ τε τὸ ὕψος καὶ τὸν ὄγκον, πρὸς Α. δὲ σχηματίζει ἡ θάλασσα εὐρὺ τόξον ἀπὸ τοῦ Ἄθω μέχρι τῶν ἀκτῶν τῆς Μιτυλήνης, καὶ πρὸς Δ. ἐκτείνεται ἐπὶ τοῦ ὀρίζοντος ἡ μακρὰ καὶ πολικόρυφος σειρὰ τοῦ Πίνδου (παρ. Heuzey).

Καὶ ἐπὶ μὲν τῶν κορυφῶν τοῦ Ὀλύμπου ἐθεσεν ἡ φαντασία τῶν προγόνων μας τὴν μακαρίαν κατοικίαν τῶν θεῶν, τὰς δὲ ἀγρίας χαραῖρας τῶν βορείων αὐτῶν πλευρῶν καὶ τὰς ἐν αὐταῖς κρήνας τῶν διαυγῶν ὑδάτων καὶ τὴν μεγαλοπρεπῆ ἐρημίαν τῶν ἐκτεταμένων αὐτῆς ὄσων ἐθεώρησεν ὡς ἔδραν καὶ κατοικίαν τῶν Μουσῶν ἀλλὰ πῶς καὶ διὰ τί ἄρα μεταξὺ τόπων ὀρέων τῆς ἐλληνικῆς γῆς νὰ θεωρηθῇ ὁ Ὀλυμπος ὡς τὸ κατ' ἐξοχὴν ἱερὸν ὄρος τῶν προγόνων μας; Διὰ τί εἰς τὸ προσβορειότατον τοῦτο ὄριον τῆς χώρας τῶν νὰ θέσωσιν οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες τὴν κατοικίαν τῶν προστατευόντων αὐτοὺς θεῶν καὶ τὴν ἔδραν τῶν Μουσῶν, αἰτίαι ἐνέπνευσαν τοὺς ἀοιθεῖς τῆς μεσημβρινωτέρας Ἑλλάδος; Ἀρὰ γε τὸ καταπληκτικὸν ὕψος τοῦ ὄρους, οὐ τινος αἱ κορυφαὶ περιστεφόμεναι συχνάκις ὑπὸ νεφῶν ἀπέκρυπτον ἀπὸ τὰ βέβηλα ὄμματα τῶν θνητῶν τὸ ἱερὸν ἔδος τῶν ἀθανάτων, τὰ ἀγρία αὐτοῦ καὶ βαθύτατα ἔαση καὶ αἱ λοιπαὶ φυσικαὶ ιδιότητες τοῦ ὄρους, ἐπιδράσασαι ἐπὶ τῆς φαντασίας τῶν προγόνων μας, κατέστησαν αὐτὸ ἐστὶν τῆς θρησκείας καὶ τῶν Μουσῶν αὐτῶν; Πιστεύω ὅχι, διότι καὶ ἄλλα ὄρη ἐπίσης συνηρεφῆ καὶ ἀγρία ἐνέχει ἡ ἐλληνικὴ γῆ· πιθανώτερον δὲ φαίνεται, ὅτι ἡ καθιέρωσις τοῦ Ὀλύμπου τῆς θεοῦ καὶ τῆς Μούσαις ἐγένετο κατὰ πρῶτον ὑπὸ τῶν ἐπ' αὐτῶν ἐγκατασταθεισῶν μικρῶν καὶ ἀσῆμων φυλῶν, τῆς πελασγικῆς φυλῆς τῶν Περραιβῶν καὶ τῆς θρακικῆς τῶν Πιέρων. Τὰ ἔθνη ταῦτα δὲν ἦσαν μὲν ἰσχυρὰ καὶ πολυάνθρωπα, παραμείναντα ἄσημα καθ' ἀπάσαν τὴν ἀρχαίαν ἐλληνικὴν ἱστορίαν, κατεῖχοντο ὅμως ὑπὸ τῆς βαθείας ἐκείνης ἐμπνεύσεως καὶ τοῦ ἰσχυροῦ ἐκείνου ἐνθουσιασμοῦ, ὅστις παρήγαγε καὶ ἐστερέωσε τὰ θρησκείας ἀπαντων τῶν ἐθνῶν. Καὶ οἱ μὲν Περραιβοὶ, κατοικοῦντες τὴν μεσημβρινὴν πλευρὰν τοῦ ὄρους, ἐγκαθίδρυσαν ἐπὶ τῶν κορυφῶν αὐτῶν τὴν μεγάλην αὐτῶν θεότητα, τὸν Πελασγικὸν Δία, ἡ δὲ μικρὰ θρακικὴ φυλὴ τῶν Πιέρων, ἐνωρὶς ἀποσπασθεῖσα ἀπὸ τοῦ μεγάλου θρακικοῦ κορμοῦ καὶ ἐγκαταστάσα μεταξὺ τῶν ἐλληνικῶν φυλῶν ἐν τῇ βορείῳ πλευρᾷ τοῦ Ὀλύμπου, ἐθεσεν ἐντὸς τῶν βυθίων ὄσων τὰς ἀγρίας καὶ ἐνθουσιώδεις αὐτῶν θεότητας, τὰς Μούσας. Αἱ φυλαὶ αὗται,

Ο ΟΛΤΜΙΟΣ.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

ἐλθεῦσαι εἰς ἐπιμιξίαν μετὰ τῶν τὴν Θεσσαλικὴν πεδιάδα κατοικούντων Αἰολέων, μετέδωκεν αὐτοῖς τὸν ἱερὸν αὐτῶν ἐνθουσιασμόν, καὶ εἰς τοῦτο ἴσως χρωστέεται ἡ πρόωρος ἀνάπτυξις καὶ τὸ βαθύ αἰτήθημα τῆς Αἰολικῆς ποιήσεως. Τὴν μετὰ τῶν Αἰολέων καὶ τῶν λοιπῶν ἑλληνικῶν φυλῶν, τῶν κατοικουσῶν κατὰ τοὺς προϊστορικοὺς χρόνους τὴν Θεσσαλικὴν πεδιάδα, ἀνάμιξιν τῶν Περραιβῶν καὶ Πιέρων τεκμαιρόμεθα καὶ ἐκ τῆς Ἀργοναυτικῆς ἐκστρατείας, ἧς συμμετέσχον ὁ τε ἐκ Πιερίας Ὀρφεὺς καὶ ὁ Περραιβὸς Μόψος, συμπλέοντες μετὰ τῶν λοιπῶν Ἀργοναυτῶν ὡς πολέμισται, ἀλλ' ὁ μὲν Ὀρφεὺς ὡς ἀσιδὸς λύων τὰς ἐρίδας καὶ παραμυθῶν τὰς λύπας τῶν συμπλωτῆρων, ὁ δὲ Μόψος ὡς μαντις τῆς ἐλατρείας· διὸ καὶ αὐτὸν εἰσάγει ὁ Πίνδαρος ποιῶντα σπονδὰς κατὰ τὸν ἀπόπλουον εἰς τὸν Δία καὶ ἐπικαλούμενον τὴν ἀρωγὴν αὐτοῦ καὶ εὐδῶσιν τοῦ ἔργου. Βραδύτερον δὲ αἱ φυλαὶ αὗται, συγκατελθοῦσιν μετὰ τῶν Αἰολέων ἢ καὶ μόναι ὑπὸ ἀρχηγούς προσητάς καὶ ἱεροφάντορας, ἐγκατέστησαν παρὰ τὰς ὑπωρείας τοῦ Παρνασσοῦ καὶ τοῦ Ἐλικῶνος, καὶ ἔτι μεσημβρινώτερον ἐν τῇ Ἐλευσίνῃ, συναπέφεραν τὴν λατρείαν τῶν τοπικῶν αὐτῶν θεοτήτων ταύτας ὅτι ἐκεῖ παραλαβόντες οἱ ἀσιδοὶ τῆς μεσημβρινώτερας Ἑλλάδος ἀφῆρσαν τὸν ἀρχαῖον αὐτῶν καὶ τοπικὸν χαρακτήρα καὶ τὰς περιέβαλον τὴν καλλομένην, μετὰ τὴν ὁποίαν ἐκόσμηι τὰ πλάσματα αὐτῆς ἢ ἑλληνικὴ φαντασία. Οὕτω δὲ διὰ τῶν ἀθηνάτων ἐπῶν τοῦ Ὀμήρου καὶ τοῦ Ἡσιόδου μεταδόθηται αἱ θεότητες ἐκεῖναι, ἐγένοντο τὸ ἀντικείμενον τῆς λατρείας καὶ τοῦ πεδίου ἀπάσης τῆς ἑλληνικῆς φυλῆς· ὥστε οὐκ ἀπεικότως λέγει ὁ Ἡρόδοτος (2, 53), ὅτι οἱ πρῶτοι ποιήσαντες θεογονίαν τοῖς Ἕλλησιν εἶνε ὁ Ὀμηρὸς καὶ ὁ Ἡσιόδος. Καὶ ἡ μὲν πελωρία θεότης τῶν Πελασγῶν, ὁ Ζεὺς μετεβλήθη εἰς τὸν ἰδεώδη ἑλληνικὸν Δία, ὃν ἐξῆρανθεν ἡ Μοῦσα τοῦ Ὀμήρου καὶ ἐγλυψεν ἡ ἀθῆνατος χεὶρ τοῦ Φειδίου· αἱ δὲ ἀρχαὶ καὶ ἐνθουσιώδεις δρυάδες τῶν Πιερικῶν δασῶν, αἱ Μοῦσαι, αἱ τεσσάραι τοῦ Διονύσου (Εὐστ. παρεκ. εἰς Ὀδ. 16) ἐγένοντο ἔφοροι τῶν γραμμῶν καὶ τῶν ἐπιστημῶν (Παρβ. Heuzey ἐνθ. ἀνωτ. καὶ Στραβ. 9. 3. 363). Οὐ μόνον δὲ τὰς θεότητας αὐτῶν συναπέφεραν, αἱ ἐκ τῶν ὑπωρειῶν τοῦ Ὀλύμπου καὶ τῆς Θεσσαλικῆς πεδιάδος κατελθοῦσαι φυλαί, ἀλλὰ καὶ τὸ ὄνομα τοῦ ἱεροῦ αὐτοῦ ὄρους ἀπέδωκεν εἰς πλεῖστα τῶν ὑπ' αὐτῶν κατοικηθέντων ὄρων· διὸ καὶ ἐν τῇ Ἡλιδί καὶ ἐν τῇ Λέσβῳ καὶ ἐν τῇ Λακωνίᾳ καὶ παρὰ τὴν Σμύρνην καὶ ἐν τῇ Βυθυνίᾳ καὶ ἐν τῇ Μυσίᾳ ἀπαντᾷ τὸ ὄνομα Ὀλυμπος. Ἀλλὰ μεθ' ἑλθὼν τὴν πληθύν τῶν Ὀλύμπων ὁ Θεσσαλικὸς Ὀλυμπος ἔμεινε τὸ κατ' ἐξοχὴν ἱερὸν ὄρος καὶ ἡ κοιτίς τῆς θρησκείας τῶν Ἑλλήνων. Καὶ ἐπὶ μὲν τῆς ὑψίστης κορυφῆς ἦτο ἡ θαλερὰ κατοικία τοῦ Διός, ἐπὶ δὲ τῶν ταπεινότερων κορυφῶν κατῴκει ὁ λοιπὸς χορὸς τῶν οὐρανίωνων (Ἀπολ. Ἀρ. 3. 1131). Ἐκεῖ, ἐνθα σήμερον ὑπάρχει ὁ μικρὸς ναῖσκος τοῦ Ἁγίου Ἡλιοῦ, ἔβρυτο τὸ πάλαι ὁ βωμὸς τοῦ Διός, ἐνθα κατ' ἔτος ἀνήρχοντο οἱ ἱερεῖς.

τοῦ ἐν τῇ πόλει Δίῳ ναοῦ, ὅπως τελέσωσι θυλίαν εἰς τὸν Ἵψιστον (Sol. Polyistor). Καὶ σήμερον δὲ οἱ μοναχοὶ τοῦ Ἀγίου Διονυσίου ἀναβαίνουνσι τὴν 20ὴν Ἰουλίου ἐπὶ τῆς κορυφῆς του τελούντες λειτουργίαν ἐν τῷ ἐκεῖ ἰδρυμένῳ ναΐσκῳ, καὶ οὕτω παρκαμένει μέχρι τοῦ νῦν ἡ ἱερότης τοῦ ὄρους.

Αἱ δὲ θαυμαστικαὶ διηγήσεις τῶν συμβαίνοντων ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ Ὀλύμπου, ὡς π. χ. ὅτι τὰ ἐπὶ τῆς τέφρας τοῦ βωμοῦ γραφόμενα γράμματα παρέμενον ἀνεξάλειπτα καθ' ὅλον τὸ ἔτος διὰ τὴν διηνεκῆ ἐπὶ τῶν κορυφῶν ἐπικρατοῦσαν γαλήνην καὶ ἄπνοίαν καὶ ἄλλα τοιαῦτα (Sol.), διατηροῦνται καὶ μέχρι τῆς σήμερον τροποποιημένοι παρὰ τοῖς κατοικοῦσιν, ὅτι ἐπὶ τῆς κορυφῆς αὐτοῦ συμβαίνουνσι θαυμάσια πράγματα καὶ οἱ μὲν διηγοῦνται, ὅτι ποιμὴν τις εἶδεν ἐπὶ τῆς ὑψίστης κορυφῆς τοῦ ὄρους μεγχλοπρεπέστατον παλάτιον, περιβαλλόμενον ὑπὸ λευκοτάτων κίωνων, ὅπερ ὅμως ἔκτοτε οὐδεὶς εἶδε πλέον· ἄλλοι λέγουσιν, ὅτι ἐκεῖ εὐρίσκεται εὐρύτατον στάδιον, ἐνθα οἱ ἀρχαῖοι ἐτέλουν τοὺς ἀγῶνάς των. Δημῶδες δὲ τι ἄσμα θέτει ἐκεῖ τὴν κατακίαν τῶν Μοιρῶν.

Ἀπὸ τοῦ Ὀλύμπου τὴν κορυφὴν
τὰ τρία ἄκρα τοῦ οὐρανοῦ
ὅπου αἱ μοῖραι τῶν μοιρῶν
καὶ ἡ ἐδική μου μοῖρα
ἃς ἀκούσῃ καὶ ἃς ἐλθῇ.

Τοιοῦτος λοιπὸν ὢν ὁ Ὀλύμπος, ὑμνήθη ὑπὸ τῶν ἀρχαίων ποιητῶν καὶ ἐκοσμήθη διὰ πολλῶν καὶ ποικίλων ἐπιθέτων, ἅτινα πάντα χαρακτηρίζουσι τὰς φυσικὰς αὐτοῦ ιδιότητες. Καὶ εἰς μὲν τὴν μακρὰν σειρὰν τῶν κορυφῶν αὐτοῦ καλεῖται μακρὸς (Ἰλ. Η. 40), διὰ δὲ τὸ πολυχάραδρον αὐτοῦ πολύπτυχος καὶ πολυδεירὰς (Ἰλ. χη 5 καὶ ἄλλ.), διὰ δὲ τὴν λάμψιν, ἣν ἐκπέμπουσαι αἱ ὑπὸ τῶν ἡλιακῶν ἀκτίνων φωτιζόμεναι αὐτοῦ κορυφαί, ἐκκαλεῖτο αἰγλήεις καὶ αἰπύς. Καὶ σήμερον δὲ, ἐν ἀνερέλῳ καὶ γαληνίῳ ἡμέρᾳ βλέπει τις τὰς λαμπρὰς κορυφὰς τοῦ ὄρους ὑψουμένας ἐν τῷ μέσῳ λεπτῆς καὶ καθαρῆς ἀτμοσφαίρας, ὄνειροπωλῶν τὸν ἰδεώδη καὶ ὄλως θεῖον ὑπὸ τοῦ Ὁμήρου περιγραφέντα Ὀλύμπου, ὅστις

Οὔτ' ἀνέμοισι τινάσσεται· οὔτε πόντ' ὄμβρω
θεύεται, οὔτε χιῶν ἐπίκειται· ἀλλὰ μάλ' αἶθρη
πέπταται ἀνέριλος· λευκὴ δ' ἐπιδέδρομε αἰγλή.

Ἀνατολικώτερον τοῦ Ὀλύμπου ἐκτείνεται ἡ Ὄσσα, χωριζομένη ἀπ' αὐτοῦ διὰ τῆς κοιλάδος τῶν Τεμπῶν. Αὕτη περιβαλλομένη πρὸς Δ. μὲν ὑπὸ τοῦ Ὀλύμπου, πρὸς ἀνατολὰς δὲ ὑπὸ τῆς Ὄσσης, διαρρέεται ὑπὸ τοῦ Πηνειοῦ, ἔχουσα μῆκος μὲν ἀπὸ τῆς εἰς αὐτὴν εἰσόδου τοῦ ποταμοῦ μέχρι τῆς ἐξόδου 1—1 $\frac{1}{2}$ ὥρας, τὸ δὲ πλάτος ποικίλλον μεταξὺ 220 Γαλ. βηματίων καὶ 30 Γαλ. ποδῶν.

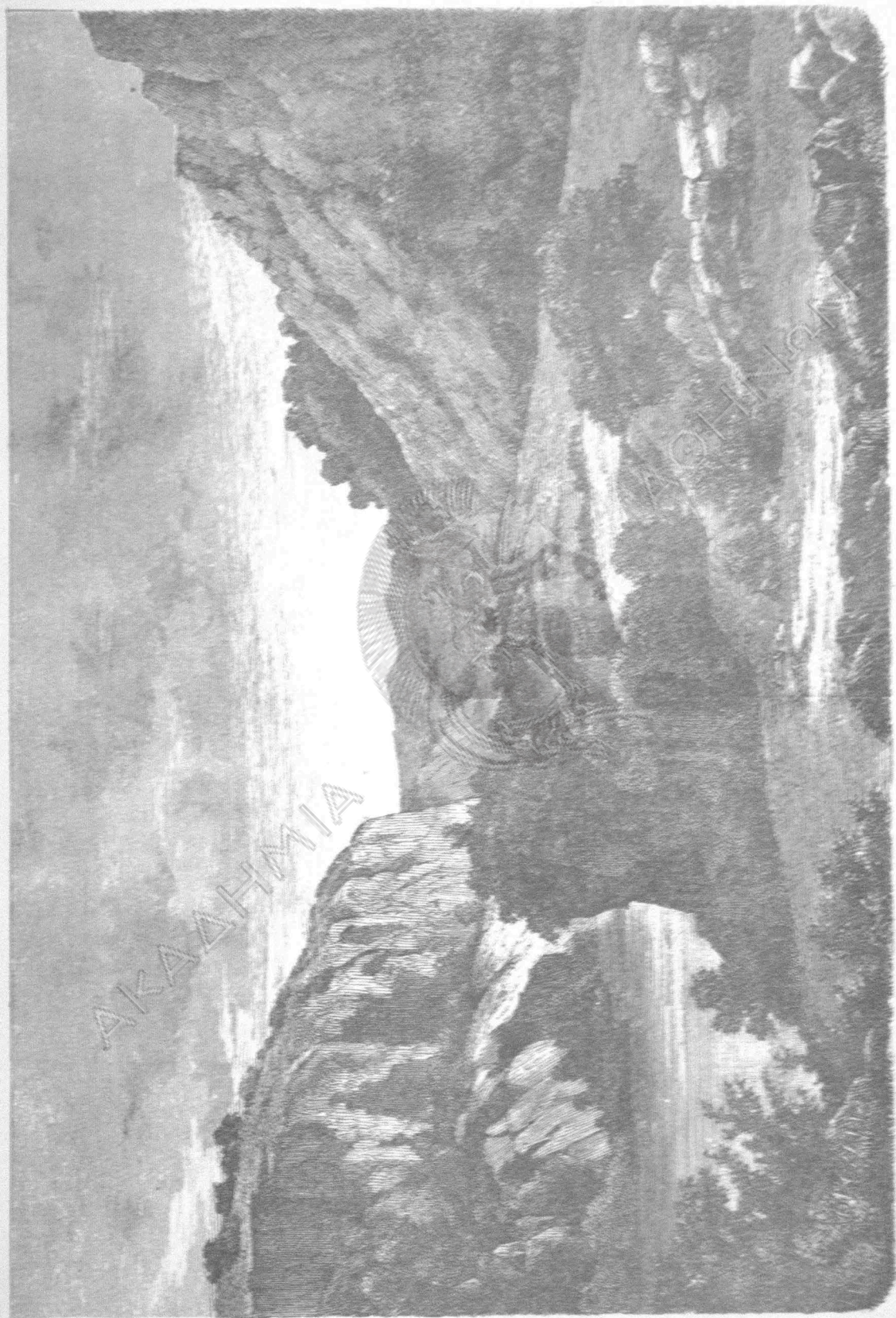
Εἰς τὸ ὄνομα τῆς τερπνῆς κοιλάδος, τῆς ὠραιότερας ὑπὲρ πᾶσαν ἄλλην τοποθεσίαν τῆς τόσον ὠραίας Ἑλλάδος, αἱ χαρμόσυνα ἀναμνήσεις τῆς

ἀρχαιότητος ἀθρόαι πηροσιάζονται εἰς τὴν φαντασίαν. Ἡ ὄροσερότης τῆς, αἱ γραφικώταται καλλοναὶ τῆς ἦσαν τότε περίπυστοι, ὥστε πᾶσα, ὠραία τοποθεσία, πᾶσα τερπνὴ κοιλάς ἐκαλεῖτο παρὰ τῶν ἀρχαίων Τέμπη. Ὁ Ὀρχάτιος ἀποκαλεῖ οὕτω τὴν ἐξοχικὴν αὐτοῦ ἔπαυλιν, ὃ δὲ Βιργίλιος, ἐξυμνῶν τὴν εὐτυχίαν τῆς ἀγροτικῆς ζωῆς, ὀνομαζέει Τέμπη χωρίον κατάρρυτον καὶ κατάρρυτον. Ὁ Θεόκριτος ἐρωτᾷ τὰς Νύμφας, ἂν ἀπατηθεῖσαι ἀπὸ τὴν τερπνότητα τῆς ὠραίας αὐτῆς κοιλάδος ἐπελάθοντο τοῦ Δάφνιδος. Ὁ Λουκανὸς καὶ ὁ Κάττουλλος ἐξυμνοῦσι τὰς καλλονὰς τῆς. Ὁ εὐσεβὴς Φανελῶν, ὀνειροπολῶν τὴν ἀναγέννησιν τῆς Ἑλλάδος, ἐντρύφῃ κατὰ φαντασίαν εἰς τὴν θέαν τῶν καλλονῶν τῶν Τεμπῶν «je cueille les lauriers des Delphes et je goûte les delices de Tempe» ὃ δὲ Αἰλιανὸς, περιγράφων τὴν εἰδουλλιακὴν καλλονὴν τῆς κοιλάδος, μνημονεύει καὶ τῶν εὐωχιῶν καὶ συμποσίων, ἃ συνετέλουν οἱ περίοικοι ἐν αὐτῇ. Σήμερον ὅμως κατῆρηκα καὶ σιωπὴ ἐπικρατεῖ ἐκεί, καὶ μόνον ὁ κρότος τῶν βημάτων σπανίων τινῶν διαβατῶν ταρασσει τὴν ἐρημίαν τοῦ τόπου· καὶ τὸ ἔαρ, ὅτε ἡ ἀναγεννωμένη φύσις ἀποδίδει εἰς τὴν κοιλάδα ὅλην τὴν καλλονὴν καὶ τὴν χάριν τῆς, ἀντὶ τῶν καματῶν καὶ τοῦ χοροῦ καὶ τοῦ θορύβου, ὃν ἀνέπεμπον οἱ γηθόσυνοι κάττοιχοι πλέοντες ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ καὶ εὐωχούμενοι ἐπὶ τῶν τερπνοτάτων αὐτοῦ ὄχθων, ἀκούεται μόνον ὁ κρότος τῶν βημάτων τῶν ἐπισκεπτομένων τὴν κοιλάδα πρὸς συλλογὴν τοῦ μέλιτος, ὃπερ εἰσέτι ἐναποθέτουσιν αἱ βιομηχανοὶ μέλισσαι ἐπὶ τῶν ὑπερκειμένων πλευρῶν τοῦ Ὀλύμπου, τῆς πατρίδος τοῦ ποιμένου Ἀριστέου (Βιργ. Γεω. 4. 317.).

Καὶ ἐκ μὲν τῶν ἀρχαίων περιέγραψαν τὴν κοιλάδα ὁ Λίβιος (44. 6) ἴσως κατὰ Πολύβιον, ὁ Πλίνιος (Hist. nat. 4, 8, 15) καὶ ὁ Αἰλιανὸς (Π. Ἰστ. Βιβλ. 4). Ἐκ δὲ τῶν νεωτέρων ὁ Gell, ὁ Dawhins, ὁ Holland, ὁ Dodwell, ὁ Leake, ὁ Mezières, ὁ Ussing, ἐν τοῖς μνημονευθεῖσιν ἦδη συγγράμασιν, ὁ Kriegk (das thessalische Tempe. Leip 1835) καὶ ὁ Fallmeyer (Fragm. aus dem Orient σ. 482). Καὶ ὁ μὲν Leake καὶ ὁ Dodwell παρέσχον τὴν ἀκριβεστάτην περιγραφὴν τῆς κοιλάδος· οἱ μόνον ὅμως αἰσθανθέντες τὸ ἀληθὲς μεγαλεῖον τῆς τοποθεσίας καὶ τὴν βθεῖαν ἐντύπωσιν, ἣν παράγει αὕτη, εἶνε ὁ Ussing, ὁ Fallmeyer καὶ ὁ Mezières. Ἡ κοιλάς αὕτη, λέγει ὁ Mezières, δὲν εἶνε, ὡς ἠδύνατό τις νὰ ὑποθέσῃ, ὄροσερά τις καὶ χαρίεσσα τοποθεσία, ὅπως ἀρχαῖοί τινες τὴν περιέγραψαν. Καὶ δὲν ἐλλείπουσι μὲν ἐνταῦθα βθεῖαι σικαὶ μεγαλοπρεπῶν πλατάνων, βλαστανόντων ἐπὶ τῆς ὄχθης τοῦ ποταμοῦ, οὔτε ὄροσερὰ ὕδατα καταρρέοντα ἐκ τῶν πλευρῶν τῶν ὑπερκειμένων ὄρέων, οὔτε χλοεροὶ λειμῶνες, οὔτε πᾶν ὅ,τι τερπνὸν ἠδύνατο νὰ πλάσῃ ποιητικὴ φαντασία, ἀλλὰ τὸ κύριον χαρακτηριστικὸν τῆς κοιλάδος, τὸ ἀποτελοῦν τὴν ἀπαράμιλλον αὐτῆς καλλονὴν, εἶνε ὅτι ἡ χαρίεσσα αὕτη κοιλάς εἶνε στενὴ χαίνουσα μεταξὺ δύο γιγαντιαίων ὄρέων, τῆς Ὀσσης καὶ τοῦ Ὀλύμπου, ἀποσχισθέντων

ἀπ' ἀλλήλων διὰ βιαίου σεισμοῦ. Καὶ τρώντι τὸ πᾶν φέρει ἐν τῇ κοιλάδι τὰ ἴχνη βιαίας τινὸς καταστροφῆς· οἱ βράχοι εἶνε κατεσχισμένοι καὶ κατασυντετριμμένοι, μὴ ἔχοντες τὴν τελείαν ἐκείνην μορφήν, δι' ἧς περιβάλλει ἡ φύσις τὰ τέλεια ἔργα τῆς. Πολλαχοῦ τοῦ στενοῦ τὸ ὄρος φαίνεται διερωγὸς καθ' ὅλον αὐτοῦ το ὕψος, αἱ δὲ κάθετοι καὶ ἀντικρύζουσαι ἀλλήλαις πλευραὶ τῆς Ὀσσης καὶ τοῦ Ὀλύμπου ἠδύναντο καὶ σήμερον νὰ τεθῶσιν ἀκριβῶς ἐπ' ἀλλήλων, ἂν ἐξηλείφετο τὸ διαχωρίζον αὐτὰς διάστημα· ἀλλ' ἐνῶ ἀφ' ἐνὸς ἢ θέα τῶν ἐρυθρῶν ἀποτόμων καὶ ὑπερυψήλων βράχων, εἴτινες ὑπέρκεινται ἑκατέρωθεν τοῦ ποταμοῦ, καταπλήσσει τὴν φαντασίαν τοῦ θεωμένου, ὁ ἥσυχος τοῦ Πηνειοῦ ῥοῦς ἀφ' ἐτέρου, ὅστις ἐλαίου δίκην κυλίζει ἡρέμα τὰ ἀργυρᾶ νάματά του, ποῦ μὲν πλατύτερος καὶ σχηματίζων χάριέν τι νησιόριον, ποῦ δὲ στενότερος, αἱ ἐπὶ τῶν ποδῶν τῆς Ὀσσης μικραὶ παρόχθιοι πεδιάδες, ἀέτινες διαρρέομεναι ὑπὸ τῶν ἐκ τοῦ ὄρους κατερχομένων ὑδάτων σχηματίζουσιν ὠραῖον χλωρὸν τάπητα, σκιαζόμενον ὑπὸ ἀειθαλῶν δένδρων, ἐλαττοῦσι τὴν σκληρὰν ἀγριότητα τοῦ τόπου καὶ ἀναμιγνύουσιν εἰς τὴν ἰσχυρὰν ἐντύπωσιν, ἣν ἐμποιοῦσι τὰ μεγάλᾳ θεαματὰ τῆς φύσεως τῆς τέρψιν τὴν παραγομένην ἐκ τῆς θέας τῶν χαρακτηριστικῶν εἰκόνων. Ἐν τῇ ἐνώσει λοιπὸν τῶν ἀντιθέτων τούτων ἐντυπώσεων καίταί ὁ ἀληθὴς χαρακτηρισμὸς καὶ τὸ πραγματικὸν μεγαλεῖον τῆς κοιλάδος τῶν Τεμπῶν. Ἐνέχει αὕτη ὅ,τι ἄγριον καὶ ὅ,τι τερπνὸν ὑπάρχει ἐν τῇ φύσει· ἀφ' ἐνὸς μὲν κορυφαὶ ὑπερυψῆλαι καὶ βράχοι κατεσχισμένοι καὶ ἀσπαρασσομένοι ὡς ὑπὸ κεραυνοῦ, ἀφ' ἐτέρου δὲ μεγαλοπρεπῆς καὶ ἡσυχῆς ποταμὸς κρυπτόμενος ὑπὸ τὴν σκιὰν βαθυσκίων πλατάνων καὶ περιβαλλόμενος ὑπὸ ὄροσερωτάτης χλόης. Καὶ ἀπαντῶσι μὲν καὶ ἀλλαγῶ ἐπίσης ἄγρια ὄρη ἢ χαράδρα τοῦ Ταυγάτου, αἱ παρὰ τὴν Ἀμάλῃην ἐν τῷ κόλπῳ τοῦ Σαλέρνου ἀκαταί καὶ οἱ βράχοι τοῦ Ταυρηνεῖου ἐν Σικελίᾳ δὲν εἶνε ὀλιγώτερον ἄγριοι, κατὰ τὸν Mezières, τῶν ἐπικριεμαχένων ἐπὶ τῶν Τεμπῶν πλευρῶν τοῦ Ὀλύμπου καὶ τῆς Ὀσσης, ἀλλ' ἐκεῖ λείπει ὁ ποταμὸς καὶ ἡ περὶ αὐτὸν κραταιὰ βλάστησις. Τὰ στενὰ τοῦ Ἀψοῦ εἶνε μὲν ὄχυρά, ἄγρια καὶ μεγαλοπρεπῆ, καλλῆ ὁμως δένδρων καὶ χλωρότητα ὕλης καὶ διατριβᾶς καὶ λειμῶνας ἡδεῖς δὲν ἔχουσι (Πλούτ. Τ. Φλαμ. III.). Ὁ Ἀλφειὸς καὶ Σπερχειὸς διαρρέουσι ὠραίας κοιλάδας, ἀλλὰ δὲν περιβαλλόνται ὑπὸ ἀποκρήμνων βράχων. Ὁ Ἄλβις διαρρηγνύων τὰς Σαξωνικὰς Ἄλπεις σχηματίζει ὠραίαν κοιλάδα, ἣτις ὁμως οὕσα πλατυτέρα τῶν Τεμπῶν ὑστερεῖ ταύτης καὶ κατὰ τὴν βλάστησιν καὶ κατὰ τὸ ἀπότομον τῶν περιβαλλόντων βράχων, καὶ δὲν δύναται ἐπομένως οὔτε κατὰ τὸ καταπληκτικὸν μεγαλεῖον οὔτε κατὰ τὴν χάριν νὰ παραβληθῇ μετ' αὐτῆς.

Καὶ ἡ μὲν πλευρὰ τοῦ Ὀλύμπου καταπίπτουσα ἀποτόμως εἶνε ἀπρόσιτος, οὐδεμίαν καταλείπουσα ἀτραπὸν μεταξὺ αὐτῆς καὶ τοῦ ποταμοῦ· διὸ καὶ ἡ μόνη ὁδός, ἣτις καὶ τὸ πάλαι καὶ νῦν ἄγει διὰ τοῦ στενοῦ,

ΤΑ ΤΕΜΠΛΑ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

καίται ἐπὶ τῆς Ὀσσης· παρατηροῦνται δὲ ἐνιαχοῦ τὰ λείψανα τῆς ἀρχαίας ὁδοῦ. Οὕτως ἐπὶ μὲν τῆς εἰσόδου πέραν τοῦ χανίου τῶν Ἀρπελακίων παρατηρεῖται διπλῆ αὐλαξ ἰσκαμμένη ἐν τῷ βράχῳ ὑπὸ τῶν τροχῶν τῶν ἀμαξῶν· πορρωτέρω δέ, ἐνθα ὁ ποταμὸς σχηματίζει νησιδίον τι, ὁ δεξιὸς αὐτοῦ βραχίων περιβάλλεται ὑπὸ ἀρχαίου ἑλληνικοῦ τείχους πρὸς ὑποστήριξιν τῆς ὁδοῦ καὶ ἀπέκρουσιν τῶν πλημμυρῶν τοῦ ποταμοῦ. Καὶ κατὰ μὲν τὴν εἰσόδον τοῦ στενοῦ καὶ ἔτι πορρωτέρω δὲν ὑπέρεται ἡ ὁδὸς πολὺ τῆς κοίτης τοῦ ποταμοῦ, κατὰ δὲ τὸ μέσον τῆς κοιλάδος, ἐνθα τὸ πλάτος αὐτῆς εἶνε ἐλάχιστον, ἀναρριχᾶται ἡ ὁδὸς ἐπὶ τῶν πλευρῶν τῆς Ὀσσης, ὅθεν εἰς ἰκανὸν βάθος φαίνεται ῥέων ὁ ποταμὸς. Ἐνταῦθα παρατηρεῖται ἐπὶ τῆς Ὀσσης βαθυτάτη χαράδρα, σχηματισθεῖσα ἴσως συγχρόνως μετὰ τῆς κοιλάδος παταγωδῶς ἀπὸ τῶν κορυφῶν τοῦ ὄρους καταφέρουσα τὰ ἀφρίζοντα ὕδατα ρυακίου. Ἐν τῇ χαράδρᾳ ταύτῃ παρατηροῦνται κολοσσιαῖα τμήματα βράχων, ἄγρια, ἀποσπασθέντα ἐκ τῶν κορυφῶν τοῦ ὄρους, ἀνεχαιτίσθησαν ἐν τῇ καταφορᾷ αὐτῶν καὶ φαίνονται ὡσεὶ αἰωρούμενα μεταξύ γῆς καὶ οὐρανοῦ. Πρὸς τὰ δεξιὰ τῆς χαράδρας ταύτης ὑφούται βράχος, εἰς τοὺς πόδας τοῦ ὁποίου παρατηροῦνται ἐρείπια ἀρχαίου ἑλληνικοῦ φρουρίου, ἐνὸς τῶν 4 πρὸς φρούρησιν τῆς κοιλάδος κατασκευασμένων, καὶ τοῦ ὁποίου ἡ θέσις ἀκριβέστατα ὀρίζεται ὑπὸ τοῦ Λεβίου «*quartum viae ipsiqua media et angustissima vallis est impositum.*» ἐπὶ δὲ τῆς κορυφῆς τοῦ βράχου παρατηροῦνται ἐρείπια μεσαιωνικοῦ φρουρίου, τοῦ *Κάστρου τῆς Ὁραίας*, κειμένου κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἐπὶ τῆς θέσεως τοῦ Λυκοστομίου. Πέραν τῆς θέσεως ταύτης ἡ κοιλάς ἄρχεται ἐκ νέου νὰ εὐρύνηται πρὸς τὴν ἐξόδον· καὶ ἀμέσως μὲν μετὰ τὴν μνησθεῖσαν χαράδραν ἀπαντῶμεν κατακάθετον βράχον ὡς τινα τετράγωνον πύργον κατασκευασθέντα ὑπὸ ἀνθρωπίνης χειρὸς οὐχὶ μακρὰν δ' αὐτοῦ ἐκρέει ἐκ τῶν πλευρῶν τῆς Ὀσσης πηγὴ ψυχροτάτη τοῦ ὕδατος *Κροαλόγος* καλουμένη, τῆς ὁποίας τὰ κυανᾶ ὕδατα ἀπαξιούσι κατὰ τὴν ἔκφρασιν τοῦ *Dodwell* νὰ ἀναμιχθῶσι μετὰ τῶν θολῶν ὕδατων τοῦ Πηγείου· ἔτι δὲ πορρωτέρω ὑπὲρ τὴν ὁδὸν ἀναγινώσκειται ἐπιγραφὴ Λατινικὴ «*L. Cassius Longinus proconsul Tempe munivit.*». Ὁ ἀνθύπατος οὗτος ἦτο εἰς τῶν στρατηγῶν τοῦ Καίσαρος, μνημονευόμενος ὑπ' αὐτοῦ ἐν τῷ ἐμφυλίῳ πολέμῳ. Οἱ ἐγγῶρις καλοῦσι τὴν ἐπιγραφὴν ταύτην *Γραμμένον ἄλας*, καθότι ἐν τῇ ἀμαθείᾳ αὐτῶν πιστεύουσιν, ὅτι ἐνταῦθα εἶνε καταγεγραμμένον τὸ εἰς τὴν κατασκευὴν τῆς ὁδοῦ ἀπανηθὲν ἄλας· ἐκείθεν δὲ μετὰ ἡμίσειαν ὥραν τελευτᾷ ἡ κοιλάς.

Ἡ ἐν τῇ κοιλάδι τῶν *Τεμπῶν* βλάστησις εἶνε κραταιοτάτη. Ὑπερῶφλοι πλάτανοι, ἰσοῦφεῖς τῶν ὁποίων οὐδαμοῦ εἶδεν ὁ *Mezières*, ἴασμοι, ὀαφνοκέρατοι, λυγροί, ροικί, ἰτέαι καὶ ἄλλα ἐπισκιάζουσι τὸ ρεῖθρον τοῦ Πηγείου, οὗ τινος τὰ ὕδατα φαίνονται ὡσεὶ ἐξερχόμενα ἐκ τῶν κλάδων τῶν ἐν αὐτοῖς λουομένων δένδρων· ἐπὶ δὲ τῶν ἐρυθρῶν πλευρῶν τῶν

ὄρέων ἀναρριχῶνται πλεῖστα παράσιτα φυτὰ ὑπὸ τὴν σκιάν πρίνων, πευκῶν καὶ ἀγριελαιῶν. Ἀραιὰ δὲ καὶ σπανίως θάλλει τὴν σήμερον ἐν τῇ κοιλάδι ἢ ἐρασμαίᾳ δάφνη, τὸ ἱερὸν φυτὸν τοῦ Ἀπόλλωνος, εἰς ὃ μετεμορφώθη ἢ περικαλλῆς κόρη τοῦ Πηνειοῦ, φεύγουσα τὸν ἔρωτα τοῦ θεοῦ, καὶ ἥτις ὑπενθυμίζει τοὺς ἀρμονικοὺς στίχους τοῦ Ὀβιδίου.

Conjux quoniam mea non potes esse
arbor eris certe, dixit, meus. Semper habebant
te coma, te citharæ, te nostræ, Laura, pharetrae.

Καὶ τὸ μὲν μεσαιωνικὸν ὄνομα τῆς κοιλάδος *Λυκοστόμιον* δὲν ἀκούεται πλέον· καλεῖται δὲ σήμερον ἢ κοιλάς *Στεγὸν* τοῦ *Μπαμπᾶ*, ἐκ τινος κατὰ τὴν εἴσοδον αὐτῆς κειμένου ὀμωνύμου χωρίου· ἀλλὰ διατηρεῖται εἰσέτι τὸ ἀρχαῖον ὄνομα παρὰ τοῖς περιόικοις καὶ μετὰ σεβασμοῦ προφέρονται παρ' αὐτῶν τὰ ἱερὰ *Τέμπη*. Ἐν τῇ κοιλάδι ταύτῃ ἐλατρεύετο τὸ πάλαι ὁ Ἀπόλλων, ὁ θεὸς τῆς καλλονῆς καὶ τῆς χάριτος, πρὸς ἀνάμνησιν τοῦ καθαρμοῦ, ὃν ὑπέστη ἐταῦθα κατὰ προσταγὴν τοῦ Διός, ὅτε κατετόξευσε τὸν δράκοντα Πύθωνα, φυλάττοντα τοὺς Δελφοὺς. Ἐνταῦθα λοιπὸν καθαρθεὶς καὶ στεφανωσάμενος ἐκ τῆς Πηνειῆδος δάφνης, λαβὼν δὲ καὶ κλάδον ἐξ αὐτῆς εἰς τὴν δεξιάν ἦλθεν εἰς Δελφοὺς καὶ παρέλαβε τὸ μαντεῖον· ὑπῆρχε δὲ καὶ βωμὸς ἐν τῇ κοιλάδι, ἐν ᾧ ἐστεφανώσατο καὶ τὸν κλάδον ἀφείλεν ὁ θεός. Ἐκτοτε δὲ εἰ Δελφοὶ πρὸς ἀνάμνησιν τοῦ γεγονότος ἔπεμπον ἀνὰ πᾶν ἔνατον ἔτος παῖδας εὐγενεῖς, αἵτινες ποιοῦντες μεγαλοπρεπεῖς θυσίας ἐν τῇ κοιλάδι ἀνεχώρουν διαπλέξαντες στεφάνους ἐκ τῆς αὐτῆς δάφνης, ἀφ' ἧς καὶ ὁ θεὸς ἐστεφανώσατο. (Αἰλ. Π Ἰστ. 3, 1.). Καὶ τοῦ μὲν βωμοῦ τοῦ Ἀπόλλωνος οὐδὲν ἴχνος σήμερον σώζεται, παρατηροῦνται ὅμως ὑψηλὰ ἐπὶ τῶν πλευρῶν τοῦ Ὀλύμπου σπήλαια κατοικούμενα ἄλλοτε ὑπὸ ἐρημιτῶν, ὡς καὶ ναῖσκος τις τῆς Παναγίας, καὶ οὕτω παραμένει καὶ σήμερον ἢ ἱερότης τοῦ τόπου.

Πρὶν ἤδη μνημονεύσω τῆς περιγραφῆς τῶν *Τεμπῶν* ὑπὸ τῶν ἀρχαίων ποιητῶν καὶ συγγραφέων, παραθέτω ἐνταῦθα μετάφρασιν τῆς περιγραφῆς τοῦ Fallmerayer, ὅστις κακοβούλως μυωπήσας πρὸς τὴν ἑλληνικὴν καταγωγὴν τῶν κατοίκων τῆς Θεσσαλίας καὶ τῆς λοιπῆς Ἑλλάδος, δὲν ἠδυνήθη ὅμως νὰ μείνῃ ἀδιάφορος πρὸς τὰς καλλονὰς τῆς ὠραίας ἡμῶν γῆς, ἀλλ' ἐνθουσιασθεὶς ἐκ τῆς θεᾶς τῆς κοιλάδος τῶν *Τεμπῶν* κατέγραψε περιγραφὴν ἀνταξίαν τῆς χάριτος καὶ τῆς καλλονῆς τοῦ περιγραφομένου τόπου (Frag. aus dem Orient Σ. 372). «Τὸ ἐπικρατοῦν, λέγει, ἐν τῇ κοιλάδι καὶ ἐκτὸς αὐτῆς δένδρον κατὰ τε τὴν πληθὺν καὶ τὴν μεγαλοπρέπειαν καὶ τὸ μέγεθος εἶνε ὁ πλάτανος. Εὕρισκόμενος καθ' ἅπασαν τὴν ἔκτασιν τῆς κοιλάδος, πληροὶ τὰ κενὰ διαστήματα, βλαστάνει ἐπὶ τῆς ὄχθης τοῦ ποταμοῦ καὶ σφριγῶν ἀναδύεται ἐκ τῆς ἐπιφανείας τῶν ὑδάτων ἀμιλλώμενα δὲ πρὸς τοῦτον βλαστάνουσιν ἐν τῇ κοιλάδι ἢ τερέβινθος, ἢ ροιά, ὁ ἴασμος, ἢ μελία, ἢ ἰτέα, ἢ ὄρυς, ἢ πρίνος, ἢ κότινος, ἢ δα-

φνοκέρασος, καὶ τέλος ἡ Πηνειὸς δάφνη, ἅτινα κατακοσμοῦσι τὴν κοιλάδα καὶ τὰς ὄχθας τοῦ ποταμοῦ δι' ἀμακρῆντος γλωρότητας, καὶ περιβαλλόμενα ὑπὸ οἰνάδος καὶ κληματίδος σχηματίζουσι ἀδιαπέραστον εἰς τὰς ἡλικκὰς ἀκτῖνας σκιᾶδα, ὑπὸ τὴν ὁποῖαν ὁ εὐρύς ποταμὸς, πολλαχρῶ κεκαλυμμένος ἀπὸ τὴν σφριγῶσαν βλάστησιν, προκυλινθεῖ τὸ ἤρεμον αὐτοῦ ρεῦμα. Καὶ εἰ μὲν πλάτανοι τὸν χειμῶνα ἀποβάλλουσι τὸν ἐκ τῶν φύλλων κόσμον, ἀλλὰ τὰ πλεονάζοντα ἀειθαλῆ δένδρα καὶ αἱ εὐσμίαν ἀποπνέουσαι λόχμαι διατηροῦσι τὴν ἐντύπωσιν αἰωνίου ἐν τῇ κοιλάδι ἔαρος. Καὶ ἐκεῖ δέ, ἐνθα ὁδὸς καὶ ποταμὸς πληροῦσιν ἅπαντα τὸν μεταξὺ Ὀλύμπου καὶ Ὀσσης χώρον, διατηρεῖται ἀκμαία ἡ ἐν τῇ κοιλάδι βλάστησις. Ἀλλὰ θαυμασιωτέρα τῆς βλαστήσεως εἶνε ἡ ἐν τῷ στενωῷ ἀθροῖα τῶν πηγαίων ὑδάτων, ἅτινα θαυμάσιως καὶ ἀπροσδοκῆτως ἀναβλύζουσιν ὑπὸ τὸ βῆμα τοῦ δικβάτου ἐκ τοῦ παρακειμένου βροχίου ἢ ἐκ τῆς ρίζης τῶν πλατάνων, καταρρέοντα, καθόρα, ὡς ἀδάμυκτες καὶ κατάψυχρα ὡς οὐδαμοῦ ἄλλου, εἰς τὸν παραρρέοντα Πηνειὸν μεταξὺ δὲ τῶν βρυωδῶν ὄχθων τῶν ρυκκίων διασκορπίζεται ἐκ τῶν διαυγῶν ὑδάτων ἢ κατάλευκος μαρμαρώδης κοίτη αὐτῶν. Ὅποιος πλοῦτος, ὁποῖα ὀροσερότης παρέρχεται ἐνταῦθα ἄχρηστος καὶ ἀφανής! Καὶ ἐν μὲν τῇ Ὀσση ἐπὶ τῆς ὁποῖας φέρεται ἡ ὁδὸς, παραρρέονται κρηναὶ καὶ κρήνη καὶ ἀνθοστολιστοὶ, ἐνῶ ἡ πλευρὰ τοῦ Ὀλύμπου κατ' ὅλην τὴν ἔκτασιν τῆς κοιλάδος καταπίπτει ἀπότομος καὶ ὡς δι' ἀνθρωπίνης χειρὸς διαπρισθεῖσα ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ, ἀλλ' οὐχὶ πανταχρῶ ἐσπερήμενη τοῦ ἐκ τῆς βλαστήσεως κόσμου. Καὶ ταπεινὴ μὲν κατὰ τὴν εἰσόδον τῆς κοιλάδος ἡ ὁδὸς, αἰωρεῖται πορρωτέρω εἰς ὕψος μεγαλειότερον, ἀρικνουμένη κατὰ τὸ μέσον τοῦ αὐλῶνος εἰς τὸ ὕψιστον αὐτῆς σημεῖον ἐνθα τὸ μὲν πλάτος τῆς κοιλάδος εἶνε στενότατον, αἱ δὲ ἀντικρῶζουσαι κολοσσιαῖαι πλευραὶ τῶν ὀρέων ἀποδίδουσιν ἀπὸ τῆς ἀγρίας καὶ βρωμαντικῆς ὠραιότητος. Αὐραὶ ψυχραὶ διαπνέουσι τὸ ἀπέναντον ἐνταῦθα ἠδέως ψιθυρίζουσιν ἢ πεύκη καὶ ἡ ἐλάτη ἐπὶ τῶν ἀποτόμων πλευρῶν, πολλαὶ νέφη κυλινδοῦνται ἐπὶ τῶν κορυφῶν τῶν ὀρέων καὶ ὑψηλὰ ἐπὶ τοῦ σκοτεινοῦ χάσματος ὑπερίπταται κρῶζων ὁ μακροπτερος ἀετός τοῦ Ὀλύμπου μόνον δὲ εὖς ἢ τρεῖς ὄρας διεισδύει ἡ χειμερινὴ ἡλικκὴ ἀκτὶς ἐν τῇ μεῖρα ταύτῃ τῆς κοιλάδος, ἐνῶ τὸ θέρος ἀποβαίνει ἐρασιμιωτάτη διὰ τε τὴν γλωρότητα τῆς ὕλης καὶ διὰ τὴν ἐρημίαν καὶ διὰ τὴν σκιερὰν ὀροσερότητα αὐτῆς ἀπὸ δὲ τοῦ σημείου τούτου εὐρύνεται ἡ κοιλάς κωνοειδῶς πρὸς τὴν ἔξοδον, ὥστε δύο κῶνοι ἐραπτόμενοι ἀλλήλων διὰ τῶν κορυφῶν εἶνε ἡ πιστοτάτη εἰκὼν τοῦ σχήματος τῆς διασπάδος τῶν Τεμπῶν ἀλλ' ἢ πρὸς τὴν Θεσσαλίαν μεῖρα αὐτῆς εἶνε θελκτικωτέρα τῆς πρὸς τὴν Μακεδονίαν. Πραεῖς ἡλιόβλητοι λόφοι διαστίλλουσιν ἐν ταῖς ὑπωρεῖαις τοῦ Ὀλύμπου διὰ τῶν ὑψηλῶν δένδρων χαριέτατοι λειμῶνες, ὄαση πλατάνων, πηγαὶ διαυγῶν ὑδάτων καὶ κατάρυτα ἐν τῷ Πηνειῷ νησίδια ἀποτελοῦσι τὴν θερινὴν διασκέδασιν

τῶν κητοίκων τοῦ Μπαμπᾶ, χωρίου κειμένου κατὰ τὴν εἴσοδον τῆς κοιλάδος, ἐρασμίως ἐν τῷ μέσῳ πλατάνων, κυπαρίσσων καὶ πιτύων. Καὶ ὁ ποταμὸς δὲ καταλείπει ἐνταῦθα τὸν ἥπιον καὶ σιωπηλὸν ῥοῦν, καὶ μετὰ ῥοίζου προσυχθίζουσι τὰ ἀφρίζοντα κύματά του ἐπὶ τοῦ ἐν τῇ κοίτῃ αὐτοῦ ὑπὸ τῶν ἀλιέων ῥιπτομένου προχώματος· χειροποιήτοι δὲ κοιλότητες καὶ ὑπὸ κληματίδων περιστεφόμενα σπήλαια ὑποσημαίνουσι μυστηριώδη τινὰ καὶ λησμονηθεῖσαν λατρείαν τῆς ἀρχαιότητος. Ἐν τινι τῶν κοιλοτήτων τούτων ἐπὶ τῆς πλευρᾶς τοῦ Ὀλύμπου ὑπάρχει ναῖσκος τῆς Παναγίας, ἐν τῇ εἰσόδῳ τοῦ ὁποῖου βλαστάνει εἰσέτι ἡ δάφνη, ἡ δάφνη, εἰς ἣν μετεμορφώθη ἡ χαρίεσσα κόρη τοῦ Πηνειοῦ, φεύγουσα τὸν ἔρωτα τοῦ Ἀπόλλωνος, ὅστις κλάδον ἐκ ταύτης κρατῶν εἰς τὴν χεῖρα καὶ στέφανον ἐκ τῶν φύλλων τῆς φέρων ἐπὶ τῆς κεφαλῆς προσῆλθεν εἰς τοὺς Δελφοὺς, ὅπως παραλάβῃ τὸ ἐκεῖ μαντεῖον. Καὶ ἐγὼ δὲ διαβαίνων διὰ τῆς κοιλάδος ἔδρεψα κλάδον ἐκ τοῦ ἐρασμίου δένδρου, ὄνπερ διαφυλάττω παρὰ τὰ μεμαραμμένα φύλλα τῆς κοιλάδος τοῦ Ἰωσαφάτ πρὸς ἀνάμνησιν τῶν ἱερῶν Τεμπῶν».

Καὶ τοιαύτη μὲν ἡ γλαφυρὰ περιγραφή τῆς θαυμαστῆς κοιλάδος ὑπὸ τοῦ Fallmerayer* ἐκ δὲ τῶν ἀρχαίων, ὃ μὲν Ὀβίδιος, προσέχων μᾶλλον εἰς τὴν ἀρμονίαν τῶν στίχων καὶ ὀλίγον μεριμνῶν περὶ τῶν χαρακτηριστικῶν τοῦ περιγραφομένου τόπου, εἶνε ἐν τῇ περιγραφῇ τῶν Τεμπῶν λίαν ἀτυχῆς, μηδεμίαν λέγων λέξιν χαρακτηρίζουσαν μετ' ἀκριθείας τὴν ὑμνουμένην κοιλάδα. Ὁ κατὰ τοὺς στίχους αὐτοῦ κυλίων τὰ ἀφρώδη ὕδατά του Πηνειοῦ καὶ ἐκτινάσσων τὰς ὑγρὰς ῥανίδας του ἐπὶ τῶν πλησίον δένδρων, ὁ πληρῶν τὴν πέριξ καὶ πόρρω χώραν ὑπὸ κρότου καὶ θορύβου, εἶνε ὁ ἡρεμώτατος τῶν ποταμῶν τῆς γῆς· μόλις ἀκούεται ψιθυρισμὸς τις τοῦ ἡσύχως τὴν πεδιάδα διαρρέοντος ὕδατος (Μεταμ. 568 κέ.). Ἐπιτυχέστερον ἐμπνεομένη φαίνεται ἡ Μοῦσα τοῦ Κατούλου (Epith Thet. et Pel. v. 285). ὁ στίχος μάλιστα

Tempe quae silvae cingunt superimpedentes

εἶνε ἀπαικῶνισις πισιοτάτη τῶν ἐπὶ τοῦ ρεῖθρου τοῦ ποταμοῦ ἐπικρεμαμένων πλατάνων. Ὁ δὲ Τίτος Λίβιος (44, 6) φαίνεται μᾶλλον ἐπηρεασθεὶς ἐκ τῆς ἀγρίας ὄψεως τοῦ στενοῦ, τῆς ὁποίας τὴν ἐντύπωσιν ἐξαίρει ἐν τῇ ἐπομένῃ περιγραφῇ· «*Rupis undique ita abscisæ sunt ut despici vix sine vertigine quadam simul oculorum animaeque possit terret et sonitus et altitudo per mediam vallem fluentis Penei amnis.*» Ἡ περιγραφή αὕτη ἀληθεύει κατὰ τὸ μέσον τῆς κοιλάδος, ἐνθα ἐκ τῆς ἐπὶ τῶν πλευρῶν τῆς Ὀσσης ἀναρριχωμένης ὁδοῦ φαίνεται εἰς ἰκανὸν βάθος ῥέων ὁ ποταμὸς, ἄνευ ὅμως οὐδενὸς κρότου, τοῦ ὑπάρχοντος παραγομένου ἐκ τῶν ἐκ τῆς Ὀσσης καταρρεόντων ὕδατων.

Ὁ δὲ Αἰλιανός, καίπερ, ὡς αὐτὸς ὁμολογεῖ, ποιήσας τὴν περιγραφὴν τῶν Τεμπῶν πρὸς ἐπίδειξιν φραστικῆς δεινότητος, ἐπιτυχῶς ἀρίστα εἰς

τὴν περιγραφὴν τῆς εἰδυλλιακῆς καλλονῆς τῶν Τεμπῶν, οὐδόλως ὑποδεικνύων τὴν ἀγρίαν καὶ καταπληκτικὴν ἀποψιν αὐτῶν. Παραθέτω ἐνταῦθα τὰς ἰδίας αὐτοῦ λέξεις· «Κισσὸς μὲν γὰρ πολὺς καὶ εὖ μάλα λάσιος ἐνακμαίνει καὶ τέθηλε, καὶ δίκην τῶν εὐγενῶν ἀμπέλων κατὰ τῶν ὑψηλῶν δένδρων ἀνέρπει καὶ συμπέφυκεν αὐτοῖς· πολλὴ δὲ σμίλαξ, ἣ μὲν πρὸς αὐτὸν τὸν πάγον ἀνατρέχει καὶ ἐπισκιάζει τὴν πέτραν, καὶ ἐκεῖνη μὲν ὑπολανθάνει, ὁρᾶται δὲ τὸ χλοάζον πᾶν καὶ ἔστιν ὀφθαλμῶν πανήγυρις. Ἐν αὐτοῖς δὲ τοῖς λείοις καὶ καθειμένοις ἄλλα τέ ἐστι ποικίλα καὶ ὑποδορμαὶ συνεχεῖς ἐν ὥρᾳ θέρους καταφυγεῖν ὀδοιπόροις ἤδιστον καταφύγιον, ὃ καὶ δίδωσιν ἀσμένως ψυχᾶσθαι· διαρρέουσι δὲ καὶ κρῆναι συχναὶ καὶ ἐπιρρεῖ νάματα ὑδάτων ψυχρῶν καὶ πιεῖν ἡδίστων κατάδουσι δὲ ὄρυθες ἄλλος ἄλλη διεσπαρμένοι, καὶ μάλιστα οἱ μουσικοί, καὶ ἐστιῶσιν εὖ μάλα τὰς ἀκοάς, καὶ παραπέμπουσιν ἀπόνως καὶ σὺν ἡδονῇ, διὰ τοῦ μέλους τὸν κάματον τῶν παριόντων ἀφανίσαντες· παρ' ἑκάτερα δὲ τοῦ ποταμοῦ αἱ διατριβαὶ εἰσὶν αἱ προειρημέναι καὶ αἱ ἀνάπαυλαι· διὰ μέσου δὲ τῶν Τεμπῶν ὁ Πηγειὸς ποταμὸς ἔρχεται σχολῆ καὶ πρὸς εὐλαίου δίκην πολλὴ δὲ ἡ σκιά ἐκ τῶν παραπεφυκότων δένδρων καὶ ἐξαρτωμένων κλάδων τίκτεται, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τῆς ἡμέρας εὐτῶ προήκουσαν ἀποστέγειν τὴν ἀκτῖνα καὶ παρέχειν τοῖς πλέουσι πλεῖν κατὰ ψυχῆς. Ἦκε δὲ ὁ περίοικος λαὸς συνίασιν, ἄλλος μὲν ἄλλη, καὶ θύουσι καὶ συμπίνουσιν».

Τέλος ἡ περιγραφὴ τοῦ Πλινίου (4, 8) προσεγγίζει πασῶν τῶν ἄλλων εἰς τὴν ἀκρίβειαν, ἐνθα οἱ μὴ δυνάμενοι νὰ καταμετρηθῶσι διὰ τῆς ὀρασεως ἑκατέρωθεν τοῦ ποταμοῦ βράχει, καὶ ὁ ὑπὸ θαλερὸν ὄστος ἡσυχαστοῦ τοῦ Πηγειοῦ καὶ αἱ χλοεραὶ ὄχθαι καὶ τὰ ἄσματα τῶν πτηνῶν πιστότατα περιγράφονται, ἐνῶ ἡ διαύγεια τῶν ὑδάτων τοῦ Πηγειοῦ καὶ τὰ ἐν τῇ κοίτῃ αὐτοῦ διορώμενα πράσινα λιθάρια κεῖνται μόνον ἐν τῇ φαντασίᾳ τοῦ περιγράφοντος· διότι τὰ ὕδατα τοῦ ποταμοῦ εἶνε πάντοτε θολὰ, καὶ μόνον μετὰ παρατεταμένην ἀνομβρίαν γίνονται ὀπωσοῦν διαφανῆ, χωρὶς ὅμως καὶ τότε νὰ ἐπιτρέπωσι τὴν ὄρασιν τῶν ἐν τῷ πυθμένι ἀντικειμένων.

Πρὸς τὰ δεξιὰ τῆς κοιλάδος τῶν Τεμπῶν ὑψουμένη ἡ Ὀσσα (σῆμ. Κίσαβος), ἐκτείνεται ἐκ δυσμῶν πρὸς ἀνατολὰς μέχρι τοῦ ἀκρωτηρίου Δερματᾶ ἐπὶ ὀγδοήκοντα στάδια κατὰ Στραβωνα, ἧτοι ἐπὶ 4—4 $\frac{1}{2}$ ὥρας. Τὸ πρὸς τὴν κοιλάδα μέρος τοῦ ὄρους ἐκαλεῖτο παρὰ τοῖς ἀρχαίοις καὶ Ὀμόλιον ὄρος, ἔχον καὶ ὁμώνυμον πόλιν (Στρ. 9. 443. Λιβ. 42, 38, Παυσ. 9, 861). Ἡ Ὀσσα, ἔχουσα σχῆμα ὅλως ἰδιάζον, διακρίνεται εὐκόλως τῶν παρακειμένων ὄρεων. Εὐρεῖα καὶ κραταιὰ ἐν τῇ βάσει τῆς, τελευτᾷ εἰς κωνοειδῆ κορυφὴν, ἧτις ἐπικαθημένη ἐπὶ τῶν νῶτων τοῦ ὄρους δὲν ἀνέρχεται καθέτως ἐπ' αὐτῶν, ἀλλὰ φαίνεται προσνεύουσα εἰς τὴν Θεσσαλικὴν πεδιάδα. Διακρίνομεν δὲ ἐν τῷ ὄρει τέσσαρας πλευράς, τὴν ὑπὲρ τὴν κοιλάδα τῶν Τεμπῶν ὑψουμένην δυτικὴν, ἣν περιέγραψα ἡδῆ,

τὴν ἀρκτικήν, τὴν ἀνατολικὴν καὶ τὴν μεσημβρινήν. Καὶ ἡ μὲν ἀρκτική, ἐστραμμένη πρὸς τὸν Θερμαϊκὸν κόλπον, εἶνε ὡς καὶ αἱ ἀντίστοιχοι τοῦ Ὀλύμπου καὶ τοῦ Πηλίου κεκαλυμμένη ὑπὸ πυκνοτάτων δασῶν, ἅτινα ἀρχόμενα ἐκ τῶν ὑπωρειῶν τοῦ ὄρους τελευτῶσιν εἰς τὴν βᾶσιν τῆς κωνοειδοῦς αὐτοῦ κορυφῆς, ἥτις, συνισταμένη ἐκ φαιοῦ τιτανολίθου, εἶνε φαλακρὰ καὶ ἄνυδρος. Καὶ κατὰ μὲν τὰς ὑπωρείας τοῦ ὄρους παρατηροῦμεν δάση καστανεῶν καὶ πλατάνων ἰδίως ἐν τοῖς ρεῖθροις τῶν ἐκ τοῦ ὄρους κατερχομένων χειμάρρων· ἀνωτέρω δὲ τὸ ἐπικρατοῦν δένδρον εἶνε ἡ ὄξις καὶ ἐνιαχοῦ ἡ ἐλάτη καὶ ἡ φιλύρα. Τὰ δένδρα ταῦτα, περιβαλλόμενα ὑπὸ κισσοῦ καὶ πικιλίων ἄλλων παρασίτων φυτῶν μεταβαινόντων ἀπὸ κλάδου εἰς κλάδον καὶ ἀπὸ κορμοῦ εἰς κορμόν, σχηματίζουσι ἀδιεξίτητον δάσος, δι' οὗ δυσκόλως δύναται τις νὰ διέλθῃ. Ἡ κραταιὰ αὕτη βλάστησις δὲν ἀπαντᾷ ἐν τῇ νοτιωτέρᾳ Ἑλλάδι· ἀξιωματικοὶ τοῦ Γαλλικοῦ νοτιοῦ ἐν τῇ θείᾳ τῶν ἀρκτικῶν πλευρῶν τοῦ Ὀλύμπου, τῆς Ὀσσης καὶ τοῦ Πηλίου ἀνεμνήσθησαν τῆς ἀειθαλοῦς βλαστήσεως τῶν τροπικῶν (Mez. ὡς ἀν.)· ἀλλὰ δυστυχῶς, ὡς καὶ ἄλλοτε εἶπον, ἡ ἡσήμεραι ἐνεργουμένη ἄτακτος καὶ ἀφειδῆς ὑλοτομία ἠραίωσε ἤδη ἱκανῶς τὰ πυκνότατα δάση, καὶ, ἂν πρόνοιᾳ τις δὲν ληφθῇ, οὐχὶ μετὰ μακρὸν θὰ θεωρῶνται μῦθοι τὰ ὑπὸ τῶν περιηγητῶν λεγόμενα περὶ τῶν μεγαλοπρεπῶν δασῶν τῶν εἰρημένων ὄρεων. Ἡ ἀνατολικὴ πλευρὰ τῆς Ὀσσης ἀφθονεῖ ὑδάτων καὶ πολλοὶ χειμάρροι διαυλακοῦσι τὰς πλευρὰς τοῦ ὄρους, φέροντες θορυβωδῶς τὰ ὕδατα αὐτῶν εἰς τὸν Θερμαϊκὸν κόλπον. Ἡ δὲ ὑπὲρ τὴν πεδιάδα τῆς Ἀγυιᾶς ὑψουμένη ἀνατολικὴ πλευρὰ τοῦ ὄρους δὲν ἔχει μὲν τὴν ἀφθονον βλάστησιν τῆς ἀρκτικῆς, ἀλλ' ἀποτόμως ἀνερχομένη ἐκ τῆς πεδιάδος εἰς ὕψος διπλάσιον τῆς καταντικρῆς πλευρᾶς τοῦ Πηλίου, ἐμπειεῖ μεγάλην ἐκτυπώσιν εἰς τὸν θεώμενον αὐτὴν ἐκ τῶν ὑπωρειῶν τοῦ ὄρους. Ὅλως δὲ ἐστερημένη βλαστήσεως εἶνε ἡ πρὸς τὸ Θεσσαλικὸν πεδῖον ἐστραμμένη μεσημβρινὴ πλευρὰ τοῦ ὄρους, ἔχουσα μόνον νομάς τινάς, ἐνθα βόσκεισι τὰ ποίμνια τῶν ἐνοικούντων, συνισταμένη δὲ ἐκ φαιοῦ τιτανολίθου παρέχει μονότονον καὶ ἄχαριν ὄψιν· οἱ πρόποδες ὁμῶς αὐτῆς περιβάλλονται ὑπὸ καταρρύτων καὶ καταφύτων κοιλάδων, περὶ ὧν ἀλλαχοῦ θὰ διαλάβωμεν. Μία τῶν κοιλάδων τούτων εἶνε ἡ τοῦ *Κισερλί*, ἥτις ἀποχωρίζει τὴν Ὀσσαν ἀπὸ τῆς ταπεινῆς φαλακρᾶς ὄρεινῆς σειρᾶς, ἀποκλειούσης τὴν εἰρημένην κοιλάδα ἀπὸ τοῦ Πελαγισκοῦ πεδίου· ἐκαλεῖτο δὲ ἡ μικρὰ αὕτη λοφοσειρὰ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις ἀπὸ τινος ὀμωλύμου ἐπ' αὐτῆς κειμένης πόλεως *Μόψιον* (λίβ. 61.).

Μεσημβρινώτερον τῆς Ὀσσης ἐνουμένη μετ' αὐτῆς διὰ ταπεινῶν λόφων ἐκτείνεται ἡ μακρὰ σειρὰ τοῦ Πηλίου, ἀρχομένη ἀπὸ τοῦ ἀκρωτηρίου Δερματᾶ καὶ τελευτῶσα εἰς τὸ ἀκρωτήριον τοῦ ἁγίου Γεωργίου, τὴν περιλάλητον παρὰ τοῖς ἀρχαίοις *Σησιάδα* ἄκραν, ἐκτεινομένη ἐπὶ 20 ὥρας ἐκ τοῦ ΒΔ πρὸς τὸ ΜΑ. Καὶ ὁ μὲν Στράβων, ἀποδίδων 80

μόνον σταδίων ἕκτασιν εἰς τὸ Πήλιον, ἀφίνει ὅλως ἀκατονόμαστον τὴν μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τῆς Ὀσσης ὄρεινὴν σειρὰν, τὴν καλουμένην σήμερον ὑπὸ τῶν ἐντοπίων *Μαυροβοῦνι*. ὁ δὲ Ἡρόδοτος, συμφωνότερον τοῖς πράγμασι λέγων, ὅτι ἡ Ὀσσα καὶ τὸ Πήλιον συμμιγνύουσι τὰς ὑπερείας ἀλλήλοισι (7, 129), συγκαταλέγει καὶ τὸ Μαυροβοῦνι εἰς τὴν μακρὰν σειρὰν τοῦ Πηλίου, ὅπερ παραδεχόμενος καὶ γὰρ ἀποδίδωμι εἰς τὸ Πήλιον τὰ ὄρη, ὧν ἀνωτέρω ἐμνημόνευσα. Διακρίνομεν δὲ εἰς τὸ ὄρος δύο πλευρὰς, τὴν ἀνατολικὴν καὶ τὴν δυτικὴν καὶ ἡ μὲν πρώτη, ἐστραμμένη πρὸς τὸ Αἰγαῖον πέλαγος, εἶνε, ὡς καὶ ὁ Στράβων παρατηρεῖ, ἐκτάκτως τραχεῖα, κατερχομένη ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀποτόμως μέχρι τῆς θαλάσσης καὶ ἔχουσα ὀλίγους τινὰς καὶ μικροὺς ὄρους, καὶ τούτους λίαν ἐπισημαλεῖς εἰς τοὺς ναυτιλλομένους, διὸ καὶ ἄξενος ἀκτὰ ἀποκαλεῖται ὑπὸ τοῦ Εὐριπίδου. Ἐνταῦθα παρατηροῦνται οἱ τραχεῖς ἐκεῖνοι καὶ ἀπότομοι βράχοι, οἱ ὑπὸ τῶν ἀρχαίων διὰ τὸ σχῆμα τῶν καλούμενων *Ἰπνοὶ* ἐνταῦθα προέχει ἐντὸς τῆς θαλάσσης ἡ ἀπληκτιῶδες *Σηπιάς* ἄκρα, περιλάλητα ἀμφοτέρω κατὰ τὴν ἀρχαιότητα διὰ τὸ ἐπ' αὐτῶν ναυάγιον τοῦ Περσικοῦ στόλου πρὸ τῆς κατὰ τὸ Ἀρτεμίδιον ναυμαχίας. Εἶνε δὲ ἡ πλευρὰ αὕτη ἐν μὲν ταῖς ἀνωτέρω μοῖραις κεκαλυμμένη ὑπὸ ἀπεράντων δασῶν ὄξυων, ἅτινα κατερχόμενα μέχρι τῆς ζώνης, ἐν ἣ κεῖνται τὰ ἐπὶ τῆς πλευρᾶς ταύτης χωρία, ἀντικαθίστανται ὑπὸ συκαμινεῶν, μηλεῶν, συκῶν καὶ ἄλλων καρπίμων δένδρων καὶ ἐπι κατωτέρω ὑπὸ ἐλαιῶν καὶ ἀμπέλων κατὰ δὲ τὴν παραλίαν ἐν τισὶ μικραῖς κελύξαι, κειμέναις εἰς τὰς ὑπερείας τοῦ ὄρους ὑπὸ τὴν σκέπην τῶν ψυχρῶν ἀνέμων, θαλλεῖ καὶ ἡ βαθυπράσινος πορτοκλίεα καὶ ἡ σιωπήλῃ μύρτος καὶ ἡ φιλέρτος ὄαφνη. Χαράδρας δὲ ἔχει ἡ πλευρὰ αὕτη πολλὰς καὶ βαθεῖας, ἐνθα καταπίπτοντα τὰ ἐκ τῶν κορυφῶν τοῦ ὄρους καταρρέοντα ὕδατα ποιοῦσι κρότον μέγαν, ὅστις, σφοδρῶς Ἀπληκτιῶτου ἐνέοντος ἐνούμενος μετὰ τῆς ἐκ τῆς κυματωγῆς ἀναπνεύουμένης βοῆς, αὐξάνει ἐτι μᾶλλον τὸ καταπληκτικὸν μεγαλεῖον καὶ τὴν ὑψηλὴν ἐντύπωσιν, ἣν ἐμποιεῖ ἡ ἀγρία αὕτη πλευρὰ τοῦ Πηλίου. Ὅλως ἀλλοίαν ὄψιν παρέχει ἡ δυτικὴ πλευρὰ τοῦ ὄρους καὶ τὸ μὲν μεσημβρινώτερον αὐτῆς μέρος, ἐστραμμένον πρὸς τὸν Πελασγικὸν κόλπον, δὲν ἔχει τὴν ἀγρίαν καὶ ρωμαντικὴν ὠραιότητα τῆς περιγραφείσης πλευρᾶς, καὶ κατερχόμενον ἡρέμα καὶ οὐχὶ ἀποτόμως διὰ καταρῦτων καὶ τερπνοτάτων κοιλάδων μέχρι τῶν ἀκτῶν τοῦ εἰρημένου κόλπου, σχηματίζει κατὰ τοὺς πρόποδας ἰδίως τοῦ ὄρους μίαν τῶν ὠρῶν ἐκεῖνων εἰδυλλιακῶν χωρῶν, ἃς ἐψάλλεν ἡ Μοῦσα τοῦ Θεοκρίτου καὶ Βιργιλίου. Καὶ αἱ μὲν κατώτεραι μοῖραι τῆς πλευρᾶς ταύτης καλύπτονται ὑπὸ ἐκτεταμένου δάσους ἐλαιῶν, ὅπερ ἐκτείνεται κατὰ μῆκος ἐπὶ 12 ὄρεσιν, κατὰ πλάτος δὲ ἀρχόμενον ἀπὸ τῆς παραλίας ἀπολήγει κατὰ τὰ μέσα τοῦ ὄρους, ἐνθα κεῖται ἡ ζώνη τῶν ἐπὶ τῆς πλευρᾶς ταύτης χωρίων, ἅτινα, ὡς καὶ τὰ ἐπὶ τῆς ἀνατολικῆς, σκιαζόμενα ὑπὸ πληθῆος πλατά-

νων, συκαμινεῶν, αἰγείρων καὶ ποικιλωτάτων καρπίμων δένδρων, διαρρεόμενα δὲ καὶ ὑπὸ διχυγεστάτων ὑδάτων, καθιστῶσιν ἰδίως κατὰ τὸ θέρος τερπνοτάτην τὴν ἐν αὐτοῖς ἐνδοιότησιν. Ἄνω τῆς ζώνης ταύτης ἡ δυτικὴ πλευρὰ τοῦ Πηλίου εἶνε ἄδενδρος διὰ τε τὴν ἐνδελεχῆ ὑλοτομίαν πρὸς καύσιμον ὕλην, ἣν ὑπέστη, καὶ διὰ τὴν καταστροφὴν τῶν δασῶν πρὸς ἀπόκτησιν γαιῶν διὰ τὴν φυτείαν τῶν γεωμήλων· ἀλλὰ, καὶ περ γυμνή, εἶνε ὅμως γεώδης καὶ γεωργήσιμος μέχρι τῶν ὑψηλοτάτων βράχειων τοῦ ὄρους. Ἐξ αὐτῶν δὲ ὑπὲρ τὸ χωρίον Πορταρία ἀνυψοῦται ἡ ὑψηλοτάτη κορυφὴ τοῦ ὄρους, ἣτις, συνισταμένη ἐκ φαιοῦ τιτανολίθου, εἶνε ἄδενδρος καὶ ἄνυδρος, ἔχουσα 5,000 ποδῶν ἀπόλυτον ὕψος. Ἡ ἐκ τῆς κορυφῆς τοῦ Πηλίου ἀποψις εἶνε ὡς καὶ ἡ ἐκ τοῦ Ὀλύμπου καὶ τῆς Ὀσσης θαυμασιωτάτη. Καὶ πρὸς ἀνατολὰς μὲν ἐξαπλοῦται ὑπὸ τὸ ὄμμα τοῦ θεατοῦ ἡ γλαυκὴ καὶ ὑγρὰ πεδιάς τοῦ Αἰγαίου, ἐκτεινομένη μέχρι τῶν ἀκτῶν τοῦ Ἄθω, τοῦ ὁποίου αἱ κορυφαὶ εὐκρινῶς διαγράφονται ἐπὶ τοῦ ὀρίζοντος, πρὸς δυσμὰς δὲ ἀναπτύσσεται τὸ ὠραῖον Θεσσαλικὸν πεδῖον, εἰς τὴν βορειοδυτικὴν γωνίαν τοῦ ὁποίου, παρὰ τὰς ὑπωρείας τοῦ Πηλίου, ἐκτείνεται ὡς μέχρι κάτοπρον ἡ Βαιθηῆς λίμνη καὶ πρὸς μεσημβρίαν τὰ κυανὰ ὕδατα τοῦ Πελασγικοῦ κόλπου, καὶ ὀπισθεν αὐτῶν ἡ Ὄθρυς, ἡ Οἶτη, καὶ εἰς τὸ βάθος τοῦ ὀρίζοντος ὁ μεγαλοπρεπὴς ὄγκος τοῦ Παρνασσοῦ. Ἐκ τῆς κορυφῆς ταύτης κατὰ τοὺς μυθολογικοὺς χρόνους οἱ Ἄργοναῦται κτεσκόπευσαν τὸν εὐρὺν ὀρίζοντα, ὀνειροπολοῦντες πέραν αὐτοῦ τὴν θαυμασίαν χώραν τοῦ χρυσοῦ δέρατος. Ἐνταῦθα ἔκειτο κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Δικαιάρχου ὁ ναὸς τοῦ Ἀκρχίου Διός, ἐνθα κατὰ τὰ κυνικὰ καύματα ἀνήρχοντο οἱ πρόκριτοι τῆς Δημητριάδος ἐνεζωσμένοι κώδια καινὰ διὰ τὸ ἐπὶ τῆς κορυφῆς ψῦχος (Δικ. ἀναγρ. Πηλίου). Ὑπὸ τὴν κορυφὴν ταύτην σώζεται εἰσέτι, ἀλλὰ μὴ διατηροῦν τὴν ὑπὸ τοῦ Κοίντου (IV. 53) ὑμνουμένην καλλονήν, τὸ ἄντρον τοῦ Κενταύρου Χείρωνος, ἐπιπωματισμένον διὰ τινος ἐκ τῆς κορυφῆς κατακυλισθέντος βράχου. Ἡ δὲ βορειότερα μοῖρα τῆς δυτικῆς πλευρᾶς τοῦ Πηλίου, περιβάλλουσα ἐξ ἀνατολῶν τὴν Βαιθηῖδα λίμνην καὶ μέρος τοῦ Θεσσαλικοῦ πεδίου, εἶνε γυμνή, νάνοι δὲ τινες καὶ ἀραιοὶ θάμνοι καθιστῶσι μελάντερον τὸ φαιὸν χρῶμα τοῦ τιτανολίθου, ἐξ οὗ συνίσταται ἡ πλευρὰ αὕτη.

Τὸ Πήλιον μνημονεύεται συχνάκις ὑπὸ τῶν ἀρχαίων συγγραφέων καὶ ποιητῶν. Καὶ ὁ μὲν Ὅμηρος καλεῖ αὐτὸ εἰνοσίφυλλον διὰ τὰς σφοδρὰς ἐπ' αὐτοῦ ἐπικρατούσας καταιγίδας, αἵτινες διασειοῦσι τὰ βαθέα δάση του· διὰ τὴν ἀφθονίαν δὲ ταύτην τῶν δασῶν καλεῖται ὑπὸ τοῦ Ἡσιόδου ὕληεν· ὁ δὲ Ὀβίδιος, μνημονεύων τῶν δασῶν τοῦ Πηλίου, ἀλλ' οὐδόλως μεριμνῶν περὶ τῆς ἀκριθείας, καλύπτει τὸ Πήλιον μὲ πεύκας καὶ δρυῖς (Ovid. Fast. v. 381), ἐξ ὧν ἡ μὲν πρώτη οὐδαμῶ ἐπὶ τοῦ ὄρους ἀπαντᾷ, δρυῖς δὲ τινες παρατηροῦνται σχηματίζουσαι ἱερά τινα ἄλση περὶ τινα

Ἐπωλήσια· ἀλλὰ καὶ αἱ πελέαι, ἃς θέτει ἐπὶ τοῦ ἔρου, ὁ Β. Φάκιος (11, 6), σπανίως παρατηροῦνται ἐπ' αὐτοῦ. Αετιομαρτυρίαν περιγραφὴν τοῦ ἔρου κατέλιπον ἡμῶν ὁ Δακταίργης ἐν τῇ ἀναγραφῇ τοῦ Πηλίου. Καὶ αὐτὸς δέ, ἐκτός τῶν ἄλλων καὶ σήμερον ἐπὶ τοῦ ἔρου, φησὶν ἕν- ἔρων, ἀναφέρει καὶ τὴν ἐλάτην, ἥτις συγχρότιστα οὖσα κατὰ τὴν ἀρχαιό- τητα, σπανίως τὰ νῦν ἀπαντῶσα μόνον κατὰ τὰς ὄψθας ζειματικῶν τοῖς πρὸς βορρᾶν τῆς Μακεδονίας, ὅπου καλεῖται Βλατίγγουμα. Ἐσφαλμέ- νως ἄρα οἱ νεώτεροι περιηγηταὶ ἀρνούνται τὴν ὑπαρξὴν ἐλάτης ἐπὶ τοῦ Πηλίου. Ὁ Δακταίργης ἀναφέρει βλαστάνων ἐπὶ τοῦ ἔρου φησὶν ὅτιον μὲ τὴν λευκὴν φύλλον, ἔχον τὴν ἰδιότητα νὰ καθιστᾷ τὸ σῶμα ἀναίσθη- τον εἰς τε τὸ ψῆφος καὶ τὸ θάλασς προσπιλέγει ὅτι αὐτὸ κρεττα εἰς ἀπό- τομα μέρη, ὅτι ὀυκίλωσ, ἀνευρίσκαται καὶ ἀνευρεθὲν ὀυκίλωσ, ἐρέπεται τὸ δὲ ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ συγγραφέως μνημονοῦμενον φησὶν ὅτι κατὰ τοῦ ἐκ τῶν ἔρων ἰοῦ εἶνε καὶ τὴν σήμερον γνωστὴν παρὰ τῶν χωρικῶν κατοικοῦντι ἐν Μυκταίς. Ἄλλ' ἐκτός τῶν ἀρχαίων τὸ Πηλίον θεωρητέον καὶ τὸ κατ' ἔξοχὴν ἰαματικὸν ἔρος τῆς Ἑλλάδος. Ἐπιπέθη βλαστάνει τὸ κόνειον, ὁ ἰσκαίργης, ἡ εἰθάλεια, τὸ τριαντάφυλλον, τὸ κερταύριον, ἡ ἀγρία κάρδος, τὸ κολυμάν, τὸ στραμόσιον, καὶ πλείστα ἄλλα θυματικά φυτό, ὧν τὴν χρῆσιν κατ' εὐλαίων ἀσθενῶν πειρώσασιν αὐτάρτατι ἰατρῆς, ἐμπεισίμα- να ἐπὶ τοῦ κατὰ τὰς βήσσας τοῦ Πηλίου προσπιλακόμενον πνεύματος τοῦ Χείρωνος. Ἄλλ' ἐκτός τῶν ἀεικλιμακίων ἐπὶ τοῦ Πηλίου ἐσθέρων, φησὶν, ἀθλέων, ἐπροκλήθη ὑπὸ τῆς φύσεως, καὶ μὴ ποικίλονται ἰσκαίων τὸ προσι- μωθῆρον τοῦτο ἔρος. Ἦνθ' ἐπὶ πολλῶν ἐπιπέθηθησαν κατὰ τὴν ἀνατι- λευκὴν πλευρὰν παρὰ τὴν Ζαγυρὰν καὶ Κισοῦν σπονδύλια μεταλλοῦ ἀργυ- ροῦχοι ρολόθιδον, ἅτινα ἐμεταλλεύοντο μέχρι πρὸ 15 ἐπὶ ὑπὸ τοῖς Ἀγγλικῆς ἐταιρείας· ἐκτοτε ὅμως κατελείφθησαν. Κατὰ δὲ τὰ τελευταῖα ἔτη, ὅτε κατ' ἄπορον σμῆδὸν τὴν Ἑλληνικὴν χειρὸν παροικηθήσθαι παρετάθησιν τὰς ἐκταίς πρὸς ἀναζήτησιν ἰσκαίων, ἀνεκαλύφθησαν καὶ ἐπὶ τοῦ Πηλίου χρωμακίς σῆσρος, μαγγανέσιον, θεσιάν ἄρσεκίον, ἀντιμόσιον, ἅτινα ὀυκίλωσ, μέχρι τῆς σήμερον μένουσιν ἀνεκαταλλοῦσα.

Τελευτὸν λοιπὸν ὅν ὑπὸ τὴν φυσικὴν αὐτοῦ ἐποφὴν τὸ Πηλίον ἦτο δαέ- σμα, κατὰ τοῖς ἡρωϊκῶν χρόνοις τῆς Ἑλλάδος. Οἱ Γίγαντες ἤβηλον ἀποκτόντες αὐτὸ ἀπὸ τῶν βλάτων του καὶ ἐπὶθέτοντες ἐπὶ τῆς Ὀσσης νὰ ἐκπολιερέθωσιν τὴν ὀψηλὴν κορυφὴν τοῦ Ὀλύμπου, τὴν κατοικίαν τῶν ἀρχαίων θεῶν ἐπὶ τῆς Σηπιάδος ἀκρας καὶ ἐντός τοῦ κελου αὐτῆς μοχτοῦ ἡ Θέτις, διασωκόμενη ὑπὸ τοῦ Πηλέως καὶ μεταμορφωμένη εἰς ὄμαρ, πῆρ, λέοντα καὶ ὄρακοντα, ἐνδύσας τέλος εἰς τὸν ἥρωα καὶ ἀραρπαζεται ὅπ' αὐτοῦ (Πηλ. Νέρ. 3, 35) κατὰ τὴν μακρὰν ἕραν τοῦ Πηλίου καὶ περὶ τὰ κάρηνα αὐτοῦ (Πηλ. Πη. 3, 133) παρεκλήθησαν οἱ θεοὶ καὶ αἰθέριοναι εἰς τοὺς γέροντας τοῦ Πηλέως καὶ τῆς Θέτιδος, καὶ ἐνταῦθα ἐβλήθη ὑπὸ τῆς Ἐρῆδος ἐν τῷ μέσῳ τῶν παρεκλήθημένων θεϊκῶν Ἦρας, Ἀθηνᾶς καὶ Ἀ-

φροδίτης τὸ μῆλον μὲ τὴν ἐπιγραφὴν «ἢ καλὴ λαβέτω». Ἐπὶ τοῦ Πηλίου κατέπεσεν ὑπὸ τὴν ἀξίνην τῶν Ἀργοναυτῶν τὸ δένδρον, ἐξ οὗ κατεσκευάσθη ἡ Ἀργώ, καὶ ἐκ τῶν ποδῶν αὐτοῦ ἐξέπλευσε τὸ πρῶτον πλεῖον τῆς Ἑλλάδος εἰς τέως ἀγνώστους ἀκτὰς πρὸς ἀναζήτησιν τοῦ χρυσοῦ δέρατος. Ἐν ταῖς βήσσαις τοῦ Πηλίου τέλος διητᾶτο ὁ σοφώτερος καὶ ἐναρετώτερος τῶν συγχρόνων του, ὁ Κένταυρος Χείρων, ὁ παιδαγωγὸς τοῦ Ἀχιλλέως, ὅστις, ἐντὸς τῶν ἄντρων καὶ τῶν πυκνοτάτων ὄσων τοῦ Πηλίου τρεφόμενος μὲ κρέα λεόντων,

μάχα λεόντεσσιν ἀγροτέροις
ἔπρασσε φόνον·
κάπρους ἔναιρε.

(Πίνδ. Νέμ. 141. 46)

καὶ ὠκύπους ὦν, ἐθαυμάζετο ὑπὸ τῆς Ἀθηνᾶς καὶ τῆς Ἀρτέμιδος ὡς

κτείνων ἐλάφους ἄνευ
κυνῶν δαλίων θ' ἐρκέων·
ποσσί γὰρ κράτεσκε.

(Αὐτόθ. 51).

καὶ τὸν ἥρωα τοῦτον τὸν ἐν τῷ Πηλίῳ ἀνατραφέντα ἔφαλλεν ἡ Μοῦσα τοῦ Ὀμήρου, παραδώσασα τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἀθάνατον εἰς τὰς ἐπερχομένας γενεάς. Ἀλλὰ μετὰ τοὺς βυβλικτοὺς χρόνους τὸ ὄρος περιπίπτει εἰς ἀφάνειαν, διάσημον μόνον διὰ τὰς μυθολογικὰς ἀναμνήσεις του καὶ διὰ τὰς καλλονάς, αἵτινες ἀφθόνως ὑπὸ τῆς φύσεως ἐπιδαψιλευθεῖσαι αὐτῷ, παραμένουσιν ἀπὸ τῆς ἀρχαιότητος μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων ἀμειώτοι, ἐπαυξάνόμεναι ἔτι μάλλον τὴν σήμερον καὶ ὑπὸ τῶν ἐπ' αὐτοῦ ἐπιχαρίτως κειμένων χαιρεστώτων κωμοπόλεων, ἃς ἀλλαχοῦ θὰ περιγράψωμεν λεπτομερῶς.

Ἐκ τῆς Σηπικίδος ἄκρας, ἐνουμένη μετ' αὐτῆς διὰ στενοῦ ἰσθμοῦ χωρίζοντος τὰ ὕδατα τοῦ Αἰγαίου καὶ τοῦ Πελασγικοῦ κόλπου, ἐκτείνεται ἐκ βορρᾶ πρὸς μεσημβρίαν ἡ ὄρεινὴ χερσόνησος τῶν *Τρικέρων*, περιβάλλουσα ἐξ ἀνατολῶν τὸν Πελασγικὸν κόλπον. Ἡ χερσόνησος αὕτη, ἐκτεταμένη ἐπὶ 6 ὥρας, εἶνε κατὰ μὲν τὸ βόρειον αὐτῆς ἡμισυ μέρος λίαν ταπεινὴ, κατὰ δὲ τὸ μεσημβρινὸν αἰωρεῖται εἰς ὑψηλὴν τινα κορυφὴν, καλουμένην παρὰ τοῖς ἀρχαίοις *Τισαῖον ὄρος*. Ἐνταῦθα κατὰ τὸν Πολύβιον (10, 42) ἤπτοντο πυρσοὶ συνθηματικοί, δι' ὧν ἀνήγγελλον εἰ ἐν Εὐβοίᾳ καὶ Πεπαρήθῳ τὰ γιγνόμενα εἰς τὸν ἐν τῷ Δημητριάδι μένοντα Φίλιππον τὸν Γ'. Ἐκ τῆς ὑψηλῆς ταύτης κορυφῆς καταπίπτει ἐκ νέου ἡ χερσονησίζουσα ὄρεινὴ αὕτη σειρὰ καὶ τελευτᾷ διὰ τοῦ *Αἰαντείου ἀκρωτηρίου* εἰς τὴν εἴσοδον τοῦ Πελασγικοῦ κόλπου. Εἶνε δὲ ἡ χώρα αὕτη ἀδενδρὸς καὶ ἄνυδρος κατὰ τὸ πλεῖστον, κατερχομένη ἀμφοτέρωθεν ἀποτόμως μέχρι τῆς θαλάσσης, ἥτις εἰς τοὺς πρόποδας αὐτῆς εἶνε βαθυτάτη. Ἡ πρὸς τὴν Εὐβοίαν μάλιστα ἐστραμμένη πλευρὰ εἶνε ἐκτάκτως τραχεῖα καὶ

ἀπότομος, ἐνῶ ἐκ μέρους τοῦ Πελασγικοῦ κόλπου ὑρμίσκοι τινές εἰσδύοντες ἐντὸς τῶν ὑπῤωρειῶν τοῦ ὄρους μετριάξουσι τὴν ἐκ τῆς τραχύτητος καὶ ξηρασίας τῶν τόπων προερχομένην ἀλγεινὴν ἐντύπωσιν.

Καὶ τριακῆ μὲν ἡ πρὸς βορρᾶν τοῦ Λάκμου ἐκπλαστάνουσα ὄρεινὴ σειρά· μεταβαίνω δ' ἤδη εἰς τὴν περιγραφὴν τῶν πρὸς μεσημβρίαν τοῦ κέντρου τούτου καθηκόντων ὄρων.

Καὶ ἡ μὲν Πίνδος, ἀρχομένη ἀπὸ τοῦ Λάκμωνος, καθήκει κατ' ἀρχάς ἐκ βορρᾶ πρὸς μεσημβρίαν, ἔπειτα δὲ στρεφομένη πρὸς ἀνατολὰς σχηματίζει ἀγρίαν καὶ πολυκόρυφον σειράν καταπίπτουσαν εὐχὶ μακρὰν τοῦ Δομοκοῦ, ἐνθα διὰ σειράς ταπεινῶν λόφων μεταβαίνει εἰς τὸ τελευταῖον τῶν τὴν Θεσσαλικὴν πεδιάδα περιβαλλόντων ὄρων, τὴν **Οὐραν*. Περιβαλλούσα ἡ Πίνδος ἐκ τοῦ ΔΜ τὸ Θεσσαλικὸν πεδῖον, ἀφορίζει αὐτὸ ἀφ' ἐνός μὲν ὑπὸ τῆς Ἡπείρου, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἀπὸ τῶν βορείων ἐπαρχιῶν τοῦ ἑλληνικοῦ βασιλείου· ἐπομένως δὲ εἶνε καθαρῶς Θεσσαλικὸν ὄρος. Καὶ τὸ μὲν βορειοδυτικώτερον μέρος αὐτῆς, καλούμενον παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Λάκμων καὶ Πίνδος (Στρ. 73), καλεῖται τὴν σήμερον ὡς καὶ ἀνωτέρω εἶπον, *Ζυγὸς τοῦ Μεσσόβου*, διὰ τοῦ ὁποῦ ἡ ἐκ τῆς Θεσσαλίας εἰς τὴν Ἡπειρον ὁδός. Ἐνταῦθα ὑπέγκειται ἡ ὑψηλότεα τῆς Πίνδος κορυφή, ἔχουσα περὶ τὰς 7,000 πόδας ἀπόλυτον ὕψος. Νοτιώτερον ταύτης ὑψοῦται ἑτέρα κορυφή, *Ποιορ* παρὰ τοῖς ἀρχαίοις καλούμενη (Στρ. ὡς ἄ.), νῦν δὲ *Ράνα*, ἐνθα ἔχει τὰς πηγὰς τοῦ ὁ Πηνειός. Ἐκείθεν τὸ ὄρος ἀποσχίζεται εἰς δύο κλάδους, ἐξ ὧν ὁ μὲν μεσημβρινός, καλούμενος παρὰ τοῖς ἀρχαίοις *ὄρη τῶν Ἀθαμάνων*, καλεῖται τὴν σήμερον *Τορμερά* καὶ ἀνήκει εἰς τὰ Ἡπειρωτικὰ ὄρη· ὁ δὲ ἀνατολικώτερος, παρὰ μὲν τοῖς ἀρχαίοις ἐκαλεῖτο *ὄρη τῶν Δολδαίων*, σήμερον δὲ φέρει τὸ ὄνομα *βουνά τῶν Ἀγγράφων*. Εἰς τὴν σειράν ταύτην, ἐκ τῆς ὑψείας ἐκπλαστάνουσι πρὸς νότον τὰ ὄρη τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος, παρατηροῦνται πολλαὶ κορυφαὶ φέρουσαι ἰδιαίτερα ἐπιτόπια ὀνόματα. Καὶ πρῶτον μὲν σημειοῦμεν τὴν ὑπερκειμένην τῆς πεδιάδος τῶν Τρικκαίων κορυφήν, τὴν καλούμενην σήμερον μὲν *Κόζζακας*, πάλαι δὲ ἴσως *Καρκίτιον* ὄρος, ἐπὶ τοῦ ὁποῦ κατὰ τοὺς Ῥωμαίους πρὸς τοὺς Μακεδόνας πολέμους συνηντήθη ὁ ἐκ τῆς Ἡπείρου ἐρχόμενος Ῥωμαῖος ὑπάτος Φλαμίνιος μετὰ τοῦ Βασιλέως τῶν Ἀθαμάνων Ἀμυνάνδρου (Λιβ. Β. 2, 13) ἀνατολικομεσημβρινώτερον ταύτης ὑψοῦται ἡ *Καράβα* ὑπὲρ τὸ ὄροπέδιον τῆς Νευροπόλεως, ἀφορίζουσα αὐτὸ ἀπὸ τοῦ διαμερίσματος τοῦ Πετρίλιου· ἐκλήθη δὲ οὕτως ἡ κορυφή αὕτη, διότι ἐνταῦθα κατὰ τὴν ἐν τῷ τόπῳ παράδοσιν ἐπεκάθησεν ἡ ναῦς τοῦ Δευκαλίωνος κατὰ τὸν ὁμῶνυμον ἐν Θεσσαλίᾳ ἐπισυμβάντα κατακλυσμόν. Εἰς τοῦτο δὲ ἀποδίδεται ὑπὸ τῆς παρχύσεως καὶ τὸ πεπλατυσμένον τῆς κορυφῆς τῆς Καράβας, φερούσης εὐρὺ καὶ ὠραῖον ὄροπέδιον, ἐνῶ ἅπασαι αἱ παρακείμεναι κορυφαὶ τοῦ ὄρους ἀπολήγουσιν εἰς ὄξύ. Τὸ ἀρχαῖον ὄνομα αὐτῆς, ὡς καὶ τῶν ἀνατολικώτερον ὑψομένων κορυφῶν *Υτάμον* καὶ *Βουλῆδρας*, εἶνε ἀγνώ-

στον. Ἡ Πίνδος εἶνε ὄρος ἄγριον καὶ δασωδέστατον· ἀπασαι αἱ πλευραὶ αὐτοῦ, ἰδίως δὲ ἡ πρὸς τὴν Θεσσαλικὴν πεδιάδα ἐστραμμένη, εἶνε κεκαλυμμένοι ὑπὸ βαθυτάτων δασῶν κατὰ μὲν τὰ ἀνώτερα μέρη ὄξυων, κατὰ δὲ τὰ κατώτερα πευκῶν καὶ ἐλατῶν, καὶ ἔτι κατωτέρω φηγῶν· αἱ δὲ κορυφαὶ αὐτοῦ εἶνε ὡς καὶ αἱ τῶν λοιπῶν Θεσσαλικῶν ὄρων φαλακραὶ, συνιστάμεναι ἐκ φαιῶν τιτανολίθων· ἀλλ' ἐκτὸς τῆς ἀφθονίας τῶν δασῶν εἶνε τὸ ὄρος καὶ μάλα πολυῦδρον. Ἀπὸ τῶν ὑψίστων αὐτοῦ κορυφῶν οὐχὶ μακρὰν τοῦ Μετσόβου ἐκπηγάζουσι πέντε τῶν σπουδαιότερων ποταμῶν τῆς Ἑλληνικῆς χερσονήσου· ἦται ὁ Ἀχελῷος, ὁ Ἄραχθος, ὁ Ἄωος, τὸ Βενέτικον (ὅπερ θεωρητέον ὡς ὁ δεξιὸς βραχίον τοῦ Ἀλιάκμονος), καὶ τέλος ὁ Πηνειός. Ἐκ δὲ τῆς σειρᾶς τῶν Ἀγράφων ἐκπηγάζουσιν ἅπαντες σχεδὸν οἱ διαρρέοντες τὴν Θεσσαλιώτιδα ποταμοί, καὶ ἐκ τῶν ὑπωρειῶν τῆς Καραβάς ὁ διαρρέων τὸ ὄροπέδιον τῆς Νευροπόλεως ὀμώνυμος ποταμός.

Ἀνατολικώτερον τῆς Πίνδου ἐκτείνεται ἡ Ὄθρυς, περιβάλλουσα ἐκ μεσημβρίας τὸ Θεσσαλικὸν πεδῖον καὶ ἀφορίζουσα αὐτὸ ἀπὸ τῆς Φθιώτιδος. Τὸ ὄρος τοῦτο, ἀρχόμενον ἐκ μικρῶν λόφων, ἀνυψοῦται μικρὸν καὶ κατ' ὀλίγον ἐκ δυσμῶν πρὸς ἀνατολὰς, ἐξικνούμενον εἰς τὸ μέγιστον αὐτοῦ ὕψος ὑπὲρ τὴν πεδιάδα τοῦ Ἄλμυροῦ, ἐκεῖθεν δὲ καταπίπτει ἐκ τῶν ὑψίστων αὐτοῦ κορυφῶν καὶ ταπεινότερον καταλήγει εἰς τὸν Μαλιακὸν κόλπον πρὸς βορρᾶν τοῦ Ἐχίνου· καὶ ἐκ μὲν τοῦ δυτικωτέρου μέρους τοῦ ὄρους, ὀλίγον τι πρὸς ἀνατολὰς τοῦ Δομοκοῦ, ἐκβλαστάνει ὀρεινὴ τις σειρὰ Δάγρασι νῦν καλουμένη, ἣτις, διατρέχουσα παραλλήλως τοῦ ἀνωτέρου ῥοῦ τοῦ Ἐνιπέως, ὑψοῦται ὑπὲρ τὸ χωρίον Κισλάρ εἰς ἰκανὸν ὕψος καὶ καταλήγει ἔτι ὑψηλότερον πρὸς ἀνατολὰς τῶν Φαρσάλων. Τὸ ἀκροτελευτικὸν μέρος τῆς σειρᾶς ταύτης, καλούμενον νῦν Ἀλογοπάτι, ἐκαλεῖτο ὑπὸ τῶν ἀρχαίων *Ναρθάκιον* ὄρος (Ἐεν. Ἑλλ. 4. 38). Εἶνε δὲ ἡ σειρὰ αὕτη κατάρρυτος καὶ κατάφυτος, κεκαλυμμένη ὑπὸ πρίνων καὶ ὄρυων, καὶ κατὰ τὰς ὑπωρείας αὐτῆς, ἐν τῇ κοίτῃ τοῦ καταρρέοντος ρυακίου ἢ παρὰ τὸ κελάρυσμα διαυγοῦς τινος πηγῆς, ἐκτείνει τὴν παχεῖαν αὐτοῦ σκιάν ὁ ὑδροχαρῆς πλάτανος· ἀλλὰ καὶ τὸ λοιπὸν μέρος τῆς Ὄθρυς ἔχει ἀφθονα δάση ὄρυων καὶ ἐλατῶν, διακοπτομένων ὑπὸ καταρρῦτων καὶ βαθυχλόων λειμώνων, ἐν οἷς τὸ θέρος ἐνδῆλαιτῶνται τὰ ποιμνία τῶν Σαρακατσαναίων· ὀλίγον δὲ δυτικώτερον τοῦ Ἄλμυροῦ ἐκπέμπει ἡ Ὄθρυς πρὸς δυσμᾶς τοῦ Πελασγικοῦ κόλπου λοφώδη τινὰ ἐπάσματα, ἅτινα ἀποτελοῦσιν ἀναμιγνύμενα μετὰ τῶν μεσημβρινῶν παραφυάδων τοῦ Πηλίου, καὶ πρὸς μεσημβρίαν τοῦ εἰρημένου κόλπου ἄλλην τινὰ ὀρεινὴν σειρὰν, περιβάλλουσαν ἐκ νότου αὐτὸν καὶ καταλήγουσαν εἰς τὸ Ποσειδῖον ἀκροτήριον, ὅπερ μετὰ τοῦ Αἰαντείου σχηματίζει τὴν εἴσοδον τοῦ Πελασγικοῦ κόλπου. Ἡ σειρὰ αὕτη κατὰ τὸ ἀνατολικώτερον αὐτῆς μέρος καλεῖται σήμερον *Τραγοβοῦρι*· ἢ δ' Ὄθρυς ὀνομάζεται νῦν *βουνὰ τῆς Γούρας* ἐκ τινος ὀμωνύμου ἐπ' αὐτῆς κειμένου χωρίου.

Πρὸς συμπλήρωσιν τῆς περιγραφῆς τῶν Θεσσαλικῶν ὄρεων ἀναφέρω καὶ ὄρεινὴν ἢ μᾶλλον λορφώδη τινὰ σειρὰν, εἰρηκοῦσαν διὰ μέσου τῆς πεδιάδος καὶ διακρούσαν αὐτὴν εἰς ἄνω καὶ κάτω Θεσσαλικὴν πεδιάδα ἀρχεται δὲ αὕτη οὐχὶ μακρὰν τῆς ἐστικῆς ἀκτῆς τοῦ Ἠελαστικοῦ κόλπου, ἐνθα συναντᾶται μετὰ τῶν μεσημβρινῶν περικοχλῶν τοῦ Πηλίου καὶ τῶν βορείων τῆς Ὀθρυς, σχηματίζουσα λορφώδη τινὰ χώρην διακοπτομένην ὑπὸ στενῶν κοιλάδων ἔχει δὲ πλάτος ἐνταῦθα 8 ὥρων, ἀρχομένη ἀπὸ τοῦ Πηλίου καὶ καταλήγουσα εἰς τὴν Ὀθρυν, καὶ ἀφορίζουσα οὕτως ἐξ ἀνατολῶν τὸ Θεσσαλικὸν πεδῖον. Καθόσον ὅμως προχωρεῖ ἐστικώτερον ἢ σειρά αὕτη, ὑψοῦται ὑπὲρ τὸ χωρίον *Karizari* εἰς σχετικῶς ὑψηλὴν περὶ κορυφὴν, καλουμένην παρὰ τοῖς ἀρχαίοις *Xaliodōrion* ὄρε· ('Απελ., 150) ἐξαικολουθεῖτα δὲ τὴν πρὸς ἐστικὰς πορείαν τῆς, ταπεινοῦται μὲν ἐκ νέου καὶ ἀποβαλλεῖ καὶ τὸ κατὰ τὴν ἀρχὴν μέγχι πλάτος αὐτῆς, περιοριζόμενον ἤδη εἰς 3—4 ὥρας, ἀλλὰ πρῶτον παρὰ τὸ χωρίον Ἀβδουλάρ ἀνυψοῦται εἰς ἐτέραν κορυφὴν, καλουμένην σήμερον *Karadag* καταπίπτουσα δὲ ἐκ νέου καὶ κατακτώσα ὅλας κορυφάς, ἀνυψοῦται πάλιν οὐχὶ μακρὰν τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ Πηλείου εἰς νέαν κορυφὴν καλουμένην σήμερον μὲν *Δεμπρούτσ*, τὸ πάλαι δὲ Φαλλήιον ὄρε· εἰς τὰς ὑπὸ πορείας τοῦ ὁποῖου ἔκειντο αἱ πόλεις Φύλλος καὶ Περσέτις, ἠκιστα μὲν δὲ ὦραν πρῶτον τῆς θέσεως ταύτης διαβρογγυομένη ὑπὸ τοῦ Πηλείου ἐξαικολουθεῖ ἡ σειρά αὕτη τὴν πρὸς ἐστικὰς πορείαν τῆς πέραν τῆς ἀνατολικῆς ὄχθης τοῦ ποταμοῦ, συναντῶσα τὰς μεσημβρινὰς περικοχλῶν τοῦ Ὀλύμπου καὶ τὰς ἀνατολικὰς τῶν Χασιωτικῶν ὄρεων, καὶ σχηματίζουσα νέαν λορφώδη χώρην, διακοπτομένην ὅμως ὑπὸ εὐρυτέρων καὶ εὐστροφωτέρων κοιλάδων ἢ κατὰ τὴν ἀνατολικὴν αὐτῆς μεῖραν. Ἐἶνε δὲ ἡ σειρά αὕτη κατὰ τὸ πλεῖστον ἀδενδρῶς, κεκαλυμμένη ἐντελῶς μόνον ὑπὸ ὄρων καὶ ἀχράδων, ἀλλ' οὐχὶ καὶ ἐστέρημένη ὑδάτων, εἰς τὴν μὲν τῶν βορείων αὐτῆς ὑπὸ πορείων ἐκπηγάζουσι δύο ρύχαι, διαρρέοντες τὸ Ἠελαστικὸν πεδῖον καὶ ἐκβαλλοντες εἰς τὴν Βοιωτίαν, ἐκ δὲ τῶν μεσημβρινῶν ὑπὸ πορείων αὐτῆς σπουδαία πηγὴ ὑδάτος κατὰέρεται εἰς τὴν κοίτην τοῦ Ἐπιπέου. Καὶ ἀλλοχοῦ δὲ τῆς ἐκτάσεως αὐτῆς ἀναβλύζουσι πηγαῖα ὑδάτα, καθιπτάμενα λίαν εὐεργετικὰ εἰς τοὺς κατοικοῦντας. Τὴν λορφώδη ταύτην σειρὰν ἀποκαλῶ *λορφώδη Θεσσαλίαν* κατ' ἀντιδιαστολήν πρὸς τὴν ὄρεινὴν καὶ πεδινὴν εἰ τιμὴ δὲ ἐπιγράμματι, διασωθέντι παρὰ Πλουτάρχῳ (Β. Φλαμινίου), ἡ λορφώτης αὕτη χώρα καλεῖται *Nāton Θεσσαλίας* κατὰ δὲ τὸν Μεσσίωνα ἔφερε τὸ ὄνομα *Ρεβερίκος* ('Αν. Κομνηνῆς ἰδ. ἱστ.), ὄνομα παρεμείναν καὶ μέχρι σήμερον κατὰ τι παρεφθαρμένον, καθότι ἡ χώρα αὕτη καλεῖται σήμερον ὑπὸ τῶν ἐντοπίων *Ρεβέρι*.

Καὶ τοιαῦτα μὲν τὰ Θεσσαλικὰ ὄρη μεταβιβάζω δὲ εἰς τὴν περιγραφὴν τῶν διαρρέοντων τὴν πεδιάδα ποταμῶν.

β'.) Περὶ ποταμῶν.

Ἐνταῦθα θὰ περιγράψω μόνον τοὺς διαρρέοντας τὴν Θεσσαλικὴν πεδιάδα ποταμούς, τῶν δὲ ἐκ τῶν πλευρῶν τοῦ Πηλίου καὶ τῆς Ὀσσαίης καὶ τοῦ Ὀλύμπου κατερχομένων ῥυακίων, ὧν τὰ μὲν ἐν τῇ ἀνατολικῇ πλευρᾷ τῶν ὀρέων ῥέοντα φέρουσι τὰ ὕδατα αὐτῶν εἰς τὸ Αἰγαῖον πέλαγος, τὰ δὲ ἐν τῇ δυτικῇ πλευρᾷ τοῦ Πηλίου, εἰς τὸν Πελασγικὸν κόλπον, θὰ μνημονεύσω ἐν τῇ τοπογραφίᾳ. Μέγιστος δὲ τῶν τὴν πεδιάδα διαρρέοντων ποταμῶν καὶ δεχόμενος τὰ ὕδατα πάντων τῶν λοιπῶν εἶνε ὁ Πηνεῖός, ὅστις εἶνε διὰ τὴν Θεσσαλίαν ὅ,τι ὁ Νεῖλος διὰ τὴν Αἴγυπτον καὶ Νουβίαν, διότι τὸ γόνιμον καὶ παραγωγὸν αὐτῆς ἐδαφος ἐσχηματίσθη ποτὲ ἐκ τῆς καθιζήσεως τῆς ἰλύος τοῦ εἰρημένου ποταμοῦ, ὅτε τὰ ὕδατα αὐτοῦ ἐκάλυπτον τὸ Θεσσαλικὸν πεδίον· διὸ καὶ λίαν προσφυῶς ἀποκαλεῖ τὴν Θεσσαλίαν εἶνε ὁ Εὐριπίδης (Τρωάδ. 216) χώραν τοῦ Πηνεῖου. Ἐχει δὲ τὰς πηγὰς τοῦ ὁ ποταμὸς ἐπὶ τῆς Πίνδου, νοτιώτερον τοῦ ζυγοῦ τοῦ Μετσόβου, ἐνθα ὑπὸ τινὰ κορυφὴν, τὴν πάλαι μὲν *Ποῖον*, νῦν δὲ *Ρόνα* καλουμένην, ἀναβλύζει πηγὴ διαχυεστάτων ὑδάτων, ἅτινα διαρρέοντα πυκνότατον ἴσος ὄξυων συναντῶνται ἐν τῇ πρὸς τὸ βορειοανατολικὸν κινήσει των μετὰ τριῶν ὠρῶν ροῦν παρὰ τὸ καλούμενον *Χάσι* τοῦ Μαλακκασίου μεθ' ἑτέρων ὑδάτων, ἀναβλυζόντων βορειότερον τοῦ Ζυγοῦ τοῦ Μετσόβου ἐκ τινος βράχου *Γαλακτίτου* καλουμένου ὑπὸ τῶν περιόικων, πιστευόντων ὅτι, λειοτριβόμενος οὗτος καὶ παρεχόμενος μεθ' ὕδατος εἰς τὰ θήλαα τῶν ζώων, ἀυξάνει τὴν παραγωγὴν τοῦ γάλακτος αὐτῶν (Leake I, 415. IV, 278). Ὁ ἐκ τῆς Ρόνας κατερχόμενος ῥυαξ, ἔχων μῆκος μεγαλείτερον καὶ ἀφθονώτερα ὕδατα τοῦ ἐκ τοῦ Γαλακτίτου ἀναβλυζόντος, θεωρητέος ὡς ἡ κυριωτέρα πηγὴ τοῦ Πηνεῖου. Ὁ ἐκ τῆς συμβολῆς τῶν εἰρημένων ποταμίων σχηματιζόμενος ποταμὸς ἐξακολουθεῖ πρὸς ἀνατολὰς τὸν ὀρεινὸν αὐτοῦ ροῦν, δεχόμενος ἐκ δεξιῶν καὶ ἀριστερῶν πολλὰ ποτάμια καταρρέοντα ἐκ τῆς Πίνδου καὶ τῶν Χασιωτικῶν ὀρέων. Καὶ ἀριστερόθεν μὲν, ἐκτὸς ἄλλων ἀσημάντων ῥυακίων, καταρρέει εἰς τὸν Πηνεῖον ὁ ποταμὸς τῶν Χασίων, *Ἰων* παρὰ τοῦ Στράβωνος καλούμενος, δεξιόθεν δὲ ἐκ τῆς Πίνδου καταρρέουσιν ὁ ῥυαξ τῆς Γοδοβάσδας, ὁ ποταμὸς τῆς Κασταναίας καὶ ὁ τοῦ Κλινισβοῦ, ὁ καὶ μεγαλείτερος τῶν ἄλλων, ἔχων ἐν τῇ μετὰ τοῦ Πηνεῖου συμβολῇ ἂν οὐχὶ ἀφθονώτερα, τοῦλάχιστον ἴσα ὕδατα. Κάτω τῆς συμβολῆς ταύτης φέρει κατὰ πρῶτον ὁ ποταμὸς τὸ ὄνομα *Σαλαμβρία*, ὅπερ καὶ παραμένει αὐτῷ μέχρι τῶν ἐκβολῶν. Μεγεθυνθεὶς δὲ ἐκ τῶν ὑδάτων τούτων καὶ παραρρέων τοὺς βράχους τῶν Μετεώρων, εἰσέρχεται ἐκ τοῦ ἀνωτέρου καὶ ὀρεινοῦ εἰς τὸν μέσον αὐτοῦ ροῦν εἰς τὴν Θεσσαλικὴν πεδιάδα. Τὸ γοργὸν καὶ θορυβῶδες ῥεῦμα τοῦ ποταμοῦ μεταβάλλεται ἤδη εἰς βραδὺ καὶ πρᾶον, μόλις ἀναδίδον ἐπαισθητὸν τινὰ ψιθυρισμὸν ἐν τῇ πρὸς τὰ πρόσω ῥοῇ· αἱ δὲ ὑπὸ πλατάνων καὶ ὄξυων κατὰσκιοι

ὄρεινὰ αὐτοῦ ὄχθαι ἀντικαθίστανται ἐν τῇ πεδιάδι ὑπὸ μενετόνων πηλωδῶν ὄχθων αἵτινες εὐκόλως ὑποσκαπτόμεναι ὑπὸ τοῦ ῥέοντος ὕδατος καθίσταται βορβώρηδες καὶ ὑπέρυθρα τὰ κατὰ τὸν ὄρεινόν ρεῦν διαχυγῆ ὕδατὰ τοῦ Πηνειοῦ. Βλάστησις σπανία παρατηρεῖται ἐπὶ τῶν ὄχθων, καὶ μόνον ἐνιχυρῶν ἰτέαι τινές λούουσι τοὺς κλώνους ἐντὸς τῶν ὑδάτων, ἐνθα προσχθίζον τὸ ρεῦμα τοῦ ποταμοῦ προξενεῖ κελκρισμὸν τινα εὐχάριστος διακόπτοντα τὴν κατὰ τὰ πέριξ ἐπικρατοῦσαν ἐρημίαν καὶ σιωπὴν. Ἡ δὲ κατὰ τῶν Μετεώρων ἢ πεδιάς εὐρύνεται, ἀποχωρούντων τῶν Χασιωτικῶν ὀρέων πρὸς βορρᾶν, ὃ δὲ Πηνειός, σχηματίζων μεγάλην κρημνὴν, ῥεῖ ἐπὶ ἰκανὸν διάστημα οὐχὶ μακρὰν τῶν ὑπωρείων τῆς Πίνδου, ἐπισκιάζομενος ὑπὸ τῶν ὑψηλῶν κορυφῶν τοῦ Κόζικα· εἶτα δὲ στρεφόμενος πρὸς τὸ βορειοδυτικὸν διαρρέει παραλλήλως τῶν Χασιωτικῶν ὀρέων οὐχὶ μακρὰν τῶν ὑπωρείων αὐτῶν τὴν πεδιάδα τῆς Ἑσθιαϊώτιδος (πεδ. τῶν Τρικκαλῶν καὶ Καρδίτσας) καὶ δεχόμενος ἐξ ἀριστερῶν μὲν τοὺς ἐν τῇ πεδιάδι τῶν Τρικκαλῶν ἀναβλύζοντας ποταμοὺς *Κοιλάκη* καὶ τὸν τῆς *Ἀγίας Μοῆς* καὶ τοὺς ἐκ τῶν Χασιωτικῶν ὀρέων κατέρχομενος *Ἀμφαῖον* (Τρικκαλινόν) καὶ *Νεοχωρίτην* (Κουράλιον), ἐκ δεξιῶν δὲ τὸν ποταμὸν τῆς Πόρτας, τὸν Πάμιστον (Μπλιοῦρι), καὶ ἔτι βορειότερον πρὸς τὴν γέφυραν τοῦ Ἀλῆ ἐφέντη τὸν Ἐνιπέα, ὅστις, δεχόμενος πρὸς τὸ χωρίον Βιλοχὸ τὸν Σοφαδίτικον καὶ Ἀπιθάνον, συμβάλλει μετὰ ἡμισέως ὄρας ρεῦν μετὰ τοῦ Πηνειοῦ πρὸς τὴν μνημονευθεῖσαν θέσιν. Δύο ὄρας κατὰ τῆς συμβολῆς ταύτης ὁ Πηνειός διαρρηγνύει τὴν διὰ τῆς Θεσσαλικῆς πεδιάδος διήκουσαν ὄρεινὴν γραμμὴν, σχηματίζων τὸ καλούμενον *Στενὸν τοῦ Καλαμακίου*, ἐν ᾧ τὸ γοργόν καὶ ὀπωσούν βορβώρηδες ρεῦμα του περιβάλλεται ἐκτέρωθεν ὑπὸ λοφώδους γῶρας, ἐξ ἧς μετὰ μιᾶς ὄρας ρεῦν ἐξέρχεται πρὸς τὸ χωρίον Γούιτσα ὑπὸ τὴν οἰκίαν μεγαλοπρεπῶν πλατάνων εἰς τὸ Πελασγικὸν πεδῖον (πεδ. τῆς Λαρίσσης). Ἐνταῦθα, ἀτι νὰ ἀκολουθήσῃ τὴν βορειοανατολικὴν διεύθυνσιν, σχηματίζει ἑτέραν μεγάλην κρημνὴν πρὸς ἀνατολάς, τῆς ὁποίας τὸ ἀνατολικώτερον σημεῖον εἶνε ἡ Λάρισσα· παραμείψας δὲ ταύτην, στρέφεται πρὸς τὸ βορειοδυτικὸν ἀναζητῶν τὰς ὑπωρεῖας τοῦ Ὀλύμπου· ἐκεῖ δὲ $\frac{1}{4}$ τῆς ὄρας ἀνατολικώτερον τοῦ χωρίου Μεσσαλὰρ δεχόμενος ἐξ ἀριστερῶν τὸν Τιταρήσιον διαρρηγνύει λόφους τινὰς ἐκφυομένους ἐκ τοῦ Ὀλύμπου, σχηματίζων τὸ *Στενὸν τοῦ Μεσσαλάρ*, ἐν τῷ ὑποίῳ κεῖται ὁ μόνος καταρράκτης τοῦ Πηνειοῦ, οὗ τινος τὰ ὕδατα καταπίπτοντα ἐξ ὕψους 7—10 ποδῶν πληροῦσι κρότου καὶ βοῆς τὸν στενὸν ἐκεῖνον αὐλῶνα. Μετὰ τὴν διὰ τοῦ στενοῦ ἐκεῖνου διεκβολὴν τοῦ Πηνειοῦ ἢ ἐπὶ τῶν ὄχθων αὐτοῦ βλάστησις καθίσταται ζωηρά, προαναγγέλλουσα τὴν προσέγγισιν τῆς χαριστάτης κοιλάδος τῶν Τερμῶν. Καὶ τῶνόντι δύο ὄρας πέραν τοῦ μνησθέντος στενοῦ ὁ Πηνειός εἰσέρχεται πρὸς τὸ χωρίον Μπαμπὰ εἰς τὴν περιώνυμον κοιλάδα, ἣν ἀνωτέρω περιεγράψαμεν, κατὰ δὲ τὴν ἐκ τῆς κοιλάδος ἐξόδον εἰσέρχεται εἰς τὸν κάτω αὐτοῦ ρεῦν. Ἐν-

ταῦθα διαρρέει μετὰ πολλῶν ἐλιγμῶν τὴν παραλίαν αὐτοῦ καὶ λάδα, ἥτις ἀμιλλᾷται κατὰ τὴν καλλονὴν καὶ τὴν βλάστησιν μετὰ τῆς κοιλάδος τῶν Τερπῶν. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν ἔχων βιβαίαν διεύθυνσιν, στρέφεται ἐπειτα πρὸς τὸ βορειοανατολικόν, ἐκβάλλων μετὰ 1 $\frac{1}{2}$ ὥρας ῥοῦν εἰς τὸν Θερμαϊκὸν κόλπον παρὰ τὸ χωρίον Ἰσαματάϊ. Ἐνταῦθα ὁ ποταμὸς μετέβαλε κοίτην, ῥέων ἤδη ἀνατολικώτερον τοῦ παλαιοῦ ρεύματος, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ξηροῦ ὄντος παρατηροῦνται τὰ ἐρείπια ἀρχαίας λιθίνης γεφύρας.

Καὶ ἡ μὲν ἐκ τῶν πηγῶν μέχρι τῶν ἐκβολῶν τοῦ Πηνειοῦ ἀπόστασις ὑπολογίζεται περὶ τὰς 35 ὥρας λαμβάνων τις ὅμως ὑπ' ὄψιν τοὺς πολλοὺς ἐλιγμοὺς του, ὀφείλει νὰ ὑπολογίσῃ τὸ μῆκος τοῦλάχιστον κατὰ τὸ ἥμισυ μεγαλείτερον τοῦ μνημονευθέντος ἀριθμοῦ τὸ δὲ πλάτος καὶ βάθος αὐτοῦ ποικίλλουσιν ἰσχυρῶς κατὰ τὰς διαφόρους ὥρας τοῦ ἔτους. Καὶ ἐνῶ κατὰ τὸ τέλος τοῦ θέρους καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ φθινοπώρου ὁ ποταμὸς δὲν ἔχει παρὰ 25—30 βημάτων πλάτος καὶ 3—5 ποδῶν βάθος, καθιστάμενος πολλαχοῦ περὶ διαβατός, τὸν χειμῶνα καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ ἔαρος μετὰ συνεχεῖς ἰδίως βροχᾶς καὶ ἐν καιρῷ τῆς τήξεως ἀφθόνων χιόνων γίνεται πλατύτατος καὶ βαθύτατος. Τὰ θολά καὶ ὑπέρυθρα αὐτοῦ ὕδατα, πληροῦντα τὴν βαθεῖαν κοίτην, ἀπειλοῦσι νὰ κατακλύσωσιν ἐκ νέου τὴν χώραν, τὴν ὁπεῖαν ἄλλοτε ἐκαλύπτον καθ' ὁλοκληρίαν καὶ εἰς τινὰ μάλιστα μέρη, ἐξερχόμενα τῆς κοίτης, κατακλύζουσι ἐκτεταμένας γαίτας, προξενοῦντα ἐρήμωσιν καὶ καταστροφὴν. Καὶ πολλαχοῦ μὲν τῆς πεδιάδος συμβαίνουσιν αἱ πλημμυραὶ αὗται, ἰδίως ὅμως ἐξέρχεται ὁ Πηνειὸς εἰς τὰ ἀκόλουθα μέρη: πρῶτον μὲν μίαν ὥραν κατωτέρω τῶν Μετεώρων, ἐνθα πλημμυρῶν ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς ὄχθης καλύπτει εὐρείας ἐκτάσεις· καὶ ποτε τὰ πλημμυρήσαντα ὕδατα αὐτοῦ κατενεχθέντα εἰς τὴν κοίτην τοῦ παραρρέοντος Ληθαίου, ἢ καθίστων ὑποβρύχιον τὴν πόλιν τῶν Τρικκῶν, ἂν δὲν ἐμειῶτο ταχέως ὁ ὄγκος τοῦ ποταμοῦ. Δεύτερον δέ, ὀλίγον βορειώτερον τῆς μετὰ τοῦ Ἐνιπέως συμβολῆς ἐξερχόμενος ὁ ποταμὸς ἐπίσης ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς ὄχθης, κατακλύζει τὰς γαίτας τῶν χωρίων Τσιότι καὶ Ζάρκου τρίτον, παρὰ τὴν Λάρισσαν ἐκχειλίζων ἐπίσης ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς ὄχθης, κατακλύζει πᾶσαν τὴν παρακειμένην πεδιάδα καὶ τέταρτον, πρὸ τῆς εἰς τὸ στενὸν τοῦ Μεσαλᾶ εἰσόδου τοῦ πλημμυρῶν ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὄχθης, σχηματίζει ἐκτεταμένον ἔλος, ὅπερ νῦν μὲν Καρρατσαίρ, πάλαι δὲ Νεσσωνίς ἐκαλεῖτο· ἀλλ' ἐκτὸς τῆς ἀφθονίας τῶν ὑδάτων, τὸ ρεῦμα τοῦ ποταμοῦ ἀπεκτᾷ καὶ γοργότητα ἐν καιρῷ τῶν πλημμυρῶν. Τὰ μόλις μικρὸν τινὰ ψιθυρισμὸν ἀναδίδοντα τὸ θέρος ὕδατα αὐτοῦ καταφέρονται ἤδη μετὰ ῥοῖζου ἰσχυροῦ, συμπαρασύροντα καὶ αὐτόπρεμα δένδρα. Ἀπὸ τῶν μέσων ὅμως τοῦ θέρους τὰ ὕδατα τοῦ Πηνειοῦ μειοῦνται μέχρι τοῦ Ὀκτωβρίου, καὶ κατ' ὀλίγον ἀποβαλλοῦσι τὸ θολὸν αὐτῶν χρῶμα, λαμβάνοντα τὴν ὑπὸ τοῦ Ὁμήρου ἀποδοθεῖσαν αὐτοῖς ἀργυροεῖδη χροιάν, χωρὶς ὅμως καὶ μετὰ παρατεταμένας ἀνομβρίας νὰ ἀπεκτήσωσι

πατε τήν διαύρειαν ἐκείνην, ἣν ἀποδίδουσιν αὐτοῖς ἀρχαῖαι τινές καί νεώτεροι γεωγράφοι. Τὰ ὕδατα τοῦ Πηνειοῦ εἶνε εὐχυστότατα, πινόμενα ὑπὸ τῶν περιεοίκων μετὰ πρατέρων ἐνήθησιν. Αὐτὴ δὲ καί μόνη εἶνε ἡ ἐκ τῶν ὕδατων αὐτοῦ ὠφέλεια, καθότι τὸ μὲν θέρος τὰ ὕδατα, μειούμενα καί βένοντα ἐν τῷ βάθει καίτῃ, δὲν εὐκάνηται νὰ παραχευεσθῶσιν εἰς ἀρδύσειν γαιῶν, τὸν δὲ χειμῶνα πλημμυροῦντα, βλάθῃς ἢ ὠφελείας μάλλιν κίτικα γίνονται· μόνον δὲ κατὰ τὸν ὄρειόν βουνὸν παρεκτραπέμενα τὸ θέρος ἀρδύουσι τὰς γαίας τῶν παρεκκειμένων χωρίων. Εἶνε δὲ πολλοὶ ἰχθυοὶ καὶ ποταμιοὶ, τρέφων παλλεὺς καὶ παντοδαπεὺς ἰχθῦς, ὧν μέγιστος καὶ εὐχυστότατος, εἶς καὶ περιζήτητος ὑπὸ τῶν πέριξ εἰσεόντων, ὁ καλούμενος γουλιανός, ἰχθῦς ἀπαντῶν κατὰ τὸν Πευκεθίλ καὶ εἰς πολλὰς λίμνας τῆς Μακεδονίας. Αἱ ἐν τῇ πεδιάδι ὄχθαι τοῦ Πηνειοῦ εἶνε γυμναὶ καὶ μενύστελαι, ὡς ἀνωτέρω ἤδη εἶπον· μόνον κατὰ τινὰ μέρη πλατύνει ὀλίγοι καὶ ἰτέκι παιδύουσι τὸ βεῖμα αὐτοῦ, καὶ εἶνε δὲ τινὰ ἀπαντῶσιν ἐν ἰσχυρῷ ἐπὶ τῶν ὄχθων του· ἤρειε δὲ μικρὰ μόνον ἐπιπέλας καὶ φιλοκαλίαι τῶν κατοίκων νὰ καταστήτῃ πελλαχεὺ τὰ ἰχθῦς καὶ τὰ κροτάφους καὶ τερπνὸν ἐνδιαίτημα τῶν κατοίκων ἐν κατὰ θέρος.

Καὶ τὸν μὲν χειμῶνα καὶ τὸν ἰσχυρὸν καὶ τὸ ἐξ ἢ εἰσθῆσαι τοῦ Πηνειοῦ γίνεται ἐπὶ γέφυρῶν ἢ ἐπὶ κλοιστρίας, πυλῶντων εἰς ὀρεινῶν ἀπὸ τῆς μίσης εἰς τὴν ἄλλην ὄχθην. Γέφυρα δὲ εὐρίσκειμεν τέσσαρας καθ' ἕνα τὸν βουνόν· μίαν παρὰ τὸ χωρίον Σαλαμῆ, ἡτέραν τὴν μνημονευθεῖσαν τοῦ Ἀλῆ ἐφέντη, τρίτην κατὰ τὴν Ἀσπίδα, καὶ τετάρτην ἐν τῷ στενῷ τοῦ Μισσαλῶρ στενῆν καὶ μακροτέραν, καλουμένην γέφυραν τοῦ Ἐβρενός, ἐκ τινος ἑμωμένου παρεκκειμένου χωρίου, ἰσχυρῶς δὲ κατασκευασθῆ καὶ πέμπτη γέφυρα κατὰ τὴν ἐξέδον τῶν Τεμπῶν. Κατὰ τὸ τέλος δὲ τοῦ θέρους, ὅτι τὰ ὕδατα ταπεινούνται σπουδαίως, ἢ εἰσθῆσαι γίνεται πελλαχεὺ διὰ τοῦ βέθρου τοῦ ποταμοῦ εἰς μέρη γνωρίζομενα καὶ καλούμενα ὑπὸ τῶν ἰγγωρίων πέλας.

Καὶ τὸ μὲν ἀρχαῖον ὄνομα τοῦ ποταμοῦ ἐξέλιπεν ἤδη ἀπὸ τοῦ Μοσκιῶνος, πρώτη δὲ ἡ Ἄννα ἢ Κερμνή (1150) ἀποκαλεῖ τὸν Πηνειὸν *Salaméiari*, ὄνομα παρεμείναν αὐτῷ καὶ μέχρι σήμερον καὶ τινες μὲν θεωροῦντες τὴν λέξιν ἑλληνικὴν παρεγχευοῦσιν αὐτὴν ἀπὸ τῆς Σαλαμῆς σημαίνουσης ὕδην, καὶ νομίζουσι ὅτι τὸ ὄνομα τοῦτο, ἀποδοθέν τῷ Πηνειῷ κατὰ τὴν διὰ τῆς κελιδῆος τῶν Τεμπῶν διαβολήν, ἦτις καὶ *Πηλαί* τοῦ *Μηνειοῦ* λέγεται (Φιλίστρ. εἰς. 2, 14), ἐπεκράτησε κατόπιν καὶ καθ' ἕνα αὐτοῦ τὴν ἔατασιν· ἄλλοι δὲ θεωροῦσι τὴν λέξιν βερβερικὴν, ὡς ὁ Τίτσις· «Καὶ Σαλαμῆρια παρ' αὐτοῖς βερβερικεῖ ἰδιώτικε». Ὁ δὲ Ὀθωμανός γεωγράφος Χατζὴ Κωλῆς ἀποκαλεῖ αὐτὸν Καστούμ ἢ Κισπέρ, ὄνομα παρεμείναν ἐκ τῆς ἑλληνικῆς λέξεως *Αἰκαστορίου*.

Πρὶν μεταβῶμεν εἰς τὴν περιγραφὴν τῶν παρεκποταμιῶν τοῦ Πηνειοῦ, προτιθέμεθα γενικῶς τινὰς περὶ αὐτῶν παρατηρήσεις. Τὰ παρεκποταμια

ταῦτα διαιροῦνται εἰς δύο κατηγορίας· 1) εἰς ποτάμια πηγάζοντα ἐν τῇ πεδιάδι ἐκ τῶν ὑπωρειῶν ἐκεῖ που εὑρισκόμενου λόφου· 2) εἰς ποτάμια κατερχόμενα ἐκ τῶν παρκακειμένων ὑψηλῶν ὀρέων. Τὰ πρῶτα ἀέννηα ὄντα καὶ ἀρδεύοντα τὰς παρκακειμένας γαίαις, κινεῦνται ἤ ἐν τῇ καταφορᾷ των πολλοὺς ὑδρομύλους, καθίστανται εὐεργετικώτατα εἰς τοὺς περιοίκους· οἱ δὲ ἐκ τῶν ὀρέων κατερχόμενοι ποταμοί, χειμαρρῶδεις τὸ πλεῖστον ὄντες, τὸ μὲν θέρος φέρουσι ὀλίγα τινὰ μόνον ὕδατα καὶ ταῦτα ἰδίως κατὰ τὸν ὀρεινὸν αὐτῶν ῥοῦν· τὸν δὲ χειμῶνα μετὰ συχνούς ὑετούς ἢ καὶ μετὰ τὴν τῆξιν τῶν χιόνων πλημμυροῦντες κατακλύζουσι τὰς γαίαις, γιγνόμενοι αἰτίαι σπουδαίων καταστροφῶν, καὶ διακόπτοντες ἐπὶ τινὰ χρόνον πᾶσαν συγκοινωνίαν τῶν χωρίων τὰ ὁποῖα διαρρέουσιν προκαλοῦσι δὲ κατὰ μέγα μέρος καὶ τὰς πλημμύρας τοῦ Πηνειοῦ, ὡς ἐκ τοῦ μεγάλου ὄγκου τῶν ὑδάτων, ἅτινα εἰς τὸ ῥεῖθρον αὐτοῦ προσκομίζουσι. Εἶνε ἀδύνατον διαβχίνων τις τὸ θέρος τὴν ξηρὰν κοίτην τῶν ποταμῶν τούτων νὰ φαντασθῇ τὸ μέγα ποσὸν τῶν ὑδάτων, ἅτινα τῶν χειμῶνα κυλίουσιν ἐν αὐτῇ. Καὶ αἱ μὲν ἐν τῇ πεδιάδι ὄχθαι τῶν παρκαπειμάτων εἶνε ὡς καὶ αἱ τοῦ Πηνειοῦ πληλώδεις, γυμναὶ καὶ μονότονοι, ἀλλ' αἱ ὑπὸ τοῦ ὀρεινοῦ αὐτῶν ῥοῦ διερρέομεναι κοιλάδες εἶνε ὅτι τερπνιώτατον ἔχει ἢ ὀρεινὴ Θεσσαλία. Αἱ γραφικώταται ὄχθαι καὶ τὸ ῥεῖθρον σκιαζονται ὑπὸ ὑψηλῶν πλατάνων, τὸ δὲ ὕδωρ καταπίπτει ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἰς μικροὺς καταρράκτας, πληροῖ κρότου τὴν πέριξ καὶ πόρρω χώραν.

Καὶ οἱ μὲν ἀριστερόθεν εἰς τὸν Πηνειὸν καταρρέοντες ποταμοὶ εἶνε οἱ ἀκόλουθοι·

1) Ὁ ποταμὸς τῶν Χασίων, ὅστις, πηγάζων ἐκ τῶν ὄρωνύμων ὀρέων παρὰ τὸ χωρίον Λογγὰ καὶ παρρρέων τὰ χωρία Γερκαῖρι, Κριτσοτάδες, Χελινάδα, Κερκισιά, Μερίτσα, Κακοπλεῦρι, Σταγιαῖτες, Ὀστρῶδ, Βελιμέστι καὶ τινὰ ἄλλα, γίνεται εἰς τὸν Πηνειὸν παρὰ τὴν καλουμένην γέφυραν τοῦ Μοργκάνου. Καὶ τὸ μὲν θέρος τὰ ὕδατα αὐτοῦ εἶνε ὀλίγα, τὸν χειμῶνα ὅμως ἀφθονώτατα· εἰς καὶ διαβχίνουσιν αὐτὸν ἐπὶ γέφυρας οὐχὶ μακρὰν τῆς μετὰ τοῦ Πηνειοῦ συμβολῆς του. Εἶνε δὲ οὗτος ὁ ὑπὸ τοῦ Στράβωνος καλούμενος (7,327) Ἰων, ἐν τῇ κοιλάδι τοῦ ὁποῖου ἐκεῖτο ἡ πόλις Ὀξύναια, τῆς ὁποίας τὰ ἑρείπια ἀνευρίσκονται καὶ σήμερον παρὰ τὴν Μαρίτσαν· ἀλλ' ἢ ὑπὸ τοῦ ἰδίου συγγραφέως σημειουμένη ἀπόστασις τῆς εἰρημένης πόλεως ἀπὸ τοῦ Ἀζώρου τῆς Τριπολίτιδος εἰς 120 στάδια εἶνε ἡμαρτημένη, ὑπερβαίνουσα κατὰ 60—80 στάδια τὸν εἰρημένον ἀριθμὸν. Αἱ συμβολαὶ τοῦ ποταμοῦ τούτου μετὰ τοῦ Πηνειοῦ ἐκείντο κατὰ τὸν Στράβωνα παρὰ τὴν πόλιν τῶν Τυμφαίων Αἰγίνιον, τοῦ ὁποῖου τὰ ἑρείπια ἀνευρίσκονται οὐχὶ μακρὰν τῆς συμβολῆς τῶν δύο ποταμῶν.

2) Ὁ Κουμέρκης. Οὗτος, δεχόμενος πολλὰ αὐτοφυῆ ὕδατα ἀναβλύζοντα ἐν τῇ πεδιάδι νοτιοδυτικῶς τῶν Τρικκάλων, φέρει αὐτὰ μετὰ τριῶρον ῥοῦν εἰς τὸν Πηνειόν,

3) Ὁ ποταμὸς τῆς Ἁγίας Μονῆς. Καὶ οὗτος, σχηματιζόμενος ἐκ τῶν ἐν τῇ πεδιάδι τῶν Τρικκαλῶν παρὰ τὸ χωρίον Μέρτσι καὶ Ζαπτοσίους ἀναβλυζόντων ὑδάτων, καὶ ῥέων μεταξύ Τρικκαλῶν καὶ Ἁγίας Μονῆς, χύνεται, μετὰ 4 ὥρων ῥοῦν εἰς τὸν Πηνειόν. Οἱ δύο οὗτοι ποταμοί, ἀέννασι ὄντες ἀρδεύουσι τὰς ὑπ' αὐτῶν διαρροεμένας γαίας ἐν καιρῷ θέρους καὶ κινουσι πολλοὺς ὄρομύλους διὰ τῶν ὑδάτων αὐτῶν.

4) Ὁ Τρικκαλίος (Ληθαῖος). Οὗτος ἔχων τὰς πηγὰς του ἐπὶ τῶν Χασιωτικῶν ὄρεων κατὰ τὴν θέσιν τὴν λεγομένην Πάδι, διαρρέει τὰ χωρία ἄνω καὶ κάτω Μπούρσιανη, Βερεντοί, Κόπρινα, Κουβέλτσι, Βαεβόδα· δεγόμενος δὲ καὶ τὰ ἐκ τῆς Ῥάσκας ἀναβλυζόντα ὑδάτα, διέρχεται διὰ τῶν Τρικκαλῶν, ἐνθα τὰ ὑδάτα αὐτοῦ πληθύνονται ὑπὸ τῶν ἐν τῇ κοίτῃ του ἀναβλυζόντων ὑδάτων, στρέφεται πρὸς βορρᾶν, καὶ ῥέων ἐπὶ δύο ὥρας παραλλήλως τοῦ Πηνειοῦ, χύνεται εἰς αὐτὸν παρὰ τὸ χωρίον Κορροπαλι. Ὁ Leake, συγγέων τὸν Τρικκαλίον μὲ τὸν μνησθέντα τῆς Ἁγίας Μονῆς, θέτει τὰς πηγὰς αὐτοῦ μίαν ὥραν μακρὰν τῶν Τρικκαλῶν ἐν τῇ πεδιάδι. Ὁ ποταμὸς οὗτος εἶνε ὁ Ληθαῖος τῶν ἀρχαίων (Στρ. 14, 647), ἐπὶ τῶν ὄχθων τοῦ ὁποίου ἐγεννήθη ὁ Ἀσκληπιός. Καὶ τὸ μὲν θέρους τὰ ὑδάτα αὐτοῦ εἶνε ὀλίγα, ἢ δὲ ἐν ταῖς Τρικκαλίαις κοίτῃ αὐτοῦ, σκιαζομένη ὑπὸ πλατάνων, εἶνε τὸ ὄροσερὸν ἐνδιαίτημα τῶν κατοίκων τῆς εἰρημένης πόλεως ἐν καιρῷ θέρους· τὸν χειμῶνα δὲ καὶ οὗτος, ὡς καὶ οἱ λοιποὶ ὄρεινοὶ ποταμοὶ τῆς Θεσσαλίας, καταφέρει μὲγα ποσὸν ὑδάτων καθιστάμενος ἀδιάβατος· γέφυρα δὲ τις ἐπὶ τοῦ βέθρου αὐτοῦ παρὰ τὰ Τρικκαλα φέρει τοὺς διαβάτας ἀπὸ τῆς μιᾶς εἰς τὴν ἄλλην ὄχθην.

5) Ὁ Νεοχωρίτης, πηγάζων ἐκ τῶν Χασιωτικῶν ὄρεων παρὰ τὴν καλουμένην Νεραΐδα καὶ παραρρέων κατὰ τὸν ὄρεινὸν αὐτοῦ ῥοῦν τὰ χωρία Κούρσοβο, Μυροδόρο καὶ Σμόλιχ, κατέρχεται εἰς τὴν πεδιάδα πρὸς βορρᾶν τῶν Τρικκαλῶν, ἐνθα κάτω τοῦ Νεοχωρίου φέρει σήμερον τὸ ὄνομα Νιόμοισι· ἐξαικλουθῶν δὲ νὰ ῥέῃ ἐξ ἀνατολῶν πρὸς δυσμὰς στρέφεται παρὰ τὸ χωρίον Κλεκοτὸ πρὸς βορρᾶν, καὶ διαρρέων τὰς γαίας τῶν χωρίων Τσιότι καὶ Ζάρκου, χύνεται εἰς τὸν Πηνειὸν ὀλίγον κατωτέρω τῆς συμβολῆς τοῦ Ἐνιπέως. Ὁ ποταμὸς οὗτος εἶνε ὁ Κουράλιος τῶν ἀρχαίων, ὅστις κατὰ τὸν Στράβωνα ἔρρεεν ἐν τῇ Ἐστικιώτιδι παρὰ τὴν Φαρκαδόνα καὶ παραρρέων τὸ τῆς . . . αἰκῆς Ἀθηνᾶς ἱερὸν ἔχυνετο εἰς τὸν Πηνειὸν (Στρ. 9. 438). Καὶ ὁ μὲν Ὀδοσπῆδος Μύλλερως (Δωρ. παραρτ.), οὐδὲλως λαμβάνων ὑπ' ὄψει τὴν εἰρημένην σαφῆ μαρτυρίαν τοῦ Στράβωνος, μετατοπίζει τὸν Κουράλιον ἀπὸ τῆς ἀριστερᾶς ὄχθης τοῦ Πηνειοῦ εἰς τὴν δεξιάν καὶ ἀπὸ τῆς Ἐστικιώτιδος εἰς τὴν Θεσσαλιώτιδα, ἀποκαλῶν οὕτω τὸν Φερσαλίτην ὃ δὲ Βουρσιανὸς ἀποκαλεῖ Κουραλίον τὸν ἐν τῇ Ἐστικιώτιδι μὲν ῥέοντα Κουμέρκην, ἀλλ' ὥρας πολλὰς ἀφιστάμενον τῆς Φαρκαδόνας, παρὰ τὴν ὁποίαν ἔρρεεν ἐκεῖνος. Κριτικὸὶ δὲ τινες, συμπληρώσαντες τὴν ἐν τῷ εἰρημένῳ χωρίῳ τοῦ Στράβωνος ἀπαντῶσαν συγκε-

κομμένην λέξιν . . . αίας εἰς Ἴτωνίας, ἔδωκαν ἀφορμὴν εἰς τινὰς τῶν νεωτέρων περὶ Θεσσαλίας συγγραψάντας (Βουρσ.) νὰ παραδεχθῶσι τὴν ὑπαρξίν καὶ ἐτέρου ναοῦ τῆς Ἴτωνίας Ἀθηνᾶς, διαφόρου τοῦ παρὰ τὴν πόλιν Ἴτωνα ἐν τῇ Φθιώτιδι διασημοτάτου κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ἱεροῦ· ὁ δὲ Μύλλερ ἀνήγειρε διὰ τῆς φαντασίας καὶ τρίτον ναὸν τῆς Ἴτωνίας Ἀθηνᾶς ἐν τῇ Θεσσαλιώτιδι παρὰ τὸ Κιέριον παρεξήγησις δὲ χωρίου τινὸς τοῦ Παυσανίου ἔδρασε καὶ τέταρτον ὁμώνυμον ναὸν μεταξύ Φερῶν καὶ Λαρίσης ἐν τῇ Πελασγιώτιδι. Οὕτω δὲ τοποθετήσαντες τινες τῶν νεωτέρων (Μύλ. ἐνθ' ἄν.) ἐν ἐκάστη τῶν τεσσάρων μεγάλων δικηρέσεων τῆς Θεσσαλικῆς πεδιάδος ἀνὰ ἕνα ναὸν τῆς Ἴτωνίας Ἀθηνᾶς, παρεδέχθησαν τὴν θεᾶν ταύτην ὡς τὴν προστάτιδα τῆς χώρας τῶν Θεσσαλῶν· καὶ οὕτως ὅμως δὲν δύναμαι νὰ ἐννοήσω διὰ τί αὕτη ἔπρεπε πρῶτον τῆς Θεσσαλίας νὰ φέρῃ τὸ ἐπίθετον Ἴτωνία· ἀλλ' ἡ πολλαπλασιαστικὴ τῶν ναῶν τῆς Ἴτωνίας Ἀθηνᾶς εἶνε πλάσμα τῆς φαντασίας τῶν γραφόντων καὶ οὐχὶ πραγματικὴ. Καὶ ὁ μὲν μεταξύ Λαρίσης καὶ Φερῶν εἶνε ὁ ἐν τῇ Φθιώτιδι παρὰ τὸν Ἴτωνον κείμενος, καθότι Λάριτα ἐνταῦθα ἐννοητέα ἢ Κρεμστή (ἐξ ἧς καὶ ὁ Ἀχιλλεὺς καλεῖται Λαρίσιος) καὶ οὐχὶ ἡ μητρόπολις τῆς Θεσσαλίας, ὁ δὲ παρὰ τὸ Κιέριον ναὸς εἶνε γέννημα μόνον τῆς φαντασίας τοῦ Μυλλέρου. Τέλος ὁ ἐν τῇ Ἐσθιωτιδί μεταξύ Πελινναίου καὶ Φαρκαδόου προήλθεν ἐκ τῆς ἡμαρτημένης ἐπανορθώσεως τῆς συγκομμένης λέξεως . . . αίας, ἥτις, νομίζομεν, πρέπει νὰ συμπληρωθῇ διὰ τῆς «Πελινναίας» καὶ οὐχὶ διὰ τῆς «Ἴτωνίας». Ἡ τοιαύτη δὲ διόρθωσις ὑποστηρίζεται καὶ ὑπὸ τινος χωρίου τοῦ ἀρχαίου γεωγράφου Σκύλακος, ὅστις ἀριθμήσας τὰς κατὰ τὴν παραλίαν τοῦ Πελασγικοῦ κόλπου Θεσσαλικὰς πόλεις, μνημονεύει καὶ τινων ἐν τῇ Μεσογαίᾳ, μεταξύ τῶν ὁποίων καὶ τὸ ἱερὸν Πελινναῖον· τοῦτο δὲ τὸ διάσημον ἱερὸν κατὰ τὴν ἀρχαιότητα εἶνε κατὰ τὸ ἐπληρωμένον χωρίον τοῦ Στράβωνος τὸ τῆς Πελινναίας Ἀθηνᾶς. Ὁ δὲ Νεοχωρίτης ποταμὸς, παραρρέων τὰς ὑπαρξίας τοῦ κόλπου τοῦ Κλοκοτοῦ, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἀνευρίσκονται τὰ εἰρηπία τοῦ Πελινναίου, καὶ μετὰ ταῦτα στρεφόμενος πρὸς βορρᾶν καὶ διαρρέων τὰς γαίας τῶν χωρίων Γσιότι καὶ Ζάρκου, παρὰ τὸ ὁποῖον, ὡς ἐν οἰκείῳ τόπῳ θὰ ἴδωμεν, ἔκειτο ἡ Φαρκαδῶν, εἶνε ἀναμφιλέκτως ὁ Κουράλιος τοῦ Στράβωνος.

Παρατρέχων ἤδη βυάκκιά τινὰ κατερχόμενα ἐκ τῶν Χασιωτικῶν ὄρεων βρειότερον τοῦ μνησθέντος Κουραλίου, ἀναφέρω.

6) ἀριστερόθεν εἰς τὸν Πηνειὸν καταρρέοντα ποταμὸν τὸν *Τιταρήσιον*· Οὗτος, πηγάζων ἐκ τοῦ Τιταρίου ὄρους, ῥέει κατ' ἀρχὰς ἐν τινὶ στενῇ διασφάγι περιβαλλόμενος ἐκατέρωθεν ὑπὸ ἀποτομωτάτων ὄχθων· διὰ δὲ τοῦ ρεῖθρου αὐτοῦ ἔγει ἢ ἐκ τῆς Θεσσαλίας εἰς τὴν ἄνω Μακεδονίαν ὑδὸς· διὸ καὶ οἱ διαβαίνοντες ἐκ τῆς μιᾶς εἰς τὴν ἄλλην χώραν ὀφείλουσι πλεῖον ἢ τεσσαρακοντάκις νὰ διαβῶσι τὰς ἐλικροειδεῖς καμπὰς τοῦ ποταμοῦ, ἐξ

οὐ καὶ τὸ σημερινὸν ὄνομα *Σαρατιόπορος*, τὸ ἀποδιδόμενον εἰς τὸν ἄνω ῥοὺν τοῦ Τιταρησίου· καλεῖται δὲ προσέτι καὶ *Βοϊ. Λαγρις* ἐνταῦθα ὁ ποταμός, ὄνομα παρκαμείναν αὐτῷ ἴσως ἐκ τῆς κατὰ τὸν Μεσαίωνα Βουλγαρικῆς κατὰ τὰ μέρη ταῦτα ἐπικρατήσεως. Εἰσερχόμενος δὲ διὰ τινος κλεισσωρείας παρὰ τὸ χωρίον *Κεφαλοβρυσι* ἐκ τοῦ ἄνω εἰς τὸν μέσον αὐτοῦ ῥοὺν, διαρρέει ὁ Τιταρησίος ἐπὶ 4 ὥρας μίαν τῶν τερπνοτάτων κοιλάδων τῆς Θεσσαλίας, τὴν καλουμένην Ποταμιᾶν ἢ πεδιάδα τοῦ Δεμενίκου· διὸ καὶ ἐπαξίως φέρει ἐνταῦθα τὸ ὑπὸ τοῦ Ὀμήρου ἀποδιδόμενον αὐτῷ ἐπιθετικὸν ἡμερτός. Ἐνταῦθα τὰ ὕδατά του αὐξάνονται διὰ τῆς συρροῆς τῶν παρὰ τὸ Κεφαλοβρυσον ἀνεβλυζόντων ὑδάτων καὶ ἑτέρων παρὰ τὸ χωρίον Ἄμουρι, ὅπου συμβαλλει αὐτῷ καὶ ἕτερος ποταμός ὁ Ἐλασσωνίτικος, ὅστις, πηγάζων ἐκ τοῦ Ὀλύμπου παρὰ τὸ χωρίον *Σκαμιά*, ἐξέρχεται διὰ μεγάλης τινός καὶ ἀγρίας εἰσπλάγος ἐκ τοῦ ὄρειου αὐτοῦ ῥοῦ εἰς τὴν πεδιάδα τῆς Ἐλασσῶνος, τῆς ὁποίας διαρρέει τὴν δυτικὴν μερίαν, χυνόμενος παρὰ τὸ μνησθὲν χωρίον εἰς τὸν Τιταρησίον. Κατωθεν τοῦ Ἄμουρι τοῦ μέγιστον μέρος τῶν ὑδάτων τοῦ ποταμοῦ παρεκτρέπεται ἐντὸς τεχνητῆς αὐλάκος, ἣτις διαρρέουσα τὰ χωρία *Βλαχογιάννης*, *Δαμασεῦλι*, *Δαμάσι*, *Δένδρα*, *Ὀτσάκκισι*, *Γιαννουλι* καὶ *Κιόσι*, χύνεται εἰς τὸν Πηνεῖον, καθισταμένη εὐεργετικωτάτη εἰς τοὺς περιείκους, ἀρδεύουσα τοὺς περὶ τὰ εἰρημένα χωρία πολυπληθεῖς λαχανοκήπους καὶ κινεῦσα ἐν τῇ πρὸς τὰ πρόσω ῥεῖ τῆς πολλοῦς ὑδρομύλου. Ἡ αὐλαξ αὕτη φαίνεται ὀχυρωθεῖσα κατὰ τοὺς ῥωμαϊκοὺς χρόνους, ὡς δύναται τις νὰ εἰκασῇ ἐκ τῆς ἀρχιτεκτονικῆς ὑπογείου τινός σήραγγος, ἐκ τῆς διέρχεται ὁ ποταμός ἐν τῷ χωρίῳ *Δαμάσι*. Τὰ δὲ ὀλίγα ἐν τῇ κοίτῃ τοῦ Τιταρησίου παραμείναντα ὕδατα ἐξακολουθοῦσι τὸν ἐν τῇ κοιλάδι ῥοὺν ἀπορροφώμενα μικρὸν καὶ κατ' ὀλίγον ἐν τῇ ἀμυγδαλί κοίτῃ τοῦ ποταμοῦ, ὥστε ἐξερχόμενος οὗτος ἐκ τῆς κοιλάδος διὰ τοῦ στενοῦ τοῦ καλουμένου *Σιδηροπαλεύκου* ἔχει κλίτην ξηράν, ἐξ οὗ καὶ τὸ ὄνομα *Ξηρίαι*, ὅπερ φέρει ὁ ποταμός κατὰ τὸν κατώτερον αὐτοῦ ῥοὺν ἀπὸ τῆς πόλεως *Τυρνάβου* μέχρι τῆς μετὰ τοῦ Πηνεῖου συμβολῆς, συμβαίνουσης ὀλίγον τι πρὸ τῆς εἰσόδου τοῦ τελευταίου εἰς τὸ στενὸν τοῦ *Μεσολάρ*. Ὀλίγον δὲ τι ἀνωτέρω τῆς μετὰ τοῦ Πηνεῖου συμβολῆς ὁ Τιταρησίος δέχεται εἰς τὴν ξηράν αὐτοῦ κλίτην τὰ ἄφθονα καὶ διχυρόστατα ὕδατα τοῦ πρὸς τὸν κατώτερον αὐτοῦ ῥοὺν παραλλήλως ῥέοντος Ὀμματίου ἢ *Καραδερὲ* καὶ οὕτω, ἀντὶ ἰδίων φέρει τὰ ὕδατα ἐκείνου εἰς τὸν Πηνεῖον· ἐκεῖ δὲ ἡ ἀνάμιξις τῶν διαχυγῶν τοῦ *Καραδερὲ* μετὰ τῶν θελῶν τοῦ Πηνεῖου γίνεταί μικρὸν καὶ κατ' ὀλίγον, ὥστε ἐπὶ τινα ἔκτασιν διακρίνονται ἀπ' ἀλλήλων τὰ δύο ρεύματα, καὶ οὕτω παραμείνουσι μέχρι τῆς σήμερον ἀληθεῖς οἱ στίχοι τοῦ Ὀμήρου, ὅστις μνημονεύων τοῦ Τιταρησίου, λέγει (Ἰλ. 2, 753.)

Ὅς ῥ' ἔξ Πηνειὸν προίει καλλίρρον ὕδωρ,
 οὐδ' ὄγε Πηνειῷ συμμίτγεται ἀργυροδίη,
 ἀλλὰ τέ μιν καθύπερθεν ἐπιρρέει ἤϊτ' ἔλαιον.

ὅπερ ὁ Στραβὼν παρενεσήσας ἀποδίδει τῷ Πηνειῷ τὴν διαύγειαν τῶν ὑδάτων, τὸ δὲ τοῦ Τιταρησίου ὕδωρ ἀποκαλεῖ λιπαρὸν ἐκ τινος ὕλης. Παρόμοιον φαινόμενον παρατηρεῖται καὶ ἐν τῇ κοιλάδι τῶν Τερμπῶν, ἐν ἣ τὰ δικυγῆ καὶ κυανᾶ ὕδατα τὰ κατερχόμενα ἐκ τῆς Ὀσσης ἀπαξιῶσι κατὰ τὴν ἐκφρασιν τοῦ Dodwell νὰ ἀνκμιχθῶσι μετὰ τῶν θολῶν ὑδάτων τοῦ Πηνειοῦ. Ὁ Τιταρησιος καλεῖται ὑπὸ τοῦ Στράβωνος καὶ *Εὐρωπος*, ὑπὸ δὲ τοῦ Πλινίου καὶ *Ὀζκος*, ὄνομα ἴσως ἀποδοθὲν αὐτῷ διὰ τὸν στίχον τοῦ Ὀμήρου.

Ὅρκου γὰρ δεινοῦ Στυγὸς ὕδατος ἐστὶν ἀπορρώϊ.

Καὶ τρώντι οἱ κατὰ τὸν ἄνω αὐτοῦ ροῦν ἐν τῷ μέσῳ ἀγρίας καὶ στενῆς διασφραγος ἀπειροπληθεῖς ἐλιγμοί, ὑπενθυμίζοντες τοὺς τῆς Ἀρκαδικῆς Στυγὸς κατὰ τὸ στενὸν τῆς Νωνάκριδος, ἀνεκάλουν εἰς τὴν φαντασίαν τῶν ἀρναίων τοὺς ἐλιγμοὺς τῶν ὑποχθονίων ποταμῶν (Περβ. Heusey ἐνθ' ἀν.).

7) δὲ καὶ τελευταῖον ἀριστερόθεν εἰς τὸν Πηνειὸν καταρρέοντα ποταμὸν ἀναφέρω τὸν ἤδη μνημονευθέντα *Ὀρμάτι* ἢ *Καραδερέ*. Οὗτος, πηγάζων ἐκ τῶν ὑπωρειῶν τῆς ἐκ τοῦ Ὀλύμπου ἐκφυρομένης Μιλοῦνης, ὑπὸ τὴν σκιάν ὑψηλῶν πλατάνων, ἡμίσειαν ὥραν πρὸς βορρᾶν τοῦ Τυρνάβου, σχηματίζει ἐν τῇ πηγῇ του λίμνην τιὰ ὡς παντα τὰ ἐν τῇ Θεσσαλικῇ πεδιάδι ἀναβλύζοντα ὕδατα. ῥέων δὲ ἐπειτα πρὸς ἀπὸ τῆς κατωτέρου ροῦ τοῦ Τιταρησίου καὶ τῶν μεσημβρινῶν ὑπωρειῶν τοῦ Ὀλύμπου εἰς ἴσην ἀπ' ἀμφοτέρων ἀπόστασιν, φέρει τὰ δικυγῆ καὶ κυανᾶ αὐτοῦ ὕδατα εἰς τὸ ξηρὸν ρεῖθρον τοῦ Τιταρησίου δέκα μόλις λεπτά πρὸ τῆς συμβολῆς αὐτοῦ μετὰ τοῦ Πηνειοῦ. Καὶ τὸ μὲν μῆκος τοῦ Καραδερέ εἶνε μικρόν, ἀλλὰ διὰ τὴν διαύγειαν καὶ ἀφθονίαν τῶν ὑδάτων καὶ τὰς κατασκίους καὶ γλοεράς ὄχθας εἶνε ὁ ἐρασιμώτερος ποταμὸς τῆς Θεσσαλίας. γηθόσυναι δὲ συνέρχονται ἐπὶ τῶν σκιερῶν αὐτοῦ ὄχθων τὸ θέρος οἱ εὐθυμοὶ κάτοικοι τῆς παρακειμένης πολίχνης Τυρνάβου, εὐωχούμενοι καὶ συμπίνοντες καὶ ἄλλοι ὑπὸ τὴν σκιάν τῶν μεγαλοπρεπῶν πλατάνων.

Οἱ δὲ ἐκ τῶν δεξιῶν εἰς τὸν Πηνειὸν καταρρέοντες ποταμοὶ εἶνε οἱ ἀκόλουθοι:

1) Τὸ ποτάμιον τῆς Γοδοβάσδας, καλούμενον οὕτως ἐκ τινος ὀρωνόμευ ἐπὶ τῶν ὄχθων αὐτοῦ κειμένου χωρίου. Καταρρέον τοῦτο ἐκ τῶν πλευρῶν τῆς Πίνδου, φέρει μὲν ὀλίγα ὕδατα, ἀλλὰ ταῦτα, καταπίπτοντα εἰς ἀλλεπαλλήλους καταρράκτας, περιβαλλόμενα δὲ καὶ ὑπὸ ὄχθων καταφύτων, χορηγοῦσιν εἰς τὰ πέριξ ἀγρίαν καὶ ῥωμαντικὴν ὠραιότητα.

2) Ὁ *Καστανίτης*, καλούμενος οὕτω ἐκ τινος ὀρωνόμευ χωρίου, ὅπερ παραρρέει, πηγάζει ἐκ τῆς Πίνδου ἀνατολικώτερον τοῦ εἰρημένου καὶ ἔχει ὕδατα ἀφθονώτερα καὶ ἔκτασιν μεγαλειτέραν ἐκείνου.

3) Ὁ ποταμὸς τοῦ Κλινιδίου, τὸ μεγαλύτερον ἴσως πάντων τῶν παραποταμιῶν τοῦ Πηνειοῦ, καλούμενος οὕτως ἐκ τινος ὁμωνύμου χωρίου, πηγάζει ἐκ τῆς Πίνδου ἀνατολικώτερον τῶν εἰρημένων· δεχόμενος δὲ πάντα τὰ ἐν τῇ κοιλάδι αὐτοῦ καταρρέοντα ὕδατα, φέρει αὐτὰ μετὰ ἐξάωρον ῥοῦν εἰς τὸν Πηνειόν. Καὶ τὸ μὲν μήκος αὐτοῦ δὲν εἶνε μέγχα, ἀλλὰ τὰ ὕδατά του, ἀέννηκα ὄντα, εἶνε τόσον ἄφθονα, ὥστε ἐν τῇ μετὰ τῶν τοῦ Πηνειοῦ συμβολῇ ἂν δὲν ἦνε ἀφθονώτερον, εἶνε τοῦλάχιστον ἴσως οὐτοῖς. Τὸν ποταμὸν τούτον ὁ Πουκεβίλ συνταυτίζει ἀτόπως μετὰ τοῦ ἐν Μαγνησίᾳ Ἀναύρου, τοῦ παραρρέοντος τὴν Δημητριάδα καὶ χυνομένου εἰς τὴν Πελασγικὸν κόλπον.

4) Ὁ ποταμὸς τῆς Πόρτας, κατερχόμενος ἐκ τοῦ ὁμωνύμου στενοῦ καὶ διαρρέων τὰς ὑπ' αὐτὸ κειμένας πεδιάδας, καθιστᾷ αὐτὰς εὐφροωτάτας. Τὸν ποταμὸν αὐτὸν συνταυτίζει ὁ Πουκεβίλ μετὰ τοῦ ἀρχαίου Φοίνικος, φέρων πρὸς ἀπόδειξιν τῆς γνώμης ταύτης χωρὶς τινὰ τοῦ Λουκανοῦ καὶ Πλινίου, ἐνθα ἀπλῶς μνημονεύεται ὁ ῥηθεὶς ποταμὸς. Ἄλλ' ὁ μὲν Λουκανὸς (β. 374), μνημονεύων τοῦ Φοίνικος μετὰ τοῦ Ἀσωποῦ καὶ Μέλανος, ποταμῶν διαρρέοντων τὴν κοιλάδα τοῦ Σπερχεῖου, ἐννοεῖ τὸν παρὰ τὰς Θερμοπύλας οὐχὶ μακρὰν τῶν ῥηθέντων ποταμῶν καὶ ὑπὸ τοῦ Ἡροδότου μνημονευόμενον Φοίνικα· ὁ δὲ Πλίνιος ἀποκαλεῖ αὐτὸν Θεσσαλικὸν ποταμὸν, καθότι ἐν τῇ ἐποχῇ του ἡ κοιλάς τοῦ Σπερχεῖου ἀνήκεν εἰς τὴν Θεσσαλίαν. Νεώτερος δὲ τις γεωγράφος τοῦ Πλινίου, ὁ Vibius Sequester, παρανοήτως τὸ εἰρημένον χωρίον τοῦ Λουκανοῦ, μετακαμίζει τὸν Φοίνικα καὶ Μέλανκα καὶ Ἀσωπὸν εἰς τὴν Θεσσαλικὴν πεδιάδα, ὀνομάζων αὐτοὺς παραποταμῖα τοῦ Ἀπιδανοῦ· παρὰ τοῦ Οὐίβιου ὅμως, τοῦ ἀποκαλοῦντος τὸ Πήλιον ὄρος τῆς Θράκης, δὲν πρέπει νὰ περιμένη τις γεωγραφικὴν ἀκρίβειαν.

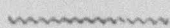
5) Ὁ Μ. Πλωρῆς, κατερχόμενος ἀνατολικώτερον τοῦ εἰρημένου ἐκ τοῦ στενοῦ τοῦ καλούμενου σήμερον τοῦ Μουστακιοῦ, μετὰ τῶν ἀρχαίων Γόμφων (Ἐπισκοπή) καὶ τῆς Ἰθώμης (Φανάρι) διὰ δύο βραχιόνων, ἐνευμένων ἐν τῇ πεδιάδι, δεχόμενος δὲ ἐνταῦθα καὶ τὰ ὕδατα ἐτέρου ποταμοῦ, Μεγάλου καλούμενου, καταλήγει εἰς τὸ ἐκτεταμένον παρὰ τὸ χωρίον Κορτίκι εὐρισκόμενον ἔλος, οὗτινος τὰ πλεονάζοντα ὕδατα ἐκβάλλουσιν εἰς τὸν Πηνειόν. Τὸ ἔλος τοῦτο, τρεφόμενον ὑπὸ τῶν ὑδάτων τοῦ Μπλωρῆ καὶ ἐτέρων ποταμιῶν, ἔχον δὲ καὶ αὐτοφυῆ ὕδατα, καταλαμβάνει μετὰ πολυμοβρίαν καὶ πλήμμυρην τῶν ἀνωτέρω ποταμῶν σπουδαίαν ἔκτασιν, καθιστῶν ποταμοκλύστους εὐρεῖας χώρας, τὰς ὁποίας μόνον καλῶς ἐνεργούμενα ὑδραυλικὰ ἔργα δύνανται νὰ ἀπκλάξωσι τῆς κατακλύσεως καὶ νὰ ἀποδώσωσιν εἰς τὴν γεωργίαν εὐφροωτάτας γαίας· δὲν εἶνε δὲ δυστυχῶς μικρὸν τὸ λιμναζόμενον μέρος τῆς Θεσσαλικῆς πεδιάδος. Καὶ τὸ μὲν διαρκῶς σχεδὸν ὑπὸ τῶν ὑδάτων καλυπτόμενον μέρος κατὰ τὴν Βασιθιάδα καὶ Νησσονιάδα καὶ τὸ Κορτίκιον ἔλος καὶ τὴν

Κολοκυνθιά και τὴν Βούλαν και ἄλλα τινὰ μέρη, ἡδύνατό τις νὰ ὑπολογίσῃ εἰς 150,000 στρέμματα· ἂν ὅμως εἰς ταῦτα προσθήσῃ και τὴν κατὰ καιροὺς ὑπὸ τῶν πλημμυρῶν ποταμῶν κατακλυζομένην γῆν, τότε ἴσως διπλασιασθῆ ὁ εἰρημένος ἀριθμὸς. Τὴν ποταμόκλυστον ταύτην μοῖραν τῆς Θεσσαλικῆς πεδιάδος ἐγνώριζε και ὁ Στράβων (9. 430)· ἂς ἐλπίσωμεν ὅμως ὅτι προσεχεῖς χρόνοι θὰ εἰσαγάγῃσι και παρ' ἡμῖν τὰς ἐκ τοῦ πολιτισμοῦ ὠφελείας, και οὐ μόνον τὰ ἔλη θ' ἀποξηράνωσιν, ἀλλὰ και τὴν γεωργίαν βελτίονα θὰ καταστήσωσι, και θὰ προσπορίσωσιν εὐμερίαν εἰς τοὺς νῦν δυστυχεῖς κατοίκους τῆς ἐριβόλου Θεσσαλίας. Ὁ Μπλιούρης εἶνε ὁ Πάμισος τῶν ἀρχαίων, μνημονεῦμενος ὑπὸ τοῦ Ἡρόδοτου μετὰ τοῦ Πηνειοῦ, Ἀπιδανοῦ, Ἐνιπέως και Ὀνοχώνου, ὡς εἰς τῶν πέντε δοκίμων ποταμῶν τῆς Θεσσαλίας· τὸ ὄνομα δὲ αὐτοῦ ὡς και τὸ τῆς παρκαειμένης Ἰθώμης μετηνέχθη ὑπὸ τῶν ἀρχαίων κατοίκων τῆς Ἐστικιῶτιδος Φλεγυῶν εἰς τὴν Μετσηνίαν, ἐν ἣ ἀνευρίσκωμεν ποταμόν ὁμώνυμον και ὄρος Ἰθώμην καλούμενον. Τὰ ὕδατα τοῦ ποταμοῦ εἶνε ἀένναα· μειούμενα δὲ τὸ θέρος και πρῶτος ῥέοντα, τὸν χειμῶνα ἀφθονα ὄντα κατέρχονται μεθ' ἱκανῆς ὀρυθῆς, και πλημμυροῦντα προξενουσι σπουδαίας καταστροφὰς εἰς τὰς πέριξ γαίας.

Ἀνατολικώτερον τοῦ Παμίσου, οὐχὶ μακρὰν τῶν ὑπὸ τῆς Πίνδου, σχηματίζεται ἐξ αὐτοφυῶν ὑδάτων και ἐκ τινῶν ἐκ τοῦ ὄρους κατερχομένων ἔλος ἐκαστοῦ ἱκανῶς βαθύ, καλούμενον *Κολοκυνθιά*, ὅπερ ὁ Βελῆ πασῆς ἐπεχείρησε διὰ τάφρου νὰ κενώσῃ εἰς τὸ μνημονευθὲν Κορτικίον ἔλος. Ἡ τάφρος αὕτη διασώζεται και νῦν, ἀλλὰ μὴ ὑπαρχούσης τῆς δεύσης κατωφερείας, τὰ ὕδατα λιμναζουσι και ἐν αὐτῇ τὸν δὲ χειμῶνα πλημμυροῦντα καθιστῶσι ποταμοκλύστους τὰς παρακειμένας γαίας. Ὁ Leake, συγγέων τὴν Κολοκυνθίαν μετὰ τοῦ Κορτικίου ἔλους, θεωρεῖ αὐτὴν σχηματιζομένην ὑπὸ τοῦ Παμίσου.

7) Ἀνατολικώτερον τοῦ Παμίσου κατέρχοντι ἐκ τοῦ Ἰτάμου οἱ παρρρέοντες τὴν Καρδίτσαν Καλέντση και Καραμπάλης οἵτινες ἐνούμενοι κατωτέρω μεθ' ἑτέρου ποταμοῦ, τοῦ *Ρογοζίνου*, κατκλήγουσιν εἰς τὸ ἔλος τοῦ Κορτικίου.

8) Ἀνατολικώτερον τοῦ εἰρημένου ῥέει ὁ Σοφιδίτικος, καλούμενος οὕτω ἐκ τινος ὁμωνύμου χωρίου, ὅπερ διαρρέει. Ἡ κυριωτέρα πηγὴ τοῦ ποταμοῦ τούτου θεωρητέα τὰ ἐκ τοῦ ὄροπέδου, ἐν ᾧ κεῖται ἡ λίμνη Ξυνιάς, ἐκρέοντα ὕδατα, φέροντα κατὰ τὸν ἀνώτερον αὐτῶν ῥοῦν τὸ ὄνομα *Περτέμυλος*, ὡς ἐκ τῶν ὑπ' αὐτῶν κινουμένων ὕδρομύλων· κατωτέρω δὲ, ἐνούμενα μετὰ τῶν ἐκ τοῦ Σμεκόβου κατερχομένων ἰαματικῶν ὑδάτων και ἐτέρων ἀναβλυζόντων εἰς τὰς ὑπερρείας τῶν Ἀγράφων, ἀποτελοῦσι τὸν μνημονευθὲντα ποταμόν, ὅστις, παρρρέων τὰ χωρία Χαλαμπρέζι, Κουφανάτες, Φίλιχ, Ζαρχανάτες, Ἀνώγι, Σοφάδες, Μασκολοῦρι, Ματαράγκα, Καλυθάκια και Παλαμᾶ, συμβάλλει οὐχὶ μακρὰν τοῦ χωρίου Βλογοῦ μετὰ

τῶν μνημονευθησομένων ποταμῶν. Τὰ ὕδατα τοῦ ποταμοῦ τούτου εἶνε τὸ μὲν θέρος ὀλίγα, τὸν χειμῶνα ὁμως ἐξογκούμενα ὑπὸ συχνῶν ὑετῶν πλημμυροῦσι τὰς πέριξ γαίας. Πρὸς ἀπόκρουσιν τῶν πλημμυρῶν ὁ Βελή πασῶς ἀνέσκαψε τέφρον βαθεῖαν, *Κακότραγον* νῦν καλυμμένην, ἣτις, ἀρχομένη ἀπὸ τῆς ἀριστερᾶς ὄχθης τοῦ ποταμοῦ παρὰ τὸ χωρίον Ματαράγκκ, καταλήγει εἰς τὴν αὐτὴν ὄχθην. Ὁ ποταμὸς οὗτος ἴσως εἶνε ὁ Ὀνόγωνος τῶν ἀρχαίων, τὸν ὁποῖον ἔ μὲν Ἡρόδοτος συγκαταλέγει μεταξὺ τῶν πέντε δοκίμων ποταμῶν τῆς Θεσσαλικῆς πεδιάδος, ὁ δὲ Πλίνιος (4, 8) καὶ ὁ Τσέτσης (παρὰ Λυκοφ. 1464) ἀπλῶς μνημονεύουσι αὐτοῦ. Ὁ Leake ταυτίζει τὸν Ὀνόγωνον μὲ τι ρυάκιον ῥέον ἐν τῇ Πελασγιώτιδι καὶ χυνόμενον εἰς τὴν Βοιθίδα· ἀλλὰ μικρὸν καὶ ἄσημον ρυάκιον καταρρέειν εἰς τὴν Βοιθίδα, εἶν δυνατόν νά συνταυτισθῇ μετὰ τοῦ Ὀνογώνου, ἐνὸς τῶν πέντε δοκίμων ποταμῶν τῆς Θεσσαλίας, χυνομένου κατὰ τὴν σαφῆ μαρτυρίαν τοῦ Ἡροδοτοῦ εἰς τὸν Πηνειόν.

Ἐπειδὴ δὲ τὸν μὲν Πάμισον ἀνεύρομεν ἐν τῷ Μπλιούρη, τὸν δὲ Ἀπιδανὸν καὶ Ἐνιπέα συνταυτίζομενον κατὰ τὴν σαφῆ μαρτυρίαν τοῦ Στράβωνος μετὰ τοῦ Φερσαλίτη καὶ Τσιναρλῆ, μένει ὁ Ὀνόγωνος, ὅστις κατὰ πᾶσαν πιθανότητα εἶνε ὁ Σοφράδιτικός, ὅστις καὶ νῦν μετὰ τοῦ Μπλιούρη καὶ Φερσαλίτη καὶ Τσιναρλῆ καὶ Πηνειοῦ ἀποτελεῖ τοὺς πέντε δοκιμωτέρους ποταμοὺς τῆς Θεσσαλικῆς πεδιάδος. Τὰ ὕδατα τοῦ Ὀνογώνου εἶνε ἐξήρκεσαν πινόμενα εἰς τὴν στρατιάν τοῦ Ξέρξου κατὰ τὸν Ἡρόδοτον.

9) Ὁ Φερσαλίτης (Ἀπιδανός). Τὰ βερειαντικῶς τῶν Φερσαλῶν ἐκ τῶν ὑπωρειῶν τοῦ παρακειμένου λόφου ὑπὸ τὴν σκιὰν ὑψηλῶν πλατάνων ἀναβλύζοντα διαχυέστατα ὕδατα εἶνε ἡ κυριώτερα πηγὴ τοῦ Ἀπιδαναῦ, καλυμμένη τὴν σήμερον *Ταμπάρα*. Ὁ ἐκ τῶν ὑδάτων αὐτῶν σχηματιζόμενος ποταμὸς ῥέων ἐξ ἀνατολῶν πρὸς δυσμὰς ἄγεται κατωτέρω καὶ τὰ διαχυῆ ὕδατα ἐτέρων πηγῶν ἐκ τῆς πεδιάδος ἀναβλυζουσῶν, καὶ παραρρέων τὰ χωρία Ἐρμίτες καὶ Βαλταλὰρ ἐνοῦται οὐχὶ μακρὰν τοῦ χωρίου Βλοχοῦ μετὰ τοῦ Ἐνιπέως. Καὶ ἀριστερόθεν μὲν ἄγεται τὰ ἄρθονα ὕδατα τὰ πηγάζοντα 2 ὥρας μεσημβρινώτερον τῆς Φερσαλίου παρὰ τὸ χωρίον Βρυσιᾶ (τουρκ. Μπεϊμπουνάρ) καὶ τὰ μεσημβρινώτερα τούτων παρὰ τὸ χωρίον Βαλισσιῶται ἀναβλύζοντα, ἅτινα τινὲς θεωροῦσιν ὡς τὴν ὑπόγειον ἔκρυσιν τῆς ὑπερκειμένης ὄρεινης λίμνης Ξυνιάδος· δεξιόθεν δὲ καταφέρονται εἰς τὸν Φερσαλίτην τὰ κατ' ἀρχὰς παραλλήλως πρὸς αὐτὸν ῥέοντα καὶ ἐκ τῶν ὑπωρειῶν τοῦ παρὰ τὸ Σιμικλί λόφου *Κιτοῦρι* ἀναβλύζοντα διαχυῆ ὕδατα, ἅτινα ἐν τῇ πηγῇ των σχηματίζουσι εὐρεῖαν τινὰ καὶ ἰκανῶς βαθεῖαν λίμνην. Ἡ πηγὴ αὕτη ἐκαλεῖτο κατὰ πᾶσαν πιθανότητα παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Ὑπέρεια, ἄλλη παρὰ τὴν ἐν τῷ μέσῳ τῆς πόλεως των Φερῶν ῥέουσαν ὁμώνυμον, κειμένη κατὰ Στράβωνα 60 στάδια μακρὰν τῆς Φερσαλίου ὑπὸ τὰ ἐρείπια ἀρχαίας τινὸς καὶ κατεσκαμμένης, ἐπὶ τῶν ἡμερῶν του πόλεως, ἅτινα καὶ σήμερον ἔτι παρατη-

ροῦνται ἐπὶ τοῦ ὑπερκειμένου τῆς πηγῆς ταύτης λόφου (Στρ. 9. 432). Ἡ συνταύτισις τοῦ Φερσαλίτου μετὰ τοῦ Ἀπιδανοῦ βεβαιεῖται ὑπὸ τοῦ Στραβωνος, λέγοντος ὅτι ὁ Ἀπιδανὸς πηγάζει ἐκ τῆς Φερσάλου (8. 356). Ὁ Ἀπιδανὸς μνημονεύεται συχνάκις ὑπὸ τῶν ἀρχαίων συγγραφέων καὶ ὁ μὲν Εὐριπίδης (Ἐκὰθ. 450) ἀποκαλεῖ αὐτὸν πατέρα τῶν κελῶν ναμά-
-ωι, ὁ δὲ Ἀπολλώνιος (1. 36) δινήεντα καὶ ἱερόν, ὁ Πρπερίτιος (1, 3) herbosum, ὁ Ὀβίδιος (Μετ. 1. 580) γέροντα, καὶ ἄλλοι ἄλλως.

10) δὲ καὶ τελευταῖον ἀριστερόθεν εἰς τὸν Πηνειὸν ἐκβάλλοντα ποταμὸν ἀναφέρω τὸν *Ἐνιπέα*, τὸν σήμερον καλούμενον *Τοικαρολῆ* ἕνεκα τῶν πλατάνων (τσινάρ), εἴτινες σκιαζουσι τὴν κοίτην κατὰ τὸν ἀνώτερον αὐτοῦ ῥοῦν· κατέρχεται δὲ οὗτος ἐκ τῆς Ὄθρουσ διὰ δύο βραχιόνων, ὧν ὁ δυτικώτερος σχηματίζεται ἐκ πολλῶν πηγῶν κατερχομένων ἐκ τοῦ ὄρους ὑπὲρ τὸ χωρίον Ἀβαρίτσα, τῶν ὑποίων τὰ ὀνόματα διέσωσε μέχρις ἡμῶν ἐπιγραφή τις εὐρεθεῖσα ἐν τῷ εἰρημένῳ χωρίῳ (Ραγ. Antiq. Hellén. τόμ. 2. N° 692). Ὁ παρὰ τὸ χωρίον Δερεγγλί ἐκ τῆς συμμίξεως τῶν εἰρημένων βραχιόνων σχηματιζόμενος ποταμὸς, ῥέων παραλλήλως τῆς ὀρεινῆς χώρας Δάγρσι, εἶνε κατὰ τὸν ἄνω αὐτοῦ ῥοῦν, ὡς καὶ αἱ πηγαὶ αὐτοῦ, ἐρασμιώτατος, κυλίων ὑπὸ τὴν σκιάν πολυπληθῶν πλατάνων τὰ κρυσταλλώδη αὐτοῦ ὕδατα· παρὰ δὲ τὸ χωρίον Ὀρμάν Μαγοῦλα στρεφόμενος ὁ ποταμὸς πρὸς τὸ δυτικὸν ῥεῖ παραλλήλως ἐτέρας ὀρεινῆς σειρᾶς τῆς διηκούσης διὰ μέσου τῆς Θεσσαλικῆς πεδιάδος, καταλείπων μεταξὺ τῆς ὄχθης αὐτοῦ καὶ τῶν ὑπωρειῶν ἐκείνης ἰκανῶς εὐρεῖαν πεδιάδα. Ἐνταῦθα παύει ἢ ἐν τῇ κοίτῃ καὶ ἐπὶ τῶν ὄχθων αὐτοῦ βλάστησις, καὶ ὁ ποταμὸς περιβάλλεται ὑπὸ πηλωδῶν καὶ ἀδένδρων ὄχθων, ὅπως πάντες οἱ ποταμοὶ τῆς Θεσσαλικῆς πεδιάδος· παρὰ δὲ τὸ χωρίον Βλογοῦ δεχόμενος τὰ ὕδατα τῶν δύο μνημονευθέντων φέρει αὐτὰ μετὰ τῶν ἰδίων μετὰ μιᾶς ὥρας ῥοῦν εἰς τὸν Πηνειὸν παρὰ τὴν γέφυραν τοῦ Ἀλῆ ἐφέντη. Ὁ Ἐνιπεὺς τὸ μὲν θέρος φέρει ὀλίγα ὕδατα, καὶ ταῦτα μόνον κατὰ τὸν ἄνω αὐτοῦ ῥοῦν, τὸν χειμῶνα ὅμως ἢ ποσότης τῶν ὑδάτων αὐτοῦ εἶνε μεγίστη· διὸ καθίσταται ὡς καὶ οἱ προειρημέναι ἀδιάβατος· γέφυραι δὲ λιθόκτισται, ὧν ἢ ἐπὶ τοῦ Ἀπιδανοῦ παρὰ Βαλταλάρ εἶνε Ῥωμαϊκῆς ἐποχῆς, φέρουσι τοὺς διαβάτας ἀπὸ τῆς μιᾶς εἰς τὴν ἄλλην ὄχθην. Ὁ Ἐνιπεὺς ἀναφέρεται συχνάκις ὑπὸ τῶν ἀρχαίων ποιητῶν· καὶ ὁ μὲν Ὅμηρος ἀποκαλεῖ αὐτὸν πολὺ κάλλιστον ποταμῶν, θεῖον καὶ δινήεντα (Ὀδ. II, 237, 239, 241)· παρὰ δὲ τοῦ Βιοργιλίου ἀποκαλεῖται altus (Γεωρ. 4, 366)· ὑπὸ τοῦ Ὀβιδίου (M. 1. 579) irrequietus· ὑπὸ τοῦ Φλάκκου (1, 83 καὶ ἄλ.) tumidus, segnis et magnus· ὑπὸ τοῦ Κλαυδίου Pulcher καὶ virginibus dilectus, ὁ δὲ ἐκ τοῦ Ἀπολλωνίου «ὄϊος», καὶ παρ' ἄλλων ἄλλως.

Καὶ τοιοῦτοι μὲν οἱ διαρρέοντες τὸ Θεσσαλικὸν πεδῖον ποταμοὶ μεταβαίνω δὲ ἤδη εἰς τὴν περιγραφὴν τῶν λιμνῶν.

γ.) Περὶ λιμένων.

Λίμνη: ἔχει ἡ Θεσσαλία τέσσαρες, δύο ὄρειναι, τὴν ἐπὶ τοῦ Ὀλύμπου Ἀποριάδα (Ν. Ζερός), καὶ τὴν παρὰ τὸν Δρυμόκον Σουριάδα (Ντασκυλῆ), καὶ δύο πεδινῆς, τὴν Βοιωθίδα (Κάρλας), κειμένην εἰς τὴν βρασιονατοτολικὴν γωνίαν τοῦ Πελοποννησίου πεδίου, καὶ τὴν δυτικώτερον ταύτης κειμένην Νεσσωνίδα (Καρκτικίον). Αἱ δύο τελευταῖαι θεωροῦνται κατὰ Στραβῶνα ὡς λειψάνα τῆς μεγάλης προϊστορικῆς Θεσσαλικῆς λίμνης. Καὶ ἡ μὲν Νεσσωνίς ἀναξίως φέρει τὸ ὄνομα λίμνη, οὐκ μᾶλλον ἐλώδη, τις ἔκτασις σχηματιζομένη, ὡς καὶ ἀνωτέρω εἶπον, ἐκ τῶν πλημμυρῶν τοῦ Πηνειοῦ· διὸ καὶ μετὰ περὶ τεταμέναις ἀνεμβρίαις ἐν καιρῷ θέρους, ὅτε καὶ ἡ ἐξέχτισις εἶνε ζωηροτέρα, τὸ ἕλος ἀποξηραίνεται καὶ μόνον μικρὰ τις ὑγρασία παραμένουσα ἐν τῷ εἰσφέρει ὑποδεικνύει τὴν προεπάρχουσαν ἐλώδη κατάστασιν τῶν τόπων· ἀλλὰ καὶ μετὰ πλείωμβρίας καὶ μετὰ ἰσχυρᾶς πλημμύρας τοῦ ποταμοῦ οὐδέποτε σχηματίζεται ἐντελής λίμνη, καθότι τὰ πλεονάζοντα ὕδατα, κατάρρουντα ἐν τῇ κοίτῃ τοῦ ποταμοῦ Ἀσμακίῃ, φέρονται πρὸς τὴν Βοιωθίδα, τῆς ἑστίας ἡ πυθμὴν εἶνε ταπεινώτερος τοῦ τῆς Νεσσωνίδος· εἰς τοῦτο εἶ καὶ ὁ Βελῆ πασαι, ὁ μόνος ἐπιχειρήσας κατὰ τὴν Θεσσαλικὴν ὑδροκλιματικὰ πικρὰ ἔργα, εἰκνοθεῖς καὶ ἀποξηράνη τὸ Νεσσωνεῖον ἕλος, ἀνασκάψεν ἐκ τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ Πηνειοῦ τάρρον βαθεῖαν, ὅπως φέρη τὰ πλημμυροῦντα ὕδατα εἰς τὸ βεῖθρον τοῦ Ἀσμακίου. Ἄλλ' ἤδη ἡ τάρρος ἐπληρώθη γῶματι, ἅπαν εἰς τὸ περίεπιπιδίον κατακλύζεται ἐν καιρῷ πολυεμβρίας εἰς μεγάλης ἔκτασις. Τὸ ἐλώδες τῆς Νεσσωνίδος μνημονεύει καὶ ὁ Στραβῶν, ἀποδίδει ὅμως αὐτῇ μεγαλειότεραν ἔκτασιν ἢ εἰς τὴν Βοιωθίδα, ὅπερ ἀληθεύει ἴσως, μετὰ ἰσχυρᾶς καὶ παρατεταμέναις πλημμύρας ἴσως εἰ κατὰ τοὺς ἀρχαιότερους χρόνους ἀπασα ἡ ἀπὸ τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ Πηνειοῦ μέχρι τῶν δυτικῶν ἀκτῶν τῆς Βοιωθίδος γῶμα ἦτο ποταμόκλυστος, ἀποτελοῦσα ἐν καὶ μόνον ἑκτεταμένον ἕλος, ὅπερ κατὰ τὸ ἀνατολικώτερον μέρος φέρει βαθεῖα ὕδατα ἐκλειπτοῦ Βοιωθίης· διὸ καὶ μόνον αὕτη ἀναφέρεται ὑπὸ τοῦ Ὀμήρου καὶ Ἡσιόδου· βραδυότερον εἰ ἐξερθέντος μέρους τοῦ εἰσφύρου, ἀπεχωρίσθησαν αἱ δύο λίμναι συγκατανοῦσαι μόνον ἐν καιρῷ πλημμύρας διὰ τοῦ Ἀσμακίου. Ἡ ἔκτασις τῆς Νεσσωνίδος πικίλλει, ὡς εἰ τῶν ἀνωτέρω γίνεσθαι εἴληον, κατὰ τὰς διαφόρους ὥρας τοῦ ἔτους· ἐκτεταμένη τὸν χειμῶνα, συστέλλεται τὸ θέρος καὶ ὅλως ἐνίοτε ἀποξηραίνεται.

Ἡ δὲ Βοιωθίς, καὶ περ δεχομένη καὶ ἄλλα ὕδατα, τρέφεται ὅμως κατὰ μίγα μέρος ὑπὸ τῶν πλημμυροῦντων ὑδάτων τοῦ Πηνειοῦ· διὸ καὶ ἐν ἐλλείψει τῶν πλημμυρῶν μειοῦται σπουδαίως, ἐνίοτε δὲ καὶ ὅλως ἀποξηραίνεται, ὡς τοῦτο συνέβη δις κατὰ τὴν τελευταίαν εἰσαστειτην ὄρα· ἀλλ' ἐκτὸς τῶν ἐκτάκτων τούτων περιστάσεων, ἡ Βοιωθίς ἔχει ἄφθονα ὕδατα, ὡς τὸ βάθος πικίλλει κατὰ τὰ διάφορα μέρη, ἐξικνούμενον ἐνισχυτὸ καὶ

μέχρι 3—4 ὀργυιῶν. Καὶ ἐκ βορρᾶ μὲν περιβάλλεται αὕτη ὑπὸ τῆς βορειοδυτικῆς πλευρᾶς τοῦ Πηλίου, μὴ ἐξικνουμένη μέχρι τῶν ὑπωρειῶν τοῦ ὄρους, ἀλλὰ καταλείπεται στενήν τινα πεδιάδα, καλουμένην ὑπὸ τῶν ἀρχαίων Ἀμυρικὸν πεδίων· πρὸς ἀνατολὰς δὲ ὑπέγκεινται τῆς λίμνης παραφυάδες τινὲς τοῦ Πηλίου, χωρίζουσαι τὴν λεκάνην αὐτῆς ἀπὸ τοῦ Πελασγικοῦ κόλπου. Πρὸς μεσημβρίαν μεταβαίνει εἰς τὸ Πελασγικὸν πεδίων, ὅτε μὲν πλημμυροῦσα καὶ καλύπτουσα εὐρυτέρας ἐκτάσεις, ὅτε δὲ ἀποσυρμένη καὶ ἀποκαλύπτουσα τὰ πρὶν ἀφανῆ μέρη· ἐν τισὶν ὅμως μοίραις τῆς πλευρᾶς ταύτης ἡ λίμνη περιβαλλομένη ὑπὸ λοφίσκων, ὡς παρὰ τὸ χωρίον Πέτρα καὶ κατωτέρω, δὲν δύναται νὰ ὑπερβῆ ὠρισμένα ὄρια· πρὸς δυσμὰς δὲ ἀπολήγει ἡ λίμνη εἰς ἕλος· ἄλλοτε ἄλλο τὴν ἑκτασιν. Καὶ τὸ μὲν μῆκος τῆς λίμνης ἐξ ἀνατολῶν πρὸς δυσμὰς ποικίλλει κατὰ τὰς ὥρας τοῦ ἔτους ἀπὸ 2—6 ὥρῶν, τὸ δὲ πλάτος ἀπὸ βορρᾶ πρὸς μεσημβρίαν μεταξὺ 1—4 ὥρῶν· εἶνε δὲ ἡ λίμνη πολυῖχθυσ, ἀλιευομένη ὑπὸ τὴν βορειοανατολικὴν ὄχθην αὐτῆς κατοικοῦντων Καναλιωτῶν ἀποστέλλονται δὲ οἱ ἰχθῦς καθ' ἅπαντα τὰ χωρία τῆς Θεσσαλίας, χρησιμεύοντες ὡς συνήθης τροφή τῶν ἐνδεεστέρων τάξεων. Ἡ Βοιθίς ἀναφέρεται συχνάκις ὑπὸ τῶν ἀρχαίων συγγραφέων καὶ ὁ μὲν Εὐριπίδης ἀποκαλεῖ αὐτὴν καλλίναον, ὁ δὲ Πινῶρος μνημονεύει τῶν κρημνῶν τῆς Βοιθίδος, τοὺς ὁποίους εὕρισκει τις ἢ παρὰ τὸ μνημονευθὲν χωρίον Πέτρα ἢ παρὰ τὸ χωρίον Δοιγάν, ἐνθα σήμερον μὲν καὶ μετὰ ἰσχυρὰς πλημμύρας δὲν ἐξικνουνται τὰ ὕδατα τῆς λίμνης, ἀλλὰ κατὰ πᾶσαν πιθανότητα εἰς τοὺς χρόνους τοῦ Πινῶρου οἱ παρὰ τὸ εἰρημένον χωρίον ἀπόκρημνοι λόφοι ἀφώριζον ἐκ τοῦ βορειοδυτικοῦ τὴν λίμνην.

Ἐκτός δὲ τῶν ὑδάτων τοῦ Πηνειοῦ καὶ τῶν παρὰ τὰς ὄχθας αὐτοῦ ἀναβλυζόντων ὑδάτων, ἡ Βοιθίς δέχεται καὶ τοὺς ἀκολουθοῦς ρύακας.

1) Τὸν Ἀμυρον, κατερχόμενον ἐκ τῶν ἀνατολικῶν πλευρῶν τῆς Ὀσσαίης καὶ διαρρέοντα τὴν πεδιάδα τῆς Ἀγυιάς.

2) Τὸ Ἀσμάκι, ὅπερ, πηγάζον παρὰ τὸ χωρίον Χασάμπαλι καὶ παραλλήλως τοῦ Μοψίου ῥέον, ἐκβάλλει εἰς τὴν Βοιθίδα παρὰ τὸ χωρίον Πλασιά, δεχόμενον ἐν καιρῷ πλημμύρας καὶ τὰ ὕδατα τοῦ Πηνειοῦ.

3) Τὰ ὕδατα τῆς περιωνύμου κατὰ τὴν ἀρχαιότητα Ὑπερείας κρήνης (νάμα θεοφιλέστατον κατὰ Σοφοκλέα), ἄτινα, πηγάζοντα παρὰ τὰς Φερὰς, σχηματίζουσιν ἐν τῇ ἀναβλύσει των μικρὰν τινα λίμνην, καὶ διαρρέοντα ἔπειτα τὸ μεταξὺ Βελεστίνου καὶ Ριζομύλου τερπνότατον δάσος χύνονται μετὰ 2 ὥρῶν ῥοῦν εἰς τὴν Βοιθίδα.

4) Δυτικώτερον τῶν Φερῶν ἐκ τῆς λοφώδους Πελασγιώτιδος, παρὰ τὸ χωρίον Δεδέβεριν, κατέρχεται ῥεῦμα, ὅπερ κατὰ μὲν τὸ ὄρεινόν αὐτοῦ ῥοῦν ἔχει κοίτην βαθεῖαν καὶ ὄχθας ἀποτόμους, κατερχόμενον δὲ εἰς τὴν πεδιάδα ἀνατολικώτερον τοῦ χωρίου Γκερλί μεταβάλλεται εἰς μικρὸν καὶ ἄσημον ῥυάκιον, ὅπερ μόνον ἐν καιρῷ χειμῶνος φέρει ὀλίγα τινὰ ὕδατα

εἰς τὴν Βοιωτίαν. Τὸ ὄρεινόν ρεῖθρον τοῦ χειμάρρου αὐτοῦ καίεται ἐν τῇ ἀπὸ Φερῶν εἰς τὴν Σκοτούσαν ὁδῷ καὶ εἰς τὰς ὄχθας αὐτοῦ κητεσκήνωσε κατὰ τὸν Πολύβιον Φίλιππος ὁ Γ' ἐν τῇ ἐκ τῆς πρώτης εἰς τὴν δευτέρῃν τῶν εἰρημένων πόλεωδ' πορείᾳ του· ἐκάλειτό δὲ κατὰ τὴν ἰσχυρίστηα τὸ βυάκιον τοῦτο Ὁχιστός.

5) Δυτικώτερον αὐτοῦ, ἐκ τῶν ὑπωρείων τῆς λαφύδουσι Θεσσαλίας, ἀναβλύζουσι παρὰ τὰ χωρία Σολιμῆ καὶ Χαπζῆ Βαράκι ἄφθονα ὕδατα, ἅτινα μετὰ 4 ὥρων ῥοῦν ἐν τῇ πεδιάδι παραρρέοντα τὸ χωρίον Τσουλάρ γίνονται εἰς Βοιωτίαν.

6) Ἐπι δὲ δυτικώτερον ἀναβλύζει ἕτερος ρεῖξ, ὅστις, παραλλήλως διατρέγων τοῦ εἰρημένου καὶ παραρρέων τὰ χωρία Χατσῆ Μουτσαφαλάρ καὶ Μαιμούλι, μετὰ 5 ὥρων ῥοῦν ἐκβάλλει εἰς τὴν λίμνην. Τὸ τετάρτον αὐτοῦ καλεῖται σήμερον Ρεβενίκος, ὄνομα παρεμῖναν ἴσως αὐτῷ ἀπὸ τοῦ Μεσαιῶνος.

Ἐκ δὲ τῶν ὄρεινῶν λιμνῶν ἡ μὲν Ἀσκορίς, κειμένη ἐπὶ τοῦ κάτω Ὀλύμπου πρὸς τὴν Θεσσαλικὴν πεδιάδα, περιβάλλεται πανταχόθεν σχεδὸν ὑπὸ λόφων, ἔχουσα ἕκτασιν 2—2500 στειμμάτων. Τὰ πλεονάζοντα αὐτῆς ὕδατα παροχετεύονται δι' ὑπολιμνίων ὀχετῶν καὶ ἰδίως διὰ μεγάλης καταβόθρας εἰς τὸ ἀνατολικὸν μέρος, ἧτις φέρει τὰ ὕδατα τῆς λίμνης κατὰ τινὰς μὲν εἰς τὴν κοιλάδα τῶν Τεμπῶν, κατ' ἄλλους δὲ εἰς τὰς ἀνατολικὰς κλυτύας τοῦ Ὀλύμπου, ἐνθα παρὰ τὸ χωρίον Πυργεὸς ἀναβλύζει σπουδαία πηγὴ ὕδατος. Ἐπὶ τῆς ὄχθης δὲ, ἐνθα ἡ λίμνη ἐστὶν περιβάλλεται ὑπὸ λόφων, καίται ἐν τῷ μέσῳ κήπων καὶ ἀροσίμων γαιῶν τῶν ὀρυμνυμῶν χωρίον Νεξερθε, εὐπινος τοῖς κατοικοῖς ζῶσι κατὰ μέγα μέρος ἐκ τῆς ἐν τῇ λίμνῃ ἀλιείας, ἧτις εἶνε τὰ μάλα πολυήθης. Εἰς προγενεστέρους δὲ χρόνους ἐπεχείρησαν οἱ κάτοικοι τὴν ἐκένωσιν τῶν ὑδάτων τῆς λίμνης, ὡς πασιφανῶς μαρτυρεῖ ἡ κατὰ τὸ μεσημβρινὸν μέρος παρατηρούμενη εἰσέει σύριγγ, εἰρήκουσα εἰς ἰκκῶν βῆθος· ἀλλὰ τὸ ἔργον ἀπέτυχεν ἴσως πρὸς τὸ συμφέρον τῶν κατοίκων, καθότι, ὡς ἐν τῇ Ἑλβετικῇ παρατηρήθη, τὸ ἔδαφος τῶν ὄρεινῶν λιμνῶν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἶνε πετρωδὲς καὶ ἀκατάλληλον πρὸς γεωργίαν. Τὰ ὕδατα τῆς Ἀσκορίδος εἶνε κατὰ τὸ πλεῖστον αὐτόφυη, ἔχοντα ἐκχυθῶ βῆθος 15 ποδῶν. Ἡ λίμνη καλεῖται σήμερον Νεξερθε.

Ἡ δὲ τετάρτη τῶν Θεσσαλικῶν λιμνῶν, ἡ Ξενιάς, καλεῖται σήμερον ἀπὸ τινος παρακειμένου χωρίου Δασκλή καίται δὲ ἀπὸ ἡρώρων καὶ μεσημβρινώτερον τοῦ Δομεκοῦ ἐν τῷ μέσῳ εὐρέος ὄρεος πεδίου, περιβαλλομένου σχεδὸν πανταχόθεν ὑπὸ ὄρεων εἶνε δὲ ἰκκῶς βῆθος, ἐπὶ πηχυαῖς μέχρις 6 ὀργυῶν καὶ λίαν ἰχθυοτρόφος, ἀλιευομένη ὑπὸ τῶν περιούκων. Τὰ ὕδατα τῆς εἶνε αὐτόφυη, ἐκρέοντα διὰ τοῦ Πεντεμύλου εἰς τὸν Ὀνόχωναν, φαίνεται δὲ ὅτι καὶ τὰ ἐκ τῶν ὑπωρείων τοῦ λόφου παρὰ τῷ χωρίῳ Βελισσιῶται ῥηγνύμενα ὕδατα εἶνε ὑπόγειος παροχέτευσις τῶν ὑδάτων τῆς λίμνης.

Καὶ τοιαῦτα μὲν τὰ ὄρη, οἱ ποταμοὶ καὶ αἱ λίμναι τῆς Θεσσαλίας· μεταβαίνω δὲ νῦν εἰς τὴν περιγραφὴν τοῦ Θεσσαλικοῦ πεδίου.

Β'.) Περὶ τῶν πεδιάδων.

Εἶπον ἤδη ἀνωτέρω, ὅτι κατὰ τὴν δοξασίαν τῶν ἀρχαίων, ἀσπαζομένην καὶ ὑπὸ πάντων τῶν νεωτέρων περιηγητῶν, ἡ Θεσσαλικὴ πεδιάς ἦτο ἐν τοῖς προϊστορικοῖς χρόνοις πυθμὴν εὐρείας λίμνης, καὶ ὅτι βραδύτερον σχηματισθείσης ὑπὸ σεισμῶν τῆς διασφάγος τῶν Τεμπῶν, διεξέπεσαν διὰ ταύτης εἰς τὴν θάλασσαν τὰ καλύπτοντα αὐτὴν ὕδατα· ἀρκεῖ δὲ ἐν μόνον βλέμμα νὰ ρίψῃ τις ἐπὶ τοῦ Θεσσαλικοῦ πεδίου ἐκ τῶν περιστεφόντων αὐτὸ ὄρεων, ὅπως πεισθῇ περὶ τῆς πιθανότητος τῆς μνημονευθείσης εἰκασίας. Φαίνεται δέ, ὅτι, ἀπαλλαγέν τῶν κατακλυζόντων αὐτὸ ὑδάτων, ἐν κατέστη ἀμέσως οἰκήσιμον, παραμείναν ἐφ' ἱκανὸν χρόνον τεлмаτωδες· διὸ καὶ παρ' Ὀμήρῳ εὐρίσκομεν ἀρχαῖα κατακλιμένον τὸ Θεσσαλικὸν πεδίου, καὶ ὀλίγας πόλεις ἀναφέρει ὁ ποιητὴς κειμένας ἐν αὐτῷ· ἀλλὰ βραδύτερον ἐν τοῖς ἱστορικοῖς χρόνοις εὐρίσκομεν πολλὰς καὶ ἰσχυρὰς πόλεις ἐν τῇ Θεσσαλικῇ πεδιάδι, καὶ συχνάκις μνημονεύεται αὕτη ὑπὸ τῶν ἀρχαίων συγγραφέων. Καὶ ὁ μὲν Ἡρόδοτος ἀποκαλεῖ αὐτὴν *κοίλην*, ταυτόσημον τῷ παρὰ τῷ Πλινίῳ (4, 8) *caveatus*· ὁ δὲ Θεόφραστος (Αἰτ. φυτ. 5. 14) *ἐπισκεπῆ*, ὃ ἐστὶν οὖρεσι πάντοθεν καλυπτομένην, κατὰ τὸν Εὐστάθιον· ὁ δὲ Πλούταρχος «πλατεῖαν», ταυτόσημον τῷ παρὰ τῷ Σενέκῃ *regna campi lata Thessalici* (Troad. 880)· ὁ Θουκυδίδης «ἀρίστην» καὶ ὁ Σκύμνος (606) «εὐθιωτάτην, κράτιστα πεδία καὶ τελεσφόρα ἔχουσαν»· ὑπὸ δὲ τοῦ Εὐριπίδου (Τρωάδ. στ. 216) ἀποκαλεῖται ἡ Θεσσαλικὴ πεδιάς «σεμνὴ χώρα τοῦ Πηνειοῦ, καλλίστη κρηπὶς τοῦ Ὀλύμπου, βρίθουσα ὄλβῳ εὐθαλεῖ τ' εὐκαρπία»· ὑπὸ τοῦ Ἀπολλωνίου (3. σ. 1085) «περίδρομος οὖρεσι γαῖα πάμπαν εὐρειός τε καὶ εὐβοτος», ὑπὸ δὲ τοῦ Προκοπίου (περὶ Κτισμ. 4, 2) «εὐφορος χώρα καρπῶν παντοδαπῶν», καὶ ὑπὸ τοῦ Στράβωνος «εὐδαιμονεστάτη». Ὁ δὲ Θεόφραστος πολλαχοῦ τοῦ συγγράμματος αὐτοῦ περὶ ἱστορ. καὶ αἰτίων φυτῶν μνημονεύει τῆς Θεσσαλικῆς γῆς ὡς ἀρίστης· ὁ Ὀράτιος (ψδ. 1, 7, 11) ἀποκαλεῖ *orimum* τὸ Λαρισσαῖον πεδίου, ὁ Κλαυδιανὸς ἐξαίρει τὰ *laeta Thessaliae pascua*, ἤτοι τοὺς θαλεροὺς λειμῶνας τῆς Θεσσαλίας, καὶ ὁ Ἀπουλῆσιος ἐπαινεῖ τὸ ὄροσερόν, εὐχλοὸν καὶ βλωδῶδες τῆς Θεσσαλικῆς πεδιάδος (*roscida caespitum, glebosa camporum*)· καὶ τέλος ὁ Λίβιος, ἀποκαλῶν *orimum* αὐτὴν, ἐξαίρει καὶ τὴν θαυμασίαν ἀπὸ τῆς πόλεως Θαυμακοῦ ἐπὶ τῆς Θεσσαλικῆς πεδιάδος ἀποψιν, τὴν ἐποίαν καὶ πολλοὶ τῶν νεωτέρων περιηγητῶν ἀποκαλοῦσι θαυμασιωτάτην καὶ μεγαλοπρεπεστάτην (παρβ. Kriegk, die thessalische ebenen).

Καὶ ταῦτα μὲν οἱ ἀρχαῖοι περὶ τοῦ Θεσσαλικοῦ πεδίου καὶ φέρει μὲν αὐτὸ ἔτι καὶ νῦν λείψανα τῆς ἀρχαίας αὐτοῦ ἐλώδους κατὰστάσεως, ὡς

άνωτέρω ἐδηλώθη, καὶ μεγάλαι ἐκτάσεις αὐτοῦ καλύπτονται εἰσὶτι ὑπὸ τῶν ὑδάτων, ἀλλ' ἡ λοιπὴ αὐτοῦ μαῖρα εἶνε καὶ σήμερον, ὡς καὶ τὸ πάλαι, ἡ εὐφορωτέρη τῆς Ἑλλάδος καὶ μία τῶν εὐφορωτέρων συμπάσης τῆς γῆς. Καὶ πλούσιον μὲν εἰς βαθυχλόους λειμῶνας, ἐν οἷς ἐνδίκαιτῶνται ἀπειροπληθῆ ποιμνικὰ προβάτων καὶ πλεῖστα ἀγέλαι βρωῶν, βρουβάλων καὶ ἱππων, εἶνε τὸ Θεσσαλικὸν πεδῖον, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὰ περιβαλλόντα αὐτὸ ὄρη κατὰ τὸ πλεῖστον ἀδενδρὸν καὶ γυμνόν, ἐνέχον ὀλίγα τινὰ καὶ νάνα ἔαση, ἅτινα καὶ αὐτὰ ἀτάκτως ὑλοτοσοῦμενα ἐν θά βραδύνωσι καὶ ἐξκλειρθῶσιν, ἐνῶ ἡδύνατο μικρὰ τις μέριμνα καὶ ἐπιμέλεια τῶν κατείκων καὶ καλύψῃ τοῦλάχιστον τὰ περὶ τὰ ἐν τῇ πεδίαδι χωρία μέρη μεῶρα ἔαση, ὡς τοῦτο σινέθη ἐν τισὶ τῶν παρὰ τὰς ὑπορσίας τοῦ Ὀλύμπου χωρίων. Τὸ ἀδενδρὸν τῆς Θεσσαλικῆς πεδίαςδος καθιστᾷ αὐτὴν μεγαλυχολικὴν καὶ μενότονον· εἰς καὶ μετὰ πόθου προσβλέπει ὁ ἐν αὐτῇ ὄρει-περῶν τὰ περιστέφοντα καλλίκομα καὶ εὐδρα ὄρη, καὶ μετ' ἄκρας εὐχαριστήσεως προστρέχει ὑπὸ τὴν σκιὰν ὀνόρουλλισυ τινός, ὅπερ τυχόν συναντᾷ κατὰ τὴν μακρὰν αὐτοῦ ἐν τῇ πεδίαδι περσίαν, ὅπως προστατεύῃ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ κείνουτος μεσημβρινῶ ἡλίου, ἢ ἔρροσίση τὰ ξηρὰ χεῖλη εἰς τὰ ὑδάτα παραρρέοντες βυακίση. Φαίνεται ἐε, ὅτι κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους ἡ Θεσσαλικὴ πεδίας ἦτο μᾶλλον κατάφυτος, καὶ πᾶσα ἡ περὶ τὴν Λάριταν γῶρα ἦτο κατὰ τὸν Θεόφροστον (αἰτ. φυτ. κ. δ) ἐλαιόφυτος· ἂν ἐε ἀναλογισθῶμεν τὰ ἔλση, τὰ περιβάλλοντα τοὺς ἐπιφανεῖς ναοὺς τῶν ἀρχαίων πόλεων τῆς Θεσσαλικῆς πεδίαςδος, καὶ τὰ κατάφυτα καὶ εὐσκια αὐτῶν γυμνάσια, ἐνῶμεθα εὐλόγως καὶ εἰκάσωμεν, ὅτι κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ἡ Θεσσαλικὴ πεδίας ἐν παρσίη τὴν ἀχαριν καὶ μενότονον ὄψιν, ἦν ἀπεργάζετο σήμερον ἡ σπανιότης τῶν δένδρων καὶ τῶν δασῶν· ἀλλὰ, καὶ περ στερηθὲν τοῦ ἐκ τῶν δένδρων κόσμου, ἐν ἀπώλεσεν ὁμως τὸ Θεσσαλικὸν πεδῖον καὶ τὴν πολυθρύλλητον παρὰ τοῖς ἀρχαίσις παραγωγικὴν αὐτοῦ ἐνῶμιν καὶ εὐφορίαν· καὶ σήμερον ἐτι τὰ προϊόντα αὐτοῦ εἶνε πολλὰ καὶ ποικίλα, ἐπαρκεῦντα οὐ μόνον εἰς χρῆσιν τῶν κατοίκων, ἀλλὰ κατὰ μέγα ποσὸν ἐξηγόμενα καὶ εἰς τὴν ἄλλοδαπὴν. Καὶ ὁ μὲν σῖτες καὶ ἡ κριθὴ καὶ ἡ ἄμπελος καλλιεργοῦνται πανταχοῦ τοῦ Θεσσαλικοῦ πεδίου, ὁ δὲ κηπὸς καὶ ὁ βᾶμβυξ καὶ ὁ ἐρεβινθος καὶ ὁ κύαμος καὶ ὁ βρώμος καὶ ἡ σικαλις καὶ ἡ μέταξα καὶ ὁ ἀραβόσιτος καὶ τὸ σησάμιον καὶ ἄλλα τινὰ γεωργοῦνται μονομερῶς καθ' ὠρισμένας ἐκτάσεις, ἰδίως κατὰ τὸ ἄνω Θεσσαλικὸν πεδῖον. Καὶ εἶνε μὲν ἀληθές, ὅτι τὸ Θεσσαλικὸν ἔδαφος ὑστερεῖ κατὰ τὴν γονιμότητα ἐτέρων τινῶν γαιῶν, ἀλλὰ τοῦτο ἐν πρέπει καὶ ἀποδοθῆ εἰς τὴν κατωτέραν ποιότητα αὐτοῦ, ἀλλ' εἰς ὄλωσ διὰφορα αἷτια. Καὶ πρῶτον μὲν ἀναφέρω τὸ δουλοπάροικον τοῦ γεωργοῦ, ὅστις γεωργῶν γαίης οὐχὶ εἰς αὐτὸν ἀνηκούσας, ἐν καταβάλλει τὴν ἐέουσαν περὶ τὴν γεωργίαν τῶν ἀγρῶν ἐπιμέλειαν, ἀλλ' οὔτε σπείρει πολλακίς ἄπαντα τὸν ὑπὸ τοῦ κυρίου αὐτοῦ χορηγοῦμενον σπόρον,

κρητῶν μέρος αὐτοῦ πρὸς διατροφήν· ὅτι δὲ ἡ σχέσις αὕτη τῶν χωρικῶν πρὸς τοὺς κυρίους ἐπηρεάζει τὴν παραγωγὴν τῆς γῆς, καταδείκνυται ἐκ τῆς μεγαλειέρας παραγωγικότητος τῶν Κεφαλαιοχωρίων, ἐνθα οἱ γεωργοί, κύριοι ὄντες τῶν γαιῶν, ἄς ποτίζουσι μὲ τὸν ἰδρωτὰ των, καταβχλοῦσι πλείονα ἐπιμέλειαν εἰς τὴν καλλιέργειαν αὐτῶν· ἀλλὰ καὶ τὰ ὑπεριπτάμενα τῆς Θεσσαλικῆς πεδιάδος ἀπειράριθμα σμήνη κρητῶν, κολοῶν καὶ κερωνῶν, μένοντα ἀκαταδίωκτα διὰ τὴν παρὰ τοῖς Ὀθωμανοῖς ὑπὲρ αὐτῶν ἐπικρατοῦσαν προληψιν, ἀφαιρῶντες οὐχὶ εὐκαταφρόνητον μέρος τοῦ καταβχλομένου σπόρου· ἔπειτα δὲ καὶ ἡ αἰφνίδιος μεταβολὴ ἐκ τῆς ὀρεσερότητος τοῦ ἔχρος εἰς τοὺς ὑπερβολικοὺς καύσωνας τοῦ θέρους, ἡ κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ Μαΐου ἐπισυμβαινουσα, ὅτε ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον πνέουσι καὶ οἱ θερμότεροι νοτιοδυτικοὶ ἄνεμοι, εἶνε σπουδαῖον αἴτιον τῆς μειώσεως τῆς εὐφορίας τοῦ Θεσσαλικοῦ πεῖου. Καὶ μολαταῦτα, τῶν κρητικῶν περιστάσεων εὐνοϊκῶν ἀποβαινουσῶν, ἡ παραγωγικὴ δύναμις αὐτοῦ εἶνε ἱκανῶς σπουδαία, ἀποδίδοντας ἐν μὲν τῇ ἄνω Θεσσαλικῇ πεδιάδι πολλὰκις 150να, ἐν δὲ τῇ κάτω 10 — 120να τὸν εἰς αὐτὸ καταβληθέντα σπόρον. Εἶνε δὲ τὰ ἐν τῇ Θεσσαλίᾳ γεωργικὰ ἐργαλεῖα τῶν χωρικῶν καὶ πλείονα καὶ τελειότερα τῶν ἐν τῇ νοτιωτέρᾳ Ἑλλάδι ἐν χρήσει. Τὸ Θεσσαλικὸν ἄροτρον φέρει συνήθως σπῆθην σιδηρᾶν, τὸ ὕψιον δὲ αὐτοῦ εἶνε καὶ μεγαλειότερον καὶ τεχνικώτερον τοῦ ἑλληνικοῦ· καὶ ὁ Θεόφραστος δὲ ἀναφέρει, ὅτι κατὰ τὴν ἀρχαιότητα οἱ Θεσσαλοὶ μεταχειρίζοντο ἰδιαιτέρον εἶδος ἄροτρον διὰ τὸ βωλῶδες καὶ παχὺ τῆς χώρας των (Αἰτ. φυτ. 3, 20)· κατὰ τὰ τελευταῖα δὲ ἔτη ἤρξατο ἡ εἰσαγωγὴ τῶν Εὐρωπαϊκῶν ἄροτρων καὶ κατὰ ἑκατοντάδας ἀριθμοῦνται τὰ μέχρι τοῦδε εἰσαχθέντα Εὐρωπαϊκὰ ἄροτρα· δι' ἀπάσας δὲ τὰς σποράς τοῦ ἔχρος οἱ Θεσσαλοὶ μεταχειρίζονται τὴν καλουμένην *σάβραν*, ἣν καὶ μόνον κατασκευάζουσιν ἐκ κλώνων λύγου. Διὰ ταύτης καὶ τοὺς βῶλους τῶν ἀγρῶν συντρίβουσι καὶ τὴν γῆν πιέζουσιν οὕτως, ὥστε δυσκόλως ἡ ὑγρότης αὐτῆς ἀπορροεῖται ὑπὸ τῶν ἡλιακῶν ἀκτίνων· πρὸς μετακόμεσιν δὲ τῶν ὀραγματῶν ἐκ τῶν ἀγρῶν ἀνέκαθεν μεταχειρίζοντο οἱ Θεσσαλοὶ τὴν βραμαζαν, ἧς ἡ ἰδιόρρυθμος κατασκευὴ καὶ αἱ ἑλληνικώταται ὀνομασίαι τῶν διαφόρων μερῶν ἀποδεικνύουσιν, ὅτι εἶνε ἐπινόημα ἀρχαιότατον. Οὐ μόνον δὲ αὕτη, ἀλλὰ καὶ ἡ εὐρεῖα Θεσσαλικὴ κυνῆ, ἣν φέρουσι κατὰ τὸ θέρους οἱ Θεσσαλοὶ γεωργοὶ ἐπὶ τῆς κεφαλῆς πρὸς προφύλαξιν ἀπὸ τοῦ καίοντος ἡλίου, ἀνακαλοῦσιν εἰς τὸν παρατηρητὴν τοῦ ἀρχαίου ἑλληνικοῦ χρόνου. Διὰ δὲ τὴν ἐκκοπὴν τοῦ χόρτου μεταχειρίζονται οἱ Θεσσαλοὶ τὸ ἄγνωστον ἐν Ἑλλάδι μέγα ὀρέπκνον (*faux*), ὅπερ καλοῦσιν *κοσιάν*.

Ἡ Θεσσαλία εἶνε χώρα, εἰς ἣν ἠδύνατο ἐπωφελῶς νὰ εἰσαχθῇ ἡ μεγάλη καλλιέργεια (*la grande culture*), καθότι καὶ ἡ ἰδιοκτησία ἐν εἶνε κατακερματισμένη· ὡς εἰς τὴν νοτιωτέραν Ἑλλάδα, καὶ τὸ πλατὺ καὶ ὀμαλὸν τοῦ Θεσσαλικοῦ πεδίου εἶνε κατάλληλον, καὶ τὸ κλίμα πρόσφο-

ρον εἰς τὴν ἀνατροφὴν τῶν μεγάλων κτηνῶν καὶ εἰς τὴν καλλιέργειαν ἀπάντων σχεδὸν τῶν βιομηχανικῶν καὶ ἐδωδιμῶν φυτῶν. Τὸ πρὸ αἰῶνων ὄμως ἐπίμορτον σύστημα, ἢ ἔλλειψις κεφαλαίων καὶ ἢ τῶν γεωκτημῶνων παντελῆς ἄγνοια καὶ τῶν στοιχειωδωστέρων γεωργικῶν γνώσεων, κωλύουσι τὴν εἰσχωγὴν πάσης βελτιώσεως ἠδύναντο δὲ εἰ ἐπιστημονικῆς καλλιεργείας οὐ μόνον τὰ νῦν παραγόμενα προϊόντα νὰ βελτιωθῶσι, ἀλλὰ καὶ τὰ ἐξῆς νέα εἰσαγόμενα νὰ ἐπιτύχωσι, οἷον ὁ γλυκανισός, τὸ κύμινον, τὸ κορίανον, τὸ ὄπιον, ὁ κρότων, ὁ λυκίσκος, ἡ ἰνδικὴ κάναβις, ὁ δίψακος, ὁ κρόκος, ὁ κνήκος, ἡ ἀγρικακμβη (colza) καὶ ἄλλα πολλά. Αἱ ἀνωτέρω γεωργικαὶ παρατηρήσεις ἀνεκοινώθησάν μοι ὑπὸ τοῦ κ. Παναγιώτου Λεονακίδου, ὅστις διέτριψεν ἐπὶ ἰακνὸν χρόνον ἐν Θεσσαλίᾳ, διευθύνων τὴν γεωργίαν τῶν εὐρέων κτημάτων τοῦ κ. Χρηστάκη Ζωγράφου, ἐν τινι πῶν ὀπίων εἰσήγαγε μετ' ἐπιτυχίας τὴν καλλιέργειαν τοῦ ὀπίου, τοῦ κρότωνος καὶ τοῦ γλυκανισοῦ. Εἶνε δὲ καιρὸς, νομίζω, ὅπως εἰ μεγαλοὶ γεωκτῆμονες τῆς Θεσσαλίας σκεφθῶσι περὶ ἐπιστημονικῆς καλλιεργείας τῶν κτημάτων τῶν, ὅπως οὐ μόνον τὰ ὑπάρχοντα προϊόντα βελτιώσωσι καὶ πολλαπλασιάσωσι, ἀλλὰ καὶ νέα εἰσχωγῶσι.

Ζῶα δὲ τρέφει ἡ Θεσσαλικὴ πεδιάς πολλά καὶ ποικίλα· καὶ ἐκ μὲν τῶν ἀγρίων ἀναφέρω τὸν λύκον, τὴν ἀλώπεκα, τὸν λαγῶν, τὸν θῶα, τὸν μῦν, τὸν ἀσπλάκκα καὶ πολλοὺς ὄφεις· ἐκ δὲ τῶν ἡμέρων, τὸν ἵππον, τὸν ἡμίονον, τὸν ὄνον, τὸν βῶν, τὸν βουβάλον, τὰ πρόβατον, τὸν τράγον. Καὶ εἰ μὲν βούβαλοι τῆς Θεσσαλίας ἀνήκουσιν εἰς τοὺς μεγίστους καὶ ἰσχυροτάτους συμπάσης τῆς Ἑλλάδος καὶ τοῦ κρέατος αὐτῶν μεγίστη γίνεται ῥῆσις παρὰ τοῖς κατοικοῦσι τὸ Πήλιον, εἴτινες κατασκευάζουσιν ἐξ αὐτοῦ ἀλλαντας, τῶν ὀπίων μέρος μὲν καταναλίσκεται ἐν τῷ τόπῳ, μέρος δὲ ἀποστέλλεται εἰς τὴν ἀλλοδαπήν. Οἱ δὲ βόες τοῦ Θεσσαλικοῦ πεδίου δὲν ἀνήκουσιν εἰς τὸ τελειότερον αὐτῶν εἶδος, ὄντες κατώτεροι κατὰ τὸ μέγεθος καὶ κατὰ τὴν ἰσχύον τῶν τρεφόμενων ἐν τῇ κοιλάδι τοῦ Ἄξιου καὶ τοῦ Ἀλιάκμονος. Καὶ εἰ Θεσσαλικοὶ δὲ ἵπποι, θαυμαστοὶ καὶ περιζήτητοι ὄντες κατὰ τὴν ἀρχαιότητα, ὑστεροῦσι σήμερον ἐτέρων τρεφόμενων εἰς τὰς ἐπαρχίας τῆς Εὐρωπαϊκῆς Τουρκίας τὰ ἐξ ἐν τῷ Θεσσαλικῷ πεδίῳ τρεφόμενα πρόβατα εἶνε οὐ μόνον καλῆς ποιότητος, ἀλλὰ καὶ τοσαῦτα τὸ πλῆθος, ὥστε καὶ σήμερον δικαίως δύναται ἡ χώρα νὰ φέρη τὰ ὑπὸ τῶν ἀρχαίων πειρητῶν ἀποδοθέντα αὐτῷ ὀνόματι πολυμηλοτάτη καὶ εὐρημος. Καὶ πτηνὰ ποικίλα ὑπερίπτανται τῆς Θεσσαλικῆς πεδιάδος, ἐξ ὧν ἀναφέρω ἐκ μὲν τῶν ἐγχωρίων τὸν κόρακα, τὸν κολαῖόν, τὴν κορώνην, τὴν γλαῦκα, τὸν νυκτοκόρακα, τὴν νῆσσαν, τὴν χῆνα, τὴν ἰνδικὴν ὄρνιθα, τὴν ὠτίδα, τὴν πέρδικα, τὸ στρουθίον, τὸν φασιανόν, τὴν περιστεράν, καὶ ἄλλα τινά· ἐκ δὲ τὸν ἀποδημητικῶν, τὸν πελαργόν, θεωρούμενον καὶ νῦν ὡς καὶ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Θεσσαλοῖς ὡς ἱερόν, καθότι «τῆς γῆς πολλοὺς ὄφεις ἀνακιδούσης ἐπιφανέντες πελαργοὶ ἐξώλεσαν ἀπαντας,

διό και νόμον ἔθεντο φεύγειν ὅστις ἂν ἀποκτείνῃ πελαργόν» (Πλούτ. περί Ἴσ. καὶ Ὅσ. 74)· ἐπιφαινόμενοι δὲ κατὰ Μάρτιον εἰς τὴν Θεσσαλικὴν πεδιάδα εἰ πελαργοὶ καὶ κτίζοντες ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τὰς φωλεὰς τῶν ἐπὶ τῶν ὀθωμανικῶν τεμενῶν καὶ οἰκιῶν, ἀποδημοῦσι κατὰ τὰς ἀρχὰς Αὐγούστου τὴν χελιδόνα ἐπιδημοῦσαν κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ἔαρος καὶ παραμένουσαν μέχρι τοῦ φθινοπώρου· τὸν ἔποπα, διαβαίνοντα κατὰ τὰ τέλη Μαρτίου καὶ ἀρχὰς Αὐγούστου· τὸ ψαρόνιον ἄλλοτε ἐπιδημοῦν καὶ ἄλλοτε ἀποδημοῦν· τὸν σκολόπακα καὶ τὴν φάσσαν, κατερχόμενα ἐκ τῶν βορείων κλιμάτων κατὰ τὴν ἐμφάνισιν σφοδροῦ χειμῶνος· τὸν ὄρτυγα κατὰ Αὐγούστου, καὶ ἄλλα τινά.

Εἶπον ἤδη ἐν τοῖς περὶ τῶν ὀρέων, ὅτι λοφώδης σειρὰ διήκουσα διὰ τῆς πεδιάδος διαιρεῖ αὐτὴν εἰς ἄνω καὶ κάτω Θεσσαλικὴν πεδιάδα· καὶ ἡ μὲν ἄνω, περιλαμβάνουσα σήμερον τὰς πεδιάδας τῶν Τρικκάλων, Καρδίτσας καὶ Φαρσάλων, περιβάλλεται ἀφ' ἐνός μὲν ὑπὸ τῆς Πίνδου, τῆς Ὄθρους καὶ τῆς παραφυάδος αὐτῆς, τοῦ Ναρθακίου ὄρους, ἀφ' ἐτέρου δὲ ὑπὸ τῆς μνημονευθείσης ὀρεινῆς σειρᾶς ἔχουσα μῆκος μὲν ἐκ δυσμῶν πρὸς ἀνατολάς, ἧτοι ἐκ τῶν ὑπωρειῶν τῆς Πίνδου μέχρι τῶν ὑπωρειῶν τοῦ Ναρθακίου ὠρῶν εἴκοσι, πλάτος δὲ ἐκ βορρᾶ πρὸς μεσημβρίαν, ἧτοι ἐκ τῆς λοφώδους σειρᾶς μέχρι τῆς Ὄθρους, ὠρῶν ὀκτώ. Διαιρεῖται δὲ ἡ πεδιάς αὕτη διὰ τοῦ Πηνειοῦ εἰς δύο μοῖρας καὶ ἡ μὲν δυτικωτέρα μεταξὺ τῆς Πίνδου καὶ τοῦ Πηνειοῦ, ἡ καὶ μικροτέρα, καλεῖται πεδιάς τῶν Τρικκάλων, ἀποτελοῦσα μέρος τῆς ἀρχαίας Ἑστικιώτιδος· τῆς δὲ δευτέρας, καλουμένης πρὸς τοῖς ἀρχαίοις *Φαρσάλιον πεδίον*, ἡ μὲν δυτικωτέρα μοῖρα ἢ πρὸς τὸν Πηνειὸν καλεῖται πεδιάς τῆς Καρδίτσας, ἡ δὲ ἀνατολικωτέρα ἢ πρὸς τὸ Ναρθάκιον ὄρος, πεδιάς Φαρσάλων, ἀνήκουσαι ἀμφότεραι εἰς τὴν ἀρχαίαν Θεσσαλιώτιδα. Ἡ ἄνω Θεσσαλικὴ πεδιάς διαρρεομένη, ὡς ἤδη εἶπον, ὑπὸ πολλῶν ποταμῶν, εἶνε παχυτέρα καὶ εὐφορωτέρα τῆς κάτω, παράγουσα πικριώτερα καὶ ἀφθονώτερα προϊόντα ταύτης· ἀλλὰ τὸν χειμῶνα ἰδίως μετὰ συνεχεῖς βροχὰς πλημμυροῦντες οἱ διαρρέοντες αὐτὴν ποταμοὶ φέρουσιν οὐ μικρὰν βλάβην καὶ καταστροφὴν· ἰδίως δὲ συμβαίνει τοῦτο εἰς τὴν πεδιάδα τῆς Καρδίτσας, τῆς ὁποίας πολὺ μέρος εἶε διηνεκῶς ἐλῶδες καὶ ποταμόκλυστον, ὡς ἐν τοῖς περὶ ποταμῶν ἐλέχθη· καθόσον ὅμως προβαίνει ἡ πεδιάς ἀνατολικώτερον πρὸς τὰ Φέρσαλα καὶ πρὸς τὴν λοφώδη γῶραν τοῦ Ναρθακίου, τὸ ἔδαφος αὐτῆς αἰωρεῖται ἐπὶ μικρόν, καθιστάμενον παρεμπερὲς τῷ τῆς κάτω Θεσσαλικῆς πεδιάδος καὶ σπανίως κατακλυζόμενον. Τὰ προϊόντα τῆς ἄνω Θεσσαλικῆς πεδιάδος εἶνε σίτος, κριθή, ἀραβόσιτος, καπνός, μέπαξα, σταφυλαί, σησάμιον, βχυβαξ, ἐρέβινθος, κύκμος κ.λ.

Καὶ τοῦ μὲν σίτου ἡ ποιότης ἐν μὲν τῇ πεδιάδι τῶν Τρικκάλων καὶ τῆς Φαρσάλου εἶνε σκληρά, παρεμπερὲς πρὸς τὸν ἐν τῷ κάτω Θεσσαλικῷ πεδίῳ παραγόμενον, ὃ δὲ ἐν τῇ πεδιάδι τῆς Καρδίτσας παραγόμενος

σίτος, καλούμενος *αμοκίλια*», εἶνε ἀνάμικτος σκληροῦ καὶ μαλακοῦ ὁ δὲ καπνός, ὁ μὲν περὶ τὰ Φέρσαλα εἶνε ἀρίστης ποιότητος, κατώτερος δὲ δ' ἐν τῇ πεδιάδι τῆς Καρδίτσας καὶ τῶν Τρικκάλων. Εἶνε δὲ ἡ ἄνω Θεσσαλικὴ πεδιάς ὁμαλωτάτη, καὶ μόνον ὀλίγοι τινὲς βραχῶδεις λόφοι, δίχην νήτων ἐκβλαστάνοντες ἐκ τῆς ἐπιφανείας αὐτῆς, ταράττουσιν ἐνιαχοῦ τὴν ἐκ τῆς ὁμαλότητος παραγομένην ἁρμονίαν· ὁ δὲ Λίβιος λέγει, ὅτι ὑπὸ τὰ ὄμματ' αὐτῆς πεδιάς ὡς πλατεῖα θάλασσα, μόλις δυναμένη νὰ ἀναμετρηθῇ διὰ τῶν ὀφθαλμῶν (32, 4).

Ἡ δὲ κάτω Θεσσαλικὴ πεδιάς, περιβαλλομένη ἀφ' ἐνός μὲν ὑπὸ τοῦ Πηλίου, Ὀσσης καὶ Ὀλύμπου, καὶ ἀφ' ἐτέρου ὑπὸ τῆς μνημονευθείσης λοφώδους σειρᾶς, ἔχει μῆκος μὲν ἀπὸ τῶν Φερῶν μέχρι τῶν ὑπωρειῶν τοῦ Ὀλύμπου, ἧτοι ἐξ ἀνατολῶν πρὸς δυσμὰς ὠρῶν 14, πλάτος δὲ ἐκ βορρᾶ πρὸς μεσημβρίαν, ἧτοι ἐκ τῶν ὑπωρειῶν τῆς Ὀσσης καὶ τοῦ Πηλίου μέχρι τῆς λοφώδους χώρας, ὠρῶν 8. Καλούμενη αὕτη κατὰ τὴν ἀρχαιότητα *Πελασγικὸν πεδίον*, δεικνύεται ὡς καὶ ἡ ἄνω διὰ τοῦ Πηνειοῦ εἰς δύο ἀνισα μέρη· καὶ τὸ μὲν μικρότερον καὶ δυτικώτερον, περιβαλλόμενον ὑπὸ τῶν μεσημβρινῶν ὑπωρειῶν τοῦ Ὀλύμπου καὶ τῶν παραφυάδων αὐτοῦ ἀφ' ἐνός, καὶ ἀφ' ἐτέρου ὑπὸ τοῦ Πηνειοῦ, καλεῖται τὴν σήμερον ἐκ τῆς ἐπικρατεστέρως ἐν αὐτῷ κώμης πεδιάς τοῦ *Τυρνάβου*, ἧτις διαρρομένη ὑπὸ τῶν ὑδάτων τοῦ Κραχδερέ καὶ τοῦ Τιταρησιῦ, εἶνε εὐφροωτάτη, παράγουσα ποικιλώτατα προϊόντα, ὡς σίτον, κριθήν, σταφυλάς, μέταξαν καὶ βύβυκκον. Τὸ δὲ ἀνατολικώτερον καὶ μεγαλειότερον μέρος τοῦ Πελασγικοῦ πεδίου, τὸ ἀπὸ τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ Πηνειοῦ, μέχρι τῶν Φερῶν ἐκτεινόμενον, καλεῖται σήμερον πεδιάς τῆς *Λαρίσης*, τουργιστὶ ἐξ *Χὰς* καὶ *Μπακράτς*· καὶ τὸ μὲν νοτιώτερον μέρος αὐτῆς, τὸ ἐν τῇ λοφώδει σειρᾷ ἐκτεινόμενον, τὸ καλούμενον τουργιστὶ *Μπακράτς*, ἀποκαλεῖται τὴν σήμερον ὑπὸ τῶν χωρικῶν *Ρεβένι*, ὡς καὶ ἀνωτέρω ἤδη ἐρρεθη· εἶνε δὲ ἡ μεῖρα αὕτη κατὰ τι ὑψηλότερα τοῦ λοιποῦ Πελασγικοῦ πεδίου· διὸ καὶ οὐδέποτε κατακλύζεται· ἡ δὲ γῆ αὐτῆς εἶνε λυπρότερα τῆς λοιπῆς Θεσσαλικῆς γῆς· διὸ καὶ λίαν ἐπιτήδειος πρὸς παραγωγήν τοῦ ὠραίου σκληροῦ σίτου, τοῦ γνωστοῦ εἰς τὸ ἐμπόριον ὑπὸ τὴν ἐπωνυμίαν ντεβεντισὶ (ὀδοὺς καμήλου)· συνίσταται δὲ ἡ μεῖρα αὕτη ὑπὸ πεδιάδων κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον εὐρειῶν, διηκοπομένων ὑπὸ γηλόρων, ἀροσίμων καὶ τούτων καθόσον ἐξ προβαίνει βορειότερον ἢ πεδιάς, καθίσταται ὁμαλωτέρα, καλούμενη τὴν σήμερον μὲ τὸ τουργικὸν ὄνομα *Χὰς*. Ἡ μεῖρα αὕτη διαρρέεται ὑπὸ τῶν μνημονευθέντων βυακίων *Ὀγγηστοῦ* καὶ *Ρεβενίκου*, καὶ εἶνε μὲν κατὰ τι παχυτέρα τῆς ῥηθείσης, ἀλλὰ πόρρω ἀπέχει τῆς λιπαρότητος καὶ παχύτητος τῆς ἄνω Θεσσαλικῆς πεδιάδος. Ὁ μνημονευθεὶς ὠραῖος σκληρὸς σίτος, κριθὴ καὶ σταφυλαὶ εἶνε τὰ κυριώτερα προϊόντα αὐτῆς, ἡ ἐπιτυχία τῶν ὀσίων ὑποστηρίζεται κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὴν

ἄνω Θεσσαλικὴ πεδιάδα ὑπὸ συχνῶν ὑετῶν. Βροχερὸν ἔτος συντελεῖ εἰς τὴν εὐφορίαν τῆς προκειμένης πεδιάδος, ἐνῶ καταστρέφει ἢ μειοῖ οὐσιωδῶς τὰ προϊόντα τῆς ἑτέρας· δὲν ἔχει δὲ ἡ πεδιάς αὕτη καὶ τὴν πλήρη ὁμαλότητα ἐκείνης, ἐνέχουσα μικρὰ τινὰ ἐπάρματα, ἅτινα ὁμως δὲν πρέπει τὰ συγχύση τις μὲ τοὺς κατὰ τὴν πεδιάδα ταύτην παρατηρουμένους συχνούς χειροποιήτους γήλοφους, οἵτινες μετ' ἀνασκαφῶς γενομένης ἐν τισὶν αὐτῶν ἀπεδείχθησαν ὄντες ἀρχαῖοι τύμβοι καὶ τινες μὲν τούτων εἶνε τῆς Πελασγικῆς ἐποχῆς, ἄλλοι δὲ ἀνεχώσθησαν βραδύτερον πρὸς τιμὴν διασήμων ἀνδρῶν. Κατὰ τὴν ἀνασκαφὴν τῶν τύμβων τούτων ὀφείλει τις νὰ ἔχη ὑπ' ὄψιν ὅτι ὁ νεκρικός θάλαμος κεῖται ὑπὸ τὴν ἐπιφάνειαν, ἐξ ἧς ὑψοῦται ὁ χειροποιήτος γήλοφος· ἄλλως ἀνασκάπτων τις αὐτὸν μόνον, δὲν ἀνευρίσκει τίποτε (Heuzey ὡς ἀνωτέρω 171. *Muse im Rhein Mus.* 4. 230. Welker, *Kleine Schrif.* III. 353). Ἐπι δὲ βορειότερον ἀπολήγει τὸ Πελασγικὸν πεδῖον εἰς τὴν Βοιθηίδα καὶ τὰ ἔλη τῆς Νεσσωνίδος, καὶ διὰ τῆς μεταξὺ αὐτῶν κειμένης χώρας συγκοινωνεῖ διὰ τινος κλεισθραίας μεθ' ἑτέρας μικρᾶς μὲν, ἀλλὰ καταρρύτου καὶ εὐφορωτάτης πεδιάδος, τῆς καλουμένης σήμερον ἐκ τοῦ ἐπικρατεστέρου χωρίου πεδιάδος τῆς Ἀγιάς, πάλαι δὲ φερούσης τὸ ὄνομα Δώτιον πεδίον. Περὶ τῆς θέσεως τοῦ πεδίου τούτου πολλὰ καὶ ποικίλα ἐγράφησαν ὑπὸ τῶν νεωτέρων περιηγητῶν καὶ γεωγράφων· καὶ ὁ μὲν Beake ἀποκαλεῖ οὕτω τὸ πρὸς νότον τῆς Βοιθηίδος ἐκτεινόμενον μέρος τοῦ Πελασγικοῦ πεδίου· ὁ δὲ Δόβελ μεταθέτει αὐτὸ πρὸς τὸ δυτικὸν μέρος τῆς ῥηθείσης λίμνης. Ὁ Βαρδόλφος τὸ συνταυτίζει μετὰ τῆς παρὰ τὸν Βελεστίνον χώρας. Ὁ Βουρσιανὸς ἀποκαλεῖ οὕτω ἅπαν τὸ Πελασγικὸν πεδῖον, καὶ τέλος ὁ Mezières συνταυτίζει τὸ Δώτιον μὲ τὴν κοιλάδα τοῦ Κισερλῆ καὶ ὁμως ἐπισταμένη τις ἀνάγνωσις τῶν ἐν τοῖς ἀρχαίοις συγγραφεῦσι περὶ τοῦ Δωτίου πεδίου λεγομένων καὶ ἀκριβῆς αὐτοψία τῶν τόπων δύναται εὐκόλως νὰ καταδείξη τὴν ἀληθῆ θέσιν αὐτοῦ, καὶ νὰ ἄρῃ τὴν μεταξὺ τῶν περιηγητῶν ὑπάρχουσαν ἀντίφασιν. Καὶ ὁ μὲν Στράβων (9, 442) μνημονεύων αὐτοῦ λέγει· «ἔστι δὲ τὸ Δώτιον πεδῖον πλησίον τῆς ἄρτι λεγθείσης Περραιβίας καὶ τῆς Ὀτσης καὶ τῆς Βοιθηίδος λίμνης· ἐν μέσῃ μὲν πῶς τῆ Θεσσαλίᾳ, λόφοις δὲ ἰδίαις περικλειόμενον»· δύσκολον δὲ ἀναγινώσκων τις τὴν εἰρημένην περιγραφὴν νὰ ἐνδοιχῆσθαι ὅπως συνταυτίσῃ τὸ προκειμένον πεδῖον μετὰ τῆς πεδιάδος τῆς Ἀγιάς. Περικλειομένη αὕτη πανταχόθεν ὑπὸ ἰδίων λόφων, ἐκτεινομένη παρὰ τὰς ὑπὲρ τῆς Ὀτσης καὶ τὴν Βοιθηίδα, κεῖται ἐν τῷ μέσῳ τῆς Θεσσαλίας, ἀπέχουσα ἐξίσου σχεδὸν τοῦ ἀνατολικωτέρου αὐτῆς σημείου, τῆς Σηπιάδος ἄκρας, καὶ τοῦ δυτικωτέρου, τοῦ ὑπὸ τὸν Ὀλυμπον Πυθίου· ὅτι δὲ τοιαύτη ἔννοια ἀποδοτέα τῷ ἐν μέσῃ πῶς τῆ Θεσσαλίᾳ τοῦ Στράβωνος εἶναι ἀναμφίβολον, καθότι ἄλλως, ἐννοοῦντες διὰ τῶν εἰρημένων λέξεων τὸ κέντρον τῆς Θεσσαλίας, θὰ καθιστάνομεν χιμαυρικὸν καὶ ἀνυπάρκτον τὸ Δώτιον πεδῖον, μὴ δύναμενον νὰ κῆται συγχρόνως ἐν τῷ κέν-

τρῶ καὶ εἰς τὰς ἐσχατίας τῆς Θεσσαλίας παρὰ τὴν Βοιωτίδα καὶ τὴν Ὀσσαν· ὁ δὲ Ἡσιόδου (παρὰ Στρ. 14. 647) οἶτι ἐν τῷ Δωτίῳ τοὺς Διδύμους Κολωνούς, οὗς ὁ Στράβων ἀποκαλεῖ *Διδύμα ὄρη*, προσπιλέγων, ὅτι ἀπόγονοι τῶν ἐπ' αὐτῶν κατακλιθέντων ἦσαν εἰ ἐν Ἀσίᾳ Μαγνητες, ἐξ οὗ καταδεικνύεται ὅτι τὰ Διδύμα ὄρη, καὶ ἐπομένως τὸ περιέχον αὐτὰ Δάτιον πεδῖον, ἔκειτο ἐν τῇ Μαγνησίᾳ (ἐνθα καὶ ἡ πεδιάς τῆς Ἀγιάς), μὴ δυνάμενον νὰ τοποθετηθῇ πρὸς νότον τῆς Βοιωτίδος ἐπὶ τῆς Πελασγιώτιδος. Ἐσφαλμένως ἄρα ὁ Λήκ ἀποκαλεῖ Διδύμους Κολωνούς τὰ μικρὰ γηλοφυκὰ ἐπάσματα, τὰ παρὰ τὸ χωρίον Πέτρα, πρὸς νότον τῆς Βοιωτίδος ἐν τῇ Πελασγιωτίδι κείμενα· καθότι οὗτοι, ὑψηλότεροι καὶ βραχυδέστεροι ὑψοῦνται ἐν τῇ πεδιάδι τῆς Ἀγιάς παρὰ τὰ χωρία *Δισίαιρη* καὶ *Δουράν'* οὐχὶ μακρὰν εὐ τῶν ὑπωρειῶν τοῦ δευτέρου ἐξικνεῖται μετὰ ἰσχυρὰς πλημμύρας τὸ βορειοδυτικὸν ἄκρον τῆς Βοιωτίδος, ἧτις κατὰ πᾶσα πιθανότητα περιεβάλλετο κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ὑπὸ τῶν ἀποκρήμωνων πλευρῶν αὐτοῦ (παρὰ Βοιωτίδος κρημνίσαι, κατὰ Πίνδαρον)· ὁ δὲ Καλλιμαχος (Δημ. 27 καὶ ἀκολ.) ἐξομνεί τισὶν τι ἱερὸν ἄλσος, κείμενον ἐν τῷ Δωτίῳ πεδίῳ καὶ ἐν αὐτῷ πηγὴν δίκυγεστατου ὕδατος. Καὶ σήμερον δὲ παρατηροῦνται εἰσέτι ἐν τῇ δυτικῇ ἐσχατίᾳ τῆς πεδιάδος τῆς Ἀγιάς, παρὰ τὴν θέσιν τοῦ Ἀγ. Νικολάου τοῦ Φανιά, τὸ μνημονευθὲν δάσος καὶ ἐν αὐτῷ ἡ διαχυεστάτη πηγὴ τοῦ ὕδατος· ἴσως εὖ ἡ κατάρρευτος αὕτη καὶ σκιδέσσα εἰσοδος τῆς πεδιάδος παρέσχε τὴν ἀφορμὴν εἰς τὸν ποιητὴν Διονύσιον (παρὰ Στρ.) νὰ ἀποκαλέσῃ τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος πεδῖον Δώτια Τέμπη. Νομίζω, ὅτι ἐκ τῶν ἀνωτέρω καταδεικνύεται ἐπαρκῶς ἡ ταυτότης τοῦ Δωτίου μετὰ τῆς πεδιάδος τῆς Ἀγιάς, καθότι ἐν αὐτῇ ἀνευρίσκωμεν ἅπαντα τὰ ὑπὸ τῶν ἀρχαίων συγγραφέων καὶ ποιητῶν ἀποδιδόμενα τῷ Δωτίῳ πεδίῳ χαρακτηριστικὰ. Καὶ τοιοῦτο μὲν τὸ Θεσσαλικὸν πεδῖον.

Ἄμφορες δὲ καὶ λερωδῆς χώρα, ἀπκριζομένη ἐκ τῶν μεσημβρινῶν παραφυάδων τοῦ Πηλίου καὶ τῶν βορείων κλώνων τῆς Ὀθρυος, ἧς ἐμνημόνευσται ἐν τοῖς περὶ ὀρέων, περιβάλλουσα ἐξ ἀνατολῶν τὸ Θεσσαλικὸν πεδῖον, ἀφορίζει αὐτὸ ἀπὸ τῆς λεκάνης τοῦ Παγχασητικοῦ ἢ Πελασγικοῦ κόλπου. Καὶ ἐνταῦθα δὲ ἀνευρίσκωμεν τὴν αὐτὴν διαμόρφωσιν τῆς χώρας, ἣν καὶ ἐν τῷ Θεσσαλικῷ πεδίῳ· καὶ ἐνταῦθα εὐρεῖται ὁμαλὴ ἔκτασις περιβάλλεται πανταχόθεν ὑπὸ ὀρέων ἄλλ' ἢ ἔκτασις αὕτη εἶναι πλέον ἢ εὐρεῖται Θεσσαλικῆ πεδιάς, ἀλλ' ἢ ὑγρὰ ἐπιφάνεια τοῦ Πελασγικοῦ κόλπου, ἧτις ὡς καθαρὸν κατεπτρον ἐκτείνεται ἐκ τῶν ἐρασμίων μεσημβρινοανατολικῶν ὑπωρειῶν τοῦ Πηλίου μέχρι τῶν ἀποτόμων ἀκτῶν τῆς παραφυάδος τῆς Ὀθρυος, ἣν ἐν τοῖς περὶ ὀρέων ἀπεκάλεσα Τραγεβοῦνι. Ὅπως εὖ ἢ Θεσσαλικῆ πεδιάς διὰ τῆς κειλίδος τῶν Τεμπῶν διανοίγεται πρὸς τὴν θάλασσαν, οὕτω καὶ ἐνταῦθα ὁ στενὸς πορθμὸς τῶν Τρικέρων φέρει τὰ ὕδατα τοῦ Αἰγαίου εἰς τὸν Πελασγικὸν κόλπον, ὅστις διὰ τοῦτο εἶναι ὡς

ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἤρεμος καὶ γαλήνιος, διὸ καὶ λίαν ἐπιτήδειος, ὅπως ἐρεθίσῃ τὴν δειλὴν φρένα τοῦ Θνητοῦ καὶ παραπέισῃ αὐτόν, ἵνα ἐγκαταλείψας τὴν στερεὰν γῆν ἐμπιστευθῇ τὴν ζωὴν καὶ τὴν τύχην του εἰς τὰ ἄστατα νῶτα τῆς θαλάσσης· διὸ καὶ ἐκ τῶν ἀκτῶν τοῦ κόλπου τούτου ἐξέπλευσεκατὰ τὴν μυθολογίαν τὸ πρῶτον πλοῖον τῆς Ἑλλάδος. Καὶ ἡ μὲν μεσημβρινὴ παραλία τοῦ κόλπου, εἶνε τραχεῖα, κατερχομένου ἀποτόμως τοῦ περιβάλλοντος αὐτὴν ὄρους· τρεῖς δὲ μόνον ὄρμίσκοι παρατηροῦνται ἐν αὐτῇ, ἐξ ὧν ὁ ἀνατολικώτερος εἶνε ὁ τοῦ Πτελεοῦ, δυτικώτερον δὲ τούτου ὁ καλούμενος Νίεσ, καὶ ἐτι δυτικώτερον τῆς Νέας Μιτσέλας. Ἡ δὲ δυτικὴ παραλία τοῦ Πελασγικοῦ κόλπου διαιρεῖται διὰ τοῦ ἀκρωτηρίου Ἀγκιστρίου, τῆς ἀρχαίας Πύρρας, εἰς δύο μείρας· καὶ ἡ μὲν νοτιωτέρα εἶνε ὀμαλὴ καὶ ἀμμώδης, καθότι μεταξὺ τοῦ κόλπου καὶ τῶν ὑπῤωρειῶν τῶν περικειμένων ὄρεων ἐκτείνεται ἐπὶ 2—4 ὥρας ἡ ὠραία πεδιάς τοῦ Ἀλμυροῦ, διαρρεομένη ὑπὸ τοῦ Ἀμφρύσσου καὶ Κοιαρίου· ἡ δὲ βορειότερα εἶνε πρὸς μὲν τὸ ἀκρωτήριο τῆς Πύρρας καὶ βορειότερον τούτου ἀπότομος καὶ τραχεῖα, κατὰ δὲ τὸ βορειότατον αὐτῆς σημεῖον, ἐνθα ὑπάρχει ὁ λιμὴν τοῦ Βώλου, εἶνε πηλώδης καὶ ποταμώχωστος, ὡς ἐκ τῆς πολλῆς ἰλύος, ἣν καταφέρει ὁ μέγιστος τῶν χειμάρρων τοῦ Πηλίου, ἐκβάλλων ἡμίσειαν ὥραν νοτιώτερον τῆς πόλεως Βώλου εἰς τὸν Πελασγικὸν κόλπον. Τερπνοτάτη δὲ εἶνε ἡ ἀρκτική παραλία τοῦ κόλπου· Ἐνταῦθα καταρρυται καὶ καταφύτοι πεδιάδες ἀφορίζουσι τὰ ὕδατα αὐτοῦ ἀπὸ τῶν ποδῶν τοῦ Πηλίου, ὅπερ ἐνιαχοῦ μόνον ἐκπέμπει βραχῶδεις πρρυφάδας κατερχομένας ἀποτόμως μέχρι τοῦ κόλπου· δυτικώτερα δὲ πασῶν εἶνε ἡ πεδιάς τοῦ Βώλου, διαρρεομένη ὑπὸ τοῦ Κραυσίνδωνος καὶ Ἀναίρου καὶ χωρίζομένη διὰ τοῦ βράχου τῆς Γορίτσας ἀπὸ τῆς ἐρασμιωτάτης τῶν παραλίῶν πεδιάδων τοῦ Πελασγικοῦ κόλπου, τῆς τῶν Λεχωνίων. Ἐνταῦθα ὑπάρχει ὄρμιςκος τις καλούμενος τῆς Ἀγριᾶς, ἀνατολικώτερον τοῦ ὁποίου προέχει ἐν τῇ θαλάσῃ γῆινος γλώσσα, σχηματιζομένη ἐκ τῆς ἰλύος, ἣν καταφέρει ὁ διαρρέων τὴν πεδιάδα Βρύχων (ποταμὸς τῶν Λεχωνίων). Λόφοι τινὲς ἀπότομοι χωρίζουσι τὴν πεδιάδα ταύτην ἀφ' ἐτέρας ἐπίσης εὐρείας καὶ καταφύτου καὶ διαρρεομένης ὑπὸ δύο ποταμίων. Ἐνταῦθα κεῖται ἕτερος ὄρμος ὁ τῶν *Καλῶν Νερῶν*· ἀνατολικώτερον ἡ παραλία τοῦ Πελασγικοῦ κόλπου καθίσταται ἀποτομωτέρα, καὶ μόνον μικραὶ τινες κοιλιάδες, ἡ τῆς Ἀρήσου, ἡ τοῦ Καλύμων καὶ ἡ τοῦ Χόρτου, χωρίζουσιν ἀπ' ἀλλήλων τὰς μέχρι τῆς παραλίης κατερχομένας λοφώδεις ἐκφυάδας τοῦ Πηλίου· χαριστάτη δὲ εἶνε ἡ ἀνατολικωτάτη ἀρκτική παραλία πεδιάς τοῦ κόλπου, ἐνθα ὑπάρχει ὁ ἀσφαλέστατος λιμὴν αὐτοῦ, ὁ τῆς *Μιθίρας*, οὗ τινος τὰ διευγῆ καὶ βαθέα ὕδατα οὐδέποτε σχεδὸν ταράσσονται ὑπὸ τρικυμίας. Τραχεῖα δὲ καὶ ἀπότομος εἶνε ἡ ἀνατολικὴ παραλία τοῦ κόλπου, περιβαλλομένη ὑπὸ τῆς ὀρεινῆς σειρᾶς τῆς χερσονήσου τῶν Τρικέρων· μόνον δὲ κατὰ τὸ νοτιώτατον αὐτῆς σημεῖον οὐχί

μακρὰν τῆς εἰσόδου τοῦ κόλπου ὑπάρχει ὁρμίζκος τῆς ὁμώνυμος τῆς χερσονήσου. Καὶ ἡ μὲν εἰσὸς τοῦ κόλπου, κειμένη μεταξὺ τοῦ Αἰαντείου καὶ τοῦ Ποσειδίου, ἔχει μόλις τριῶν μιλίων ἔκτασιν· ἡ δὲ ἀπὸ τῆς εἰσόδου μέχρι τοῦ δυτικωτάτου σημείου τοῦ κόλπου, ἧται τοῦ λιμένος τοῦ Βώλου, ἀπόστασις εἶνε μιλίων δέκα ὀκτώ· τσαύτη δὲ σχεδὸν εἶνε καὶ ἡ ἀρκτικομεσημβρινὴ διαμέτρος τοῦ κόλπου ἀπὸ τῶν ὑπωρειῶν τοῦ Πηλίου μέχρι τῶν τοῦ Τραχυδουρίου. Ὑφαλαί ἐν τῷ κόλπῳ δὲν παρατηροῦνται, δύο δὲ βράχιοι ἐξέχουσι ἐκ τῆς ἐπιφανείας αὐτοῦ πρὸ τοῦ ἀκρωτηρίου τῆς Πύργου, *Λευκαλίωρ* καὶ *Πύργου* καλούμενοι ὑπὸ τοῦ Στράβωνος· τέσσαρα δὲ χαριέστατα καὶ κατάφυτα νησίδρια παρατηροῦνται ἐν τῷ κόλπῳ, ὁ παρὰ τὴν Μιλίαν *Αἰατᾶς* καὶ παρ' αὐτὸν ἡ *Πρασουδα*, τὰ οἷα μακρὰν τῆς εἰσόδου τοῦ κόλπου *Πηλιαῖα Τρίκερι*, ἡ ἀρχαία *Κικεῖηθος*, καὶ ὁ καταντικρὸ τῆς Νέας Μιτσέλης *Ἅγιος Νικόλαος*· παρὰ δὲ τὰ Παλαιὰ Τρίκερι ὑπάρχουσι καὶ ἕτεραί τινα νησίδρια, *Μικρὰ* καλούμενα, βραχῶδη, καὶ ἄγονα. Ὁ Πελασγικὸς κόλπος ἐνέχει πολλοὺς καὶ πικνοδαπεῖς ἰχθύς.

Μεταξὺ τῶν ἤδη εἰς τὸ δεύτερον μέρος τῆς παρούσης πραγματείας, ἧται εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς Θεσσαλίας.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

ΙΣΤΟΡΙΑ

Ἡ Θεσσαλία ἦτο ἡ παναρχαία κοιτίς τῶν πλείστων ἑλληνικῶν φυλῶν, αἵτινες βραδύτερον κατελοῦσαι μεσημβρινώτερον γατόκησαν ἐν τε τῇ στερεᾷ Ἑλλάδι καὶ ἐν τῇ Πελοποννήσῳ. Καὶ πρῶτοι μὲν κάτοικοι αὐτῆς μνημονεύονται οἱ Πελασγοί, οἵτινες, ἀνευρισκόμενοι κατὰ τὴν παναρχαίαν ἐποχὴν ἐφ' ἀπάσης σχεδὸν τῆς Ἑλληνικῆς χερσονήσου, ἐπεπόλασαν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον κατὰ τὴν Θεσσαλίαν, καλουμένην διὰ τοῦτο ὑπὸ τῶν ἀρχαίων ποιητῶν *Πελασγικὴν Ἄργος* βραδύτερον, ἀφοῦ ἐπῆλθον αἱ ἑλλ. φυλαὶ τῶν Δωριέων, Μινυῶν, Αἰολέων καὶ Ἀχαιῶν, μέρες μὲν τῶν προὑπαρχόντων Πελασγῶν κατῆλθε μεσημβρινώτερον, μέρες δὲ παρέμεινεν ἐν τῇ ἀρχαίᾳ κατοικίᾳ, ἀπορροφηθὲν ὑπὸ τοῦ ἰσχυροτέρου τὴν διάνοιαν ἑλληνικοῦ στοιχείου. Καὶ οἱ μὲν Δωριεῖς κατέσχον τὴν παρὰ τὰς ὑπώρειας τοῦ Ὀλύμπου χώραν, τὴν τότε μὲν ὑπ' αὐτῶν *Δωρίδα* καλουμένην, κατόπιν δὲ *Ἰστιαίωτιδα* καὶ *Περγαίαν* (Ἡρ. 1, 56. Στ. ὡς ἀν.)· οἱ δὲ Αἰολεῖς κατόκησαν τὴν ἄνω θεσσαλικὴν πεδιάδα, κληθεῖσαν τότε *Αἰολίδα* κατὰ τὸν Ἡρόδοτον· οἱ δὲ Ἀχαιοὶ κατέλαβον τὴν Φθιώτιδα καὶ οἱ Μινυαὶ τὰς ἀκτὰς τοῦ Πελασγικοῦ κόλπου, ἐνθα ἤκμαζεν ἡ πρωτεύουσα αὐτῶν Ἰωλκός. Ἐπὶ τῆς ἐποχῆς ταύτης ἤκμασαν ἐν τῇ Θεσσαλίᾳ αἱ ὑπὸ τῆς μυθολογίας μνημονευσόμεναι βασιλεῖαι, ἐξ ὧν δύναται τις νὰ εἰκάσῃ τὴν ἰσχὺν καὶ τὴν εὐημερίαν, εἰς ἣν προήχθη ἡ χώρα αὕτη κατὰ τοὺς παναρχοίους ἐκείνους χρόνους. Καὶ ἐν μὲν τῇ Φθιώτιδι ἐβασίλευεν ὁ υἱὸς τοῦ Περμηθέως καὶ τῆς Κλυμένης Δευκαλίων μετὰ τῆς συζύγου αὐτοῦ Πύρρας, τῆς θυγατρὸς τοῦ Ἐπιμηθέως καὶ τῆς Πανδώρας, ἀφ' ὧν κατὰ τοὺς μυθολογικοὺς χρόνους καὶ σύμπασα ἡ Θεσσαλία ἐκαλεῖτο *Περγαία* καὶ *Πανδώρα* (Στρ. 9. 443). Υἱοὶ τοῦ Δευκαλίωνος ἦσαν ὁ Ἕλληρ, ἐξ οὗ καὶ σύμπασαι αἱ τὴν ἑλληνικὴν χερσονήσον ὑπὸ διάφορα ὀνόματα κατοικοῦσαι φυλαὶ ἐκλήθησαν μετὰ τοὺς ὀμηρικοὺς χρόνους *Ἕλληνες* (Θουκ. 1. 3.), καὶ ὁ Ἀμφικτύων, ὁ ἰδρυτὴς τοῦ Ἀμφικτυονικοῦ συνεδρίου· ὥστε οὐ μόνον τὸ ὄνομα, ἀλλὰ καὶ ὁ μόνος καὶ ἀρχαιότατος δεσμὸς ὅστις συνήνωσε πρὸς ἀλλήλας τὰς διαφόρους ἑλληνικὰς φυλάς, ἔλκουσι τὴν ἀρχὴν αὐτῶν ἀπὸ τῆς Θεσσαλίας. Ἐπὶ τοῦ Δευκαλίωνος συνέβη κατὰ τὰ μυθολογούμενα καὶ ὁ ὁμώνυμος κατακλυσμὸς, τὴν ὑπαρξίν τοῦ ὁποίου δικαιολογεῖ ἐπαρκῶς ἡ μνημενευθεῖσα ἡδὴ ἀνωτέρω διαρρύθμισις τῆς Θεσσαλικῆς γῆς.

Ἄλλοι βασιλεῖς κατὰ τοὺς μυθολογικοὺς χρόνους μνημονεύεται ὁ Ἄδμη-
 τας, ὁ υἱὸς τοῦ Φέρητος, βασιλεύσας ἐν ταῖς Φεραῖς, τοῦ ἑπείου τὰ παι-
 μνικὰ καὶ τοὺς ἵππους ἐβίσκιν ὁ Ἀπόλλων κατὰ προσταγὴν τοῦ Διὸς διὰ
 τὸν φόνον τῶν Κυκλώπων. Συζυγὸς τοῦ Ἄδμητου ἦτο ἡ Ἀλκαστία, ἡς
 τὴν συζυγικὴν ἀγάπην καὶ τὸν ὑπὲρ τοῦ συζύγου θάνατον ἐξόμνησεν ὁ
 Εὐριπίδης ἐν τῇ ὁμωνύμῳ τραγωδίᾳ.

Οὐχὶ μακρὰν τῶν Φερῶν παρὰ τὰς ἀκτὰς τοῦ Πελοποννησίου κόλπου
 ἐβασίλευεν ἐν τῇ Ἰωλκῷ ὁ υἱὸς τοῦ Ποσειδῶνος καὶ τῆς Τυρῆος Πηλεΐας,
 ἐπὶ τοῦ ἑπείου συνέθη κατὰ τοὺς μυθολογικοὺς ἢ Ἀργοναυτικὴν ἐπιπλο-
 τεῖαν διὰ τὴν ἀκόλουθον αἰτίαν. Χρησμοὶ ἐδόθη εἰς τὸν Πηλεΐαν ἐρωτή-
 σαντα τὸ μαντεῖον ἂν ἀσφαλῶς κατέχη τὴν βασιλείαν, νὰ προσέχη ἀπὸ
 τοῦ μενοεικέλου θύων δὲ ποτε εἰς τὸν Ποσειδῶνα, εἶδε προσερχόμενον τὸν
 Ἴκσιον μενοεικέλον, ὡς ἀπολέσαντα τὸ ἕτερον τῶν πειλίων αὐτοῦ
 κατὰ τὴν εἰσβολὴν τοῦ παρρηϊέντου τὴν Ἰωλκὸν καὶ ὑπὸ βασιλῶν ἐξογ-
 κωθέντος Ἀνακτοῦ θεωρήσας ἐὰν μὲν ὁ Πηλεΐας ὡς ὑπὸ τοῦ χρησμοῦ ὑπο-
 δηλούμενον, προσέταξεν αὐτῷ, ὅπως κείνη τὸ ἐν τῇ Κολχίδι εὐρισκόμε-
 νον χρυσόμικλον εἶρας, ἦτοι τὸ εἶρας τοῦ κριτοῦ, ἐπὶ τοῦ ἑπείου μετα-
 κριμίσθη εἰς Κολχίδα ὁ Φριξέας, ὁ υἱὸς τοῦ Ἀθωνάκτου. Ἀναλαθὼν δὲ ὁ
 Ἴκσιον προθύμως τὸ ἔργον, προσεκάλεσε ἀνακτιλήπτερας τοὺς ὄναμα-
 στικτοῦς κατὰ τὴν ἐπαχὴν ἐκείνην ἡλικίαν, τῆς Ἑλλάδος καὶ μεταξὺ
 ἄλλων τὸν Θησεύς, τὸν Ἡρακλῆα, τὸν Τελαμόνα, τὸν Κρίστρα καὶ Πο-
 λυδεύκη, τὸν Πηλεΐα καὶ λοιποὺς, εἰσὶν, ἐπιβάντες ἐπὶ τῆς ὑπὸ τοῦ
 Ἀργεῦ ἐξ ἰλκτῶν τοῦ Πηλείου κατασκευασθείσης Ἀργεὺς ἀπέπλευσαν ἐκ
 τῶν ἀκτῶν τῆς Ἰωλκῆ εἰς τὸν Εὐξείνιον Πόντον. Καὶ κυβερνήτης μὲν τοῦ
 πλοίου ἦτο ὁ Θεσσαλὸς Εἶφος, ὁ υἱὸς τοῦ Φόρβαντος, μαντεῖς δὲ ὁ Ἴδ-
 μων, ὁ υἱὸς τοῦ Ἀπόλλωνος, καὶ ὁ ἐκ τῶν ὀχθῶν τοῦ Τίταρησιου κατελ-
 θῶν Παρρηϊδὸς Μήδης, ὁ υἱὸς τοῦ Ἀμυκῆος καὶ τῆς Ἀργονίδος συνέ-
 πλεε δὲ καὶ ὁ ἐκ τῆς Περίου αἰετὸς Ὀρφεύς, παρρηϊθῶν τὰς λύπας καὶ
 εἰκλῶν τὰς εἰρήσας τῶν συμπλωτῆρων. Καὶ ὁ μὲν Ἴκσιον, ἀφιχθεὶς μετὰ
 τῶν συνεπιπλοίων του εἰς τὴν Κολχίδα κατώρθωσε διὰ τῆς ἐμμανῶς ἐρα-
 σθείσης αὐτοῦ κόρης τοῦ βασιλέως τῆς γῶρας ἐκείνης Λιήτου, τῆς Μη-
 δεικῆς, νὰ φανεύσῃ τὸν φυλάτταντα τὸ χρυσεῦν εἶρας πυρίπνεον ἄρκεντα
 καὶ νὰ ἀπεκρίμῃ αὐτὸ εἰς τὴν Ἰωλκὸν πρὸς τὸν Πηλεΐαν ἢ δὲ παρκα-
 λουθήσασα αὐτὸν Μήδειαν, ὅπως καταστρέψῃ τὸν Πηλεΐαν, παρίειπε τὰς
 θυγατέρας αὐτοῦ νὰ κατακόψωσιν εἰς τεμάχια τὸν γέροντα πατέρα των
 καὶ βράσωσιν αὐτὰ εἰς λίθον μετὰ ἰχθυϊκῶν βιτκινῶν, ὡς αὐτὴ παρέ-
 σχε, λέγουσα ὅτι οὕτως ἠδύνατο νὰ ἀνανεωθῇ ὁ γέρον πατήρ των. Καὶ ὁ
 μὲν Πηλεΐας οὕτω καταστράφη, ὁ δὲ εἰσαδεχθεὶς αὐτὸν Ἀκαστας τὸν μὲν
 Ἴκσιον καὶ τὴν Μήδειαν ἐδίωξεν ἐκ τῆς Ἰωλκῆ, τὸν δὲ πατέρα αὐτοῦ
 ἐθαψε μεγαλοπρεπῶς, καταστήσας εἰς τιμὴν αὐτοῦ καὶ ἀγῶνα ἐπιταφίαν,
 εἰς ἃν παρευρέθησαν ἅπαντες οἱ ἀριστεῖς τῆς Ἑλλάδος.

Οὐχὶ μακρὰν δὲ τῆς Ἰωλκοῦ, ἐν τῇ Φθίᾳ, ἐβασίλευεν ὁ υἱὸς τοῦ βασι-
 λέως τῆς Αἰγίνης Δίακου, ὁ Πηλεὺς, ὅστις, φονεύσας μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ
 Τελαμῶνος τὸν ἑτερομήτριον μικρότερον αὐτοῦ ἀδελφόν, κατέφυγεν εἰς Φθίαν
 παρὰ τῷ βασιλεύοντι Εὐρύτῳ, εὐτινας γήμας τὴν θυγατέρα Ἀντιγόνην
 ἔλαβε προῖκα τὸ τρίτον μέρος τοῦ βασιλείου, μετονομάσας καὶ τοὺς ἐγγω-
 ρίους κατοίκους Μυρμιδόνας, ὁμωνύμους τῶν τῆς Αἰγίνης· παρρυεθεῖς δὲ
 εἰς τὸν ἐπιτάφιον ἀγῶνα τοῦ Πελίου ἐν Ἰωλκῷ ἐνίκηθη ὑπὸ τῆς θυγατρὸς
 τοῦ Ἰάσονος Ἀταλάντης, ἀλλ' ἰδοῦσα αὐτὸν ἢ σύζυγος τοῦ Ἀκάστου
 Ἀστυδάμεικ, ἠράσθη αὐτοῦ περιπαθῶς, καὶ μὴ ἐνηθηῖσα νὰ ἐπιτύχη τοῦ
 σκοποῦ, τὸν διέβαλεν εἰς τὸν σύζυγόν της· ὁ δὲ Ἀκάστος φανερώς μὲν δὲν
 ἠθέλησε νὰ κακοποιήσῃ τὸν Πηλέα, ἀλλ' ἀπαγαγὼν αὐτὸν εἰς θήραν
 ἐγκατέλειπεν ἐν τῇ ἐρημίᾳ εἰς βορὰν τῶν θηρίων· ἐκεῖ δὲ παρατυχὼν ὁ
 Χείρων παρέλαβε καὶ διεφύλαξεν αὐτὸν εἰς τὸ ἐπὶ τοῦ Πηλίου ἄντρον τοῦ
 εὐτύω δὲ σωθεῖς ὁ Πηλεὺς καὶ πολεμήσας πρὸς τὸν Ἀκάστον, ταῦτον μὲν
 ἐνίκησε καὶ ἐκυρίευσεν τὴν Ἰωλκὸν· τὴν δὲ συκοφαντήσασαν αὐτὸν Ἀστυ-
 δάμειαν κατέσφαξε. Μετὰ δὲ τὸν θάνατον τῆς συζύγου αὐτοῦ Ἀντιγόνης
 ἔδωκαν οἱ θεοὶ εἰς τὸν Πηλέα διὰ τὴν ἀρετὴν σύζυγον μίαν τῶν Νηρηί-
 δων, τὴν Θέτιν, ἣτις ἔτεκεν αὐτῷ τὸν ποδῶκη Ἀχιλλέα, ἐπὶ τοῦ ὑποίου
 συνέβη καὶ ἡ Τρωϊκὴ ἐκστρατεία. Καὶ δὲν ἡγεμόνευσαν μὲν ταύτης, ὅπως
 τῆς Ἀργοναυτικῆς, οἱ ἐκ Θεσσαλίας ἀρχηγοί, ἀλλὰ συμμετέσχον αὐτῆς
 ἄπασαι αἱ πόλεις τῆς Θεσσαλίας, ἣτις παρέσχε συγχρόνως καὶ τὸν ἐπι-
 σημότατον τῶν ἡρώων, ὅστις διὰ τῆς ἀνδρείας του συνετέλεσε τὰ μέγιστα
 εἰς τὴν ἐκπολιόρκησιν τοῦ Ἰλίου, τὸν μνημονευθέντα Ἀχιλλέα· καὶ ἐν τῷ
 καταλόγῳ δὲ τῶν νεῶν καταλέξας ὁ ποιητὴς ἅπαντας τοὺς ἐκ τῆς λοιπῆς
 Ἑλλάδος συμμετασχόντας τῆς ἐκστρατείας, προβαίνει εἰς τὴν ἀπαρίθμη-
 σιν τῶν ἐκ τοῦ Πελασγικοῦ Ἀργῶν ὁρμωμένων διὰ νέας ἐπικλήσεως πρὸς
 τὰς Μούσας, ὅπερ δεῖκνυει τὴν σημασίαν, ἣν εἶχον αἱ ἐν τῇ χώρᾳ ἐκείνῃ
 ἡγεμονεῖαι κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους. Καὶ τῶν μὲν κατοίκων τῆς Μελι-
 θείας καὶ τῆς Θαυμακίας καὶ τῆς Τραχειᾶς Ὀλιζῶνος ἤρχεν ὁ τόξων εὐ-
 εἰδῶς Φιλοκτήτης, τοὺς δὲ κατοίκους τῶν Φερῶν, τῆς Βοιθῆς, τῶν Γλα-
 φυρῶν καὶ τῆς Ἰωλκοῦ ὠδήγει ὁ υἱὸς τοῦ Ἀδμήτου Εὐμηλῆς· τῶν Μα-
 γνήτων ἤρχεν ὁ Πρόθοος καὶ τῶν Αἰνιάνων καὶ Περραιθῶν ὁ Γονεύς· τῶν
 κατοίκων τῆς Ἀργίσης, Γυρτώνης, Ὀρθης, Ἠλώνης καὶ Ὀλοσσῶνος
 ἡγεμόνευεν ὁ μενεπτόλεμος Λαπίθης Πολυποίτης· τῶν δὲ τοῦ Ὀρμινίου,
 Τιτανίου καὶ Ἀστερίου ὁ Εὐρύπυλος, ὁ υἱὸς τοῦ Εὐαίμονος· οἱ δὲ εὖο παῖ-
 δες τοῦ Ἀσκληπιοῦ, οἱ ἀγαθοὶ ἰητῆρες Ποδαλείριος καὶ Μαχάων, ἡγούντο
 τῶν κατοίκων τῆς Τρίκκης, Ἰθώμης καὶ Οἰχαλίας· ὁ Πρωτεσίλαος ἤρχε
 τῶν κατοίκων τῆς Φυλάκης, τῆς Πυράσου, τῆς Ἰτωνος, τοῦ Ἀντρέωνος καὶ
 τοῦ Πτελεοῦ· καὶ τέλος τῶν κατοίκων τῆς Ἄλου, τῆς Ἀλόπης, τῆς Τρη-
 χίνος, τῆς Φθίας καὶ τῆς καλλιγύναικος Ἑλλάδος ἡγεμόνευεν ὁ Πτολί-
 πορθος καὶ θεοῖς ἐπιείκελος Ἀχιλλεύς, ὁ διασημότατος τῶν ἡρώων τῆς

Τρωϊκῆς ἐκστρατείας, τοῦ ὁποίου τὴν γένεσιν καὶ τὴν ὑπ' αὐτοῦ καταστροφὴν τῆς Τροίας προανήγγειλαν αἱ Μοῦσαι, περὺρεθειῖσαι εἰς τοὺς γάμους τοῦ Πηλέως καὶ τῆς Θέτιδος, τὴν δὲ ἀνατροφὴν ἀνέλαβον ὁ σοφώτατος καὶ δίκαιότατος τῶν συγχρόνων του, ὁ Κένταυρος Χείρων, διδάξας εἰς αὐτὸν τὴν τέχνην τοῦ πολέμου καὶ τοῦ λόγου, τὸ δὲ ἄνομα αὐτοῦ παρέδωκεν ἀθάνατον εἰς τὰς ἐπερχομένας γενεὰς ἢ Μοῦσα τοῦ Ὀμήρου.

Ἄλλὰ δυστυχῶς μετὰ τοῦ Ἀχιλλέως παρέρχεται καὶ ἡ ἐν τῇ παιδικῇ ἡλικίᾳ ἀκμὴ καὶ λαμπρὴ τῆς Θεσσαλίας, καὶ βραχύτερον, ὅτε ἡ ἀνευρωθεῖσα μεσηλιθρινωτέρα Ἑλλάς ἀνέβη περίλαμπρος ἐπὶ τῆς σκηνῆς τῆς παγκοσμίου ἱστορίας, διαπραχθεὶσα θαυμάσια ἐν τε τῇ ἐπιστήμῃ καὶ τῇ τέχνῃ, ὁ Θεσσαλός, ἐντρυσθὼν ἐν τῇ ὠραίᾳ αὐτοῦ γῆ, δὲν δύναται νὰ ἀμιλληθῆ οὔτε ὑπὸ πολιτικὴν οὔτε ὑπὸ ἐπιστημονικὴν, οὔτε ὑπὸ καλλιτεχνικὴν ἐποψὴν μὲ τοὺς νοτιωτέρους ὁμοεθνοὺς του. Διὸ καὶ σπανίως μνημονεύεται ἡ Θεσσαλίς ὑπὸ τῶν ἀρχαίων συγγραφέων ἐν τῇ ἱστορικῇ ἐποχῇ· μόνον δὲ κατὰ τοὺς Ῥωμαίους χρόνους, ὅτε ἡ εὐρεῖα τῶν Θεσσαλῶν γῆ ἦτο ἡ πελαίστρα, ἐν ἣ συνεκροτήθησαν αἱ κρίνασσι τὴν τύχην τοῦ ἀρχαίου κόσμου μάχαι, ἀνευρίσκωμεν ταύτην συχνότερον ἀναφερομένην ἐν τοῖς ἱστορικοῖς συγγραμμάσι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης.

Ἄλλὰ πρὶν προδῶ εἰς τὴν ἀρχήν τῶν κατὰ τοὺς ἱστορικοὺς χρόνους περιπετειῶν τῆς Θεσσαλίας, πρῶτα σὺν ἐθνολογικῆς τινας πληροφορίας περὶ τῶν κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ἐν αὐτῇ ἐνοικοῦντων ἐθνῶν. Εἶνε δὲ ταῦτα οἱ Πελασγοί, οἱ Αἴμονες, οἱ Δωριεῖς, οἱ Αἰολεῖς, οἱ Ἐπτανηῶται, οἱ Φλεγεῖαι, οἱ Περραιβοί, οἱ Μάγνητες, οἱ Αἰνιᾶνες, οἱ Δόλοπες, οἱ Μυρμιδόνες, οἱ Ἀγαιοί, οἱ Κένταυροι, οἱ Λαπίθαι καὶ οἱ Ἕλληνες.

Καὶ οἱ μὲν *Πελασγοί* θεωροῦνται γενικῶς ὑπὸ τῶν ἀρχαίων συγγραφέων ὡς οἱ πρῶτοι κάτοικοι συμπάσης τῆς ἐλληνικῆς γερσονήτου, ἦτις διὰ τοῦτο ἐκκληῖτο κατὰ τὸν Ἡρόδοτον καὶ *Πελασγία* (2, 56)· ἀλλὰ καὶ αἱ μετὰ ταῦτα ἀπ' ἀλλήλων διακριθεῖσαι ἐλληνικαὶ φυλαί, οἱ Δωριεῖς, οἱ Αἰολεῖς καὶ οἱ Ἴωνες, ἐκκληῖντο κατὰ τὸν αὐτὸν συγγραφέα ἐν τοῖς ἀρχαιότεροις χρόνοις *Πελασγοί* (7, 94, 95, 8, 44, 1, 56, 57, 146)· φαίνονται ὅμως οἱ Πελασγοὶ πλησιάζοντες μᾶλλον πρὸς τοὺς Αἰολεῖς, ὡς ἐκ τινος χωρίου τοῦ Στραβῶνος (5, 221) καὶ τοῦ Ἡροδότου (8, 44) καταφαίνεται· ἡ δὲ γλῶσσα αὐτῶν κατὰ τὸν Ἡρόδοτον, κρίνοντα ἐκ τῶν κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοῦ σωζομένων Πελασγικῶν πολισμάτων τῆς Πλακίης καὶ Σκυλακίης παρὰ τὴν Κυζικὸν καὶ τὴν Κρητῶνα, δὲν ἦτο Ἑλληνικὴ, ἀλλὰ βάρβαρος, ἴσως ἢ ἀκατέργαστος προμήτωρ τῆς Αἰολικῆς διαλέκτου ἀναφαινόμενοι ἐδὲ οἱ ἀρχαιότατοι οὗτοι κάτοικοι τῆς ἐλληνικῆς γερσονήσου εἶτε ὡς μόνιμοι κάτοικοι χώρας τινὸς ἐκχερσύντες τὰς πεδινὰς, *Ἄργη* ὑπ' αὐτῶν καλουμένας, καὶ κτιζόντες κυκλωπεῖας ἀκροπόλεις *Λαρίσας* ὀνομαζομένας, ἢ ὡς πλάνητες θαλασσοπόροι, κατοικοῦντες τὰς νήτους καὶ γνωστοὶ ὑπὸ τὸ ὄνομα *Τυρρηγικοὶ Πελασγοί*. Καὶ ὁ μὲν Ἐφορος παρὰ Στρά-

θωνι πρώτην αὐτῶν ἐστὶν νομίζει τὴν Ἀρχαίαν, ἐξ ἧς ὀρυθηθέντες κα-
 τέλαθον ἄπασαν τὴν Ἑλλάδα καὶ ἔτι καὶ τὴν Θεσσαλίαν, Πελασγικὸν
 Ἄργος ὑπ' αὐτῶν κληθεῖσιν· ὁ δὲ Ἀντακίδας (Στρ. ὡς ἄν.) πρώτους,
 φησὶν, αὐτοὺς τὰ περὶ Λῆμον καὶ Ἰμβρον κτίσαι, καὶ τούτων τινὰς καὶ
 μετὰ Τυρρητῶν εἰς Ἰταλίαν συναρξαι. Ἡ δευτέρα αὕτη τῶν γινωμῶν φαί-
 νεταί μοι πιθανώτερα· διότι κατὰ τοὺς νεωτέρους ἐθνολόγους οὐ μόνον οἱ
 Πελασγοί, ἀλλὰ καὶ πάντα τὰ κατοικήσαντα τὴν ἑλληνικὴν χερσόνησον
 φύλα, ἀνήκοντα εἰς τὴν Ἀρίαν φυλὴν, προῆλθον ἐξ Ἀσίας πιθανώτατα
 δὲ κατὰ τὴν ἐκ τῆς ἀσιατικῆς εἰς τὴν ἑλληνικὴν παραλίαν μετάβασιν
 κατελάμβανον πρῶτον τὰς ἐν τῷ μέσῳ κειμένας νήσους, καὶ ἐκεῖθεν ὀρῶ-
 μενοι ἐνοκίζοντο κατ' ἀρχὰς μὲν ἐπὶ τῶν ἑλληνικῶν παραλίῶν καὶ μετὰ
 ταῦτα ἐν τῇ μεσογαίᾳ. Τοιοῦτους τινὰς σταθμοὺς ἐπέσκησαν ἴσως καὶ οἱ
 Πελασγοί ἐν τῇ Ἰμβρῷ καὶ Λήμῳ καὶ Λέσβῳ καὶ ἄλλαις νήσοις τοῦ
 Αἰγαίου, ἐκεῖθεν δὲ κατῆλθον εἰς τὰς ἑλληνικὰς ἀκτὰς, καὶ ἔτι εἰς τὴν Θεσ-
 σαλίαν διὰ τοῦ ὑπ' αὐτῶν κληθέντος Πελασγικοῦ κόλπου, καταλαβόντες
 τὴν ἐκ τῶν δυτικῶν ἀκτῶν αὐτοῦ μέχρι τῶν ὑπωρείων τοῦ Ὀλύμπου ἐκ-
 τεινομένην πεδιάδα, τὴν ἔκτοτε κληθεῖσιν Πελασγιώτιδα. Ἐκεῖθεν ἰεῖ,
 ἐκτεινόμενοι πρὸς δυσμὰς καὶ ὑπερβάντες τὰ ἀφορίζοντα τὴν Θεσσαλίαν
 ἀπὸ τῆς Ἠπείρου ὄρη, κατώκησαν καὶ τὴν Ἠπειρον, μετακομίσαντες ἐκεῖ
 καὶ τὴν λατρείαν τῆς μεγάλης αὐτῶν θεότητος, τοῦ Διός, τοῦ ὑπὸ τοῦ
 Ὀμήρου ἐπικαλουμένου Πελασγικοῦ. Βραδύτερον δέ, ἐπερχομένων νεωτέ-
 ρων φυλῶν, οἱ Πελασγοί ἐτραπήσαν μεσημβρινώτερον ἄλλ' ἤδη ἀπὸ τῶν
 ὀμηρικῶν χρόνων τὸ ὄνομα αὐτῶν ἤρχιστε νὰ ἐκλίπη, ἀντικαθιστάμενον ὑπὸ
 τῶν Ἀχαιῶν, Δωριέων, Αἰολέων, Ἴώνων, καὶ τέλος ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων.
 Καὶ ὅτι μὲν μεταξὺ τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους καὶ τῶν ἀρχαιστάτων κατοίκων
 τῆς Ἑλλάδος Πελασγῶν ὑπῆρχε διαφορὰ τις καταφαίνεται ἐκ πλείστων
 χωρίων τῶν ἀρχαίων συγγραφέων (Ἐκκτ. παρὰ Στρ. 7, 321. Θεουκυδ. 1,
 3. Διον. Ῥωμ. Ἀρχ. 1, 17) ὅτι ὅπως μικρὸν καὶ κατ' ὀλίγον ἡ ἀρχαία
 ἐκείνη καὶ βάρβαρος πελασγικὴ φυλὴ συνεταυτίζετο λεληθότως μὲ τὴν
 κατόπιν ἀδιαφαινουμένην ἑλληνικὴν, εἶνε ἰδέα ἐκφρασθεῖσα ὑπὸ πολλῶν νεω-
 τέρων φιλολόγων (Bernhardy Griech. Liter 190), καὶ οὐχὶ ἀπίθανος φαί-
 νομένη ἐκ τῶν μνημονευθέντων χωρίων τοῦ Ἡροδότου. Κατὰ δὲ τοὺς νεω-
 τάτους χρόνους ὁ Hahn καὶ ὁ Γάλλος Benlöv, στηριζόμενοι ἐπὶ γλωσσο-
 λογικῶν τινῶν λίαν ἀνεπαρκῶν παρατηρήσεων, παραδέχονται τοὺς Πε-
 λασγοὺς ὡς τοὺς προγόνους τῶν νῦν Ἀλβανῶν. Λεῖψανα τῆς πελασγικῆς
 φυλῆς θεωροῦνται τὰ Κυκλώπεια καλούμενα τείχη, συνισταμένα ἐξ ὑπερ-
 μεγέθων πολυγώνων καὶ ἀκατεργάστων λίθων, οἱ Θησαυροί, ὑπόγεια εἰκο-
 δομήματα, παρατηρούμενα ἐν τῇ ἀκροπόλει τῆς Φαρσάλου καὶ τῶν Μυ-
 κηνῶν, καὶ τέλος οἱ τύμβοι, ἧτοι ὑποχθόνιοι θόλοι μετὰ νεκρικῶν θαλαμῶν,
 ἀναγνωριζόμενοι διὰ γηλοσικῶν ἐπιγραμμάτων, ὧν πλεῖστα παρατηροῦνται
 κατὰ τὴν Πελασγιώτιδα τῆς Θεσσαλίας.

Οἱ δὲ Περραιβοί, ἀνήκοντες εἰς τὴν πελαγονικὴν φυλὴν (Αἰσχ. Ἰκίτ. 256· Σίμ. καὶ Ἰερ. πρὸς Στρ. 9, 441) καὶ κατοικοῦντες κατ' ἀρχαίαν τὴν περὶ τὸν Ὀλυμπονόρειν ἠχώρον καὶ τὰ περὶ αὐτὸν πεδία, ἐξηλαθήσαν κατόπιν ὑπὸ τῶν ἐκ βορρᾶ εἰσελασσάντων Λαπιθῶν, καὶ μέρος μὲν αὐτῶν ἐγκατέστη εἰς τὰ ἐσπέρια τῆς Πίνδου, μέρος δὲ παρέμεινε κατοικοῦν πεδινὰς τινὰς πόλεις, ἀνάμικτοι μετὰ τῶν Λαπιθῶν, ὑποταχθέντες κατόπιν εἰς τοὺς Λαριστίους, μέρος δὲ ὑπεχώρησε πρὸς τὰ ἐσπέρια τοῦ Ὀλύμπου, πρόσχωρον ὃν τοῖς Μακεδόσι (Στρ. 9, 443). Ἐκεῖ λοιπὸν περὶ τὴν ἰσθμὸν αὐτῶν πόλιν, τὴν Δωδεώνην, συσταλέντες εἰμίμεναν καθ' ἅπασαν τὴν ἀρχαιότητα αὐτόνομοι, γυμνάσιον ἔχοντες ἐκ τῶν Θεσσαλῶν καὶ φόρου μόνον ὑποτελεῖς ὄντες, συχνάκις δὲ κατεργάζοντο ἐκ τῶν ὄρειων ἐπιγείροντες εἰς ἐπιχόστας τοὺς πενήτας (Ἀριστ. Πελοπ. 11, 62) ὡς φυλὴν δὲ αὐτόνομος καὶ σπουδαία ἦτο μέλος τοῦ Ἀμφικτυονικοῦ συνεδρίου. Οἱ Περραιβοὶ μνημονεύονται συχνάκις ὑπὸ τῶν ἀρχαίων συγγραφέων μετὰ τῶν Μαγνητῶν, Ἀχαιῶν, Δολοπίων καὶ Θεσσαλῶν ἐπὶ τοῦ Στράβωνος ὅμως τὸ ὄνομα αὐτῶν ἤρχιστο καὶ ἐκλίπη.

Πλησίον τῶν Περραιβῶν κατοικοῦν οἱ Αἰνιᾶνες ἐν τῷ Δωτίῳ πεδίῳ κατόπιν δὲ εἰσελασσάντων τῶν Λαπιθῶν μέρος μὲν ἐκείνων ἐξηλάθη εἰς τὴν Οἴτην, ἐνθα ἐδυναστεύσαν ἀφαιρέσαντες μέρη τινὰ τῶν Δωριέων καὶ Μαλιέων, τινὲς δ' αὐτῶν ἐμείναν περὶ τὸν Κύρον, ὄρος Περραιβικόν, ἀνάμικτοι μετὰ τῶν Περραιβῶν (Στρ. ὡς ἄν).

Περὶ δὲ τῶν Αἰμενίων οὐδὲν παρεῖσθη ἡμῖν ὑπὸ τῶν ἀρχαίων συγγραφέων ἴσως δὲ ἐξ αὐτῶν ἐκκλίθη ἡ Θεσσαλία καὶ Αἰμενία.

Ἄλλὰ καὶ περὶ τῶν Λαπιθῶν καὶ Κενταύρων ὀλίγιστα ἀνευρίσκωμεν ἐν τοῖς ἀρχαίοις. Οὗτοι θεωροῦμενοι ὡς οἱ πρῶτοι δαμασταὶ τῶν ἵππων, εἰς καὶ ἵπποκένταυροι καλούμενοι, κατόικουν πιθανώτατα κατ' ἀρχαίαν τὴν περὶ τὸ Πηλίου Θεσσαλικὴν πεδιάδα, ὅθεν φαίνεται δι' ἐπισυμβῆσαν πλημμύραν ὑπεχώρησαν εἰς τὰ ὄρεινότερα μέρη, ἐξηλαθέντες ἐκεῖθεν ὑπὸ τῶν Λαπιθῶν, εἴτινες εἰσβαλόντες εἰς τὴν Θεσσαλίαν ἐξήλασαν μὲν ἐκ τοῦ Πηλίου τοὺς Κενταύρους, κατέλαβον δὲ τὰ περὶ τὸν Ὀλυμπον πεδία ἐκδιώξαντες ἐκεῖθεν τοὺς Περραιβοὺς (Στρ. ὡς ἄν.) ἀλλ' ἐν τοῖς ἱστορικοῖς χρόνοις τὸ ὄνομα αὐτῶν ἐν μνημονεύεται.

Συγγενεῖς δὲ τῶν Λαπιθῶν ἦσαν καὶ οἱ Φλεγυαί, κληθέντες εὐτως ὑπὸ Φλεγύου τοῦ πατρὸς τοῦ Ἰξίονος κατόικησαν δὲ, φαίνεται, κατὰ τοὺς προϊστορικοὺς χρόνους τὴν Ἐσθιαιώτιδα, καὶ ἐκεῖθεν ἐκδιωχθέντες κατήλθον βραχυτέρον εἰς Βοιωτίαν, καὶ ἐκεῖθεν εἰς Μεσσηνίαν οἱ δὲ Ἐσθιαῖοι, κατοικοῦντες τὰ βόρεια τῆς Ἰθυσίας, ἀνεσπάσθησαν ὑπὸ τῶν Περραιβῶν εἰς τὴν Θεσσαλίαν καὶ κατόικησαν τὴν πρὶν μὲν Δωρίδα, ὕστερον δὲ ὑπ' αὐτῶν Ἐσθιαιώτιδα κληθεῖσαν (Στρ. 9, 437).

Οἱ δὲ Μινιαὶ φαίνονται κατ' ἀρχαίαν κατοικήσαντες κατὰ τὰ βορειότερα μέρη τῆς Θεσσαλίας, ἐνθα κατὰ τοὺς μεταγενεστέρους χρόνους ἐκείνο

αὶ πόλεις αὐτῶν Ὀρχομενὸς καὶ Μινύα (Mul. Orch. 244. Πλίν. 4. 8, 15), πρωτεύουσα ὁμῶς τῶν Θεσσαλικῶν Μινυῶν ἦτο ἡ διαβόητος Ἴωλκός, ἐξ οὗ καὶ εἰ Ἀργοναῦται ἐκαλοῦντο ὑπὸ τῶν ποιητῶν *Μινύαι* (Στρ. 9. 414). Φαίνεται δέ, ὅτι κατὰ τοὺς προϊστορικοὺς χρόνους εἰ Μινύαι ἔφθασαν εἰς μέγαν βαθμὸν δυνάμεως καὶ πλοῦτος, ὡς δύναται τις νὰ εἰκάσῃ ἐκ τοῦ Βοιωτίου Ὀρχομενοῦ, οὗτινος ὁ πλοῦτος εἶνε πολυθρύλλητος ἐν τῇ Ἰλιάδι. Ἀλλὰ μετὰ τὴν καθόδον τῶν Βοιωτῶν ἐκ τῆς Θεσσαλίας ἡ ἰσχύς αὐτῶν ἤρχισε νὰ καταπίπτῃ, καὶ ἐπὶ τῶν ἱστορικῶν χρόνων ἐξέλιπον ἐντελῶς. (Mul. Orch. und die Minyer. Buttman die Minyer der Aeltesten Zeit).

Τῶν δὲ Αἰολέων, εἰς οὓς ἀνήκον καὶ εἰ Βοιωτοί, ἔδρα ἦτο ἡ ἄνω Θεσσαλικὴ πεδιάς, καλουμένη, ὡς ἀνωτέρω ἐλέχθη, Αἰολίς· μετὰ δὲ τὴν εἰσβολὴν τῶν Θεσσαλῶν μέρος μὲν αὐτῶν παρέρμεινεν εἰς τὴν ἀρχαίαν κατοικίαν, μέρος δὲ κατῆλθε μεσημβρινώτερον καὶ καταλαβόντες τὴν Βοιωτίαν ἰδρύσαντο ἐκεῖ ἱερὸν τῆς Ἰτωνίας Ἀθηνᾶς, ὁμώνυμον τοῦ Θεσσαλικοῦ, προσαγορεύσαντες καὶ τὸν παραρρέοντα ποταμὸν *Κουάριον* (Στρ. 9. 441). Ἡ ὑπὸ τῶν Αἰολέων κατοικουμένη χώρα, καταληφθεῖσα ὑπὸ τῶν Θεσσαλῶν, μετωνομάσθη Θεσσαλιώτις καὶ ἡ πρωτεύουσα αὐτῶν *Ἀσγη, Κιέριον* (Στέφ. Βυζ. ἐν λ).

Οἱ δὲ Δωριεῖς κατεῖχον πρὸ τῆς καθόδου αὐτῶν μεσημβρινώτερον τὴν ὑπὸ τὸν Ὀλυμπον καὶ Ὀσσαν χώραν, τὴν καταληφθεῖσαν βραδύτερον ὑπὸ τῶν Περρικῶν. Λεῖψανα δὲ τῆς Δωρικῆς ταύτης ἐποικίσεως ἦσαν ἡ λατρεία τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ ἡ πολιτικὴ διαίρεσις τῆς χώρας εἰς τρία διαμερίσματα, ὡς ἐν τῇ τοπογραφίᾳ θὰ ἴδωμεν.

Τὴν δὲ ὑπὲρ τῆς Θεσσαλιώτιδος ὄρεινὴν χώραν κατεῖχον εἰ Δόλοπες, μέλος ὄντες τοῦ Ἀμφικτυονικοῦ συνεδρίου καὶ χαλαρῶς πως ἐξαρτώμενοι ἐκ τῶν Θεσσαλῶν μνημονεύονται δὲ ὑπὸ τῶν ἀρχαίων συγγραφέων ὡς ὑπήκοοι τοῦ τυράννου τῶν Φερῶν Ἰάκονος καὶ κατόπιν τῶν Μακεδόνων· μετὰ δὲ τὴν κατάλυσιν τοῦ Μακεδονικοῦ κράτους διετέλουν σύμμαχοι τῶν ἡμῶρων Αἰτωλῶν. (Ξεν. Ἑλ. Λιβ. 32, 34)

Οἱ δὲ Μυρμιδόνες καὶ Ἕλληνες κατέχουν τὸ νοτιοανατολικὸν μέρος τῆς Θεσσαλίας, τὸ καλούμενον παρὰ τοῦ Ὀμήρου Φθία καὶ Ἑλλάς, κατὰ δὲ τοὺς ἱστορικοὺς χρόνους Θεσσαλικὴ Ἀχαΐα, καὶ ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦτο μνημονευομένη συχνὰ ὑπὸ τῶν ἀρχαίων συγγραφέων ὡς χώρα ἀνήκουσα μὲν τῇ Θεσσαλίᾳ, οὐχὶ ὁμῶς καὶ ἐντελῆς ἐξηρητημένη ἐξ αὐτῆς (Ἡρόδ. 7, 173. Σκύλ. περ. 64). Καὶ τὸ μὲν ὄνομα τῶν Μυρμιδόνων ἐκλείπει ἐν τοῖς ἱστορικοῖς χρόνοις, εἰ δὲ Ἀχαιοὶ καλοῦνται Ἀχαιοὶ Φθιωταὶ πρὸς ἀντιδιαστολὴν τῶν ἡμῶν ὀνομάτων ἐν Πελοποννήσῳ. Τὸ δὲ τῶν ἑλλήνων ὄνομα ἀποδιδόμενον κατ' ἀρχὰς εἰς τοὺς μικρὰν τινα καὶ ἄσημον γωνίαν ἐν Φθίᾳ κατοικοῦντας, ἐπικρατῆσαν δὲ μικρὸν καὶ κατ' ὀλίγον καθ' ἅπασαν τὴν ἑλληνικὴν χερσόνησον, ἐπέπρωτο νὰ γίνῃ τὸ ἀντικείμενον τῆς λατρείας καὶ τοῦ σεβασμοῦ παντὸς τοῦ πεπολιτισμένου κόσμου.

Τέλος οί Μαχνητάς καταΐχον τήν κατά τήν Ὀσσαν καί τὸ Πήλιον χώ-
ραν, τήν ὑπ' αὐτῶν Μαχνησίαν κληθεῖσταν. Καί τὸ μὲν ὄνομα ἀπεδόθη
αὐτοῖς ὑπὸ τοῦ Μαχνητῆς, υἱοῦ τοῦ Αἰόλου, εἰὸ καί εἰς τήν Αἰολικὴν φυ-
λὴν ἀνήκευσι. Φέροντες δὲ ἰδιαιτέραν στολήν (ἰσθῆς Μαχνητῶν), ἰθεω-
ροῦντο ὡς ἡμιθέοι πρὸς τῶν λοιπῶν Ἑλλήνων (Panofska Archacolog.
Zeit 1851, 392). Πρῶτοι δὲ τῶν ἄλλων Ἑλλήνων μετέβησαν εἰς τὴν μι-
κρὰν Ἀσίαν, ἰδρύσαντες ἐκεῖ τὴν ἐπὶ Μαιάνδρῳ Μαχνησίαν ἀπετέλουν
δὲ καὶ αὐτοὶ μίλος τοῦ Ἀμφικτυονικοῦ συνεδρίου, φημιζόμενοι καὶ ὡς τετ-
μαρεῖ θελακτοπόροι. Κατὰ δὲ τοὺς ἱστορικοὺς χρόνους μνημονεύονται ὡς
δῶσαντες μετὰ τῶν Περραιβῶν καὶ Δολόπων καὶ Ἀχαιῶν πῦρ καὶ ὕδωρ
εἰς τὸν Ξέρξην καὶ ὑποταγέντες εἰς αὐτὸν (Ἡρ. 7. 132) ὑποκυφάντες δὲ
ἔπειτα εἰς τοὺς Μακεδόνες ἠλυθερώθησαν μετὰ τῶν λοιπῶν Θεσσαλικῶν
φυλῶν ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων μετὰ τὴν ἐν Κυνὸ, κερχλαῖς μάχην (Πλού-
ταρχος ἐν βίῳ Τιτ. Φλαμίνιου).

Τεταῦται λοιπὸν ἦσαν αἱ κατεκκούντι τὴν Θεσσαλικὴν πεδιάδα καὶ τὰ
περικείμενα ὄρη φυλαί, ὅτε ἐξηραστόν ἔσται μετὰ τὰ Τρωϊκὰ ἐπῆλθον ἐκ
Θεσπρωτικῆς οἱ Θεσσαλαί, ἔθνη κατακτητικὸν καὶ μαχιμον, ὅπερ κατα-
λαβόν τὴν Θεσσαλικὴν πεδιάδα, τινὰ μὲν τῶν κατεκκούντων αὐτὴν ἔθνων
ἐξέσωσαν ὠθῆσαν μεσημβρινώτερον, τοὺς δὲ περραμειάντας κατέστησε δου-
λοῦς, ὀν μαζομένους ἐκτοσε Πενίσιος ἢ Θεσσαλοικίας (Ἡροδ. 7. 176).
Οἱ πενίσται ὅμως οὗτοι τῆς Θεσσαλίας δὲν πρέπει νὰ θεωρῶνται ὡς τὰ
ἐν ταῖς Θήβαις, Ἀθήναις, Ἀργεῖ καὶ Ἠλιεῖ ἀνδραποδα, ἀτινα ἠδύναντο
νὰ πωληθῶσιν ἐκτὸς τῆς γῶρας, καὶ οὔτε ὄπλα ἠδύναντο νὰ φέρωσι, οὔτε
ἰδίαν κατεκκίαν καὶ περιουσίαν νὰ ἔχωσι τοῦναντίον ἢ σχέσις αὐτῶν πρὸς
τοὺς κυρίους ἦτο εἷς ἢ τῶν Εἰλωτῶν πρὸς τοὺς Σπαρτιατάς, καθότι καὶ πε-
ριουσίαν ἐκτῶντο, καὶ τινες αὐτῶν ἀπέβησαν πλουσιώτατοι, καὶ εἰκου
ἰδίους εἶχον καὶ ὄπλα ἔφερον, ἐπανιστάμενοι συχνάκις κατὰ τῶν κυρίων
αὐτῶν, ὡς ἐκ τῶν Ἀριστοτέλους μακθάνομεν (Πολιτ. 2, 6), ὑπεστηριζόμενοι
καὶ ὑπὸ τῶν τὴν ὀρεινὴν Θεσσαλίαν κατεκκούντων Περραιβῶν, Δολόπων,
Μαχνητῶν καὶ Ἀχαιῶν, εἴτινας, ὡς ἀνωτέρω ἐρέθη, ἦσαν μὲν φόρου ὑπο-
τελεῖς διετήρησαν ὅμως καθ' ἄπκσαν τὴν ἀρχαιότητα τὴν αὐτενομίαν
αὐτῶν, περκακθήμενοι ἐν ἰση μοίρᾳ μετὰ τῶν κατακτητῶν ἐν τῷ Ἀμφι-
κτυονικῷ συνεδρίῳ, καὶ συχνάκις ἀρ. οὔμενοι τὴν ἀπότισιν τοῦ ταχθέντος
φόρου (Ξεν. Ἑλ. 4. 1, 19). Αὕτη δὲ ἡ ἐνεδρεύουσα, οὔτως εἰπεῖν, εἰς τὰ
ἀτυχήματα τῶν κατακτητῶν σχέσις τῶν πρὶν κατεκκῶν εἶνε ἡ κυριω-
τέρη αἰτία, εἰ ἦν οἱ Θεσσαλαί, καίπερ κατὰ τὸν Στράβωνα ὄντες τὸ μέ-
γιστον καὶ ἰσχυρότατον τῶν ἐκτὸς τοῦ Ἰσθμοῦ ἔθνων (9, 429), καὶ κα-
τέχοντες τὴν εὐφροωτέραν τῶν ἑλληνικῶν πεδιάδων, δὲν ἠδύνθησαν νὰ
ἀναδειχθῶσι σπουδαῖοι καὶ ἄξιαι λόγου κατὰ τὴν ἀρχαίαν ἑλληνικὴν ἐπο-
χὴν, καθὼς ἕτεροι μικρότεροι φυλαί οἱ Ἀθηναῖοι, οἱ Σπαρτιαταί, οἱ
Βοιωτοί, οἱ Ἀχαιοί, καὶ τέλος οἱ Αἰτωλοί. Μολονοί δὲ ἡ ἐπιδρομὴ τῶν

Θεσσαλῶν φέρεται γενομένη ἐξηκοστὸν ἔτος μετὰ τὰ Τρωϊκά, ἐν ταῖς αἰ-
 πρὸ Ὀμήρω, ἀκμάσαντι πολλὰ ἔτη ὑστερον, ἡ Θεσσαλία καλεῖται εἰ-
 σέτι Πελασγικὸν Ἄργος, καὶ μόνον βραδύτερον κατὰ τοὺς ἱστορικοὺς χρό-
 νους ἐπεκράτησε τὸ ὑπὸ τῶν Θεσσαλῶν ἀποδοθὲν τῇ γῶρᾳ ὄνομα. Ἀλλὰ
 καὶ τότε φησὶν ὅτι μόνη ἡ πεδιάς ἐκαλεῖτο οὕτω, διότι ἡ ὄρεινὴ Θεσ-
 σαλία ἐξηκολούθησε φέρουσα ἴδια ὀνόματα, καὶ ἡ Περραιβία καὶ ἡ Δολο-
 πία καὶ ἡ Ἀχαιία καὶ ἡ Μαγνησία μνημονεύονται συχνάκις ὑπὸ τῶν
 ἀρχαίων συγγραφέων περὶ τῆς Θεσσαλίας, καὶ οἱ κάτοικοι
 δὲ αὐτῶν φερονται διακεκριμένοι ἀπὸ τῶν Θεσσαλῶν, καὶ ἐν ταῖς ἐπιγρα-
 φαῖς δὲ ταῖς ἀνευρεθείσαις κατὰ τὴν Θεσσαλίαν ἀναγινώσκομεν περὶ τὸ
 κοινὸν τῶν Θεσσαλῶν διακεκριμένον τὸ κοινὸν τῶν Μαγνητῶν, τῶν Περ-
 ραιβῶν, τῶν Δολόπων καὶ τῶν Ἀχαιῶν. Ὡστε φαίνεται ὅτι συνυπῆρχον ἐν
 Θεσσαλίᾳ πολλὰ διακεκριμένοι ἀπ' ἀλλήλων ὁμοσπονδίαι, ἔχουσαι ἰδίους
 ἄρχοντας, ἰδίους ταμίαις καὶ στρατηγοὺς. Αἱ ὁμοσπονδίαι ὅμως αὗται
 συνεστήθησαν ἰδίως βραδύτερον διότι κατὰ τὴν ἀρχαιότεραν ἑλληνικὴν
 ἐποχὴν εὐρίσκομεν ἐκάστην πόλιν τῆς Θεσσαλίας ὀλιγαρχικῶς διοικουμέ-
 νην ὑπὸ ἐπιστῆμων οἰκῶν, ὧν τινες μέγα ἰσχύσαντες ἐπεξέτειναν τὴν ἐξου-
 σίαν αὐτῶν ἐφ' ἀπάσης τῆς Θεσσαλίας, ἐκλεγόμενοι ἰδίως ἐν καθ' ἑαυτῶν πο-
 λέμου ὡς κοινὴ τῶν Θεσσαλῶν ἡγεμόνες, φέροντες τὸ ὄνομα ταγοί, καὶ
 καλούμενοι ὑπὸ τοῦ Προδότη καὶ Θεουκυδίδου καὶ βασιλεῖς τῆς Θεσσα-
 λίας. Ἀλλ' ἡ ἑνωσις αὕτη τῆς ὅλης Θεσσαλικῆς δυνάμεως ὑπὸ ἑνὸς ἀρχη-
 γοῦ σπανίως κατὰ οὐστυχίαν συνέβαινε διὰ τὴν ὀξύτητα τῶν τροπῶν καὶ
 τὴν φιλαρχίαν τῶν κατὰ πόλεις ὀλιγαρχιῶν, αἵτινες ὡς ἐκ τούτου ἦσαν
 σφόδρα ταραχώδεις, καὶ οὐδέποτε ἐρρυθμίσθησαν διὰ νόμων καὶ θεσμῶν
 ὠρισμένων διὸ καὶ συχνάκις εὐρίσκομεν παρὰ τοῖς ἀρχαίοις συγγραφεῦσι
 καταστροφὴν τῶν Θεσσαλικῶν πόλεων διὰ τὰς ἐμφυλίους ταραχὰς καὶ
 φαρτίαις. Ἐκ τούτου δὲ βλέπομεν πρὸ μὲν τῶν Μηδικῶν συχνάκις τοὺς
 Θεσσαλοὺς ἠττηθέντας ὑπὸ τῶν Φωκέων, μὴ δυνηθέντας δὲ νὰ ὑποστηρί-
 ξωσι τοὺς συμμάχους αὐτῶν Πεισιστρατίδας, εἰς ἐπικουρίαν τῶν ὁπίων
 ἐπεμψαν ὑπὸ τὸν Γόνιον Κινεάν, τὸν τότε ταγεύοντα τῆς Θεσσαλίας χι-
 λίσους ἵππεῖς (Ἡρ. 5. 63), διὰ δὲ τὴν ὀλιγαρχικὴν τῶν πόλεων διοίκησιν
 οἱ ἐπιστημότεροι οἴκοι, καταπιέζοντες τοὺς ἀπορωτέρους, ἀνῆλθον ἀπ' αὐ-
 τῶν τὴν ἐνάσκησιν τῶν πολιτικῶν δικαιωμάτων, μεθ' ἧς ἀναποσπάστως
 ἦτο συνδεδεμένη ἐν τῇ μεσημβρινωτέρᾳ Ἑλλάδι ἡ περὶ τὴν πεζικὴν στρα-
 τιωτικὴν ὑπηρεσίαν ἀσκήσις τῶν πολιτῶν διὸ καὶ οἱ τέλει οὐπλῆται τῶν
 Ἀθηνῶν καὶ τῆς Σπάρτης, αἵτινες ἐθαυματουργήσαν κατὰ τὴν ἀρχαιό-
 τητα, ἐν ἀνευρίσκονται ἐν τῇ Θεσσαλίᾳ, τῆς ὁποίας ὁ ἀριθμὸς τῶν
 ὁπλιτῶν, ἀναλόγως τῆς ἐκτάσεως καὶ τοῦ πληθυσμοῦ, ἦτο μικρὸς πάν-
 τες ὅμως οἱ κάτοικοι αὐτῆς ἦσαν κατὰ τὸν Ἐνωφῶντα ἀκοντισταί, ὥστε
 κατὰ τὸ πελασγικὸν ὑπερῆχον πάντων τῶν λοιπῶν Ἑλλήνων (Ἐλ. 4.
 1. 9). Ἀλλὰ καὶ τὸ Θεσσαλικὸν ἵππικὸν ἦτο διάσημον κατὰ τὴν ἀρ-

χαιότητα· καὶ εἰ μυθολογούμενοι δὲ Ἴπποκένταυροι ὑποβηλοῦσι τὴν παναρχαίαν πρὸς τὴν ἵππασίαν κλίσειν τῶν Θεσσαλῶν, ἤτις κατὰ τοὺς ἱστορικοὺς χρόνους ὑπεμφαίνεται καὶ διὰ τῆς κατὰ τὴν τελευταίαν τοῦ γάμου ἑωρεᾶς κεχαλινωμένου πολεμικοῦ ἵππου τοῦ γαμβροῦ πρὸς τὴν νύμφην (Αἰλ. περὶ ζώων Β. 11. 24. 1) ἦτο δὲ διάσχυμος ἡ Θεσσαλία ἐκπαλοὶ διὰ τοὺς ἵππους τῆς, καὶ ἐν τῷ καταλόγῳ τῶν νεῶν ἀριστοὶ Ἴπποι καταλέγονται εἰ τοῦ Φερητιάδου Εὐμήλου, ἡγεμόνος τῶν Φερῶν, ταχύποδες ὡς πτηνά, ὁμότριχες, ὁμήλικες καὶ ἰσοῦψεῖς (Ἰλ. Β.).

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω συναγεται, ὅτι συνεχῆς ἱστορία τῆς Θεσσαλίας κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ἐν δύνταται νὰ ὑπάρξῃ, καθότι ἐκ τε τοῦ πολιτισμοῦ καὶ ἐκ τῆς σχέσεως τῶν κατεικόντων αὐτὴν λαῶν, ἐν ἡδυνήθη ἡ γῶρα αὕτη νὰ πρωταγωνιστήσῃ καθ' ἅπασαν τὴν ἀρχαιότητα· καὶ ἐνῶ βλέπομεν ἐκ διαδοχικῶς ἀνατέλλουσιν τὴν ἡγεμονίαν τῶν Ἀθηναίων τῆς Σπάρτης, τῶν Θηβῶν, τῶν Μακεδόνων, τῶν Ἑπειρωτῶν, τῶν Ἀχαιῶν καὶ τῶν Αἰτωλῶν, ἡ Θεσσαλία οὐδὲως οὐδέποτε φαίνεται πρωταγωνιστήσασα, καὶ μόνον πρὸς στιγμήν, ὅτε ὁ τύραννος τῶν Φερῶν Ἰάσων, ὑποτάξας πᾶσαν τὴν Θεσσαλίαν ὑφ' ἑαυτὸν, ἐπειρήθη νὰ καταστῇ ἀρχηγὸς τῶν Ἑλλήνων πρὸς καταλύσειν τοῦ περσικοῦ βασιλείου, ἐφανη ὅτι ἡ γῶρα αὕτη ἐμελλε νὰ λάμψῃ ἐπὶ τῆς σκηνῆς τῆς παγκοσμίου ἱστορίας, ὅτε βῆσκανος δαίμων ὤπλισε τὰς χεῖρας τοῦ δολοφόνου τοῦ μεγάλου ἐκείνου ἀνδρός· ἄλλη δὲ τις γῶρα, ἡ τῆς ἄσημος Μακεδονίας, ἐπέπρωτο, ὅπως διὰ τῶν νικηφόρων ὀπλων τοῦ δαιμονίου αὐτῆς τέκνου, τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου, φέρῃ εἰς τὰς ἀπωτάτας τοῦ ἀρχαίου κόσμου ἐσχάτας τὸν ἐν τῇ νοτιωτέρᾳ Ἑλλάδι ἀκμάσαντα καὶ θαυματουργήσαντα ἑλληνικὸν πολιτισμὸν. Δὲν ἔχομεν λοιπὸν νὰ μνημενεύσωμεν ἐνταῦθα εἰμὴ τὰ μενεμερῆ γεγονότα, ἀτινα ἱστοροῦνται ὑπὸ τῶν ἀρχαίων ὡς συμβάντα ἐν Θεσσαλίᾳ.

Ἡδὲ κατὰ τὰ πρόθυρα τῶν ἱστορικῶν χρόνων (τὸν 7ον αἰῶνα π. Χ.) ἀναφαίνεται ἐν Λαρίσσει ἡ μεγάλη καὶ ἰσχυρὰ οἰκογένεια τῶν Ἀλευαδῶν, τῆς ὁποίας κλάδος ἦτο ἐτέρη ἰσχυρὰ καὶ πλουσίη, ἡ τῶν Σκεπαδῶν ἐν Κρανῶνι. Καὶ ἐπὶ μὲν τοῦ γενάρχου τῆς οἰκογενείας τῶν Ἀλευαδῶν Ἀλευά τοῦ Πυρροῦ ἐγένετο ἐπίσημος ἡ πολιτικὴ διαίρεσις τῆς πεδινής Θεσσαλίας εἰς *Πελασγιάτιδα*, *Ἑοτιαιώτιδα*, *Θεσσαλιώτιδα* καὶ *Φθιώτιδα* (Ἄρπ. κρ. λ. τετραρχία. Πλούταρχ. περὶ φιλαδ.), ἐπὶ δὲ τοῦ Σκόπα, τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς οἰκογενείας τῶν Σκεπαδῶν, ὠρίσθη ὁ φόρος, δν ὤφειλον νὰ τελῶσιν εἰ φόρου ὑποτελεῖς ὁρεῖναι περίοικαι. Τὰ ἰσχυρὰ καὶ περιδοξα γένη τῶν Ἀλευαδῶν καὶ τῶν Σκεπαδῶν, ἐξυμνηθέντα ὑπὸ τε τοῦ Πινδαροῦ καὶ Σιμωνίδου, ἀφίχθησαν ταχέως εἰς μίαν βαθμὸν ἰσχύος καὶ ἐπικρατήσεως καθ' ἅπασαν τὴν Θεσσαλίαν, ὥστε ἐξ αὐτῶν ἐξελέγοντο εἰ κατὰ κειροῦς ἀναγορευόμενοι ταχεὶ τῆς γῶρας, Ἐπὶ δὲ τῶν Περσικῶν εἰ Ἀλευαδαὶ ἐπεμψαν πρὸς τὸν Ξέρξην ἀγγέλους, ὑποσχόμενοι πᾶσαν πρεθυμίαν πρὸς κατάκτησιν τῆς Ἑλλάδος (Ἠρ. 7. 6. 1). Ἀλλὰ, καίτοι ἡ ἰσχυρὰ

αὕτη οἰκογένεια ἐπρόδωσε τὴν Ἑλλάδα, καὶ τοὶ εἰς Θεσσαλοὶ καὶ αἱ Περραιβοὶ καὶ οἱ Δόλοπες καὶ οἱ Φθιώται ἔδωκαν πῦρ καὶ ὕδωρ εἰς τοὺς κήρυκας τοῦ Ξέρξου, ἐν τούτοις, ὅτε ἤκουετο ἤδη ἐπερχομένη κατὰ τῆς Ἑλλάδος ἡ τεραστία περσικὴ δύναμις, διενεόθησαν οἱ Θεσσαλοὶ ὅπως ἀντιστῶσι, καὶ ἐπεμψαν πρὸς τοὺς ἐν τῷ Ἴσθμῷ συνηγμένους Ἕλληνας ἄγγελον, ἐπικαλούμενοι τὴν συνδρομὴν ἐκείνων, ὅπως φυλάξωσι τὴν Ὀλυμπιακὴν εἰσβολὴν καὶ ἦνε οὕτως ἡ Θεσσαλία καὶ σὺμπασα ἡ Ἑλλὰς ἐν σκέπη τοῦ πολέμου. Οἱ δὲ Ἕλληνες, βουλευσάμενοι ἐπεμψαν εἰς Θεσσαλίαν φυλάζοντας τὸ στενὸν τῶν Τεμπῶν 10,000 ὀπλίτας ὑπὸ τὸν Λακεδαιμόνιον Εὐχίνοτον τὸν Καρνέου καὶ τὸν Ἀθηναῖον Θεμιστοκλέα τὸν Νεοκλέου. Ἀφιθύντες δὲ οὗτοι καὶ καταλαβόντες τὸ στενόν, παρέμενον ἐνταῦθα, ἀναμένοντες τὸν βάρβαρον, ὅτε ἄγγελοι ἐλθόντες παρ' Ἀλεξάνδρου βασιλέως τῶν Μακεδόνων, συνεβούλευσαν αὐτοῖς νὰ ἀπαλλαγῶσι ταχέως, ἵνα ὁ Ξέρξης ἐμελλε νὰ εἰσβάλῃ εἰς τὴν Θεσσαλίαν διὰ τοῦ Ὀλύμπου παρὰ τὴν πόλιν Γόννον, καὶ οὐχὶ διὰ τοῦ στενοῦ τῶν Τεμπῶν. Καὶ ὁ μὲν ἐπικουρικὸς στρατὸς τῶν Ἑλλήνων ἐπανέκαμψεν εἰς τὰ ἴδια, οἱ δὲ Θεσσαλοὶ ἐρημωθέντες συμμάχων ἐμήδισαν ἤδη προθύμως καὶ οὐχὶ ἐνδοιαστῶς, παρακολουθήσαντες τὸν Περσικὸν στρατὸν καὶ ἀναδειχθέντες χρησιμώτατοι εἰς τὸν βασιλέα (Ἡρ. 7. 122—175). Ἦγοῦντο δὲ τῆς ἐπικουρικῆς τῶν Θεσσαλῶν στρατιᾶς οἱ τρεῖς ἀδελφοὶ Ἀλευάδαί Θώραξ καὶ Εὐρύπυλος καὶ Θρασυδαῖος (9, 58)· καὶ τότε ἐξεδηλώθη τὸ ἔκπαλαι ὑπολανθάνον μῖσος τῶν Θεσσαλῶν κατὰ τῶν Φωκίων, ὧν πλεῖστα πόλεις ἠρημώθησαν ὑπ' ἐκείνων. Καὶ ταῦτα μὲν ἐπὶ τῶν Μηδικῶν.

Οὐχὶ δὲ πολλὰ ἔτη πρὸ τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου ἀνευρίσκομεν ἕτερον Ἀλευάδην Ὀρέστην, τὸν Ἐχεκρατίδου βασιλέως τῶν Θεσσαλῶν, φεύγοντα τὴν ἑαυτοῦ καὶ πείσαντα τοὺς Ἀθηναίους ὅπως αὐτὸν κατὰ γωσι παραλαβόντες δὲ οὗτοι τοὺς Βοιωτοὺς καὶ Φωκέας συμμάχους ὄντας, ἐστράτευσαν ὑπὸ τὸν Μυρωνίδην (445 π. Χ.) ἐπὶ τὴν Φάρσαλον τῆς Θεσσαλίας, καὶ τῆς μὲν γῆς ἐκράτουν, τὴν δὲ πόλιν δὲν ἠδυνήθησαν νὰ κυριεύσωσι, κωλυθέντες ὑπὸ τοῦ ἰσχυροῦ ἵππικοῦ τῶν Θεσσαλῶν διὸ καὶ ἀπεχώρησαν ἄπρακτοι πάλιν Ὀρέστην ἔχοντες (Θουκ. 1 111.).

Ἐπὶ δὲ τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου τὸ πλῆθος τῶν Θεσσαλῶν ἦτο εὖνεον τοῖς Ἀθηναίοις· διὸ καὶ τὸν Βρασιῖδαν πορευόμενον μετὰ 1700 ὀπλιτῶν πρὸς τὴν ἐπὶ Θράκης (224 π. Χ.) καὶ ὀδηγούμενον καὶ ὑπὸ ἄλλων μὲν καὶ ὑπὸ τοῦ ἐκ τῆς Λαρίσης Νικονίδα, ἀπαντήσαντες πολλοὶ ἐπὶ Ἐνιπεῖ ποταμῷ ἐκώλυον αὐτὸν νὰ προβῆ, λέγοντες, ὅτι ἀδικεῖ πορευόμενος διὰ τῆς γῶρας τῶν ἄνευ τῆς κοινῆς συγκαταθέσεως· ὥστε, εἴαν δὲν ὀλιγαρχοῦντο οἱ Θεσσαλοὶ, δὲν θὰ κατώρθωνε νὰ διαβῆ ὁ εἰρημένος στρατηγὸς διὰ τῆς Θεσσαλίας, ἢν ἄλλως δὲν εἶνε εὐκόλον νὰ διαβῆ τις ἄνευ ἀγωγῆς. Ἐν τούτοις ὁ Βρασιῖδας, πρὶν ἢ ἡ σύστασις τοῦ κωλύοντος πλῆθους γίνῃ σπουδαιότερα, ἐχώρει πρὸς τὰ πρόσω ταχέως, καὶ τὴν μὲν πρώτην ἡμέ-

ραν ἐκκινήτας ἐκ τῆς Μελιταίης ἀφίκετο εἰς Φάρσαλον καὶ ἐστρατοπεδεύσατο ἐπὶ τῷ Ἀπιδανῷ ποταμῷ, ἐκεῖθεν δὲ εἰς Φάκιον, ἐνθα διαβάς τὸν Πηνειὸν μετέβη εἰς Περραιβίαν, ὅθεν εἰ Περραιβοὶ κατήγαγον αὐτὸν εἰς τὴν Μακεδονικὴν πόλιν Δίον (Θουκ. 4. 78.) ἀλλὰ βραδύτερον, ὅτε εἰ περὶ τὸν Ῥαμφίαν Λακεδαιμόνιοι ἐπορεύοντο ἐπίκειροι τῷ Βρασίδῃ, προῆλθον μὲν μέχρι τοῦ Πιερίου, ἀλλὰ κωλυόντων τῶν Θεσσαλῶν ἐν ἡευνήθησαν νὰ προχωρήσωσιν ἀναχωρήσαντες ὀπίσω ἀπρακτοὶ (Θουκ. 5. 13).

Μετὰ δὲ τὸν Πελοποννησιακὸν πόλεμον εἰ Θεσσαλοὶ μνημονεύονται πάλιν ὑπὸ τῶν ἀρχαίων συγγραφέων κατὰ τὴν ἐπένοδον τοῦ Ἀγησίλαου ἐκ τῆς Ἀσίας. Ἀφικθέντα τοῦτον εἰς Θεσσαλίαν εἰ Λαρισαῖοι καὶ εἰ Κρανώνιοι καὶ εἰ Σκοτευσαῖοι καὶ εἰ Φαρσάλιοι καὶ πάντες εἰ Θεσσαλοὶ, συμμαχοὶ ὄντες τῶν Θηβαίων, ἐκκούργουν παρακολουθεῦντες. Ἀναγκασθεῖς δὲ ὁ Ἀγησίλαος νὰ συνάψῃ πρὸς αὐτοὺς μάχην, κατενίκησεν αὐτοὺς καὶ φυγὴ τῶν Θεσσαλῶν ἐξικισία ἐγένετο πεσόντες καὶ τοῦ ἱππάρχου τῶν Φερσαλίων Πολυχάρμου· ὁ δὲ Ἀγησίλαος πολὺ χαιρών, ὅτι τοὺς μάλιστα φρενοῦντας ἐπὶ ἱππικῷ Θεσσαλοὺς ἐνίκησεν, ἀνήγειρα τρόπαιον μεταξὺ Πραντὸς καὶ Ναρθηκίου (Ξενοφ. Ἑλλ. 4. 8. 2.).

Βραδύτερον δὲ, ὅτε συνέστη κατὰ τῆς Σπάρτιατικῆς ἡγεμονικῆς συμμαχίᾳ εὐκρόρων ἐλληνικῶν πόλεων, ἃν κέντρον ἦσαν εἰ Θηβαῖοι, ἤρχετε νὰ ἐπιπέτῃ ἢ ἐπὶ τῆς Θεσσαλίης ἐπικρατήσῃ τῶν Ἀλευκῶν, ἀντικαθιστάμενη ὑπὸ τῆς ἐν Φεραῖς ἤδη ἀνχραινόμενης δυναστείας τοῦ Λυκόφρονος, ὅστις, καταλύσας τὸ κράτος τῶν Φεραίων εὐγενῶν, κατέστη τύραννος τῆς πόλεως· εἰ δὲ Λαρισαῖοι, βουλόμενοι ὅπως τὴν ἀνατέλλουσαν νέαν ταύτην δύναμιν καταστειλώσιν ἐξ ἀρχῆς, ἐξστρατεύσαν τῷ 404 π. Χ. κατὰ τοῦ Λυκόφρονος, ἀλλὰ νικηθέντες ἠναγκάσθησαν νὰ ἀφήσωσι τὴν ἐπικυριαρχίαν τῆς Θεσσαλίης εἰς τὸν ἀντίπαλόν των (Ξενοφ. Ἑλλ. 11. 5. 4)· ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν ἤτταν αὐτῶν ἐκστρατεύσαντες εἰ Λαρισαῖοι κατὰ τῆς Φαρσαλίου ὑπὸ Ἀλκυάδην Μήδιον ἐκυρίευσαν τὴν ὑπὸ τῶν Λακεδαιμονίων κατεχουμένην πόλιν, πωλήσαντες πολλοὺς τῶν κατοίκων ὡς δούλους (Διόδ. 14. 82). Ἦ μὲν Φάρσαλος ὅμως ταχέως συνῆλθεν ἐκ τοῦ δυστυχήματος καταστάσῃ ἢ σημαντικωτέρᾳ μετὰ τὰς Φεραῖς πόλιν τῆς Θεσσαλίης, ἢ δὲ ὑψίστη ἀρχὴ τῶν Φερῶν περιῆλθεν ἐν τῷ μεταξὺ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Λυκόφρονος εἰς τὸν υἱὸν αὐτοῦ Ἰάσονα, τοῦ ὁποῖου τὸ ὄνομα ἐπέχυσεν προσωρινῆν τινα λάμπιν ἐπὶ τῆς τῆς εὐφρανεὺς καὶ ἀσήμευ Θεσσαλίης. Ὁ ἀνὴρ οὗτος, καταλαβὼν τὴν ἀρχὴν, διενεχθήθη νὰ καταστῇ ταγὸς τῆς γῆρας, καὶ κατόπιν, ἐπικρατήσας τῆς νοτιωτέρας Ἑλλάδος, νὰ ἐκστρατεύσῃ κατὰ τοῦ Περσικοῦ βασιλείου, τοῦ ὁποῖου τὴν κατάλυσιν μετὰ τὴν καθοδὸν τῶν μυρίων καὶ τὴν ἐκστρατείαν τοῦ Ἀγησίλαου ἐθεώρει ἔργον εὐκατέργαστον· μικρὸν καὶ κατ' ὀλίγον ὑπετάξεε τὰς μικροτέρας πόλεις τῆς Θεσσαλίης καὶ σχηματίσας στρατιωτικὴν δύναμιν ἀξιόλογον, ἐσυνθηκολόγησε μετὰ τοῦ προϊσταμένου τότε τῆς Φαρσαλίων πόλεως Πολυδάμαντος, βουλόμενος

ὅπως τῇ συμπράξει αὐτοῦ ἀνακηρυχθῆ ταγὸς συμπάσης τῆς Θεσσαλίας· ὁ δὲ Πολυδάμας εὐδοκίμει οὐ μόνον ἀνά παῖσαν τὴν Θεσσαλίαν, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ πόλει ἐθεωρεῖτο οὕτω καλὸς καὶ ἀγαθός, ὥστε καὶ στασιάζαντες οἱ Φαρσάλιοι παρακατέθηκαν αὐτῷ τὴν ἀκρόπολιν καὶ ἐπέτρεψαν νὰ λαμβάνη τὰς προσόδους καὶ νὰ δαπανᾷ εἰς τὰ ἱερά καὶ τὴν ἄλλην οἰκίησιν ἦτο δὲ λίαν φιλόξενος καὶ μεγαλοπρεπῆς κατὰ τὸν Θεσσαλικὸν τρόπον. Πρὶν ὅμως δεχθῆ τὴν πρότασιν τοῦ Ἰάσονος ὁ Πολυδάμας, προσῆλθε πρὸς τὸ κρινόν τῶν Λακεδαιμονίων, πρὸς τοὺς ὁποίους παρυστήσας τὴν αὐξουσάν δύναιμι ἐκείνου καὶ τὸν ἐκ τούτου ἐπικρατούμενον ἐφ' ἀπάσης τῆς Ἑλλάδος κίνδυνον, ἐζήτησε τὴν ἐπικουρίαν αὐτῶν πρὸς κατάλυσιν τῆς ἐκ Φερῶν ἀναπτυσσομένης ἰσχυρᾶς δυναστείας· ἀλλ' οἱ Λακεδαιμόνιοι, μὴ δυνάμενοι τότε νὰ διαθέσωσιν ἐπαρκεῖς δυνάμεις, ἀπήντησαν εἰς τὸν Πολυδάμαντα ἀρνητικῶς, εἰπόντες νὰ διαθέσῃ τὰ καθ' ἑαυτὴν ὅπως αὐτὸς δυναθῆ καλλίτερον. Ἐπανηλθὼν δὲ οὗτος εἰς Φάρσαλον περὶ μὲν ἀντιστάσεως, δὲν ἐσκέφθη πλέον, πείσας δὲ κατέστησε τὴν πόλιν σύμμαχον τοῦ Ἰάσονος, ὅστις τῇ συμπράξει τοῦ ἰσχυροῦ αὐτοῦ συμμάχου ἀνεκηρύχθη ταγὸς τῶν Θεσσαλῶν. Ταγεύσας δὲ διέταξε ὅσον ἰππικὸν ὄφειλε νὰ παράσχη ἐκάστη πόλις καὶ ὀπλιτικόν, καὶ ἐγένοντο ἰππεῖς μὲν πλείους ἢ ὀκτακίσχιλιαι, ὀπλίται δὲ ἐλογίσθησαν οὐχὶ ὀλιγώτεροι τῶν Δυσμυρίων, πελταστικὸν δὲ ἱκανὸν νὰ ἀντιπαλαίσῃ πρὸς πάντας τοὺς ἀνθρώπους· προσέταξε δὲ καὶ εἰς τοὺς ὄρεινους περιείκους νὰ φέρωσι τὸν τεταγμένον φόρον· συμμαχήσας δὲ μετὰ τοῦ Ἀλκέτα, βασιλέως τῆς Ἠπείρου, καὶ τοῦ Ἀμύντου Β' τοῦ βασιλέως τῆς Μακεδονίας, καὶ γενόμενος ἰσχυρὸς ὡς οὐδεὶς ἄλλος τότε κατὰ παῖσαν τὴν Ἑλλάδα, ἐφρόνει, ὅτι ἐπέστη ἡ ὥρα, ὅπως ἐκτελέσῃ τὰ φιλόδοξα σχέδιά του.

Συνέβη τότε ἡ περὶ τὰ Λεῦκτρα νίκη τῶν Θηβαίων κατὰ τῶν Σπαρτιατῶν (371 π. Χ.), οἱ δὲ Θηβαῖοι εὐθύς μετὰ τὴν νίκην, μὴ γνωρίζοντες πῶς θὰ ἀποβῆ τὸ μέλλον, ἔπεμψαν ἄγγελον πρὸς τὸν Ἰάσονα σύμμαχον ὄντα, κελεύοντες αὐτὸν βοηθεῖν· ὁ δὲ εὐθύς μὲν ἐπλήρου τριήρεις ὡς βοηθήσων κατὰ θάλασσαν, παραλαβὼν δὲ τοὺς μισθοφόρους καὶ τοὺς περὶ αὐτὸν ἰππεῖς διεπορεύθη πεζῇ εἰς τὴν Βαιωτίαν εἰς πολλὰς τῶν πόλεων πρότερον ὄφθεις ἢ ἀγγελθείς, δηλοποιῶν ὅτι πολλαχῶς τὸ ταγὸς διαπράττεται τὰ θέοντα μᾶλλον τῆς ἰσχύος. Ἑλλὼν δὲ εἰς τὴν Βαιωτίαν καὶ τῶν Θηβαίων λεγόντων, ὅτι ἦτο καιρὸς νὰ ἐπιτεθῶσιν ἐκ νέου κατὰ τῶν Σπαρτιατῶν, αὐτὸς ἀπέτρεψε διδάσκων, ὅτι δὲν εἶνε φρόνιμον νὰ διακινδυνεύσωσι, καθότι οἱ Λακεδαιμόνιοι ἠδύναντο ἐν ἀπογνώσει γενόμενοι νὰ διαπράξωσιν ἔργα ἄξια τοῦ ὀνόματος καὶ τῆς φήμης αὐτῶν, καὶ νὰ καταστραφῆ τὸ ἐκ τῆς περὶ τὰ Λεῦκτρα νίκης παραχθὲν πλεονέκτημα· ἀλλὰ καὶ τοὺς Λακεδαιμονίους ἀφ' ἑτέρου συνεβούλευε νὰ ποιήσωσι σπονδὰς πρὸς τοὺς Θηβαίους καὶ βραδύτερον ἀναπαύσαντες καὶ ἀναπνευσάμενοι καὶ μείζους γενόμενοι νὰ ἀνακινώσωσι τὸν πόλεμον· καὶ ἔλεγε μὲν

ταῦτα, ἐνήργει δέ, ὅπως ἐχθροὶ ὄντες πρὸς ἀλλήλους ἔχωσιν ἀμφοτέρω ἀνάγκη ἐκείνου. Καὶ οἱ μὲν Λακεδαιμόνιοι ἀκούσαντες αὐτὸν ἤρχισαν νὰ διαπραγματεύωνται περὶ σπονδῶν καὶ λαληθότως νὰ ὑποχωρῶσι πρὸς τὸν Κιθκιρῶνα, ὃν ὑπερβάντες ἐπανέκκμησαν εἰς τὰ ἴδια. Ὁ δὲ Ἴκτων, ἐπανερχόμενος διὰ τῆς Φωκίδος, ἐκυρίευσεν μὲν τὸ προκείμενον τῶν Ἰαμπολιπῶν καὶ τὴν γῶραν ἐπόρθησε, τὴν δὲ ἄλλην Φωκίδα ἀπραγμόνως διήλθεν. Ἀφικόμενος δὲ εἰς Ἡρακλειαν κατέλαβε τὸ τεῖχος, ὅπως εὐνῆται κατέχων τὴν ἐπίκριον ταύτην θέσιν, νὰ μεταβαίη ὅπου τῆς Ἑλλάδος θύλῃ. Ἐπανελθὼν δὲ εἰς τὴν Θεσσαλίαν μέγας μὲν ἦτο, εἰὼτι κατέστη ταγὸς τῶν Θεσσαλῶν καὶ εἰὼτι ἔστρεψε πολλοὺς μισθοφόρους, καὶ τούτους ἀριστα γεγυμνασμένους καὶ ἐκπειρημένους, ἔτι δὲ μεγαλείτεροι διὰ τοὺς πολλοὺς συμμάχους, οὓς εἶχε, καὶ τοὺς πλείονας, εἴτινες ἤθελον νὰ συμμαχῆσιν· μέγιστος δὲ ἦτο τῶν συγχρόνων, ὥστε μὴδ' ὕψ' εὐὸς νὰ καταφρονῆται. Ἐπικειμένων δὲ τῶν Πυθικῶν ἀγῶνων, πρήγξατο μὲν εἰς τὰς πόλεις βούς καὶ εἰς καὶ αἶγας καὶ ὄντα ἔχωσιν ἐτοιμοὺς εἰς θυσίαν, πρὸς δὲ τοὺς Θεσσαλοὺς, νὰ ἦνε ἐτοιμοὶ εἰς ἀσπράττειν κατὰ τὸν περὶ τὰ Πυθικὰ χρόνον, εἰὼτι διενοεῖτο καὶ τὴν πανηγυρίαν τῶν Θεῶν καὶ τοὺς ἀγῶνας νὰ ἐπικουμήσῃ. Τί δὲ διενοεῖτο περὶ τῶν ἱερῶν χρημάτων ἦτο ἄδηλον. Λέγεται δὲ ὅτι πυθομένων τῶν Δελφῶν, τί πρέπει νὰ κίμωσιν, ἂν ὁ Ἴκτων λαμβάνῃ τὰ ἱερά χρέματα, ὁ Θεὸς ἀπήγγειλεν ὅτι αὐτὸς θὰ φροντίσῃ περὶ τούτου.

Τηλικούτος δὲ ὢν ὁ ἀνὴρ καὶ τοιούτος, καὶ τοιαῦτα σκεπτόμενος, μετ' ἐπιθεώρησιν τοῦ ἵππικοῦ, κατήμενος καὶ ἀποκρινόμενος πρὸς τοὺς προσερχομένους ἀποσφάττει, ὑπὸ νεκρίσκων ἐπὶ προσελθόντων ὡς διαφερομένων τι πρὸς ἀλλήλους· καὶ οὗ μὲν τῶν δολοφόνων εὐθύς ἐφρευθήσαν ὑπὸ τῶν ἀστυφόρων, οἱ δ' ἄλλοι ἀναπηδήσαντες ἐπὶ τοὺς παρεσκευασμένους ἵππους ἀπέφυγον. Ὅπου δὲ τῶν ἐλληνικῶν πόλεων καὶ ἂν ἦλθον, ἐγένοντο δεκτοὶ μετὰ πλείστων τιμῶν, ἐξ οὗ καὶ κατεφάνη, ὅτι ἰσχυρῶς ἐφροβούντο οἱ Ἕλληνας τὸν ἀνδρα. Τοιούτον ἦτο τὸ τέλος τοῦ ἐκτάκτου αὐτοῦ ἀνδρός, ὅστις κατὰ τὸν Ξενοφῶντα, ἐξ οὗ ἠρύσθη τὰ ἀνωτέρω, ἦτο τὸ σῶμα μὲν μάλα εὐρωττος καὶ φιλόπονος, φρόνιμος δὲ οὕτω στρατηγός, ὥστε καὶ λυθάνων καὶ προκατλαμβάνων καὶ βιχζόμενος οὐδέποτε ἀπετύγχανε καθότι ἦτο ἱκανός καὶ τὴν νύκτα νὰ μεταχειρισθῇ ὡς ἡμέραν, καὶ ἀριστήσας καὶ δειπνήσας ἀμέσως νὰ κοιτιζῆ, πρὸς δὲ καὶ ἐγκρατέστατος τῶν περὶ τὸ σῶμα ἡδονῶν. (Ἐλ. 4. 4. 20). Ἦτο δὲ καὶ λίαν μειλίχιος καὶ φιλόκλιθρωπος πρὸς τοὺς ὑπηκόους του καὶ ἱκανῶς φιλόμουσος, δικτελῶν εἰς σχέσεις μετὰ τοῦ Ἰσρακράτους καὶ Γοργίου, καὶ φίλος πιστότατος. Καὶ ποτὲ κρινόμενος τοῦ στρατηγοῦ Τιμοθέου, ὁ Ἴκτων καταλείψας τὴν ἔδραν αὐτοῦ ἔσπευσεν εἰς Ἀθήνας, καὶ συνετέλεσε τὰ μέγιστα εἰς τὴν ἀθώωσιν τοῦ φίλου στρατηγοῦ (Δημ. πρὸς Τιμ.).

Ἀποθνήσκοντος τοῦ Ἰκτωνος ἀνηγορεύθησαν ταγοὶ τῶν Θεσσαλῶν οἱ ἀδελ-

φοὶ αὐτοῦ Πολύδωρος καὶ Πολύφρων· καὶ ὁ μὲν πρῶτος, πορευομένων ἀμφοτέρων εἰς Λάρισσαν, φονεύεται ὑπὸ τοῦ δευτέρου· οὗτος δὲ ταγεύσας ἐπὶ ἔν ἔτος κατέστητε τὴν ταγείαν ὁμοίαν μὲ τυραννίδα· διότι καὶ ἐν τῇ Φαρσάλῳ ἀπέκτεινε τὸν μνημονευθέντα Πολυδάμαντα καὶ ἑτέρους ὀκτὼ τοὺς κρατίστους τῶν πολιτῶν, καὶ ἐκ τῆς Λαρίσσης πολλοὺς ἐφυγάδευσεν· ἐφονεύθη δὲ τέλος καὶ αὐτὸς ὑπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου πρὸς ἐκδίκησιν δῆθεν τοῦ Πολυδώρου καὶ κατάλυσιν τῆς τυραννίας. Ἀλλὰ τὸ τέρας τοῦτο, ἀντὶ νὰ καταλύσῃ τὴν τυραννίαν, διέπραξε τοσαύτας ὠμότητας καὶ αἵσχη, ὥστε τὸ ὄνομα αὐτοῦ κατέστη ἀντικείμενον φρίκης καὶ ἀποστροφῆς καθ' ἅπασαν τὴν ἀρχαιότητα· διότι ζῶντας μὲν ἀνθρώπους κατώρυπτεν, ἑτέρους δὲ δέρματα ἀγρίων συῶν περιτιθεὶς καὶ τοὺς θηρευτὰς ἐπάγων κύνας διέσπα καὶ κατηκόντιζε· Μελιβοῖα δὲ καὶ Σκοτούση, πόλεσιν ἐνσπόνδοις καὶ φίλαις ἐκκλησιαζούσαις, περιστήσας τοὺς δορυφόρους ἤθηδὸν ἀπέσφαξε, τὴν δὲ λόγχην, ἣ Πολύφρονα τὸν θεῖον ἀπέκτεινε, καταστέψας ἔθηκε (Πλ. Πελ. 29). Καὶ ὅμως ὁ τύραννος οὗτος, εὐρὼν ἄριστα κατηρτισμένον στρατὸν ὑπὸ τοῦ μεγάλου Ἰάσονος, οὐ μόνον τὴν ἐπικράτησιν αὐτοῦ ἐφ' ἅπασης τῆς Θεσσαλίας διετήρησεν, ἀλλὰ καὶ πρὸς τοὺς ἰσχύοντας ἐξωτερικοὺς ἐχθροὺς Μακεδόνας καὶ Θηβαίους ἰσχυρῶς ἀντέστη. Καὶ ὁ μὲν τῶν Μακεδόνων βασιλεὺς Ἀμύντας προτραπεὶς ὑπὸ τῶν Ἀλευαδῶν εἰσήλασεν εἰς τὴν Θεσσαλίαν καὶ κατέλαβε τὴν Λάρισσαν καὶ Κρηννῶνα, μὴ δυναθεὶς νὰ προχωρήσῃ πορρωτέρω, οἱ δὲ Θηβαῖοι, προσκληθέντες ὑπὸ τῶν Θεσσαλικῶν πόλεων καὶ εἰσβαλόντες ὑπὸ τὸν Πελοπίδαν (369 π. Χ), περιώρισαν μὲν τὴν κυριαρχίαν τοῦ τυράννου εἰς ὀλίγας μόνον πόλεις, δὲν ἠδυνήθησαν ὅμως νὰ νικήσωσι κατὰ κράτος αὐτόν. Βραδύτερον δέ, ἐπανελθόντος τοῦ Πελοπίδου μετὰ τοῦ Ἰσηνίου εἰς Θεσσαλίαν, ὁ Ἀλέξανδρος οὐδόλως πτοηθεὶς πρὸς τὸ μέγα ἀξίωμα τοῦ ἀνδρὸς καὶ τῆς πόλεως τῶν Θηβῶν, τὸν μὲν Πελοπίδαν ἀμερίμνως διατρίβοντα περὶ Φάρσαλον σὺ ἔλαβε, τὴν δὲ πόλιν κατέσχε, φρίκην δὲ καὶ φόνον εἰργάσατο εἰς πάντας τοὺς ὑπηκόους. Μαθόντες δὲ οἱ Θηβαῖοι τὴν αἰχμαλωσίαν τοῦ φίλου αὐτῶν στρατηγοῦ, ἐπεμψαν δύναμιν πρὸς ἀπελευθέρωσιν αὐτοῦ· ἀλλ' ἡ δύναμις αὕτη, διοικουμένη ὑπὸ ἀπείρων στρατηγῶν καὶ νικηθεῖσα ὑπὸ τοῦ τυράννου ἠναγκάσθη νὰ ὑποχωρήσῃ· διὸ καὶ νέα δύναμις ἀπεστάλη ὑπὸ τὸν Ἐπαμεινώνδαν, ὅστις κατώρθωσεν μὲν νὰ ἐλευθερώσῃ τὸν Πελοπίδαν, οὐχὶ ὅμως διὰ μάχης, ἀλλὰ διὰ συνθήκης καὶ συμμαχίας, ἣν συνέδεσεν πρὸς τὸν τύραννον, καταστάντα οὕτω ἐκ νέου παντοδύναμον κατὰ πᾶσαν τὴν Θεσσαλίαν (Πλούτ. ὡς ἀν.). Τότε δὲ ἡ τυραννικὴ διαγωγὴ τοῦ τέρατος τούτου κατέστη ἀφόρητος, ὥστε αἱ Θεσσαλικαὶ πόλεις ἐπεκαλέσθησαν ἐκ νέου τὴν ἐπικουρίαν τῶν Θηβαίων κατὰ τοῦ τυράννου, καὶ κατὰ τὸ 364 π. Χ. εἰσήλασεν ἐκ νέου ὁ Πελοπίδας εἰς τὴν Θεσσαλίαν, ἡγούμενος σπουδαίας δυνάμεως. Συγκροτηθεῖσης δὲ κρατερᾶς μάχης περὶ τὴν Κυνὸς κεφαλάς, ἐνικήθη μὲν ὁ τύραννος, ἐπέσεν ὅμως ἠρωϊκῶς μαχόμενος

μενεις ὁ ἀνδρείος Πελοπίδας. Καί εἰ μὲν Θησσαλοὶ ἐποιήσαντο μεγαλοπρεπεῖς καὶ λαμπροτάτας ταφάς εἰς τὸν σπιτήρα αὐτῶν καὶ προσητάτην στρατηγόν, εἰ δὲ Θηβαῖοι, μίνακ πνίζοντες κατὰ τοῦ τυράννου ἐκπέμπουσιν ἀμείσως 7,000 ὀπλίτας καὶ 700 ἵπποις ὑπὸ τοῦ στρατηγού Μαλακίτην καὶ Διερσίτηνα, εἴτινες ἐνώγαξαν τὸν τυράννον νὰ ἀποδώσῃ μὲν τὴν ἐλευθερίαν εἰς ἀπάτας τὰς Θησσαλικὰς πόλεις, νὰ ἐξέλκῃ δὲ τὰς φρουράς ἀπὸ τοῦ Μακρνητάς καὶ Φθιώτας καὶ Ἀρχαίου, νὰ ὁμώσῃ δὲ, ὅτι θὰ ἀκολουθήσῃ ὅπου ἂν εἰ Θηβαῖοι κελεύωσι (Πλ. ὤ. ἀν.) ἀλλὰ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἐπαμεινώνδου καταλυθείσης τῆς ἡγεμονίας τῶν Θησαίων ἀνικητότατος ὁ τυράννος τὴν προτίειν αὐτοῦ ἰσχύν, ὅτι χεῖρ ἐξαίφηνου ἀπέλλαξεν τὴν Θησσαλίαν ἀπὸ τῆς φρικτῆς τυραννίας τοῦ μουκροῦ τέρατος. Οἱ ἐξαίφονοι αὐτοῦ ἦσαν εἰ ἀδελφοὶ τῆς γυναικὸς τοῦ Θάδεα, εὐσηραστημέναι, ὡς λέγουσιν, ὅτι ὁ Ἀλιζάνδρος μὴ τεκνοποιῶν ἐξ αὐτῆς ἐμνηστεύσατο τὴν εἰς τὰς Θῆβας εὐρισκαμένην χήραν τοῦ Ἰάσσου.

Καί τὸν μὲν Ἀλιζάνδρον διεπέμψεν εἰς τὴν ἀρχὴν τῶν Φερῶν ὁ εἰς τῶν ἐξαίφονων αὐτοῦ, ὁ Τιτίρονος, εἰ δὲ ἐν Μακεδονίᾳ εὐρισκόμενοι Ἀλευάδα ἐπειταν τὸν τότε βασιλευντα ἐν τῇ γαίᾳ ἐκείνῃ Φίλιππον τὸν Β', ὅπως εἰσελάσας εἰς τὴν Θησσαλίαν καταλύσῃ τὴν δυναστείαν τῶν Φερῶν. Καί εἰσῆλθε μὲν ὁ βασιλεὺς καὶ φίλαρχος ἐκείνος ἡγεμῶν εἰς τὴν Θησσαλίαν τὸ 353 π. Χ., ἀλλ' ὁ τότε ἐνθάδε τῶν Λυκοφρῶν, ὁ πρὸ ὀλίγου διαδεχθεὶς τὸν ἀποθανόντα αὐτοῦ ἀδελφόν Τιτίρονον, ἐπικαλεσθεὶς τὴν ἐπικουρίαν τοῦ Ὀγεμάρχου καὶ τῶν Φωκίων, κατώρθωσε μετ' ἰσχυρὸν ἀγῶνα νὰ ἐκδιώξῃ τὸν Φίλιππον ἐκ τῆς Θησσαλίας (Διοδ. 16, 35) τὸ ἐπιπὸν ὅμως ἔτος ἱκανεθῶν μετ' ἰσχυροτέρως ἐν ἀμείσως ὁ μεγαλοπραγμῶν Φίλιππος ἐνίαυτε μὲν ἡν μεγάλην κατὰ τοῦ Ὀγεμάρχου καὶ Λυκοφρῶνος. Καί ὁ μὲν πρῶτος ἔπεισε μαχόμενος, ὁ δὲ Λυκοφρῶν πολιορκηθεὶς ἐν Φεραῖς παρήκων μετ' ὀλίγον τὴν πόλιν εἰς τὸν Φίλιππον ἐπὶ τῷ ἔρω νὰ ἀποσυρθῇ αὐτὸς μετὰ τῶν μισθοφόρων του εἰς Φωκίαν (Διοδ. 16, 37). Καί οὕτω κατελύθη ἡ δυναστεία τῶν Φερῶν, μικρὸν δὲ καὶ κατ' ὀλίγον κατέστη ἀπάτα ἡ Θησσαλία ὑποχείριος τοῦ βασιλείου τῶν Μακεδόνων Φιλίππου, ὅστις διήρτισεν αὐτὴν εἰς τετραρχίας, ὧν προέστησαντο ἄνδρες φίλοι καὶ ἀφροτισμένοι αὐτῷ (Δημοσθίν. κατὰ Φιλ. III. Ἀρπακρ. λ. Τετρακρ.). Ἐκτότοι δὲ εἰ Θησσαλοὶ ἦσαν ὑπήκοοι τῶν Μακεδόνων, συμμετασχόντες εἰς πάσας τὰς πολιμιασὰς αὐτῶν πράξεις. Καί τὸν μὲν Φίλιππον ἐβόηθησκον εἰς τοῦς κατὰ τῶν Βοιωτῶν καὶ Ἀθηναίων πολέμους, τὸν δὲ Ἀλιζάνδρον κρημελεύθησκον διὰ τοῦ ἵππικου τῶν εἰς τὴν κατὰ τῆς Ἀσίας ἱστρατείαν, συντελίσκοντες οὐα ὀλίγον διὰ τῆς ἀνδρείας τῶν εἰς τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ ἔργου. Μιστὰ δὲ τὸν θάνατον τοῦ Ἀλιζάνδρου ἐπαχείρησκον καὶ εἰ Θησσαλοὶ μετὰ τῶν λοιπῶν Ἑλλήων νὰ ἀποτινάξωσι τὸν Μακεδονικὸν ζυγόν, ἀλλὰ νικηθῆντες ὑπὸ τοῦ Ἀντιπάτρου παρήμειναν ὑπήκοοι τῶν Μακεδόνων μέχρι τοῦ 197 π. Χ., ὅτι ὁ ὑπάτος τῶν Ῥωμαίων Τίτος

Φλαμίνιος μετὰ τῶν Αἰτωλῶν νικήσας εἰς μάχην μεγάλην περὶ τὰς Κυ-
νὸς κεφαλὰς τὸν βασιλέα τῆς Μακεδονίας Φίλιππον τὸν Γ', ἀνεκλήρυσεν,
ὅτι διὰ ψηφίσματος τῆς Ῥωμαϊκῆς συγκλήτου ἀφίησι τοὺς Ἀχαιοὺς
Φθιώτας, τοὺς Μάγνητας, τοὺς Περραιβοὺς, τοὺς Θεσσαλοὺς καὶ τοὺς
λοιποὺς Ἕλληνας ἐλευθέρους καὶ ἀφορολογήτους καὶ χρωμένους τοῖς πα-
τρίοις νόμοις (Πλούτ. Β. Τ. Φλαμιν.). Καὶ οἱ μὲν Ἕλληνες ἐν τῷ ἐνθου-
σιασμῷ αὐτῶν ἐστεφάνωσαν τὸν Φλαμίνιον, ἀποκαλοῦντες αὐτὸν σωτῆρα
καὶ ὑπερασπιστὴν τῆς Ἑλλάδος, ἀλλ' ἢ ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων χορηγηθεῖσα
τοῖς Ἕλλησιν αὕτη ἐλευθερία ἀπέβλεπε μᾶλλον εἰς τὴν διάσπασιν τῶν
δυνάμεων αὐτῶν, ἠνωμένων μέχρι τοῦδε ὑπὸ τὸ Μακεδονικὸν σκῆπτρον,
καὶ τὴν διὰ τούτου προπαρασκευὴν τῆς δευλώσεως τῆς Ἑλλάδος.

Ὁ πρὸς τοὺς Μακεδόνας Ῥωμαϊκὸς οὗτος πόλεμος διεξήχθη κατὰ μέγα
μέρος ἐν Θεσσαλίᾳ καὶ πολλαὶ πόλεις αὐτῆς ἐλεηλατήθησαν καὶ διηρπά-
γησαν διαρκοῦντος αὐτοῦ. Καὶ τῶν μὲν Ῥωμαίων σύμμαχοι ἦσαν οἱ Αἰ-
τωλοὶ καὶ ὁ βασιλεὺς τῶν Ἀθηναίων Ἀμύνανδρος, τῶν δὲ Μακεδόνων
αἱ Θεσσαλικαὶ πόλεις. Καὶ πρώτη μὲν συνάντησις τῆς Μακεδονικῆς στρα-
τιᾶς ὑπὸ τὸν Φίλιππον καὶ τῶν Ῥωμαϊκῶν λεγεῶνων ἐγένετο παρὰ τὸν
Ἄφρον ποταμὸν, ἐνθα νικηθεὶς ὁ Φίλιππος ὑπεχώρησε γοργῶ τῷ βήματι
πρὸς τὸ ὄρος Λίγγον, καὶ ἐκεῖθεν κατελθὼν εἰς τὴν Θεσσαλίαν καὶ δια-
τρέξας ταχέως τὰς διαφόρους πόλεις αὐτῆς συμπάρεσυρεν ὅ,τι ἠδύνατο μεθ'
ἑαυτοῦ, τὸ δὲ ἐπίλοιπον παρέδιδεν εἰς λεηλασίαν τοῖς στρατιώταις· ὅ,τι δὲ
δεινότερον ἠδύνατο νὰ ὑποστῶσιν ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν των, ὑπέστησαν ὑπὸ
τῶν φίλων των οἱ κάτοικοι τῆς Θεσσαλίης. Καὶ ἐλυπεῖτο μὲν ὁ Φίλιππος
καταστρέφων οὕτω σύμμαχον χώραν, ἀλλὰ δὲν ἤθελε νὰ ἀφήσῃ πλουσίας
καὶ πλήρεις ἐπιτηδείων καὶ τροφῶν πόλεις εἰς τὴν λεηλασίαν τῶν ἐπερχο-
μένων Ῥωμαίων· οὕτω δὲ διηρπάγησαν ὑπὸ τῶν Μακεδόνων τὸ Φάκιον,
αἱ Πειρεσῖαι, τὸ Εὐύδριον, ἡ Ἐρέτρια καὶ ἡ Παλαιφάρσαλος· ἤδη δὲ καὶ
οἱ Αἰτωλοὶ καὶ ὁ βασιλεὺς τῶν Ἀθηναίων Ἀμύνανδρος, μαθόντες τὴν
ἐπὶ τῷ Ἀφρῷ ἦτταν τοῦ Φιλίππου, εἰσήλασαν εἰς τὴν Θεσσαλίαν διηοῦντες
καὶ σφάζοντες· ἐνῶ δὲ αἱ Θεσσαλικαὶ πόλεις ἐλεηλατοῦντο οὕτως ὑπὸ τριῶν
στρατιῶν, χωρὶς νὰ διακρίνωσι τὸν πολέμιον τοῦ φίλου, ἀφίχθη ἐπὶ τοῦ
ὑπερκαιμένου τῆς Ἐστυκιοτίδος Κερκετίου ὄρους ὁ ὑπάτος Τίτος Φλαμίνιος.
Πρώτη δὲ πόλις, ἣν προσέβλεπε κατελθὼν εἰς τὴν πεδιάδα, ἦτο ἡ Φλώ-
ρεια, τῆς ὁ τοιαύτης ἢ φρουρὰ συνισταμένη ἐκ 2,000 Μακεδόνων, ἀντίστη ἐρ-
ρωμενέστατα· ἀλλ' ὁ Ῥωμαῖος ὑπάτος, θεωρῶν τὴν ἄλωσιν τῆς πόλεως
σπουδαιστάτην διὰ τὴν ὑποταγὴν τῆς λοιπῆς Θεσσαλίης, ἐπέμενε πολιορ-
κῶν νύκτα καὶ ἡμέραν, καὶ ἡ ἐπιμονὴ αὐτοῦ κατίσχυσεν ἐπὶ τέλους τῆς
ἀντιστάσεως τῶν Μακεδόνων· καὶ ἡ μὲν Φλώρεια ἐλεηλατήθη καὶ ἐπυρ-
πολήθη, οἱ δὲ κάτοικοι τῆς Μητροπόλεως καὶ τοῦ Κιερίου προσῆλθον πρὸς
τὸν Ῥωμαῖον ὑπάτον προσφέροντες ὑποταγὴν καὶ ζητοῦντες χάριν. Ἐπει-
τα ἐβόησεν ὁ ὑπάτος κατὰ τοῦ ὀχυρωτάτου Αἰγινίου, ἀλλὰ θεωρῶν αὐτὸ

δυσάλωτον κατήλθεν εἰς τὴν Θεσσαλίαν, ἔνθα ὑπέστη δεινὴν στήρησιν ἐπιτηδῶν διὰ τὴν ὑπὸ τοῦ Φιλίππου προενεργηθεῖσαν λεηλασίαν τῶν Θεσσαλικῶν πόλεων. Μετακομίσας δὲ ἐν ὀλίγῃς ἡμέραις τὰ ἐπιτηδῆα ἐκ τοῦ Ἀμβρακικοῦ κόλπου προεχώρησε πρὸς τὴν Ἄτρικκν, ἔνθα ἀνέστειλε τὴν πρὸς βορρᾶν πορείαν του, ὡς ἐν τῷ στενῷ τῶν Τεμπῶν ἦτο ἑστρατοπεδευμένος ὁ Φίλιππος (Tit. Liv. 32, 13 καὶ ἐξ.). Στραφεὶς δὲ πρὸς ἀνατολὰς ἀφίχθη εἰς τὰς Θήβας τὰς Φθιώτιδας καὶ ἐπειράθη νὰ ἀλώσῃ αὐτάς, ἀλλ' ἀποτυχὼν ὑπεχώρησε πρὸς τὰς Φεράς, ἔνθα εἰ πρόσκοποι αὐτοῦ συνηνητήθησαν μετὰ τῶν προσκόπων τοῦ παρρηλοουθήσαντος τὰς κινήσεις αὐτοῦ βασιλέως Φιλίππου. Μετὰ μικρὰν δὲ ἀψιμαχίαν πρὸς κατάληψιν τῶν ὑπερκειμένων τῆς πόλεως λόφων ἀμφοτέρω τὰ ἀποσπάσματα ὑπεχώρησαν πρὸς τοὺς εἰκείους στρατοὺς· καὶ ὁ μὲν Φλαμίνιος ὑπεχώρησε πρὸς τὴν Ἐρέτριαν, ὁ δὲ Φίλιππος ἑστρατοπέδευσεν ὑπεχωρῶν πρὸς δυσμὰς ἐπὶ τῶν ὄχθων τοῦ Ὀγγηστῶν ἀμφοτέρων ἐς τῶν στρατιῶν αἱ κινήσεις ἔτεινον πρὸς κατάληψιν τῆς Σκιτούσης, ἐν ἣ ὑπῆρχε μεγάλη ἀποθήκη σίτου καὶ τροφίμων. Καὶ ὁ μὲν ἑπατοῦς τῶν Ῥωμαίων ἐν τῇ πρὸς τὴν Σκοτούσσαν πορείᾳ κατέλαβε τὸ Θετίδειον, ὁ δὲ Φίλιππος τὸ εἰς ἴσην ἀπόστασιν ἐξ ἀντιθέτου κείμενον. Μελαχιθεὶν τὴν ἐς ἐπιούσαν πορευόμενοι εἰ πρόσκοποι ἀμφοτέρων τῶν στρατιῶν εἰς ἀναγνώρισιν τῶν τόπων ἐν τῷ μέσῳ πυκνοτάτης ἑμίχλης, ἣτις καὶ σήμερον συχνὴ καὶ πυκνὴ κατὰ πίπτει ἐπὶ τῆς Θεσσαλικῆς γῆς, ἐπέπεσαν ἀπροσδοκῆτως εἰς ἀλλήλους καὶ παρὰ τοὺς πρόποδας τῶν τροχῶν καὶ εἰς ὕψος ἰσχνῶν ἀνατεινόντων βράχων, οἵτινες διὰ τὴν μορφήν αὐτῶν καλεῖσθαι Κουρὸς Κεφαλαί, συνεκροτήθη ἡ μνημονευθεῖσα ἡδὴ μάχη, εἰς τὴν ὑπὲρ τῶν Ῥωμαίων ἐκβῆσιν τῆς ὁποίας συντέλεσαν τὰ μέγιστα τὸ μὲν εἰ λίαν ἐκθύμως καὶ παρὰ τόλμῳ πολεμήσαντες Αἰτωλεῖ, τὸ δὲ τὸ ἀνώμαλον τοῦ ἐλάφους, διὰ τὸ ὁποῖον δὲν ἠδύνατο ἐπαρκῶς νὰ ἀναπτυχθῇ ἡ Μακεδονικὴ φάλαγξ. Καὶ τῶν μὲν Ῥωμαίων ἔπεσαν περὶ τοὺς 700, τῶν δὲ Μακεδόνων 8,000 καὶ 5,000, ἐζωγρήθησαν (Πλουτ. β. Τ. Φλαμ.). Μετὰ τὴν ἤτταν ταύτην ὑπέγραψε μὲν ὁ Φίλιππος ἀτιμωτικὴν εἰρήνην, ἀπεδέθη δὲ εἰς τὰς πόλεις τῆς Θεσσαλίας καὶ τῆς λοιπῆς Ἑλλάδος προσωρινῶς ἡ ἀρχαία αὐτῶν αὐτονομία. Ἀλλὰ μόλις ἤρχισαν νὰ ἀναλαμβάνωσιν ἐκ τῆς λεηλασίας καὶ τῆς ἐρημώσεως αἱ Θεσσαλικαὶ πόλεις, καὶ νέα δεινὰ ἐπέσηψαν ἐπ' αὐτάς ἐν τῷ πρὸς τὸν βασιλεῖα Ἀντίοχον Ῥωμαίων πόλεμῳ (190 π. Χ.).

Ὁ ῥηθείς βασιλεὺς, πεισθεὶς εἰς τὰς ὑποσχέσεις τῶν συμμάχων αὐτοῦ Αἰτωλῶν τοῦ νὰ παρὰδῶσωσιν εἰς αὐτὸν σύμπασαν τὴν Ἑλλάδα ἅμα ἀπεβιθασθέντα εἰς τὰς ἀκτὰς τῆς, κατήχθη ἅμα τῇ κηρύξει τοῦ πολέμου εἰς τὸν Πελασγικὸν κόλπον, καὶ καταλαβὼν τὴν Δημητριάδα, ἐπάτην δυτικώτερον εἰς τὴν Πελασγιώτιδα κυριεύων τὰς Φεράς, τὴν Κραννῶνα, τὰ Κύπειρα, τὴν Μητρόπολιν καὶ ἀπάσας τὰς περίξ πόλεις πλὴν τῆς Γυρτῶνος καὶ τῆς Ἄτρικκος· συγχρόνως δὲ εἰσῆλασαν εἰς τὴν Θεσσαλίαν καὶ

οὐ σύμμαχοι αὐτοῦ Αἰτωλοὶ, καὶ προχωρήσαντες συνητηθήσαν μετὰ τοῦ βασιλέως ἐνώπιον τῆς Λαρίσσης, ὅτε ἐπεφάνη ἐπὶ τῶν ὑπὲρ τὸν Γόννον σκοπιῶν τοῦ Οὐλύμπου ὁ στρατηγὸς τῶν Ῥωμαίων Κλαύδιος, περιπόρευτος εἰς ἐπικουρίαν τῶν πολιορκουμένων Λαρισσαίων. Τὰ πυρὰ, ἅτινα ἤναψεν ὁ Κλαύδιος εἰς μεγάλας ἐκτάσεις, παρέπεισαν τὸν Ἀντιόχον, ὅτι ὑπὲρ τὸν Γόννον ἠύρισκοντο ἠνωμένοι ἅπασαι αἱ ἐχθρικαὶ δυνάμεις· διὰ τοῦτο δὲ καὶ διὰ τὸν ἐπελθόντα χειμῶνα ἐγκαταλείψας τὴν πολιορκίαν τῆς Λαρίσσης ἐπανεκάμφεν εἰς τὴν Δημητριάδα, καὶ ἐκεῖθεν εἰς τὴν Χαλκίδα· τὸ δὲ ἐπιὸν ἔαρ κατήλθεν εἰς τὴν Θεσσαλίαν ὃ τε ὕπατος Βοίβιος καὶ ὁ μετ' αὐτοῦ συμπράττων ἦδη βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας Φίλιππος, καὶ ἀλληλοδιαδόχως ἐκυρίευσεν τὸ Φάκιον, τὴν Ἄτρακα, τὰς Κυρετίας, τὸ Ἐρίτιον, τὴν Μάλλειαν, τὸ Λιμναῖον καὶ τὸ Πελλιναιῖον· ἐκεῖ δὲ προσήλθε εἰς τὸν συμμαχικὸν στρατὸν καὶ νέα ἐπικουρία ἐκ Ῥώμης ἐξ 20,000 πεζῶν, 2,000 ἰππέων καὶ 15 ἐλεφάντων ὑπὸ τὸν Ἀχιλίου. Ὑποτάξαντες δὲ σύμπασαν τὴν Θεσσαλίαν, πρέβησαν εἰς Ῥωμαῖκοὶ λεγεῶνες διὰ τῆς Θαυμακοῦ εἰς τὴν Φθιώτιδα, καὶ παρὰ τὰς Θερμοπύλας νικήσαντες κατὰ κράτος τὸν στρατὸν τοῦ Ἀντιόχου, ἠνάγκασαν αὐτὸν νὰ ἐπανακάμφῃ εἰς τὴν Ἀσίαν, ὅπου παρηκολούθησαν αὐτὸν εἰς Ῥωμαῖοι ὑπὸ τὸν ἀδελφὸν τοῦ μεγάλου Σκιπίωνος Λεύκιον Σκιπίωνα· ἐκεῖ δὲ διὰ νέας μεγάλης νίκης κατέστρεψαν καθ' ὁλοκληρίαν τὸν στρατὸν τοῦ Ἀντιόχου, καὶ προσήρτησαν πολλὰς ἐπαρχίας τῆς Μικρᾶς Ἀσίας εἰς τὸ εὐρὺ αὐτῶν κράτος (Λιβ. 36. 10 καὶ ἐξ.)

Μετὰ δὲ ταῦτα ἀποθανόντος τοῦ βασιλέως Φιλίππου τοῦ Γ' διεδέχθη αὐτὸν εἰς τὸν θρόνον τῆς Μακεδονίας ὁ υἱὸς αὐτοῦ Περσεύς, κληρονόμησας μετὰ τὴν ἀρχῆς καὶ ἄσπονδον κατὰ τῶν Ῥωμαίων μῖσος· εἰὸ καὶ παραλαβὼν τὴν ἀρχὴν ἐνησχολήθη ἐπὶ ἐξ κατὰ συνέχειν ἔτη εἰς πολεμικὰς παρασκευάς, αὐξάνων μὲν τὸν ἀριθμὸν καὶ τὴν δύναμιν τοῦ στρατοῦ, εἰσπράττων δὲ χρήματα καὶ πληρῶν τὰς ἀποθήκας τροφῶν καὶ πολεμικοδίων. Συνεννεγηθεὶς δὲ μετὰ τοῦ Ἀντιόχου καὶ συμμαχήσας μετὰ τῶν Θεσσαλῶν, ἐνόμισεν εὐκαιρον τὴν περίστασιν, ὅπως κηρύξῃ τὸν κατὰ τῶν Ῥωμαίων πόλεμον. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν ἡ τύχη ὑπῆρξεν εὖνευς αὐτῷ καὶ δύο Ῥωμαϊκαὶ στρατιαὶ ἐνικήθησαν, παρ' ὀλίγον δὲ καὶ ἡ τρίτη, ἀποκλεισθεῖσα ἐν τῷ στενῷ τῶν Τεμπῶν, θὰ κατεστρέφετο, ὅτε ἡ Ῥωμαϊκὴ σύγκλητος, θεωρήσασα ὑψίστην ἀνάγκηνητὴν καταστροφὴν τοῦ πολεμίου τούτου, ἐξαπέστειλε κατ' αὐτοῦ δύναμιν ἐξ 100,000 ἀνδρῶν ὑπὸ τὸν διάσημον ὕπατον Παῦλον Αἰμίλιον. Οἱ δύο ἐχθρικοὶ στρατοὶ συνητηθήσαν παρὰ τὴν Πύδναν (168 π. Χ.), ἐνθα ἡ Μακεδονικὴ φάλαγξ, διαπράξασα θαύματα ἀνδρείας καὶ ἀντάξια τῆς προτέρας αὐτῆς φήμης καὶ δοξῆς, ἠναγκάσθη ἐπὶ τέλος νὰ ὑποκύψῃ, διασπασθεῖσα διὰ τὴν ἀνωμαλίαν καὶ ἀνισότητά τοῦ ἐδάφους, ὡς ἐν Κυνὸς Κεφαλαῖς. Καὶ οὕτως ὥρας τινὰς μόνον μακρὰν τῶν τειχῶν τῆς Πέλλης, τῆς πρώτης ἐστίας τῆς μακεδονικῆς ἰσχύος καὶ δυνάμεως, κατελύθη τὸ τόσον ἀκμάσαν μακεδονικὸν κράτος, ὃ

δὲ τελευταῖος ἀπόγονος τοῦ κοσμοκράτορος Ἀλεξάνδρου συλληφθεὶς αἰχμάλωτος μετεκομίσθη εἰς Ῥώμην, ἔνθ' ἑστὸς καὶ ἀλυτόδετος καὶ πενιχρὸς παρηκολούθησε τὸ ἄρμα τοῦ ἐν θριάμβῳ εἰσελάσαντος νικητοῦ Παύλου Αἰμιλίου. Ὅποια μετατροπὴ, ὅποια ἀστασία τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων!

Καταλυθέντος δὲ τοῦ μακεδονικοῦ κράτους, ἡ Μακεδονία κατέστη ἐπαρχία Ῥωμαϊκὴ, διοικουμένη ὑπὸ Ῥωμαίου πρεσβευτοῦ, εἰς ὃν ὑπήγετο καὶ σύμπασα ἡ Θεσσαλία. Ἐπὶ δὲ τοῦ Ἀλεξάνδρου Σεβήρου ἡ Θεσσαλία ἀπετέλει ἰδιαιτέραν ἐπαρχίαν, διοικουμένην ὑπὸ προκουράτορος· καὶ ἐν μεταγενεστέρῃ δὲ ἐποχῇ, ἐπὶ Κωνσταντίνου τοῦ μεγάλου, φαίνεται ὅτι ἦτο χωριστὴ ἐπαρχία ὑπὸ τὴν διοίκησιν παρέδρου (praeses) (Marquardt in Bekers Röm. Alt. III. 117). Ἀπλλαγεῖσα δὲ τῶν κατὰ τοὺς Ῥωμαϊκοὺς πολέμους δρώσεων καὶ καταστροφῶν προήχθη βαθμηδὸν εἰς ἰκανὸν βαθμὸν εὐημερίας κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνας τῆς Ῥωμαϊκῆς κυριαρχίας, ἀριθμοῦσα κατὰ τὸ λέγειν τοῦ Πλινίου (4. 8) 75 πόλεις, ἐξ ὧν ἡ Λαρίσσα, ἡ Δημητριάς, ἡ Φάρσαλος καὶ ἄλλαι βιαιτέρου τοῦ ἀρχαίου αὐτῶν ἀξίωμα (Στρ. 9. 5). Ὡς δὲ εἰκάζομεν ἐκ τῶν ἐπιγραφῶν τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ὡς ἀνευρίσκωμεν ἐν τῇ Θεσσαλίᾳ, οἱ Ῥωμαῖοι ἐπέτρεψαν αὐτονομίαν τινα εἰς τὰς Θεσσαλικὰς πόλεις, εἰς τὰς ἐπιγραφικῶς ἀναγινώσκωμεν ταγροὺς, ταμίαις καὶ στρατηγούς ἐντοπίους καὶ συνέδριον 324 μελῶν, ἐκκλησιαζόντων ἐν Λαρίσσει κατὰ τὸν μῆνα Θῶρον πρὸς λύσιν τῶν μεταξὺ τῶν διαφόρων πόλεων ἀναφυομένων διαφορῶν. Ὁ δὲ ἐν τῇ Θεσσαλίᾳ παραμένων Ῥωμαῖος πρεσβευτὴς ἦτο, φαίνεται, ἡ ἀνωτάτη ἐκτελεστικὴ ἐξουσία τοῦ τόπου (Leake ἐπιγρ. ἀνευρ. πρὸς τὸ Κιέριον καὶ Heuzey Mission en Macedonie appendice).

Ἦρξατο δὲ ἡδὴ ἐνώρις νὰ εἰσάγεται ὁ χριστιανισμὸς εἰς τὴν Θεσσαλίαν, καὶ ἡ ἀκμάζουσα τότε πόλις αὐτῆς Ὑπάτη εἶχε τὴν εὐτυχίαν νὰ δεχθῆ εἰς τοὺς κόλπους αὐτῆς τὸν Ἡρωδίωνα, ἓνα τῶν 70 Ἀποστόλων, ἀναδειχθέντα πρῶτον ἐπίσκοπον αὐτῆς, καὶ ἐκεῖ ὑποστάντα τὸν μαρτυρικὸν θάνατον (ἐπιστ. Παύλ. πρὸς Ῥωμ.). Ἐκεῖθεν δὲ εἰσήχθη ἡ χριστιανικὴ θρησκεία καὶ εἰς τὰς λοιπὰς Θεσσαλικὰς πόλεις, καὶ ἐπὶ Κωνσταντίνου, ὅτε μετεκομίσθη ἡ πρωτεύουσα τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ διετάχθη ἡ ἐν Νικαίᾳ σύνοδος, εὐρίσκωμεν παρακαθημένους ἐν τῇ συνόδῳ ταύτῃ τὸν ἐπίσκοπον Λαρίσσης Ἀχιλλεῖον καὶ τὸν τῆς Τρίκκης Διόδωρον. Ἀλλ' ἡ ἐπὶ Κωνσταντίνου καὶ τῶν διαδόχων αὐτοῦ ἐπικρατήσασα ἐν Θεσσαλίᾳ καὶ τῇ νοτιωτέρᾳ Ἑλλάδι εὐημερία ἤρξατο νὰ ἐκλίπη, καὶ φοβερὰ δεινὰ ἐπέσκηψαν ἐπὶ τῶν χωρῶν τούτων, ἀοξάμενα ἀπὸ τῆς ἐπιδρομῆς τῶν Γότθων τὸ 396 καὶ καταλήξαντα εἰς τὴν Ὀθωμανικὴν ἐπικράτησιν τὸ 1453. Καὶ πηγὰς μὲν τῆς Μεσαιωνικῆς ἱστορίας τῆς Ἑλλάδος ἔχομεν τοὺς Βυζαντινοὺς συγγραφεῖς καὶ τὰ ἔγγραφα τῶν ἰδιωτικῶν καὶ δημοσίων ἀρχείων τῆς Βιέννης, Βενετίας, Γενεύης, Μεδιολάνων, Τουρίνου, Μελίτης, Νεαπόλεως, Μαδρίτης, Κερκύ-

ρας, Ζακύνθου καὶ λοιπῶν, ἅτινα ἀναδεδίχασα· ὁ χαλκέντερος Πορφ συνέγραψε μακρὰν ἱστορίαν τῆς Μεσαιωνικῆς Ἑλλάδος, δημοσιευθεῖσαν ἐν τῇ μεγάλῃ ἐγκυκλοπαιδείᾳ τοῦ Ersch καὶ Gruber. Ἐξ αὐτῆς δὲ θὰ σταχυολογήσω καὶ γὰρ ὅ,τι ἀναφέρεται εἰς τὴν κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ἱστορίαν τῆς Θεσσαλίας.

Καὶ πρῶτον μὲν συνέβη ἡ φεθερὰ ἐπιδρομὴ τῶν Γότθων, εἴτινες ὑπὸ τὸν ἀρχηγὸν αὐτῶν Ἀλαριχὸν εἰσβαλόντες τὸ 396 διὰ τῆς Μακεδονίας καὶ Θεσσαλίας προήλασαν μέχρι Πελοποννήσου, φέροντες πανταχεῦ τὴν ἐρήμωσιν καὶ τὴν καταστροφὴν. Βραδύτερον δὲ ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ, ὅστις, προβλέπων τὸν ἐπαπειλοῦντα τὸ κράτος κίνδυνον, ἀνήγειρε σειρὰν ὅλην ὀχυρωμάτων εἰς τὰς ἐπικαίρους θέσεις καὶ ἐπεσκεύασε τὰ καταρρέοντα τείχη τῶν πόλεων, νέα εἰσβολὴ βαρβαρικῶν ὀρδῶν, τῶν Οὐννων, ἐγένετο τὸ 539 — 540, προβάσα μέχρι τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου καὶ ἐπενεγκοῦσα ἀπερίγραπτα δεινὰ εἰς τὰς ἐπαρχίας, τὰς ὁποίας διήλθε· μολις δὲ παρήλθε ἡ φθοροποιὰ αὕτη τῶν Οὐννων ἀκρις, καὶ νέα βάρβαρα φύλα ἐξ ἀνατολῶν προερχόμενα ἐπεφάνησαν ἐπὶ τῶν ἀρκτικῶν ὀρίων τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους, οἱ Σλαῦοι, εἴτινες, μετὰ πολλὰς μικρὰς εἰσβολὰς, ἐπεχείρησαν τὸ 577 μεγάλην ἐπιδρομὴν ἐφ' ἀπάσης τῆς Θράκης, Μακεδονίας, Θεσσαλίας καὶ τῆς νοτιωτέρας Ἑλλάδος, ἐπενεγκόντες φρικτὰς καταστροφὰς εἰς τὰς μνημονευθεῖσας χώρας (Ἰωάννης ὁ Ἐφέσου, ἐκκλ. ἱστορ. Β. 6, 25. Μένανδ. 331—334 ἐκδ. Βόννης). Ἡ ἐν τῇ Ἑλλάδι ὅμως διαμονὴ τῶν ἐπιδρομῶν τούτων ὀλίγον διήρκεσε, διότι 60,000 Ἀβάρων ὑπὸ τὸν Χάνην αὐτῶν Βαϊάνον, προσκληθέντες ὑπὸ τοῦ Ἰωάννου, τότε διοικητοῦ τοῦ Ἰλλυρικοῦ, εἰσέβαλον εἰς τὴν χώραν τῶν Σκλαβηθῶν καὶ κατέστρεψαν πᾶν τὸ πρὸ ποδῶν, ἀναγκάσαντες καὶ τοὺς ἐπιδραμόντας Σλαύους νὰ ἐπανακάμψωσιν εἰς τὰς ἐστίαις των. Καὶ ἀπηλλάχθησαν μὲν τῶν Σλαυϊκῶν ἐπιδρομῶν αἱ Βυζαντιναὶ ἐπαρχίαι, ἀλλ' ἀντὶ τούτων ἐδῆσαντο ὑπὸ τῶν Ἀβάρων, εἴτινες ἐξηκολούθουν λεηλατοῦντες τὰ βορείαις Βυζαντινὸς μέχρι τοῦ 600 μ. Χ., ὅτε, περατωθέντος τοῦ Περσικοῦ πολέμου, ἡ ἀγκασεν αὐτοὺς ὁ αὐτοκράτωρ Μαυρίκιος νὰ κλείσωσι βραχυχρόνιον εἰρήνην. Ἐπὶ δὲ τοῦ Ἡρακλείου οἱ Ἀβάραι καὶ οἱ Σλαῦοι ἐγκατέφυγον μονίμως ἐν τισὶ χώραις ἐντεῦθεν τοῦ Δουναβίου, ἃς ὁ αὐτοκράτωρ ἐκουσίως παρεχώρησεν αὐτοῖς. Τότε δὲ ἀνεφάνη παρὰ τὸν Δούναβιν καὶ ἑτέρα βαρβαρική φυλὴ ἐξ ἀνατολῶν προερχομένη, ἡ φυλὴ τῶν Βουλγάρων, τοὺς ὁποίους ὁ Ἡράκλειος λίαν ἐπιτηδεύως μετεχειρίσθη πρὸς ἐξόντωσιν τῶν Ἀβάρων. Καὶ ἐκλείπουσι μὲν οὗτοι μικρὸν καὶ κατ' ὀλίγον ἐκ τῆς ἱστορικῆς σκηνῆς, ἀλλ' ἀντ' αὐτῶν ἀναφαίνονται οἱ μνημονευθέντες Βουλγάραι, τῶν ὁποίων αἱ εἰς τὰς ἐπαρχίας τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους ἐπιδρομαὶ ὑπῆρξαν συχνὰ καὶ καταστρεπτικαί. Καὶ ἐπὶ μὲν τοῦ βασιλέως Κωνσταντίνου τοῦ Πωγωνάτου (668—685), ἐνωθέντες μετὰ τῶν περὶ τὸν Στρυμόνα καὶ τὴν Θεσσαλονικίην ἐγκατασταθέντων Σλαύων, ἐξώρμησαν ἐπὶ τὴν Θεσσα-

λονικήν, καὶ ἄλλαι ἐπὶ πλειοψηφίᾳ μεσημβρινώτερον. Καὶ ἡ μὲν Θεσσαλονίκη ἀπέκρουσε τὰς ἐπανειλημμένας προσβολὰς αὐτῶν, αἱ δὲ μεσημβρινώτεραι ἑλληνικαὶ ἀκταὶ ὑπέστησαν φορικτὴν ἐρήμωσιν καὶ ἐν τῷ Πελασγικῷ κόλπῳ ἐγκατέστη μία τῶν Σλαυικῶν τούτων φυλῶν, οἱ Βελεγεῖται ἢ Βελεσιῖται (Πορφ 6, 94), ἐξ ὧν καὶ ἅπαντα ἡ περὶ τὸν εἰρημένον κόλπον χώρα ἐκαλεῖτο μέχρι τοῦ 1200 μ. Χ. *Βελεγεῖα*, ὡς μαρτυρεῖται ἐκ τινος χρυσοβούλλου ἐκδοθέντος τὸν Νοέμβριον τοῦ 1199, διὰ τοῦ ὁποῖου ἐπιτρέπετο τοῖς Ἐνετοῖς νὰ ἐμπορεύωνται εἰς ἅπαντα τὰ μέρη τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας, καὶ ἐν ᾧ καταγράφονται αἱ ἀκόλουθοι τῆς Θεσσαλίας χῶραι : Μεγάλη Βλαχία, Βελεγεῖα, Δημητριάς, ἀμφότεροι εἰς Ἄλγυροί, Γρεβενῆκον, Φάρσαλος, Δομοκός, Βεζίνη, Ἐξερός, Δοβροεχέιστα, Τρίκαλα, Λάρισα καὶ Πλαταμῶν (Πορφ 6. 174). Βραδύτερον δὲ ἐπὶ Κωνσταντίνου τοῦ Κομνηνίου (711—775), ὅτε λοιμὸς φεβερὸς ἐσακίψας ἐπὶ τῆς Ἑλλάδος, ἐπήνεγκεν ἀνήκουστον φθορὰν εἰς τοὺς κατοικοὺς καὶ ἡρῶντε τὸν πληθυσμὸν αὐτῆς, στίφη πολλὰ τῶν περὶ τὸν Στρυμόνα καὶ τὸν Πελασγικὸν κόλπον Σλαύων ἐξορμήσαντα ἐκ τῶν ἐνδικοιτημάτων των κατέλαβον τὴν σχεδὸν ἔρημον μείνασιν ὑπὸ τὴν χῶραν τῆς Ἑλλάδος (Κωνστ. Πορφ. περὶ θεμ. σ. 53—54)· ἀλλ' ἡ ἐπικρατῆσις αὐτῶν δὲν διήρκεσεν ἐπὶ πολὺ, διότι τὸ 783 μ. Χ. ἡ Ἀθηναία τὴν πατρίδα αὐτοκράτειρα Εἰρήνη (780—797) ἐξαπέστειλε κατὰ τῶν Σλαύων τὸν στρατηγὸν Σταυράκιον, ὅστις ὑπέταξεν αὐτοῖς καὶ κατέστησε φόρον ὑποτελεῖς. Καὶ ἐπανάστασις δὲ τις τῶν ἐν τῷ Πελασγικῷ κόλπῳ Βελεγεῖται ὑπὸ τὸν ἡγεμόνα αὐτῶν Ἀκαμῖρ τὸ 794 κατεστάλη σάχιστα ὑπὸ τῶν αὐτοκρατορικῶν στατευμάτων (Πορφ 6. 104).

Ἐπὶ δὲ τοῦ Βασιλείου τοῦ Β' (976—1025) στίφη ἀναρίθμητα Βουλγάρων ὑπὸ τὸν ἀνδραῖον καὶ φεβερὸν αὐτῶν ἡγεμόνα Σαμουήλ εἰσέβαλον εἰς τὴν Μακεδονίαν καὶ Θεσσαλίαν, καὶ κυριεύσαντες πολλὰ φρούρια καὶ πόλεις ἀφίχθησαν μέχρι Κορίνθου τότε ἐκυριεύθη ὑπ' αὐτῶν καὶ ἡ Λάρισα, τοὺς κατοικοὺς τῆς ὑποῖας πανεστίους μετόκησεν εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς Βουλγαρίας ὁ μόναρχος τῶν Βουλγάρων μετήγαγε δὲ καὶ τὸ λείψανον τοῦ Ἁγίου Ἀχιλλείου, καὶ εἰς τὴν Πρέτταν ἀπέθετο, ἐνθα ἦν αὐτῷ τὰ βασίλεια (Γεώρ. Κεδρ. 436 τόμ. 2). Καὶ κατ' ὄργας μὲν ὁ τότε αὐτοκράτωρ Βασίλειος, ἀπησχολημένος ὑπὸ τῶν ἀποστατῶν Βάρδα καὶ Σκληροῦ, δὲν ἠδυνήθη νὰ ἐνεργήσῃ τι κατὰ τῶν Βουλγάρων· βραδύτερον ὁμῶς τὸ 981 μ. Χ. ἐξεστράτευσε κατὰ τῆς πρωτεύουσας αὐτῶν, ἀλλ' ὑπέστη δεινὴν ἤτταν ὑπὸ τοῦ Σαμουήλ, μετεκαλέσαντος ἐν τῷ μεταξύ μέρους τοῦ ἐπιδραμόντος στρατοῦ. Νέα δὲ πλήθη βουλγάρων μετὰ τὴν νίκην ταύτην ἐτράπησαν τὸ 995 μ. Χ. πρὸς μεσημβρίαν λεηλατοῦντες τὴν Θεσσαλίαν καὶ τὴν νοτιωτέραν Ἑλλάδα, ὅτε ἰσχυρὰ αὐτοκρατορικὴ δύναμις ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Νικηφόρον Οὐρανὸν ἐξαπέστειλε κατ' αὐτῶν. Ἡ συνάντησις τῶν κατερχομένων Βυζαντινῶν στατευμάτων καὶ τοῦ ἐκ τῆς Πελοπον-

νήσου ἱπανακάμπτοντος βασιλέως Σαμουήλ ἐγένετο παρὰ τὸν Σπερχεῖον ποταμόν, ἑκατέρωθεν τοῦ ὁποίου διέμενον ἀπρακτοῦντες ἐπὶ τινα χρόνον οἱ δύο στρατοὶ, μέχρις οὗ ὁ Οὐράνος διαβάς σκοτεινὴν τινα νύκτα διὰ βραχέως μέρους τὸν ποταμόν καὶ ἐπιπεσὼν ἀπροσδοκῆτως κατὰ τῶν βραβάρων ἐπέφερον εἰς αὐτοὺς τσαύτην καταστροφὴν, ὥστε ὀλίγοι μόνον ἐσώθησαν. Καὶ αὐτὸς δὲ ὁ Σαμουήλ μετὰ τοῦ υἱοῦ του μόλις κατῴρθωσεν μετὰ μεγάλας περιπλανήσεις νὰ διασωθῶσιν εἰς Βουλγαρίαν (Κεδ. 2, 450). Τὸ δὲ 1078 ὁ ἰσχυρὸς τοῦ Βασιλείου βραχίων κατέθραυσε διὰ παντὸς τὴν ἰσχὺν τῶν Βουλγάρων, κληθεὶς διὰ τοῦτο καὶ *Βουλγαροκτόνος*.

Κατὰ τὴν ἐποχὴν δὲ ἐκείνην ἤρξατο ἐπιφαινομένη ἐν τῇ Θεσσαλίᾳ καὶ ἑτέρα βάρβαρος φυλὴ, ἡ τῶν Βλάχων, οἵτινες, κατερχόμενοι ἐκ τοῦ Αἴμου ἐπὶ τῶν συνεχῶν ὀρέων, προέβησαν μέχρι τοῦ Ὀλύμπου καὶ τῆς Πίνδου, ἐνθα καὶ ἀθρόοι ἐγκατεστάθησαν, ἐξ οὗ καὶ ἡ ὄρεινὴ ἐκείνη χώρα ἐκαλεῖτο παρὰ τῶν Βυζαντινῶν *Μεγαλοβλαχία* (Κωνστ. Κεδρ. Νικήτας καὶ ἄλλοι). Καὶ πρῶτον μὲν ἀναφέρεται τὸ ὄνομα τῶν Βλάχων ἐν Θεσσαλίᾳ ὑπὸ τῆς Ἄννης Κομνηνῆς, μνημονεύουσης χωρίου τινὸς Βλαχικοῦ Ἐζεβάν καλουμένου· κατόπιν δὲ ὁ ἐξ Ἰσπανίας καταγόμενος Ἰουδαῖος Βενιαμὴν Τουδέλας († 1173), περιηγούμενος τὴν Ἀνατολὴν τὸν 12ον αἰῶνα, λέγει, ὅτι βορειότερον τῆς Λαμίας ἐπὶ τῶν Θεσσαλικῶν ὀρέων κατοικοῦσιν οἱ Βλάχοι, φυλὴ ἀγρία καὶ ληστρική, ἐθνικὴ τὸ θρησκευμα καὶ ὁμιλοῦσα γλῶσσαν παρεμφερῆ τῇ Ἰσπανικῇ. Φαίνεται δὲ ὅτι κατὰ τὴν πρώτην αὐτῆς ἐν Θεσσαλίᾳ ἀποκατάστασιν ἡ φυλὴ τῶν Βλάχων ἦτο ἱκανῶς πολυάριθμος, διότι καὶ μέχρι σήμερον πολλὰ χωρία Βλαχικὰ διασφύζονται ἐπὶ τοῦ Πίνδου καὶ τινα ἐπὶ τοῦ Ὀλύμπου, ἐνῶ λέξεις τινὲς μόνον καὶ ὀλίγα ὀνομαστικὰ τόπων καὶ ἄλλα τινὰ μικρὰ καὶ ἀσαφῆ μαρτύρια περισφύζονται ἐν τῇ Θεσσαλίᾳ, ὑποδηλοῦντα τὴν κατὰ τὸν Μεσαίωνα ἐνταῦθα ὑπαρξίν τῶν Βουλγάρων, τῶν Φράγκων καὶ τῶν Ἑνετῶν. Κατοικοῦντες δὲ οἱ Βλάχοι ἐπὶ τῶν ὀρέων καὶ δεσπόζοντες ὡς ἐκ τούτου τῶν ἐκ τῆς Θεσσαλίας εἰς Μακεδονίαν καὶ Ἠπειρον διόδων, ἐξήσκησαν, φαίνεται, κατὰ τὴν πρώτην αὐτῶν ἐγκατάστασιν κυριαρχίαν τινὰ καὶ πίεσιν ἐπὶ τῶν κατὰ τὴν πεδινῆς Θεσσαλίας, ἧτις ὅμως θὰ ἦτο βραχεῖα, διότι νομάδες αὐτοὶ ὄντες καὶ ἠναγκασμένοι τὸν χειμῶνα νὰ κατέρχωνται ἐκ τῶν ὀρέων εἰς τὰς χειμερινὰς νομάς τῆς Θεσσαλικῆς πεδιάδος, ὄφειλον νὰ διαγῶσιν ἐν εἰρήνῃ καὶ ὁμονοίᾳ πρὸς τοὺς κατοικοῦντας αὐτήν, διὸ καὶ ἐν τῷ Κατακουζηνῷ ἀναγινώσκωμεν, ὅτι, ὅτε ὁ Ἀνδρόνικος διέτριβεν ἐν Θεσσαλίᾳ, οἱ ἐπὶ τῶν ὀρέων κατοικοῦντες Βλάχοι προσῆλθον εἰς προσκύνησιν τοῦ αὐτοκράτορος, καθότι πλησιάζοντος τοῦ χειμῶνος ἦσαν ἠναγκασμένοι νὰ κατέλθωσιν εἰς τὴν πεδιάδα καὶ ἐφοβοῦντο τὴν προσβολὴν τῶν αυτοκρατορικῶν στρατευμάτων.

Καὶ τοιαῦτα μὲν αἱ ἐκ βορρᾶ εἰς τὴν Θεσσαλίαν καὶ τὴν μεσημβρινωτέραν Ἑλλάδα ἐπιδραμοῦσαι βραβαρικαὶ φυλαὶ· ἀλλ' ἤδη νέοι ἐπιδραμοεῖς καὶ πολέμιοι ἀνεφανήσαν ἐκ δυσμῶν, καὶ τοιοῦτοι ἦσαν οἱ ἐκ τῆς

"Αρκτου εἰς Ἰταλίαν κατὰ τὸν 11ον αἰῶνα καταβάντες καὶ ἀνεξάρτητον ἐκαὶ κράτος ἰδρύσαντες Νορμανδοί. Ὁ ἰδρυτὴς τοῦ κράτους τούτου Ῥοβέρτος Γυϊσκάρδος, ἀφορμὴν λαβὼν τὴν εἰς τὸν θρόνον τοῦ Βυζαντινοῦ ἀποκατάστασιν τοῦ καθαιρεθέντος αὐτοκράτορος Μιχαήλ, εἰσήλασε τὸ 1080 μ. Χ. εἰς τὰς δυτικὰς ἐπαρχίας τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους, διαιρέσας τὴν δύναμίν του εἰς δύο μέρη καὶ τὸ μὲν ἐν ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ υἱοῦ του Βοεμούνδου ἐξαπέστειλε κατὰ τῆς Αὐλῶνος, ἣτις καὶ ἐκυριεύθη ὑπ' αὐτοῦ, τὸ δὲ ἕτερον, διοικούμενον ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Ῥοβέρτου ὑποστάν δεινὴν τρικυμίαν, κατήχθη μόλις εἰς Δυρράχιον. Καὶ ὁ μὲν στόλος αὐτοῦ, προσβληθεὶς ὑπὸ τῶν συμμάχων τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλέξιου Ἐνετῶν, καπεστράφη, ἀλλ' οὐχ ἦτρον καὶ μετὰ τὴν συμφορὰν ταύτην, ἣτις ἐπήνεγκε καὶ δεινὴν ἔλλειψιν τῶν πολεμεφοδίων, ἐν ἀπεδειλίασεν ὁ τολμηρὸς Ῥοβέρτος, ἀλλ' ἐξηκολούθησε τὴν πολιορκίαν τοῦ Δυρραχίου, καὶ συγκροτήσας μάχην πρὸς τὸν ἐξ 70,000 συνιτάμενον καὶ ὑπ' αὐτοῦ τοῦ αὐτοκράτορος διοικούμενον Βυζαντινὸν στρατὸν, ἐνίκησε αὐτὸν κατὰ κράτος καὶ μετ' ὀλίγον ἐκυρίευσεν καὶ τὸ Δυρράχιον. Ἦτοιμάζετο δὲ νὰ προχωρήσῃ πορρωτέρω, ὅτε ἠναγκάσθη νὰ ἐπανεέλθῃ εἰς αὐτὸν διὰ τὴν εἰς τὸ κράτος αὐτοῦ εἰσβολὴν τῶν Γερμανῶν. ἀναθέσας εἰς τὸν υἱὸν αὐτοῦ Βοεμούνδον τὴν ἐξακολούθησιν τοῦ πολέμου. Οὗτος δὲ, τραπείσ πρὸς μεσημβρίαν καὶ καταλαβὼν τὰ Ἰωάννινα καὶ τὰ Τρίκαλα, προσέβη εἰς τὴν πολιορκίαν τῆς Λαρίσσης, ἣν γενναίως ὑπερήσπισεν ἐπὶ ἑξ μῆνας ὁ ἐνταῖς αὐτῆς κλεισμένος Λέων ὁ Κεφαλαῖς· ἀλλ' ἤδη τὰ ἐπιτήδεια ἤρχισαν νὰ ἐκλείπωσι, καὶ ἡ πόλις ἦτο ἕτοιμος νὰ παραδοθῆ, ὅτε ἐξεκίνησεν ἐκ τῆς πρωταυούσης ἐπὶ κεφαλῆς 7,000 Τούρκων μισθοφόρων ὁ αὐτοκράτωρ Ἀλέξιος, ὅστις ἀφικθεὶς εἰς τὴν Θεσσαλίαν ἀπεφάσισε νὰ μὴ προσβληθῇ τὸν ἐχθρὸν ἐν ἀνοικτῷ πεδίῳ, ἀλλ', εἰ δυνατόν, νὰ καταστρέψῃ αὐτὸν δι' ἐνέδρας. Καὶ πρὸς τοῦτο τὸν μὲν Μελισσηνὸν, περιβεβλημένον τὴν αὐτοκρατορικὴν στολήν, παρέταξε πρὸς τὰ δεξιὰ τῆς Λαρίσσης καὶ παρήγγειλεν αὐτῷ, ἅμα προσβληθῆ ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν, νὰ μὴ ἀντιστῆ, ἀλλὰ νὰ ὑποχωρήσῃ φεύγων πρὸς τὸ Λυκοστόμιον, αὐτὸς δὲ κατέλαβε χθαμαλὸν τινα πρὸς τὰ εὐώνυμα τῆς πόλεως κείμενον τόπον. Τὴν ἐπιούσαν ὁ Βοεμούνδος, ἰδὼν τὰ αὐτοκρατορικὰ σήματα εἰς τὸν πρὸς τὰ δεξιὰ τῆς Λαρίσσης παρατεταγμένον στρατὸν, καὶ νομίσας ὅτι ἐκεῖ εὕρισκετο ὁ αὐτοκράτωρ, ἐπέπεσε μεθ' ὅλης τῆς δυνάμεως κατὰ τῆς πτέρυγος ταύτης, καὶ τρέψας αὐτὴν εἰς φυγὴν ἐδίωκε πρὸς τὸ Λυκοστόμιον· ἣδη δὲ προχωρήσαντα αὐτὸν ἰκανῶς εἰς τὴν διεύθυνσιν ταύτην προσέβηλεν ἐρρωμένως ἐκ τῶν νότων ὁ Ἀλέξιος καὶ ἔτρεψεν εἰς αἰσχυρὰν καὶ ἄτακτον φυγὴν. Οὕτω δὲ ἐλύθη μὲν ἡ ἐξάμηνος πολιορκία τῆς Λαρίσσης, ἀπηλλάγησαν δὲ αἱ δυτικαὶ ἐπαρχίαι τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους ὑπὸ τῆς Νορμανδικῆς ἐπιδρομῆς, κλεισθείσης τὸ 1156 συνθήκης μεταξὺ τοῦ Ῥογήρου καὶ τῶν Βυζαντινῶν.

Τοιαῦται λοιπὸν εἶνε ἐν συντόμῳ αἱ περιπέτειαι, ἃς ὑπέστη ἡ Θεσσα-

λίαν κατὰ τὴν ἀπὸ τοῦ αὐτοκράτους Ἰουστινιανοῦ μέχρι τῆς Φραγκοκρα-
 τικῆς ἐποχῆς (530 — 1202 μ. Χ.) ἀπετέλει δὲ τότε τὴν ἐνάτην ἐπαρ-
 χίαν τοῦ Ἰλλυρικοῦ θέματος, διατελοῦσαν ὑπὸ ἡγεμόνα, καὶ περιέχουσα 17
 πόλεις κατὰ τὸν Κωνστ. Πορφυρογέννητον. Φαίνεται δὲ ὅτι κατὰ τὴν
 ἐποχὴν ταύτην μεθ' ὅλας τὰς ἐπιδρομὰς τῶν ἐκ βορρᾶ καὶ δυσμῶν βαρ-
 βάρων πολλαὶ πόλεις τῆς Θεσσαλίας ἦσαν ἀνθηραὶ καὶ ἀκμάζουσαι καὶ
 σπουδαῖον ἐμπόριον διενηργεῖτο ἐνταῦθα ὑπὸ τῶν εἰς τὴν παραλίαν αὐτὴν
 ἀποκαθισταμένων Ἐνετῶν, Γενουησίων καὶ Πισαίων. Καὶ ὁ μὲν κατὰ τὸν
 11ον αἰῶνα περιηγηθεὶς τὴν Θεσσαλίαν Ἄραψ γεωγράφος Ἐδρίσῦς ἀπο-
 καλεῖ τὰ Τρίκκαλα πόλιν πλουσίαν περιβεβλημένην ὑπὸ ἀμπέλων, τὴν
 Λάρισσαν πόλιν σπουδαίαν πλουσίαν εἰς σῖτον, σῦκα καὶ σταφυλάς, τὸ δὲ
 Ἄλμυρον σπουδαῖον ἐμπορεῖον. Ὁ δὲ συγχρόνως σχεδὸν μετ' αὐτοῦ πε-
 ριηγηθεὶς τὴν Ἀνατολὴν Ἰουδαῖος Βενιαμὴν Τουδέλας, οὗτινος καὶ ἀνω-
 τέρῳ ἐμνήσθη καὶ ὅστις ἀνέλαβε τὴν περιήγησιν ταύτην πρὸς ἐξακρι-
 βωσιν τοῦ Ἰουδαϊκοῦ πληθυσμοῦ, ἀποκαλεῖ τὸν Ἄλμυρον τὸ κυριώτερον
 ἐμπορεῖον Ἐνετῶν, Πισαίων καὶ Γενουησίων. Κατόικουν δὲ ἐν αὐτῷ καὶ
 400 Ἰουδαῖοι, ἐξ ὧν σημαντικώτεροι ἦσαν ὁ Σύλοκ, ὁ Ἰωσήφ καὶ ὁ Σο-
 λομῶν (Hofr 6. 165) ὑπῆρχε δὲ καὶ συνοικίαι τις τῶν Πισαίων ἐν Ἄλμυ-
 ρῷ, ὡς καταδεικνύται ἐκ τινος κατὰ τὸ 1119 μ. Χ. συνθήκης τῶν κατοί-
 κων τῆς Πίσης πρὸς τὸ Βυζαντινὸν κράτος, διὰ τῆς ὁποίας ἐπετύχχανον
 οὗτοι τὴν ἀτέλειαν εἰς τὰ ἐν τῷ Βυζαντίῳ κτήματα, ἐλάττωσιν τοῦ τελω-
 γικοῦ δασμοῦ καὶ ἀνάκλησιν τῶν ἐκ Θεσσαλονίκης καὶ Ἄλμυρῷ συνοικιῶν
 καὶ νυῶν των (Hofr 6. 174). Ἀλλὰ καὶ οἱ Ἐνετοὶ ἐξήσκουν σπουδαῖον
 ἐμπόριον ἐν τῷ Πελασγικῷ κόλπῳ, ὡς γίνεται ὄχλον ἐκ τῆς μνημονευθεί-
 σης ἤδη μετὰ τὸν αὐτῶν καὶ τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους συνομολογηθείσης εἰ-
 ρήνης. Καὶ βραδύτερον δὲ μετὰ τὴν ὑπὸ τῶν Τούρκων κυριαρχίαν τῆς
 Θεσσαλίας διετέλεσαν οὗτοι ἐπὶ τινα χρόνον κατέχοντες δύο παραλίαι πό-
 λεις ἐν τῷ Πελασγικῷ κόλπῳ, τὸν Πτελεὸν καὶ τὰ Λεγώνια, ὅπερ κατα-
 δείκνυται ἐκ τῆς τὸ 1411 συνομολογηθείσης εἰρήνης μετὰ τῆς Ἐνετι-
 κῆς δημοκρατίας καὶ τῶν Ὀθωμανῶν (Hofr. 7. 75). Ἡ συρροή δὲ καὶ
 ἀποκατάστασις τῶν ἐμπορικῶν ἐκείνων φυλῶν εἰς τὰς ἀκτὰς τῆς Θεσσα-
 λίας δεικνύει ἐπαρκῶς τὴν ἀνθηρὰν κατάστασιν, εἰς ἣν εὕρισκετο τότε ἡ
 χώρα. Τὰ δὲ ἀντικείμενα τοῦ ἐμπορίου ἦσαν πιθανῶς ἢ τε φυσικὰ προϊόν-
 τα τῆς χώρας, ὡς σῖτος, κριθή, μέτχχα κλπ. ὡς καὶ διάφορα προϊόντα
 τῆς βιομηχανίας, ἧτις, ὑπάρχουσα ἔκτοτε ἐν Θεσσαλίᾳ, ἔλαβεν ἐπὶ τῆς
 Τουρκοκρατίας εἰς τινα εἶδη τεραστίαν ἐπίδοσιν, ὡς ἐν τοπογραφίᾳ θὰ
 ἴδωμεν.

Μετὰ δὲ τὴν ὑπὸ τῶν Σταυροφόρων (1204) ἄλωσιν τῆς Κωνσταντι-
 νουπόλεως αὐτοκράτωρ μὲν τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους ἐξελέγη ὁ κόμης Βαλ-
 δουῖνος τῆς Φλανδρίας, βασιλεὺς δὲ τῆς Μακεδονίας ἐγένετο Βονιφάτιος
 ὁ Μομφερρατικός, λαβὼν πάσας τὰς πρὸς δυσμὰς καὶ νότον τῆς Θράκης

χώρας μέχρι τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου. Οὗτος, ἀφ' οὗ πρῶτον ἔλυσε διαφοράς τινάς ἀναφυσίσας μεταξύ αὐτοῦ καὶ τοῦ αὐτοκράτορος, εἰσήλθε εἰς 1204 εἰς τὴν νέαν αὐτοῦ πρωτεύουσάν τὴν Θεσσαλονίκην, περιστοιχούμενος οὐχὶ μόνον ὑπὸ τῶν ἰπποτῶν τῆς Λομβαρδίας, εἴτινες ἀπέτελουν τὸ ἴδιον αὐτοῦ στρατιωτικὸν σῶμα, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ τῶν Γερμανῶν καὶ ὑφ' ἀπάντων τῶν ἰπποτῶν τῆς μεσημβρινῆς Γαλλίας, εἴτινες ἐν αὐτῷ ἀνεύρισκον τὸν τελειότερον ἰπποτικὸν τύπον τῆς ἐποχῆς ἐκείνης· ῥυθμίσας δὲ τὰ πράγματα τοῦ νέου κράτους του καὶ καταστήσας τοποτηρητὴν τὴν σύζυγόν του Μαργαρίταν τὴν οὐγγρικὴν, ὤρμησε μετὰ τῶν ἐκλεκτῶν ἰπποτῶν του παρρηκλουθούμενος καὶ ὑπὸ πολλῶν διακεκριμένων Ἑλλήνων εἰς κατὰκτησιν τῶν νοτιωτέρων ἐπαρχιῶν τοῦ νέου κράτους του. Καταλαβὼν δὲ ἀνευ ἀντιστάσεως τὰς ἐν Μακεδονίᾳ πόλεις Σέρρας καὶ Βέροιας, εἰσήλασεν εἰς τὴν Θεσσαλίαν ὑπερβὰς τὸν κάτω Ὀλυμπόν, διότι δύναμις ἐκπεμφθεῖσα ὑπὸ τῶν κατοίκων τῆς Λαρίσσης εἶχε προκαταλάβει τὸ στενὸν τῶν Τεμπῶν.

Διαβὰς δὲ τὸν Πηγεῖον ἐπεφάνη ἐμπροσθεν τῆς ἀφρουρήτου Λαρίσσης, ἣτις καὶ παρεδόθη ἀνευ ἀντιστάσεως. Παρὰδοθείσης δὲ ταύτης αἱ πλεισταὶ τῶν Θεσσαλικῶν πόλεων ἐκυριεύθησαν εὐχερῶς ὑπὸ τοῦ νέου κατακτητοῦ καὶ διενεμήθησαν ὡς τιμαρῖα εἰς τοὺς Λομβαρδούς, Γάλλους καὶ Γερμανούς ἰπποτάς τοὺς παρρηκλουθούντας αὐτόν. Καὶ ἡ μὲν Λάρισσα ἐχορηγήθη εἰς τινὰ Γεουλιέλμον, ὃ δὲ τραχὺς τὸ ὄνομα Βερθόλδος φόν Κατσελενεθόγεν ἐγένετο κύριος τοῦ Βελεστίνου, ἕτερος δὲ τις Γεουλιέλμος ἔλαβε τὸν Ἄλμυρόν, καὶ αἱ Φθιωτικαὶ Θῆβαι καὶ πᾶσα ἡ περὶ τὸν Παγασιτικὸν κόλπον χώρα ἐδόθη εἰς τοὺς ἀδελφούς Ἀλβερτίνον καὶ Ρολανδίνον Κανόσα (Willehard S. 115 Buchon Hist. des esp. etc.). Μόνον δὲ ἡ ἑσπέρη Θεσσαλία δὲν ὑπετάγη εἰς τὴν φραγκικὴν κατὰκτησιν, ἀποτελοῦσα μέρος τοῦ δεσποτάτου τῆς Ἑλλάδος. Κατακτῆσας δὲ τὴν Θεσσαλίαν ἐνεφάνισθη ὁ Βονιφατίος ἐνώπιον τῶν Θερμοπυλῶν, τῶν ὁπίων τὸ στενὸν εἶχε προκαταλάβει καὶ ὀχυρώσει ὁ ἡγεμὼν τῆς Κορίνθου καὶ Ἀργολίδος Λέων ὁ Σγαυρός, διανοούμενος ὅπως ἀποκωλύσῃ τὴν πρόδον τῶν Φράγκων, καὶ ἐν περιπτώσει νίκης ὀνειρευόμενος αὐτοκρατορικὸν στέμμα διὰ τὴν κεφαλὴν του, καθ' ὅσον πρὸ μικροῦ εἶχε συζευχθῆ ἐν Λαρίσσει μετὰ τῆς Εὐδοκίας θυγατρὸς τοῦ ὑπὸ τῶν Φράγκων ἐκδιωχθέντος αὐτοκράτορος τοῦ Βυζαντίου Ἀλεξίου τοῦ Γ', ἀλλὰ δυστυχῶς εἰς τὴν ὄψιν τῶν καταφράκτων ἰπποτῶν τοῦ Βονιφατίου ἢ ἑλληνικῆς φρουρᾶς, ἢ κατέχουσα τὸ στενὸν τῶν Θερμοπυλῶν, ἀπεδειλίχθη καὶ ἐγκτελίπεν ἀνάνδρως τὴν θέσιν μὴ ἀντιστάσας εὐδόλως εἰς τὴν πρόδον τῶν κατακτητῶν, εἰς οὓς ὑπετάγη ἅπαντα ἡ Στερεὰ Ἑλλάς ἀνευ ἀντιστάσεως· θὰ ὑπέτασσον δὲ οὕτω ταταχέως καὶ τὴν Πελοπόννησον, ἂν βορειότερον δὲν ἀνεφαίνετο εἰς τὰς πλευρὰς τοῦ νέου φραγκικοῦ κράτους ἕτερος πολέμιος· πρῶρισμένος ὅπως κατενέγκῃ τὸ θανάσιμον τραῦμα κατὰ τῆς φραγκικῆς κατὰκτησεως τῆς

Μακεδονίας καὶ Θεσσαλίας ὁ πολέμιος αὐτός ἦτον ὁ Μιχαὴλ Α' ὁ Ἄγγελος ἐκ τοῦ γένους τῶν Κομνηνῶν, ὅστις ἰδρύσας (1204 — 1214) ἐν Ἠπειρῷ κράτος ἴδιον ἐπέξέτεινεν αὐτὸ πρὸς βορρᾶν μέχρι Δυρραχίου, πρὸς μεσημβρίαν δὲ μέχρι Ναυπάκτου καὶ πρὸς ἀνατολὰς μέχρι Τρικάλων. Τὸ κράτος τοῦτο ἀπεκατέστη δεσποτάτον, αὐτὸς δὲ, δεσπότης τῆς Ἑλλάδος. Ὁ νέος αὐτός ἐχθρὸς παρεκώλυσε τὴν πρὸς τὰ πρόσω πορείαν τοῦ Βονιφατίου καὶ ἠνάγκασεν αὐτὸν νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὴν πρωτεύουσάν του Θεσσαλονίκην, ἐνθα πρὶν ἐπιχειρήσῃ σπουδαῖόν τι κατὰ τοῦ μικροῦ ἑλληνικοῦ κράτους, ἀπέθανε τὸ 1307 ἐγκαταλείπων τὰς ὑποθέσεις τοῦ βασιλείου του εἰς λίαν ἐπικίνδυνον θέσιν. Οἱ δὲ τιμαριῶται τοῦ βασιλείου του, ἐπωφελοῦμενοι τὴν ἐντεῦθεν ἐπελθοῦσαν ἀταξίαν, δὲν ἀνεγνώρισαν τὴν ἐπικυριαρχίαν τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει αὐτοκράτορος Ἐρρίκου, ὅστις ὅμως ἐκστρατεύσας ἐνίκησεν αὐτούς περὶ τὴν Λαρίσσαν, ἐνθα ἦσαν συγκεντρωμένοι καὶ τοὺς ἠνάγκασε νὰ ὁμώσωσι μὲν πίστιν καὶ ὑπακοήν πρὸς αὐτόν, νὰ ἀναγνωρίσωσι δὲ τὴν ἐπικυριαρχίαν του καὶ νὰ ἐργασθῶσι πρὸς ἐκλαίκευσιν τῶν ἐκκλησιαστικῶν κτημάτων, διότι μία τῶν εἰσαχθεισῶν ὑπὸ τῶν Φράγκων ἐν τῇ κατακτηθείσῃ χώρᾳ μεταρρυθμίσεων ἦτο καὶ ἡ ἐν ταῖς πόλεσιν, ἐν αἷς ὑπῆρχον καθολικοὶ, καθίξεις τοῦ ὀρθοδόξου κλήρου καὶ ἀντικατάστασις δι' ἑτέρου καθολικοῦ, κληρονομήσαντος τὰ τε προνόμια καὶ τὰ δικαιώματα καὶ τὰ κτήματα ἐκείνου. Τοιοῦτος ἐπίσκοπος ἐγκατεστάθη καὶ ἐν Λαρίσῃ ὑπὸ τοῦ Πάππα Ἰννοκεντίου τοῦ Γ', ἔχων ὑπ' αὐτόν πολλὰς ἐπισκοπὰς, ὧν τὰ ὀνόματα ἐν τῇ Λατινικῇ καταγραφῇ εἶνε τόσῳ διεσθαρμένα, ὥστε δυσκόλως δύναται τις νὰ ἀναγνωρίσῃ τὰς γνωστὰς ἐπισκοπὰς τῆς Θεσσαλίας (Lequien Oriens christia tom. III Province Larisiensis). Ἄλλ' ἡ αἰσχροὶ καὶ πλεονεκτικὴ διαγωγή τῶν Λατίνων ἐπισκόπων κατέστησεν αὐτούς τὸ ἀντικείμενον τῆς περιουσιότητος καὶ τῆς ἀποστροφῆς τῶν ὀρθοδόξων κατοίκων τῆς Θεσσαλίας· σώζεται δὲ καὶ ἐκκλησιαστικὴ τις ἐπιστολὴ Ἰννοκεντίου πρὸς τινα τῶν τυχοδιωκτῶν τούτων ἐπισκόπων τῆς Sidonia (ἴσως Σταγροῖ) ἐπιπλήττουσα αὐτόν διὰ τὴν ἀπρεπῆ διαγωγὴν. Οὐ μόνον δὲ πρὸς τοὺς κατοίκους ἀτεθῶς ἐφέροντο οἱ νέοι οὗτοι πνευματικοὶ πατέρες, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὴν κοσμικὴν ἀρχὴν ἐδυστρόπουν, ὅπως πληρώσωσι τὸν νενομισμένον ἔγγειον φόρον, ἀκρόστιρον καλούμενον, καὶ συχνάκις συνέβαινον ἔριδες μεταξὺ αὐτῶν καὶ τῶν κοσμικῶν ἀρχῶν, λυόμεναι διὰ τῆς ἐπεμβάσεως τοῦ Πάππα Ρώμης ἀποκλίνοντες ὅμως πάντοτε ὑπὲρ τῶν ἐπισκόπων (Ἐπιστ. Ἰννοκ. Γ'). Διὰ τοῦτο δὲ καὶ διὰ τὴν ταραχὴν, εἰς ἣν διετέλουν τὰ πράγματα τοῦ βασιλείου τῆς Θεσσαλονίκης μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Βονιφατίου, συνεκατέστη μεγάλη συνέλευσις ἐν τῇ κοιλάδι τοῦ Ῥαβενίκου, ἐν ἣ παρεκάθησαν ἅπαντες οἱ φράγκοι πρίγκιπες καὶ βασιλεῖς τῶν κατακτηθεισῶν χωρῶν καὶ οἱ δισημιότεροι Λατῖνοι ἐπίσκοποι, ἐν αἷς καὶ ὁ τῆς Λαρίσσης. Τῆς συνελεύσεως ταύτης, τῆς ἑποίας τὴν μεγλοπρέπειαν καὶ τὴν λάμπριν περιέγραψεν εὐγλώτ-

τως ὁ Buchon (ὡς ἄν.) προήδρευεν ὁ αὐτοκράτωρ Ἑρρίκος, ὅστις, ἀποβι-
βασθεὶς ἐν λαμπροτάτῃ συνοδίᾳ εἰς τὸν Ἄλμυρὸν τῆς Θεσσαλίας, μετέβη
ἐκεῖθεν εἰς τὴν μνημονευθεῖσαν κοιλάδα. Ἐκεῖ συνεζητήθησαν ἅπαντα
τὰ ἀφορῶντα τὴν φραγκικὴν κατάκτησιν ἐκκλησιαστικά τε καὶ κοσμικά
ζητήματα καὶ μετὰ τὴν ὑπογραφὴν τῆς ληρθείσης ἀποράσεως ὑπ' ἁπάν-
των τῶν παρευρισκομένων ἐπανῆλθεν ἕκαστος εἰς τὴν εἶρην του.

Ἄλλ' ἐν τῷ μεταξύ τὸ ἐλληνικὸν δεσποτάτον τῆς Ἠπείρου ἤκμαζε καὶ
ἐπρόκοπτεν ὑπὸ τὸν ἡγεμόνα Μιχαὴλ Ἀγγελον, ὅστις δὲν ἔπαυσεν ὑπε-
κχίων τὸ μῖσος κατὰ τῆς Φραγκοκρατίας καὶ ὑποστηρίζων τοὺς ἀγῶνας
τῶν ἀνθισταμένων κατὰ δὲ τὸ 1214 δολοφονηθέντος αὐτοῦ ὑπὸ τινος Ῥω-
μικτοῦ, ὁ ἀδελφός του Θεοδῶρος μὴ σεβασθεὶς τὰ δικαιώματα τοῦ υἱοῦ
ἐκείνου Κωνσταντίνου κατέλαβε τὴν δεσποτείαν τῆς Ἠπείρου ἐπεκτείνας
τὸ κράτος αὐτοῦ ἐφ' ἅπασαν τὴν Θεσσαλίαν καὶ ἐκδιώξας ἐκείθεν τοὺς
οὐχὶ πρὸ πολλοῦ ἐγκατασταθέντας Φράγκους τιμαριώτας. Γοὶ δὲ 1222 κα-
τακτήσας τὴν Θεσσαλονίκην ἀνηγορεύθη ἐν αὐτῇ αὐτοκράτωρ καὶ κατέ-
στρεψε ἐντελῶς καὶ τὴν ἐν Μακεδονίᾳ Φραγκικὴν κατάκτησιν (Buch. ὡς
ἄν. 208) Βραδύτερον δὲ τὸν Θεοδῶρον, αἰχμαλωτισθέντα ἐν τινι μάχῃ
κατὰ τῶν Βουλγάρων πρὸ τὸν Εὐρὸν ποταμόν, διεδέχθη εἰς τὴν ἀρχὴν
τῆς Ἠπείρου καὶ Θεσσαλίας ὁ υἱὸς αὐτοῦ Κωνσταντῖνος Ἀγγελος ὑπὸ τὸ
ὄνομα Μιχαὴλ Β'. Καὶ ἡ μὲν Φραγκικὴ κατάκτησις ἐν τε τῇ Θεσσαλίᾳ
καὶ Μακεδονίᾳ κατελύθη διαρκέσασα 18 μόνον ἔτη, ἀλλ' ὁ δεσπότης Μι-
χαὴλ ὁ Β' δὲν ἠθέλησε νὰ ἀναγνωρίσῃ τὴν ἐπικουρικίαν τοῦ αὐτοκρά-
τορος Θεοδῶρου Βατάτση, ὅστις ἐν τῷ μεταξύ ἐπανεκτίσθη ἀπάσας σχε-
δὸν τὰ Εὐρωπαϊκὰς χώρας τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους, καὶ μόνον ἡ Κων-
σταντινούπολις καὶ τὰ περὶ παρεμένον εἰσέτι ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τῶν
Λατίνων. Διὸ καὶ ἐπιωφελεσόμενος τῆς ἐκστρατείας τοῦ αὐτοκράτορος κατὰ
τῶν Τουρκομάνων εἰς τὴν Ἀσίαν, προσέβηκεν ὁ Μιχαὴλ ἀπὸ κοινοῦ μετὰ
τοῦ Κράλη τῆς Σερβίας τὰς ἐν Μακεδονίᾳ αὐτοκρατορικὰς δυνάμεις, κα-
ταλαβὼν μεταξύ τῶν ἄλλων πόλεων καὶ τὴν Πρίλαπον, ἐν ἣ συνελήφθη
αἰχμάλωτος καὶ ὁ ἱστορικός Γεώργιος Ἀκροπολίτης (Γεωρ. Ἀκρ. σ.
160 ἄν.). Ὁ θάνατος τοῦ αὐτοκράτορος Θεοδῶρου ἔδωκε νέαν ὄθησιν εἰς
τὰ φιλόδοξα σχέδια τοῦ δεσπότη Μιχαὴλ, ὅστις διανοηθεὶς τὴν κατάκτη-
σιν τοῦ αὐτοκρατορικοῦ στέμματος συνεμάχησε μετὰ τῶν ὁμόρων Φράγ-
κων ἡγεμόνων, καὶ εἰς μὲν τὸν Μαμφρέδον, τὸν βασιλέα τῆς Νεαπόλεως,
ἔδωκε σύζυγον τὴν κόρην του Ἑλένην καὶ προῖκα τὴν Κέρκυραν μετὰ τῶν
κατέναντι αὐτῆς Ἠπειρωτικῶν πόλεων Βουθρωτοῦ, Αὐλῶνος, Συβότων καὶ
τινων ἄλλων, πρὸς δὲ τὸν Βιλλεαρδουῖνον, τὸν πρίγκηπα τῆς Ἀχαΐας, προί-
τεινε τὴν χεῖρα τῆς ἐτέρας θυγατρὸς του, τῆς ὠραίας Ἄννης ἢ Agnes, ὡς
εἰ Φράγκοι τὴν ἀπεκαλοῦσι, καὶ προῖκα 60,000 ὑπέρπυρα καὶ τὴν παρὰ τὴν
Δημητριάδα κειμένην πεδιάδα, τὴν ἔκτετε καλουμένην *Λεχώρια* (Horn 6,
252). Καὶ ὁ μὲν Μαμφρέδος ἀπέστειλεν εἰς ἐπικουρίαν τετρακοσίους ἰππό-

τος ὄπλοις ὀχυροῖς καταφράκτους καὶ ὑψαύχεσιν ἵπποις καὶ ἀγερώχοις ἐποχουμένους (Γεωρ. Ἀκροπ. 179), ὁ δὲ Βιλλεαρδουῖνος, συναθροίσας πολὺ μεγαλειτέρας δυνάμεις, ἔσπευσεν εἰς τὴν ὑπὸ τοὺς πρόποδας τοῦ Ὀλύμπου κειμένην Ἐλασσῶνα, ἣτις ἦτο ὁ τόπος τῆς ἐνώσεως ἀπάσης τῆς στρατιᾶς· ἐκεῖθεν δὲ ἐκκινήσασα αὐτὴ καὶ διαβᾶσα τὰ στενὰ τοῦ Ὀλύμπου ἐπέξε-
 τάθη ἐπὶ τῆς ἄνω Μακεδονίας κυριεύσασα τὴν Καστορίαν, ἐν ἣ ἔστρατο-
 πέψευσε μετὰ τοῦ υἱοῦ τοῦ Νικηφόρου ὁ ἀποστάτης Μιχαὴλ (Ἀκρ. 176),
 ἐνῶ ὁ ἕτερος τῶν υἱῶν αὐτοῦ, ὁ νόθος Ἰωάννης, ὁ ἐπικαλούμενος Δούκας,
 ἡγούμενος τῶν Θεσσαλῶν κατεῖχε τὰς ὄχθας τοῦ Ἀλιακμονος. Ἐν τῷ με-
 ταξὺ κατήρχοντο ὑπὸ τὸν ἀδελφὸν τοῦ ἐπιτρόπου τοῦ ἀνηλικῶν αὐτοκρά-
 τος Λασκάρως Ἰωάννην Παλαιολόγον ἢ αὐτοκρατορικὴ στρατιὰ, ἣτις
 διαβᾶσα τὰ στενὰ τῶν Βοδενῶν ἐπορεύθη κατὰ τῆς Ἀχρίδος, ἣν εὐκόλως
 ἐκυρίευσεν, ὡς καὶ τὴν Δεάβωλιν, Πρέσπαν, Σοσκὸν καὶ Μολυσκόν. Πᾶν
 δὲ τέχνασμα μετεχειρίσθη ὁ στρατηγὸς Παλαιολόγος ὅπως ἐμποιήσῃ τὸν
 φόβον εἰς τὴν πολεμίαν στρατιάν ἢ ἐνσπείρῃ τὴν δυσχρέσκειαν μεταξὺ τοῦ
 Μιχαὴλ καὶ τῶν Φράγκων αὐτοῦ συμμάχων. Καὶ ἄλλοτε μὲν ἦναπτε
 πυρὰ εἰς μεγάλας ἐκτάσεις μεγεθύνων οὕτω τὸν ἀριθμὸν τῶν στρατιωτῶν
 του, ἄλλοτε δὲ ἔπεμπε λειποτάκτας καταθέτοντας τὰς πλέον ψευδεῖς εἰ-
 δήσεις περὶ τοῦ ἀριθμοῦ καὶ τῆς ποιότητος αὐτῶν, καὶ ἄλλοτε κατήγγελ-
 λεν εἰς τὸν Μιχαὴλ τοὺς Φράγκους ὡς κρύφα διαπρεσβευομένους περὶ σπον-
 δῶν (Γρηγ 1, 74). Τὴν οὕτω δὲ ἀναπτυχθεῖσαν δυσπιστίαν ἐν τῷ στρατῷ
 τοῦ Μιχαὴλ ἐπῆλθε νέον γεγονός ὅπως ἐπιτείνῃ ἔτι μᾶλλον. Τὸν νόθον
 Ἰωάννην παρηκολούθει εἰς τὸ στρατόπεδον ἡ ὄψαια αὐτοῦ σύζυγος, θυ-
 γάτηρ τοῦ ἀρχηγοῦ τῶν Μεγαλοβλαχικῶν Ταρῶνα. Τὸ κάλλος αὐτῆς εἰ-
 γαιρε ζωηρῶς τὴν φαντασίαν τῶν νέων Γάλλων ἱπποτῶν, οἵτινες δὲν ἔλει-
 ψαν χαριεντιζόμενοι πρὸς αὐτήν, ὅπερ ἐφάνη λίαν ἀπρεπὲς εἰς τὸν Ἰωάν-
 νην, θεωρήσαντα τοῦτο ἀνάρμοστον καὶ ἀπειλήσαντα τοὺς τόσον ἐλαφρῶς
 πρὸς τὴν σύζυγόν του φερομένους ἱππότητας. Ὁ δὲ ἀρχηγὸς Γουλιέλμος, πρὸς
 ὃν ἀνεφέρθη τὸ πρᾶγμα, ἀντὶ νὰ δικαιώσῃ τὸν προσβληθέντα σύζυγον, ὠ-
 νείδισεν αὐτὸν καὶ εἰς τὸ γένος ὡς νόθον. Ὁ Ἰωάννης ἤκουσε μὲν σιω-
 πηλῶς τὴν ὕβριν ταύτην, ἀλλ' ἀμέσως ἔπεμψε μυστικὸν ἀπόστολον πρὸς
 τὸν ἀρχηγὸν τῆς πολεμίας στρατιᾶς λέγων αὐτῷ, ὅτι εἶνε ἕτοιμος νὰ ἐνωθῇ
 μετ' αὐτοῦ κατὰ τῶν Φράγκων, ἐπὶ τῷ ὄρω νὰ μὴ βλαβῆ ὁ πατὴρ αὐτοῦ
 καὶ ὁ ἀδελφός, πρὸς οὓς ἐμήνυσε τὰ αὐτὰ καὶ ἠνάγκαζεν αὐτοὺς νὰ ἀπο-
 συρθῶσι καὶ νὰ μὴ μετάσχῃσι τῆς μάχης. Ὁ Μιχαὴλ, τεθορυβημένος ὢν
 καὶ ἐκ τῶν προτέρων, ἀπεφάσισε μὲν νὰ ὑποχωρήσῃ, ἐθεώρησεν ὁμως κα-
 θήκον νὰ ἀνακοινώσῃ αὐτὸ πρὶν εἰς τὸν Γουλιέλμον Βιλλεαρδουῖνον διὸ
 καὶ συμβουλίου γενομένου συνεβούλευσε τὴν ὑποχώρησιν, ὅπερ ἠσπάσθησαν
 μὲν καὶ οἱ λοιποὶ Ἕλληνας ἀρχηγοί, ἀλλ' οἱ Φράγκοι ἱππῶται ἐθεώρησαν
 τὴν ἐγκατάλειψιν τῆς θέσεως ἄνευ ὀριστικῆς μάχης ὡς ἀντικειμένην εἰς
 τὰ ἔθιμα τῆς ἱπποτικῆς ταξέως. Διὸ καὶ μετὰ τὴν ἀπόδρασιν τοῦ Μιχαὴλ

καὶ τῶν ἡμιερρόνων του ἐδέχθησαν ἐκείνοι ἡρωϊκῶς τὴν ὑπὸ τῶν αὐτοκρατορικῶν προσφερομένην μάχην, καθ' ἣν, καίπερ ἐθύμως ἀγωνισθέντες, ἐνίκηθησαν, ὁ δὲ πρίγκιψ Βελλεγκρόουερος καὶ πλείστοι τῶν ἵπποτῶν ἠχμαλωτίσθησαν. Ἡ κατὰ κράτη τῶν Φράγκων ἀρ' ἐνός, ἡ εἰσρχὴ φυγῆ τοῦ Μιχαὴλ ἀρ' ἐτέρου, κατὰ κράτη ἐν τῷ κατέχοντι κύριον πᾶσι εἰς τὴν Λευκάδα καὶ Κεφαλληνίαν, καὶ ἡ αὐτοκρατορική τοῦ νότου Ἰωάννου ἠνέωξε τὰς πόλεις τῆς Θεσσαλίας καὶ τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος εἰς τὰ αὐτοκρατορικὰ στρατεύματα, ἅτινα προὐχώρησαν κυριεύοντα τὴν γῶρην μέχρι Λεβαδείας, ἐνθα ἀνεγκλιτίθη ἡ πρὸς τὰ πρότω πρόσδος αὐτῶν, τὸ μὲν εἰς τὴν ἐνοπλον ἀνίστασιν τῶν ὑπὸ τῶν κατώτερων τῶν βασιλικῶν ὀρθῶν ἐρεθισθέντων κατοίκων, τὸ δὲ εἰς τὴν ὀραπέτευσιν τοῦ νότου Ἰωάννου, μεταδὲς παρὰ τῷ πατρὶ αὐτοῦ Μιχαὴλ εἰς Κεφαλληνίαν, ἐνέπνευσεν αὐτῷ τὸ ἀνήκον θάρρος καὶ ἐπικνήχχεν αὐτὸν ἐκ τῆς ἀπεινώσεως, εἰς ἣν περιέπεσε μετὰ τὴν ἐν Ἀχρίδι κατὰ κράτην. Ἐπικνήθων δὲ μετ' αὐτοῦ εἰς τὴν Ἠπειρον καὶ συλλέξας ἐκ τοῦ κράτους ἀριθμὸν τινα στρατιωτῶν, ἐπέπεσε κατὰ τῶν ἐν Ἀργεῖ αὐτοκρατορικῶν, καὶ ἐξεδιώξε μὲν αὐτούς ἐκείθεν, ἔλυσε δὲ τὴν πολιτικὴν τῶν Ἰωαννίνων, ἀπῆλλαξε δὲ πρὸς τὴν Ἠπειρον ἀπὸ τῆς κατὰ τῆς τῶν βασιλικῶν στρατευμάτων. Ἀποθνήσκοντος δὲ τοῦ 1270 τοῦ Μιχαὴλ, τὸ μὲν δεσποτάτοιο τῆς Ἠπειροῦ καὶ Αἰτωλίας περιῆλθεν εἰς τὸν γυναικῶν αὐτοῦ υἱὸν Νικηφόρον, τὸ δὲ τῆς Θεσσαλίας εἰς τὸν νότον Ἰωάννην, ὅστις, κυριεύων πᾶσι τῆς μετὰξὺ Ὀλύμπου καὶ Περνασοῦ γῶρας, ἠόρρευεν ἐν Ἰππικῷ ἀκαρνονομήτῃ παρὰ τοῦ πατρὸς μετὰ τῶν γῶρων καὶ τὸ μᾶχιμον καὶ πολυπράχμον καὶ φιλοδόξον ἐκείνου.

Ἄλλ' ἐν τῷ μετὰξὺ πρώτῳ κατελύθη μὲν ἡ ἐν Κωνσταντινουπόλει φραγκικὴ δυναστεία, ἀνηγορεύθη δὲ αὐτοκράτωρ ὁ Μιχαὴλ Παλαιολόγος, πρὸς ὃν ὁ δεσπότης τῆς Θεσσαλίας, ὁ νῦν ἐπωνομασθεὶς Ἄγγελος, οὐ μόνον ὤμοσεν ὄρκον πίστεως, ἀλλὰ καὶ συγγένειαν συνῆψε, ὅου εἰς γάμον τὴν κόρην του εἰς τὸν ἀνεψιὸν τοῦ αὐτοκράτορος Ἀνδρόνικον, ὅτι ἔλαβε καὶ τὸν τίτλον τοῦ Σεβαστοκράτορος, προχρῆμαίνοντα ἕκτοτε εἰς πάντας τοὺς δυνάστας τῆς Θεσσαλίας μέχρι τῆς Τουρκοκρατίας. Ἄλλὰ τὸ φύσει πολυπράχμον καὶ τολμηρὸν οὐκ ἐπέτρεπεν ἡτυχιῶν εἰς τὸν νέον δεσπότην, ὅστις, διανοηθεὶς νὰ ἐπεκτείνει τὰ ὄρια τοῦ κράτους του καὶ πρὸς οὐδὲν λογισάμενος ὄρκους καὶ συγγένειαν, ἀφορμὴν δὲ λαβὼν εὐταρτέλαιαν τινα ἀναφουεῖσιν μετὰξὺ τοῦ αὐτοκράτορος καὶ τοῦ Ἀνδρόνικου, εἰπήλασεν εἰς τὰς αὐτοκρατορικὰς ἐπαρχίας ληΐζων καὶ κατὰ κράτη αὐτάς. Μαθὼν ταῦτα ὁ αὐτοκράτωρ καὶ εἰς ἄκρον ὀργισθεὶς, ἐκπέμπει κατὰ τοῦ τολμηροῦ δεσπότη δυνάμειν 40,000 ἀνδρῶν ὑπὸ τὸν ἀδελφόν του Ἰωάννην, δεσπότην τῆς βασιλείας, καὶ πολυἀριθμὸν στόλον ὑπὸ τὸν Φιλανθρωπιδόν, διεικχθέντα νὰ προσδύλη τὰς Ἀκτινικὰς κτήσεις κατὰ τὰ περὶ τῆς Ἐύβοιας καὶ τῆς Στερεῆς, ὅπως ἀτοτρέψη τοὺς ἡγεμόνας αὐτῶν νὰ ἔλθωσιν εἰς ἐπικουρίαν τοῦ Ἰωάννου. Ἀριχθεὶς δὲ εἰς Θεσσαλίαν ὁ αὐτοκράτωρ

κός στρατός, διέπραξε τὰς τρομερωτέρας δηώσεις καὶ καταστροφάς· ὁ δὲ Ἰωάννης, μὴ νομίσας συμφέρον νὰ ἀντιπαραταχθῆ ἐκ τοῦ συστάδην πρὸς τοσαύτην δύναμιν, ὀχυρώσας πάντα τὰ φρούρια τοῦ κράτους του, κατέφυγεν εἰς τὸ ὀχυρώτατον πάντων, τὴν Ὑπάτην, κείμενον ὑπὸ τὴν Οἴτην. Καὶ τὰ μὲν λοιπὰ φρούρια ὑπετάγησαν, θὰ προσηρτάτο δὲ ἔκτοτε ἅπασα ἡ χώρα εἰς τὸ αὐτοκρατορικὸν στέμμα, ἂν οἱ βάρβαροι στρατιῶται δὲν μετήρχοντο κατὰ τῶν κατοίκων τὴν σκληροτέραν διαγωγὴν, σφάζοντες, λεηλατοῦντες καὶ μολύνοντες ὅ,τι ἱερόν καὶ σεβαστὸν εἶχον οὗτοι, οἵτινες καὶ ἀμέσως διεννοοῦντο περὶ ἐκδικήσεως· ὁ δὲ ἐν τῇ Ὑπάτῃ ἐγκλεισμένος Ἰωάννης, βλέπων ἐκλείπουσας ὁσημέραι τὰς τροφάς καὶ ἐπικειμένην τὴν παράδοσιν τοῦ φρουρίου, ἀποδιδράσκει νύκτωρ καὶ μετημφιεσμένος ἀφικνεῖται ταχέως πρὸς τὸν δούκα τῶν Ἀθηνῶν Δελαρόσην καὶ προσλιπχεῖ αὐτὸν ὅπως πέμψῃ βοήθειαν τὸν σώσει ἐν τῇ δεινῇ ταύτῃ περιστάσει· ὁ δὲ Δελαρὸς συναθροίσας δύναμιν τετρακοσίων ἐκλεκτῶν ἵπποτῶν ἐξέπεμψεν αὐτοῦς ὑπὸ τῆ ἀρχηγίαν τοῦ Σαίντ Ὁμέρ εἰς τὸ πολιορκούμενον φρούριον. Καὶ ἡ μὲν ἐκπεμφθεῖσα ἐπικουρία ἦτο μικρά, ἀλλὰ συνέκειτο ἐκ τῶν ἀρίστων ἵπποτῶν τοῦ δούκος· διὸ καὶ πρὸς τὸν Σεβαστοκράτορα, εἰπόντα πρὸς τὸν Σαίντ Ὁμέρ, ὅτι εἶνε παράτολμον μετὰ τοσοῦτον μικρᾶς δυνάμεως νὰ ἐπιτεθῶσι κατὰ πολυκριθμῶν πολεμίων, ἀπήντησεν οὕτως παρερθραμέως προσφέρων τὰ ἑλληνικά· «πολύ λῶς, ὀλίγο ἄνθρωποι». Καὶ τῶντι ἡ μικρὰ μὲν ἀλλ' ἀνδρείη καὶ ἀπορακτιστικὴ ἐκείνη ἐπικουρικὴ δύναμις, ἐπιπεσοῦσα ἀπροσδοκῆτως κατὰ τῶν ἀμερίμνως περὶ τὸ φρούριον διαμενοντῶν αὐτοκρατορικῶν στρατευμάτων, ἐνεποίησε τοσαύτην ἀταξίαν καὶ σύγχυσιν εἰς αὐτά, ὥστε καταληφθέντα ὑπὸ πανικοῦ ἐτράπησαν εἰς ἄτακτον καὶ ἄτιμον φυγὴν, μεθ' ὅλην τὴν ὑπὸ τῶν στρατηγῶν καταβλήθειαν προσπάθειαν, ὅπως ἐνθαρρύνωσι τοὺς ἀποδειλίξαντας καὶ ἐπαναφέρωσι τὴν τάξιν. Ἐνωθείσης δὲ ἤδη πρὸς τοὺς ἐπικούρους ἵππεις καὶ τῆς ἐν τῷ φρουρίῳ στρατιᾶς καὶ τῶν κατοίκων τῆς Θεσσαλίας, ἀθρόων προσερχομένων πρὸς ἐκδίκησιν, ἐγένετο μεγάλῃ τροπῇ καὶ σφαγὴ καὶ αἰχμαλωσίη τοῦ αὐτοκρατορικοῦ στρατοῦ, καὶ μόλις ἐπελθοῦσα ἡ νιξ ἀνεχαίτισε τὴν καταδίωξιν καὶ ἠδυνήθη οὕτως ὁ βασιλικὸς στρατάρχης νὰ φέρῃ τὴν δεκατισθεῖσαν στρατιάν του εἰς τὰ πέριξ τῆς Δημητριάδος, ὅτε νέος ἀγὼν ἱκανοποιήσας αὐτὸν διὰ τὴν ἥτταν παρουσιάσθη αὐτῷ. Στόλος Λατινικὸς εἰσέπλευσεν εἰς τὸν Πελασγικὸν κόλπον, ἐνθὰ ἐναυλόγει ἀπὸ τινος ὁ ὑπὸ τὸν Φιλανθρωπινὸν Βυζαντινὸς στόλος· ἐνῶ δὲ οἱ πλεῖστοι τῶν βυζαντινῶν ναυτῶν ἦσαν διεσπαρμένοι εἰς τὴν ξηράν, ἐπιπίπτουσιν αἴφνης οἱ Λατῖνοι κατὰ τῶν αὐτοκρατορικῶν πλοίων, ἅτινα καὶ δὲν ἐβράδυνον νὰ τραπῶσιν εἰς φυγὴν, ὅτε προσῆλθεν εἰς ἐπικουρίαν αὐτῶν ὁ στρατάρχης Ἰωάννης, ὅστις, ἐπιβιβάσας τὰ λείψανα τοῦ στρατοῦ εἰς τὰ ἐγκαταλειφθέντα πλοῖα καὶ ἐπεξελθὼν κατὰ τῶν ἐναντίων, κατετρόπωσεν ὀλοσχερῶς αὐτούς. Μετὰ δὲ τὴν ναυμαχίαν, μὴ δυνάμενος νὰ διαπράξῃ

τι κατὰ τοῦ ἀντάρτου δεσπότης τῆς Θεσσαλίας, ἐπανῆλθεν ὁ Ἰωάννης εἰς Κωνσταντινούπολιν ἀλλὰ τὸ 1278 νέα στρατιὰ ἐξεπέμφθη εἰς Θεσσαλίαν ὑπὸ τοὺς στρατηγούς Συνοδινὸν καὶ Καββαλάριον, οἵτινες ἀφίχθentes ἐκεῖ κατέλαβον τὴν Δημητριάδα καὶ Ἄλμυρον καὶ ἐπροχώρουν πρὸς τὰ ἐνδοτέρω τῆς χώρας, ὅτε παρὰ τὴν Φάρσαλον ἀντεπεξῆλθε κατ' αὐτῶν ὁ Ἰωάννης, καὶ μάχη κρατερὰ συνήρθη, καθ' ἐνικήθησαν μὲν οἱ Βυζαντινοί, ἡγμκλωτίστη δὲ ὁ ἕτερος τῶν στρατηγῶν Συνοδινός, ὁ δὲ Καββαλάριος πληγωθεὶς καιρίως ἀπέθανεν εἰς Θεσσαλονίκην.

Μετὰ τὴν νίκην ταύτην ὁ δεσπότης Ἰωάννης ἀφίχθη εἰς τὸ κατακόρυρον σημεῖον τῆς ἰσχύος καὶ δόξης του. Τότε δὲ διέταξε καὶ τοπικὴν σύνοδον ἐξ ὀκτώ ἐπισκόπων καὶ πολλῶν ἱερομονάχων καὶ κληρικῶν, ἦτις, ἐξεῖ ἀσπασα θεολογικῶς τὸ δυτικὸν δόγμα, ὅπερ ἠσπάσθη ἐκ πολιτικῆς ἀνάγκης ὁ αὐτοκράτωρ Μιχαὴλ Παλαιολόγος, ἀπεσήνατο αὐτὸ αἰρετικὸν καὶ ἀναθεμάτισε πᾶσαν, αὐτοκράτορα, σύνοδον, ὡς καὶ τοὺς ἐπισκόπους Νέων Πατρῶν καὶ Τρίκκης τοὺς ἀσπασθέντας τὴν ἔνωσιν. Τότε ἡ Θεσσαλία καὶ ἡ Ἡπειρος ἦτο τὸ προσηρμένον τῆς ὀρθοδοξίας καὶ ἐνταῦθα κατέφευγον ἐκ τῆς πρωτευούσης εἰ μὴ ἀποσεχόμενοι τὴν ἔνωσιν τῶν ἐκκλησιῶν ἡγμκζε δὲ τότε ἡ Θεσσαλία οὐ μόνον κατὰ τὸν πληθυσμὸν, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὸν πλοῦτον καὶ τὸ ἐμπόριον, ὡς δεικνύει ἡ αἵτησις, ἣν ἀπηύθυνεν ὁ πρέσβυς τοῦ Ἰωάννου Κωνσταντίνος πρὸς τὸν βασιλέα τῆς Νεαπόλεως Κάρολον τὸν Ἀνδεγαβικόν, ὅπως ἐπιτραπῆ ἡ ἐκ τῆς Θεσσαλίας εἰς τὴν Ἀπουλίαν ἀποστολὴ 1000 φουντιῶν μετὰ τῆς ἐλευθέρου παντὸς δικαίωματος, ὅπως ὁ Κάρολος εὐχαρίστως ἀπεδέχθη καὶ ἐπέτρεψε συγχρόνως τῷ πρέσβει τοῦ καλοῦ του φίλου νὰ ἀπαγάγῃ 21 θαυμασίους ἵππους ἐκ τῶν σταύλων του εἰς τὴν Θεσσαλίαν καὶ ὅτε βραδύτερον κατὰ τὸ 1278 συνελήφθησαν ὑπὸ τῶν πλείων τῆς Νεαπόλεως ἄνθρωποι τοῦ Ἰωάννου, διετάχθη ὑπὸ τοῦ Καρόλου ἡ ἄμεσος αὐτῶν ἀπόλυσις (Hofl. 6. 302).

Ἐν τούτοις ὁ πατριάρχης, μαθὼν τὰ ψηφισθέντα ἐν Θεσσαλίᾳ ὑπὸ τῆς τοπικῆς συνόδου, ἀφώρισε τοὺς δεσπότης Νικηφόρον καὶ Ἰωάννην, ὁ δὲ αὐτοκράτωρ ἀπέπεμψε νέον στρατὸν ἰσχυρότατον κατὰ τῶν ἀνταρτῶν ἡγεμόνων, ὅστις ἀποδιβασθεὶς εἰς τὰς ἀκτὰς τοῦ Πελασγικοῦ κόλπου ἐπεχείρησε μὲν τὴν πολιορκίαν τῆς Δημητριάδος, ἀλλ' ἡ ἀναπτυχθεῖσα πανώλης ἠνάγκασε τοὺς στρατηγούς νὰ λύσωσι αὐτὴν καὶ νὰ προχωρήσωσι πρὸς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς χώρας, ἐνθα συναντηθέντες μετὰ τοῦ δεσπότης Ἰωάννου ἐνίκησαν αὐτὸν εἰς μάχην μεγάλην (1291), μόλις ἐυνηθέντα νὰ διασωθῆ διὰ τῆς φυγῆς. Καὶ ἐπανέκαμψε μὲν βραδύτερον ὁ φυγὰς οὗτος μονάρχης εἰς τὴν χώραν του, ἀλλὰ τὰ πράγματα τοῦ Θεσσαλικοῦ κράτους ἐκυβερνῶντο ἕκτοτε μᾶλλον ὑπὸ τῶν υἱῶν αὐτοῦ Κωνσταντίνου Ἀγγέλου καὶ ἑτέρου ἀπλῶς Ἀγγέλου καλουμένου, καθότι ὁ πρωτοτόκος υἱὸς τοῦ Ἰωάννου Μιχαὴλ συλληφθεὶς διὰ προδοσίας ἐφρουρεῖτο δέσμιος ἐν τινι τῶν ἐν τῇ

Ἄσια φρουρίων (Γεώργ. Παχύμ. 324 καὶ ἐξ. Ἀκροπ. 127 καὶ ἐ. Γρηγορᾶς 112 καὶ ἐξ Buch ὡς ἀν. 280 καὶ 378).

Ἐπὶ τῶν νέων τούτων δυναστῶν ἐπῆλθε συμφιλίωσις τις μετὰ τοῦ αὐτοκράτορος, τοῦ ὁποίου ἡ θυγάτηρ Θεοφανῶ συνεζεύχθη μετὰ τοῦ Κωνσταντίνου· ἀλλὰ τὸ 1295 οἱ νέοι δεσπότες ἐξεστράτευσαν κατὰ τῆς Ἡπείρου καὶ κυριεύσαντες πολλὴν χώραν καὶ πολλὰ φρούρια ἠναγκάσθησαν ἐπὶ τέλους νὰ ἐπανακαμφῶσι τὸ 1296 διὰ τὸν ἐπεσυμβάντα θάνατον τοῦ πατρὸς των εἰς τὴν Θεσσαλίαν, διοικουμένην μὲν ἔκτοτε ὑπ' ἀμφοτέρων, τοῦ Κωνσταντίνου ὅμως φέροντος τὸ ὄνομα δεσπότης τῆς χώρας. Ἀποβιώσας δὲ οὗτος τὸ 1303 κατέλιπε κηδεμόνα τοῦ ἀνηλίκου υἱοῦ του Ἰωάννου Β'. Ἀγγέλου Κομνηνοῦ τὸν δοῦκα τῶν Ἀθηνῶν Γουίδωνα τὸν Β'.

Ἀλλὰ μόλις ἀπεβίωσεν ὁ Κωνσταντῖνος Ἀγγελος, καὶ ὁ αὐτοκράτωρ Ἀνδρόνικος καὶ οἱ περιρικοῦντες Βούλγαροι καὶ ἡ Ἄννα ἡ Ἡπειρωτικὴ νομίσαντες κατάλληλον τὴν εὐκαιρίαν, παρεσκευάσθησαν εἰς κατάλυσιν τοῦ Θεσσαλικοῦ κράτους. Κατέλαβε λοιπὸν τὸ 1304 αἴφνης ἡ Ἄννα τὸ Θεσσαλικὸν φρούριον Φιλιάρει καὶ ἠτοιμάζετο νὰ κατέλθῃ εἰς τὴν Θεσσαλικὴν πεδιάδα, ὅτε ὁ δοῦξ τῶν Ἀθηνῶν Γουίδων μοθῶν τοῦτο συνεκάλεσεν ἅπαντας τοὺς ὑποτελεῖς αὐτοῦ καὶ ἄγων 900 Φράγκων ἵπποτων, 6,000 Θεσσαλῶν ἱπέων καὶ 30,000 πεζῶν εἰσῆλασεν εἰς τὴν Θεσσαλίαν καὶ κατέλαβε τὴν Δομοκόν. Πρὸς τὴν δύναμιν ταύτην καταπονηθεῖσα ἡ Ἄννα ἔπεμψεν ἀμέσως πρὸς τὸν Γουίδωνα ἀπεσταλμένους δηλώσοντάς, ὅτι τὸ φρούριον κατελήφθη παρὰ τὴν διαταγὴν τῆς καὶ ὅτι εἶε πρόθυμος νὰ τὸ ἀποδώσῃ καὶ συγχρόνως νὰ πληρώσῃ 7,000 ὑπέρπυρα (φρ. 784,000) εἰς τὸν Γουίδωνα, καὶ 3,000 τριαῦτα (φρ. 336,000) εἰς τὸν ὑποτελεῖ αὐτοῦ Σαίντ-Ὀμέρ· οὕτω δὲ συνολογήθεισας συνθήκας ὁ Γουίδων διαλύσας τὸν στρατὸν καὶ διατάξας τὰ κατὰ τὴν διοίκησιν τῆς χώρας ἐπανῆλθεν εἰς Θήβας. Τότε δὲ καὶ ἡ διοίκησις τῆς Θεσσαλίας ὀργανώθη ἐπὶ τὸ φραγκικώτερον, ἰδρῦθη δὲ καὶ νομισματοκοπεῖον εἰς τὰς Νέας Πάτρας, καὶ ἐκ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης περισώζονται νομίσματα φέροντα ἔμπροσθεν μὲν τὴν ἐπιγραφὴν Angelus Sab. C. ὃ ἐστὶ Σεβαστοκράτωρ Κομνηνός, ὀπίσθεν δὲ τὴν λέξιν Neopatriæ (Hopf. 361, 362).

Κατὰ δὲ τὸ 1309 κατῆλθεν ἐκ τῆς Κασσανδρείας εἰς Θεσσαλίαν ἡ καλουμένη Ἐταιρεία τῶν Καταλανῶν, ἀγρίων καὶ ἀστέγων τυχοδιωκτῶν, καταγομένων κατὰ τὸ πλεῖστον ἐκ τῆς ἰσπανικῆς Καταλωνίας. Προσκληθέντες οὗτοι ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος τοῦ Βυζαντίου Ἀνδρονίκου Β'. Παλαιολόγου εἰς ἐπικουρίαν κατὰ τῶν τὰς ἀσιατικὰς ἐπαρχίας τοῦ κράτους λυμαιομένων Τούρκων, διέπραξαν τσαούτας καταστροφὰς καὶ δηλώσεις εἰς τὰς ἐπαρχίας δι' ὧν διῆλθον, ὥστε ὁ αὐτοκράτωρ ἠναγκάσθη νὰ τοὺς ἀπολύσῃ· οὗτοι δὲ συμμαχῆσαντες μετὰ τῶν Τούρκων ἐτράπησαν πρὸς μεσημβρίαν καὶ εἰσελθόντες εἰς τὴν Θεσσαλίαν διέπραξαν τσαούτην καταστροφὴν καὶ λεηλασίαν, ὥστε ἐπὶ αἰῶνας οἱ κάτοικοι ἐδιηγοῦντο μετὰ φρίκης τὴν παρουσίαν ἐκείνων ἐν τῇ χώρᾳ των, καὶ μέχρι σήμερον παρέμει-

γεν ἐν τῷ τόπῳ ἢ λέξεις *Katalanos* σημαίνουσα βίβιον καὶ κακοῦργον ἄνθρωπον. Ὁ τότε δεσπότης τῆς Θεσσαλίας Ἰωάννης ὁ Β' ἐν ἐνόμεισε καλὴν νὰ ἔλθῃ εἰς ῥῆξιν πρὸς τοὺς Καταλανοὺς, ἀλλὰ διὰ ἑώρων παρέπειπεν αὐτοὺς νὰ ἐκκενώσωσι τὴν Θεσσαλίαν καὶ νὰ τραπῶσι νοτιώτερον, ἐνθα προτεκλεῖ αὐτοὺς ὁ τότε δευτὸς τῶν Ἀθηνῶν Βάλτερος ὁ Βρυέννιος· ὁ δὲ Ἰωάννης, γῆρας μίαν τῶν θυγατέρων τοῦ Ἀνδρονίκου, ἐκυβέρνησεν τὴν Θεσσαλίαν ὡς ὑποτελὴς τοῦ βυζαντινοῦ θρόνου μᾶλλον ἢ ὡς ἡγεμὼν ἀνεξαρτήτος· ἀλλ' ὁ Βάλτερος, βουλόμενος νὰ διατηρήσῃ ὡς διαδόχος τοῦ Γουίδωνος τὴν ἐπὶ τοῦ Θεσσαλικοῦ κράτους ἡγεμονίαν, ἐξεστράτευε μετὰ τῶν Καταλανῶν εἰς τὴν Θεσσαλίαν καὶ καταλαβὼν τὰ φρούρια καὶ τὰς πόλεις αὐτῆς ἠνάγκασε τὸν αὐτοκράτορα Παλαιολόγον νὰ ζητήσῃ εἰρήνην, δι' ἧς ὁ Βάλτερος ἔμεινεν ἐπικυρίαρχος τῆς Θεσσαλίας. Ἀλλ' ἡ ἐπιτυχὴ κατέστησε θρασὺν καὶ ἀγέρωγον αὐτὸν διὸ καὶ κρατήσας παρ' ἐαυτῷ 300 μόνον πεζοὺς καὶ 200 ἵππεὺς ἐκ τῶν Καταλανῶν, τοὺς λοιποὺς ἀπέπειμαψεν ἀποτόμως· ἀποσυρθέντες δὲ αὐτοὶ εἰς τὴν Θεσσαλίαν ὠχυρώθησαν ἐν ταῦθα, ἀποφασίσαντες νὰ ὑπερασπίσωσι διὰ τῶν ὀπλῶν τὴν κατακτηθεῖσαν γῆν· μαθόντες δὲ ὅτι ὁ Βάλτερος παρεσκευάζει μεγάλην δύσμιον κατ' αὐτῶν, ἐπροχώρησεν νοτιώτερον καὶ ὠχυρώθησεν ἐν τῇ Βιωτικῇ παρὰ τὰς καταδόχους τῆς Κωπαΐδος ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὄθρας τοῦ Κηφισσοῦ. Ἐκεῖ δὲ προσβληθέντες ὑπὸ τοῦ Βάλτερου ἐνίκησαν μάχην μεγάλην, καθ' ἣν ἔπεσον πολλοὶ τῶν ἐναντιῶν καὶ μετὰ τὴν ἀπώλειαν καὶ ὁ Βάλτερος. Ἡ νίκη αὕτη παρέδωκε τὸ δευκράτον τῶν Ἀθηνῶν εἰς τοὺς Καταλανοὺς ἀπὸ τοῦ 1311—1387 (Γρηγ. Β' 251 καὶ ἐξ. Χαλκιδεῦ, Α' 19—20 Hoff 289).

Ἀποθανόντος δὲ τοῦ Β' Ἰωάννου Ἀγγέλου, ὁ τότε δευτὸς τῶν Ἀθηνῶν Ἀλφόνσος εἰσελάσας μετὰ τῶν Καταλανῶν εἰς Θεσσαλίαν κατέλαβε τὴν Φθιώτιδα, ἐπικληθεὶς ἐκτοτε γενικὸς ἐπίτροπος τοῦ δευκράτου τῶν Ἀθηνῶν καὶ τῶν Νέων Πατρῶν· ἰδίως δὲ οἱ ὑπὸ τὸν Ἀλφόνσον Καταλανοὶ κατέλαβον τὸ Ζητοῦνι, τὸ Γαρδίκι, τὴν Δουρακὸν καὶ τὴν Φάρσαλον, ἐπεκτείναντες τὴν κυριαρχίαν αὐτῶν καὶ μέχρι τῆς Δημητριάδος, καθότι τὸ 1378 μνηνεύεται κομῆς τις αὐτῆς. Μήτηρ δὲ τότε καλουμένης, συντηρῶν 1500 μισθοφόρους Ἀλβανοὺς, εἰς ὃν καταγόμενον ἐκ τῆς Ἀραγωνίας ἦτο ἐμπειστευμένη ἡ βασιλικὴ σημαία (Hoff 7, 81. Παχύμ. Β' 393 Γρηγοράς 7, 2 καὶ ἐξ.). Τῆς δὲ λοιπῆς Θεσσαλικῆς γῶρας τὰ μὲν Τρίκαλα ἐκυβερνῶντο ὑπὸ Ἑλληνός τινος, Σιγγορίνας δὲ τις ἐδέσποζε τοῦ φρουρίου S. Nicolò de Cristiana ἐπὶ τοῦ Πηνειοῦ, εἰς δὲ τὸ Καστρί, Γόλον καὶ Λεχώνια ἦρχον ἡδῆ καὶ πρότερον οἱ Μελισσηνοὶ, συγγενεῖς τῆς μεγάλης ὁμωνύμου οἰκογενείας τῆς Ἡλίδος, τῆς ὁποίας ἐν μέλῳ ἴδρυσεν καὶ ἐπρόεικισεν μὲ ἰκανὰ κτήματα τὴν ἐν Μακρυνίτση μονήν, τὴν ἐπ' ὀνόματι τῆς Θεοτόκου τιμωμένην, ἕτερον δὲ μέλος, ὁ Νικόλαος Μελισσηνός (1257—1272) ἀπέθανεν ὡς μοναχὸς ἐν τῇ ἐν Πορταρίᾳ μονῇ τοῦ Ἁγίου Προδρόμου ὑπὸ τὸ ὄνομα Ἰωσάφαθ (Hoff. 6, 315). Εἰς τὴν αὐτὴν δὲ οἰκογένειαν ἀνήκεν ἴσως καὶ

ὁ ἀπὸ τοῦ 1290—1333 ἐπικρατήσας ἐπὶ μέρος τι τῆς Θεσσαλίας Στέφανος Γαβριηλόπουλος. Τὸ ὄνομα τοῦτου ἀναγινώσκωμεν εἰς ἔγγραφον χρονολογούμενον ἀπὸ τοῦ 1295, ὅπερ ἀνεῦρεν ὁ Henzey ἐν τινὶ κωφῷ τοῦ Φαναρίου καὶ ἐν ᾧ ὁ μνημονευθεὶς ἀρχοντίσκος χορηγεῖ προνόμιά τινα καὶ ἀτέλειαν εἰς τοὺς κατοίκους τῆς μνημονευθείσης πόλεως· περιεργίας δὲ χάριν καταγράψω ἐνταῦθα τοὺς φόρους, εἰς οὓς ὑπήγοντο οἱ δυστυχεῖς κάττοι τῆς Θεσσαλίας κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους εἶνε δὲ οὗτοι Ἀγγαρεία, Ψωμοζημία, Οἰνελαίου δόσεις, Νόμιθρον, Χοιροδεκατεία, Καστροκτησία, Μελισσονομεῖον, Καπνολόγιον, Βιολόγιον, Κομμέρκιον καὶ Πρεβένδα. Ἄν δὲ εἰς τὴν ποικιλίαν ταύτην τῶν φόρων προσθῶμεν καὶ τὸ πλῆθος τῶν ἐπιτετραμμένων τὴν εἴσπραξιν αὐτῶν ὑπαλλήλων, τῶν καλουμένων τότε Μαζῶν καὶ σημειουμένων ἐν τινὶ ἐτέρῳ ἔγγραφῳ ἀνευρεθέντι ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ Henzey (*Miss. en Macedoine*), ἐνθα ἀναγινώσκεται «οὐδὲ ἡ κατὰ καιρὸν κεφαλή, οὐδὲ δοῦζ, οὐδὲ παιδόπουλον, οὐδὲ σκυλόμαγκος, οὐδὲ μετιτάριος, οὐδὲ ἐξιλαστήρ, οὐδὲ ἀδελφατάρος, οὐδὲ ἱερακοπετριτάριος, οὐδὲ ἄλλος τις τῶν ἀπάντων μαζῶν», δυνάμεθα νὰ εἰκάζωμεν, ὅτι οὐδὲ ὅπως ἀπώλεσαν οἱ δυστυχεῖς κάττοι τῆς Θεσσαλίας μεταβάντες ἐκ τῆς ἐλεενης καὶ ἀθλίας ἐκείνης καταστάσεως ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τῶν Τούρκων.

Ἦρξαντο δὲ ἤδη νὰ ἀναφαίνωνται εἰς τὴν Θεσσαλίαν καὶ νέοι ἄποικοι, οἱ Ἀλβανοὶ, οἵτινες φεύγοντες τὰ στεῖρα αὐτῶν ὄρη καὶ τὰς ἐμφυλίους ταραχὰς τῆς πατρίδος των, εἰσέβαλλον εἰς τὴν Θεσσαλίαν κατ' ἀρχὰς μὲν πρὸς λεηλασίαν, ἔπειτα δὲ καὶ πρὸς ὀριστικὴν ἐγκατάστασιν. Τοὺς πρώτους ἐλθόντας ἐπηκολούθησαν καὶ ἄλλοι, καὶ οὕτω μικρὸν καὶ κατ' ὀλίγον ἄπασα ἡ ὑπαιθρος χώρα τῆς Θεσσαλίας κατελήφθη ὑπ' ἐκείνων, τῶν φρουρίων μόνον κατεχομένων ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων καὶ Καταλανῶν· βραδύτερον δὲ τοιαύτη ἦτο ἡ συρροή τῶν ἐκπατριζομένων Ἀλβανῶν, ὥστε, μὴ χωροῦντες οὗτοι ἐν τῇ Θεσσαλίᾳ, ἐτράπησαν πρὸς μεσημβρίαν καὶ κατόκησαν ἐν τε τῇ Στερεᾷ Ἑλλάδι καὶ ταῖς νήσοις. Ἀποθανόντες δὲ τοῦ μνημονευθέντος Στεφάνου Γαβριηλοπούλου τὸ 1333, ὁ τότε διοικητὴς τῆς Θεσσαλονίκης Μονομαχάτος, νομίσας τὸν καιρὸν ἀρμόδιον ὅπως ὑποτάξῃ ὑπὸ τὸ στέμμα τοῦ Βυζαντίου τὴν Θεσσαλίαν, κατατρυχομένην ὑπὸ τῆς διοικήσεως ἐντοπίων ἀρχοντίσκων εὐπληκτιζομένων καὶ ἐριζόντων πρὸς ἀλλήλους, εἰσῆλθεν αἴφνης εἰς αὐτὴν καταλαβὼν τὰ χωρία Λυκοστόμιον, Καστρίον καὶ Γόλον, ἐνῶ ἄφ' ἐτέρου ὁ τότε κυριαρχῶν τῆς Ἠπείρου Ἰωάννης ὁ Β' εἰσελάσας καὶ αὐτὸς εἰς τὴν Θεσσαλίαν κατέλαβε τὰ Τρίκαλα, τὸ Φανάριον, τὸ Δαμάσιον, τὴν Ἐλασσῶνα καὶ ἕτερα φρούρια, ἐν οἷς ἐγκατέστησαν ἰδίαις φρουράς.

Μαθὼν δὲ ταῦτα ὁ αὐτοκράτωρ Ἀνδρόνικος, ἔσπευσεν εἰς τὴν Θεσσαλίαν ὅπως ἀποπερατώσῃ τὸ ἔργον τοῦ Μονομαχάτου καὶ ὑπέταξεν εὐκόλως τὰ τε αὐτόνομα φρούρια καὶ τὰ ὑπὸ τοῦ δεσπότη τῆς Ἠπείρου κυριευθέντα, ἀποστείλας τὰς φρουράς τῶν τελευταίων ἀβλαβεῖς εἰς τὰς

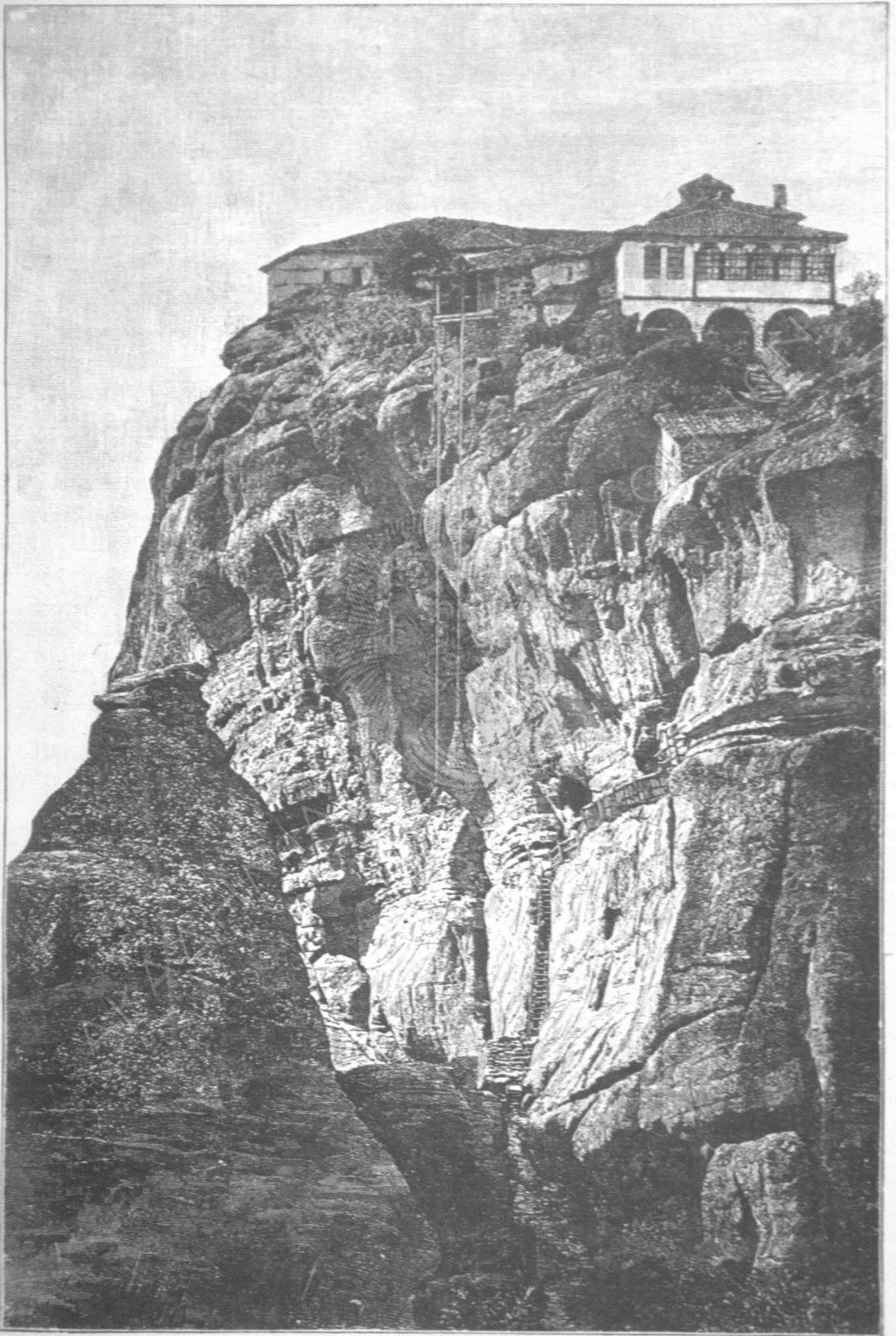
ἐστὶς τῶν διευθετήσας ἐξ τὰ κατὰ τὴν Θεσσαλίαν καὶ ὀχυρώσας τὰ φρούρια, ἐπανεξέταξε ὁ αὐτοκράτωρ εἰς τὸ Βυζάντιον (Καντ. 1. 434).

Ἀπεθνήσκοντες ἐξ τοῦ Ἀνδρονίκου καὶ ἐπελθούσης διακρίσεως τοῦ στρατοῦ καὶ τῶν μεγιστάνων, τῶν μὲν ἀποκλινόντων πρὸς τὸν μέγαν Δεμιστικὸν Καντακουζηνόν, τῶν δὲ ὑπὲρ τοῦ ἀνηλικίου υἱοῦ τοῦ Ἀνδρονίκου Ἰωάννου τοῦ Παλαιολόγου, εἰ Θεσσαλοὶ πέμψαντες πρεσβείαν πρὸς τὸν Καντακουζηνόν παρεκάλουν αὐτὸν ὅπως ἐλθὼν καταλάβῃ τὴν γῶραν τῶν ὁ δὲ Καντακουζηνός, ἀποδεχθεὶς μὲν τὴν πρότασιν, μὴ ἐκνηθείς ὅμως νὰ μεταβῇ αὐτός, ἀπέστειλεν εἰς Θεσσαλίαν ἐπισκεπτήν τὸν ἀνεψιὸν τοῦ Ἰωάννου τὸν Ἀγγέλιν, ὅστις, καταλαβὼν πᾶσας τὰς πόλεις καὶ πάντα τὰ φρούρια, προσεπάθησε παντὶ σθένει ὅπως θεραπεύσῃ τὰ δεινὰ καὶ τὴν ἐργασίαν τῶν τόπων ἐκείνων, ἣν ὑπέστησαν ἐκ τῶν διενέξεων τῶν ἀρχοντίσκων καὶ τῆς ὀμότητος τῶν Καταλανῶν· κατώρθωσε δὲ τέλος νὰ ἐκδιώξῃ ἐκ τῆς Θεσσαλίας τοὺς ἐκνευρισθέντας ἐκ τῆς τρωτικῆς ζωῆς τυχοδιώκτας τούτους, καὶ ὑπήγαγεν ὑπὸ τὸ κράτος αὐτοῦ πάντα τὰ ὑπ' αὐτῶν κατεχόμενα φρούρια.

Μετὰ δὲ τὸν θάνατον τοῦ Ἰωάννου Ἀγγέλου ἀπέστειλεν ὁ μέγας Κράλης τῶν Σέρβων Στέφανος Δουσάν τὸν στρατηγὸν Πρελιούπ, ὅστις εἰσελάσας εἰς τὴν Θεσσαλίαν κατέκτησεν αὐτὴν ἀπὸ μεγάλης ἀντιστασεως, προχωρήσας μέχρι Πτελεοῦ, ἐνθα λίαν ἐκκώσασεν τὴν ἐκεῖ εὐρισκομένην Ἑνετικὴν φρουρὰν (Hornf. 7. 40. Καντ. 111, 126). Καὶ ἐξεστράτευσεν μὲν κατ' αὐτοῦ ὁ Καντακουζηνός· καὶ κατέλαβεν τὸ Λυκοστόμιον καὶ τὸ Καστρί, ἀλλὰ προσβλῶν τὰ ὀχυρώματα Σερβίας, ἀπέτυχε καὶ ἠναγκάσθη νὰ ὑποχωρήσῃ πρὸς τὴν Βέρροιν καὶ νὰ κλείσῃ συνθήκην πρὸς τὸν Κράλην τῆς Σερβίας Δουσάν, ἐν ᾗ ἡ Θεσσαλία ἔμενεν ὀριστικῶς ὑπὸ τὴν Σερβικὴν κυριαρχίαν ἢ ἐξ ἐπισκεπτικῆς αὐτῆς ἀντιθετῆ ὑπὸ τοῦ Βασιλέως Στεφάνου εἰς τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ Συμεῶν Οὐρός Παλαιολόγον (Hornf. 7. 441). Ἐκτοτε μέχρι τῆς εἰσβολῆς τῶν Τούρκων ἐπεκράτησε μοναχτηρικὸς βίος εἰς τὴν Θεσσαλίαν. Καὶ ἐπὶ μὲν τοῦ Συμεῶνος Οὐρός (1355 — 1371) ἐδρεύοντος ἐν Τρικκάλοις ἱδρύσεν ὁ μοναχὸς Νεῖλος τῆ συγκοταθείσει τοῦ ἐπισκόπου Σταγῶν Βησαρίωνος τέσσαρας ναοὺς ἐπὶ τῶν βράχων τῶν παρακειμένων τῇ μονῇ τῆς Δούπιανης, καὶ ἔθεσεν οὕτω τὰ θεμέλια τῆς μοναχικῆς δημοκρατικῆς τῶν Μετωίων, ἣτις ἐντὸς ὀλίγου ἡμιλλᾶτο μετὰ τῆς τοῦ Ἀθωνος, ὁ δὲ ἅγιος Ἀθανάσιος († 1372), ὁ προειπὼν τὸν θάνατον τοῦ Καίσαρος Πρελιούπ ὡς καὶ τὴν πρώτην τῶν Τούρκων ἐπιδρομὴν, εἰσήγαγεν ἐκεῖ τὸν κανονισμὸν τῶν Ἀθωνικῶν μονῶν καὶ ἐπεξέτεινε σπουδαίως τὴν μοναχικὴν ἐκείνην συνοικίαν, ἣτις τὴν μεγίστην αὐτῆς ἀκμὴν ἔφθασεν ἐπὶ τοῦ ἐπαρχοῦ τοῦ Συμεῶνος Ἰωάννου Οὐρός Δούκα Παλαιολόγου (1371 — 1410), μαθητοῦ τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου. Καὶ τὴν μὲν νεανικὴν αὐτοῦ ἡλικίαν διήγαγεν ὁ πρίγκιψ οὗτος ἐν τῷ Ἀθῶ· ὅτε δὲ διὰ τοῦ θανάτου τοῦ πατρὸς του ἐκλήθη εἰς τὴν

διοίκησιν τῆς Θεσσαλίας, τὴν μὲν κυβέρνησιν τοῦ τότε ἀνέθηκεν εἰς τὸν Ἀλέξιον Ἀγγελον, ὄνπερ ἀνέδειξε Καίσαρα τῆς Μεγαλοβλαχίας, αὐτὸς δὲ ἀποσυρθείς εἰς τὸ μοναστήριον τῶν Μετεώρων τὸ ὑπὸ τοῦ οὐδακάλου του ἰδρυθέν, καὶ εἰσελθὼν εἰς τὸ μοναχικὸν τάγμα μειωνομάσθη Ἰωσάφαθ καὶ προΐστατο ἐπὶ 17 ἔτη τῆς ἱεράς τῶν Μετεώρων κοινότητος, ζωρησάμενος πολλὰ τε ἴδια κτήματα καὶ τῆς ἀδελφῆς αὐτοῦ Ἀγγελίνας εἰς τὴν μονήν. Μετὰ δὲ τὴν εἰσελιθὴν τῶν Τούρκων ἐχειροτονήθη ὑπὸ τοῦ ἀρχιεπισκόπου Λαρίσσης Διονυσίου ἐπίσκοπος Φαναρίου, ἐνθα ἀπέθανε τῇ 20 Νοεμβρίου 1410 ἐν εἰρηνικῇ ἀπομονώσει (Hoff 7. 40. Κωδ. περὶ ἀρχ. Κωνσταντ. Σ. 286). Κατὰ δὲ τὸ 1396 ὁ Σουλτάνος Βαγιαζήτ, προσκληθεὶς ὑπὸ τῶν ἐπισκόπων Ζητεινίου καὶ Σαλώνων κατὰ τῶν ἐκεῖ ἐπικρατούντων Λατίνων, εἰσήλασεν εἰς τὴν Θεσσαλίαν καὶ κατέκτησεν αὐτὴν ἄνευ ἀντιστάσεως διὰ τὴν ἐπικρατοῦσαν σύγχυσιν καὶ ἀναρχίαν ἐπεκράτει δὲ τότε κατὰ τὴν περὶ Φάρσαλον καὶ Δουρικὸν χώραν ἡ οἰκογένεια τῶν Ἐπικερναίων (Χαλκερονδ. 67) φαίνεται δέ, ὅτι ἐπὶ τῶν υἱῶν τοῦ Βαγιαζήτ ἐρίζοντων περὶ τῆς ἀρχῆς ἡ Θεσσαλία ἀπεδόθη διὰ ἴνα χρόνον εἰς τὴν Βυζαντινὴν κυριαρχίαν, καὶ ὅτι τὸ 1420 κατελήφθη ἐκ νέου ὑπὸ τοῦ Τούρκου στρατάρχου Γουρχανίου, παρμείνασα ἔκτοτε ὑπὸ τὴν Τυρκικὴν δεσποτείαν μέχρι τοῦ 1881.

Ἄν τόρα ρίψωμεν ἐν βλέμμα ἐπὶ τῶν μεταβολῶν, αἵτινες ἐπῆλθον ἐν τῇ Θεσσαλίᾳ κατὰ τοὺς τελευταίους βυζαντινοὺς χρόνους καὶ τῆς καταστάσεως, ἐν ἧ εὐρίσκατο, ὅτε αἱ Τούρκοι ἐκυριαρχήσαν αὐτῆς, δὲν θὰ ἀνεύρωμεν πλέον τὴν ἀνθηρὰν καταστάσιν, ἣν διατήρει ἡ χώρα κατὰ τὴν Ῥωμαϊκὴν κυριαρχίαν ἢ κατὰ τὸ πρῶτον ἡμῖς τῆς βυζαντινῆς ἐποχῆς. Αἱ ὑπὸ τοῦ Πλινίου ἀναφερόμεναι 75 πόλεις δὲ ὑπάρχουσι πλέον, ἀλλ' οὔτε αἱ ὑπὸ τοῦ Παρφυρογενήτου 17. Ἀλλεπάλληλοι ἐρώσεις κατέστρεψαν τὰς πόλεις αὐτῆς, ὧν δὲν ἀνευρίσκωμεν κατὰ τὴν σημερινὴν ἐποχὴν ἢ ἄμορφά τινα ἐρείπια ἀσαφῶς ὑποδεικνύοντα τὸν τόπον, ἐνθα ἔθλιλλον ἄλλοτε τόσαι μεγαλοπόλεις τῆς Θεσσαλίας. Ἐρήμωσις βασιλεύει κατὰ τὴν πεδιάδα, δι' ἧς βραδέως κυλῖει τὰ νάματα τοῦ ὁ Πηνειός, περιβαλλόμενος ὑπὸ ἐρήμων καὶ μελαγχολικῶν ὄχθων. Ὁ κατὰ τοὺς τελευταίους βυζαντινοὺς χρόνους ἀρξάμενος ἐπὶ τῶν Θεσσαλικῶν ὁρέων συνοικισμὸς ἐπετάθη ἔτι μᾶλλον, ὅτε ὁ σιδηροῦς ποῦς νέου ἀλλοθρόου κατακτητοῦ ἐπάτησε τὸ Θεσσαλικὸν ἔδαφος, καὶ παρὰ τὰ ἐρείπια τῆς Λαρίσσης, τῆς Κραννῶνος, τῆς Σκοτούσης, τῶν Φερῶν, τῆς Μητροπόλεως, τῆς Τρίκκης, τοῦ Πελινναίου, τῆς Φαρσαλου καὶ τόσων ἄλλων Θεσσαλικῶν πόλεων ἐπηξέ τὰς καλίθας αὐτοῦ ὁ ἐκ τοῦ Ἰκονίου προσκληθεὶς τυρκικὸς πληθυσμὸς. Ὅπως συνοικήσῃ τὴν ἔρημον σχεδὸν μείνασαν Θεσσαλικὴν πεδιάδα. Ἄπαν τὸ Πελασγικὸν πεδῖον καὶ τὸ πλεῖστον τοῦ Φαρσαλικοῦ καὶ Κροκίου κατελήφθη ὑπὸ τῶν νέων τούτων κυριαρχῶν τῆς χώρας, αἵτινες διανείμαντες τὴν ὠραίαν πεδιάδα ἐνετρόφων ἀπολαμβάνοντες τὰ

Η ΜΟΝΗ ΓΗΣ ΑΓΙΑΣ ΤΡΙΑΔΟΣ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΙΟΗΝΩΝ

είσοδήματα αὐτῆς. Ἀπασσι αἱ ἑλληνικαὶ ὀνομασίαι τῶν χωρίων, τῶν ποταμῶν καὶ πόλεων ἐξέλιπον, ἐκτὸς ὀλιγίστων ἐξαιρέσεων, ἀντικατασταθεῖσαι ὑπὸ τουρκικῶν, αἱ συναπέφερον ἐκ τῆς γενεαίρας αὐτῶν γῆς οἱ συνεικίζόμενοι μουσουλμάνοι. Ἡ ἐκ τῆς Ἀσίας εἰς τὴν Θεσσαλίαν ἐποίκησις Τούρκων δεικνύει, ὅτι ἡ διὰ τῆς ἐξαιρέσεως τοῦ κατακτηθέντος λαοῦ πολλοπλάσισις τῶν κατακτητῶν, ἡ λαβοῦσα χώραν εἰς τὰς ἄλλας ἐπαρχίας τοῦ Ὀθωμανικοῦ κράτους, καὶ ἰδίως εἰς τὰς Ἀλβανικὰς καὶ Σλαβικὰς, δὲν συνέβη κατὰ τὴν Θεσσαλίαν. Οἱ νέοι ἐπιδρομαῖς εὗρον ἔρημον σχεδὸν τὴν κατακτηθεῖσαν γῆν, τῆς ὁποίας οἱ Ἕλληνας κάτοικοι συνεικίζοντο εἰς τὰ ὄχυρά αὐτῶν ῥη νομίζοντες, ὅτι καὶ ἡ τελευταία αὐτῆ ἐπιδρομὴ θὰ πηρήρητο ὅσον οὐπώ, ὅπως τοσαῦται καὶ τηλικαῖται ἕτεροι προὔπαρχασαι ἄλλὰ, φεῦ! ἐπέπρωτο μακροῦς χρόνους νὰ στενάζῃ ἡ ὠραία Ἑλλάς ὑπὸ τὸν βαρὺν καὶ ἀφόρητον ζυγὸν τοῦ νέου κατακτητοῦ ἐπέπρωτο μακροῦς αἰῶνας νὰ παύσῃ πλέον ἀπεσπόμενον τὸ τοσοῦτον λάμπαν καὶ θαυμασθὲν ὄνομα τῶν Ἑλλήνων, μέχρις οὗ πληρωθέντος τοῦ χρόνου ἀνεξωπυρήθη τῇ θείᾳ εὐδοκίᾳ ὃ ὑπὸ τῆς τέρατος κρυπτόμενος σπινθήρ, καὶ νέα ζωὴ ἀπεδόθη εἰς τὸ νεκροφανεῖ ἔθνος, προωρισμένον, φαίνεται, ὑπὸ τῆς θείας προνοίας εἰς νέαν ἀποστάσιν ἐκπλιτισμοῦ καὶ οὐρανθρωπίας.

Ἐν τούτοις ὃ κατ' ἀρχὰς πολυκρίθμος συρρεῦσας εἰς Θεσσαλίαν τουρκικός πληθυσμὸς ἤρξατο βαθυθλόν καὶ κατ' ὀλίγον νὰ ἀραιῶται διὰ τε τὸ νοσῶδες τοῦ κλίματος καὶ τὴν ἀεικέλῃ στρατολογίαν, καὶ πρὸ πάντων ἐκ τῶν ἐπανειλημμένων ἐπιδημιῶν τῆς πνύου, ἧτις ἐπέφερε τὴν ροθερωτέραν καταστροφὴν εἰς τὸν ἀπαθῶς τῶ πεπρωμένῳ ὑπέικοντα Ἀσιανὸν πληθυσμόν. Ἦρξατο δὲ ἤδη νὰ κατέρχεται ἐκ τῶν ὀρέων καὶ ἐξ ἄλλων μερῶν ὁ ἑλληνικὸς πληθυσμὸς, καὶ νὰ συνεικίζεται ὡς δουλοπάροικος εἰς τὰ τουρκικὰ χωρία, καὶ κατ' ὀλίγον ἅπασα ἡ Θεσσαλικὴ πεῖσις κατακλήθη ἐκ νέου ὑπὸ τῶν ἀρχαίων κατοίκων καὶ μόνον χωρία τινὰ κατὰ τὰς ὑπωρείας τῆς Ὄρεως καὶ τοῦ Ὀλύμπου καὶ ἕτερα μεταξὺ Δομοκοῦ καὶ Φιρσάλων καὶ ἄλλα τινὰ κατοικοῦνται εἰσέτι ὑπὸ τῶν ἀπεγόνων τῶν ἐκ τῆς Ἀσίας ἐπελθόντων ξένων. Τῶν δὲ ὀλίγων ἀπὸ τῶν χρόνων τῆς κατακτήσεως ὑπὸ χριστιανῶν κατοικουμένων χωρίων τινὰ μὲν ἐδωρήθησαν εἰς μεγιστάνες τούρκους, ἕτερα δὲ ἀφιερώθησαν εἰς συντήρησιν τῶν τουρκικῶν τεμενῶν. Βακοῦφια δὲ τοῦτο κληθέντα, ἄλλα δὲ ἐχρηργήθησαν εἰς τοὺς καλουμένους Σπαχῆδας, οἵτινες καρπούμενοι τὰ εἰσοδήματα ὠρισμένων χωρίων, ὑποχρεῶντο ὅπως στρατολογήσωσιν ἐν καιρῷ πολέμου οἱ ἰδίῳ δαπανῶν καὶ ἐκστρατεύσωσι κατὰ τοῦ ἐγθροῦ, καὶ ἄλλα τινὰ παρεμείναντα ἐπὶ μακρὸν χρόνον ἀνεξάρτητα ἀπώλεσαν τὴν ἀνεξαρτησίαν αὐτῶν ὑπὸ τοῦ διαβοῦτου Ἀλῆ Πασᾶ τοῦτα δὲ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ τυράννου, ἀντὶ νὰ ἀποδοθῶσιν εἰς τοὺς χωρικούς, εἰς οὓς ἀνήκον, ἀνεκέρυθθησαν κτήματα τοῦ στέμματος, καὶ βραδύτερον ἐπωλήθησαν ἢ ἐδωρήθησαν εἰς διαπρέψαντας Ὀθωμανοὺς ἀνδρας ὥστε οὕτως ἅπαντα τὰ ὑφ' Ἑλλήνων χωρικῶν

κατοικούμενα χωρία τῆς Θεσσαλικῆς πεδιάδος εἶνε κτήματα διαφόρων Ὀθωμανῶν ἢ καὶ ἄλλων, *Τσιφλίκια* καλούμενα. Καὶ αἱ μὲν γαῖαι καὶ οἱ οἴκοι αὐτῶν ἀνήκουσιν εἰς τὸν κύριον, ὁ δὲ χωρικός καλλιεργῶν τὸ οὐχὶ εἰς αὐτὸν ἀνήκον ἔδαφος ἀπολαμβάνει διὰ τοῦ ἰδρώτος τοῦ προσώπου του τὸν εἰς συντήρησιν αὐτοῦ ἐπικροῦντα ἄρτον. Καὶ οὕτω κατὰ περίεργον τῆς τύχης συγκυρίαν ἐπανεῆλθεν ἐν τῷ Θεσσαλικῷ πεδίῳ ἀνάλογός τις τῆς κατὰ τὴν ἀρχαιότητα σχέσεως τῶν πενεστῶν πρὸς τοὺς κυρίους των. Ἐν τοιούτοις χωρίοις λοιπὸν διεβίωσεν ὅλους αἰῶνας ὁ ἐλληνικὸς πληθυσμὸς τῆς Θεσσαλικῆς πεδιάδος, κατερθώτας ἐν τῷ μέσῳ γόων καὶ θρήνων, στεναγμῶν καὶ δακρῶν, νὰ δικτηρήσῃ ἀλώβητον τὸν ἐθνισμόν, τὴν γλῶσσαν καὶ τὴν θρησκείαν αὐτοῦ.

Καὶ τοιαύτη μὲν ἡ ἐπὶ τῆς Τουρκοκρατίας κατάστασις τῆς Θεσσαλικῆς πεδιάδος. Ὅμως ὅμως ἄλλοιαν ὄψιν παρέχουσι τὰ περιβάλλοντα αὐτὴν καλλίκομα ὄρη. Ἐκεῖ, ἐνθα ἐπὶ τῶν προγόνων μας ἐνδικαιτῶντο οἱ λύκοι καὶ τὰ ἄγρια τῶν ὄρυμῶν θηρία, ἤρξατο ἐπὶ τῶν τελευταίων Βυζαντινῶν χρόνων νὰ συνοικίζεται ἐκ τῆς πεδιάδος καὶ τῶν ὑπωρειῶν τῶν ὀρέων ὁ ἐλληνικὸς πληθυσμὸς, φεύγων τὰς ἀλλεπαλλήλους ἐπιδρομὰς τῶν εἰσβαλόντων κατακτητῶν, καὶ ζητῶν ἄσυλον καὶ καταφύγιον εἰς τὰ ὄχυρά καὶ ἀπόκρημα αὐτὰ ὄρη ἐκεῖ ἐντὸς τῶν ὄρυμῶν καὶ χαράδρων, ὅπου ὁ βέβηλος πῦς τῶν κατακτητῶν ἐν ἠδύνατο νὰ εἰσδύσῃ, συνωκίσθη ὁ φίλεργος καὶ βιομηχανικὸς πληθυσμὸς τῶν πεδιάδων, ἰδρύσας κοινότητας, αἵτινες ἀπέβησαν ἀθηραὶ καὶ δικασμοὶ οὐ μόνον κατὰ τὴν Ἀνατολήν, ἀλλὰ τινες καὶ κατὰ τὴν Εὐρώπην. Τὰ ἐπὶ τοῦ Πηλίου ἀθηρότατα 24 χωρία, τὰ Ἀμπελάκια, ἡ Ραψάνη ἡ Τσαριτσάνη, ὁ Τύρναβος, ἦσαν τὸ ἀντικείμενον τῆς περιεργείας καὶ τοῦ θουμασμοῦ τῶν ἐπὶ τῆς Τουρκοκρατίας ἐπισκεπτομένων τὴν Θεσσαλίαν περιηγητῶν. Ὁ Βρονστέτ, ὁ Οὐρκευάρτ, ὁ Δόσβελ ἐθαύμασαν τὴν ὠραιότητα τῆς φύσεως καὶ τὴν εὐημερίαν τῶν 24 χωρίων τοῦ Βώλου· ὁ Βωζούρ δὲν εὕρισκει λέξεις, ὅπως ἐπαινέσῃ τὸ βιομηχανικὸν πνεῦμα καὶ τὴν ἐμπορικὴν δεξιότητα τῶν κατοίκων Ἀμπελακίων, ἅτινα παραβάλλει μὲ Ὀλλανδικὸν πολίχνιον ἢ Ραψάνη, ἢ Τσαριτσάνη καὶ ὁ Τύρναβος ἠμιλλῶντο ἐπιτυχῶς μετὰ τῶν Ἀμπελακίων, καὶ ἐν γένει πᾶσα ἡ περιβάλλουσα τὴν πεδιάδα ὀρεινὴ Θεσσαλία παρίστανεν ὄασιν εὐημερίας καὶ ἐμπορικῆς κινήσεως κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὴν κανοδαίμονίαν καὶ κατὰπτωσιν, ἣτις ἐπεκράτει ἐπὶ τοῦ Θεσσαλικοῦ πεδίου. Ἀπασαὶ αἱ ὀρειναὶ αὐταὶ κοινότητες ἐκυβερνῶντο ὑπὸ δημογερόντων, ἐκλεγομένων ἐν γενικῇ συνελεύσει τοῦ λαοῦ καὶ μεριμνῶντων περὶ πάντων τῶν ἀφορώντων τὴν κοινότητα. Αὐτοὶ εἰρέπραττον τοὺς φόρους, διεχειρίζοντο τὴν κοινοτικὴν περιουσίαν, διένειμον τοὺς καταβλητέους φόρους ἀναλόγως τῆς περιουσίας τῶν πολιτῶν, ἐφρόντιζον περὶ τῶν σχολείων, περὶ τῶν ναῶν, περὶ τῶν ὁδῶν καὶ περὶ παντὸς ἐν γένει ἀφορῶντος τὴν κοινότητα. Καὶ ἀληθεύει μὲν, ὅτι πολλοὶ τῶν δημογερόντων ἐφατρίαζον πρὸς

ἀλλήλους καὶ πολλὰς καταστροφὰς μνημονεύει ἢ παράδοσις ἐπισυμβάσας διὰ τὴν τοιαύτην αὐτῶν διαγωγὴν, ἀλλ' οὐχ ἦττον εἶνε ἀληθές, ὅτι τότε ἐστρώθησαν αἱ ἐπὶ τῶν ὀρέων ὁδοί, τότε κατεσκευάσθησαν αἱ ἐν τῷ μέσῳ τῶν χωρίων λιθόστρωτοι, κατάφυτοι καὶ κατάρρῳτοι ἀγοραί, τότε ἐκτίσθησαν αἱ ἐπὶ τῶν χειμάρρων γέφυραι, τότε ἤκμασαν αἱ περιώνυμοι σχολαί μῶν Μηλιῶν, τῆς Ζαγοράς, τῶν Ἀμπελακίων, τῆς Ῥαψάνης, τοῦ Τυρνάβου καὶ λ., ἐνθα ἐδίδαξαν οἱ εἰς τὴν νεωτεραν ἑλληνικὴν φιλολογίαν καὶ εἰς τὴν διανοητικὴν ἀνάπτυξιν ὅλου τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους σπουδαίως ἐπιδράσαντες πεπαιδευμένοι Θεσσαλαί, οἱ οἱ ἐκ τῶν Μηλιῶν ἱερομόναχοι Ἄνθιμος Γαζῆς, Γρηγόριος Κωνσταντᾶς καὶ Δανιὴλ Φιλιππίδης, ὁ ἐκ Λαρίσσης Κωνσταντῖνος Κούμας, ὁ ἐκ Τυρνάβου Ἰωάννης Δημητριάδης ὁ Πέζαρος, ὁ ἐκ Τσαριτσάνης Μέγας Οἰκονόμος ὁ ἐξ Οἰκονόμων, ὁ ἐξ Ἀμπελακίων Ζῆσος Κάβρας καὶ ἕτεροι ἀσημότεροι αὐτῶν, καὶ τότε τέλος ἐπεσκέπτοντο τὴν ἐπὶ τοῦ Πηλίου Προταρίαν, τὰ Ἀμπελάκια κ. λ. παντοδαποὶ ἔμποροι Ἕλληνές τε καὶ λοιποὶ ὅπως ἀποκομίσωσιν ἐκεῖθεν τὰ τε φυσικὰ καὶ βιομηχανικὰ προϊόντα τοῦ τόπου ἀλλὰ δυστυχῶς ἢ μὲν βιομηχανία τῶν ὀρειῶν Θεσσαλικῶν πολυχῶν παρήκμασε πρὸ πολλοῦ καὶ μετ' αὐτῆς ὄχγετο καὶ ὁ πλοῦτος καὶ ἡ εὐθυμερία αὐτῶν ἢ δὲ ἐπὶ τῶν ὀρέων διαιωνισθεῖσα ληστεία καὶ αἱ πρὸς καταδίωξιν αὐτῆς ἀποστελλόμεναι ἄγριαι ὀρδαὶ τῶν Ἀλθανῶν συναπετέλεσαν τὴν καταστροφὴν τῶν πρὶν ἀνθρώπων καὶ πολυανθρώπων χωρίων, τῶν ἐπὶ τοῦ Πίνδου, Χασίων, Ὀλύμπου καὶ Ὀσσης κειμένων, καὶ μόνον τὰ ἐπὶ τοῦ Πηλίου κείμενα χωρία πκραμένουςιν εἰσέτι ἀκμαζοντα καὶ ἀνθούντα, ὡς ἐν τῇ τοπογραφίᾳ θὰ ἴδωμεν.

Ἄλλ' εἰς τὰ ὄρη κατέφυγον οὐ μόνον ὁ γεωργικὸς καὶ βιομηχανικὸς, ἀλλὰ καὶ ὁ μάχιμος πληθυσμὸς τῆς πεδιάδος, γενόμενος ἕκτοτε γνωστὸς ὑπὸ τὸ ὄνομα τῶν Ἄρματωλῶν, οἵτινες διὰ τῆς ἰσχύος τῶν ὀπλῶν ἐπεσκίαζον καὶ ἐφρούρουσαν τὰς νεοσυστάτους ἑλληνικὰς κεινότητας. Ἐνθα τὸ πάλαι κατέφυγον οἱ μενεπτόλεμοι Περραιβοί, ὑποχωροῦντες εἰς τοὺς εἰσελαύνοντας Θεσσαλοὺς, ὑπεχώρουν καὶ οἱ νεώτεροι κάτοικοι φεύγοντες τὴν καταπίεσιν τοῦ νέου κατακτητοῦ. Ἐπὶ τοῦ Ὀλύμπου, τῶν Χασίων, τῆς Πίνδου καὶ τοῦ Πηλίου συνέστησαν ὀρηκτῆρια οἱ μάχιμοι ἐκεῖνοι ἄνδρες, ἐξ ὧν κατερχόμενοι εἰς τὴν πεδιάδα ἐλήστυον τοὺς ἀλλοθρήσκους κυριαρχίας των. Καὶ πρῶτος μὲν πυρὴν τοῦ ἀρματωλικοῦ βίου εὕρισκεται ἤδη κατὰ τοὺς τελευταίους Βυζαντινοὺς χρόνους· ἐπὶ δὲ τῆς ὀθωμανικῆς κυριαρχίας ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀρματωλῶν ἐγένετο σπουδασιότερος, ὥστε ἡ ὑψηλὴ πύλη, μὴ δυναμένη ἄλλως νὰ ἀπκλληγῆ τῆς ἐνοχλήτεως αὐτῶν, ἠναγκάσθη ἐπὶ Σουλεϊμάν τοῦ μεγάλου πρεποῦς (Hammer) νὰ συνθηκολογήσῃ πρὸς ἐκείνους καὶ νὰ ἐπιτρέψῃ αὐτοῖς τὴν τήρησιν τῆς δημοσίης ταξείως καὶ τὴν περιστολὴν τῆς ληστείας καὶ τὴν φοροῦρησιν τῶν διόδων, ὅτε καὶ συνεστήθησαν ἴδια στρατιωτικὰ σώματα *Kαπεταγάτα* ἢ Ἄρματωλίκια λεγόμενα

ἄτινα ἔκτοτε διετηρήθησαν μέχρι τῶν τελευταίων χρόνων. Τριχῦτα ἤμασταν ἐφ' ἀπάντων τῶν Θεσσαλικῶν ὀρέων· καὶ εἶνε μὲν ἀληθές, ὅτι οἱ ἀρχηγοὶ αὐτῶν διορίζοντο ὑπὸ τῆς Τουρκικῆς κυβερνήσεως, ἀλλ' οὐδὲν ἦτον πολλοὶ ἐκείνων ἰσχύοντες κατεκράτουν διὰ τῆς βίας τὰ ἀρματωλίκια, ἢ ἐξωσθέντες, ἀνελάμβανον αὐτὰ διὰ τῶν ἐπλων ἀπο αἰνοντες οὕτως οἱ πραγματικοὶ κύριοι τῶν ὀρεινῶν Θεσσαλικῶν χωρῶν· σπανίως δέ, καίπερ προσκαλούμενοι, προσήρχοντα πρὸς τὸν διοικητὴν, ἀλλὰ καὶ τότε περιστοιχούμενοι ὑπὸ τῶν γενναϊτέρων αὐτῶν στρατιωτῶν, φοβούμενοι, μήπως περιπέσωσιν εἰς Τουρκικὴν ἐνεδρᾶν. Καὶ τὴν μὲν γενναϊότητα καὶ τὰ κατορθώματα καὶ τὸν βίον καὶ τὰς ἐξείς πολλῶν διασήμεων ἀρματωλῶν τῶν Θεσσαλικῶν ὀρέων ἐψάλλε καὶ ἀπηθανάτισεν ἡ δημοτικὴ ἡμῶν ποίησις, ἥτις, ἀνατείλασα ἐν τῷ μέσῳ τῶν καταρρῦτων καί συνηρεφῶν ὀρέων μας, ἔχει τὴν χάριν καὶ τὴν καλλονὴν καὶ τὴν ὀροσερότητα αὐτῶν· οὗα δέ, τοὺς διασημοτέρους, μνημονεύω ἐνταῦθα, τοὺς κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ παρόντος αἰῶνος ἀκμάσαντας ὀπλαρχηγούς τῶν Χασίων καὶ τοῦ Ολύμπου, τὸν Νικοτσάραν καὶ τὸν Εὐθύμιον Βλαχάβαν. Καὶ τοῦ μὲν πρώτου πατήρητο ὁ διάσημος ἀρματωλὸς τῆς Ἐλασσῶνος Τσάρας, τοῦ δὲ δευτέρου ὁ περιβόητος ἀρχηγὸς τῶν Χασίων Βλαχάβας. Ἀμφοτέρων δὲ ἡ ὑπαρξίς συνέπεσε μετὰ τῆς ἀκμῆς τοῦ διαβήτου Ἀλῆ πασᾶ. Ὁ τυράννος οὗτος, καταστρέψας τὸ Σοῦλι, ἐτρέπη καὶ κατὰ τῶν ἐν τῷ Ὀλύμπῳ Ἑλλήνων ἀρματωλῶν, καὶ πλείστοι μὲν τούτων ἀδυνατοῦντες νὰ ἀνθίσωσιν εἰς τὴν ἰσχὴν καὶ τὰς δολοπλοκίας τοῦ τυράννου ὑπετάγησαν· ἄλλοι δὲ τινες, ἐν οἷς καὶ οἱ μνημονευθέντες Νικοτσάρας καὶ Εὐθύμιος Βλαχάβας, καταλείψαντες τὰ φίλα αὐτῶν ὄρη καὶ τὰ ὀροσερὰ νάματα καὶ τὰς βαθεῖς αὐτῶν σκιὰς, ἐρρίφθησαν μετὰ τῶν λοιπῶν ἀρματωλῶν εἰς τὴν θάλασσαν, καὶ νέοι Ἰάσσονες ἐξώπλισαν οὐχὶ μακρὰν τῶν Ἀρετῶν, ἐν τῷ λιμένι τῆς Σκιαθοῦ, καταδρομικὸν στολίσκον, ὅστις ληίζων καὶ διαρπάζων τὰς παραλίους πόλεις τοῦ Ὀθωμανικοῦ κράτους, ἠνάγκασε τὴν Πύλην νὰ διατάξῃ τὸν Ἀλῆ πασᾶν, ὅπως πάυσῃ τὴν καταδίωξιν τῶν ἀρματωλῶν καὶ ἀνακλέσῃ ἐκ τοῦ Ὀλύμπου τὰ ἄγρια στίφη τῶν Ἀλβανῶν. Καὶ ὁ μὲν Βλαχάβας ἐπανῆλθεν εἰς τὰ φίλα αὐτῶν ὄρη, τῶν ὀρείων ἢ αὔρα τῷ ἦτο τόσον προσφιλές· ὁ δὲ Νικοτσάρας παρεχίμασεν εἰς τὴν Σκόπελον. Οὗτος, πρὶν καταταχθῆ εἰς τὸν καταδρομικὸν στολίσκον τοῦ ὑποίου ὑπῆρξεν ἀντιναύαρχος, ἐπεχείρησε τὴν τεραστίαν καὶ καταπληκτικὴν ἐκείνην ἐκτρατεῖαν, καθ' ἣν ἐσκόπει μετὰ 500 μόνον μαχητῶν διελάυνων διὰ τῆς Μακεδοῦν καὶ Θράκης νὰ ἐνωθῆ μετὰ τοῦ Σέρβου ἐπαναστάτου Καραγεωργεβίτς· ἀλλὰ προσβληθεὶς κατὰ τὴν γέφυραν τοῦ Πράβι ὑπὸ πολυαρίθμων ἐχθρῶν ἀντέστη γενναίως ἐπὶ 3 νυχθήμερα, καὶ ἠδυνήθη ὑποχωρῶν νὰ διασωθῆ εἰς Σκόπελον, ἐνθα εὔρε τοὺς λοιπούς ὀπλαρχηγούς συνηγμένους. Ὁ δὲ Βλαχάβας ἐπανελθὼν εἰς τὰ Χάσια συνεκάλεσε συμβούλιον τιν Καπιτανέων καὶ ἀνακηρυχθεὶς ὑπ' αὐτῶν ἀρχηγός, συνενοηθεὶς δὲ καὶ μετὰ τινῶν Τούρκων τῆς Λαρίσης, διενήργησεν ἐ-

παναστατικὸν κίνημα κατὰ τοῦ Ἰλῆ πασᾶ, ὅπερ ὁμως διὰ τὴν παλιμ-
 βουλὴν τῶν Ὀθωμανῶν καὶ τινῶν ὀπλαρχηγῶν ἀπέτυχεν εὐκτρώως· καθότι
 ὁ Ἰλῆ πασᾶς ἐγκαίρως μαθὼν τὰ τεκταινόμενα, ἐπεμψε πολυαριθμοὺς
 δυνάμεις εἰς Θεσσαλίαν ὑπὸ τὸν υἱὸν αὐτοῦ Μουχτάρ, ὅστις συναντηθεὶς
 περὶ τὴν Καλαμπάκκην μετὰ 600 μόνον ἐπαναστατῶν ὑπὸ τὸν ἀδελφὸν
 τοῦ Εὐθυμίου Θεόδωρον, κατέστρεψεν αὐτόν, μὴ δυνηθέντος ἐγκαίρως νὰ
 εὐθιάσῃ εἰς ἐπικουρίαν τοῦ Εὐθυμίου. Ἀποτυχόντος τοῦ κινήματος ὁ Βλα-
 χάβης ἀνεχώρησεν εἰς Σκόπελον διακρούμενος νὰ ἐξακολουθήσῃ τὸν κατὰ
 θάλασσαν ἀγῶνα· ἀλλὰ παραπεισθεὶς ὑπὸ τῶν ἐπαγγελιῶν τοῦ τυράννου
 ἐπανῆλθεν εἰς τὰ ὄρη αὐτοῦ, καὶ συλληφθεὶς δολίως ὑπέστη τὸν γνωστὸν
 μαρτυρικὸν θάνατον ἐν Ἰωαννίνοις (1808 μ. Χ.). «Ἐν Ἰωαννίνοις, λέγει
 ὁ Πευκεβίλ, ἐπανεῖδον τὸν Εὐθύμιον Βλαχάβην, ἀφοῦ πρότερον τὸν εἶχον
 συναντήσῃ πολλάκις εἰς τὸν Πίνδον μετὰ τῶν στρατιωτῶν του· ἀλλὰ, φεῦ!
 τὸν ἐπανεῖδον ἐν τῇ αὐλῇ τοῦ σεραίου δεδεμένον εἰς τινα παραστάδα. Αἱ
 ἡλιακαὶ ἀκτῖνες ἔκαιον τὸ χλοκώρεον πρόσωπόν του, ὅπερ ἐξέφαινε κα-
 ταφρόνησιν πρὸς τὸν θάνατον καὶ πυκνὸς ἰδρῶς ἐστάλαζεν ἀπὸ τοῦ πώγω-
 νός του. Ἐγνώριζε τὴν τύχην του καὶ ἡσυχώτερος τοῦ τυράννου, ὅστις
 ἐγλίχετο τοῦ αἵματός του, ἠτένιζε πλήρη φαιδρότητος τοὺς ὀφθαλμοὺς
 του ἐπ' ἐμέ, ὡς ἂν μ' ἐπεκαλεῖτο μαρτυρὰ τῆς τελευταίας αὐτοῦ στιγμῆς·
 ἐβλεπε δὲ μετὰ τῆς ψυχικῆς γαλήνης τοῦ δικαίου ἐγγιζοῦσαν αὐτὴν· ἐδέχθη
 ἄνευ τρόμου καὶ ἄνευ ἐλαχίστης μεμψιμοιρίας τὰς πληγὰς τοῦ ὀημίου καὶ
 τὰ ἐπὶ τῆς ὁδοῦ τῶν Ἰωαννίνων κατασφραγίσαντα αὐτοῦ μέλη ἐδείκνυσεν εἰς
 τὰς ὄψεις τῶν ἐντρόμων Ἑλλήνων τὰ λείψανα τοῦ τελευταίου ἀρχηγοῦ
 τῆς Θεσσαλίας» (Μενδελσ. Ἱστορ. τῆς Ἑλλ. ἐπ. σ 156).

Ἄλλ' ὁ θάνατος τῶν ἀτόμων ἐν συγκαταστρέφει καὶ τὰς ἰδέας, ὑπὲρ
 τῶν ὁποίων αὐτὰ θνήσκουσιν· ἡ ἰδέα, ἣτις ἐθέρμανε τὰ στήθη τοῦ Βλαχά-
 βη, τοῦ Νεκροσάρα καὶ τῶν λοιπῶν δικσῆμων ἀρματωλῶν, ἦτο ἰκανῶς
 ἐρριζομένη εἰς τὴν καρδίαν τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους, ὥστε νὰ μὴ συγκατα-
 στραφῇ μετ' αὐτῶν· ἡ ἰδέα οὕτη εἶχεν ἤδη ἀγισθῆ διὰ τοῦ θανάτου
 ἐτέρου μεγάλου Θεσσαλοῦ, τοῦ πρωτομάρτυρος τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστά-
 σεως Ῥήγα τοῦ Φεραίου, ὅστις, κατὰ τὸν Πευκεβίλ, ἀνέσυρεν ἐκ τοῦ τά-
 φου τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων τὸ ἔθνος τοῦ Τυρταίου, τὴν φλογερὰν εὐγλωτ-
 τίαν τοῦ Δημοσθένους, τὸν πειθητικὸν οἶστρον τοῦ Πινδάρου καὶ τὸν κύκλον
 τοῦ Ἀρχιμήδους. Γεννηθεὶς κατὰ τὰ μέσα τοῦ παρελθόντος αἰῶνος ἐν
 Φεραῖς οὐχὶ μακρὰν τῆς πατρίδος τοῦ Ἀχιλλέως, ἴσταται δέκτακτος ἐκαῖ-
 νος ἀνὴρ, καθὰ οὗτος, εἰς τὸ μεταίχμιον οὗω δικκεκριμένων ἐποχῶν τοῦ
 ἔθνους των. Καὶ ὁ μὲν Ἀχιλλεύς, ἀκμάσας ὅτε ἤρχισε νὰ ἐκλίπῃ ἡ ἀρ-
 χαία καὶ βάρβαρα ἐποχὴ τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους, ἡ πελασγική, ἐκπρο-
 σωπεῖ τὴν ὑγιᾶ καὶ σφριγῶτα νεότητητα τοῦ ἀναφαινομένου Ἑλληνικοῦ ἔ-
 θνους, νεότητητα ὑποσχομένην μεγάλουργόν καὶ κραταῖαν ἀνδρικήν ἡλικίαν·
 ὁ δὲ Ῥήγας, ἀκμάσας κατὰ τὰ τέλη τοῦ παρελθόντος αἰῶνος, ὅτε ὁ ἑλ-

ληνικός φεῖνιξ ἤρχισε νὰ τινάσῃ τὴν κόνιν του, ἐνέκλειεν ἐν τῷ στήθει αὐτοῦ πάντας τοὺς πόθους καὶ πάσας τὰς ἐλπίδας τοῦ ἀναγεννωμένου ἔθνους. Καὶ τὴν μὲν νεανικὴν ἡλικίαν διήνυσεν ὁ Ῥήγας ἐπὶ τοῦ Πηλίου, μαθητεύσας μὲν ἐπὶ τινὰ χρόνον ἐν τῷ τότε ἀκμάζοντι σχολεῖῳ τῆς Ζαγοράς, βραδύτερον δὲ διδάξας τὰ ἐγκύκλια γράμματα ἐν τῷ παρακειμένῳ χωρίῳ Κισσῶ. Ἐκεῖ ἐντὸς τῶν βαθυτάτων ὄσων τοῦ Πηλίου, ἐν εἰς ἀνετράφη ὑπὸ τοῦ Χείρωνος ὁ θεοῖς ἐπιεικελὸς Ἀχιλλεὺς, ἐξηγῶν εἰς τοὺς συμπατριώτας του τὰ ἀθάνατα ἔργα τῶν προγόνων μας, συνέλαβεν ὁ μέγας ἐκεῖνος ἀνὴρ τὴν εὐγενῆ ιδέαν τῆς ἀπελευθέρωσης τῶν δούλων λαῶν ἀπὸ τοῦ τουρκικοῦ ζυγοῦ. Μεταθὰς δὲ ἐκ τοῦ Πηλίου εἰς Βουκουρέστιον καὶ συνεννοηθεῖς δι' ἀποστόλων μετὰ τῶν ἀρματωλῶν τῶν ἐλληνικῶν ὁρέων καὶ μετὰ πολλῶν δυσηρεστημένων Τούρκων, ἰδίως μετὰ τοῦ πασᾶ τοῦ Βιδινίου Πασβάντογλου, ὃν καὶ παρεκίνητην εἰς ἀποστασίαν κατὰ τοῦ Σουλτάνου, μετέβη βραδύτερον εἰς Βιέννην, ὅπως διοργανίσῃ καὶ προπαρασκευάσῃ τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ μεγάλου αὐτοῦ ἔργου. Συστήσας δὲ ἐκεῖ πολιτικὸν τινὰ σύνδεσμον, οὗ συμμετέσχον πολλοὶ τῶν ἐν Βιέννῃ καὶ Τεργέστη παρεπιδημούντων Ἑλλήνων ἐμπόσων, ἐδημοσίευσεν διάφορα ἔργα αὐτοῦ ὡς τὸ *Στρατιωτικὸν ἐγκόλλιον*, τὸν *Προσωρινὸν πολιτικὸν κανονισμόν*, μετάρρασιν μέρους τινὸς τοῦ Ἀναρχάρσιδος τοῦ Βαρθελεμῆ καὶ τὸν *χάρτην* τῆς Ἑλλάδος, καὶ τέλος τὰ θεωρία ἐκεῖνα ἄσματα, ἅτινα μετὰ μεγάλης ταχύτητος διχοδοθέντα ἀπ' ἄκρου εἰς ἄκρον τῆς ἐλληνικῆς γῆς ἠλέκτρισαν πᾶσαν καρδίαν καὶ ἀπὸ στόματος πάντων ἐψάλλετο ἡ ἐλληνικὴ Μασσαλιώτις «Δεῦτε παῖδες τῶν Ἑλλήνων», καὶ τὸ πλήρες πατριωτικοῦ ἄλγους «Ὡς πότε παλληκάρια», ἐνθα ἐνθεὺς ὁ ποιητὴς προσκαλεῖ ἅπαντας τοὺς χριστιανούς τῆς ἐλληνικῆς χερσονήσου, ὅπως κοινῇ μετὰ τῶν Ἑλλήνων συντρίψωσι τὸν ἀτιμάζοντα αὐτοὺς ζυγόν. Ἀλλὰ δυστυχῶς ἡ θεία πρόνοια δὲν εἶχεν ἀποφασίσει εἰσέτι τὴν ἀπελευθέρωσιν τοῦ δούλου Γένους, καὶ ὁ γενναῖος Θεσσαλός, μεταβαίνων εἰς Ἰταλίαν πρὸς συνάντησιν τοῦ δαιμονίου στρατηγοῦ τῆς Γαλλικῆς Δημοκρατίας Ναπολέοντος Βονοπάρτου, ὅπως ἐπικαλεσθῆ τὴν βοήθειαν καὶ τὴν ἀντίληψιν ἐκείνου, συνελήφθη ἐν Τεργέστη ὑπὸ τῆς Αὐστριακῆς ἀστυνομίας, εἰς ἣν εἶχον προδοθῆ τὰ προπαραλλέντα αὐτοῦ ἔγγραφα καὶ συγγράμματα· μετ' αὐτοῦ συνελήφθη καὶ ὁ φίλος καὶ συνεργάτης του Περραιβός· καὶ οὗτος μὲν ἀπελύθη μετὰ τὴν γενομένην ἀνάκρισιν, ὁ δὲ Ῥήγας παρεδόθη ὑπὸ τῆς αὐστριακῆς κυβερνήσεως εἰς τὴν ἀπαιτοῦσαν αὐτὸν ὀθωμανικὴν μετὰ πέντε ἄλλων συνεταίρων του τὸ 1798. Ὁ παραλαβὼν αὐτοὺς πασᾶς τοῦ Βελιγραδίου Μαρασλῆ Ἀλῆς ἐσκόπει νὰ τοὺς ἀποστείλῃ εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἀλλὰ πληροφορηθεῖς, ὅτι ὁ φίλος τοῦ Ῥήγα Πασβάντογλος κατέλαβε πάσας τὰς διόδους, ὅπως τοὺς σώσῃ ἀπαγομένους ἐκεῖ, ἀπεφάσισε νὰ φονεύσῃ τοὺς αἰχμαλώτους ἐν Βελιγραδίῳ· καὶ τοὺς μὲν ἄλλους ἔπνιξεν εἰς τὸν Δούναβιν· ἀλλ' ὅτε ἀπήγετο ὅπως ῥιφθῆ εἰς τὰ ὕδατα τοῦ ποταμοῦ τελευταῖος πάντων

ὁ Ῥήγας, συνέτριψε μὲν διὰ τῶν ῥωμαλέων βραχιόνων του τὰς ἀλύσεις, δι' ὧν ἐζήτουν νὰ τὸν δέσωσι, κατέρριψε δὲ νεκρὸν δι' ἐνὸς γρόνθου τὸν πλησιάζσαντα εἰς αὐτὸν δῆμιον καὶ ἠνάγκασε τὸν παῖδαν νὰ διατάξῃ τὸν τουφεκισμόν του· ἀλλὰ πρὶν ἐγκαταλείψῃ τὸ γήϊνον αὐτῆς σκηνώμα ἡ μεγάλη ἐκείνη ψυχὴ, ἀνέκραξε προφητικῶς ὁ Ῥήγας· «οὕτως ἀποθνήσκουσι τὰ παλληκάρια· ἐγὼ ἔσπειρα τὸν σπόρον, δὲν θὰ βραδύνη δὲ νὰ ἔλθῃ ἡ ὥρα, καθ' ἣν οἱ ὁμογενεῖς μου θὰ δρέψωσι τοὺς καρπούς». Κατὰ τὰ τελευταῖα ὅμως δημοσιευθέντα ὑπὸ τοῦ κ. Legiauw ἐγγράφα τῆς αὐστριακῆς ἀνακρίσεως ὁ Ῥήγας δὲν ἐτουφεκίσθη ἀλλ' ἐστραγγκαλίσθη ἐν τῇ φυλακῇ. Καὶ ὁ μὲν γνωστὸς φιλέλληνα Εἰρηνναῖος Θήρσιος συνέθεσε τὸ ἀκόλουθον ἐπιτύμβιον εἰς τὸν πρωτομάρτυρα τοῦτον τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως καὶ τῶν σὺν αὐτῷ ἀπολεσθέντων

οὔτοι ἐλευθερίην θηρώμενοι ἀγλαόμορφον
εὖρον ἐνὶ ζυλόχοις ὄκρυντα μόρον.
χαίρετε θηρευταὶ καμῶμενοι εἰσόκεν ἤως
ἔλθῃ ἀπ' Ὀλύμπου λαμπρὰ ἀνισχομένη
καὶ τότε ἐγειρόμενοι πόλεων βρομῶν ὄρνυμενάων
δαίμονες εἰς ἄγραν σπεύσατε· ἀλεξίκακον.

ἡ δὲ παροῦσα γενεὰ τῶν Ἑλλήνων ἀπῆλάντισε τὴν μνήμην τοῦ μεγάλου Θεσσαλοῦ, ἀνεγείρασα τὸν ἀνδριάντα αὐτοῦ πρὸ τῆς στοᾶς τοῦ ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου (πρβλ. Βιογ. Ῥήγα ὑπὸ Περραιβοί).

Ὁ θάνατος τοῦ Ῥήγα ἀνεστειλε πρὸς καιρὸν τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ σχεδίου, ὅπερ αὐτὸς συνέλαθε· ἀλλ' ἡ ἰδέα, τὴν ὅποιον ἔσπειρε, κρατυνηθεῖσα ἀνέλαμψε βραδύτερον καὶ ἐνεσαρκώθη εἰς τὴν γιγαντιαίαν πάλην τοῦ 1821, τῆς ὁποίας τὸ ἀποτέλεσμα ἦτο ἡ ἀνεξαρτησία μοίρας τινὸς μόνου τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους. Καὶ κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην παρατηροῦμεν κατὰ συγκυρίαν ἀναλογίαν τινὰ τῆς Θεσσαλικῆς ἱστορίας πρὸς τοὺς ἀρχαίους χρόνους. Ὅπως τότε διὰ τὸν Ἰασόνων καὶ Ἀχιλλέων τῆς ἀνέλαμψεν εἰς τὰ πρόθυρα τῆς ἑλληνικῆς ἱστορίας, οὕτω καὶ νῦν διὰ τῶν Φεραίων καὶ Βλαχάδων καὶ Νικοτσάρων συνετέλεσε τὰ μάλιστα εἰς τὴν ἀνάπτυξιν καὶ διάδοσιν τοῦ ἐπαναστατικοῦ φρονήματος, κατέχουσα θέσιν περίλαμπρον κατὰ τοὺς πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως χρόνους· ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν ἐναρξιν τοῦ ἀγῶνος οἱ κάτοικοι τῆς Θεσσαλίας συμμετέσχον ἐκ τῶν πρώτων τοῦ ἐπαναστατικοῦ κινήματος. Καὶ ἡ μὲν πεδινή Θεσσαλία, εὕρισκίμενη ὑπὸ τὸ κράτος πολυπληθῶν τουρκικῶν στρατιωτῶν δὲν ἠδύνατο νὰ ἐξεγερθῇ, ἀλλὰ τοσοῦτον προθυμότερον συμμετέσχον τοῦ ἀγῶνος οἱ κάτοικοι τῶν Θεσσαλικῶν ὀρέων ἢ ἐπινάκτασις ὅμως αὐτῶν, οὐδεμίαν οὐδαμῶθεν λαβοῦσα ἐπικουρίαν καὶ πρώτη δὲ αὐτὴ ὑρισταμένη τὰς προσβολὰς τῶν ἐκ τοῦ Βυζαντίου καὶ τῆς Ἀλβανίας κατερχομένων τουρκικῶν ὀρδῶν, δὲν ἐβράχυνε νὰ καταστραφῇ. Καὶ οἱ μὲν τοῦ Πηλίου ἐπαναστάται ἐπιτιθέμενοι κατ' ἀρχάς καὶ πολιορκήσαντες τὸν τε Βῶλον καὶ Βελεστῖνον, ἀλλὰ μὴ δυναθέντες νὰ κυριεύσωσι οὐδετέρην ἀπετύρθησαν βραδύτερον εἰς τὰς ἐσχατίας

τῆς Μαγνητικῆς χερσονήσου, ἔνθα ὀχυρωθέντες πρὸς τὰ Τρίκερι ἠμύνθησαν ἀνδρείως ὑπὸ τὸν Καρατάσον κατὰ τῶν ἐπανελημμένων προσβολῶν τοῦ διασῆμου στρατάρχου τῆς Τουρκίας Κιουταχῆ. Περσούσης δὲ τῆς Εὐβοίας καὶ μὴ δυνάμενοι νὰ τροφοδοτηθῶσιν οἱ ἐπαναστάται τοῦ Πηλίου ἐτράπησαν νοτιώτερον, καὶ ὑπὸ τὸν Καραϊσκάκην συμμετέσχον τῶν ἐκεῖ ἀγώνων μέχρι τῆς ἀποκαταστάσεως τῶν πραγμάτων. Ἡ δὲ τοῦ Ὀλύμπου ἐπανάστασις, βραδύνασα νὰ ἐκραγῆ διὰ τὴν διχόνοιαν τῶν ἀρματωλῶν παρέσχε μὲν τὸν καιρὸν εἰς τὸν Ἀβδουλαμποῦτ πασᾶν, ὅπως καταστρέψῃ τὴν ἐν τῇ Χαλκιδικῇ ἐξέγερσιν, βραδύτερον δὲ καταστείλῃ καὶ ἐκείνην, πάντων σχεδὸν τῶν ἐπὶ τοῦ Ὀλύμπου χωρίων λεηλατηθέντων, πολλῶν δὲ καὶ πυρποληθέντων ὑπὸ τῶν ἀγρίων ὀρδῶν τοῦ αἰμοχροῦς πασᾶ. Τὴν αὐτὴν δὲ τύχην ὑπέστη καὶ ἡ ἐπανάστασις τῶν Ἀγράφων καὶ τῶν Χασίων. Οὐ μόνον δὲ τὰ ἐπαναστάντα μέρη, ἀλλὰ καὶ πᾶσα ἡ Θεσσαλικὴ γῆ ὑπέστη δεινὴν ἐρήμωσιν καὶ καταστροφὴν διαρκούντος τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἀγῶνος. Ἀποκαταστάντων δὲ τῶν πραγμάτων ἤρξατο ἡ φιλεργία τοῦ Θεσσαλικοῦ λαοῦ νὰ ἐπανορθῇ τὰ καταστραφέντα, εἰς ὃ οὐ μικρὸν συνετέλεσε καὶ ἡ κατὰ τὰ 1840 γορηγηθεῖσα διὰ τοῦ τανζιματίου τοῖς χριστιανοῖς ποιά τις ἐλευθερία· ἀλλὰ νέα ἐξέγερσις τῶν κατοίκων τὸ 1854, ὑποστηρικθεῖσα καὶ ὑπὸ ἐπικουριῶν ἐκ τοῦ Ἑλληνικοῦ βασιλείου, ἐπέφερε νέα δεινὰ καὶ νέα καταστροφὰς εἰς πλείστα μέρη τῆς Θεσσαλίας. Καὶ ἡ μὲν διεξαγωγὴ τῆς ἐπανάστασεως ἐκείνης ὑπὸ τε τῶν ἐντοπίων καὶ τῶν ἐκ τῆς Ἑλλάδος ἐθελοντῶν ἔχει πλείστα τὰ ἐπιλήψιμα· ἀλλ' ἡ περὶ τὴν Καλαμπάκην μάχη κατὰ Ἀπρίλιον τοῦ 1854, καθ' ἣν οἱ περὶ τὸν Χαρτῆ Πέτρον κατετρόπωσαν τὸν ἐξ 7,000 συγκείμενον Αἰγυπτιακὸν στρατόν, καὶ ἡ περὶ τὸ Βελέσι ἐπὶ 24 ὥρας ἀντίστασις 300 Θεσσαλῶν ὑπὸ τὸν Φρουσκιᾶν κατὰ 3,000 ἐχθρῶν ἀναμιμνήσκουσι τὰ ἔργα τῆς μεγάλης ἡμῶν ἐπανάστασεως. Καὶ ἡ κατὰ τὸ 1878 δὲ τελευταία ἐξέγερσις τῶν Θεσσαλῶν κατέδειξε διὰ τε τῶν περὶ τὸν Πλάτανον καὶ Μακρονίτσαν καὶ Ματαράγκαν μαχῶν, καὶ διὰ τῶν πυρπολήσεων τῆς Ραψάνης, τῆς Καρυκῆς, τοῦ Πλατάνου, τοῦ Λιτοχωρίου καὶ πολλῶν χωρίων τῆς Θεσσαλικῆς πεδιάδος, ὅτι οἱ κάτοικοι τῆς Θεσσαλίας καὶ τὴν ζωὴν καὶ τὴν περιουσίαν αὐτῶν προσφέρουσι ὀλοκαύτωμα εἰς τὸν βωμὸν τῆς ἐλευθερίας. Ἡ τελευταία αὕτη ἐπανάστασις ἀρξάμενη τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1878 κατηνύστη τὸν Ἀπρίλιον τοῦ αὐτοῦ ἔτους τῇ μεσολαβῆσει τῆς Ἀγγλικῆς, ὑποσχεθείσης, ὅπως στηρίξῃ τὰ δίκαια τῶν Ἑλλήνων ἐν τῷ συνεδρίῳ, ὅπερ ἔμελλε νὰ συγκροτηθῇ πρὸς διερρυθμισιν τοῦ Ἀνατολικοῦ ζητήματος. Καὶ τὸν Ἰούλιον τοῦ 1878 ἀνεγράφη ἐν τῇ συνθήκῃ τοῦ Βερολίνου τὸ 13 ἄρθρον αὐτῆς, οἱ οὐ προσκαλεῖται ἡ Πύλη νὰ διαρρυθμίσῃ τὰ Ἑλληνικὰ σύνορα, παραχωροῦσα εἰς τὴν Ἑλλάδα τὴν Θεσσαλίαν καὶ μέρος τῆς Ἠπείρου. Τὸ ἄρθρον τοῦτο δὲν θὰ βραδύνη νὰ ἐκτελεσθῇ· καὶ οὕτω, μετὰ 480 ἐτῶν δουλικὴν ὑπαρξίν, θὰ ἐπιλάβῃ πάλιν ἐπὶ τῆς ὠραίας Θεσ-

σαλίης ὁ ἥλιος τῆς ἐλευθερίας, τὸ δὲ μέλλον καὶ ἡ ἱστορία αὐτῆς θὰ συνταυτισθῆ μετὰ τοῦ μέλλοντος καὶ τῆς ἱστορίας τῆς ἐλευθερίας μητρὸς Ἑλλάδος, ἡ πρόρρησις αὕτη δὲν ἐβράδυνε νὰ ἐπληθεύη καὶ ἀπὸ τοῦ Νοεμβρίου τοῦ 1881 τὸ μέγιστον μέρος τῆς Θεσσαλίας προσηρτήθη εἰς τὸ ἐλληνικὸν βασιλεῖον ἐκτὸς τῆς ἐπαρχίας Ἐλασσῶνος μενούσης εἰς εἶτα ἀλυτρώτου.

Τελευταῖαι ἐν συντόμῳ ὑπῆρξαν αἱ περιπέτειαι τῆς Θεσσαλίας ἀπὸ τῶν μυθιστορικῶν χρόνων μέχρι σήμερον. Καὶ ἐπὶ μὲν τῶν ἀρχαίων χρόνων ὀλίγας καταστροφὰς ὑπέστη ἡ χώρα ἐπὶ τῶν Βυζαντινῶν ὅμως αἱ ἐπιδρομαὶ τῶν βαρβάρων ἐθνῶν ἦσαν ἀλλεπάλληλοι εἰς καὶ ἡ ἐπιτυμβάσα καταστροφὴ σπουδαία καὶ μεγάλη. Καὶ πρώτους μὲν τῶν ξένων, οὗς εὐρίσκουμεν, ἐγκατασταθέντας ἐν τινι μοίρᾳ τῆς Θεσσαλικῆς γῆς, εἶνε οἱ Σλαῦοι, οἵτινες βραδύτερον ἀνεχώρησαντες ἢ ἀπορροσθέντες ὑπὸ τοῦ ἐλληνικοῦ στοιχείου, δὲν κατέλειψαν ἕτερον ἕγνος τῆς ὑπάρξεώς των ἢ ὄνομασίαις τινὰς κωμοπόλεων καὶ χωριῶν ἀλλὰ καὶ τὰ σταυροφορικὰ στίφη τοῦ Βονιφατίου καὶ αἱ ὀρθαὶ τῶν Καταλωνῶν οὐδεμίαν ἐπιμιξίαν ἔλαβον μετὰ τοῦ ἰθαγενεοῦς στοιχείου λέξεις δὲ τινες φραγκικαὶ ἐν τῇ γλώσσῃ μας, καὶ ἡ ὄνομασίαις τῆς πεδιάδος μὲ τὴν φραγκικὴν ὄνομασίαν κάμπος εἶνε τὰ μόνα λείψανα τῆς φραγκικῆς κατὰ τὴν Θεσσαλίαν ἐποικίσεως. Πολυπληθέστερος δὲ τῶν ἀνωτέρω ἦτο ὁ Βλαχικὸς πληθυσμὸς, ὅστις ἐν τῷ μεταξὺ ἐξελληνισθεὶς ἀνευρίσκεται σήμερον μόνον ἐν τισὶ χωρίοις ἐπὶ τοῦ Ὀλύμπου καὶ πλείοσιν ἐπὶ τῆς Πίνδου, συμποσοῦμενος εἰς 2,500 αἰεγενεῖαις. Ὁ δὲ τελευταῖος ἐγκατασταθεὶς πληθυσμὸς, ὁ τουρκικὸς, ὡν κατ' ἀρχὰς πολυπληθής, μικρὸν καὶ κατ' ὀλίγον ἠρξιώθη ἀνερχόμενος σήμερον εἰς 30,000 περίπου ψυχῶν, ἀλλὰ μετὰ τὴν πρόσάρτησιν τὰ $\frac{9}{10}$ τοῦ τουρκικοῦ πληθυσμοῦ ἀνεχώρησαν εἰς διαφόρους πόλεις τῆς Εὐρωπαϊκῆς τουρκίας καὶ μόλις ἀνέρχονται σήμερον εἰς 3,000 οἱ παρκαμίναντες ἐν Θεσσαλίᾳ τουρκοὶ. Καὶ μετὰ τοῦ τουρκικοῦ δὲ στοιχείου οὐδεμίαν ἐπιμιξίαν τοῦ Ἑλληνικοῦ συνέβη, καὶ διατελοῦσι τὰ εὖς στοιχεῖα μέχρι σήμερον κεχωρισμένα καὶ διεστῶτα, καθάπερ τὸ ὕδωρ καὶ τὸ ἔλαιον. Καὶ οὕτω μετὰ τοσαύτης λεηλασίας καὶ ἐπιδρομῶν ξένων στοιχείων διατελεῖ καὶ σήμερον ἡ Θεσσαλία κατοικουμένη κατὰ τὸ πλεῖστον αὐτῆς μέρος ὑπὸ τῶν ἀπογόνων τῶν ἀρχαίων αὐτῆς Ἑλλήνων κατοίκων, οἵτινες οὐ μόνον τὴν γλῶσσαν καὶ τὸν ἔθνησμον αὐτῶν διετήρησαν, ἀλλὰ καὶ πολλὰ χαρακτηριστικὰ ἦθη καὶ ἔθιμα τῶν προγόνων διασώζουσι. Οἱ κάτοικοι τοῦ Ὀλύμπου καὶ τῶν Χασίων ἐκληρονόμησαν ἀπὸ τοῦς προγόνους αὐτῶν Περραιβοῦς οὐ μόνον τὸ μενεπτόλεμον καὶ ἀνδρείον αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ τὴν εἰς τὰ πάτρια ἦθη καὶ ἔθιμα ἐμμονήν των κατοικοῦντες ὡς οἱ πρόγονοι αὐτῶν ἐπὶ τῶν καταρρῦτων ὁρέων των καὶ λιτῶς ἀποζῶντες ἐκ τῆς ἐργασίας των, εἶνε ἤμιστα φιλαπόνημοι, μὴ καταλείποντες τὰ φίλα αὐτῶν ὄρη ἢ μετὰ σκληρὰν καὶ ἀδυσώπητον ἀγάγην ἀπλεῖ τὰ ἦθη, εὐρωστοὶ τὸ σῶμα, ἀνδρείοι τὴν ψυχὴν εἶνε οἱ κάτοικοι τοῦ Ὀλύμπου, τῶν Χασίων καὶ τῆς Πίνδου. Ὅλως ἀλλοῖσι εἶνε οἱ

ὄρεινοὶ κάτοικοι τοῦ Πηλίου ὅπως εἰ πρόγονοι αὐτῶν πρῶτοι τῶν ἄλλων Ἑλλήνων μετέβησαν εἰς τὴν Ἀσίαν καὶ ἐκ τῶν παραλίων τῆς Μαγνησίας ἐξέπλευσαν εἰς Ἀργοναῦται εἰς ἀναζήτησιν τοῦ χρυσοῦ ἑέρατος, οὕτω καὶ εἰ ἀπόγονοι αὐτῶν εἶνε τὰ μάλιστα φιλαπόδημοι ἀποκαθιστάμενοι πανταχοῦ τῆς γῆς· διὰ δὲ τὴν μετ' ἄλλων ἀνθρώπων ἀνάμιξιν ἀπεβάλλουσι μικρὸν καὶ κατ' ὀλίγον τὰ πάτρια αὐτῶν ἔθιμα καὶ μεταβάλλουσι τὸν βίον καὶ τὴν ἐνδυμασίαν πρὸς τὰς ἀπαιτήσεις τοῦ νεωτέρου πολιτισμοῦ. Ἀλλὰ καὶ φατριασταὶ καὶ φιλέριδες ὄντες εἰ κάτοικοι τοῦ Πηλίου, οὐδόλως διαψεύδουσι τὴν καταγωγὴν αὐτῶν ἐκ τῶν κατοίκων τῆς Ἰωλκοῦ, ἧτις κατεστράφη διὰ τὰς φατρίας. Παρὰ δὲ τοῖς κατοικοῦσι τὴν πεδιάδα ἐν ἀνευρίσκαται μὲν ἡ τρυφή καὶ ἡ πολυτέλεια τῶν ἀρχαίων κατοίκων τῆς Λαρίσσης, τῆς Κραννῶνος καὶ τῆς Φαρσάλου· τριαύτη ἀπαίτησις ἐν τῇ σημερινῇ αὐτῶν πενιχρᾷ καταστάσει θὰ ἦτο ἄντικρυς εἰρωνεία καὶ περιγελῶς διασφύζουσιν ὅμως τὴν πρὸς τὴν ἱππασίαν κλίσιν τῶν προγόνων των, καὶ σήμερον ἔτι δυσκόλως ἠδύνατό τις νὰ εὔρη ἐπιτηδειοτέρους καὶ τολμηροτέρους ἱππεῖς τῶν κατοίκων τῆς Θεσσαλικῆς πεδιάδος. Καίτοι δὲ διατελοῦντες ὑπὸ βαρύτερον ζυγὸν δουλείας, διετήρησαν ὅμως ἀκμαῖον τὸ αἶσθημα τῆς ἐθνικότητος αὐτῶν καὶ ἐκ τοῦ μέσου αὐτῶν ἀνέθερε περιλαμπές καὶ ἐνδοξον πρόσωπον, ὃ ἤδη μνημονευθεὶς Ῥήγας ὁ Φεραῖος.

Τοιοῦτος ὁ κατοικῶν τὴν σημερινὴν Θεσσαλίαν πληθυσμός. Καὶ δὲν κοσμοῦσι μὲν αὐτὴν, ὡς καὶ ἀνωτέρω εἶπον, αἱ μεγάλαι καὶ πλουσίαι καὶ ὀχυραὶ αὐτῆς πόλεις· τὴν θέσιν αὐτῶν κατέλαβον ἐν τῇ πεδιάδι πενιχρὰ καὶ ἄσημα χωρίδια· τὸ θέατρον τῶν Φερῶν, ὁ ναὸς τῆς Ἰτωνίας Ἀθηνᾶς, τὸ ἐν Τρίκκῃ ἐπιφανέστατον ἱερόν τοῦ Ἀσκληπιοῦ, εἰ ναοὶ τῆς Κραννῶνος καὶ τῆς Φαρσάλου ἐν ὑπάρχουσι πλέον· ἀλλὰ καὶ σήμερον ἔτι γλυκὺ καὶ μειδιῶν ἐξαπλοῦται ὑπὸ τὸν γλαυκὸν οὐρανὸν τῆς Ἑλλάδος τὸ εὐφορον καὶ παρχαγωγὸν Θεσσαλικὸν πεδίον, περὶ οὗ τὸ ἐν Δελφοῖς μαντεῖον εἶπε :

Γαίης μὲν πάσης τὸ Πελασγικὸν Ἄργος ἄμεινον.

Καὶ σήμερον ἔτι κεκοσμημένα ὑπὸ μυρίων μυθολογικῶν ἀναμνήσεων καὶ καλυπτόμενα ὑπὸ ἀνθουσῶν κωμοπόλεων περιβάλλουσι τὰ καλλίκομα ὄρη τῆς Θεσσαλίας διαπνέοντα μὲ τὰς ἑρπυράς αὐτῶν αὔρας τὴν γλυκεῖαν αὐτῆς πεδιάδα. Καὶ σήμερον ἔτι θάλλει ἐν τῇ ἀπαραμίλλως ὡραία κειλάδι τῶν Τερμῶν ἡ ἱερὰ δάφνη, ἀπὸ τοῦς κλάδους τῆς ὁποίας ἐστεφανώθη ὁ θεὸς τῆς καλλιότητος καὶ χάριτος ὁ Ἀπόλλων. Καὶ σήμερον ἔτι κυλίζει διὰ τοῦ Θεσσαλικοῦ πεδίου τὰ ἀργυροειδῆ αὐτοῦ νάματα ὁ καλλίρους Πηνειὸς ἠρέμα καὶ βραδέως ὡς μετὰ λύπης ἀποχωριζόμενος ἀπὸ τῆς ὡραίας γῆς, τὴν ὁποίαν διαβρέχει. Καὶ σήμερον ἔτι βαθύχλοσι λειμῶνες περιβάλλουσι τὰς ὄχθας τοῦ Ἀμφρύσσου, ἐπὶ τῶν ὁποίων ἐβόσκει τὸ πάλαι ὁ Ἀπόλλων τὰ πέρνικα τοῦ Ἀδμήτου. Καὶ σήμερον ἔτι ἠρέμα προσχθίζον τὸ γλαυκὸν κῶμα τοῦ Παγασαίου κόλπου καταφιεῖ τὴν εὐχλοσὴν παραλίαν τῆς Ἰωλκοῦ, ἀπὸ τῆς ὁποίας ἐξέπλευσεν εἰς ἀγνώστους ἀκτὰς τὸ πρῶτον πλοῖον τῆς

Ἑλλάδος. Καὶ σήμερον ἔτι εἶνε ὠραία καὶ τερπνὴ ἢ φιλτάτη Θεσσαλίαν καὶ τὰς καλλονὰς αὐτῆς ζητοῦντες νὰ ἴδωσι καὶ νὰ θαυμάσωσι, συρρέουσι πανταχόθεν τῆς γῆς πεπαιδευμένοι καὶ περιηγηταί. Ὁ Δόδβελ, ὁ Ὀλλανδ, ὁ Πουκεβίλ, ὁ Βρονστέτ, ὁ Οὔρκουαρτ, ὁ Λήκ, ὁ Μεζιέρ, ὁ Οὔσινγ, ὁ Κλάρκε, ὁ Φαλμεράτιερ καὶ ἄλλοι ἀσημότερον τούτων ἦλθον, εἶδον καὶ ἐξύμνησαν τὰς καλλονὰς τῆς Θεσσαλίας· πάντες ἐν ἐνὶ στόματι θεωροῦσιν ἀπαρχμιλλον τὴν καλλονὴν αὐτῆς, ἀποκαλοῦντες αὐτὴν κῆπον καὶ παραδείσον τῆς Εὐρώπης. Ὁ Πουκεβίλ γίνεται ἔνθους εἰς τὴν ἀπὸ τοῦ Πίνδου θέαν τῶν Θεσσαλικῶν ὀρέων καὶ τῆς πεδιάδος· ὁ Δόδβελ θεωρεῖ τὴν Θεσσαλίαν ὠραιότεραν οὐ μόνον τῆς Ἰταλίας, ἀλλὰ καὶ παρῶν τῶν χωρῶν, ὅσας αὐτὸς εἶδε· ὁ Οὔσινγ ἐν τῇ θέᾳ τοῦ Πηλίου καὶ τῶν ὄρεων αὐτοῦ ἀνακαλεῖ τὴν Ἑλβετίαν καὶ τὰ βελύτατα ὄρη τῆς πατρίδος του· ὁ Μεζιέρ καὶ ὁ Ἐζεῦ βεβαιοῦσιν, ὅτι εὐδαμοῦ εἶδον βελύταταιν κραταιότεραν τῆς ἐπὶ τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς τοῦ Ὀλύμπου, τῆς Ὀσσης καὶ τοῦ Πηλίου, ἀλλ' οὔτε θέαν μαγευτικώτεραν τῆς ἐκ τῶν κορυφῶν τῶν μνημονευθέντων ὀρέων· καὶ τέλος ὁ Φαλμεράτιερ ὀρέπει κλάδον ἐκ τῆς ἱερᾶς ὄφνης τῶν Τεμπῶν πρὸς ἀνάμνησιν τῆς κοιλάδος, τῆς ὁποίας εὐγλωττον περιγραφὴν κατέγραψε.

Μεταβχίνω δὲ ἤδη εἰς τὸ τρίτον καὶ τελευταῖον μέρος τῆς παρούσης πραγματείας.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟΝ

ΤΟΠΟΓΡΑΦΙΑ

Εἶπον ἤδη ἀνωτέρω ὅτι ἐν τῇ ἀρχαιότητι διηρεῖτο ἡ Θεσσαλία εἰς *Πελασγιώτιδα, Ἑστιαιώτιδα, Θεσσαλιώτιδα, Φθιώτιδα, Μαγνησίαν, Περραιβίαν καὶ Δολοπίαν* καὶ τὸ μὲν ὄνομα ἀπεδόθη εἰς τὰ διαμερίσματα ταῦτα ἐκ τῶν ἐν αὐτοῖς ἐνοικησάντων ἐθνῶν, τὰ δὲ ὄρια αὐτῶν ἦσαν μὲν ὠρισμένα καὶ σαφῆ κατὰ τὴν ἀρχαιοτάτην ἐποχὴν, βραδύτερον ὁμῶς ἐν τῶν αὐτῶν ἀνεμιγνύοντο, ὡς κατωτέρω θὰ ἴδωμεν. Αἱ ὀνομασίαι αὗται ἀπατώσαι καθ' ἀπαντας τοὺς ἀρχαίους χρόνους ἤρξαντο ἤδη νὰ ἐκλίπωσιν ἀπὸ τῶν πρώτων χρόνων τῆς Βυζαντινῆς ἐποχῆς, ὅτε ἡ γῶρα ὠνομάζετο μὲ τὸ γενικὸν ὄνομα Θεσσαλία· ἐπὶ τῶν μέσων δὲ χρόνων ἐκαλεῖτο Μεγαλοβλαχία, ὡς ἤδη ἐρρέθη, καὶ ἐπὶ τῆς Τουρκοκρατίας ὠνομάσθη Τρίκκαλα-Σαντσακ, καθότι ἀπὸ τῶν πρώτων χρόνων τῆς κατακτητικῆς μέχρις ἀρχῆς τῆς παρούσης ἑκατονταετηρίδος πρωτεύουσα τῆς ἐπαρχίας ἐθεωροῦντο τὰ Τρίκκαλα καὶ ὅτε δὲ κατόπιν ἀνεγνωρίσθη ὡς τοιαύτη ἡ Λαρίσσα, ἡ ἐπαρχία δὲν ἔπαυσε φέρουσα τὸ μνημονευθὲν ὄνομα. Σήμερον δὲ τὸ προσαρκτηθὲν εἰς τὸ Ἑλληνικὸν βασίλειον μέρος τῆς Θεσσαλίας διαιρεῖται εἰς δύο Νομοὺς, Λαρίσσης μὲ πρωτεύουσαν τὴν Λαρίσσαν καὶ τὸν Νομὸν Τρικκαλίων μὲ πρωτεύουσαν τὰ Τρίκκαλα· καὶ ὁ μὲν νομὸς Λαρίσσης σύγκειται ἐκ τῶν ἐπαρχιῶν 1) Λαρίσσης, 2) Βώλου, 3) Ἀγυιάς, 4) Τυρνάβου, 5) Δομοκοῦ, 6) Φερσάλων, 7) Ἀλμυροῦ. Ὁ δὲ νομὸς Τρικκαλίων συνίσταται ἐκ τῶν ἐπαρχιῶν 1) Τρικκάλων, 2) Καλαμπάκας, 3) Καρδίτσης μὲ ὁμώνυμους πρωτεύουσας. Ἡ διαίρεσις αὕτη ἐβασίσθη κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον ἐπὶ τῆς ἀρχαίας διαίρεσεως. Καὶ αἱ μὲν ἐπαρχίαι τοῦ Βώλου καὶ τῆς Ἀγυιάς περιλαμβάνουσι τὴν ἀρχαίαν Μαγνησίαν, αἱ δὲ ἐπαρχίαι Λαρίσσης, Τυρνάβου καὶ ἐκ τῆς ἐπαρχίας Βώλου ὁ ὄμιος Φερῶν, ὅστις κατὰ ταῦτα ἔπρεπε νὰ ἀνήκη εἰς τὴν ἐπαρχίαν Λαρίσσης, ἀποτελοῦσι τὴν ἀρχαίαν Πελασγιώτιδα, ἡ δὲ ἀλύτρωτος ἐπαρχία τῆς Ἐλασσῶνος ἀντιστοιχεῖ εἰς τὴν ἀρχαίαν Περραιβίαν, ἡ τῶν Τρικκάλων εἰς τὴν Ἑστιαιώτιδα, ἡ τῆς Καρδίτσης καὶ Φερσάλων εἰς τὴν Θεσσαλιώτιδα, ἡ τοῦ Δομοκοῦ εἰς τὴν Δολοπίαν, καὶ τέλος τοῦ Ἀλμυροῦ εἰς τὴν Φθιώτιδα· διὰ τοῦτο δὲ καὶ ἐγὼ ὡς βᾶσιν τῆς μελλούσης περιγραφῆς παραδέχομαι τὴν ἀρχαίαν διαίρεσιν, ὡς βᾶσιζομένην κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον ἐπὶ τῆς χωρογραφικῆς διαρρυθμίσεως τῆς γῶρας. Ἡ δὲ κατὰ δῆμους διαίρεσις ἔχει οὕτως. Ἡ μὲν ἐπαρχία Λαρίσσης ἀπαρτίζεται ἐκ τῶν ἀκολουθῶν ὀκτῶ δῆμων, Λαρίσσης, Κραννῶνος, Φακίου, Ὀγγήστου, Ἀρμενίου, Συκουρίου,

Νίστωνος καὶ Ἀμπελκκίων. Ἡ δὲ ἐπαρχία Βώλου ἀπαρτίζεται ἐκ τῶν ἐπομένων 15 δήμων, Φερῶν, Βεΐθης, Παγασῶν, Μακρυνίτης, Ὀρμινίου, Ἰωλκοῦ, Νηλείας, Μηλεῶν, Ἀφειῶν, Σπαλαθρών, Σηπιάδος, Αἰκντίου, Μυρραίου, Κισσοῦ καὶ Ζυγοράς. Οἱ δὲ ἀποτελοῦντες τὴν ἐπαρχίαν Ἀγυιάς δήμοι εἶνε σὶ ἀκόλουθοι τρεῖς, Δωτίου, Καστανκίης καὶ Εὐρυμενῶν. Τὴν ἐπαρχίαν Τυρνάβου ἀποτελοῦσιν οἱ δήμοι Τυρνάβου, Ὀλύμπου καὶ Γοῖνου. Τὴν ἐπαρχίαν Φαρσάλων οἱ δήμοι, Φαρσάλων, Εὐνδρίου καὶ Σκοτεινῆς. Τὴν ἐπαρχίαν Δουμοῦ οἱ δήμοι Θαιμακοῦ, Εὐνιάδος καὶ Μελιτικίης καὶ τέλος τὴν ἐπαρχίαν Ἀλυμοῦ οἱ δήμοι Πλατάνου καὶ Ὄθρου. Ἐν δὲ τῷ ναυῷ Τρικκάλων τὴν μὲν ἐπαρχίαν Τρικκάλων ἀποτελοῦσι οἱ ἀκόλουθοι 7 δήμοι Τρικκάλων, Παρχληθίων, Πιχλίων, Φαρκαδῶνας, Ἀθιμίων, Κοθωνίων, Αἰθίων. Τὴν δὲ ἐπαρχίαν Καλαμπάκας ἀπαρτίζουν οἱ δήμοι Αἰγινίου, Ὀξυνίας, Τυμφαίων, Καστανέας, Μελιτικαίου, Χαλκίδος παρασπροποτάμου, καὶ Λάκμωνος, καὶ τέλος τὴν ἐπαρχίαν Καρδίτσης ἀποτελοῦσιν οἱ δήμοι Καρδίτσης, Καλλιφωνίου, Σιλαίων, Νευρουπόλεως, Ἰτάμου, Ἀργιθίας, Μεγαλίδος, Κιέριου, Ταμασίου, Ἰθάκης, Γόμφων, Τιτανίου, καὶ Φύλλου. Πληθυσμὸν δὲ ἔχει ἡ Θεσσαλία 310,000 περίπου ψυχάς, ἐξ ὧν 3,000 Τούρκων, 12,000 Βλάχων καὶ 5,000 Ἑβραίων καὶ τὸ λοιπὸν Ἕλληνας.

Καὶ οἱ μὲν Τούρκοι κατοικεῖσιν ἐν Λαρίσση σήμερον, ὀλίγοι δὲ ἐν Τρικκάλαις, Φερτάλῳ, Βελεστίνῳ, Ἀλυμοῦ καὶ Βώλῳ ἀνάμικτοι μετὰ τῶν Ἑλλήνων κατέχουσι δὲ καὶ χωρὶς τῆς Ὀπίης οἱ δὲ Βλάχοι εὐρίσκονται ἐν τρισὶ χωρίοις ἐπὶ τῶν Κιμαρουνίων ὄρεων καὶ πλείουσιν ἐπὶ τῶν ἀνατολικῶν πλευρῶν τῆς Πίνου, οἱ δὲ Ἑβραῖοι ἀπαντῶσι ἐν Λαρίσση, Τρικκάλαις καὶ Βώλῳ. Ἀπῆλα δὲ ἡ λοιπὴ ὄρεινὴ τε καὶ περηνὴ Θεσσαλία κατοικεῖται ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων, τῶν ὁποίων ἡ κυριωτέρα ἐνασχόλησις εἶνε ἡ γεωργία. Προϊόντα δὲ φέρει ὁ τόπος πολλὰ καὶ ποικίλα οἶνον σῖτον, κριθήν, ἀραβόσιτον, σῖνον, κοκκουλία, κητόν, μαλλία, ἐρεθίνθους, κνάμους, ἔλαιον, σιταμίον καὶ πολλὰς καὶ ποικίλας ὀπώρας (ὡς ἐν Πηλίο) ἀλλ' ἐκτὸς τῆς γεωργίας διενεργεῖται καὶ κτηνοτροφία σπουδαία ἐν Θεσσαλίᾳ καὶ οὐχὶ εὐκαταφρόνητον εἶνε τὸ κατ' ἔτος εἰς τὴν ἀλλοδαπὴν ἐξαγόμενον ποσὸν προβάτων, βοῶν, ἑπῶν, βουβάλων, χοίρων καὶ ἡμιόνων καὶ τυροῦ δὲ καὶ βουτύρου καὶ ἀρνεδέρματων ἰκανὴ ποσότης ἐξαγεται ἐκ τῆς Θεσσαλίας κατ' ἔτος. Καὶ ἡ ἐμπορικὴ δὲ κατὰ τὴν Θεσσαλίαν κίνησις εἶνε ζωηρὰ καὶ σπουδαία. Καὶ τὸ μὲν ἐσωτερικὸν ἐμπόριον διενεργεῖται 1) ἐν ἐβδομαεταίαις πανηγύρεσι, συμβασινοῦσαις ἐν τῷ Βώλῳ, Βελεστίνῳ, Λαρίσση, Καρδίττη, Τρικκάλαις, Φερσαλαῖς καὶ Δουμοῦ καὶ 2) ἐν ἑπτὰ ἔτησίαις ἐμπορικαῖς πανηγύρεσι γινεσμέναις ἐν Φαρσάλῳ τὴν 15 Αὐγούστου, ἐν Κλοκοτῷ τὴν 23 Αὐγούστου, ἐν Τυρνάβῳ τὴν 23 Ἀπριλίου, ἐν Μοσκολουρίῳ τὴν 2 Μαΐου, ἐν Ἀγυίᾳ τὴν 1 Σεπτεμβρίου, ἐν Λαρίσση τὴν 24 Σεπτεμβρίου καὶ ἐν Τρικκάλαις τὴν 4 Σεπτεμβρίου. Ἀπῆλα αὐταὶ αἱ πανηγύρεις, ἐκτὸς τῆς τοῦ Κλοκοτοῦ (δικροῦσης 48 μόνον ὥρας)

παρταίνονται ἐπὶ 8 ἡμέρας· συνέρχονται δὲ ἐν αὐταῖς οὐ μόνον ἐκ τῆς Θεσσαλίας, ἀλλὰ καὶ ἐκ πολλῶν μερῶν τῆς νοτιωτέρας Ἑλλάδος πολλοὶ πρὸς ἐμπορίαν· τὰ δὲ ἀντικείμενα τοῦ ἐμπορίου εἶνε μὲν καὶ τὰ προϊόντα τῆς Θεσσαλικῆς γῆς καὶ τὰ ὑπὸ διαφόρων ἐμπορίων μετακομιζόμενα ἐκεῖ βιομηχανήματα τῆς Εὐρώπης καὶ ἀποικιακά, ἀλλὰ πρὸ πάντων ἵπποι, βόες, ἡμίονοι καὶ λοιπὰ ζῶα. Τὸ δὲ ἐξωτερικὸν ἐμπόριον τῆς Θεσσαλίας διενεργεῖται διὰ τῆς πόλεως Βόλου, ἣτις εἶνε τὸ μόνον ἐπίγειον αὐτῆς. Καὶ ἐξάγεται μὲν σῖτος καὶ κριθή καὶ κουκούλια καὶ ἔλαιον, καὶ καπνὸς καὶ σησάμιον καὶ μαλλία καὶ τυρὸς καὶ βούτυρον καὶ ἄλλα τινά, εἰσάγονται δὲ ὄρυζα, πετρέλαιον, ἀποικιακά καὶ δέρματα ἀκοτέργαστα, βιομηχανήματα εὐρωπαϊκά, σίδηρος καὶ πολλὰ ἄλλα.

Τὸ δὲ κλίμα τῆς Θεσσαλίας, τὸ μὲν τῆς Θεσσαλικῆς πεδιάδος εἶνε τὸν μὲν χειμῶνα κακόν, τὸ δὲ θέρος ἀργαλέον, οὐδέποτε ἐσθλόν, ὡς ὁ Ἡσίοδος εἶπε περὶ τῆς πατρίδος τοῦ Ἄσκηρος· καθότι τὸ μὲν θέρος εἶνε θερμότατον καὶ λίαν νοσῶδες (ιδίως εἰς τοὺς μὴ ἐγκλιματισθέντας), διὰ τὰς πολλὰς ἐλώδεις ἐκτάσεις, τὸ δὲ χειμῶνα κατάψυχρον διὰ τοὺς ἐκ τῶν περιστεφόντων αὐτὴν χιονοσκεπῶν ὀρέων προσπνέοντας ψυχροὺς ἀνέμους. Ἐν δὲ τῇ ὀρεινῇ Θεσσαλίᾳ τὸ μὲν ἔαρ καὶ θέρος εἶνε εὐαερώτατον διὰ τε τὰ ψυχρὰ ὕδατα καὶ τὰς παχείας σκιάς τῶν ἐν αὐτῇ δένδρων καὶ τὴν ἐκ τῶν κορυφῶν τῶν ὀρέων καταπεμπομένην ὄροσερὰν αὔραν· τὸν δὲ χειμῶνα τὰ ἄφθονα ὕδατα καὶ οἱ συχνοὶ ὕετοὶ καὶ ἡ χιὼν ἀπεργάζονται ὑγρὸψυχρον καὶ ἐπιβλαβῆ εἰς τοὺς κατοίκους· διὸ καὶ παρὰ τὰ βροδοκόκκινα καὶ ὕγιᾶ πρόσωπα τῶν ὀρεινῶν κατοίκων οὐχὶ σπανίως παρατηροῦνται καὶ αἱ ὠχραὶ καὶ κοχκετικαὶ φυσιογνωμίαι τῶν χρονίως πασχόντων. Κατὰ δὲ τὰ τελευταῖα ἔτη ἡ πίπτουσα χιὼν ἐπὶ τῶν Θεσσαλικῶν ὀρέων εἶνε ὀλίγη καὶ σπανία, ἐνῶ πρὸ οὐχὶ μακροῦ χρόνου βαθεῖα χιὼν ἐκάλυπτε κατ' ἔτος τὰ ὀρεινὰ γῶνία τῆς Θεσσαλίας. Ἐπικρατοῦσι δὲ τοὺς μὲν μῆνας τοῦ φθινοπώρου οἱ Α. καὶ ΒΑ. ἄνεμοι, παρακολουθούμενοι ἐν τῇ ἐπικρατήσει αὐτῶν ὑπὸ συχνῶν ὕετῶν, τὸν δὲ χειμῶνα πνέουσιν οἱ Β. καὶ ΒΔ. καὶ τοὺς μῆνας τοῦ ἔαρος καὶ τοῦ θέρους προσπνέουσιν ἕκ τε τοῦ Παγασαίου κόλπου καὶ ἐκ τοῦ Θερμαϊκοῦ διὰ τῶν Τεμπῶν οἱ λεγόμενοι Ἐμβάται, μετρίαζοντες ἐνθα ἐξικνεῦνται τὴν τοῦ θέρους θερμότητα· ἐνίοτε δὲ, καίτοι σπανίως, πνέει κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ θέρους ὁ πᾶσαν ζωὴν πᾶσαν καὶ βλάστησιν μαραινῶν ΝΔ. ἄνεμος Αἶθας παρὰ τοῖς ἐντοπίοις καλούμενος, προξενῶν φοβερὰν καταστροφὴν εἰς τοὺς ἐν τῇ ὠριμάνσει αὐτῶν εὐρισκομένους ὀμητριακοὺς καρπούς. Καὶ ταῦτα μὲν γενικώτερον ἤδη δὲ μεταβίβω εἰς τὴν τοπογραφικὴν περιγραφὴν τῆς χώρας ἀρχόμενος ἀπὸ τῆς Μαγνησίας.

Μαγνησία.

(Ἐπαρχία Βόλου καὶ Ἀγρινῆς).

Μαγνησία καλεῖται ἡ στενὴ ἐκείνη γῶνία, ἣτις ἀρχομένη ἀπὸ τῆς κοι-

λάδος τῶν Τεμπῶν ἐκτείνεται μέχρι τοῦ Αἰάντειου ἀκρωτηρίου, ἔχουσα μῆκος μὲν 28—30 ὥρων, πλάτος δὲ μέγιστον μὲν 9 ὥρων, ἐλάχιστον δὲ κατὰ τὸν ἰσθμόν, ὅστις ἐνόησε τὴν μικρὰν χειρσόνησον τῶν Τρικίρων μετὰ τῆς μεγάλης Μαγνητικῆς χειρσόνησου, μιᾶς μόνον ὄρας. Ἡ χώρα αὕτη, περιθρονημένη ἐξ ἀνατολῶν ὑπὸ τῶν κυμάτων τοῦ Αἰγαίου πελάγους καὶ ἐκ δυσμῶν κατὰ τὸ μεσημβρινώτερον μέρος ὑπὸ τοῦ Πελασγικοῦ κόλπου, βορειότερον δὲ ὑπὸ τῆς Βοιωτικῆς καὶ Νεσσωνίδος, ἐκτείνεται ἀπὸ μὲν τῆς κοιλάδος τῶν Τεμπῶν καθ' ὅλην τὴν σειρὰν τῆς Ὀσσαίης καὶ τοῦ Πηλίου ἀπὸ τοῦ ΒΔ. πρὸς τὸ ΜΑ. μέχρι τῆς Σηπιάδος ἄκρας· ἐκείθεν δὲ στρεφόμενη πρὸς μεσημβρίαν καταλήγει εἰς τὸ Αἰάντειον ἀκρωτήριο, σχηματίζουσα κατὰ τὸ ἀνατολικώτερον αὐτῆς ἡμισυ μέγα τόξον, περιβάλλον ἐκ βορρᾶ καὶ ἀνατολῆς τὸν Πελασγικὸν κόλπον. Ἦτο δὲ ἡ χώρα διηκενῶς κατοικημένη ἀπὸ τῶν προϊστορικῶν χρόνων μέχρι σήμερον. Καὶ εἰ μὲν ἀρχαιότεροι κάτοικοι αὐτῆς ἦσαν εἰ Κένταυροι, εἰ Λαπίθαι, εἰ Μαγνηταί. Συμμετέσχον δὲ οὗτοι τῆς τρωϊκῆς ἐκστρατείας ὑπὸ τὸν Φίλοκτήτην καὶ Εὐμήλην. Πόλεις δ' αὐτῆς μνημονεύει ὁ Ὀμηρὸς τὴν Ἰωλκίον, τὴν Μεθώρη, τὴν Ὀλιῶνα, τὴν Θαρρακίην, τὴν Μελεβοίαν, τὴν Βοιωτήν καὶ τὰς Γλαφύρας. Οἱ δὲ νεώτεροι συγγραφεῖς ἀναφέρουσι τὴν Δημητριάδα, τὸ Ὀμίριον, τὴν Νηλείαν, τὰς Κερακὰς, (ἡ πόλις αὕτη κατὰ τινὰ νεωτέραν εὐρεθεῖσαν ἐπιγραφὴν φανταίνεται οὐδέποτε ὑπάρξασα, εἶνε δὲ ἴσως κακὴ ἀντιγραφὴ τῆς Κορώπης ὡς ἐν οἰκειῷ τόπῳ ἐπιθήσεται) καὶ τὰ Σπλάθρα κατὰ τὸν Πελασγικὸν κόλπον, τὰς Μέσας, τὴν Κασταναίαν, τὴν Ριζοῦνταν, καὶ τὰς Εὐρυμενὰς πρὸς τὸ Αἰγαίον πελάγος, τὸν Ἀρμενον, τὸ Δώτιον, τὴν Λακέρειαν καὶ τὸ Σγκοῦριον πρὸς τὴν Βοιωτικὴν καὶ τὸ Θεσσαλικὸν πεδῖον. Αἱ πόλεις αὗται, κείμεναι οὐχὶ μακρὰν τῆς περὶ αὐτὰς ἡσυχίας καὶ ἀσσημοὶ κατὰ τοὺς ἱστορικοὺς χρόνους, καὶ αἱ πλείσται τούτων συνοικισθεῖσαι βραδύτερον ἐν τῇ Δημητριάδι ἀτέθησαν ἀρανέστεραι· διὸ καὶ ἐλάχιστα ἐρείπια αὐτῶν ἀπαντῶσι σήμερον ἐν τῷ τόπῳ. Οὐδεὶς γὰρ, οὐδὲν θέατρον, οὐδεὶς κίων, οὐδὲν ἄγαλμα, οὐδὲν σταδίον ἀνευρίσκειται σήμερον ἐν τῇ Μαγνησίᾳ. Τὸ πᾶν κατέστρεψεν ὁ χρόνος, καὶ μόνον ἐρείπια τινὰ τῶν ἀρχαίων ἀκροπόλεων ἀνευρίσκονται τῆδε κακείσε, ἅτινα καὶ ταῦτα μικρὰ καὶ κατ' ὀλίγον καταστρεφόμενα θὰ ἐξελειθῶσιν. Ἀλλὰ καὶ τὰ ἐκ τῆς Βυζαντινῆς ἐποχῆς περισωζόμενα λείψανα δὲν εἶνε σπουδαιότερα. Φρούρια τινὰ ἐρειπωμένα, νομίσματα βυζαντινὰ καὶ μοναχὰ τινὰ εὐρισκόμενα· ἐπὶ τῶν ὄρεων εἶνε τὰ ἐκ τῆς Βυζαντινῆς ἐποχῆς περισωζόμενα. Καὶ αἱ μὲν μοναχί, ἰδρυθεῖσαι, ὡς κατωτέρω θὰ ἴδωμεν, κατὰ τὸν 11ον—12ον μ. Χ. αἰῶνα, κείνται ὡς καὶ πᾶσαι αἱ κατὰ τὴν Θεσσαλίαν ἐντὸς τερπνοτάτης φύσεως πηγῆς διευγῶν καὶ εὐχύμων ὑδάτων, ἄλλα πυκνὰ καὶ κατὰσκη, ὀρίζων εὐρύς· καὶ μαγευτικός, θέσις ὄχυρά, τοιαῦτα εἶνε τὰ προσόντα τῶν Μαγνητικῶν καὶ ἐν γένει τῶν Θεσσαλικῶν μονῶν. Τὰ δὲ ἐκ τῆς Βυζαντινῆς ἐποχῆς κατὰ τὴν Μαγνησίαν περισωζόμενα ἐρείπια φρουρίων

εἶνε τὰ ἀκόλουθα. Τὸ κάστρον τῆς Ὠραίας ἐπὶ τῆς Ὀσσης ὑπὲρ τὴν κελύδα τῶν Τεμπῶν, τὰ παρατὴν Βοιθίδα Καστρί καὶ Παλαιόκαστρον, ἀμφότερα ἐπὶ ἀρχαιτέρων ἀκροπόλεων, τὸ Κάστρον τοῦ Βώλου, τὸ ὑπὲρ τὰ Λεχώνια Παλαιόκαστρον καὶ τὸ Λειψόκαστρον κατὰ τὸν Πελασγικὸν κόλπον, καὶ πρὸς τὸ Αἰγχιὸν τὸ ἐπὶ τῆς Σηπιάδος ἄκρας Παλαιόκαστρον καὶ ὄμοια παρὰ τὰ χωρία Νεοχωρί, Βένετον, Σκίτι καὶ Θανάτον.

Καὶ τὰς μὲν κατὰ τὴν ἀρχαιότητα καὶ τὴν Βυζαντινὴν ἐποχὴν περιπετείας τῆς γῶρας, καθόσον εἶνε γνωσταί, κατέγραψα ἐν τῇ ἱστορίᾳ. Πιπτούσης δὲ τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας καὶ ἐπικρατούντων τῶν Τούρκου, οἱ παρὰ τὴν παραλίαν κατοικοῦντες Μάγνητες ἀπεσύροντο ὑψηλότερα συνεικίζόμενοι παρὰ τὰς προὑπαρχούσας μονὰς. Ὁ κατ' ἀρχὰς ἀρχιὸς πληθυσμὸς ἐγένετο ὅσημέραι πυκνότερος ἐκ τῶν μεταναστευόντων ἐκ τῆς Εὐβοίας καὶ τῶν παρακειμένων νήσων, ὧν οἱ κάτοικοι φεύγοντες τὴν Ἑνετικὴν κυριαρχίαν καὶ τὴν ἄπασαν τὴν Μεσογείων λυμαινομένην πειρατείαν τῶν Ἀλγερίνων ἐζήτουν εἰς τὰς χαράδρας τοῦ Πηλίου ἀσφάλειαν καὶ καταφυγὴν· καὶ οὕτω μικρὸν καὶ κατ' ὀλίγον ἐκ τῆς πέφυρας τῶν ἀρχαίων Μαγνητικῶν πόλεων ἀνέθλαλλον ἐπὶ τοῦ Πηλίου καὶ τῆς Ὀσσης νέαι ἀκμάζουσαι καὶ εὐημεροῦσαι κωμοπόλεις, ἀποτελοῦσαι τὸν καλλίτερον κόσμον τῆς σημερινῆς Θεσσαλίας· ἰδίως δὲ προήχθη ὁ πληθυσμὸς τῶν Μαγνητικῶν χωρίων κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ διαβόητου τυράννου Ἀλῆ πασᾶ, ὅτε πλεῖστοι τῶν κατοίκων τῶν Ἀγραφῶν καὶ τῆς λοιπῆς Θεσσαλίας, φεύγοντες τὴν τυραννίαν τοῦ δυνάστου ἐκείνου, κατέφευγον εἰς τὰ ἐπὶ τοῦ Πηλίου χωρία, ὧν τὰ πλεῖστα ἐξαρτώμενα ἐκ τῆς βασιλευμένης ἦσαν ὑπὸ τὴν σκέπην τῶν ἀρπαγῶν καὶ βιασιπραγμιῶν τοῦ τυράννου. Διηροῦντο δὲ κατὰ τοὺς πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως χρόνους τὰ χωρία ταῦτα εἰς Βακούφια καὶ Χάσια· καὶ Βακούφια μὲν ἦσαν ἡ Μακρονίτσα, Δράκια, Ἅγιος Λαυρέντιος, Ἅγιος Γεώργιος μετὰ τῶν Πανακατῶν καὶ τῆς Βυζιτιῆς, ἡ Ἀργαλαστή μετὰ τῶν ἐξαρτημάτων τῆς Μετοχίου, Πιστινίκας, Σιχῆς καὶ Μπίρ, ὁ Λαῖκος, τὸ Πεζομέριον, ἡ Μαύριση, ὁ Κισός, τὸ Ἀήλιον καὶ ἡ Μακροβρύχη· ἡ δὲ Πορταρία, ὁ Βῶλος, τὰ Λειψόνια, οἱ Μηλιαὶ μετὰ τῆς Πρόπαν καὶ Λαμπροῦς, Νεοχωρί μετὰ τῆς Νιάνου, Τσαγκαράδα, Ζαγορά μετὰ τοῦ Πορίου, ἦσαν Χάσια. Καὶ τῶν μὲν Βακουφίων πρωτεύουσα ἦτο ἡ Μακρονίτσα, ἐνθα ἤδρευεν ὁ ὑπὸ τοῦ Κεχαγιά τῆς βασιλευμένης πεμπόμενος Βοεβόδας, φέρων μεθ' ἑαυτοῦ καὶ ἑτέρους τινὰς Τούρκους, οὗς ἐπεμπεν ὡς ὑποδιοικητὰς εἰς τὰ λοιπὰ βακούφια· καὶ τὰ μὲν ἀφορῶντα τὸ σύνολον τῶν βακουφίων διείποντο ὑπὸ τῶν προεστώτων τῆς Μακρονίτσης, τὰ δὲ ἰδιαίτερα ἐκάστου χωρίου διεύθυνον οἱ δημογέροντες αὐτοῦ. Οἱ φόροι τῶν βακουφίων ἦσαν ἐλάχιστοι· οὐδενὶ Τούρκῳ τῶν περιόικων ἐπιτρέπετο ἢ εἴσοδος εἰς αὐτὰ, καὶ ἐν γένει πᾶσα ἡ διοίκησις ἦτο εἰς χεῖρας τῶν δημογερόντων, κατὰ τύπους δὲ παρήρρευεν ὁ Τούρκος Βοεβόδας· ἀλλὰ τὸ φίλερι καὶ φατριεπικόν, ὅπερ ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων πολὺ ἀπαι-

σίως ἐπεινήργηται ἐπὶ τῆς ὠρικής ἡλῶν γῆς, ἐκόλουσε καὶ τὴν εὐημερίαν, ἣτις ἠδύνατο νὰ ὑπάρξῃ ἐπὶ τῶν οἰκείᾳ ἀνεξαρτήτων τούτων χωρίων. Μικρότερα δὲ ἦσαν τὰ προνόμια τῶν Χασίων· οἱ φόροι αὐτῶν ἦταν μεγαλύτεροι, ἐδικαζόμενα δὲ ὑπὸ Τούρκων πεμπομένων ὑπὸ τοῦ Πασᾶ τῆς Αἰχρῆς ἦσαν μᾶλλον ἐκτεθειμένα εἰς τὰς κακώσεις τῶν περιόρων Ὀθωμανῶν, ἀλλ' ἡ κοινωνικὴ αὐτῶν ἐκείνησι ἦτο εἰς χεῖρας τῶν ὑπὸ τοῦ λαοῦ ἐκλεγομένων δημογερόντων, ὧν ἡ συμπεριφορὰ, εἰ τισι τῶν χωρίων, ὡς ἐν τῇ Ζαχρῶ, ἦτο πατριωτικωτάτη. Ὑπὸ τοιαύτην λοιπὸν ἐκείνησιν διατελοῦντα τὰ χωρία τοῦ Πηλίου προήχθησαν κατὰ τοὺς πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως χρόνους κατὰ τὸν πληθυσμὸν καὶ τὴν πνευματικὴν ἀνάπτυξιν καὶ τὴν ὕλικὴν εὐημερίαν, ἀποκαταστάθη τὸ ἀντικείμενον τοῦ θαυμασμοῦ καὶ τῶν ἐπαίνων πολλῶν περιηγητῶν, ὡς ἐν τῇ ἱστορίᾳ ἤδη εἶπον. Οὐ μόνον δὲ τὴν καλλιέργειαν τῶν κτημάτων ἐπιμελοῦντο οἱ κάτοικοι, ἀλλὰ καὶ βιομηχανίαν τινὰ ἐξήτασαν καὶ σχολεῖα καλῶς κατηρτισμένα εἰ τισι τῶν χωρίων συνετηροῦντο, καὶ τρεῖς ἐκ τῶν ἐκσημοτέρων πεπαιδευμένων τῆς Μαγνησίας, οἱ καὶ ἀνωτέρω μνημονευθέντες Ἀθίμας Γαζής, Γρηγόριος Κωνσταντᾶς καὶ Δανιὴλ Φιλιππίδης ἐκ Μηλεῶν, μέλη ὄντες τῆς ἐν Ἀθήναις τὸ 1831 συστάσης *Φιλομαθῆσαι ἑταιρείας*, ἵδρυσαν ἀνωτέραν σχολὴν ἢ γυμνάσιον ἐν τῇ ἐκείνησιν αὐτῶν πατρίδι, ὅπερ τὰ μάλιστα συνετέλεσε κατὰ τοὺς πρὸ τοῦ 1821 χρόνους εἰς τὴν μόρφωσιν καὶ τὴν δικαιοδικὴν ἀνάπτυξιν πολλῶν Θεσσαλῶν καὶ ἄλλων Ἑλλήνων· ἐδιδασκοντο ἐν τῇ σχολῇ ταύτῃ οὐ μόνον τὰ ἑλληνικὰ γράμματα, ἀλλὰ καὶ σειρὰ φιλοσοφικῶν καὶ μαθηματικῶν μαθημάτων καὶ τινὰ τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν, καὶ πολλὰ ὄργανα χρήσιμα εἰς τὴν διδασκαλίαν αὐτῶν μετεκρεμίσθησαν ἐκ τῆς Εὐρώπης, ὧν τινὰ εἰσέτι διασώζονται ἐν τῇ αἰθούσῃ τῆς σχολῆς Μηλεῶν. Ὁ κανονισμὸς τῆς φιλομαθῆσαι ἑταιρείας, δημοσιευθεὶς κατὰ τὸ 1815 ἑλληνιστὶ καὶ γαλλιστὶ ἐν Βιέννῃ ἐξεδόθη ἐκ νέου ἐν τῷ ἡμερολογίῳ τοῦ Μαρίνου Π. Βρετοῦ τοῦ ἔτους 1869 σελ. 238—241· ἔχουσι ἐν αὐτῷ τὰ πρὸς τὸ Πήλιον σχετιζόμενα ζῆθρα.

Ἄρθρον 1ον

Ὁ σκοπὸς τῆς φιλομαθῆσαι ἑταιρείας εἶνε ἡ καταβολὴ τῶν ἀναγκαίων χρημάτων διὰ τὴν ἔκτασιν τῆς παιδείας εἰς τὴν Ἑλλάδα, διὰ τὴν ἔκδοσιν τῶν κλασικῶν λεγομένων συγγραμμάτων καὶ διὰ τὴν ἀναζήτησιν παντὸς εἶδους ἀρχαιοτήτων· ἡ δὲ τοῦ Πηλίου ὄρεος ὑμῆγυρις συγκροτεῖ ἐν σχολεῖον τακτικὸν κατὰ μίμησιν τῶν Ἀκαδημιῶν τῆς Εὐρώπης.

Ἄρθρον 2ον

Ἡ ἀλληλογραφία τῶν τῆς ἑταιρείας μελῶν πρέπει νὰ ἐξακολουθῆται ὅσον τὸ δυνατόν συνεχῶς τε καὶ ἀκριβῶς, ὅπως δι' αὐτῆς εἰδοποιῆται τὸ γένος περὶ πάντων, ὅσα τῆς προσοχῆς αὐτῶν ἄξια· κατ' ἐξοχὴν δὲ οἱ ἔφοροι τοῦ ἐν τῷ Πηλίῳ ὄρει γυμνασίου καθυποβάλλονται, ὅπως ἐξακολου-

θῶσι τὴν φιλολογικὴν ἀνταπόκρισιν μετὰ τῶν σοφῶν τῆς Εὐρώπης ἑταιρειῶν, εἰς ἃς εἶνε ἤδη γνωστοί.

Ἄρθρον 8ον.

Τὰ συναχθησόμενα ἀρχαιολογικὰ πράγματα ἀποταμιεύονται εἰς τὰς Ἀθήνας ἢ εἰς τὸ Πηλίου ὄρος εἰς τὰ ἐπὶ τούτῳ κτίρια Μουσεῖα καλούμενα· οἱ ἔφοροι τοῦ Πηλίου ὄρους ὑποχρεοῦνται πρὸς τούτους, ὅπως καταγίνονται εἰς βοτανικὰς παρατηρήσεις, περιγράφοντες τὰ ἐκεῖσε περιέργα φυτὰ, ὧν ἡ ὑπαρξίς ἐνδέχεται ἀγνωεῖσθαι εἰς τὸ λοιπὸν τῆς Εὐρώπης.

Ἄρθρον 9ον.

Ἡ ἑταιρεία ἐπιτρέπει εἰς τὰ μέλη τῆς, ἵνα φέρωσι ὡς σημεῖον τῆς αὐτῆς συγκαταριθμήσεως ἐν δακτύλιον χρυσοῦν μὲν διὰ τοὺς εὐεργέτας, χαλκοῦν δὲ διὰ τοὺς συνηγόρους, φέρειν τὴν Γλαῦκα μετὰ τῆς ἔσθθεν ἐπιγραφῆς Φιλομουσῶν· τὰ μέλη δὲ τὰ ἀνήκοντα εἰς τὸ γυμνάσιον τοῦ Πηλίου ὄρους φέρουσι καὶ αὐτὰ ὡς παρὰ τὸν ἐν δακτύλιον μὲ τὴν εἰκόνα τοῦ Κενταύρου καὶ τοῦ Ἀχιλλέως.

Οὐ μόνον δὲ εἰς τὴν φιλόμουσον ἑταιρείαν συμμετέσχον πολλοὶ τῶν κατοίκων τοῦ Πηλίου, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν βραδύτερον ἀναφανείσαν φιλικὴν ἑταιρείαν ἦσαν μεμυημένοι· εἰ πρόκριται καὶ πεπαιδευμένοι τῶν Μαγνητικῶν χωρίων, καὶ εἰς ἑξ' αὐτῶν, ὁ Ἄνθιμος Γαζῆς, θεωρητέος ὡς εἰς τῶν ἰδρυτῶν αὐτῆς· ἐκ τῶν πρώτων δὲ εἰ κάτοικοι τοῦ Πηλίου ὑψωσαν τὴν σημαίαν τῆς ἐπαναστάσεως, ἀλλὰ μὴ δυναθέντες, ὡς ἐκ τῶν λόγων, οὗς ἐν τῇ ἱστορίᾳ ἐξέθεσα, νὰ ἀνθέξωσιν, ἠναγκάσθησαν ἐκ νέου νὰ ὑποκύψωσιν, ἀφ' οὗ πολλὰ μὲν τῶν χωρίων ἐπιρρολήθησαν, πολλοὶ δὲ τῶν κατοίκων ἠχμαλωτίσθησαν καὶ ἐξεπατρίσθησαν. Ἀποκαταστάσεως δὲ τῆς τάξεως ἤρξαντο νὰ ἐπανέρχωνται εἰ φυγόντες εἰς τὰς ἐστίαις των, ἀνέκτισαν τὰς πυρποληθείσας οἰκίας των, ἐνησχολήθησαν εἰς τὴν καλλιέργειαν τῶν κτημάτων των, καὶ οὕτω μικρὸν καὶ κατ' ὀλίγον ἐπανῆλθε παλιν εἰς τὰ χωρία τοῦ Πηλίου ἢ πρὸ καιροῦ φυγαδευθεῖσα εὐημερία αὐτῶν καὶ ἀκμὴ· ἀλλ' ἀπὸ τοῦ 1840 ἢ εἰς Βακούρια καὶ Χάσια δικίσεις τῶν χωρίων κατηργήθη καὶ ὑπήχθησαν ἅπαντα ὑπὸ τὸν ἐδρεύοντα τοῦρκον δικικτὴν ἐν τῇ πόλει τοῦ Βώλου, ἧτι ἐκτοτε θεωρεῖται ὡς ἡ πρωτεύουσα τῶν 24 χωρίων. Καὶ αἱ κατὰ τὸ 1854 δὲ καὶ 1878 ἐξεγέρσεις τῶν κατοίκων κατὰ τῆς Ὀθωμανικῆς κυβερνήσεως καὶ αἱ παρακολουθήσασαι αὐτὰς καταστροφαὶ οὐδόλως ἐπηρεάσαν τὴν προϊούσαν ὕλικὴν καὶ διανοητικὴν ἀνάπτυξιν αὐτῶν, καὶ τὰ ἐπὶ τοῦ Πηλίου χωρία ἀποτελοῦσι καὶ σήμερον μίαν τῶν εὐδαιμονεστέρων μοιρῶν οὐ μόνον τῆς Θεσσαλίας, ἀλλὰ καὶ συμπάσης τῆς Ἑλλάδος. Κατοικούμενα ὑπὸ καθαρᾶς καὶ ἀμιγροῦς ἑλληνικῆς φυλῆς, διαρρεόμενα ὑπὸ διαχυεστάτων καὶ εὐχύμων ὑδάτων, κεῖνται ἐν τῷ μέσῳ δάσους συκαμινεῶν, πλατάνων, αἰγείρων καὶ ποικιλωτάτων καρπίμων δένδρων, ἀποτελοῦντα ἰδίως κατὰ τὸ ἔαρ καὶ θέρος ἀληθῆς παραδείσιον

ἐνδικαίτημα τῶν ἐν αὐτοῖς κατοικούντων. Καὶ τὰ μὲν 14 τούτων, ἦτοι ἡ Μακρονίτσα, ὁ Βῶλος, ἡ Πορταρία, ἡ Δράκισ, τὰ Λεγώνια, ὁ Ἅγιος Λαυρέντιος, ὁ Ἅγιος Γεώργιος, αἱ Πινακάται, ἡ Βυζίτσα, αἱ Μηλικί, τὸ Νεσχῶρι, ἡ Νιζέου, ἡ Ἀογχαλαστὴ καὶ ὁ Λαῦκος κεῖνται ἐπὶ τῆς οὐτικῆς πλευρᾶς τοῦ Πηλίου πρὸς τὸν Πελασγικὸν κόλπον. Τὰ δὲ ἐπὶ τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς κείμενα καὶ πρὸς τὸ Αἰγαῖον ἐτραμμένα, ἦτοι τὸ Προμύριον, ἡ Πρόπαν, ἡ Λαμπνοῦ, ἡ Τσαγκαρχαδα, ἡ Μούρεσι, ὁ Κισσός, τὸ Ἀνήλιον, ἡ Μικραρχαχί, ἡ Ζαγορά, τὸ Πορί, τὸ Βένετο καὶ τὸ Κεραμίει καλοῦνται ἐκ τοῦ ἐπικρατεστέρου ἐν αὐτοῖς χωρίου τῆς Ζαγορᾶς. Οἱ κάτοικοι συμπάντων τῶν χωρίων ἀριθμοῦμενοι εἰς 60,000 περίπου, εἶνε ἅπαντες ὀρθόδοξοι Ἕλληνες, διατηροῦντες κατὰ τὸ πλεῖστον τὰ ἔθνη καὶ ἔθιμα καὶ τὸν χαρακτῆρα τῶν προγόνων των. Ἡ παραδειγματικὴ αὐτῶν δραστηριότης, καὶ φιλεργία μετέβαλε τὴν ὠραίαν αὐτῶν γῆν εἰς ἀειθαλῆ κῆπον, παράγοντα τὰ ποικιλώτατα προϊόντα, ἐξαρκοῦντα εἰς τὴν διατροφὴν τῶν κατοίκων· ἀλλὰ ὅπου τὰ προϊόντα τῆς γῆς ἔεν ἐπαρκοῦσιν εἰς διατήρησίν του, ὁ Θεσσαλομάγνης, ἀναμιμνησκόμενος τῆς ἀρχαίας αὐτοῦ καταγωγῆς, νέος Ἀργονκῦτης ῥίπτεται εἰς τὰς ἀγκυλάς τῆς θαλάσσης ζητῶν εἰς ξένην γῆν τὸ χρυσομαλλον ἄερας· ἀναχωρεῖ συναποσφῆρων ὡς ἐφοδίων τὴν πρὸς τὴν πατρίδα ἀγάπην, τὴν φιλεργίαν, τὴν οἰκονομίαν καὶ τὴν τιμιότητα· δὲν βραδύνει δὲ οὕτω κατηρτισμένος νὰ εὕρῃ εἰς τὴν ξένην γῆν ἐντιμὸν ἀποκατάστασιν καὶ τὴν εὐπορίαν, τῆς ἑσπερεῖτο ἐν τῇ πατρίδι του. Τινὲς δὲ τῶν ἐλπιτριζομένων ἔσθλασαν εἰς μέγαν βαθμὸν πλοῦτου καὶ εὐεργέτησαν οἱ αὐτοῦ τὴν τε ἰδίαν καὶ τὴν γενικὴν πατρίδα· ἀλλὰ καὶ πλουτῶν καὶ εὐημερῶν ἐν τῇ ξένῃ ὁ Θεσσαλομάγνης ἀναμιμνήσκειται τῆς ὠραίας αὐτοῦ γῆς· αἱ παχεῖαι σικαὶ τῶν ὄσων τοῦ Πηλίου, τὰ διαιγεστατα αὐτοῦ ὕδατα, ὁ εὐχαρπὸς ἀήρ εἶνε τόσοι μαγνήται ἐλκύοντες εἰς τὴν γενέτειραν γῆν τὸν ἀποδημοῦντα κάτοικον· οὗ καὶ πολλοὶ ἐπανέρχονται, ὅπως ἐγκυαδιώσωσιν εἰς τοὺς κόλπους τῆς γλυκειᾶς αὐτῶν πατρίδος. Ἀλλὰ καὶ πλουτήσας ὁ Θεσσαλομάγνης ἔεν ἀναπαύεται εἶνε πάντοτε δραστήριος, ἀεικίνητος, οἰκονόμος· ἀποπερατώσας τὰς ἐργασίας του δὲν ἠτυχαίνει ἀρχίζει νὰ σκέπτηται περὶ τῶν πραγμάτων τοῦ πλησίον, κρίνει, ἐπικρίνει, κατακρίνει, ῥαδιουργεῖ καὶ δὲν εὕρισκει ἀναπυσιν ἢ μόνον ἐν τῷ τάφῳ. Ἀντὶ κατὰ τὴν ἐκ τῶν ἐργασιῶν αὐτοῦ ἀναπαυλὰν νὰ ἀπολαμβάνῃ εὐφρότυνον καὶ ἡρεμὸν βίον, ἀντὶ παρὰ τὰ κελαρῖζοντα ὕδατα καὶ ὑπὸ τὴν σικίαν τῶν δένδρων νὰ ψάλλῃ τὰς καλλονὰς τῆς ὠραίας αὐτοῦ γῆς, ἀναλαμβάνει νέον ἀγῶνα φατριῶν, ἐρίων, ζηλοτυπίας καὶ φθόνου, καταπικραίνων οὕτω τὸν βίον του, ὃν ἠύνατο εὐτυχῆς νὰ διακύσῃ ἐν τῇ περιβαλλούσῃ αὐτὸν τερπνῇ φύσει. Ἐντεῦθεν αἱ φατρίαί, ἐντεῦθεν αἱ διγόνουσαι, ἐντεῦθεν αἱ φθόνου καὶ τὰ μίση, ὧν τὰ ἀποτελέσματα λυπηρὰ ἀποσβαίνουσιν εἰς τὸ τόπον· ἡ δὲ κακόχαρτος ἔρις σαρκῶνικὸν μειδιῶσα ἐπικαθηται εἰσέτι ἐπὶ τῶν κορυφῶν τοῦ Πηλίου, ἐνθα ἀπὸ τῶν μυθολογικῶν

χρόνων ἔστησε τὸν θρόνον αὐτῆς. Ἄς ἐλπίσωμεν ὁμῶς, ὅτι ἡ προϊούσα διανοητικὴ ἀνάπτυξις καὶ ἡβικὴ μόρφωσις τῶν κατοίκων, φωτίζουσα αὐτοὺς περὶ τοῦ ἀληθοῦς συμφέροντός των, θὰ διαλύσῃ τὰ πυκνὰ νέφη τῆς ἀγρονοίας, τῆς ἐποίικας ἢ παγετώδους καὶ μολυσματικῆς πνευὴ μαραίνει πάσαν πρόσοδον καὶ καταστρέφει πάσαν εὐημερίαν.

Καὶ γενικῶς μὲν ἐυνάμεθα νὰ εἴπωμεν περὶ τῶν χωρίων τοῦ Πηλίου, ὅτι ἔχουσιν εὐκτίστους οἰκίας, καλοὺς ναοὺς καὶ εὐπρεπῶς διατηρουμένους, καλὰ ἀλληλοδουακτικὰ σχολεῖα καὶ τὰ πλεῖστα καλὰ ἑλληνικὰ, τινὰ δὲ αὐτῶν καὶ παρθεναγωγεῖα. Κατὰ τὸ κέντρον δὲ ἐκάστου χωρίου παρατηρεῖται πλατεῖα ἰκανῶς εὐρεῖα καὶ καλῶς λιθοστρωμένη, σκιαζομένη ὑπὸ μεγάλων πλατάνων, ὑπὸ τὴν σκιάν των ὁποίων εὐκτίστοι κρῆναι προχέουσι διαυγῆς ὕδωρ. Ἡ πλατεῖα αὕτη εἶνε ἡ ἀγορὰ τοῦ χωρίου, ἐνθα ἀνὰ πάσαν κυρικὴν καὶ ἑορτὴν συνέρχονται οἱ κάτοικοι συναλλαττόμενοι πρὸς ἀλλήλους καὶ συζητοῦντες τὰ κοινὰ τοῦ χωρίου συμφέροντα· ἀλλ' ἐνῶ κατὰ τὰς ἑορτασίμους ἡμέρας ἡ ἀγορὰ εἶνε πλήρης ἀνθρώπων καὶ θορύβου, κατὰ τὰς ἑργασίμους ἄπας σχεδὸν ὁ ἄρρηγ πληθυσμὸς σκορπίζεται κατὰ τοὺς ἀγρούς πρὸς καλλιέργειαν αὐτῶν, μόνον δὲ γέροντες καὶ ῥάθυμοί τινες νεανῖαι ἐξοπλοῦνται ὑπὸ τὴν σκιάν των πλατάνων, ἐπαληθεύοντες τὸ γὰρ ἐπ' αὐτοῖς τὸ ἰταλικὸν ἐπιμῶδες λόγιον «dolce far niente». Καὶ τὸν μὲν χειμῶνα ἐν καιρῷ τῆς ἐποδείας τῶν ἐλαίων οἱ κάτοικοι τῶν πλείστων χωρίων, ἰδίως δὲ τῆς δυτικῆς πλευρᾶς, κατέρχονται εἰς τὰς ἀγροτικὰς αὐτῶν οἰκίας, *Καλύβια* καλουμένας, αἵτινες ἐγκατεσπαρμέναι ἐν τῷ ὄρει τῶν ἐλαίων ἐμποιοῦσι χαρμόσυνον ἐπιπέπτην εἰς τὸν ἐκ τοῦ Παχασαίου κόλπου θεώμενον τὴν δυτικὴν πλευρὰν τοῦ ὄρους. Ἐκεῖ διαχειμᾶζοντες καταγίνονται εἰς τὴν συλλογὴν τῶν ἐλαίων καὶ τὴν παραγωγὴν τοῦ ἐλαίου, ὅπερ ἐξάγουσι διὰ τῆς πίσεως ἐν τοῖς ἐλαιοπιεστηρίοις· ἤδη δὲ ἀρχομένου τοῦ ἔαρος ἀποσύρονται εἰς τὰ χωρία ἐπιειδόμενοι εἰς τὴν σκωληκτοτροφίαν, ἣτις διενεργεῖται καθ' ἅπαντα τὰ χωρία τοῦ Πηλίου, ἰδίως εἰς τὰ ἀνατολικὰ. Τότε δὲ ἄρχονται καὶ αἱ θρησκευτικαὶ πανηγύρεις τῶν διαφόρων χωρίων ἑορταζόμεναι παρὰ τε τῶν ἐντοπίων καὶ τῶν ἄλλων χωρίων ἐρχομένων ἐν κυμβάλῳ καὶ ἀλλαλαγῷ, ἐν χορδαῖς καὶ ὄργάνοις. Ὁ εὐθυμὸς χαρακτήρ τῶν Μαγνητῶν ὑπεκκλιόμενος καὶ ὑπὸ γενναίου εἴνου καὶ τῆς εὐκρασίας τῆς ὥρας τοῦ ἔτους ἐκδηλοῦται εἰς συμπόσια καὶ διασκεδάσεις, ἐνθα αἱ φωναὶ τῶν ἀδόντων ἀναμιγνύονται μετὰ τοῦ κράτου τῶν *καρυοφυλλίων*· κατὰ δὲ τὴν δείλην τῆς ἑορτασίμου ἡμέρας ἄνδρες τε καὶ γυναῖκες συνέρχονται ἀναμῖξ κατὰ τὴν ἀγορὰν τοῦ χωρίου καὶ ἐκεῖ συγγρατούμενοι ἐκ τῶν χειρῶν χορεύουσιν ὑπὸ τὸν ἦχον τοῦ αὐλοῦ τὸν ὑπὸ τοῦ Πλουτάρχου ἀναφερόμενον Γερᾶκιον χορὸν, ὃν ἐχόρευεν ὁ Θησεύς ἐν τῇ Νάξῳ ἐπανακλύπτων ἐκ τῆς Κρήτης καὶ ἀπομιμούμενος τοὺς ἐλιγμούς τοῦ Λαβυρίνθου (Πλούτ. Β. Θησεύς).

Προϊόντα δὲ φέρει τὸ Πήλιον πολλὰ καὶ ποικίλα· τὰ κυριώτερα δὲ εἶνε

τὸ ἔλαιον, τὰ κουκούλια, τὰ σῦκα, ὁ εἶνος, τὰ γεώμηλα, μῆλα, κάστανα, μέλι, ἀπίδια καὶ ποικίλα ἄλλα ὀπωρικά, ὧν πολὺ πρὸς ἐκπέμπεται καὶ εἰς τὴν ἄλλοδαπήν. Βιομηχανίαν δὲ ἔχει ὁ τόπος μικράν· συνίσταται δὲ αὕτη εἰς τὴν βυρσοδεφικὴν ἐνεργουμένην ἐν Μακρυνίτση, εἰς τὴν κατασκευὴν μαλλίνου ὑφάσματος σκοτιῶν καλουμένου, τοῦ ὁποῦ μὲγα πρὸς κατασκευάζετο πρὶν εἰς τὰ ἀνατολικά χωρία, ἀλλὰ κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη ἡ χρῆσις αὐτοῦ περιορίσθη καὶ ἡ κατασκευὴ ἐγκατελείφθη.

Καὶ ἡ ναυτιλία δὲ τοῦ Πηλίου εἶνε μικρά· κατὰ περιεργον δὲ ἀντίφασιν τὰ ὀλίγα σκάφη, ἐξ ὧν ἀποτελεῖται τὸ ναυτικὸν τῆς Μαγνησίας, ἐν ἀνήκουσιν εἰς τοὺς κατοικοῦντας τὴν δυτικὴν πλευρὰν τοῦ ὄρους, ἐνθα ὑπάρχουσι πολλοὶ καὶ ἀσφαλεῖς λιμένες, ἀλλ' εἰς τοὺς κατοικοῦντας τὴν ἀνατολικὴν πλευρὰν καὶ ἰδίως εἰς τὴν Ζαγοράν, τῆς ὁποίας τὸ ναυτικὸν κατὰ τοὺς πρὸ τοῦ 1821 χρόνου ἦτο σημαντικώτερον, συμπεριλαμβάνον καὶ τὰ πλοῖα τῶν ὁμόρων Μινισειλιωτῶν. Ἐν δὲ τῷ Πελασγικῷ κόλπῳ μνημονεύω τοῦ ναυτικοῦ τῶν Τρικεριωτῶν, ὅπερ, συστάμενον κατὰ τοὺς προγενεστέρους χρόνους ἐκ πολλῶν καὶ μεγάλων σκαφῶν, περιῆλθε νῦν εἰς ἀσημότητα ἀριθμοῦν ὀλίγα τινὰ καὶ μικρὰ πλοῖα.

Τὰ ἄνω μνημοειυθέντα χωρία ἀποτελοῦσι σήμερον τὴν ἐπαρχίαν Βώλου ἀνήκουσαν εἰς τὴν νομαρχίαν Δαρδανίας· ἀποτελεῖται δὲ αὕτη ἐκ τῶν ἀκολούθων δήμων 1) τοῦ δήμου Φεσῶν, 2) Βοιθίας, 3) Παγασῶν, 4) Μακρυνίτσης, 5) Ὀρμινίου, 6) Ἰωλκοῦ, 7) Νηλείας, 8) Μηλεῶν, 9) Ἀρετῶν, 10) Σπαλαθρῶν, 11) Σηπιχῶς, 12) Αἰχνητείου, κειμένων πάντων τούτων εἰς τὰς δυτικὰς πλευρὰς τοῦ Πηλίου, 13) τοῦ δήμου Μυρσίου 14) Κισσοῦ καὶ 15) Ζαγοράς, τῶν τριῶν τελευταίων κειμένων εἰς τὰς ἀνατολικὰς πλευρὰς τοῦ Πηλίου.

Μετὰ τὰς γενικὰς ταύτας παρατηρήσεις μεταβαίνω ἤδη εἰς τὴν λεπτομερῆ περιγραφήν τῶν χωρίων τῆς Μαγνησίας, ἀρχόμενος ἀπὸ τοῦ Αἰχνητείου ἀκρωτηρίου καὶ προχωρῶν ἐπὶ τῆς δυτικῆς πλευρᾶς τοῦ Πηλίου καὶ τῆς Ὀσσης μέχρι τῆς εἰσόδου τῶν Γεμπῶν, καὶ κατόπιν ἐπανερχόμενος, ὅπως περιγράψω τὰ ἐπὶ τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς κείμενα χωρία μέχρι τῶν ἐκβολῶν τοῦ Πηνειοῦ.

Τὸ πρῶτον χωρίον, ὅπερ ἀπικνωμένον εἰσπλέοντες τὸν Παγασητικὸν κόλπον πρὸς τὰ δεξιὰ, εἶνε τὰ *Τρίκερι*, ὅπερ κείμενον ἐπὶ τῆς νοτιωτάτης ἄκρας τῆς ὁμωνύμου χερσονήτου δεσπόζει ὡς ἐκ τῆς θέσεώς του τῆς στενῆς εἰσόδου τοῦ εἰρημένου κόλπου· ἀριθμῆ δὲ τὸ χωρίον περὶ τὰς 2,000 κατοίκων, οἵτινες μὴ ἔχοντες καλλιεργήσιμον γῆν πορίζονται τὰ πρὸς τὸ ζῆν κατὰ μὲγα μέρος ἐκ τῆς σπογγαλιείας, ἣν ἐνεργοῦσι διὰ τῶν νεωτέρων ἀλιευτικῶν μηχανῶν, τῶν ὑπὸ τῶν Γάλλων καλουμένων *scaphandre*· ἔχουσι δὲ καὶ μικρὰ τινὰ πλοῖα ἐκτελοῦντα τὴν ἀποπλοῖαν μεταξὺ τῶν λιμένων τοῦ Πηλίου καὶ τῆς μικρᾶς Ἀσίας· κεῖται δὲ τὸ χωρίον μίαν ὥραν ὑπὲρ τὴν Θάλασσαν ἐπὶ θέσεως ἀπόπτου, ἀλλ' ἀδένδρου καὶ

ἀνύδρου· κατὰ δὲ τὸ παράλιον ὑπάρχει λιμὴν, ἔνθα κεῖται τελωνειακὸς καὶ ὑγειοκομικὸς σταθμὸς· χωρίζεται ἐξ ἡ ἑστικῆ πλευρὰ τοῦ βράχου τῶν Τρικέρων διὰ στενοῦ πορθμοῦ ἀπὸ τινος μικροῦ μὲν ἀλλὰ χαριέντος νησιούριου καταφύτου ἀπὸ ἐλαίας καὶ ἀμπέλους. Ἐπ' αὐτοῦ πρὸ 50 ἐτῶν ἰδρύθη μονὴ καὶ ναὸς εἰς τιμὴν θαυματουργοῦ εἰκόνας τῆς Παναγίας εὐρεθείσης ἐν τῷ τόπῳ. Ἐνταῦθα συνέρχεται ἐξ ἀπάντων τῶν μερῶν τῆς Μαγνησίας καὶ ἐκ τῶν βορειοτέρων ἐπαρχιῶν τῆς Ἑλλάδος πλῆθος πολὺ εὐλαβῶν πρὸς προσκύνησιν κατὰ τὴν 10 Σεπτεμβρίου. Ἡ νῆσος ἀνήκουσα σήμερον εἰς τοὺς Τρικεριώτας καλεῖται *παλαιὰ Τρίκερι*, καθόσον ἐνταῦθα κατ' ἄρχειον κατὰ τοὺς ἀρχαιοτέρους χρόνους εἰ Τρικεριῶται μεταναστεύσαντες βραδύτερον ἐπὶ τῆς Μαγνητικῆς χερσονήσου διὰ τὴν ἐπικρατούσαν πειρατείαν. Παρὰ δὲ τῶν ἀρχαίων ἐκαλεῖτο ἡ νῆσος *Κικίρηθος* ἔχουσα καὶ ὑμῶνυμον πολίχνην (Στρ. 9). Τὰ Τρίκερι εἶνε σήμερον ἔδρα τοῦ δήμου Αἰαντείου.

Πᾶσα ἡ χερσονήσος τῶν Τρικέρων ἐπὶ πέντε ὥρας εἶνε τραχεῖα, ἄδενδρος καὶ ἄνυδρος μέχρι τοῦ στενοῦ ἰσθμοῦ τοῦ ἐνεῦντος αὐτὴν μετὰ τῆς χερσονήσου τοῦ Πηλίου· μόνον παρὰ τὴν θέσιν *Κόταις* οὐχὶ μακρὰν τῆς παραλίας ὑπάρχει πηγὴ διαυγέστατη ὕδατος καὶ λειψανά τινα Βυζαντινῆς ἐποχῆς. Βορειότερον τῆς θέσεως ταύτης ἐκτείνεται ἐλαιόφυτος τις χώρα *Τοιάσινη* καλουμένη, ἔνθα ὑπάρχουσι λατομεῖα ὠραίου μαρμάρου, τοῦ ὁποῖου χρῆσις γίνεται ἐν ταῖς οἰκοδομαῖς τῆς νέας πόλεως Βώλου· ἐπὶ τοῦ ῥηθέντος ἰσθμοῦ, οὐ τινος τὸ πλάτος δὲν ὑπερβαίνει τὸ μίλιον, παρατηροῦνται ἐπὶ λόφου δεσπόζοντες τοῦ τε Πελασγικοῦ κόλπου καὶ τῶν στενωῶν τῆς Εὐβοίας λειψανά τινα ἀρχαίου φρουρίου. Ἀπαν τὸ ἔδαφος καλύπτεται ὑπὸ συντετριμμένων κεράμων καὶ λίθων, ἐνιαχοῦ δὲ ἀνευρίσκονται καὶ θεμέλια ἀρχαίων οἰκιῶν καὶ σπόνδυλοι κίωνων· εἰ δὲ κάποιος τοῦ Λαύκου λέγουσιν, ὅτι εὐρέθησαν ἄλλοτε ἐνταῦθα σαρκοφάγαι καταστραφέντες καὶ ἀνάγλυφα ἐπιτύμβια, καὶ νομίσματα δὲ τῆς Βυζαντινῆς ἐποχῆς ἀνευρίσκονται ἐνταῦθα ὑπὸ τῶν γεωργούντων. Ἐν δὲ τῇ πρὸς τὸν Πελασγικὸν κόλπον παραλίᾳ ἐν τῇ θέσει *Μαυρόπειρα* παρατηροῦνται ἐρείπια ἀρχαίου λιμένος· ἔκειτο δὲ ἐνταῦθα ἢ ὑπὸ τοῦ Ὀμήρου μνημονευομένη τραχεῖα *Ὀλιζών*, ἣτις ἀναφερομένη καὶ ὑπὸ τοῦ Σκύλακος καὶ Πλινίου τίθεται εἰς τὰς ἐσχατίας τῆς Μαγνητικῆς χερσονήσου· ἀλλὰ τὸ μάλλον ἐμπεδοῦν τὴν ἰδεάν, ὅτι ἡ Ὀλιζών ἔκειτο ἐπὶ τῆς ῥηθείσης θέσεως εἶνε χωρίον τι τοῦ Πλουτάρχου (Βίος Θεμιστ.), ἔνθα λέγεται ὅτι καταντικρὸν τοῦ Ἀρτεμισίου, βορειοτάτης ἄκρας τῆς Εὐβοίας, κεῖται τῆς ὑπὸ τὸν Φιλοκτήτην χώρας πόλις Ὀλιζών. Φαίνεται δὲ ὅτι ἡ πόλις, καίτοι ἄσημος, παρέμεινεν ὑπάρχουσα μέχρι τῆς Βυζαντινῆς ἐποχῆς, ὡς ἐκ τῶν ἀνευρισκομένων βυζαντινῶν νομισμάτων καταδείκνυται.

Καταντικρὸν τῆς Ὀλιζῶνος κεῖται ἐν τῷ Πελασγικῷ κόλπῳ μικρὸν μὲν ἀλλὰ χαριέστατον νησιούριον, ὅπερ ἐκ μεσημβρίας ἀποκλείει ἡρεμον καὶ βελὸν λιμένα, τὸν ἀσφαλέστατον πάντων τῶν ἐν τῷ εἰρημένῳ κόλπῳ εὐ-

ρισκομένων, ὅπερ ἐκαλεῖτο παρὰ τοῖς ἀρχαίοις *Τίσαι* (Σκύλ. περίπλ.). Ἡ νῆσος αὕτη τὴν σήμερον καλεῖται Ἀλατῆς, καὶ ἐπ' αὐτῆς ὑπάρχει μικρὰ τις μόνη περιβχλλομένη ὑπὸ ἐλαιῶν καὶ πορτοκαλιῶν. Κατὰ δὲ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς τοῦ 1821 ἐπαναστάσεως 250 Ἀλθωνοὶ ἀποκλεισθέντες ἐπὶ τῆς νήσου ὑπὸ τοῦ Καρχατάσου ἐσφάγησαν ἅπαντες. Παρ' αὐτὴν μόλις ἐξέχει ὑπὲρ τὴν ἐπιφανείαν τῆς θαλάσσης ἕτερον ἐπίσης χάρειν νησίδιον κεκαλυμμένον ἐπίσης ὑπὸ ἐλαιῶν καὶ προσινίζον ὑπὸ τῆς χλόης, διὸ καὶ *Πρασούδα* καλούμενον. Ἐπὶ τῆς ἀντικρῦ παραλίας κεῖται τὸ ἐπίνειον τῶν Λαυκιωτῶν ἢ *Melira*, ἐνθα ὑπάρχει τελωνιακὸς σταθμὸς καὶ οἰκηδεύματινες, ἐν αἷς οἰκχευμάζουσιν οἱ κάτοικοι ἐν καιρῷ τῆς ἐσοδείας τῶν ἔλαιων. Ἐντεῦθεν διὰ τινος χαριεστάτης κοιλάδος, καλυπτομένης ὑπὸ πλάτανων, ὄρουων, συκῶν, ἐλαιῶν καὶ πορτοκαλιῶν, ἄγει ἡ ὁδὸς ἐπὶ μίαν ὥραν εἰς τὸ ἐπὶ τοῦ ἴρους κείμενον χωρίον *Δαῦκος*, τὸ ἀνατολικώτερον τῶν ἐπὶ τῆς δυτικῆς πλευρᾶς τοῦ Πηλίου χωρίων, ὅπερ ἀριθμοῦν περί τὰς 350 οἰκογενείας εἶνε πρωτεύουσα τοῦ δήμου Σηπικῆς, ἀποτελουμένου ἐξ αὐτοῦ καὶ τοῦ ἐπὶ τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς τοῦ Πηλίου κειμένου Μπρομηρίου, ὅπερ θὰ περιγράψωμεν βραδύτερον. Οἱ κάτοικοι αὐτοῦ οἱ πλεῖστοι ἀποζῶσιν ἐκ τοῦ εἰσοδήματος τῶν κτημάτων, συνισταμένου ἐξ ἐλαίου, μετάξης, σύκων, εἴνου καὶ πορτοκαλιῶν, ἅτινα ἐνταῦθα παράγονται πλεονα ἢ ἀλλαχοῦ τοῦ Πηλίου, ὀλίγοι δὲ ἀπέρχονται καὶ εἰς τὴν ἀλλοδαπὴν ἐργαζόμενοι ὡς ναῦται ἢ ὡς ζυλουργοί. Ἐν τῷ χωρίῳ τούτῳ ἐπικρατεῖ ἐνδημικῶς ἡ ἐλεφαντίασις τῶν Ἑλλήνων, *Λόθα* παρὰ τῶν ἐντοπίων καλούμενη. Οἱ ὑπὸ τῆς νόσου ἀλισκόμενοι ἐκτοπίζονται κατοικοῦντες μικρὰν τινα συνοικίαν οὐχὶ πολὺ ἀπέχουσαν τοῦ χωρίου, ἐνθα καλλιεργοῦντες μικρὰ κηπάρια διαχρῶσι τὸν ὄδυνηρόν αὐτῶν βίον. Τὸ παρκαγωγὸν τῆς νόσου αἴτιον ἄγνωστον ἀποδίδεται δὲ ὑπὸ τῶν ἐντοπίων εἰς τὴν συχνὴν χρῆσιν ἰχθύος κοπάτου καλούμενου καὶ ἀλιευομένου εἰς τὸν αἰγιαλὸν τοῦ Λαύκου καὶ τῆς Ἀργαλαστῆς.

Ὁδὸς ἐπὶ ἄγονου καὶ ξηροῦ ἐδάφους ἄγει ἀπὸ Λαύκου εἰς Ἀργαλαστὴν ἀπέχουσαν ἐκείνου μίαν ὥραν. Τὸ χωρίον τοῦτο, κείμενον ἐπὶ τινος ὄρεπεδίου μίαν καὶ ἡμίσειαν ὥραν μακρὰν τῆς θαλάσσης, ἀριθμεῖ περί τὰς 500 οἰκογενείας καὶ εἶνε ἡ πρωτεύουσα τοῦ δήμου Σπαλάθρων ἀποτελουμένου ἐξ αὐτοῦ καὶ τῶν μικρῶν χωρίων Συκῆς, Πιστινίκας, Μπὶρ καὶ Μετοχίου. Ἐκτὸς δὲ τοῦ ἐκτεταμένου ἐλαιῶνος καὶ τῶν πολλῶν συκῶν καὶ συκκμινεῶν ἔχει καὶ πολλοὺς ἀροσίμους γηλόφους, οἵτινες γεωργοῦμενοι ὑπὸ τῶν φιλέργων κατοίκων τοῦ χωρίου παράγουσι τὸ καλούμενον παρὰ τοῖς ἐντοπίοις σιταροκρίθι, ὅπερ ἐπαρκεῖ σχεδὸν εἰς ὅλον τοῦ ἔτους εἰς τὴν διατροφὴν αὐτῶν. Καὶ ἰομάς δὲ τινὰς ἔχει τὸ χωρίον, ἐνθα βότκουςι πολλὰ αἰπόλια παράγοντα τὸ περιζήτητον καθ' ἅπασαν τὴν Μαγνησίαν βούτυρον τῆς Ἀργαλαστῆς. Ἦτο δὲ ἄλλοτε τὸ χωρίον πρωτεύουσα τῶν Βακουφίων, ἐξ οὗ καὶ τουρκιστὶ ἐκαλοῦντο ταῦτα Ἀργαλαστινοκατασί· ἀλλὰ βραδύ-

τερον ἀντικατεστάθη ὑπὸ τῆς Μακρυνίτης καὶ μόνον αἱ περακαίμεναι
 μικρὰ συνοικίαι, ἧται τὸ Μετόχιον πρὸς τὸν Πελασγικὸν κόλπον καὶ ἡ
 Πιστινίκα, ἡ Μπίρ καὶ ἡ Συκῆ πρὸς τὸ Αἰγαῖον πέλαγος, ἐξαρτῶνται ἀπὸ
 τῆς Ἀργαλασιτῆς, καλούμεναι διὰ τοῦτο καὶ μαχαλαδες αὐτῆς. Καὶ τὰ
 μὲν περὶ τὸ χωρίον μέρη εἶνε φαλακρὰ καὶ ἄδενδρα, κατωτέρω ὅμως
 παρὰ τὴν περαλίαν ἐκτείνοντα τερπνότατα κοιλάδες κεκαλυμμένα ὑπὸ
 ἐλαιῶν καὶ πορτοκαλεῶν, ἐν τῷ μέσῳ τῶν ὁποίων διαβλέπει τις ἐγκατε-
 σπαρμένα τὰ καλύβια τῶν χωρικῶν. Αἱ κοιλάδες αὗται ἐξ ἀνατολῶν πρὸς
 δυσμὰς εἶνε τὸ Χόρτον, ὁ Κάλαιος καὶ τὸ Λειψόκαστρον. Καὶ τὸ μὲν
 Χόρτον, ἀπέχον τῆς Μιλίνας $1\frac{1}{2}$ ὥραν, εἶνε τὸ ἐπίνειον τῆς Ἀργαλασιτῆς,
 ἐνθα προσορμίζονται τὰ μικρὰ πλοῖα, τὰ διενεργούντα τὴν ἀκτοπλοίαν
 μεταξὺ τοῦ ὅρου τούτου καὶ τοῦ λιμένος τοῦ Βώλου· ὀλίγον τι ἀνωτέρω
 τοῦ Χόρτου ἐπὶ τινος λόφου *Μπάου* καλουμένου κεῖται ἡ μονὴ τοῦ Ἀγ.
 Νικολάου. Ἐνταῦθα, ὡς καὶ ἐν τῷ Χόρτῳ, παρατηροῦνται ἀρχαῖα τινὰ
 λείψανα· καὶ ἐν τούτῳ μὲν ἀνευρίσκονται ἐρείπια βυζαντινοῦ ναοῦ, ἐν ᾧ
 εἰσὶν ἐντετοιγισμένοι λίθοι ὀρθογώνιοι ἀνήκοντες ἀναμφιβόλως εἰς ἀρχαῖον
 ἑλληνικὸν κτίριον· πρὸ τινων δὲ ἐτῶν ἀνευρέθη ἡ προτομὴ ἀνδρὸς φέρουσα
 ἐπιγραφὴν Νικόλαος στρατιώτης (Μετ. 29). Ὀλίγον δὲ ἀνωτέρω τοῦ ναοῦ
 μετὰ γενεμένην ἀνασκαφὴν ἀνευρέθησαν ὀρθογώνιοι λίθοι· καὶ νομίσματα
 δὲ τῆς Βυζαντινῆς ἐποχῆς ἀνευρίσκονται ἐνταῦθα ὑπὸ τῶν γεωργούντων
 χωρικῶν. Ἐπὶ δὲ τοῦ λόφου τῆς Μπάου ἀνευρέθησαν κατὰ τὸ λέγειν τῶν
 κατοίκων ἀρχαῖοι τύμβοι καὶ ἀγγεῖα. Ἐὰ μνημονευθέντα μικρὰ καὶ ἄσημα
 λείψανα δὲν πείθουσι μὲν ἐπαρκῶς, ὅπως περαδεχθῆ τις ἐνταῦθα τὴν το-
 ποθεσίαν ἀρχαίας τινὸς πόλεως· καὶ ὅμως κατὰ τὴν Μαγνησίαν τὰ ἐρεί-
 πια τῶν ἀσῆμων αὐτῆς ἑλληνικῶν πολιχνῶν ὁσημέραι ἐξελείφονται κατα-
 στρεφόμενα ὑπὸ τῶν περιόικων διὰ τῆς ἐνδελεχῆ κατοικίαν τῶν τόπων·
 διὸ καὶ ἐρείπια ἀρχαῖα παρατηρηθέντα ὑπὸ περιηγητῶν πρὸ πεντηκονταε-
 τίας ἐπισκεφθέντων τὴν Μαγνησίαν καὶ Θεσσαλίαν μόλις σήμερον ἀνευ-
 ρίσκονται. Οὐδόλως λοιπὸν ἀπίθανον, καίτοι τὰ περισωζόμενα λείψανα
 εἶνε μικρὰ, νὰ ἔκειτο ἐνταῦθα μία τῶν ἀρχαίων Μαγνητικῶν πολιχνῶν·
 καὶ ὁ μὲν Leake τοποθετεῖ ἐνταῦθα τὴν Μαγνησίαν, ἧτις ὅμως ἢ οὐδέποτε
 ὑπῆρξε, ἢ ὑπάρχασα ἔκειτο ἀλλαχοῦ που κατὰ τὴν εἴσοδον τῆς Μαγνη-
 τικῆς χερσονήσου ἐπικαίρως κειμένη πρὸς ὑπεράσπισιν αὐτῆς· καὶ τῷότι
 οὔτε ὁ Σκύλαξ, οὔτε ὁ Στράβων, οὔτε ὁ Πλίnius, οὔτε ὁ Μελάς, οὔτε οὐδεὶς
 ἄλλος τῶν ἀρχαίων γεωγράφων ἀναφέρει πόλιν Μαγνησίαν χωρίον δὲ τι
 τοῦ πρώτου Ὀλυνθικοῦ τοῦ Δημοσθένους, ἐνθα λέγεται, ὅτι οἱ Θεσσαλοὶ
 κωλύουσι τὸν Φίλιππον Μαγνησίαν τειχίζειν, παρέπειπέ τινας τῶν νεωτέ-
 ρων, ὅπως παραδεχθῶσι τὴν ὑπαρξίν τῆς πόλεως. Ἄλλ' ἢ σιωπῆ τῶν
 γεωγράφων, ὡς καὶ ἕτερόν τι χωρίον τοῦ Δημοσθένους ἐν τῷ κατὰ Νεαίρας
 λόγῳ, ἐνθα ἡ Μαγνητικὴ παραλλήλως μετὰ τῆς Θεσσαλικῆς, Ἴωνικῆς καὶ
 Χίου μνημονευομένη ὑποδηλοῦται ὡς ἐπαρχία, εἶνε ἰσχυρότερος λόγος ὅπως

ἀρνηθῆ τις τὴν ὑπαρξιν τῆς προκειμένης πόλεως. Σαφεστέραν δὲ μαρτυρίαν προσφέρουσιν οἱ παραδεχόμενοι τὴν ὑπαρξιν αὐτῆς χωρὶν τι τοῦ σχολιαστοῦ τοῦ Ἀπολλωνίου Ῥοδίου, ὅστις σχολιάζων τοὺς στίχους :

Ἔδυε δὲ Σηπιάς ἄκρα,
 φαίνεται δ' Εἰναλίη Σκιάθος, φαίνοντο δ' ἄπωθεν
 Πειρεσσία, Μάγνησσα θ' ὑπεΐδιος Ἡπείρου
 ἀκτῆ.

λέγει : «Μάγνησσα δὲ χώρα καὶ πόλις ὁμώνυμος, παράλιος καὶ εὐδίας, ἤγρουν οὐ τραχεῖα». Ἀλλὰ σχολιαστῆς μὴ συνιδῶν τὰ γεωγραφικὰ ἄμαρτήματα τῶν ἀνωτέρω στίχων δὲν δύναται νὰ ἦνε ἀξιόπιστος γεωγραφικὴ πηγή. Τῶντι δὲ πῶς εἶνε δυνατόν νὰ δυνῆ ἡ Σηπιάς ἄκρα καὶ νὰ ἀναφίνηται ἢ ἐπὶ τῆς αὐτῆς παραλλήλου κειμένη Εἰναλίη Σκιάθος πῶς δὲ ἐκ τῶν ἀνατολικῶν ἀκτῶν τοῦ Πηλίου, ἀς περέπλεον οἱ Ἀργοναῦται, ἠδύναντο νὰ ἴδωσι τὰς ἐν τῷ Θεσσαλικῷ πεδίῳ κειμένας Πειρεσσίας. Ἐπειτα ἐν τοῖς εἰρημένοις στίχοις οὐδεὶς γίνεται λόγος περὶ Μάγνησας πόλεως, ἀλλὰ περὶ ὑπευδίου Μάγνητικῆς ἀκτῆς, κειμένης βορειότερον τῆς Σηπιάδος, καὶ ὡς τοιαύτη ἐννοητέα ἢ πρὸς βορρᾶν τοῦ ἀκρωτηρίου Μάγνησας, τοῦ τιθεμένου ὑπὸ τοῦ Πτολεμαίου μεταξὺ τῶν ἐκβολῶν τοῦ Πηνειοῦ καὶ τῆς Σηπιάδος, ἐκτεινομένη μικρὰ παραλία πεδιάς, ἢ καλουμένη σήμερον Ἀγιόκαμπος, ὡς κατωτέρω ῥηθήσεται. Ὡστε ὁ βουλόμενος νὰ στηρίξη τὴν ὑπαρξιν τῆς Μάγνησας ἐπὶ τοῦ προκειμένου χωρίου ὀφείλει νὰ τοποθετήσῃ αὐτὴν ἐπὶ τῶν βορειοανατολικῶν πλευρῶν τοῦ Πηλίου καὶ οὐχὶ ἐπὶ τῆς νοτιοδυτικῆς παραλίας αὐτοῦ, ἔνθα κεῖται τὸ Χόρτον καὶ ὁ λόφος τῆς Μπάου, ἐν ᾧ ὀφείλομεν νὰ τοποθετήσωμεν τὰ Σπάλεθρα, πόλιν Μάγνητικὴν, μνημονευομένην ὑπὸ τοῦ Σκύλακος πρὸ τῆς Ὀλιζῶνος καὶ μετὰ τὰς Κορακάς, ὑπὸ τοῦ Πηλίου καὶ ὑπὸ τοῦ Βυζαντίου, ὑφ' οὗ κληθεῖται καὶ Σπάλεθρα. Τοποθετῶ δὲ αὐτὴν οὐχὶ ἐπὶ τοῦ Χόρτου, ἀλλ' ἐπὶ τῆς Μπάου, καθόσον ἄπασαι αἱ ἀρχαῖαι ἀκροπόλεις ἔκειντο οὐχὶ ἐπὶ τῆς παραλίας, ἀλλ' ἄπωτέρω ἐπὶ τινος παρακειμένου λόφου. Τὰ δὲ ἐν τῷ Χόρτῳ λείψανα Βυζαντινῆς ἐκκλησίας φαίνονται δεικνύοντα τὴν θέσιν ἀρχαίου τινὸς ναοῦ, κειμένου ἐνταῦθα. Ὁ δὲ Κάλχμος εἶνε χαριστάτη τις κοιλάς κατάφυτος ὑπὸ πέρτοκαλεῶν, κισσῶν καὶ μύρτων, διαρρομένη ὑπὸ χειμάρρου τινός, καλουμένου τῆς Ῥοδιάς, ὅστις εἶνε ὁ μετμηθρινώτερος τῶν χειμάρρων τῆς δυτικῆς πλευρᾶς τοῦ Πηλίου. Ἐτι δὲ δυτικώτερον κεῖται ἡ τρίτη μικρὰ παραλία κοιλάς, ἔνθα εὐρίσκεται τὸ κατὰ πᾶσαν τὴν Μάγνησιαν γνωστὸν Λειφόκαστρον, ὅπερ κείμενον ἐπὶ τινος μικροῦ ἀκρωτηρίου καὶ καταρρέον ἤδη πρὸ χρόνων, εἶνε βυζαντινῆς ἐποχῆς, ἰδρυμένον ἴσως ἐπὶ ἀρχαίας ἐλληνικῆς ἀκροπόλεως, τῆς ὁποίας ὅμως οὐδὲν λείψانون ἐν τῷ τείχει ἀνευρίσκεται μόνον εἰς τὰ τείχη τῶν περὶ τὸ Λειφόκαστρον κειμένων βυζαντινῶν ναῶν παρατηροῦνται Ἰωνικὰ τινὰ κιονόκρανα καὶ ὀρθογώνιοι τινες λίθοι τὰ μικρὰ δὲ ταῦτα λείψανα, ὡς καὶ ἡ ἰδέα, ὅτι τὰ βυζαντινὰ φρού-

ρια ἀνιδρύοντο ἐπὶ τῶν ἑλληνικῶν ἀκροπόλεων μὲ πείθουσιν, ὅπως τοποθετήτω ἐνταῦθα τὰς Κορακάς, ἃς ἀνωτέρω ἐμνημόνευσα. Κατ' ἐπιγραφὴν ὁμως εὔρεθεῖται ἐσχάτως παρὰ τὴν θέσιν Παλαιοκλησιᾶ φαίνεται ὅτι δὲν ὑπῆρξεν πόλις Κορακαί, ἀλλὰ Κορωπήπολις Μαγνητικὴ ἀναφερομένη ὑπὸ τοῦ Στεφάνου Βυζαντίου (Mittheil 1884). Βορειότερον τοῦ Λειφοκάστρου προέχει ἐν τῇ θαλάσῃ χερσονήσος τις μικροτάτη, Ἁγία Εὐφημία καλουμένη, ἐνθα ὁ Ansart ἐπὶ τῆς γνώμης τοῦ Γαζῆ στηριζόμενος θέτει τὴν πόλιν Σπάλαθρα· ἀλλ' ἡ παντελὴς ἔλλειψις ἐρειπίων καὶ ἡ ἄκρα μικρότης τῆς χερσονήσου καθιστῶσιν ἀπαράδεκτον τὴν ἰδέαν ταύτην. Ἡμίσειαν ὥραν δυτικώτερον κεῖται ἡ Ἄφρησος, ἐπίνειον τῶν ἐπὶ τοῦ ὄρους κειμένων Νεοχωρίου καὶ Νιάου, τῶν ὁποίων οἱ κάτοικοι ἔκτισαν καὶ κτίζουσι ἐνταῦθα οἰκοδομάς, ἐν οἷς κατερχόμενοι τὸν χειμῶνα διαχειμάζουσιν νὲ καιρῷ τῆς συλλογῆς τῶν ἐλαίων. Ἐνταῦθα ὀλίγα μόνον βήματα μακρὰν τῆς θαλάσσης ἀναβλύζει ἕκ τινος λεκάνης πηγὴ διαυγέστατου καὶ ἀφθόνου ὕδατος, ὅπερ οἱ κάτοικοι θεωροῦσιν ὡς τὴν ἔκρυσιν τοῦ κατὰ τὴν ἀνατολικὴν πλευρὰν τοῦ Πηλίου ἐντὸς καταβόθρας ἀφανιζομένου παρὰ τὴν Μακρειαρράχην ὕδατος, τεκμαιρούμενοι ἐκ τῆς ἐν αὐτῷ ἀνευρέσεως φύλλων ὀξύτης, ἣτις, ἐνθα τὸ ὕδωρ ἀναβλύζει, οὐδαμοῦ παρατηρεῖται. Ἡ ὑπαρξίς ἐνταῦθα ἀσφαλτοῦς λιμενίσκου καὶ ἡ πηγὴ τοῦ ὕδατος μὲ πείθουσιν ὅπως τοποθετήτω τους ἀρχαίους Ἀρέτας, κληθέντας οὕτω κατὰ τὸν Ἡρόδοτον, καθότι οἱ Ἀργοναῦται ἐντεῦθεν ἐμελλον ὑδρευσάμενοι ἀφήτειν εἰς τὸ πέλαγος. Οὐδαμοῦ δὲ ἀλλαγῆς τῆς Μαγνητικῆς παραλίης παρατηρεῖται πηγὴ ποσίμων ὑδάτων, ὅπως ἐνταῦθα φαίνεται δὲ καὶ συγγενεῖά τις ὑπάρχουσα μεταξὺ τῆς ἀρχαίας καὶ νεωτέρας ὀνομασίας τοῦ τόπου.

Τῶν δὲ μνημονευθέντων χωρίων τὸ μὲν Νεοχωρίον κεῖται ἐπὶ θέσεως εὐαέρου ἐπὶ τινος ὄροπέδισι ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ ὄρους, οὐχὶ μακρὰν τῆς εἰς τὴν ἀνατολικὴν πλευρὰν μεταβάσεως αὐτοῦ, ἀριθμοῦν περὶ τὰς 300 οἰκογενεῖας καὶ εἶνε πρωτεύουσα τοῦ δήμου Ἀφετῶν ἀποτελουμένου ἐξ αὐτοῦ καὶ τοῦ χωρίου Νιάου κατοικουμένου ὑπὸ 100 οἰκογενειῶν. Τὰ εἰσοδήματα τῶν χωρίων εἶνε, ὡς καὶ τῶν λοιπῶν, ἔλαιον, μέταξα, σῦκκ, καὶ οἶνοι· ἐν προγενεστέροις δὲ χρόνοις οἱ Νεοχωρίται εἶχον καὶ μικρὸν ναυτικόν· καὶ σήμερον δὲ τινες τούτων ἐκπατριζόμενοι ὑπηρετοῦσιν εἰς ξένα πλοῖα.

Οὐχὶ μακρὰν τοῦ Νεοχωρίου ἐπὶ τοῦ ὄρους ὑπάρχει θέσις τις Κόκκαλα λεγομένη ὡς ἐκ τῆς πληθύος ἀνθρωπίνων ὄστων ἀνευρισκομένων ἐνταῦθα· διαμίνει δὲ ἡ παράδοσις ἐν τῷ τόπῳ, ὅτι ἐνταῦθα κατ' ἀρχαιοτέρους χρόνους συνέβη μάχη μεταξὺ τῶν κατοίκων τοῦ Πηλίου καὶ ἐξώθεν ἐπελθόντων ἐπιδρομῶν· ἀλλὰ πότε συνέβη ἡ μάχη αὕτη καὶ τίνες οἱ ἐπιδρομεῖς δὲν δυνάμεθα νᾶ γνωρίζομεν. Διηγοῦνται ὁμως οἱ ἐν Λαρίτση Τοῦρκοι, ὅτι μετὰ τὴν ὑπ' αὐτῶν κατάληψιν τῆς Θεσσαλικῆς πεδιάδος ἀγᾶς τις διάσημος μετέβαινε διὰ τοῦ Πελασγικοῦ κόλπου εἰς Μέκκην πρὸς προσκύνησιν, ἐκεῖθεν δὲ ἰδὼν τὰ ἐντὸς τῶν δασῶν τοῦ Πηλίου κείμενα χωρία, διε-

νοήθη ὅπως ἐν τῇ ἐπανόδῳ του κατακτήσῃ αὐτά· καὶ δὴ ἐπανελθὼν μετὰ ἰσχυρὰς δυνάμει· ἐκ τῆς Ἀσίας τὰ ὑπέταξε μετὰ μάχην συγκροτηθεῖσαν ἴσως ἐν τῇ προκειμένη θέσει. Δύο δὲ ὥρας βορειοδυτικώτερον τοῦ Νισχωρίου κεῖται τὸ τερπνότατον χωρίον αἱ *Μηλιαί*, ἀριθμοῦν περί τὰς 350 οἰκογενεῖας· πρωτεύουσα τοῦ δήμου Μηλεῶν ἀποτελουμένη ἐξ αὐτοῦ καὶ τῶν χωρίων Πινακατῶν, Βυζιτσης καὶ Πρόπαν. Πέραν τῶν Μηλεῶν ἀρχεῖται τὸ Πήλιον καὶ ὑψοῦται εἰς τὰς ὑψηλότερας αὐτοῦ κορυφάς· ἐνταῦθεν δὲ ἀρχονται καὶ ῥωμαντικαὶ τοποθεσίαι αἱ περατηρούμεναι κατὰ τὴν δυτικὴν πλευρὰν τοῦ ὄρους· χεῖμαρροι ἐρίγδουποι χωρίζουσι τὰ ἀπὸ τῶν Μηλεῶν πρὸς δυσμὰς κείμενα χωρία, ἅτινα κείμενα ὑπὸ τὰς ὑψηλοτάτας κορυφάς τοῦ ὄρους φαίνονται ὡσεὶ ἐπικρεμάμενα ἐπὶ τῆς ἀθύσου. Οἱ κάτοικοι τῶν Μηλιῶν εἶνε φιλομαθέστεροι ἢ οἱ τῶν μνημονευθέντων χωρίων, καὶ ἐκ τοῦ μέσου αὐτῶν ἐξῆλθον τρεῖς τῶν δικασμοτέρων πεπαιδευμένων τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους, οἱ συχνάκις ἤδη μνημονευθέντες Ἀνθιμὸς Γαζῆς, Γρηγόριος Κωνσταντάς καὶ Δαυιδὴλ Φιλιππίδης. Καὶ ὁ μὲν Ἀνθιμὸς Γαζῆς, συντάκτης τοῦ πασιγνώστου Ἑλληνικοῦ Λεξικοῦ καὶ πολλῶν ἄλλων διδακτικῶν βιβλίων, ἔλαθεν ἐνεργὸν μέρος εἰς τὴν ἐπακκτικαὴν τοῦ 1821, προσενεγκὼν σπουδαίας ὑπηρεσίας εἰς τὸν ἄγωνα καὶ ἀπεθανὼν τὸ 1828 ἐν Σύρῳ. Ὁ δὲ Δαυιδὴλ Φιλιππίδης, εὐρυτάτης καὶ περικλυτάτης μαθητικῆς ἀνῆρ, ἀπέθανε τὸ 1840 ἐν Ῥωμανίᾳ συγγραφεὺς καὶ τῆν ἱστορίαν τῆς χώρας ἐκείνης· ἐκτὸς ἄλλων συγγραμμάτων. Ὁ δὲ Κωνσταντάς, λαβὼν καὶ αὐτὸς σπουδαῖον μέρος εἰς τὸν ἱερόν τοῦ 1821 ἄγωνα, ἐπανῆλθε μετὰ τὸ τέλος αὐτοῦ εἰς τὴν φίλην πατρίδα, ἐνθα ἐγκατεβίωτε διδάσκων ἐν τῇ ὑπ' αὐτοῦ καὶ τοῦ Γαζῆ ἰδρυθείσῃ σχολῇ μέχρι τῆς τελευταίας αὐτοῦ, συμβάσης τὸ 1844. Ἐν δὲ τῷ κατὰ τὸ ὑψηλότατον μέρος τοῦ χωρίου πεδίῳ, ἐνθα κεῖται ἡ σχολή, σώζεται εἰσέτι ἡ ὄρυς ὑπὸ τὴν σκιάν τῆς ὁποίας ἀνεπαύετο ὁ γέρον μετὰ τὸ τέλος τῆς διδασκαλίας μερμηρίζων κατὰ φρένα τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς δούλης πατρίδος. Ὁ Κωνσταντάς μετέφρασεν ἐκ τοῦ Ἰταλικοῦ τὴν φιλοσοφίαν τοῦ Σουαβίου καὶ συνέγραψε μετὰ τοῦ Φιλιππίδου *Νεωτερικὴν Γεωγραφίαν*, τῆς ὁποίας μόνος ὁ πρῶτος τόμος ἐξεδόθη τὸ 1791 ἐν Βιέννῃ. Ἡ δὲ ὑπὸ τοῦ Κωνσταντά καὶ Γαζῆ ἰδρυθεῖσα βιβλιοθήκη ἐν Μηλικαῖς, διαρκεζομένη κατὰ καιροῦς ὑπὸ τε τῶν διδασκόντων καὶ τῶν ἰδιωτῶν, περιέχει τὴν σήμερον ὀλίγα τινὰ σιτόδροτα βιβλία, μετὰξὺ τῶν ὁποίων ὑπάρχουσι καὶ ἐκδόσεις τινές Ἑλλήνων συγγραφέων ὑπὸ Γερμανῶν. Τὰ κυριώτερα εἰσοδήματα τῶν Μηλεῶν εἶνε ἔλαιον, μετὰξκα καὶ ὀλίγοι ὀημητριακοὶ καρποί, τοὺς ὁποίους παράγουσιν αἱ μικρὰ περὶλαϊκὰ πεδιάδες τῶν Μηλεῶν *Μπούφα* καὶ *Ζερβόρια*, διαρροόμεναι ὑπὸ δμωνύμων ρευμάτων.

Καὶ τὸ μὲν ποτάμιον τῆς Μπούφας, ῥέον μετὰξὺ Μηλιῶν καὶ Νισχωρίου, δὲν ἔχει μὲν μεγάλην ἔκτασιν, καθότι τὸ ἀπὸ τῶν πηγῶν μέχρι τῶν ἐκβολῶν διάστημα δὲν ὑπερβαίνει τὴν μίαν ὥραν· μετὰ συχνὰς δμωὺς βρο-

χάς καταφέρει ὕδατα πλείονα τῶν λοιπῶν ἐπὶ τοῦ Πηλίου χειμάρρων, καθιστάμενον ἀδιάβατον διὰ τὸ βάθος τῆς κοίτης του. Οὐχὶ μακρὰν δὲ τῶν ἐκβολῶν τοῦ ποταμοῦ εἰς τὴν θάλασσαν λιμνάζουσι τὰ ὕδατα αὐτοῦ, καὶ ἐν αὐτοῖς εἰσέρχονται πολλοὶ θαλάσσιαι ἰχθῦς ἀλιευόμενοι ὑπὸ τῶν κατοίκων. Τὸ ποτάμιον τοῦτο ἔχει τὰς πηγὰς του οὐχὶ μακρὰν τῆς τοποθεσίας *Λυκομαγκάρου* ἔνθα ὑπὸ τὴν σκιὰν πλατάνων ἀναβλύζουσιν ἄφθονα καὶ διαυγῆ ὕδατα. Ὁ δὲ ἕτερος χειμάρρος ὁ τῆς Ζερβόχιας ῥέων πρὸς δυσμὰς τῶν Μηλεῶν εἶνε εἰς τῶν μεγαλειτέρων χειμάρρων τῆς Μαγνησίας καὶ ἡ μὲν ὀρεινὴ αὐτοῦ κοίτη εἶνε, ὡς καὶ πάντων τῶν ἐπὶ τοῦ Πηλίου ῥευμάτων, βραχυτάτη περιβαλλομένη ὑπὸ λίαν ἀποτόμων καὶ κρημνωδῶν ὄχθων· τὰ δὲ ὕδατα αὐτοῦ κατὰ τὸν χειμῶνα καταφέρουσι μεγάλους ὄγκους βράχων, ὧν εἰς κολοσσαίων διαστάσεων κατεκυλίσθη τὸ 1810 μετὰ θορύβου καὶ κρότου ἐμβαλόντος εἰς φόβον τοὺς κατοίκους τῶν Μηλεῶν, καὶ ἐνεπάγη ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ ῥεύματος ὀλίγον τι κατωτέρω τῆς λιθίνης γεφύρας, ἣτις ἐπὶ τοῦ χειμάρρου ἄγει εἰς τὸ χωρίον· ἐν δὲ τῇ πεδιάδι ὁ ποταμὸς σκιαζόμενος ὑπὸ πλατάνων φέρει τὰ ὕδατά του εἰς τὴν θάλασσαν· παρὰ δὲ τὰς ἐκβολὰς αὐτοῦ ὑπάρχει ὀρμίσκος τις καλούμενος *Καλὰ νερά*, τὸ ἐπίνειον τῶν ἐπὶ τοῦ ὄρους κειμένων χωρίων Μηλεῶν, Βυζίτσης, Πινακτῶν καὶ Ἀγίου Γεωργίου. Ἐνταῦθα παρὰ τὴν θάλασσαν ἀναβλύζουσιν ἀλατοῦχα ὕδατα, ὧν χρῆσιν ποιοῦνται οἱ κάτοικοι τῆς Μαγνησίας καὶ συμπάσης τῆς Θεσσαλίας συνερχόμενοι ἀνά πᾶν ἔτος τὴν 15 Αὐγούστου. Πέντε λεπτὰ μακρὰν τῆς παραλίας ἀνευρέθησαν πρὸ χρόνου δύο μαρμαρίνοι προτομαὶ ἀνδρῶν, οὓς ὁ Γαζής, ὅπως ἐντυπώσῃ εἰς τὴν μνήμη τῶν πατριωτῶν του τὰ δύο ἐνδοξότερα ὀνόματα τῆς ἑλληνικῆς ἀρχαιότητος, ἀπεκάλεσε, Πλάτωνα καὶ Σωκράτη· αἱ προτομαὶ αὗται κλαπεῖσαι ἀπεστάλησαν τὸ 1827 εἰς Σμύρνην, ἔνθα ἐπωλήθησαν. Ἡμίσειαν δὲ ὦραν ἀνατολικώτερον τῶν Καλῶν νερῶν ἐν τῇ κατὰ τὴν Μπούφαν Παλαισεκκλησιᾷ ἀνευρέθη πλάξ μετὰ συγκεκριμένης ἐπιγραφῆς, ἐν ἣ γίνεται λόγος περὶ πωλήσεως τῶν δορῶν τῶν ἱερείων ἐνώπιον τῶν ἀρχόντων παρόντος καὶ τοῦ ἱερέως τοῦ Ἀκραίου Διός. Ἐκ τῆς ἐπιγραφῆς ταύτης ὡς καὶ ἐξ ἄλλων κατωτέρω μνημονευθησομένων ἠδύνατό τις νὰ εἰκόσῃ ὅτι ὁ ῥηθεὶς ἱερεὺς ἐξήσκει εἶδός τι ἀρχιερατικῆς ἐπιρροῆς ἐπὶ τῶν Μαγνητικῶν πολιχνῶν. Ταῦτα δὲ ὡς καὶ τὰ μετὰ γενομένας ὑπὸ ἰδιώτου ἀνασκαφῆς παρὰ τὰ Καλὰ νερά ἀνευρεθέντα θεμέλια ἀρχαίου οἰκοδομήματος πείθουσιν, ὅτι ἐνταῦθ' ἔκειτο ἡ ἀρχαία Μαγνητικὴ πόλις *Μεθώνη*, διάφορος τῆς Μακεδονικῆς, μνημονευομένη ὑπὸ τοῦ Σκύλακος πρὸ τῶν Κορακῶν· ἀλλ' ἡ θέσις τῆς πόλεως ἔνευ ἀνασκαφῶν δὲν δύναται ἀκριβῶς νὰ ὀρισθῇ.

Ἡμίσειαν ὦραν βορειότερον τῶν Μηλεῶν κεῖται τὸ χωρίον *Βυζίτσα* καὶ ἐν τέταρτον τῆς ὥρας βορειότερον τούτου τὸ χωρίον *Πινακάτις*, κείμενα ἀμφότερα ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς ὀρεινῆς ὄχθης τοῦ μνημονευθέντος χειμάρρου τῆς Ζερβόχιας· κατοικεῖται δ' ἐκάτερον ὑπὸ 120—130 οἰκογενειῶν, κα-

ταγινόμενων εἰς τὴν καλλιέργειαν τῶν κτημάτων των, τῶν ὁποίων τὰ κυριώτερα εἰσοδήματα εἶνε ἔλαιον, μέταξα καὶ οἶνος.

Ἡμίτειχον ὄραν δυτικώτερον τῶν Πινακατῶν κεῖται τὸ χωρίον Ἅγιος Γεώργιος, κατοικοῦμενον ὑπὸ 450 οἰκογενειῶν, ἔχον ἐκτεταμένον ἔλαιῶνα καὶ παρχύον μετὰ τοῦ μίαν ὄραν δυτικώτερον κειμένου Ἁγίου Λαυρεντίου, τὸν καλλίτερον οἶνον τοῦ Πηλίου. Οἱ κάτοικοι τῶν χωρίων τούτων εἶνε φιλεργότατοι, διὸ καὶ ἱκανῶς εὐποροῦσι. Καὶ παρὰ μὲν τὸν Ἅγιον Γεώργιον κεῖται ἐν θέσει ἀπόπτω καὶ εὐαέρῳ ἢ λίαν προσοδοφόρος μονὴ τῶν Ταξιαρχῶν, ἐνθα προσέρχονται πολλοὶ ἀσθενεῖς ἐπικαλούμενοι τὴν βοήθειαν τῶν ἁγίων· ἐτι ὅμως πλείονες συρρέουσιν εἰς τὸν ἐν τῷ Ἁγίῳ Λαυρεντίῳ ναόν, τοῦ Νέου Ἀποστόλου, τοῦ μαρτυρήσαντος κατὰ τὸν παρελθόντα αἰῶνα ἐν Κωνσταντινουπόλει. Ἐνταῦθα ἡ συρροὴ τῶν ἀσθενῶν οὐ μόνον ἐκ τῶν Μαγνητικῶν χωρίων, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῆς λοιπῆς Θεσσαλίας, εἶνε μεγάλη. ἐκτὸς δὲ τῶν μνημονευθεισῶν ὑπάρχει παρὰ μὲν τὸν Ἅγιον Γεώργιον καὶ ἐτέρω μονὴ τοῦ Σωτῆρος, κειμένη ἐπὶ τινος βράχου ἀποτόμου ὑπερκειμένου τῆς παραλίας πεδιάδος τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, ἧτις, κατάφυτος ὑπὸ ἀμπέλων καὶ ἔλαιῶν, καλεῖται Γαροσία· ὑπὲρ δὲ τὸ χωρίον Ἅγιος Λαυρεντίος κεῖται ἀρχαία Βυζαντινὴ μονὴ εἰς μνήμην τοῦ Ἁγίου Λαυρεντίου, ἰδρυθεῖσα κατὰ τινα ἐν τινι λίθῳ σωζομένην ἐπιγραφὴν κατὰ τὸν 11ον μ. Χ. αἰῶνα. Καὶ ὑπὲρ μὲν τὸ χωρίον Ἅγιος Γεώργιος ὑψεῖται μία τῶν ὑψηλοτέρων κορυφῶν τοῦ Πηλίου Σριτσεραῦλι καλουμένη, ἧτις κωνοειδῶς ὑψουμένη περιβάλλεται πανταχόθεν ὑπὸ κρημνῶν καὶ εἶνε λίαν δυσανάβατος· κάτω δὲ τοῦ χωρίου ἐκτείνεται ἡ εὐφορώτατη καὶ μεγίστη παραλία πεδιάς τῆς Μαγνησίης, ἡ πεδιάς τῶν Λεωνίων, ἧτις, κειμένη μετὰ δύο σπουδαίων χειμάρρων τοῦ Πηλίου, τοῦ τῆς Κοιφάλας βέροντος μετὰ τὸ Ἅγιον Γεωργίου καὶ Ἁγίου Λαυρεντίου, καὶ τοῦ τῶν Λεωνίων κατερχομένου δυτικώτερον αὐτῶν, ἔχει πλάτος μὲν μετὰ τῶν ὄχθων τῶν δύο ποταμίων μίξ· καὶ ἡμίτειχος ὄρας, ἴσον δὲ σχεδὸν μῆκος ἀπὸ τῆς παραλίας μέχρι τῶν ὑπωρειῶν τοῦ ὄρους. Ἡ πεδιάς αὕτη μνημονεύεται ὑπὸ τοῦ Δικαιάρχου ἀποκαλούμενη μεγίστη καὶ Λασιωτάτη ρίζα τοῦ Πηλίου· φέρει δὲ τὸ σημερινὸν αὐτῆς ὄνομα ἀπὸ τοῦ 13ου αἰῶνος μ. Χ. ὡς ἐν τῇ ἱστορίᾳ εἶδομεν. Εἶνε δὲ αὕτη ὅ,τι περπνὸν καὶ χάριεν δύναται νὰ πλάσῃ ποιητικὴ φαντασί· χλοεροὶ λιμῶνες ἐπαλλάσσοντες μετὰ καταφύτων κήπων, ἐνθα ὑπὸ τὴν σκιὰν ποικιλωτάτων ὀπωροφόρων δένδρων ἠδέως κελαρύζει τὸ ὕδωρ τοῦ ῥύακος, καὶ ἐτι κατωτέρω τὸ γλαυκὸν καὶ ἤρεμον κῶμα τοῦ Πελασγικοῦ κόλπου, ὅπερ προσοχθίζον εἰς τὴν ἀμμώδη καὶ ὀμαλὴν παρχλίαν διαρρυγνύεται μετὰ γλυκυτάτου φλοίσθου, καὶ ταῦτα πάντα ἐπισκιαζόμενα ὑπὸ τῶν ὑψηλοτάτων κορυφῶν τοῦ Πηλίου, ἰδοὺ τὰ καθιστῶντα τὴν πεδιάδα ταύτην χαριεστάτην κειμένη δὲ ὑπὸ τὴν σκέπην τῶν ψυχρῶν ἀνέμων, σπυρίως καλύπτεται τὸν χειμῶνα ὑπὸ χιόνος, διὰ δὲ τὸ γλυκὺ τοῦ κλίματος εἰ καρποὶ γίνονται ἐνταῦθα πρωϊμώτερον, ἢ κατὰ τὰ λοιπὰ χωρία

τοῦ Πηλίου. Καὶ πρὶν μὲν ἡ πεδιάς αὕτη ἀνῆκε κατὰ τὸ πλεῖστον εἰς τοὺς Τούρκους ἤδη δὲ μικρὸν καὶ κατ' ὀλίγον περιῆλθεν εἰς τὴν κυριότητα τῶν Ἑλλήνων κατοίκων, οἵτινες δὲν παύουσιν ἐν ἰδρωτι τοῦ προσώπου των καλύπτοντες μὲ ἐλαίας καὶ ἄλλα ὀπωροφόρα δένδρα τὰ πρὶν γυμνὰ μέρη. Ὀλίγα δὲ τουρκικὰ οἰκογένεια παραμένουσαι εἰσέτι ἐνταῦθα δὲν θὰ βραδύνωσι νὰ ἐξσλειφθῶσι, καταλείπουσαι ὡς μόνην ἀνάμνησιν τῆς ἐν τῷ τόπῳ ὑπάρξεως των πύργους τινὰς ὑψηλοῦς, ἀπὸ χρόνων ἤδη καταρρέον-
τας. Εἶνε δὲ τὰ Λεγώνια ἡ ἔδρα τοῦ ἄημου Νηλείας ἀποτελουμένου ἐξ αὐ-
τοῦ καὶ τῶν χωρίων Ἁγίου Γεωργίου, Ἁγίου Λαυρεντίου, Καραμπάσι, Δρακίας, καὶ τοῦ ἐπινοίου αὐτῆς Ἀγριῶς. Τὰ προΐοντα τῆς πεδιάδος τῶν Λε-
γωνίων εἶνε ἔλαιον, μέταξα, σῖτος, ἀραβόσιτος, αἶνος καὶ ποικιλώταται ὀπώραι. Σπανίως δὲ ἴσως ἀνευρίσκειται ἄλλη γῆ, ἐνθα ἡ μηλέα, ἡ κέρα-
σος καὶ ἡ κοκκυμηλέα καὶ ἄλλα κάρπιμα δένδρα τῶν ψυχρῶν κλιμάτων θάλλουσι καὶ καρποφοροῦσι ἐν τοῖς αὐτοῖς κήποις, ἐν αἷς διαχέουσι τὸ ἄρωμα αὐτῶν τὰ ἑσπεροειδῆ, καὶ φέρει τὸν καρπὸν αὐτῆς ἡ ροιά καὶ τὰ λοιπὰ δένδρα τῶν θερμῶν κλιμάτων.

Ἐκεῖ δὲ, ἐνθα ἡ πεδιάς μεταβαίνει εἰς τὰς ὑψηλας τοῦ ὄρους ἐπὶ θέ-
σεως ἀπόπτου καὶ καταρρέτου, εὐρὺ καὶ ὠραῖον οἰκοδόμημα ἐπιστέφει τὴν
χαρίεσσαν κοιλάδα, προσθέτον εἰς τὰς φυσικὰς καλλονὰς τὴν ἡμερότητα
καὶ τὴν εὐχαρίστησιν, ἣν διαχέει εἰς τὰ πέριξ ἡ νεωτέρα βιομηχανία· ἐνθα
οὐχὶ πρὸ μικροῦ ἐπεκράτει ἐρημία καὶ σιωπή, ἴδρυται ἀπὸ 15 ἤδη ἐτῶν
μέγα μεταξουργεῖον, ἐνῶ φιλέργου νεάνιδες τῶν περικειμένων χωρίων προ-
σπορίζονται διὰ τῆς ἐργασίας των τὰ πρὸς τὸ ζῆν. Ἄν δέ τις ἐπισκοπῶν
ἐνταῦθα κατιδῆ ἐν μὲν τῇ πεδιάδι τοὺς καταρρέοντας τουρκικοὺς πύργους,
ἐν αἷς πρὸ χρόνων ἄδει ἡ γλαυξ τὸ νυκτερινὸν ἄσμα τῆς, τοὺς δὲ παραμέ-
νοντας ἐνταῦθα Ὀθωμανοὺς κατοίκους ἐν ῥαθυμίᾳ καὶ ὀκνηρίᾳ διάγοντες
τὸν βίον ὑπὸ τὴν σκιάν τῶν πλατάνων καὶ παρὰ τὸ κελάρυσμα τῆς πηγῆς,
καὶ ἔπειτα στρέψας τοὺς ὀφθαλμοὺς ἴδῃ παρὰ τὸ πλευρὸν αὐτοῦ τὸ οἰκο-
δόμημα, ὅπερ ἀνήγειρε τὸ ἐπιχειρηματικὸν πνεῦμα καὶ ἡ δραστηριότης
τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς, οὗτος δύναται εὐκόλως νὰ ἐννοήτῃ τὸ μέλλον, ὅπερ
ἐπιφυλάττεται ἑκατέρᾳ. Εἴθε ἡ ὄρασις αὕτη τῆς νεωτέρας βιομηχανίας πα-
ρακινήσῃ τοὺς δυναμένους ἐκ τῶν πατριωτῶν μας εἰς ἴδρυσιν καὶ ἄλλων
βιομηχανικῶν καταστημάτων, τῶν ὁποίων ἡ ὑπαρξίς εἶνε τὸ ἀσφαλέστε-
ρον ὑποστήριγμα τοῦ φιλέργου Μαγνητικοῦ λαοῦ κατὰ τῆς ἐνδείας καὶ
τῆς πείνης.

Ἐπὸ τὸ οἰκοδόμημα τοῦτο ὑψοῦται λόφος *Νεβεστίκι* καλούμενος καὶ περι-
στεφόμενος ὑπὸ λειψάνων ἀρχαίου τείχους, ὅπερ μὴ παρουσιάζον οὐδαμῶς
τὴν χρῆσιν τῆς ἀσβέστου ἀνήκει εἰς τὴν ἀρχαίαν Ἑλληνικὴν ἐποχὴν ἐκεῖτο
δὲ ἐνταῦθα ἡ πολίχνη *Νηλεία*, ὡς βεβαιοῦται ἕκτινος χωρίου τοῦ Στραβῶ-
νος (9, 436). Ὁ κατὰ τοὺς βυζαντινοὺς ὁμοῦς χρόνους συνεικισμὸς τῆς
ἐρημωθείσης πολίχνης ἐγένετο μικρὸν τι ἀνωτέρω τῆς τοποθεσίας ταύτης,

ὡς δύναται τις νὰ εἰκάσῃ ἐκ τῶν βυζαντινῶν λειψάνων, ἅτινα παρατηροῦνται εἰς τὸ $\frac{1}{4}$ τῆς ὥρας ὑπερκείμενον χωρίον Παλαιόκαστρον, ὅπερ κατοικούμενον ὑπὸ 50 περίπου οἰκογενειῶν χωρίζεται διὰ τοῦ μνημονευθέντος ποταμοῦ τῆς Κουφάλας ἀπὸ τοῦ ἐπίσης μικροῦ χωρίου *Καρμπάσι*, ὅπερ, κείμενον ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς ὄχθης τοῦ ρεύματος ἐπὶ τινος λόφου, εἶνε κατάρρυτον καὶ κατάρυτον κείμενον δὲ τὸ χωρίον εἰς θέσιν κεντρικὴν πρὸς τε τὰ ἀνατολικὰ καὶ δυτικὰ χωρία τοῦ Πηλίου, ἦτο κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1821 ἡ εἶδρα τοῦ δικικοῦντος τὰ Βακούρια βοεβόδα, μετεκομισθεῖσα πρὸς καιρὸν ἐνταῦθα ἐκ Μακρυνίτης διὰ τὴν ἐκεῖ ἐπικρατοῦσαν κομματικὴν ἐξέψιν καὶ διαίρεσιν. Παρὰ τὸ *Καρμπάσι* ὑπάρχει ἑτέρα τις μικρὰ συνοικία *Στρόφυλος* καλουμένη. Αἱ παρὰ τὰ μνημονευθέντα χωρία ὄχθαι τοῦ ρεύματος εἶνε ῥωμαντικώταται, ἰδίως δὲ αἱ ἀνωφείρειαι τῆς δεξιᾶς ὄχθης, καλυπτόμεναι ὑπὸ πυκνοῦ πλατανεῶνος, εἶνε κατάσκιαι καὶ κατάρρυτοι· ἀλλὰ καὶ ἡ λεκάνη, ὅθεν ἀναδύζουσι τὰ ἐν τῷ ρεύματι καταρρέοντα ὕδατα, κειμένη μίαν ὥραν ὑπὲρ τὸ χωρίον Παλαιόκαστρον, ἡ καλουμένη *Κουφάλα*, εἶνε περίπυτος καθ' ἅπασαν τὴν Μαγνησίαν διὰ τὴν ὀροσερότητα καὶ ἀγρίαν αὐτῆς ὠραιότητα. Παρὰ τὴν πηγὴν τῶν ἀρθῶν καὶ διχυροστάτων αὐτῆς ὑδάτων, ὑπὸ τὴν σκιὰν μεγαλοπρεπῶν δένδρων, συχνάκις συνέρχονται τὸ θέρος οἱ κάτοικοι τῶν παρακειμένων χωρίων Ἀγ. Λαυρεντίου καὶ Ἀγ. Γεωργίου εἰς εὐωχίαν καὶ συμπόσιον.

Διὰ τοῦ ὁμωνύμου ρεύματος χωρίζεται ἡ πεδιάς τῶν Λεγωνίων ἀπὸ τὴν τῆς Ἀγριᾶς. Τὸ ρεῦμα τοῦτο, κατερχόμενον ἐκ τῶν ὑψίστων κορυφῶν τοῦ ὄρους, ῥεεῖ κατὰ τὸν ὀρεινὸν αὐτοῦ ῥοῦν περιβαλλόμενον ὑπὸ ἀποτομωτάτων ὄχθων, κεκαλυμμένων ὑπὸ πυκνοτάτου ὄσους ἐλαιῶν, ἐνῶ πλατάνοι σκιάζουσι τὰ μετὰ κρότου ἐν τῇ σκοπελώδει κοίτῃ τοῦ ποταμοῦ καταφερόμενα ὕδατα. Ὁ ποταμὸς οὗτος εἶνε κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ὁ ὑπὸ τοῦ Δικαιάρχου ἀναφερόμενος *Βρύχων*, οὗτινος τὸ ὄνομα παρεσθαρμένον κατὰ τι παραμένει εἰρητι ἐν τῷ τόπῳ, καθότι ἡ δεξιὰ πεδινή ὄχθη τοῦ ποταμοῦ καλεῖται ἐπὶ τινι ἔκτασι τὴν σήμερον *Βρυχιά*· ὄρυς δὲ τινες καὶ πρῖνοι περιβάλλοντες ἐρειπωμένον τινὰ ἐκεῖ κείμενον ναῖσκον κατέχουσιν ἴσως τὴν θέσιν τοῦ ἄλλου τῆς Πηλίας, ὅπερ κατὰ τὸν εἰρημένον συγγραφέα παραφρέων ὁ Βρύχων ἐξέβαλεν εἰς τὴν θάλασσαν (Δικ. ἀναγρ. Πηλίου).

Ἡ δὲ πεδιάς τῆς Ἀγριᾶς, ἔχουσα μῆκος μὲν μιᾶς μόλις ὥρας, πλάτος δὲ μέγιστον οὐχὶ ὑπὲρ τὴν ἡμίσειαν, διαρρέεται ὑπὸ τοῦ ρεύματος τοῦ Καλογήρου· εἶνε δὲ αὕτη πᾶσα κεκαλυμμένη ὑπὸ ἐλαιῶν καὶ κατὰ τὴν παραλίαν ὑπάρχει συνοικία τῶν χωρίων Δράκιαι καὶ Ἀγίου Λαυρεντίου, τῶν ὁποίων πολλοὶ τῶν κατοίκων διαχειμαζέουσιν ἐνταῦθα ἐν καιρῷ τῆς συλλογῆς τῶν ἐλαιῶν. Ἐν δὲ τῷ ὄρμῳ τῆς Ἀγριᾶς καταπλέουσι συνήθως πλοικάρια, ὅπως φορτώσωσιν, ἔλαιον, γεώμηλα καὶ ἄλλα προϊόντα· καὶ ἀρχαῖα μὲν λείψανα φρουρίου ἐν τῇ Ἀγριᾷ δὲν παρατηροῦνται, ἐν τινι δὲ ἐκεῖ

εὐρισκομένῳ ναίσκῳ ὑπάρχει ἐντετοιχισμένη πλάξ, ἐνθα ἀναγινώσκεται λίαν παρεφθαρμένη ἐπιγραφή, δι' ἧς ψηφίζονται τιμοὶ εἰς πολίτην τινὰ καὶ διατάσσεται ἡ ἀνακρίνωσις τοῦ ψηφίσματος εἰς τοὺς ἄρχοντας τῶν Καναίων καὶ ἡ ἀναγραφή αὐτοῦ εἰς τὴν ἱερὰν ἀγορὰν Δημητριάδος. Καὶ ἐνταῦθα παρὰ τὸ ὄνομα τοῦ στρατηγοῦ τοῦ ἔτους κεῖται τὸ τοῦ ἱερέως τοῦ Ἀκραιίου Διός· οἱ δὲ Καναῖοι, ἀνήκοντες εἰς τὴν Αἰολικὴν φυλὴν καὶ ὁμόφυλοι ἐπομένως ὄντες τῶν Μαγνητῶν, κατόικουν εἰς τὴν παραλίαν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, καταντικρὺ τῆς Μιτυλήνης. Ἡ πλάξ αὕτη κατὰ πᾶσαν πιθανότητα μετεκομίσθη ἐκ τῆς παρακειμένης Δημητριάδος, ἥτις κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους ἐθεωρεῖτο ἡ πρωτεύουσα τῶν Μαγνητικῶν πολιχνῶν.

Δύο ὥρας ὑπὲρ τὴν Ἀγριὰν κεῖται ἐντὸς μεγάλης διασφάγος τοῦ Πηλίου τὸ μνημονευθὲν χωρίον Δράκια, ὅπερ κείμενον ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς ὄχθης τοῦ ὄρεινου ῥοῦ τοῦ ποταμοῦ τῶν Λεχωνίων σκιάζεται ὑπὸ ποικιλωτάτων καρπίμων καὶ ἄλλων δένδρων καὶ διαρρέεται ὑπὸ ἀφθόνων ὑδάτων, ἀπεργαζομένων κάθυγρον τὸ κλίμα τοῦ χωρίου· κατοικεῖται δὲ ὑπὸ 500 περίπου οἰκογενειῶν, καταγινομένων εἰς τὴν καλλιέργειαν τῶν κτημάτων· πολλοὶ δὲ τῶν κατοίκων εἶνε ξυλουργοί. Τὰ εἰσοδήματα τοῦ χωρίου εἶνε ἔλαιον, μέταξα, μῆλα καὶ γεώμηλα. Ἡ καλλιέργεια τῶν τελευταίων, εἰσαχθεῖσα εἰς τὸ Πήλιον ἀπὸ τοῦ 1853, ἔλαβε μεγίστην ἐπίδοσιν εἰς τὰ χωρία Δράκια καὶ Ἄγιον Λαυρέντιον· καὶ ἀποβαίνει μὲν αὕτη προσοδοφόρος εἰς τοὺς κατοίκους, ἀλλ' ἔφερε καὶ φέρει τὴν ἀποφάλακρῶσιν τῶν ὑπερκειμένων τοῖς χωρίοις πλευρῶν τοῦ Πηλίου, θεωροῦνται δὲ καὶ οἱ εὐτολμότεροι καὶ γεννησιότεροι τῶν κατοίκων τοῦ Πηλίου. Παρὰ τὴν Δράκίαν ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ ποταμοῦ κεῖνται αἱ μοναὶ τῆς Παναγίας καὶ ἔτι δυτικώτερον ἡ τοῦ Σταυροῦ ἐντὸς κραταιᾶς βλαστήσεως, διαρρεομένης ὑπὸ τῶν διαυγῶν ναμάτων παρακειμένης πηγῆς, Μπορμπούλους καλουμένης, καὶ ἐν τῇ ὄρεινῇ κοίτῃ τοῦ ῥεύματος τοῦ Καλογήρου εἰς θέσιν ἀγρίαν καὶ ῥωμαντικὴν κεῖται ἡ μονὴ τῶν Ταξιάρχων. Αὗται ἀκμαζοῦσαι πρὶν, ἤδη καταρρέουσιν, ὡς αἱ πλεῖσται τῶν Θεσσαλικῶν μονῶν.

Ἡμίσειαν ὥραν δυτικώτερον τῆς Ἀγριᾶς παρὰ τὴν παραλίαν ὑψοῦται ὁ βραχέωδης λόφος τῆς Γερίτσας, ἐπὶ τοῦ ὁποῖου ἀνευρίσκομεν τὰ εῖρεπια τῆς ἀρχαίας Δημητριάδος. Ἡ πόλις αὕτη, κτισθεῖσα ὑπὸ Δημητρίου τοῦ Πολιορκητοῦ διὰ τοῦ συνεικισμοῦ τῶν πολιχνῶν τῆς Μαγνησίας, ἥτις τῆς Ἰωλκοῦ, τοῦ Ὀρμενίου, τῆς Νηλείας, τῆς Ὀλιζῶνος, τῶν Παγασῶν, τῆς Σιπιάδος, τῆς Ριζοῦντος καὶ λ., προήχθη τάχως εἰς μέγαν βαθμὸν ἰσχύος, χρησιμεύουσα ὡς ναύσταθμος καὶ βασιλεῖον ἐπὶ πολὺ τῆς βασιλεῦσι τῶν Μακεδόνων· ἐπεκράτει δέ, λέγει ὁ Στράβων (9, 436) καὶ τῶν Τεμπῶν καὶ τῶν ὄρων ἀμφεῖν, τοῦ τε Πηλίου καὶ τῆς Ὀσσης· νῦν δὲ συνέσταλται μὲν, τῶν δ' ἐν τῇ Μαγνησίᾳ πασῶν ὅμως διαφέρει. Τεταύτη δὲ εὖσα ἡ Δημητριάς ἐθεωρεῖτο μετὰ τῆς Κορίνθου καὶ τῆς Χαλκίδος ὡς μία τῶν ἐπικρατεῶν θέσεων πρὸς ἐπικράτησιν τῆς Ἑλλάδος, εἰὸ καὶ

πέδας τῆς Ἑλλάδος ἐκάλει αὐτάς ὁ Φίλιππος Γ'. (Στρ. 3, 428). Κειμένη ἐπὶ λόφου ὀχυρωτάτου ἐκ φύσεως καὶ ἐσπόζουσα εἰς τῶν εὐφορωτέρων πεδιάδων τοῦ Πηλίου, τῆς τῶν Λεχωνίων καὶ Ἀγριᾶς ἀφ' ἑνὸς καὶ τῆς τοῦ Βώλου ἀφ' ἑτέρου, ἦτο πραγματικῶς ὀχυρὰ καὶ πρὸς πᾶν ἐπιτηδεῖα. Valida et ad omnia opportuna, κατὰ Λίβιον (32, 23)· αὐτὴν δὲ ταύτην τὴν ἀρετὴν τῆς θέσεως κατανοήσας καὶ ὁ Δημήτριος ὁ πολιορκητής, ἐκτίσεν ἐνταῦθα τὴν ῥηθειῶσαν πόλιν, ἣτις ἀκμάσασα κατ' ἀρχὰς περιῆλθε κατόπιν εἰς ἀδοξίαν. Ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῆς Βυζαντινῆς ἐποχῆς ὑπῆρχεν ἡ πόλις μνημονευμένη ὑπὸ τῶν ἱστορικῶν τῆς ἐποχῆς ἐκείνης καὶ καλουμένη ἐπίστε ὑπ' αὐτῶν *Μήτρα*· ἐπὶ δὲ τῆς Τουρκοκρατίας ἠρημώθη ἡ πόλις, ἀποχωρησάντων τῶν κατοίκων εἰς τὰ ὑψηλότερα τοῦ ὄρους, ὅτε συνωκίζοντο τὰ ἐπὶ τοῦ Πηλίου χωρία. Λεῖψανα τῆς ἀρχαίας πόλεως, παρατηροῦνται σήμερον πολλά· καὶ πρῶτον μὲν ἀνευρίσκειται ὅλη ἡ συνέχεις τῶν τειχῶν, ποῦ μὲν ταπεινοτέρων, π.ῶ δὲ ὑψουμένων εἰς ὕψος 5—6 ποδῶν. Τὰ τεῖχη ταῦτα, ἐκτεινόμενα ἐπὶ μίαν ὥραν καὶ ἀκολουθοῦντα τὰς ἀνωμαλίας τοῦ ἐδάφους, περιβάλλουσι πεδιάδα τῆς ὁποίας κατὰ τὰ ΒΔ. ὑπέρεκειται λόφος, ἐφ' οὗ ἔκειτο ἡ ἀρχαία ἀκροπόλις, ἐπίσης περιβεβλημένη ὑπὸ τειχῶν, τῶν ὁποίων τὰ ἑρείπια καὶ μέχρι σήμερον σώζονται. Ἐνταῦθα παρατηρεῖται δεξιαμένη τετράγωνος καὶ πρὸς αὐτὴν λελαξευμένον ἐν τῷ βράχῳ φρέαρ, ἐν ᾧ κατὰ τὴν Παρασκευὴν τῆς Διακκινήσιμου ἀναβλύζει ἀγίασμα, ἐξ οὗ πίνουσιν οἱ ἐξ ἀπαντων τῶν μερῶν τῆς Μαγνησίας καὶ τινων τῆς Θεσσαλίας συνεργόμενοι ἐνταῦθα εἰς προσκύνησιν. εὐλαθεῖς· παρὰ δὲ τὴν δεξιαμένην παρατηροῦνται τὰ θεμέλια ἀρχαίου ναοῦ, ἐπὶ τῶν ἑρείπιων τοῦ ὁποίου ὑπῆρχε, φαίνεται, χριστιανικός τις ναὸς κατὰ τὸν Μεσχιῶνα· ὑπάρχουσι δὲ κατὰ τὴν μεσημβρινὴν συνέχειαν τῶν τειχῶν καὶ ἕτερα φρέατα χρησιμεύοντα ἴσως εἰς προμήθειαν τοῦ ὕδατος ἐπὶ τῆς ἀκροπόλεως. Κατὰ δὲ τὸ δυτικὸν μέρος ἡ τεχνητὴ ὀχύρωσις παύει καθισταμένη περιττὴ διὰ τὸ ἀπότομον τῶν βράχων, ἐπὶ τῶν ὑποίων παρατηροῦνται σημεῖα ἀρχαίων λατομιῶν πρὸς ἐξχγωγὴν τῶν λίθων εἰς οἰκοδομὴν τῶν τειχῶν. Τοιαῦτα λατομῖαι νεώτεροι παρατηροῦνται πολλὰ κατὰ τὰς ὑπωρεῖας τοῦ λόφου τῆς Γορίτσας, ἐνθα ἐξάγονται οἱ πρὸς οἰκοδομὴν τῶν οἰκιῶν τοῦ Βώλου λίθοι. Κάτω τῆς ἀκροπόλεως ἐκτείνεται ἡ πεδιάς ἐν ἣ ἔκειτο ἡ πόλις· πρὸς δὲ τὸ βόρειον αὐτῆς μέρος παρατηρεῖται ἡ κρηπίς ἀρχαίας πύλης καὶ ὠραῖον λιθόστρατον ἀρχαίας ὁδοῦ· ἐν δὲ τῇ πεδιάδι πολλὰ θεμέλια οἰκιῶν, μετὰ τῶν ὁποίων ἀναγνωρίζει τις τὴν διεύθυνσιν εἰς δύο ὁδῶν ἐκ βορρᾶ πρὸς μεσημβρίαν. Ὁ Λὴξ ἀνεῦρε τὸ μετὰ τῶν δύο ὁδῶν παραλλήλων διάστημα δεκαπέντε περίπου Ἀγγλικῶν ποδῶν, ὅπερ ἀποδεικνύει τὸ ὀλίγον βάθος τῶν οἰκιῶν τῆς πόλεως· τὸ δὲ πλάτος τῆς ὁδοῦ εἶνε στενόν, ὡς καὶ ἐν Πομπηίᾳ. ἀλλ' ἐλλείπεισιν ἐνταῦθα τὰ ἐκεῖ παρατηρούμενα πεζοδρόμια (Mez. ὡς ἀν.). Ἐν τῷ κέντρῳ τῆς πόλεως παρατηρεῖται κειλότης τις, ἐν ἣ λελαξευμένη ἐν τινὶ βράχῳ διατρέχει ὕδραγω-

γειον δύο ποδῶν πλάτους καὶ 7 βάρους· ἀνάλογος κατασκευὴ παρατηρεῖται καὶ ἐν Φαρσάλῳ· ὁ δὲ Λήκ (4. σ. λ. 376) παραβάλλει ἀμφοτέρω μετὰ τὸ ἐν Συρακούσαις ὑδραγωγεῖον, προσθέτων, ὅτι οἱ Ἕλληνες ἀντὶ τὰ ὑψώσωσιν ὡς οἱ Ῥωμαῖοι τοὺς ὑψηλοὺς καὶ μεγαλοπρεπεῖς ἐκείνους θόλους, τοὺς παρατηρουμένους καὶ σήμερον κατὰ τὴν Ῥωμαϊκὴν πεδιάδα, κατασκεύαζον τὸ ὑδραγωγεῖον των σκάπτοντες ἐντὸς βράχων ἢ ἐν ἐλλείψει τούτων κατασκευάζοντες ὀρθογώνιον τινα ὀχετὸν μετὰ τῆς ἀναγκαίας κλίσεως πρὸς καταφορὰν τοῦ ὕδατος, καὶ ἐννοεῖται μὲν, ὅτι διὰ τοῦ τρόπου τούτου δὲν ἠδύναντο τὰ φέρωσιν ὕδωρ ἐκ μεγάλων ἀποστάσεων, ἀλλὰ τὰ ἔργα ἀπῆλθον ὀλιγωτέραν ἐπιδιόρθωσιν καὶ ὑπέσχοντο γρονιωτέραν διάρκειαν. Ἐκτὸς τῶν τειχῶν ἴσταται εἰσέτι πύργος καταρρέων τουρκικῆς ἢ ἐνετικῆς ἐποχῆς, χρησιμεύων ἴτως πρὸς ἐπιτήρησιν τῶν ἀκτῶν. Αἱ δὲ πρὸς τὴν θάλασσαν ὑπάρχει τοῦ βράχου τῆς Γορίτσας ὑποσκαπτόμεναι ὑπὸ τῶν κυμάτων περυσιαζουσι πολλὰ σπήλαια, ἐξ ὧν τὸ δυτικώτερον καὶ μεγαλύτερον αὐτῶν εἶνε καθιερωμένον εἰς τὴν Παναγίαν, ἐνθα πολλοὶ συνέρχονται ἐκ τῶν χωρίων τοῦ Πηλίου τὴν 8ην Σεπτεμβρίου· παρὰ δὲ τὸ σπήλαιον ῥήγνυνται πηγὰὶ ἀλατούχων ὑδάτων.

Βορειοδυτικῶς τῆς Δημητριάδος ἐκτείνεται ἡ ὠραία περὶ τὴν πεδιάδα τοῦ Βώλου, ἣτις, διήκουσα ἀπὸ τῆς Γορίτσας μέχρι τῶν ἐκ τοῦ Πηλίου καθηκόντων λόφων, ἀποκλειόντων αὐτὴν ἀπὸ τῆς Θεσσαλικῆς πεδιάδος, ἔχει μῆκος μὲν μιᾶς καὶ ἡμισείας ὥρας, πλάτος δὲ ἀπὸ τῶν ἀκτῶν τοῦ Πελασγικοῦ κόλπου μέχρι τῶν ὑπάρχειν τοῦ Πηλίου μιᾶς μόνον ὥρας. Ἡ πεδιάς αὕτη διαρρέεται ὑπὸ τριῶν χειμάρρων 1) τοῦ Ἀναύρου, ὅστις κατερχόμενος παρὰ τὸ χωρίον Ἀλμεριὰ ἐκβάλλει εἰς τὴν θάλασσαν οὐχὶ μακρὰν τοῦ λόφου τῆς Γορίτσας. Ὁ χειμάρρος οὗτος ἀπὸ τινων ἐτῶν μετέβαλε κοίτην, ἐκβάλλων ἤδη διὰ τῆς πόλεως τοῦ Βώλου καὶ καταπλημμυρῶν τὰς ὁδοὺς αὐτῆς ἐν καιρῷ συχνῶν βροχῶν. Ἀλλ' ἤδη ῥυθμισθέντος τοῦ ρέθρου αὐτοῦ ἐπανῆλθεν ὁ ποταμὸς εἰς τὴν ἀρχαίαν αὐτοῦ κοίτην· 2) τοῦ Μεγάλου ρεύματος, καλουμένου οὕτω διὰ τὴν βραθεῖαν κοίτην του καὶ τὸ ἀπόκρημνον τῶν ὄχθων του. Κατερχόμενον τοῦτο μετὰξὺ Πορταρίας καὶ Μακρονίτσας ἐκ τῶν ὑψηλοτέρων κορυφῶν τοῦ ὄρους δέχεται παρὰ τὰ λεγόμενα Περιβόλια τὰ ὕδατα ἐτέρου ρεύματος, ὅπερ, πηγάζον $\frac{1}{4}$ τῆς ὥρας ὑπὲρ τὴν Πορταρίαν, διαιρεῖται εὐθὺς ἐκ τῶν πηγῶν του εἰς δύο κλάδους, ὧν ὁ εἰς ἀρδεύει τοὺς ἀγρούς τῆς Πορταρίας, Κατωχωρίου καὶ Βώλου, ὁ δὲ ἕτερος συμβάλλει μετὰ τοῦ Μεγάλου ρεύματος κατὰ τὴν μνημονευθεῖσαν θέσιν. Τὸ ἐκ τῆς συμβολῆς σχηματιζόμενον ποτάμιον, διαρρέον ἐπὶ μίαν ὥραν τὴν πεδιάδα γύναται εἰς τὴν θάλασσαν μετὰξὺ τῆς παλαιᾶς καὶ νέας πόλεως τοῦ Βώλου. Ὁ ἐκ τῆς Πορταρίας πηγάζων βραχίον τοῦ ποταμίου τούτου εἶνε ὁ Κρανσιδῶν τοῦ Δικαιάρχου, ὅστις ἤρδευε τοὺς ὑπὸ τὸ Πήλιον γεωργουμένους ἀγρούς· 3) ὑπὸ τοῦ Ξηριᾶ· ὁ χειμάρρος οὗτος ἀρχόμενος παρὰ τὴν θέσιν Γύφτοι ὑπὸ μίαν τῶν ὑψίστων ἀνατολικῶν κορυ-

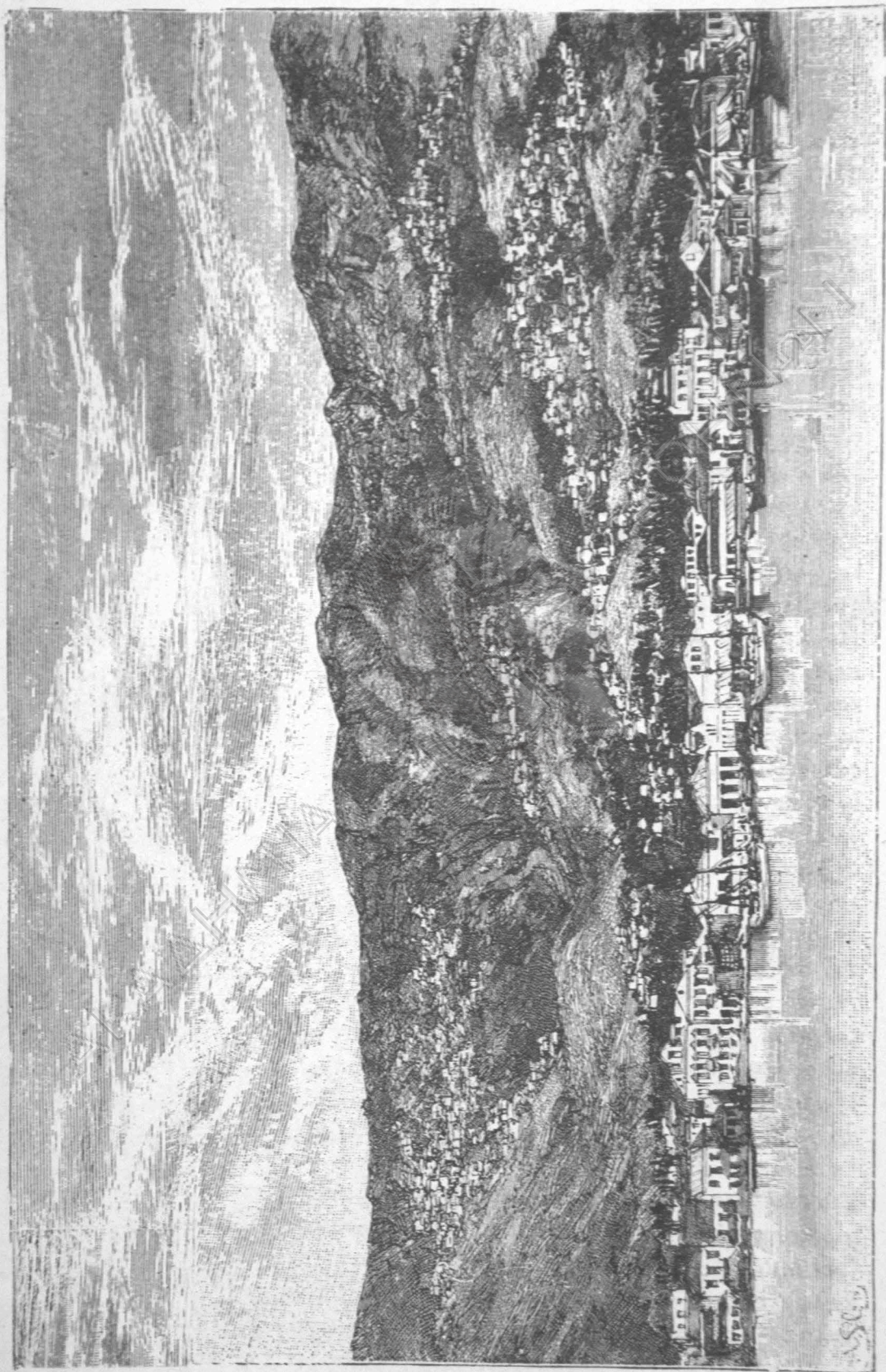
φῶν τοῦ Πηλίου ῥέει κατ' ἀρχάς ἐξ ἀνατολῶν πρὸς δυσμᾶς· παρά δὲ τὴν γέφυραν τῆς Κάρυκας ἀφανίζονται τὰ ὕδατα αὐτοῦ ἐντὸς φεβραῖας καταβόθρας, ὥστε ἡ κάτω τῆς θέσεως ταύτης κοίτη τοῦ ποταμοῦ, καὶ τοὶ πάντοτε βαθεῖα, φέρει μόνον ὕδατα μετὰ συνεχεῖς βροχὰς ἢ κατὰ τὴν τῆξιν ἀφθόνων χιόνων. Στρεφόμενος δὲ κατὰ τὴν θέσιν Λέστιανη πρὸς νότον κατέρχεται ὁ ποταμὸς εἰς τὴν πεδιάδα, ἐκβαλλων $\frac{1}{4}$ τῆς ὥρας δυτικώτερον τοῦ φρουρίου Βώλου. Ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ ποταμοῦ τούτου παρά τὴν Λέστιανην ἔκειτο μέχρι πρὸ μικροῦ ἐν τῷ μέσῳ προαιωνίων φυγῶν βυζαντινὸν κτίσμα ἡ μονὴ τῆς Σοφίαις. Ἐνταῦθα τὴν 16 Ἰανουαρίου 1878, 80 ἔβελονταί, ὀχυρωθέντες ὀπισθεν τῶν κορμῶν τῶν δένδρων καὶ πολεμήσαντες ἐπὶ δύο ἡμέρας κατὰ πολλαπλασίων ἐχθρῶν, ἀπεχώρησαν φονεύσαντες πολλοὺς τῶν ἐναντίων· οἱ δὲ Τούρκοι πρὸς ἐκδίκησιν εἰσελθόντες ἐνέπρησαν τὴν μονήν, ἀφ' οὗ ἀφήρσαν ὅτι πολυτίμον εἶχεν αὐτή.

ὑπὸ τοιούτων λειπὸν ποταμίων διαρρεσμένη ἡ κοιλὰς τοῦ Βώλου εἶνε κατὰ μὲν τὸ ἀνατολικὸν μέρος αὐτῆς καὶ παρά τὰς ὑψώσεις τοῦ Πηλίου κατάφυτος ὑπὸ ἐλαιῶν, κατὰ δὲ τὸ δυτικόν, καλουμένη Λάμια καὶ εὐσα σύνδενδρος κατὰ τοὺς πρότερον χρόνους, κατέστη διὰ τὴν διηνεκῆ ὑπὸ τῶν Ὀθωμανῶν τοῦ Βώλου ὑλοτομίαν γυμνή, ἐνέχουσα θάμνους τινὰς μόνον καὶ μονομερῆ δένδρα.

Ἐπὶ τῆς παραλίας τῆς πεδιάδος ταύτης ἐν τῷ μυχῷ τοῦ Πελασγικοῦ κόλπου καταντικρὺ τοῦ πορθμοῦ τῶν Τρικέρων κείται ἡ πόλις τοῦ Βώλου, συγκειμένη ἐκ τοῦ φρουρίου, Κάστρου νῦν λεγομένου, ἐκ τῶν ἐκτὸς τοῦ φρουρίου κειμένων Παλιῶν Μαγαλειῶν, καὶ ἐκ τῆς κατὰ μῆκος τῆς παραλίας ἐκτεινομένης νέας πόλεως τοῦ Βώλου. Καὶ τὸ μὲν φρούριον, κατοικούμενον μόνον ὑπὸ τουρκικῶν οἰκογενειῶν, εἶνε βυζαντινὸν κτίσμα μνημονευόμενον ὑπὸ τοῦ Καντακουζηνοῦ καὶ καλούμενον ὑπ' αὐτοῦ Γόλος, ὡς ἐν τῇ ἱστορίᾳ εἶδομεν· τὰ δὲ ἐκτὸς τοῦ φρουρίου κείμενα μικρὰ καὶ ἄσημα οἰκοδομήματα κατοικεῦντα ὑπ' Ἑλλήνων ἐμπόρων, εἴτινες κατεργόμενοι ἐκ τῶν χωρίων διαμένουσιν καθ' ἅπασαν τὴν ἐβδομάδα ἐνταῦθα μεταβαίνοντες τὴν Κυριακὴν εἰς τὰ χωρία τῶν. Ἐνταῦθα τελεῖται ἀνὰ πᾶσαν Τετάρτην καὶ Σάββατον ἐμπορικὴ πανήγυρις, ἐνθα συνέρχονται ἐκ τῆς Μαγνησίας καὶ Θεσσαλίας ἐν γένει πολλοὶ πρὸς συναλλαγὴν. Ἀλλὰ πρὸ τριῶν ἐτῶν τὸ φρούριον κατερρίφθη, αἱ δὲ ἐν αὐτῷ κατοικοῦσαι Τουρκικαὶ οἰκογενεαὶ ἐκτὸς ἐλαχίστων ἐξαιρέσεων ἀνεχώρησαν εἰς τὸ γείτον Ὀθωμανικὸν Κράτος. Ἐντεῦθεν δὲ ἐνηργεῖτο μέχρι πρὸ μικροῦ καὶ ἅπαν τὸ ἐμπόριον τῆς εἰσαγωγῆς καὶ ἐξαγωγῆς τῆς Θεσσαλίας ἄλλ' αὐξανομένης τῆς ἐμπορικῆς ἐπιμιξίας καὶ ἀποκαταστάσεως ἀτμοπλοικῆς συγκοινωνίας τοῦ Βώλου μετὰ τε τῆς Ἀνατολῆς καὶ τῆς Δύσεως ἤρξατο πρὸ 40 ἐτῶν συνοικιζομένη ἡ νέα πόλις τοῦ Βώλου· καίτοι δὲ παρεμβληθέντων πολλῶν κωλυμάτων εἰς τὴν πρόοδον καὶ αὐξήσιν αὐτῆς ὑπὸ τῆς Τουρκικῆς Κυβερνήσεως, δὲν ἐβράδυνεν ὅμως νὰ καταστῇ αὕτη μία τῶν σπουδαιοτέρων πό-

λεων τῆς Θεσσαλίας ἀριθμοῦσα ἤδη περὶ τὰς 2000 εὐκτίστους οἰκίας, ὧν τινες δύνανται νὰ κοσμήσωσιν εὐπρεπῶς τὰς ὁδοὺς πολλῶν μεγαλοπόλεων δὲν θὰ βραδύνη δὲ νὰ προαχθῇ ἔτι μᾶλλον ἢ πόλις αὕτη διηνεκῶς συνεικίζομένη ὑπὸ τε τῶν κατοίκων τῶν 24 χωρίων καὶ ὑπὸ πολλῶν ἀλλοδαπῶν ἐγκαθισταμένων πρὸς ἐμπορίαν. Ἐνταῦθα ἐνεργεῖται σήμερον ὅλον τὸ ἐμπόριον τῆς τε εἰσαγωγῆς καὶ ἐξαγωγῆς τῆς Θεσσαλίας· μολονότι δὲ στατιστικὴ τις οἰαδῆποτε, ὅπως ἔχωσι σήμερον τὰ πράγματα ἀκριβῆς δὲν δύναται νὰ γίνη, κατὰ μέσον ὅμως ὅρον ὑπολογίζων δύναται νὰ ἀναβιδάσῃ τις τὸ ὀλικὸν ἐμπόριον τοῦ Βώλου εἰς 20,000,000 φρ. Ἡ πόλις τοῦ Βώλου εἶνε ἡ πρωτεύουσα τοῦ δήμου Παγασῶν, ἔδρα τοῦ μητροπολίτου Δημητριάδος, ὅστις, φέρων τὸν τίτλον «Δημητριάδος, Ἁγίου καὶ Ζαχαροῦ, ὑπερτίμου καὶ ἐξάρχου Πελασγῶν», πειμαίνει πνευματικῶς τοὺς κατοίκους ἀπάντων τῶν χωρίων τοῦ Πηλίου καὶ τῆς Ὀσσης καὶ πολλῶν τῆς Πελασγιώτιδος· ἐδρεύουσι δὲ ἐν τῷ Βώλῳ καὶ οἱ πρόξενοι τῆς Ρωσσίας, Αὐστρίας, Ἀγγλίας, Γαλλίας, Ἰταλίας καὶ Τουρκίας. Ἀρχαῖα ἐν τῇ πόλει καὶ παρ' αὐτὴν δὲν ἀνευρίσκονται μόνον εἰς τὰ τεῖχη τοῦ ναοῦ τῆς πόλεως, τοῦ τιμωμένου εἰς μνήμην τοῦ Ἁγίου Νικολάου, ὑπάρχουσι ἐπιτύμβιοι λίθοι μετ' ἐπιγραφῶν μετεκομισθέντες ἐνταῦθα ἐκ τῶν ἐπὶ τῆς ἀντίπεραν ἀκτῆς τοῦ Πελασγικοῦ κόλπου κειμένων Παγασῶν. Ὁ πληθυσμὸς τῆς πόλεως εἶνε περὶ τὰς 11,000, ἐξ ὧν ὀλίγοι οἱ Ὀθωμανοὶ κατοικοῦντες ἐν τῷ φρουρίῳ καὶ 300 Ἰουδαῖοι συνωκισμένοι εἰς τὸ δυτικὸν μέρος τῆς νέας πόλεως· ὁ δὲ λοιπὸς πληθυσμὸς τῆς πόλεως εἶνε ἑλληνικὸς, ὅστις, καταγινόμενος μετὰ τῆς ἐξειδιασμένης εἰς τοὺς Ἕλληνας ἰκανότητος καὶ ἐπιμελείας εἰς τὸ ἐμπόριον, προήχθη εἰς ἰκανὴν εὐημερίαν, φροντίζων οὐ μόνον περὶ τῆς ὀλικῆς αὐτοῦ προόδου, ἀλλὰ καὶ περὶ τῆς διανοητικῆς ἀναπτύξεως.

Μίαν ὥραν ὑπὲρ τὴν πόλιν τοῦ Βώλου κεῖται ἐπὶ τῶν ποδῶν τοῦ Πηλίου τὸ χωρίον Βώλος, ὅπερ, ἐκτεινόμενον ἐπὶ μίαν ὥραν κατὰ μῆκος κεῖται μεταξὺ τοῦ μεγάλου ρεύματος καὶ τοῦ Ἀναύρου, καὶ εἶνε πρωτεύουσα τοῦ δήμου Ἰωλκοῦ, καὶ ἡ μὲν δυτικὴ αὐτοῦ ἄκρη, κειμένη ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ ρεύματος, καλεῖται Ἁγιος Ὀρούφριος· κάτωθεν δὲ αὐτοῦ ἐπὶ τῆς δεξιᾶς καὶ ἀριστερᾶς ὄχθης τοῦ ποταμοῦ κεῖνται εὐθαλέστατοι κῆποι, κατὰφυτοι ὑπὸ ὀπωροφόρων δένδρων, συκαμινεῶν καὶ αἰγείρων, ἐν τῷ μέσῳ τῶν ὑποῖων ὑψοῦνται πύργοι ὑψηλοί, ὡς εἰ ἐν τοῖς Λεχωνίαις, καταρρέοντες ἤδη καὶ αὐτοὶ ὑπέρεκειται δὲ τῶν Κήπων τὸ μέσον τοῦ χωρίου καλούμενον Ἀραχασιά, κείμενον δὲ ἐν τῷ μέσῳ ἐλαιῶν καὶ λοιπῶν δένδρων· ἀλλὰ κραταιότερα ἀναφαίνεται ἡ βλάστησις εἰς τὸ ἀνατολικώτερον μέρος τοῦ χωρίου τὸ ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ Ἀναύρου κείμενον καὶ καλούμενον Ἀλιημεριά ἢ Βλαχομαχαλάς. Ὑπέρεκειται δὲ ταύτης λόφος Ἐπισκοπὴ καλούμενος φέρων ἐπὶ τῆς κορυφῆς ναῖσκον τινὰ τῆς Ἁγίας Τριάδος. Ἐνταῦθα ὁ Λῆξ, βασιζόμενος ἐπὶ τινων ὀρθωγωνίων λίθων ἀνευρισκομένων ἐν τῷ τείχῳ τοῦ ναοῦ, τοποθετεῖ τὴν ἀκρόπολιν τῆς ἀρχαίας Ἰωλκοῦ προ-

Ο ΒΟΛΟΣ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΔΟΗΝΩΝ

σεπιλέγων ὅτι κατὰ τὴν ἀφήγησιν τῶν περιόικων πολλὰ μάρμαρα εὐρεθέντα κατὰ τὰς ὑπωρείας τοῦ λόφου μετεκομίσθησαν ἀλλαχοῦ· ἀλλὰ καὶ τύμβοι τινὲς ἀρχαῖοι καὶ ἀγγεῖα ἀνευρέθησαν ΒΑ. τοῦ λόφου τῆς ἐπισκοπῆς· σήμερον ὅμως δὲν παρατηρεῖται οὐδὲν ἔχνος τῆς ἀρχαίας πόλεως· οὐδὲ ὅμως παράξενον, ἂν πόλις κατεστραμμένη ἦεν ἐπὶ Στράβωνος δὲν ἐγκατέλειπεν οὐδὲν ἔχνος τῆς ὑπάρξεώς της ἐν τόπῳ μάλιστα, ἐνθα ἔκτοτε ἐκτίσθησαν καὶ κτιζονται πολλαὶ νεώτεραι οἰκοδομαί. Ἡ πόλις αὕτη, πρωτεύουσα τῶν Μινυῶν, ἤκμασε κατὰ τοὺς μυθολογικοὺς χρόνους, καὶ ἐντὸς τῶν τειχῶν αὐτῆς συνηθροίσθησαν οἱ τότε λογάδες τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους ἀπὸ τῶν περάτων τῆς Ἑλλάδος, ὅπως ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Ἰάσονος ἐκστρατεύσωσι εἰς ἀναζήτησιν τοῦ χρυσοῦ δέρατος· ἀλλὰ κατὰ τοὺς ἱστορικοὺς χρόνους ἦτο ἄσημος καὶ βραδύτερον κατελύθη διὰ τὰς στάσεις καὶ τυραννίδας κατὰ Στράβωνα· ὑπάρχουσα δὲ ἴσως μικρὰ καὶ ἄσημος κατὰ τὸν συνοικισμόν τῆς Δημητριάδος, ἠρεμώθη κατόπιν ὅλως, ὡς δύναται τις νὰ εἰκάσῃ ἐκ τινος χωρίου τοῦ Στράβωνος (9, 438)· ἐκαλεῖτο δὲ κατὰ Στράβωνα (19, 436) καὶ Λίβιον (44, 12) καὶ ἡ κάτω τῆς πόλεως παραλία Ἰωλκός· ἡ δὲ ἐπὶ τοῦ λόφου τῆς ἐπισκοπῆς τοποθέτησις τῆς πόλεως βεβαιοῦται ὑπὸ τοῦ Στράβωνος λέγοντος ἀπέρεκεται δὲ τῆς Δημητριάδος ἐπτὰ σταδίους τῆς θαλάσσης Ἰωλκός. Ἐν δὲ τῷ αἰγιαλῷ αὐτῆς ἐτελεῖτο κατὰ Στράβωνα ἡ Ἰουλαϊκὴ πανήγυρις· καὶ τινες μὲν τῶν ὑπομνηματιστῶν συνταυτίζουσι ταύτην μετὰ τῆς Ἀμφικτυονικῆς πανηγύρεως, τῆς τελουμένης κατὰ τὸ στενὸν τῶν Θερμοπυλῶν, κείμενον ἑκατοντάδας σταδίων μακρὰν τῆς Μαγνητικῆς παραλίας· ἕτεροι δὲ προτείνουσι τὴν διορθωσιν εἰς Πελιακὴν, ἐννοοῦντες τὴν ὑπὸ τοῦ Ἀκάστου εἰς μνήμην τοῦ πατρὸς αὐτοῦ Πηλίου ἐγκυθιδρυθεῖσαν πανήγυριν· ἴσως δὲ διορθωτέον εἰς Πηλικκὴν, ἧτοι πανήγυριν, εἰς ἣν συνήρχοντο οἱ κάτκειοι ἀπασῶν τῶν ἐπὶ τοῦ Πηλίου κωμοπόλεων· οὐδὲ ὅμως δὲ παράξενον καὶ ἡ σήμερον παρὰ τὸν αἰγιαλὸν τῆς Ἰωλκοῦ ἐπὶ τοῦ λόφου τῆς Γορίτσας συμβαίνουσα κατὰ τὴν Παρασκευὴν τῆς διακαινησίμου πανήγυρις νὰ ἦνε συνέχεια τῆς ἐν τῇ ἀρχαιότητι παρὰ τὸν αὐτὸν τόπον τελουμένης.

Ἡμῖσειαν ὄραν ὑπὲρ τὸν Βῶλον κεῖται τὸ χωρίον *Σταγιάται*, κατοικούμενον ὑπὸ 120 περίπου οἰκογενειῶν, ἐξασκουσῶν μὲν κατ' ἀρχαιοτέρους χρόνους βιομηχανίαν τινὰ βυμβακερῶν ὑφασμάτων, ἥδη δὲ ἐνασχολουμένων εἰς τὴν καλλιέργειαν τῶν κτημάτων, τῶν ὁποίων τὸ εἰσόδημα εἶνε ἔλαιον, σῖνος καὶ μέταξα.

Ἡμῖσειαν δὲ ὄραν ὑπὲρ τὸ μνημονευθὲν χωρίον κεῖται ἡ χαριεστάτη κωμόπολις *Πορταρία*. Ἄλλοτε, ὅτε ἔλειπεν ἡ διὰ θαλάσσης συγκοινωνία ἦτον αὕτη τὸ ἐμπορεῖον ἀπάντων τῶν χωρίων τοῦ Πηλίου· ἀνά πασαν δὲ Πέμπτην ἐτελεῖτο ἐμπορικὴ πανήγυρις, ἐν ἣ συνήρχοντο οὐ μόνον ἐκ τοῦ Πηλίου, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῆς Ἠπείρου καὶ Μακεδονίας πολλοὶ πρὸς συναλλαγὴν. Βραδύτερον δὲ, ὅτε ἐγνώσθη εἰς τὸ ἐξωτερικὸν ὁ λιμὴν τοῦ Βῶλου,

οὐκ ἀκόμοι τῆς Πορταρίας κατῆλλον ἐκ τῶν πρώτων ἐκεῖ καὶ διὰ τῆς νοσημοσύνης καὶ φιλεργίας των προήχθησαν εἰς ἰκανὸν βαθμὸν εὐημερίας. Στερούμενοι δὲ ἐπαρκῶν κτημάτων ἐπεδόθησαν ἐνωρὶς καὶ εἰς τὴν βιομηχανίαν, καὶ οὐχὶ εὐτελὲς ἦτο τὸ κατ' ἔτος ἐν τῷ χωρίῳ εἰσαγόμενον χρηματικὸν ποσὸν ἐκ τῆς κατασκευῆς τῶν μεταξωτῶν γαϊτανίων. Ἀλλὰ δυστυχῶς ἀπὸ τινων ἐτῶν ἡ χρῆσις αὐτῶν περιορίσθη καὶ ἡ ἐν τῷ χωρίῳ ἐπικρατοῦσα βιομηχανικὴ κίνησις ἐξηλείφθη καὶ μετ' αὐτῆς καὶ ἡ εὐημερία αὐτοῦ, καθότι καὶ εἰ εὐπορώτεροι τῶν κατοίκων συνωκίσθησαν εἰς τὴν νέαν πόλιν τοῦ Βόλου. Ἡ πρὶν ἀκμάζουσα Πορταρία κατέστη ἡδὴ ἄσημος, μὴ διατηροῦσα ἐκ τῆς προτέρας αὐτῆς λάμψεως ἢ τὰς ὠραίας οἰκοδομάς, αἵτινες ἐν εὐτυχεστέροις χρόνοις ἀνηγέρθησαν ἐνταῦθα, καὶ τὴν περπνοτάτην φύσιν, ἣτις αἰωνίως τὴν περιβάλλει. Κειμένη ἐπὶ τινος ἀνωφεροῦς ὄροπέδου ὑπὸ τὴν ὑψίστην κορυφὴν τοῦ Πηλίου, διαρρέεται ὑπὸ τῶν διαχυγῶν ὑδάτων τοῦ $\frac{1}{4}$ τῆς ὥρας ὑπὲρ τὸ χωρίον παρὰ τὴν θέσιν *Marra* ἀναβλύζοντος Κραυσίνδωνος. Ἐκεῖ ὑπὸ τὴν σκιάν τοῦ πυκνοῦ πλατανῶνος καὶ παρὰ τὸ κελάρυσμα τῆς ἀναβλύζουσης πηγῆς συνήρχοντο ἐν εὐτυχεστέροις ἡμέραις εἰ κατοικοί, ἀπολαμβάνοντες ἀμερίμνως τὴν καλλοπὴν τῆς γλυκυτάτης αὐτῶν πατρίδος. Ἦνε δὲ ἡ Πορταρία πρωτεύουσα τοῦ δήμου Ὁρμινίου συγκαίμενου ἐξ αὐτῆς καὶ τοῦ Κατηχωρίου. Πέντε λεπτά ὑπὲρ τὴν πηγὴν κεῖται ἡ μονὴ τοῦ Προδρόμου, ἣτις, κατὰ τι χρυσόβουλον, εὑρεθὲν ἐν τῇ Ταυριανῇ βιβλιοθήκῃ, ἦτο κατ' ἀρχὰς μὲν γυναικεία, ἔπειτα δὲ, ἀνακτισθεῖσα ὑπὸ τῆς Ἀννης Παλαιολογίνης Κομνηνῆς μετεβλήθη εἰς ἀνδρικήν (1272). Ἐπεκαλεῖτο δὲ ἡ μονὴ Νέα Πέτρα καὶ μετόχια αὐτῆς ἦσαν ὁ ναὸς τῆς Παναγίας ὁ καὶ τῆς Πορταρίας ἐπιλεγόμενος, καὶ ὁ τοῦ Ἁγίου Νικολάου, ὅστις καλεῖται τοῦ Παλιροπάτου. Καὶ ὁ μὲν πρῶτος, μικρὸς καὶ σκοτεινός, σώζεται εἰσέτι ἐν τῷ χωρίῳ, ὁ δὲ παρ' αὐτὸν κείμενος ὁ τοῦ Ἁγίου Νικολάου ἀνεκτίσθη ἐκ βάθρων πρὸ 25 ἐτῶν. Εἰς τὰ τεῖχη αὐτοῦ παρατηροῦνται ἀνάγλυφα δύο, ἐξ ὧν τὸ ἐν παριστᾷ ἄνδρα κωπηλατοῦντα, ἴσως τὸν Χάρωνα, τὸ δὲ δεύτερον γυναῖκα ἰσταμένην ποδήρη χιτῶνα φέρουσαν ταῦτα δὲ καὶ ἀρχαῖοι τινὲς τύμβοι ἀνευρεθέντες παρὰ τὴν θέσιν ἀλῶνι, ὡς καὶ χωρίον τι τοῦ Στράβωνος (9, 438), μὲ πείθουσι, ὅπως τοποθετήσω ἐνταῦθα τὴν ἀρχαίαν κώμην Ὁρμίνιον, ἣτις, κειμένη ὑπὸ τὸ Πήλιον πρὸς τὸν Παγασητικὸν κόλπον, ἀπέχουσα δὲ σταδίους 27 τῆς Δημητριάδος καὶ 20 τῆς ἐν τῷ μέσῳ τῆς ὁδοῦ κειμένης Ἰωλκοῦ, κατεῖχεν ἀναμφιλέκτως τὴν θέσιν τῆς Πορταρίας· ἀλλ' ὁ Στράβων συνταυτίζων τὴν κώμην Ὁρμίνιον μετὰ τοῦ Ἀρμενίου, τοῦ κειμένου κατὰ τὴν ῥητὴν μαρτυρίαν αὐτοῦ μετὰ τῶν Φερῶν καὶ Λαρίσσης ἐπὶ τῇ Βοίβῃ (11, 53), προσεπιλέγει εἰς τὰ περὶ Ὁρμινίου « Ἀνάγκη δὲ καὶ τὴν Βοίβηδα εἶνε πλησίον, ἐπειδὴ καὶ ἡ Βοίβη τῶν περιουκίδων ἦν τῆς Δημητριάδος καὶ αὐτὸ τὸ Ὁρμίνιον ». Ἐκ τῆς περικοπῆς ταύτης καταφαίνεται, ὅτι ὁ Στράβων δὲν ἦτο αὐτόπτης τῶν μερῶν, τὰ ὁποῖα περιέγραψεν, οὐδεμίαν

δὲ ἀνάγκη ὑπάρχει, ἂν ἡ Βοίβη εὐρισκομένη πρὸς δυσμὰς τῆς Δημητριάδος ἔκειτο ἐπὶ τῇ Βοιβηίδι, ὅπως καὶ πᾶσαι αἱ λοιπαὶ περιεικίδες, αἱ πρὸς βορρᾶν καὶ ἀνατολὰς εὐρισκόμεναι, νὰ κῆνται ἐπὶ τῆς αὐτῆς λίνης. Ἐπειτα, πῶς ἦτο δυνατόν πόλις κειμένη μεταξὺ Φερῶν καὶ Λαρίσσης νὰ κῆται συγχρόνως καὶ ὑπὸ τὸ Πήλιον, ἀπέχουσα 20 μόνον σταδίους τῆς Ἰωλκοῦ. Τὴν εἰρημένην σύγκυσιν τῶν δύο πόλεων μὴ συνιῶν ὁ Mezières καὶ προσπαθῶν νὰ συμβιβάσῃ τὰ ἀσυμβίβαστα τοποθετεῖ τὸ Ὀρμίνιον ἐπὶ τοῦ ὑπὲρ τὴν Κάπουρναν λόφου, ὅστις ἀπέχει τῆς Δημητριάδος ὑπὲρ τὰ 100 στάδια καίτοι δὲ μεταξὺ Φερῶν καὶ Λαρίσσης. Ἄλλ' οὐ μόνον μετὰ τοῦ Ἀρμενίου, ἀλλὰ καὶ μετὰ τοῦ Ὀμηρικοῦ Ὀρμενίου συγχίζει ὁ Στράβων τὸ Ὀρμίνιον, λίαν ἀτόπως κατ' ἐμέ' καθότι, ἂν τὸ Ὀμηρικὸν Ὀρμίνιον ἔκειτο παρὰ τὴν Ἰωλκόν, ὄφειλον εἰ κάτοικοι αὐτοῦ νὰ τεθῶσιν ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Εὐμήλου, ὑφ' ὃν ἐτάσσοντο καὶ εἰ κάτοικοι τῆς Ἰωλκοῦ, καὶ οὐχὶ μετὰ τῶν κατοίκων τοῦ Τιτανίου καὶ Ἀστερίου καὶ τῶν νεμομένων τὰς ὄχθας τῆς Ὑπερείας κρήνης ὑπὸ τὸν Εὐρύπυλον. Ἐπειδὴ δὲ τὸ Τιτάνιον καὶ Ἀστέριον ἔκειντο εἰς τὴν Θεσσαλιώτιδα (Στρ. 9. 435), ἐκεῖ ὄφειλομεν νὰ ζητήσωμεν καὶ τὰ ἐρείπια τοῦ Ὀρμενίου, ὡς καὶ τὴν παραρρέουσαν Ὑπέρειαν κρήνην, ἣτις εἶνε ὅλως διάφορος τῆς διὰ τῶν Φερῶν ῥεούσης ὁμωνύμου, καθότι ἄλλως συνταυτίζοντες ἐκείνην μετὰ ταύτην θὰ περιεπίπτομεν εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ Στράβωνος σημειουμένην ἀτοπίαν τοῦ νὰ κατατᾶξωμεν τοὺς κατοίκους τῶν Φερῶν, οἵτινες κατὰ τὴν συνταυτίσιν ταύτην ἔν ἠδύνατο νὰ ὦσι διάφοροι τῶν νεμομένων τὰς ὄχθας τῆς Ὑπερείας, ὑπὸ τε τὸν Εὐμήλον καὶ τὸν Εὐρύπυλον. Τὴν ἀτοπίαν ταύτην παρατηρεῖ μὲν ὁ Στράβων (9. 439), ἔν προσπαθεῖ ὅμως παραδόξως νὰ ἐπανορθώσῃ, ἐνῶ ἐγνώριζε καὶ τὴν ἐν τῇ Θεσσαλιώτιδι ῥέουσαν δευτέραν Ὑπέρειαν, ἣτις καὶ σήμερον θαψιλῶς ῥέει ἐκ τῶν ὑπωρειῶν λόφου τινός, φέροντος τὰ ἐρείπια Κυκλωπειῶν τειχῶν (Στρ. 9. 432). Πιστεύω ἐκ τῶν εἰρημένων νὰ ἀπεδείχθη ἐπαρκῶς ὁ χωρισμὸς τῶν εἰρημένων πόλεων, τῶν ὁποίων ἡ συνταυτίσις φέρει εἰς τὰς μνημονευθείσας ἀτοπίας.

Κάτωθεν τῆς Πορταρίας χωριζόμενον ἀπ' αὐτῆς διὰ μικροῦ ρεύματος κεῖται τὸ χωρίον Κατωγῶρι κατάρρυτον καὶ κατάφυτον κατοικούμενον ὑπὸ 150 οἰκογενειῶν, τῶν ὁποίων ἡ κυριώτερα ἐνασχόλησις εἶνε ἡ καλλιέργεια τῶν κτημάτων συνισταμένη εἰς ἐλαίας καὶ ἀμπέλους.

Ἡμίσειαν δὲ ὥραν δυτικώτερον τῆς Πορταρίας χωριζόμενον ἀπ' αὐτῆς διὰ τοῦ Μεγάλου ρεύματος κεῖται τὸ μέγιστον πάντων τῶν χωρίων Πηλίου ἢ Μακρονίτσα, ἣτις κειμένη παρὰ τὴν δεξιὰν ὄχθην τοῦ ρεύματος, ἐκτείνεται ἀπὸ τῶν κορυφῶν σχεδὸν τοῦ Πηλίου μέχρι τῶν ὑπωρειῶν αὐτοῦ ἐπὶ μίαν ὥραν ὁδὸς δὲ λίαν ἀνάντης παραλλήλως βίνουσα τοῦ ρεύματος ἄγει ἐκ τῶν κατωτέρω οἰκιῶν τοῦ χωρίου, αἵτινες ἀποτελοῦσι καὶ ἴδιον συνοικισμὸν καλούμενον Κοικουράβα, εἰς τὰς ἐπὶ τῶν ἀνωτέρω πλευρῶν τοῦ ὄρους κειμένας, διαιροῦσα τὸ χωρίον εἰς ἀνατολικὸν καὶ δυτικὸν

μέρος. Καὶ τὸ μὲν ἀνατολικὸν κείμενον παρὰ τὸ βεῦμα εἶνε κατὰφυτον καὶ κατάρρυτον, ξηρὸν δὲ καὶ ἄδενδρον τὸ πρὸς δυσμὰς, ἐπισκιαζόμενον ὑπὸ τοῦ ὑπερκειμένου βράχου τοῦ Σαρακηνοῦ. Ἐν τῷ μέσῳ τοῦ χωρίου καί-
 ται ἡ ἀγορά, ἔνθα ὑπὸ τὴν σκιάν μεγάλων πλατάνων μαρμαρόκτιστος κρήνη προχέει ἄφθονον ὕδωρ. Αἱ οἰκίαι τοῦ χωρίου εἶνε πᾶσαι σχεδὸν διώροφοι, καθότι διὰ τὴν κατωφέρειαν τοῦ ἐδάφους, ἐνῶ ἡ πρὸς τὸν Πε-
 λασγικὸν κόλπον ἐστραμμένη πλευρὰ εἶνε ὑψηλή, ἡ πρὸς τὸ Πήλιον εἶνε ὄλως ταπεινὴ καθισταμένη εὐεπιβάτος ἐκ τῆς ὁδοῦ· ἀριθμεῖ δὲ ἡ κωμόπο-
 λιν περὶ τὰς 6,000 κατοίκων, οἵτινες, ἐκτὸς τῆς καλλιεργείας τῶν κτη-
 μάτων, μετέρχονται καὶ τέχνας τινάς, ὧν ἡ μᾶλλον ἐπασχολοῦσα πλείο-
 νας χεῖρας εἶνε ἡ βυρσοδεψικὴ· ἡ δὲ πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1821 ἀκμάζουσα βιομηχανία τῶν ἀλατζάδων, ἥτις παρεῖχε τὰ μέσα τοῦ ζῆν
 εἰς τοὺς πλείστους τῶν κατοίκων τῆς κωμοπόλεως, ἐξέλιπε πρὸ καιροῦ.
 Ἡ Μακρυνίτσα ἦτο ἄλλοτε ἡ πρωτεύουσα τῶν βακουφίων, καὶ ὡς τοιαύ-
 την ἐξήσκει ἐπιρροὴν τινα ἐπὶ τῶν λοιπῶν χωρίων. Νῦν δὲ εἶνε πρωτεύουσα
 τοῦ δήμου Μακρυνίτσης συνισταμένου ἐξ αὐτῆς, τῶν Σταγιατῶν, καὶ
 τῶ συνοικισμῶν Μελισσάδικα, Κοϊάτια, Κακάβιον, Διμίνης καὶ Παλιου-
 ρίου αἵτινες πρὶν ἐκκαλοῦντο Καλύβια τῆς Μακρυνίτσης. Ἀρχαῖα λείψανα
 περὶ τὴν Μακρυνίτσαν δὲν παρατηροῦνται μόνον ἐν τῷ ναῷ τῆς Παναγίας,
 τῷ ἰδρυθέντι ὑπὸ τῆς οἰκογενείας τῶν Μελισσηῶν τὸ 1272 μ. Χ. κατὰ τι
 χρυσοβουλον εὑρεθὲν ἐν τῇ Ταυριαῇ βιβλιοθήκῃ ὑπάρχει ἐντετοιχισμένη
 πλάξ, ἐν ἣ ἀναγινώσκεται ψήφισμα, δι' οὗ ἡ πόλις τῆς Δημητριάδος ψη-
 φίζει τιμὰς διὰ τὴν ἀρετὴν καὶ τὴν καλοκάγαθίαν εἰς τὸν ἱερέα τοῦ ναοῦ
 τοῦ Σαράπιδος Κρίτωνα Κρίτωνος καὶ ὀρίζει νὰ ἀναρτηθῇ ἡ εἰκὼν αὐτοῦ εἰς
 τὸ ἐπιφανέστατον τοῦ Σεραπηείου. Ἄν λοιπὸν ἡ πλάξ αὕτη εὑρέθη ἐν τῷ
 τόπῳ, τότε ὀφείλομεν νὰ παραδεχθῶμεν κείμενον ἐνταῦθα ναὸν τοῦ Σαρά-
 πιδος, θεότητος Αἰγυπτιακῆς, ἧς ἡ λατρεία εἰσῆχθη εἰς τὴν Ἑλλάδα
 κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Αὐγούστου.

Πρὸς δυσμὰς τῆς Μακρυνίτσης ὑπέρεκειται αὐτῆς ὁ μνημονευθεὶς βράχος
 τοῦ Σαρακηνοῦ, ὅστις, καλυπτόμενος πρὸ οὐχὶ μακρῶν χρόνων ὑπὸ πυ-
 κνῶν θάμνων, κατέστη σήμερον ἄδενδρος καὶ φαλακρός, παριστῶν ἀντί-
 θεσιν καταφανῆ πρὸς τὴν περιβάλλουσαν αὐτὸν ἀθάλαῃ καὶ χλοερὰν φύσιν.
 Ἀλλὰ στερηθεὶς τῶν φυσικῶν καλλοιῶν ἐπέπρωτο ὁ βράχος οὕτως νὰ κο-
 σμηθῇ τὴν 6ην Φεβρουαρίου 1878 ὑπὸ ἀμαράντων δαφνῶν τῆς ἐλευθερίας
 καὶ τὸ ἄχαρι καὶ τεφροειδὲς αὐτοῦ χρῶμα νὰ μεταβληθῇ εἰς ὄρατον πορ-
 φυροῦν ὑπὸ τοῦ αἵματος τῶν ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας πεσόντων μαρτύρων.
 Ἐνταῦθα κατὰ τὴν ῥηθεῖσαν ἀξιομνημόνευτον ἡμέραν εἰ κάτοικοι τῆς
 Μακρυνίτσης, μαχόμενοι ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας τῶν μετὰ τῶν ἐκ τῶν λοιπῶν
 χωρίων τοῦ Πηλίου καὶ τῆς Ἑλλάδος ἐθελοντῶν, ὀλίγοι πρὸς πολλοὺς καὶ
 ἀγύμναστοι πρὸς γεγυμνασμένους, δι' ἐνδεκαῶρου κρατερᾶς μάχης ἔσωσαν
 τὸ χωρίον αὐτῶν ἀπὸ βεβαίαν καταστροφῆν αἰ ἐρήμωσιν, καταδειξάντες

διὰ τῆς ἡρωϊκῆς ἀντιστάσεώς των, ὅτι ὁ φόβος καὶ ἡ δειλία δὲν ἐμφωλεύουσιν εἰς τὰ στήθη τὰ θερμινόμενα ὑπὸ τοῦ ἱεροῦ τῆς ἐλευθερίας πυρός.

Ἡ πεδιάς τοῦ Βώλου χωρίζεται, ὡς ἀνωτέρω ἐλέχθη, διὰ σειρᾶς φαλακρῶν καὶ ἀμόρφων λόφων ἀπὸ τῆς Θεσσαλικῆς πεδιάδος. Ἐπὶ τῶν λόφων τούτων κεῖνται μικρά τινας συνεικίαι, ἐξαρτώμεναι πρὶν ἐκ τῆς Μακρονίτισης, ἥτις ἐκ καταστάσει ἀνεξάρτητοι εἶνε ἐξ αὐταὶ τὸ Παλιοῦρι, ἡ Ντιμίτη, τὰ Μελισσάδικα καὶ ὁ Κάκκαβος, κατεικόμεναι ὑπὸ γεωργῶν, καλλιεργούντων τὰς πέριξ πεδιάδας εἰς ἐξ τὸ Παλιοῦρι συλλέγεται καὶ μέλι ἀρίστης ποιότητος.

Δύο δὲ ὄρας βορειοδυτικῶς τοῦ Κακκάβου ἐπὶ τῶν αὐτῶν λόφων κεῖται τὸ χωρίον Κάπουρα, κατεικόμενον ὑπὸ 100 περίπου οἰκογενειῶν, αἵτινες καλλιεργῶσι τὰ περὶ τὸ χωρίον μέρη. Τινὲς δὲ τῶν κατοίκων μετακομίζουσι ἐκ τῆς Θεσσαλικῆς πεδιάδος σίτον καὶ κριθὴν εἰς τὴν ἀγορὰν τῆς Μακρονίτισης καὶ Πορταρίας. Ὑπὲρ τὸ χωρίον ὑψοῦται λόφος, περιστεφόμενος ὑπὸ ἐρείπιων ἐλληνικοῦ τείχους, ἐν τῷ μέσῳ τοῦ ὁπίου ὑπάρχει χριστιανικὸς τις ναῖσκος ἴσως ἐπὶ τῆς θέσεως ἀρχαιότερου ἐλληνικοῦ. Παρὰ τὸν ναὸν κεῖται ἄγαλμα κεκοσμημένον τοῦς πῦλας καὶ τὴν κεφαλὴν καὶ παριστῶν ἄνδρα φέροντα μακρὴν ἰμάτιον, καὶ διὰ μὲν τῆς δεξιᾶς χειρὸς κρατοῦντα αὐτὸ ἐπὶ τοῦ στήθους, διὰ δὲ τῆς ἀριστερᾶς ἀνυψοῦντα τὸ ἄκρον αὐτοῦ ἐπὶ τῆς πλευρᾶς. Καὶ ὁ μὲν Λημ τοποθετεῖ ἐνταῦθα λίαν ὀρθῶς κατ' ἐμὲ τὰς Γλαφιδάς, ὧν εἰ κάτοικοι συνεξστρατεύσαν μετὰ τῶν τῆς Βοιθῆς ὑπὸ τὸν Εὐμηλον εἰς τὴν Τροίαν ὁ δὲ Mezières ἀτόπως, ὡς ἀνωτέρω εἶπον, τοποθετεῖ ἐνταῦθα τὸ Ὀρμίον. Δύο ὄρας ὑπὲρ τὴν Κάπουραν κεῖται ἐπὶ τοῦ Πηλίου ἐν τῷ μέσῳ πυκνοῦ δάσους τὸ μικρὸν χωρίον Κερασιά, κατεικόμενον ὑπὸ 80 περίπου οἰκογενειῶν, ἐνασχολουμένων εἰς τε τὴν γεωργίαν καὶ τὴν κτηνοτροφίαν τὸ δὲ ἐν αὐτῷ κατασκευαζόμενον βούτυρον εἶνε περιζήτητον καθ' ἅπαντα τὰ χωρία τοῦ Πηλίου.

Στενωπὸς λίαν ἀπότομος φέρει ἀπὸ τῆς Κάπουρας εἰς τὴν Βοιθηίδα λίμνην. Ἐνιαχοῦ δὲ φαίνονται λελαχθευμένα ἐν τῷ βράχῳ ἴχνη ἀρχαίας ὁδοῦ. Καὶ ἐπὶ μὲν τῆς ἀριστερᾶς ὄχθης τῆς λίμνης κεῖται ναὸς τοῦ Ἁγίου Νικολάου, ἐξ ἧς εὐρίσκονται σπόγγουλοι ῥαβδωτῶν κόνων ἐν τε τῷ τείχει τοῦ ναοῦ καὶ πέριξ αὐτοῦ, ἐξ οὗ τεκμαίρεται τις, ὅτι κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ἔκειτο ἐνταῦθα ἕτερος ἐλληνικὸς ναὸς. Πέραν δὲ τοῦ ναοῦ ἐπὶ βράχων ὑπερκειμένων τῆς λίμνης κεῖται τὸ χωρίον Καράλια, οὗτινες εἰ κάτοικοι καταγίνονται μὲν καὶ εἰς τὴν γεωργίαν καὶ τὴν κτηνοτροφίαν, ἀλλ' εἰ πλεῖστοι τούτων ἀσχολοῦνται εἰς τὴν ἐν τῇ λίμνῃ ἀλιείαν, τῆς ὁπίας τὸ προῖον ἀποστέλλεται καθ' ἅπαντα τὰ χωρία τῆς Θεσσαλίας. Πρὸς νότον τῶν Καναλίων εὐρίσκονται τὰ ἐρείπια δύο ἀρχαίων φρουρίων, χωριζομένων ἀπ' ἀλλήλων διὰ στενῶν κοιλάδων, ἀποληγούτων εἰς τὴν λίμνην. Εἶνε δὲ τὰ Κανάλια ἔδρα τοῦ δήμου Βοιθῆς συνισταμένου ἐξ αὐτῶν καὶ ἐκ τῶν μνημονευθέντων χωρίων Κάπουρας καὶ Κεραιχῆς. Καὶ τὸ μὲν πρῶτον φρούριον κεῖται ἐπὶ

λόφου ἀποτόμου εὐθύς ἐκτός τοῦ χωρίου· εἶνε δὲ ἐκεῖνο μικρὸς περίβολος ἀσβεστόκτιστος. Ἐκ τινος δὲ σπηλαίου κατὰ τὰς ὑπωρείας τοῦ λόφου ἀναβλύζει πηγὴ, ἣτις καὶ κατὰ τὴν μεγάλην ἀνευθρίαν τοῦ 1851 δὲν ἀπεσβέσθη. Ἡ πηγὴ σκιάζεται ὑπὸ ὑψηλῶν δένδρων, κατερχομένων μέχρι τῆς πεδιάδος· πέραν δὲ ταύτης ἐπὶ λόφου κατερχομένου ἡρέμα μέχρι τῆς λίμνης ἀνευρίσκονται τὰ ἐρείπια ἀρχαίας ἑλληνικῆς ἀκροπόλεως τῆς παρὰ τὴν Βοιωτῖδα κειμένης Βοίβης, ἣτις μικρὰ καὶ ἄσημος κατ' ἀρχὰς οὖσα ἐξηλείφθη βραδύτερον, συνοικισθεῖσα εἰς τὴν Δημητριάδα. Τὰ ἐρείπια τῶν τειχῶν εἶνε παρεμφερῆ πρὸς τὰ τῶν Γλαφυρῶν καὶ φαίνονται ὄντα τῆς αὐτῆς ἀρχαιότητος· ἀρχαῖοι δὲ τινες σπόνδυλοι κίωνων καὶ ὀρθογώνιοι λίθοι, παρατηρούμενοι ἐν τῷ παρακειμένῳ ναῷ τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου φαίνονται ἀνήκοντες εἰς προὔπαρχοντα κατὰ τὰ μέρη ταῦτα ἀρχαῖον ἑλληνικὸν ναόν.

Οὐχὶ μακρὰν τῆς εἰρημένης ἀκροπόλεως ἐπὶ τῶν πλευρῶν βραχέως τινὸς ὑψώματος ἔκειτο μέχρι πρὸ μικροῦ περιεργόν τι οἰκοδόμημα, περιγραφέν ὑπὸ τε τοῦ Λήκ καὶ τοῦ Μεζιέρ. Καὶ τὸ μὲν σχῆμα αὐτοῦ ἦτο τετράγωνον, τὰ δὲ τείχη αὐτοῦ, συνιστάμενα ἐκ λίθων μεγάλων καὶ πλαγίως ἐπ' ἀλλήλων τεθειμένων, ἔφερον τὸν τύπον ἑλληνικῆς μᾶλλον ἀρχιτεκτονικῆς, καὶ τει ἀπεκλίνοντα πρὸς τὸν ἀρχαῖον πολύγωνον ἢ Πελασγικὸν τύπον. Τὸ ὕψος αὐτοῦ ἦτο μόλις ἐξ ποδῶν· ἢ δὲ εἰς τὴν εὐτικὴν πλευρὰν αὐτοῦ εὐρισκόμενη πύλη εἶχε πανταχοῦ τὰς αὐτὰς διαστάσεις, οὐχὶ εὐρυνομένη πρὸς τὰ κάτω, ὡς συμβαίνει εἰς τὰς πλείστας τῶν Δωρῶν πυλῶν. Καὶ ὁ μὲν Μεζιέρ, εὐρίσκων μεγάλην ὁμοιότητα τοῦ οἰκοδομήματος τούτου πρὸς τὸ ἐν Σπάρτῃ κενόταφρον τοῦ Λεωνίδου, παραδέχεται αὐτὸ ὡς ἡρώων τοῦ ἰδρυτοῦ τῆς Βοίβης· ἄλλοι δὲ, εὐρίσκοντες τὸ οἰκοδόμημα παρεμφερὲς πρὸς τὸν ἐπὶ τῆς Ὀχης τῆς Εἰβοίας εὐρισκόμενον πανάρχαιον ναόν παραδέχονται καὶ τοῦτο ὡς τοιοῦτον, ἀποδίδοντες αὐτῷ μεγάλην ἀρχαιότητα. Δυστυχῶς ὁμῶς ἀπὸ ἐπτὰ ἐτῶν ἡ περίεργος αὕτη οἰκοδομὴ δὲν ὑπάρχει πλέον, ἀλλ' οὔτε ὁ τόπος, ἐνθα ἔκειτο, ἀνεγνωρίζεται. Βέβηλοι χειρὲς ἀνθρακῶν, ὄνειρευομένων θησαυρῶν ὑπὸ τὰ ἐρείπια τοῦ ἀρχαίου κτιρίου, τὰ μὲν τείχη αὐτοῦ κατέρριψαν, τοὺς δὲ λίθους μετέβαλον εἰς ἀσβεστον καὶ τὰ θεμέλια ἀνέσκαψαν, ὅπως εὕρωσι τὸν κεκρυμμένον θησαυρόν. Δὲν εἶνε γὰρ δυστυχῶς ἡ μόνη καταστροφὴ ἀρχαίων μνημείων ἢ πρατηρουμένη κατὰ τὴν Θεσσαλίαν, ὡς ἐν οἰκείῳ τόπῳ θὰ εἶπω· διὸ καὶ ὀφείλουσιν οἱ κατὰ τὰ Θεσσαλικὰ χωρία δημοδιδάσκαλοι νὰ διδάξωσιν εἰς τοὺς παῖδας καὶ τοὺς γονεῖς αὐτῶν, ὅτι ὑπὸ τὰ ἐρείπια τῶν ἀρχαίων πόλειών μας δὲν κρύπτονται θησαυροί, ἀλλ' ὅτι πᾶς λίθος, πᾶς σπόνδυλος κίονος, πᾶσα ἐπιγραφὴ περιωζομένη ἐκ τῆς ἀρχαιότητος εἶνε κειμήλιον τιμαλφές, ἀδάμας πολύτιμος εἰς ἡμᾶς τοὺς ἀπογόνους τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων. Ἀλλὰ δυστυχῶς πικρὰ πείρα μὲ ἐδίδαξεν, ὅτι πολλοὶ τῶν δημοδιδασκάλων ἐν τοῖς Θεσσαλικαῖς χωρίοις ἔχουσι περὶ τῆς ἀρχαιότητος γνῶσιν οὐχὶ πολὺ ἀνωτέραν τῶν παιδῶν, τοὺς ὁποίους διδάσκουσι·

οὐ μόνον δὲ τοῦτο, ἀλλὰ καὶ οἱ ἐκ τῶν Πανεπιστημιακῶν βιβλίων ἐξελη-
θόντες λόγιοι λίαν ὀλιγώρως πρὸς τὰ ἀρχαῖα φέρονται· εἶνε δὲ λυπηρὸν οἱ
μὲν ξένοι, ἐγκυκλοεῖποντες τὸν ἐν ταῖς μεγαλοπόλεσι τῆς Εὐρώπης ἀνεστον
αὐτῶν βίον καὶ ὀκτανῶντες, ποσὰ οὐχὶ εὐκαταφρόνητα νὰ ἀποπλανῶνται
χιλιάδας μιλίων μακρὰν τῆς πατρίδος των, ὅπως ἀναζητήσωσι εἰς τὰς χα-
ράδρας τῶν ὁρέων μας τὰ λείψανα τῶν ἀρχαίων ἑλληνικῶν χρόνων· ἡμεῖς
δὲ οἱ ἀνὰ πᾶν βῆμα προεκτόπτοντες εἰς τι ἀρχαῖον λείψανον, ἡμεῖς, οἵτινες
χωρὶς νὰ ἐγκυκλοεῖψωμεν τὰς καθημερινὰς ἡμῶν ἀσχολίας, δυνάμεθα νὰ
ἐπιτεκνηθῶμεν καὶ νὰ ἐρευνησῶμεν τὰ περιτρωθέντα ἀρχαῖα μνημεῖα, ἡμεῖς,
τοὺς ὁποίους περιπεσόντας εἰς μακρὰν χειμερινὴν νάρκην, ἀνεκάλισεν εἰς τὸ
ζῆν ἢ ἐκ τῶν μετωπῶν τοῦ Παρθενῶνος καταπεμπομένη ζωογόνος αὐρα,
ἡμεῖς τέλος, τοὺς ὁποίους συνδέει μὲ τὴν ἀρχαιότητα οὐχὶ φιλομαθῆς τις
περιέργεια, ἀλλὰ δεσμός στενότερος καὶ ἐσωτερικώτερος, καθ' οἷον τὸ παρὸν
καὶ τὸν μέλλον ἡμῶν εἶνε ἀρρήκτως συνυφασμένα μετὰ τοῦ παρελθόντος,
νὰ δεικνύωμεν τοιαύτην ἀδικφορίαν καὶ τοιαύτην ἄγνοιαν πρὸς πᾶν ὅ,τι
δύναται νὰ συντελέσῃ εἰς γνῶσιν τοῦ βίου καὶ τῆς ἱστορίας τῶν προγόνων
μας· θὰ ἦτο δὲ ἀντικρὺ ἀπελπιστικὸν τοῦτο, ἂν δὲν ἦτο κατὰ μέγα ἀ-
πόρροια τῆς πλημμελοῦς ἐκπαιδεύσεως, ἢ μεταλαμβάνομεν ἐν τε ταῖς
πρώτοις καὶ ἀνωτέροις ἐκπαιδευτικαῖς καταστήμασι. Εἶνε δὲ πλεόν καιρός,
ὅπως οἱ προϊστάμενοι τῆς ἐκπαιδεύσεως τοῦ ἔθνους ἐγκυκλοεῖποντες τοὺς
λόγους καὶ τὰς ἀγορεύσεις, προβῶσιν εἰς τὰ ἔργα καὶ εἰς τὴν διόρθωσιν τῶν
καλῶς κειμένων, πρὶν ἢ ἡ λυμαινόμενη τὸν ὀργανισμὸν ἡμῶν φαγέδαινα
τοῦ ὑλισμοῦ καταστήσῃ ἄκαιρον καὶ βραδείαν πᾶσα ἐπανόρθωσιν.

Πρὸς δυσμὰς τῶν Καναλιῶν ἐκτείνεται μετὰξὺ τῆς λίμνης καὶ τῶν ὑπω-
ρειῶν τοῦ ὄρους στενὴ μακρὰ πεδιάς, ἣτις διαρρεομένη κατὰ τὸ δυτικὸν
αὐτῆς μέρος ὑπὸ τοῦ Ἀμύρου ἐκαλεῖτο παρὰ τοῖς ἀρχαίοις *Ἀμυρικὸν*
πεδίον· καὶ ἐπὶ μὲν τῶν ὑπερκειμένων πλευρῶν τοῦ Μαυροβουνίου (Πηλίου)
εὐρίσκομεν τὰ χωρία *Βιν. Λαρινή* καὶ *Κουκουράβα*, κατοικούμενον ἐκάτε-
ρον ὑπὸ 100 περίπου γεωργικῶν οἰκογενειῶν (οἱ πρόκριται τοῦ πρώτου αὐ-
τῶν ἐσφάγησαν παρασπόνδως ὑπὸ τῶν Τούρκων κατὰ τὴν τελευταίαν τοῦ
1878 ἐξέγερσιν τῶν Μαγνητῶν)· ἐν δὲ τῇ πεδιάδι ἀπαντῶμεν τὸ τουρκι-
κὸν χωρίον *Ἀληακλάρ* κατάφυτον καὶ κατοικούμενον ὑπὸ 60 περίπου
γεωργικῶν οἰκογενειῶν, καὶ ἐτι δυτικώτερον τὸ μικρὸν καὶ ἄσημον χωρίον
Καστρί. Ἐπί τινος δὲ λόφου ὑπερκειμένου τοῦ χωρίου εὐρίσκονται λείψανα
ἀρχαίου τείχους ἀσβεστοκτίστου καὶ ἐπέχοντα ὀρθογωνίους τινὰς λίθους
τῶν ἑλληνικῶν τειχῶν· κατὰ δὲ τοὺς πρόποδας τοῦ λόφου παρατηροῦνται
λίθοι βραδείας ἐν τῇ γῇ κεχωσμένοι, λείψανα ἀρχαίας ἑλληνικῆς ἐποχῆς, χρη-
σιμεύοντες εἰς ἀπόκρουσιν τῶν πλημμυρῶν τῆς λίμνης καὶ τὴν παρακώλυ-
σιν τῆς ἀναμίξεως τῶν ὑδάτων αὐτῆς μετὰ τῶν ἐκ τῶν ὑπωρειῶν τοῦ λό-
φου ἀναβλυζόντων ὁμοιοὶ λίθοι παρατηροῦνται καὶ ἐν τῷ παρακειμένῳ
χωρίῳ *Πλασιά*. Ὁ Λῆξ ἀνεῦρε καὶ ἐπιγραφὴν γνωστοποιεῖσταν τὸ ὄνομα τοῦ

κατασκευάσαντος τὴν παραλίμνιον ὁδὸν· ἀλλ' ἡ ἐνεπίγραφος πλάξ συντριβεῖσα ἴσως ἔκτοτε δὲν ἀνευρίσκεται πλέον. Καὶ ὁ μὲν Λήκ (4, 406), κατὰ πλάνην ἀτυγχώρητον ἀνδρὶ ἐπιτεκνηθέντι πᾶσαν τὴν Ἑλλάδα καὶ ἰδόντι πλεῖστα ἑλληνικὰ τεῖχη, θεωρεῖ τὰ σήμερον παρὰ τὸ Καστρί ἐρείπια ὡς λείψανα ἑλληνικῆς ἐποχῆς· θεωρῶν δὲ τοιαῦτα καὶ τὰ παρὰ τὰ χωρία Σκίτι καὶ Δαμάσι εὐρισκόμενα φέρεται εἰς τὴν ὅλως ἄτοπον ὑπόθεσιν, ὅτι εἰ Θεσσαλοὶ μόνοι μεταξὺ τῶν ἄλλων Ἑλλήνων εἶχον ἰδιαιτερον σύστημα οἰκοδομῆς τῶν τειχῶν μεταχειριζόμενοι τὴν ἄσβεστον. Φέρεται δὲ εἰς τὸ συμπέρασμα τοῦτο, καθότι θεωρεῖ ἀδύνατον, ὅτι ἡ Θεσσαλία κατὰ τοὺς Βυζαντινοὺς χρόνους ἦτο τόσον εὐπόρος καὶ πολυάνθρωπος, ὥστε νὰ ἔχη πόλεις τοιαύτης ἑκτασεως, εἴην περιβαλλουσι τὰ παρὰ τὸ Καστρί τεῖχη. Ἀλλ' ἂν ἐνέκυπτε καλλίτερον εἰς τὴν Βυζαντινὴν κατάστασιν τῆς Θεσσαλίας, θὰ ἀνεύρισκε πολλὰς ἀνθούσας καὶ πολυανθρώπους κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην Θεσσαλικῶς πόλεις, θὰ ἀνεύρισκε δὲ καὶ αὐτὸ τοῦτο τὸ Καστρί κατοικούμενον ἐπὶ τοῦ 14ου αἰῶνος καὶ μνημονευόμενον ὑπὸ τοῦ Κατακουζηνοῦ μετὰ τοῦ Λυκοστρωμίου καὶ τοῦ Γόλου· ἀλλ' οὐχ ἦττον εἰ ἐν τῷ τείχει ἀνευρισκόμενοι ὀρθογώνιοι λίθοι καὶ τὰ παρὰ τὴν λίμνην ἐρείπια πείθουσιν, ὅτι ἡ πόλις κατὰ τὴν ἀρχαίαν ἑλληνικὴν ἐποχὴν. Ἐκειτο δὲ ἐνταῦθα ὁ πολύβουτρος Ἀμυρος, κείμενος κατὰ τοὺς ὑπὸ τοῦ Στράβωνος διασωθέντας στίχους τοῦ Ἡσιόδου (9, 442) ἀντικρὺ τῶν Διδύμων Κολωνῶν, τῶν ὁποίων τὴν ἐν τῇ πεδιάδι τῆς Ἀγίης ἀντικρὺ τοῦ ὑπὲρ τὸ Καστρί λόφου ὑπάρχειν ἐπαρκῶς κατέδειξα ἐν τῇ χωρογραφίᾳ. Ὅτι δὲ ἡ πόλις Ἀμυρος ἦτο Μαγνητικὴ, καταφαίνεται ἐκ τινος ἐπιγραφῆς, ἔθι ἀναγινώσκεται: «Τῶδε τῷ στεφάνῳ στεφανοῦσι Μαγνητῶν εἰ Ἀμυρεῖς τοὺς ἐν ἵπποβοτοῖς τελευτήσαντας». (Arch. anz. N° 84 σ. 115).

Ἐν τέταρτον τῆς ὥρας ὑπὲρ τὸ χωρίον Πλασιὰ εἰσέρχεται τις εἰς τὴν πεδιάδα Ἀγίης, ἧτις, ἔχουσα δύο ὠρῶν πλάτος καὶ ἴσον μῆκος, παριστάνει κυκλωτέρῃ ἑκτασιν περιβαλλομένην πανταχόθεν ὑπὸ λόφων διαρροεμένη δὲ ὑπὸ ἀφθόνων ἐκ τῆς Ὀσσης κατερχομένων ὑδάτων, εἶνε εὐφοροτάτη, παράγουσα πολλὰ καὶ ποικίλα προϊόντα, ἧτοι μέταξαν, σίτον, κριθὴν, βῆμβικα, εἶνον κτλ. Καὶ τὴν μὲν συνταύτισιν τοῦ πεδίου τούτου μετὰ τοῦ ἀρχαίου Δωτίου κατέδειξα ἐν τῇ χωρογραφίᾳ, ἐνταῦθα δὲ σημειῶ μόνον, ὅτι ἐπὶ τοῦ παρὰ τὴν Δέσιανην λόφου ἐνός τῶν Διδύμων Κολωνῶν θέτει ἡ ἐν τῷ τόπῳ παρὰδοσις τὴν κάτεικιν μυθικοῦ τινος βασιλέως, ἧτις οὐδόλως παράξενον νὰ εἶνε ἀπήχησις τῆς κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ἐτέρας μυθικῆς παραδόσεως, καθ' ἣν ἐν τῇ Δακερμείᾳ πόλει, κειμένη ἐπὶ τῶν Διδύμων Κολωνῶν, κατόκει κατὰ τοὺς μυθολογικοὺς χρόνους ἡ νύμφη Κορωνίς ἡ τεκοῦσα τῷ Ἀπόλλωνι τὸν Ἀσκληπιόν (Πινδ. Πυθ. 111. 54).

Καὶ πρῶτον μὲν χωρίον, ὅπερ ἀπαντῶμεν εἰς τὴν πεδιάδα τῆς Ἀγίης πρὸς δυτικὰς, εἶνε ἡ Δέσιανη, κατοικουμένη ὑπὸ 100 περίπου γεωργικῶν οἰκογενειῶν. Παρὰ τὸ χωρίον τοῦτο ἐκτείνεται ἕλος παροχαιτευθὲν ἐν προ-

γενεσπέροις χρόνοις εἰς τὸν παραρρέοντα. Ἄμυρον, ἐπὶ δὲ τῶν ὄχθων του παρατηροῦνται εἰσέτι τὰ ἐρείπια μεγάρου, ὅπερ ἀνήγειρεν ἐνταῦθα ὁ Βελῆ πικσῆς. Πρὸς ἀνατολὰς τῆς Δέσιανης κεῖται τὸ χωρίον Δουγάρ, κατοικούμενον ὑπὸ 20 περίπου εἰκογενειῶν ἐν τῷ μέσῳ τερπνοτάτης φύσεως· καὶ ἔτι βορειότερον εἰς τὰς ὑπωρείας τῆς Ὀσσης κεῖται ἡ κωμόπολις Ἀγιά, πρωτεύουσα ὁμωνύμου ἐπαρχίας· κατοικουμένη ὑπὸ 600 περίπου εἰκογενειῶν, ὧν ἡ κυριώτερα ἀνασχόλησις εἶνε ἡ σκωληκτροφία· πρότερον δὲ ἐνεργεῖτο ἐνταῦθα ὑπὸ τῶν κατοίκων σπουδαία βιομηχανία κοκκίνων νημάτων παραμείνατα ἴσως ἐκ τῆς ἀρχαιότητος, καθ' ἣν ἦτο διάσημος ἡ purpura Meliropoa τῆς οὐγὶ μακρῶν τῆς Ἀγιάς κειμένης Μελιβοίας. Ἀλλὰ σήμερον ἡ βιομηχανία αὕτη ἐξέλιπεν· οἱ δὲ κάτοικοι ἀποζῶσι καλλιεργούντες τοὺς ἀγρούς, καὶ κατασκευάζοντες καὶ μεταζῶτα τινὰ ὑφάσματα φιλίλιὰ κλωύμενα· εἶνε δὲ οἱ κάτοικοι φιλομαθεῖς, μελίχιοι δὲ καὶ προσηνεῖς τοὺς τρόπους. Ἐκκλησιαστικῶς ὑπάγονται ὑπὸ τὸν μητροπολίτην τῆς Δημητριάδος. Ἐν Ἀγιά τελεῖται κατ' ἔτος ἐμπορικὴ πανήγυρις, ἀρχομένη τὴν 1ην Σεπτεμβρίου καὶ διαρκούσα ἑκταήμερον. Συνίσταται ἡ ἐπαρχία τῆς Ἀγιάς ἐκ τριῶν ὁμήων, α) τοῦ ὁμήου Δωτίου συνισταμένου ἐκ τῆς Ἀγιάς καὶ τῶν χωρίων Ἀθνατοῦ, Γερακάρι, Δέσιανη, Δουγάρ, Κάπιστα, Κερμελῆ, Μαρμαρῆσιον, Πλασιζ, Ποταμιζ, Ρέτσιανη, Νιθόλιανη, Σελίτσιανη, Σκίτη, Τσακίση, Τουρκεζῶρι καὶ Τσιούκσακη, β) ἐκ τοῦ ὁμήου Καρθαναίας συγκείμενον ἐκ τοῦ Κερκερειδίου, (πρωτ.) Ἀληφακλάρ, Βένετο, Βουλχαρινή, Καστρί, Κουκουραβλ, Πολυθέμερι καὶ Σκλήθρο, γ) τὸν ὁμήον Εἰρουμενῶν ἀποτελουμένου ἐκ τοῦ χωρίου Τσιαγιζζη (πρωτ.) καὶ Καρίτσας. Καὶ λείψανα μὲν ἀρχαίων τειχῶν εἰς παρατηροῦνται παρὰ τὴν Ἀγιάν, μίαν ὅμως ὄραν ὑπὲρ τὸ χωρίον ἀνευρίσκοντα ἐρείπια βυζαντινοῦ φρουρίου, ἐνθα κατὰ πάσαν πιθανότητα ἔκειτο τὸ ὑπὸ τοῦ Στεφάνου Βυζαντίου μνημονευόμενον Δώτιον ὁμώνυμον τῆς πεδιάδος. Εἰς δὲ τὰ τείχη τῶν ναῶν τοῦ Ἀγ. Ἀντωνίου καὶ τῆς Παταγίας παρατηροῦνται ἐπιτύμβιοι λίθοι ἐνεπιγραφῶν τῆς βυζαντινῆς ἐπαρχίας.

Ἐν τέταρτον μακρῶν τῆς Ἀγιάς κεῖται τὸ χωρίον Ρετοζάκη, κατοικούμενον ὑπὸ 150 ἑλληνικῶν εἰκογενειῶν, ὧν ἡ κυριώτερα ἀνασχόλησις εἶνε ἡ σκωληκτροφία. Καὶ παρὰ τὴν Ρετσιάνην κεῖται ἐν τῷ μέσῳ δασοὺς λεπτοκαρυῶν καὶ πλατάνων τὸ μικρὸν χωρίον Τουρκεζῶρι.

Πρὶν ἐγκαταλείψω τὴν πεδιάδα τῆς Ἀγιάς, μνημονεύω καὶ τὰ ὑπὲρ τὴν πεδιάδα ἐπὶ τῶν πλευρῶν τῆς Ὀσσης κείμενα χωρία, τὴν Νιθόλιανην, κατοικουμένην ὑπὸ 100 εἰκογενειῶν, καὶ τὴν ἔτι ὑψηλότερον ἐπὶ τοῦ ὄρους κειμένην Σιλιτσαίην, κατοικουμένην ὑπὸ 300 περίπου εἰκογενειῶν. Κείμενα ἀμφοτέρω ἐντὸς τερπνοτάτης φύσεως καὶ διακρεόμενα ὑπὸ διχυγῶν ὑδάτων, ἔχουσι θαυμασιωτάτην ἀποψιν ἐπὶ τε τῆς Θεσσαλικῆς πεδιάδος καὶ ἐπὶ τῆς καταντικρῆς πλευρᾶς τοῦ Πηλίου. Καταγίνονται δὲ οἱ κάτοικοι εἰς τε τὴν σκωληκτροφίαν καὶ εἰς τὴν κτηνοτροφίαν, καὶ τινες

τῶν κατοίκων τῆς Σελιτσιάνης μετέρχονται τὴν χαλκευτικὴν καὶ χρυσο-
χοικίην. Παρὰ τὴν Σελιτσιάνην κεῖνται καὶ δύο βυζαντινὰ μοναστήρια, τὸ
τοῦ Προδρόμου καὶ τὸ τῆς Παναχίας, ἅτινα εὐημεροῦντα πρότερον ἤδη
παρακμάζουσιν.

Ἐξερχόμενοι δὲ τῆς πεδιάδος τῆς Ἀγιᾶς διὰ τοῦ στενοῦ τοῦ Ἁγίου
Νικολάου τοῦ Φονιᾶ καὶ ἀκολουθοῦντες τὰς ὑπωρείας τῆς Ὀσσης, τὸ πρῶ-
τον χωρίον, ὅπερ ἀπαντῶμεν, εἶνε ἡ *Τσοῦκξιανη*, καὶ ἔτι περρωτέρω ἐντὸς
στενῆς κοιλάδος, τὸ κατάρρυτον καὶ κατάφυτον χωρίον *Μαρμάργιανη*. Τὸ
χωρίον τοῦτο ὀφείλει τὸ ὄνομά του εἰς τὰ πολλὰ ἀρχαῖα μαρμαρα, τὰ
ἐγκατεσπαρμένα ἐν αὐτῷ καὶ ἐν τοῖς πέριξ. Ἐκεῖτο δὲ ἐνταῦθα τὸ *Συ-
κούριον*, ὡς ἐπαρκῶς καταδείκνυται ἐκ τινος χωρίου τοῦ Τίτου Λιβίου
(42, 54), καθ' ὃ ἡ πόλις ἔκειτο ἐν ταῖς μεσημβριναῖς ὑπωρεῖαις τῆς Ὀσ-
σης ἐστραμμένη πρὸς τὸ Θεσσαλικὸν πεδίον καὶ ἔχουσα εἰς τὰ νῶτα τὴν
Μαγνησίαν καὶ Μακεδονίαν, περιβαλλομένη ὑπὸ τῆς τερπνῆς φύσεως, ἣτις
καὶ σήμερον περιβάλλει τὸ χωρίον, καὶ διαρρεομένη ὑπὸ τῶν ὑδάτων,
ἅτινα καὶ σήμερον ἀρδεύουσι τοὺς περὶ αὐτὸ ἀγρούς καὶ κινῶσι τοὺς ὑδρο-
μύλους· ἄπορον δὲ πῶς ὁ *Mezières* μετὰ τὸν σφάεστατον τοῦτον ὑπὸ τοῦ
Λιβίου προσδιορισμὸν τοποθετεῖ παρὰ τὴν *Μαρμάργιανην* τὴν *Θαυμακίην*.

Μετὰ τὴν *Μαρμάργιανην* ὑπερβάντες μικρὸν λόφον εἰτερχόμεθα εἰς τὴν
περίπυστον κοιλάδα τοῦ *Κισερλί*, ἧς τινος τὰ χωρία, κείμενα ἐν τῷ μέσῳ
εὐθαλῶν κήπων, παράγουσι ποικιλώτατα ὀπωρικά, ὧν διάσημοι κατὰ πᾶ-
σαν τὴν Θεσσαλίαν εἶνε αἱ στρυφαί. Ἡ κοιλάς αὕτη διαρρέεται ὑπὸ
τινος ἐκ τῆς Ὀσσης κατερχομένου ποταμίου εἶνε δὲ τὰ ἐν αὐτῇ χωρία τὰ
ἀκόλουθα: *Τόϊβας*, *Σαρλίχι*, *μεγάλον Κισερλί*, *μικρὸν Κισερλί*, *Χατοιόμ-
πασι*, *Μακρηχώσιον*, *Μπαλιση*, *Μπαξιλάρι* καὶ *Πουρνάρι* ἀποτελοῦντα
σήμερον τὸν Δῆμον Νέσσωνος ἀνήκοντα εἰς τὴν ἐπαρχίαν Λαρίσσης. Τὰ
χωρία ταῦτα κατοικοῦνται ἕκαστον ὑπὸ 30—40 περίπου οἰκογενειῶν, ἀσχολ-
ουμένων εἰς τὴν καλλιέργειαν τῆς εὐφόρου αὐτῶν γῆς. Εἰς τὸ μεγαλεί-
τερον δὲ καὶ σπουδαιότερον πάντων, τὸ μέγαλον *Κισερλί*, τελεῖται ἀνὰ πᾶσαν
Παρασκευὴν ἐμπορικὴ πανήγυρις. Ὑπὲρ δὲ τὸ χωρίον *Τόϊβας* ἐπὶ τοῦ ὄρους
Μοψίου ἀνευρίσκονται τὰ θεμέλια περιβόλου ἀρχαίων ἐλληνικῶν τειχῶν καὶ
οἰκιῶν, ὧν τὸ ἐμβαδὸν ἐν εἶνε μεγαλείτερον τῶν ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τῆς
Δημητριάδος παρατηρουμένων· κατὰ δὲ τοὺς πέριξ βράχους εὐρίσκονται
πλεῖσται λελαξευμένοι ἐν αὐτοῖς κλιότητες, ἐνθα ἐλατομοῦντο, φαίνεται,
κατὰ τὴν ἀρχαιότητα αἱ νεκρικαὶ λάρνακες τῶν Θεσσαλῶν. Ἐν τιμῇ δὲ
βαθείᾳ δεξαμενῇ, ἀνεσκαμμένη ἐν τῷ βράχῳ, ἀναβλύζει κατὰ τὴν ἡμέραν
τῆς Ἀναλύψεως ἀγίασμα, ὡς καὶ ἐν τῇ *Γορίτσα*, κατὰ τὸ λέγειν τῶν
περιοίκων· εἰς δὲ τὴν μεσημβρινὴν πλευρὰν τοῦ ὄρους ὑπάρχουσι λελαξευ-
μένοιαι πολλαὶ βαθμίδες πρὸς εὐχερῆ καθόδον τῶν ἐπὶ τοῦ ὄρους κατοικούν-
των. Τὰ λείψανα ταῦτα, ἅτινα οἶδεις τῶν μέχρι τοῦδε ἐπισκεψαμένων
τὴν Θεσσαλίαν περιέγραψεν, ἀνήκουσι κατὰ πᾶσαν πιθανότητα εἰς τὴν

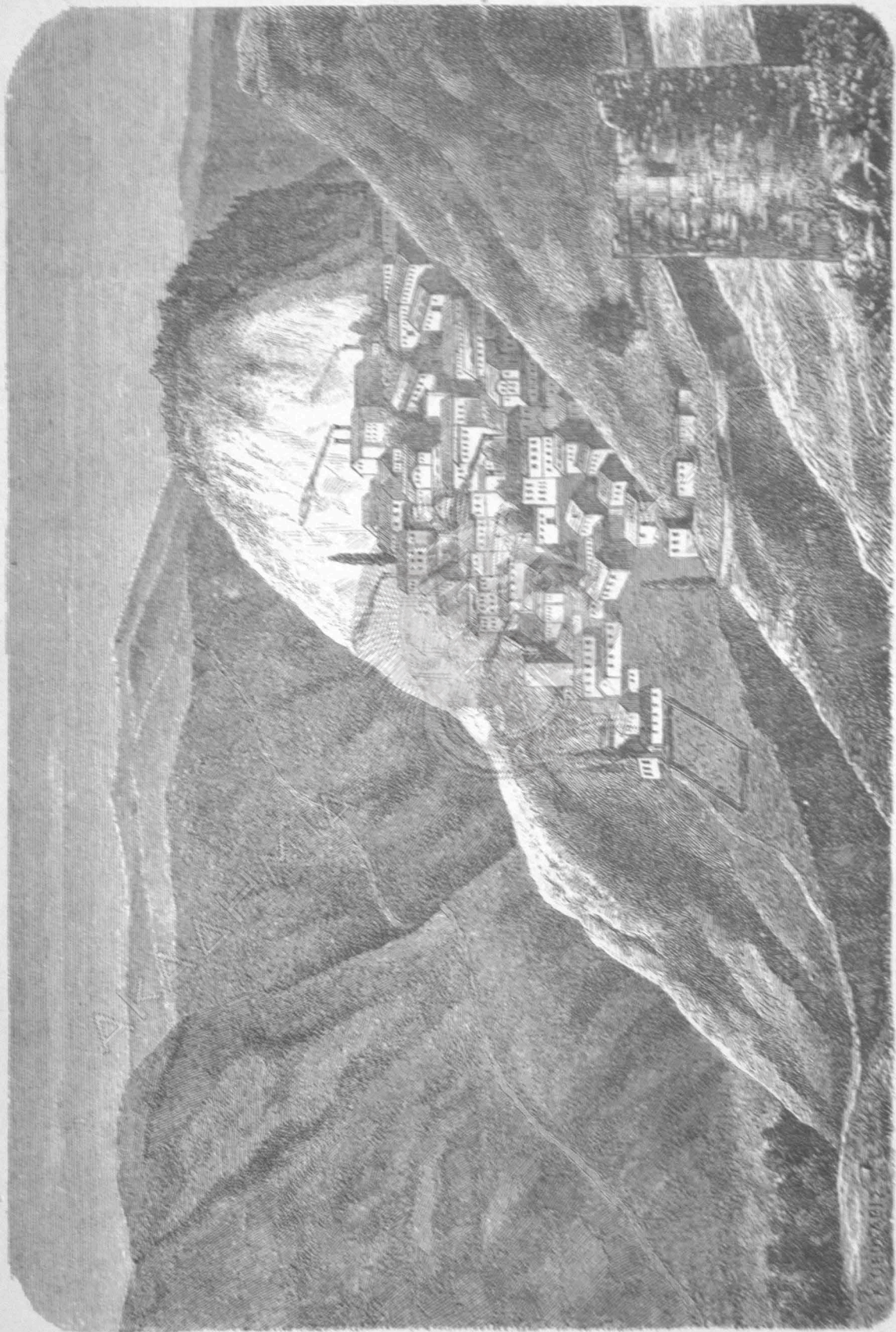
ὕπερ τὴν Νεσσωνίδα κειμένην πόλιν *Νίσσωνα*, τὴν μνηστευομένην ὑπὸ τοῦ Στεφάνου Βυζαντίου. Ὑπὲρ δὲ τὴν κοιλάδα τοῦ Κισερλί, παρὰ τὴν ὄρεινὴν δεξιὰν ὄχθην τοῦ διαρρέοντος τὴν κοιλάδα ποταμίου κεῖται τὸ χωρίον *Σηλιά*, τοῦ ὁποίου οἱ κάτοικοι εἶνε κτηνοτρόφοι καὶ ἀνθρακεῖς. Ὑπὲρ τὸ χωρίον τοῦτο ἐντὸς δεξιοκρινῆς ἐναποτίθεται ὁ πᾶσι τὸν χειμῶνα μετακομιζόμενος τὸ θέρος εἰς τὴν ἀγορὰν τῆς Λαρίσσης. Ὑπὲρ δὲ τὸ χωρίον Μπαμπᾶ κεῖται ἐπὶ τινος ἀκρωρείας τῆς Ὀσσαίης τὸ νῦν μὲν μικρὸν καὶ ἄσημον χωρίον, κατὰ δὲ τὰς ἀρχαίας τοῦ παρόντος αἰῶνος πλουτίαι καὶ περίπυτος κατὰ τὴν Εὐρώπην πόλιν *Ἀμπελάκια*. Ἐνταῦθα κατὰ τὰ τέλη τῆς παρελθούσης ἑκατονταετηρίδος μικρὰ ἑλληνικὴ κοινότης ἔλυσε καὶ ἐρήμωσε ἐπὶ τινὰ κειρὸν μετ' ἐπιτυχίας τὸ μέγα ζήτημα τὸ συνταρῆσσαν τὰς νεωτέρας κοινωνίας, τὸ τοῦ συνεταίριτου τῶν κεφαλαίων καὶ τῆς ἐργασίας, μετὰ τοῦ ὁποίου συνδέεται στενῶς τὸ μέλλον τῆς νεωτέρας βιομηχανίας (*Boulangier Ampelakia* Παπαρ. Ἑλλ. ἱστ. τόμ. 5). Ἐπὶ τῆς ἀκρωρείας αὐτῆς τῆς Ὀσσαίης, ἐνθα σήμερον βασιλεύει ἡ ἐρήμωσις καὶ ἡ πενία, ἐπεκράτει σπουδαία βιομηχανικὴ κίνησις, ἀπεργαζομένη τὴν εὐμερίαν τῶν κατοικούντων τὴν ἀποκεντρὸν ὄρεινὴν ἐκείνην κορυφὴν. Ὁ Γάλλος *Beaujour*, ὅστις ὑπῆρξεν ἀποστοτὴς τῶν εὐτυχῶν ἡμερῶν τῶν Ἀμπελακίων, παραβαλλεῖ αὐτὰ μὲν Ὀλλανδικὴν πόλιν. Ἡ βουλεία, λέγει, ἡ πιέζουσα τὸν τράχηλον τῶν δυστυχῶν κατοικούντων τῆς Θεσσαλικῆς πεδίου δὲν ἀνέβη ποτὲ ἐπὶ τῆς ἀκρωρείας τῶν ὄρων. Καὶ τὰ Ἀμπελάκια, ὡς καὶ αἱ λοιπαὶ ὄρειναι κοινότητες, ἐκυβερνοῦντο ὑπὸ ἐπιμερομένων ἐκλεγομένων ὑπὸ τοῦ λαοῦ πάντες εἰργαζομένων ἐν τῇ βιομηχανικῇ ταύτῃ κυψέλῃ. Καὶ οἱ μὲν ἄνδρες ἔβηκτον τὸν βῆμβικα, αἱ δὲ γυναῖκες ἔκλωθον καὶ παρασκευάζον αὐτόν, καὶ τὰ παιδιά ἐξετέλουν μικροτέρας ἐργασίας· παρήγοντο δὲ ἐξ ἀπῆκτων τῶν βερσίων 250 χιλιάδες κοιλόγραμμα κοκκίωνων νημάτων, ἅτινα ἀπεστέλλοντο εἰς τὴν Ἀνατολίην, καὶ εἰς τὴν Βιέννην, Λειψίαν, Δρέσδην καὶ Βαϊρέυθην. Εἰς τὰς εἰρημένας πόλεις ὑπῆρχον ὑποκαταστήματα εἰσφορῶν ἐταιρειῶν, αἵτινες ὅμως κατ' ὀλίγον συνεγωνεῦθησαν εἰς μίαν πρὸς ἀποφυγὴν τοῦ συναγωνισμοῦ. Καὶ ἡ μὲν διευθυσίς τῆς ἐτερορρυθμοῦ ταύτης ἐταιρίας ἐδρεύουσα ἐν τῷ χωρίῳ ἦτο ἀνατεθειμένη εἰς τρεῖς διευθυντάς, ἐπιτρέποντας εἰς τρεῖς ἄλλους συνεταίρους ἐν Βιέννῃ τὴν δι' ἐπιτροπῆς ὑπογραφὴν ἐν δὲ ταῖς λοιπαῖς ἀγοραῖς τῆς καταναλώσεως ὑπῆρχον ὑποκαταστήματα φροντίζοντα τὴν ἐκποίησην τῶν βιομηχανημάτων καὶ τὴν ἀποστολὴν τῆς ἀξίας εἰς τὸ κεντρικὸν κατάστημα εἴτε εἰς χρήματα εἴτε εἰς εἶδη πάντες δὲ οἱ ἀνταποκριταὶ οὗτοι κατήγοντο ἐκ τῶν Ἀμπελακίων, καὶ τοῦτο ἵνα συγκεντρῶνωσιν εἰς ἑαυτοὺς πάντα τὰ κέρδη. Καὶ ἡ μὲν ἐλαχίστη καταβολὴ κατὰ τὴν συγκρότησιν τῆς ἐταιρίας ὤρισθη εἰς 5,000 γρόσια, ἡ δὲ μεγίστη εἰς 20,000, ὅπως μὴ ἀπορροσῶσιν ἅπαντα τὰ κέρδη οἱ πλούσιοι, δυναμένων καὶ τῶν ἀπωρωτέρων ἵνα συμμάτωσιν τῆς ἐταιρίας· ἀλλὰ καὶ οἱ ἄπλοὶ ἐργάται, καταβαλλόντες ἀφ'

ένος μὲν τὴν προσωπικὴν αὐτῶν ἐργασίαν, ἄφ' ἑτέρου δὲ συμμετέχοντες διὰ τῶν ἐναποταχθειμένων αὐτῶν εἰς ἑταιρίαν, ἀπελαμβάνον συνάμα μισθοὺς καὶ κέρδη, οὕτω δὲ συγκεκριτημένη ἡ ἑταιρεία καὶ νοσημόνως διευθυνομένη δὲν ἐβράδυνε νὰ ἀποφέρῃ σπουδαῖα ὠφελήματα εἰς τοὺς μετόχους. Ἡ εὐημερία τοῦ χωρίου προήγαγε ὁσημέρην, ἀνετος δὲ καὶ πολυτελής βίος ἦτο τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ὕλικῆς προαγωγῆς. Τότε ἐκτίσθησαν αἱ ὠρχίαι οἰκίαι τοῦ χωρίου τότε ἰδρύθη ἡ περιώνυμος σχολὴ ἐν ἣ ἐδίδαξαν ὁ Βούλγαρις, ὁ Κούμας, ὁ Κωνσταντᾶς, ὁ Ἀσάνης καὶ ἕτεροι ἀσημότεροι τούτων, τότε παρεπεδήμουν ἐνταῦθα πλεῖστοι Γερμανοὶ πρὸς ἐμπορίαν, καὶ ἐν γένει τὸ ὄρεινόν χωρίον παρίστανεν ἀνθηρὰν ὄσιν ἐν τῷ μέσῳ τῆς ἐρημώσεως καὶ πενίας, ἣτις κατεμάττιζε τὸ Θεσσαλικὸν πεδίον. Ἀλλὰ δυστυχῶς τὰ πάντα ἐν τῷ κότῳ παρέρχονται ἢ ἐμφιλογωρήματα διχόνοια μεταξὺ τῶν κατοίκων καὶ αἱ δικαστικαὶ ἐριδες, τοῦ Ἀλῆ πασᾶ αἱ ἐπίβουλοι ἐνέργειαι, ἡ προαγομένη εὐρωπαϊκὴ βιομηχανία, καὶ τέλος ἡ χρεωκοπία τῆς Αὐστριακῆς τραπέζης κατέστρεψε τὴν βιομηχανίαν καὶ τὸ ἐμπόριον τῶν Ἀμπελακιωτῶν. Οἱ θεσμοὶ ὅμως, οἵτινες μικρὸν καὶ πτωχὸν καὶ ἄσημον χωρίον, κείμενον οὐχὶ ἐπὶ τῆς παραλίης οὐδὲ ἐπὶ τῶν ὄχθων πλευστοῦ τινος ποταμοῦ, ἀλλ' ἐπὶ ὄρεινῆς τινος ἀκρωρείας, εἰς ἣν μόνον αἰγες δύνανται νὰ ἀναρριχηθῶσι, μετέβαλον εἰς σπουδαῖον κέντρον ἐμπορίου καὶ βιομηχανίας, οἱ θεσμοὶ, οἵτινες εἰσῆγαγον τὸν πλοῦτον καὶ τὴν εὐημερίαν εἰς τοὺς κατοικοῦντας τοὺς ἀπροσίτους βράχους τῆς Ὀσσης καὶ τοῦ Ὀλύμπου, οἱ θεσμοὶ, οἵτινες ἐθαυματούργησαν ὑπὸ τὴν βχυτέραν τῶν τυραννιδῶν, οἱ θεσμοὶ οὗτοι, λέγω, ὀφείλουσι σπουδαίως νὰ μελετηθῶσι ὑπὸ πάντων ἐκείνων, τῶν ὁποίων τὸ ἀντικείμενον τῆς σκέψεως καὶ τῆς μερίμνης εἶνε ἡ βελτίωσις τῆς καθ' ἅπασαν τὴν Εὐρώπην δυσπραγούσης ἐργατικῆς τάξεως (Boulang. ὡς ἄν.).

Οἱ κάτοικοι τῶν Ἀμπελακίων συμποσοῦνται σήμερον μόλις εἰς 600, ἀποζῶντας ἐκ τῆς γεωργίας τῶν ὀλίγων κτημάτων ἢ κατασκευάζοντας ἀνθρακας. Ἄς ἐλπίσωμεν ὅμως ὅτι τὸ διὰ τοῦ κληροδοτήματος τοῦ ἀειμνήστου Ἀμπελακιώτου Μάνιαρη ἐν τῷ χωρίῳ συστηθὲν γυμνάσιον θὰ ἀποδώσῃ ζωὴν τινα καὶ κίνησιν εἰς τὸ καταπεπτωκὸς χωρίον. Εἶνε δὲ τὰ Ἀμπελάκια σήμερον πρωτεύουσα ὁμωνύμου δήμου περιέχοντος καὶ τὰ χωρία *Λασποχώριον*, *Μπαμπᾶ* καὶ *Σηλιά*. Ἀρχαῖα λείψανα παρὰ τὰ Ἀμπελάκια δὲν παρατηροῦνται, κατὰ δὲ τὴν ὁδὸν τὴν ἄγουσαν εἰς τὴν εἰσοδὸν τῶν Τερπῶν ἀνευρίσκονται λείψανα ἀρχαίας ἐλληνικῆς ἐποχῆς. Ἐνταῦθα ἴσως ἔκειτο ἡ ὑπὸ τοῦ Στραβῶνος μνημονευομένη Λάρισσα ἢ ἐπὶ τῇ Ὀσση, διάφορος τῆς ὁμωνύμου πρωτεύουσῆς τῆς Θεσσαλίας.

Ἐνταῦθα καταλήγει ἡ δυτικὴ πλευρὰ τῆς Μιχνησίας· μεταβαίνω δὲ ἤδη εἰς τὴν περιγραφὴν τῆς ἀνατολικῆς, ἀρχόμενος ἐκ τοῦ μεσημβρινωτέρου αὐτῆς σημείου καὶ καταλήγων εἰς τὰς ἐκβολὰς τοῦ Πηνειοῦ.

Ἢ πρὸς τὴν Εὐβοίαν καὶ Σκιάθον ἐστραμμένη πλευρὰ τῆς χερσονή-

ΤΑ ΑΜΦΙΣΣΑΚΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

σου τῶν Τρικίρων εἶναι, ὡς ἦν ἐλέχθη, ἀπότομος καὶ τραχιῆς βράχος
 φικρὸ καὶ φαλακρὸ ἀπότομος, κεντροχόμενος μέχρι τῆς θαλάσσης ἀποτα-
 λοῦσι τὴν ἀριστερὴν αὐτῆν ἀκτὴν. Μεταξὺ αὐτῆς καὶ τῆς Σικίθου ὑπάρ-
 χει ὄρατος, *Μήμηξ* μὲν παρὰ τοῖς ἀρχαίοις καλουμένη, *Ἐλευθέρι* δὲ
 σήμερον, ἐφ' ἧς κατὰ τὸν Ἡρόδοτον ἐξώκειλαν τρεῖς τῶν προπλευστώ-
 νων τοῦ Περσικοῦ στόλου πρὸς ἀναγκώριον δὲ ἐπέθηκον ἐπὶ τῆς ὄρατος
 οἱ βάρβαροι πτήλην λίθου (Ἡρ. 7, 183). Ἐνθα δὲ ἡ ἀκτὴ στρέφεται πρὸς
 βορρᾶν προίχει ἐν τῇ θαλάσῃ ἀκρωτήριον σχηματίζον τὴν ἀνατολικωτέ-
 ραν ἄκρην τοῦ Ἠλίου καὶ τὴν εἰσοδὸν τοῦ Θερμακοῦ κόλπου (Στρ. 7,
 130). Ἡ ἄκρᾳ αὕτη, καλουμένη σήμερον Ἅγιος Γεώργιος, εἶναι ἡ πολυ-
 θρόνητος *Σητιάς*, καὶ πατὴρ δὲ ἡ μεταξὺ αὐτῆς καὶ τῆς βορειότερον κει-
 μένης ἄκρας τοῦ Ἁγίου Δημητρίου ἐκαλεῖτο *Σητιάς ἀκτὴ*, ἧτις καὶ τε-
 τραγώνηται καὶ μετὰ ταῦτα ἐξομνηταὶ διὰ τὸν ὑπ' αὐτῆς ἀφανισμόν τοῦ
 Περσικοῦ στόλου (Στρ. 9, 443). Ἐν τῇ ἀκτῇ ταύτῃ περικτηροῦνται λι-
 ψακᾶ ἀρχαίου Βυζαντινοῦ φρουρίου, Πηλαιοκαστροῦ τανῦν καλουμένου.
 Ἐνταῦθα ἔκειτο ἡ κώμη *Σηπιάς*, ἧτις φάνηται κατοικοῦμένη καὶ μέχρι
 τῆς Βυζαντινῆς ἐποχῆς· σπήλαια δὲ τινὰ περικτηρούμενα ἐν τοῖς περα-
 λίσιοις βράχοις ὑπενομιζοῦσι τοῦ στίχου τοῦ Εὐριπίδου:

ἔλθων παλαιᾶ· χοιρᾶτος

κοῖλον μύρον

Σηπιάδος.

(Λυδρ. 1266)

Δύο ὄρας μακρὰν τοῦ Πηλαιοκαστροῦ εἰς τὸ ἐσωτερικόν τῆς χερσονή-
 σου κεῖται ἐντὸς χαράδρας κεκλυμμένης ὑπὸ κραταιᾶς βλαστήσεως τὸ
 χωρίον *Μπρεμύριον*, κατοικοῦμενον ὑπὸ 200 περίπου οἰκογενειῶν. Τὸ χω-
 ρίον τοῦτο, ὑποστάν μεγάλην καταστροφὴν κατὰ τὴν ἐπαναστάσιν τοῦ
 1821, δὲν ἠδυνήθη ἕκτοτε νὰ ἀναλάβῃ οὔτε κατὰ τὸν πληθυσμὸν οὔτε
 κατὰ τὴν εὐημερίαν τῶν κατοίκων, εἴτινες καλλιεργοῦντες τὰ κτήματα
 τῶν μόλις ἀποζῶσιν ἐκ τοῦ εἰσοδήματος· εἶναι δὲ τὸ χωρίον τοῦτο τὸ ἔσχα-
 τὸν πρὸς μεσημβρίαν τῶν ἀνατολικῶν χωρίων τῆς Μαγνητικῆς χωριζόμε-
 νον διὰ μικρῶν λόγων ἀπὸ τοῦ εὐτικωτέρου Λύκου. Ἐπίκειον τοῦ Μπρε-
 μυρίου εἶναι ἡ *Πλάταια*, ἐνθα ὑπάρχει τελωνικὸς καὶ ὑγειονομικὸς σταθμὸς.

Βορειότερον τοῦ Μπρεμυρίου ἀπικτιῶμεν τὰ μικρὰ χωρία *Σηκῆ*, *Μπι-
 στινίκα* καὶ *Μπίρα*, τὰ ὁποῖα ἐμνημόνευτα ἐν τῇ περιγραφῇ τῆς Ἀργαλα-
 στῆς. Οἱ κάτοικοι τῶν χωρίων τούτων ἐνασχολοῦνται εἰς τὴν καλλιέρ-
 γειαν τῶν κτημάτων καὶ εἰς τὴν κτηνοτροφίαν.

Ἐτι βορειότερον τούτων κεῖται τὸ χωρίον *Πρόπαρ*, κατοικοῦμενον ὑπὸ
 80 περίπου οἰκογενειῶν ἀνήκον εἰς τὸν δῆμον Μηλεῶν ὡς ἀνωτέρω ἐμνη-
 μονεύσαμεν. Μεταξὺ δὲ αὐτοῦ καὶ τοῦ Νεσχωρίου κεῖται ἐπὶ τοῦ ὄρους
 φρουρίον βυζαντινόν, μὲν τῷ Λειφικαστρῷ, κατασκευασθὲν ἴσως πρὸς φρου-
 ρήσιν τῆς χερσονήσου.

Μικρὸν ὄραν βορειότερον τῆς *Πρόπαρ* κεῖται τὸ μικρὸν χωρίον *Λαμπροῦ*

ἐν τινι χαριστάτῃ κοιλάδι οὐχὶ μακρὰν τῆς παραλίας. Παρὰ τὸν αἰγιαλὸν κεῖται μοναστήριον τῆς Θεοτόκου, ἐν ᾧ συνέρχονται τὸ θέρος πολλοὶ τῶν κατοίκων τῶν παρακειμένων χωρίων, ὅπως λουθῶντες εἰς τὰ διχυγῆ ὕδατα τῆς θαλάσσης.

Ὁδὸς τραχεῖα καὶ ἀνάντης ἄγει ἐκ τῆς Λαμπνοῦς εἰς τὸ μικρὸν χωρίον **Ξορύχτι**, διερχομένη διὰ τῆς καλουμένης **Πόγτας**, ἐνθα βράχοι κατακαθετοὶ ἀνυψούμενοι δεξιᾶ καὶ ἀριστερᾶ τῆς ὁδοῦ σχηματίζουσι πύλην, δι' ἧς ἰφείλει νὰ διέλθῃ ἡ διχβάτης. Βρειότερον τούτου κεῖται ἡ **Τσαγκαράδα** πρωτεύουσα τοῦ δήμου Μυρραίου, ἀποτελουμένου ἐξ αὐτῆς καὶ τοῦ χωρίου **Μούρρασι**, **Λαμπινοῦ** καὶ **Ξορύχτιου** συνίσταται δὲ αὕτη ἐκ 4 συνοικιῶν, αἵτινες, ἀπέχουσαι ἀλλήλων ὑπὲρ τὴν $1\frac{1}{2}$ ὥραν καὶ χωρίζουμαι διὰ ρευσμάτων, δύνανται νὰ θεωρηθῶσι καὶ ὡς ἰσχυρὰ χωρία· ἀλλὰ καὶ αἱ οἰκίαι αἱ ἐν ἐκάστη συνοικίᾳ κείμεναι, περιβαλλόμεναι ὑπὸ ἐκτεταμμένων, κήπων, κατέχουσι ἑκτασιν δυναμένην νὰ περιβάλῃ πλείονα οἰκοδομήματα. Ἡ δίαταξις αὕτη τῶν συνοικιῶν καὶ τῶν οἰκιῶν ἀπαντᾷ κατὰ μέρη καὶ εἰς τὰ λοιπὰ χωρία τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς, καὶ ὡς ἐκ τούτου ἀποβαίνει ἡ περίμετρος τῶν χωρίων μεγάλη ἐν παραβολῇ πρὸς τὸν ἀριθμὸν τῶν οἰκιῶν καὶ τῶν κατοίκων. Αἱ οἰκίαι τῆς **Τσαγκαράδας** εἶνε περί τὰς 400, οἱ δὲ κάτοικοι αὐτῆς εἴτε καλλιεργοῦσι τὰ κτήματά των ἐνεργούντες ἰδίως καὶ ζωηρὰν σκωληκτροφίαν, εἴτε ἀποδηλοῦσιν εἰς ξένη γῆν. Καὶ πρότερον μὲν μετέβηκον εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν καὶ τὰς παρακειμένας νήσους, μετακομίζοντες πρὸς πώλησιν τὸ ἐν τοῖς ἀνατολικῶς χωρίοις κατασκευαζόμενον **σκουτίον**· ἀπὸ τινῶν δὲ ἐτῶν ἡ χρῆσις τοῦ εἰρημένου ὑράσματος λίαν περιωρίσθη καὶ ἡ κατασκευὴ αὐτοῦ ἔπαυσε· οἱ δὲ κάτοικοι τοῦ χωρίου ἐτράπησαν πρὸς τὴν Αἴγυπτον, ἐνθα πολλοὶ τούτων πλουτήσαντες εὐημέτησαν καὶ τὸ χωρίον των, δικτηροῦντες ἰδίαις ἀπάνασι κατὰ σχολεῖα τῶν τε ἀρρένων καὶ τῶν κορασιῶν.

Μίαν ὥραν βορειότερον τῆς **Τσαγκαράδας** χωρίζομενον ἀπ' αὐτῆς δι' ἀποτόμου ρεύματος κεῖται τὸ χωρίον **Μούρρασι**, κατοικοῦμενον ὑπὸ 250 οἰκογενειῶν, ἐνασχολουμένων εἰς τὴν σκωληκτροφίαν καὶ εἰς τὴν γεωργίαν τῶν ὀλίγων κτημάτων. Καὶ τῶν κατοίκων τοῦ χωρίου τούτου πολλοὶ ἐμπιπύονται ἀναζητοῦντες εἰς ξένην γῆν εὐημερίαν, ἣν ἐν τῇ ἰδίᾳ δὲν εὐρίσκουσι. Ὁ **Μεζιέρ** ἐν τῇ ὀνομασίᾳ τοῦ χωρίου τούτου εὐρίσκει ἀναλογίαν τινὰ πρὸς τὰς **Μύρας**, πόλιν Μαγνητικὴν κατὰ τὸν Θερμαϊκὸν κόλπον, ἧς ὅμως τὰ εἰρήπια κατωτέρω θὰ ἀνεύρωμεν παρὰ τὸ χωρίον **Ζαγορά**.

Κατὰ τὴν παραλίαν τῶν εἰρημένων χωρίων ὑπάρχει μικρὸς τις ὄρμηστος **Ταμούχαρι** καλούμενος, χρησιμεύων δὲ ὡς ἐπίνειον αὐτοῦ κατὰ τὸ θέρος, καθότι τὸν χειμῶνα ἄπχτα ἡ ἀνατολικὴ πλευρὰ τοῦ Πηλίου εἶνε ἀπροσπέλαστος. Ἐνταῦθα παρατηροῦνται λειψανά τινὰ τῆς **Βυζαντινῆς** ἐποχῆς **Καραβοστασιὰ** καλούμενα, ἅτινα τινὲς τῶν νεωτέρων περὶ Μαγνησίας συγγραψάντων θεωροῦσιν ὡς εἰρήπια τῆς ἀρχαίας Μαγνητικῆς πόλεως **Καυθα**.

καίης· ἀλλ' οὐ μόνον ἡ ἔλλειψις ἐρείπιων τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς ἐποχῆς, ἀλλὰ καὶ χωρίον τι τοῦ Ἡροδότου πείθει με, ὅπως ἀναζητήσω τὴν θέσιν τῆς εἰρημένης πόλεως βορειότερον τῆς προκειμένης θέσεως. Κατὰ τὸν εἰρημένον συγγραφέα (7. 188) ὁ Περσικὸς στόλος πανήμερον πλέων κατήλυε ἐκ τῆς Θέρμης εἰς τὴν Μαγνησίαν μεταξύ Κασθαναίης πόλεως καὶ Σηπιᾶδος ἀκτῆς. Τοποθετοῦντες ἤδη τὴν Κασθαναίην ἐν τῷ ὄρμίσκῳ τῆς Ταμουχάρης, ὀφείλομεν νὰ παραδεχθῶμεν τὴν σκοπελωτὴ καὶ ἀποτομωτάτην ἄκραν τοῦ Ἁγίου Δημητρίου ὡς τὴν παραλίαν, πρὸ τῆς ὑπείρας ὄρμει ὁ χιλιοναύτης τοῦ Ξέρξου στόλος, ὅπερ ἀτεπώτατον, καθότι κατὰ τὴν περαιτέρω διήγησιν τοῦ Ἡροδότου, ἐπελθούσης τῆς τρικυμίας, αἱ μὲν πρὸς τῇ γῆ ὀρμῶσαι τῶν νηῶν ἀνεσπάρθησαν εἰς τὴν παραλίαν, ὅπερ δὲν ἠδύνατο νὰ συμβῆ, ἂν αὕτη ἦτο τραχεῖα καὶ βραχύδης, ὡς ἡ κατὰ τὸν Ἁγ. Δημήτριον παρατηρουμένη· ὄφειλε λοιπὸν κατὰ τοῦτο νὰ ὀρμῆ, ὁ Περσικὸς στόλος πρὸ εὐδίας καὶ ἀμυώδους παραλίας, εἰς παρατηρεῖται καθ' ἑαυτὴν τὴν ἀνατολικὴν παραλίαν μόνον παρά τὴν Ταμουχάρην καὶ ὑπὸ τὰ χωρία Κισσὸν καὶ Ζαγοράν καὶ Μιντσέλαν· ὅτι δὲ ἅπαντες οἱ ὀρμίσκοι οὗτοι κατελήφθησαν ὑπὸ τοῦ Περσικοῦ στόλου, εἶνε ἀναμφίβητον, καθότι ἡ μικρότης ἐκάστου ἐξ αὐτῶν ἐν ἐπιτρέπει ὅπως παραδεχθῶμεν τὴν ἰδέαν, ὅτε εἰς ἐξ αὐτῶν ἠδύνατο νὰ περιλάβῃ τὰς πολυαριθμούς Περσικὰς νῆας· ὥστε κατὰ ταῦτα, ἐκτεινεμένης τῆς ναυτικῆς παραταξέως τῶν Περσῶν μέχρι τοῦ ὑπὸ τὴν Μιντσέλαν ἀγιάλου, ἡ θέσις τῆς Κασθαναίης ζητητέα βορειότερον τούτου, ἐνθα καὶ πραγματικῶς θα ἀνεύρωμεν τὰ ἐρείπια αὐτῆς.

Βαθὺ καὶ ἀπότομον ρεῦμα χωρίζει τὴν Μούρμει ἀπὸ τοῦ μίαν ὄραν βορειότερον κειμένου Κισσοῦ (ἴσως Χρυσοῦ). Καὶ τοῦ χωρίου τούτου μία συνοικία ἀπέχει $\frac{1}{4}$ τῆς ὄρας τοῦ ἄλλου χωρίου, ποικίλα δὲ κάρπιμα δένδρα καὶ πλατάνοι σκιάζουσι τὸ χωρίον, τοῦ ὁποίου οἱ κάτοικοι συμποσοῦμενοι περὶ τὰς 8.000 περίπου, καταγίνονται εἰς τὴν καλλιέργειαν τῶν κτημάτων, ἔλαιον δὲ καὶ σῦκα καὶ πορτοκαλῖα καὶ κάστανα καὶ μῆλα καὶ μέταξα εἶνε καὶ τοῦ χωρίου τούτου, ὡς καὶ τῶν λοιπῶν ἀνατολικῶν χωρίων, τὰ εἰσοδήματα. Κατὰ δὲ τὴν παραλίαν τοῦ χωρίου ἐν τῷ ὄρμῳ τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου ὑπάρχει τερπνοτάτη κοιλάς, εὐαρρεσμένη ὑπὸ τοῦ μνημονοιθέντος ρεύματος καὶ καταφυγὸς ὑπὸ πορτοκαλεῶν καὶ κιτρεῶν. Παρὰ τὸ χωρίον τοῦτο, ὡς καὶ παρά τὴν Ζαγοράν, ἀνεκαλύφθησαν πρὸ πολλῶν ἐτῶν μεταλλεῖα ἀργυροῦ καὶ μελίθου, οὗ τινος ὁμως ἡ ἐκμετάλλευσις ἐνεργουμένη πρὸ 20 ἐτῶν ἐγκατελείφθη σήμερον. Εἶνε δὲ σήμερον ὁ Κισσὸς πρωτεύουσα ὁμωνύμου δήμου ἀποτελουμένου ἐξ αὐτοῦ καὶ τοῦ χωρίου Ἰνχλίου.

Ἐν τέταρτον τῆς ὄρας μακρὰν τοῦ Κισσοῦ κεῖται ὄπισθεν ῥάχεώς τινος τοῦ ὄρους τὸ μικρὸν χωρίον Ἀιήλιον, κατοικουμένον ὑπὸ 100 περίπου οἰκογενειῶν, καὶ $\frac{1}{4}$ βορειότερον τούτου, τὸ χωρίον Μακραρράχη, κατοικουμένον ὑπὸ 150 περίπου οἰκογενειῶν. Μίαν ὄραν βορειότερον τοῦ χωρίου

τούτου κατέρχεται ἐκ τῶν κορυφῶν τοῦ ὄρους ὀρμητικὸς χειμῶνος, οὗ τινος τὰ ὕδατα καταπίπτοντα ἐντὸς καταβόθρας εὐρισκομένης ἐν τῷ βεῖθρῳ ἀφανίζονται ἐπὶ ἀναβλύζοντα κατὰ τὴν ἐν τῷ τόπῳ ἐπικρατοῦσαν ἰδέαν, ὡς ἀνωτέρω ἐρρήθη, κατὰ τὴν θέσιν "Αφῆσον ἐπὶ τῆς δυτικῆς παραλίας τοῦ Πηλίου.

Μίαν δὲ ὥραν πέραν τοῦ χειμῶνος τούτου κεῖται ἐν θέσει ἀπόπτῳ καὶ εὐχέρῳ τὸ σπουδαιότερον τῶν ἀνατολικῶν χωρίων τοῦ Πηλίου, ἡ Ζαγορά. Τὸ χωρίον, κατοικούμενον ὑπὸ 500 περίπου οἰκογενειῶν, διαιρεῖται εἰς 4 σπουδαίως ἀπ' ἀλλήλων διεστώτας συνοικίας· καὶ ἐνῶ τὸ χωρίον καὶ τὰ περὶ αὐτὸ μέρη εἶνε κατάφυτα ὑπὸ καστανεῶν, συκαμινεῶν, μηλεῶν, πλατάνων καὶ λοιπῶν δένδρων, τὰ μετὰ τοῦ χωρίου καὶ τῆς παραλίας μέρη εἶνε κεκαλυμμένα ὑπὸ ἐλαίων, τῶν ὑπῳίων τὸ πρῶτον μετὰ τῶν κουκουλίων, τῶν καστανῶν καὶ τῶν μήλων εἶνε τὸ κυριώτερον εἰσόδημα τῆς Ζαγοράς. Καὶ ἐν μὲν τῇ μεγαλειτέρᾳ συνοικίᾳ, τῇ τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, κεῖται ἐν τῷ μέσῳ τῆς ὑπὸ μεγίστων πλατάνων σκιαζομένης ἀγορᾶς μακροκότιστος κρήνη, ἰδρυθεῖσα οὐχὶ πρό πολλοῦ δαπάνῃ τῆς κυρίας Εὐτέρπης Α. Κασσαβέτου. Ἐν δὲ τῇ συνοικίᾳ τοῦ Σωτῆρος εὐρίσκεται ὁμώνυμος Βυζαντινὸς ναὸς ἰδρυθεὶς κατὰ τινα ἐν τῷ τόπῳ ἐπιγραφὴν τὸ 1160 μ. Χ, ἔχει δὲ οὗτος σχῆμα ἑλληνικοῦ σταυροῦ μετὰ θόλου, ὅπως ἅπαντες σχεδὸν οἱ ἐκ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης περισωζόμενοι ναοί. Ἀλλὰ δυστυχῶς πρό τινων ἐτῶν ὁ ναὸς οὗτος ἐπυρπολήθη. Ἐν τῷ ἐσωτερικῷ αὐτοῦ παρατηροῦντο τειχογραφίαι ἀμυδρῶς διακρινόμεναι διὰ τὸ ἐπικρατοῦν σκότος· περιεργαδὲ λίαν ἦσαν τὰ κιονόκρανα τῶν ὑποθαλαζζόντων τὸν θόλον κίωνων. Οἱ κάτοικοι τῆς Ζαγοράς ἦσαν ἀνέκαθεν φιλοπόδημοι, διὸ καὶ ἐνωρίτατα τὸ χωρίον κατέστη γνωστὸν εἰς τὴν ἀλλοδαπήν· καὶ πάντα δὲ τὰ χωρία τοῦ Πηλίου ἦσαν γνωστὰ εἰς τὸν ξένον κόσμον ὡς χωρία τῆς Ζαγοράς· ἦδη ἀπὸ τοῦ παρελθόντος αἰῶνος εὐρίσκομεν ἐν μὲν τῇ Ρουμανίᾳ τὸν Κωνσταντῖνον Μαυροκόρδατον διακριθέντα ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ τῶν Ὀσπιδάρων Νικολάου Μαυροκόρδατου καὶ τοῦ υἱοῦ του Κωνσταντίνου, ἐν δὲ τῇ Ὀλλανδίᾳ τὸν Ἰωάννην Πρίγκον, ὅστις πλουτήσας διὰ τοῦ ἐμπορίου ἰδὲν ἐπελαθετο τῆς γενετικῆς αὐτοῦ γῆς, ἀλλ' ἐπινεβλῶν κατὰ τὸ 50^{ον} ἔτος τῆς ἡλικίας του ἐπεξέτεινεν ἰδίᾳ δαπάνῃ τὸ προϋπάρχον ἑλληνικὸν σχολεῖον, πρῆκίσας αὐτὸ μετὰ καλῆς βιβλιοθήκης, ἣτις ὁμῶς διαρπαζομένη ἔκτοτε περιωρίσθη ἤδη εἰς ὀλίγα σητόθροβα βιβλία, καταγεθειμένα ἐν τινι ἐτοιμορρόπῳ οἰκίσκῳ. Βελτίονα ταύτης τύχην ἔσχεν ἡ ὑπὸ τοῦ Καλλινίκου Πατριάρχου καὶ τῶν ἀδελφῶν Εὐσταθίου καὶ Γεωργίου Λαπάτη ἰδρυθεῖσα βιβλιοθήκη. Ἡς τὰ βιβλία ταξινομηθέντα διατηροῦνται ἐν τῇ ἑλληνικῇ σχολῇ· μετὰ δὲ αὐτῶν ὑπάρχει καὶ ἑκδοσίς τις τῶν παρεκβολῶν εἰς Ἰλιᾶδα καὶ Ὀδύσειαν τοῦ Εὐσταθίου τυπωθεῖσα τὸ 1521· καὶ ἕτερα παραπλησίως χρονολογίας τοῦ Εὐκλείδου· ἀλλ' ἐκτὸς τοῦ Πρίγκου καὶ ἕτεροι πλούσιοι Ζαγοραῖοι εὐηργέτησαν πολλαχῶς τὴν πατρίδα των. Καὶ ὁ μὲν Ἰωάννης Κασσαβέτης ἐσύ-

στησε πρό εικοσαετίας ἐν Ζαγορά τὸ πρῶτον ἐν τοῖς χωρίοις τοῦ Πηλίου παρθεναγωγεῖον. συντηρούμενον καὶ μέχρι σήμερον ἐκ σπουδαίου κληροδοτήματος τοῦ εἰρημένου εὐεργέτου, καὶ συντελέσαν εἰς τὴν μόρφωσιν τοῦ γυναικείου φύλλου τοῦ χωρίου· ὁ δὲ ἐν Μόσχᾳ ἀποθανὼν ἔμπορος Ζαγοραῖος Κρίσκη· κατέλειψε κληροδοτήμα, δι' οὗ σπουδάζουσι τέσσαρες νέοι τοῦ χωρίου εἰς Ἀθήνας. Ἡ μνημονευθεῖσα Εὐτέρπη Α. Κασσαβέτου ἔδωκε πάντῃσι ποσὸν οὐχὶ εὐκαταφρόνητον εἰς κατασκευὴν τῆς ἐκ τοῦ χωρίου εἰς Πορταριάν διὰ τῶν κορυφῶν τοῦ Πηλίου ἀγούσης ὁδοῦ. Ἄλλ' οὐ μόνον ἐπὶ πλούτῳ καὶ τῇ καλῇ χρήσει τούτου, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ παιδείᾳ διεκρίθησαν τὰ τέκνα τῆς Ζαγορᾶς· τὸ ἀρχαιότατον ἑλληνικὸν σχολεῖον τὸ ἐπὶ τοῦ Πηλίου ἦτο τὸ τῆς Ζαγορᾶς, συστηθὲν κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 17ου αἰῶνος καὶ εἰς τὴν ὑπαρξίν τουτοῦ ὀφείλεται ἡ ποίησις τῶν ἀναπτυξίμων τῶν κατοίκων τοῦ χωρίου, ἧτις οὐκ ὀλίγον συντέλει εἰς τὴν καλὴν αὐτῶν ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ ἀποκατάστασιν. Εἰς τὸ σχολεῖον τῆς Ζαγορᾶς ἐκδόχθησαν τὰ πρῶτα γράμματα ὁ Ῥήγας ὁ Φεραῖος, ὁ Πουγγύριος Κωνσταντῆς, ὁ Ἄνθιμος Γαζῆς καὶ ὁ Καλλίνικος ὁ πατριαρχῆς, περὶ τοῦ ὁποῦ ἀναγιγνώσκωμεν τὰ ἀκόλουθα ἐν τῇ γενικῇ ἱστορίᾳ τοῦ Κόσμου (Τόμ. 10 σ. 399)· «Μετὰ Κύριλλον τὸν σ' ἐνεχειρίσθη τὴν πατριαρχικὴν ῥάβδον ἀνὴρ στολισμένος μὲ ἀκριβῆ εἰδῆσιν τῆς ἑλληνικῆς γλώττης καὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας· ἐπειδὴ ἡ πατρίς του Ζαγορᾶ περιέχεται εἰς τὴν ἐπαρχίαν Δημητριάδος, πρῶτόν του ἔργον ἦτο νὰ ἀποσπασθῇ τὴν ἐπαρχίαν ταύτην ἀπὸ τὸν μητροπολίτην Λαρίσσης καὶ νὰ τὴν ἀναδείξῃ ἀρχιεπισκοπὴν, χειροτονήσας ἀρχιεπίσκοπον τὸν ἀδελφόν του Γρηγόριον ὁ λαὸς ὁμῶς τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἦτο πάντοτε ἐνθουσιασμένος μὲ τὸν Κύριλλον, καὶ διὰ τοῦτο δὲν ἤρέσκετο εἰς τὸν Καλλίνικον· καὶ ἐπειδὴ αὐτὸς ἠθέλησε νὰ ὑμιλήσῃ περὶ προσδιορισμοῦ τῶν ἡμερῶν τῆς νηστείας τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων ἐξελέγη φησὶ αἰρετικὸς καὶ ἀντίθεος. Ἄλιεῖς καὶ μπυκαλλῆδες ἔκαμαν κατ' αὐτοῦ συνωμοσίαν, καὶ μίαν Κυριακὴν μετὰ τὴν ἀπόλυσιν τῆς ἐκκλησίας ὤρμησαν ἐναντίον του, τὸν ἔδειραν ἀπανθρώπως καὶ τὸν ἐδίωξαν ἀπὸ τὸ πατριαρχεῖον. Μετὰ ἑξάμηνον πατριαρχεῖον κατέφυγεν ὁ Καλλίνικος εἰς τὴν πατρίδα του Ζαγορᾶν»· ἐκεῖ δὲ ἐγκατεβίωσε συντελέσας λόγῳ καὶ ἔργῳ εἰς τὴν πρόσδον τοῦ ὑπάρχοντος σχολεῖου καὶ συγγραφῆς διάφορα ἱστορικὰ καὶ ἐκκλησιαστικὰ συγγράμματα· ἀπέθανε δὲ τὸ 1792· ἐν δὲ τῇ βιβλιοθήκῃ τῆς Ζαγορᾶς ὑπάρχει εἰσέτι θρησκευτικὸν τι ποίημα, ἡ Βοσπορομαχία, ποιηθὲν μὲν ὑπὸ τοῦ μοναχοῦ Εὐγενίου, ἀντιγραφέν δὲ ὑπὸ τοῦ Καλλινίκου. Εἶνε δὲ σήμερον ἡ Ζαγορᾶ ἔδρα ὁμωνύμου δήμου ἀποτελουμένου ἐξ αὐτῆς καὶ τοῦ χωρίου Μακροκράχης καὶ Πορίου.

Ἐπὶ τῆς παραλίᾳ τῆς Ζαγορᾶς κεῖται τὸ ἐπίγειον αὐτῆς Χερσευτόν, ἐνθα ὑπάρχουσιν ἀποθῆκαι τινες, ἐν αἷς ἀποταμιεύονται τὸ θέρος ὀρηκτοὶ καρποί, καθότι τὸν χειμῶνα ἡ συγκοινωνία τοῦ χωρίου διὰ τε τῆς θαλάσσης καὶ κατὰ ξηρὰν καθίσταται δυσκολωτάτη πρὸς τὰ ἑκτός.

Μετὰ ὄραν βρειότερον τῆς Ζαγοράς κεῖται τὸ μικρὸν χωρίον *Πορί*, οὐχὶ μακρὰν τοῦ ὁμωνύμου ἀκρωτηρίου. Ἐν τῷ μέσῳ τῆς ὁδοῦ κεῖται ὁ καταρράκτης τοῦ ῥύακος *Καλοκαιρινοῦ*, οὕτινος τὰ ὕδατα, καίτοι ὀλίγα, καταπίπτοντα ὅμως ἀπὸ ὕψους 120 περίπου ποδῶν, πληροῦσι κρότου τὴν πέριξ ἀγρίαν φύσιν. Οὐχὶ μακρὰν τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ ῥεύματος τούτου παρὰ τὸ καλούμενον «Καλύβι τοῦ Παναγιώτου» παρκατηροῦνται βυζαντινὰ ἐρείπια ἀνάμικτα μετὰ ἀρχαίων ἐλληνικῶν ἴσως ταῦτα ἀνήκουσιν εἰς τὰς ὑπὸ τοῦ Σκύλακος μόνον μνημονευομένης *Μύρας*.

Ἐτι βρειότερον τοῦ Πορίου, χωριζόμενα ἀπ' αὐτοῦ διὰ βαθυτάτου καὶ ἀποτόμου ῥεύματος *Πόρου* καλουμένου, κεῖνται τὰ ἐρείπια τοῦ κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1821 πυρποληθέντος χωρίου *Μιντζέλα*, οὗ τινος οἱ κάτοικοι, συνεικισθέντες εἰς τὴν μέσημβρινὴν παραλίαν τοῦ Πελασγικοῦ κόλπου, ἔκτισαν τὴν πολίχνην *Νέαν Μιντζέλαν*, ἀριθμοῦσαν ἤδη περὶ τὰς 200 οἰκίας καὶ ἔχουσαν 20 μεγάλα καὶ ταχύπλοα σκάφη. Ἦν δὲ τῷ καταστραφέντι χωρίῳ παραμένοντι σήμερον ἀνθρακεῖς τινες. Μεταξὺ δὲ τῆς *Μιντζέλης* καὶ τοῦ $\frac{1}{2}$ ὄραν βρειότερον κειμένου *Βενέτου* κεῖται ἡ μονὴ τοῦ *Φλαμουρίου*, ἰδρυθεῖσα ἐπὶ τουρκοκρατίᾳ ὑπὸ μοναχῶν ἐλθόντων ἐκ τῶν Μετεώρων εἰς μνήμην τοῦ Ἁγίου Διονυσίου· παρὰ δὲ τὴν Μονὴν ὑπάρχουσι ἐρείπια Βυζαντινοῦ φρουρίου. Τὸ δὲ χωρίον *Βένετον*, ἀπέχον μίαν ὄραν τῆς παραλίας, κατεικεῖται ὑπὸ 80 περίπου γεωργικῶν οἰκογενειῶν· κατὰ δὲ τὴν παραλίαν τοῦ χωρίου παρκατηροῦνται τὰ ὑπὸ τῶν κυμάτων ἐν τοῖς βράχοις ὑπονομηθέντα σπήλαια, ἅτινα καλούμενα παρὰ τοῖς ἀρχαίοις διὰ τὸ σχῆμά των *Ἰπταί*, ἦσαν διάστημα διὰ τὸ ναυάγιον τῶν Περσικῶν νηῶν.

Ὅδὸς κεκαλυμμένη ὑπὸ θάμνων, ἀμπέλων καὶ συκῶν ἄγει ἀπὸ τοῦ *Βενέτου* ἐπὶ δύο ὄρας εἰς τὸ *Κεραμίδιον*, κατοικούμενον ὑπὸ 1000 περίπου κατοίκων, ὧν ἡ κυριώτερη ἐνασχόλησις εἶνε ἡ καλλιέργεια τῶν κτημάτων καὶ ἡ κτηνοτροφία· σῦκα δὲ καὶ κουκουλία καὶ εἶνος καὶ βούτυρον εἶνε τὰ προϊόντα αὐτοῦ. Εἰς τοὺς τοίχους τῶν οἰκιῶν τοῦ χωρίου ἀνευρίσκονται ἐνεπίγραφαι ἐπιτύμβιοι λίθοι μετακομισθέντες ἴσως ἐνταῦθα ἐκ τῶν ὀλίγων ἀπωτέρω τοῦ χωρίου κειμένων ἀρχαίων ἐλληνικῶν ἐρειπίων, ἅτινα, συνιστάμενα ἐκ μεγάλων καὶ οὐχὶ λίαν κανονικῶν λίθων, ἐκτείνονται ἀπὸ τῆς παραλίας μέχρι ὑπερκειμένου τινὸς λόφου, ἐν ᾧ ἀνευρίσκονται τὰ ἐρείπια τῆς ἀρχαίας ἀκροπόλεως· καὶ παρὰ μὲν τὴν θάλασσαν ὑποσκαπτόμενοι οἱ βράχοι ὑπὸ τῶν κυμάτων συγκαταρρέουσι μὲ τὰ ἐπ' αὐτῶν ἰδρυμένα τείχη, ἐνῶ ἀλλαχοῦ ὑψοῦνται εἰς ἰκανὸν ὕψος τὰ λείψανα τῶν ἀρχαίων τειχῶν, καὶ μόνον κατὰ τὸ δυτικὸν μέρος, ἐνθα ὁ λόφος κατέρχεται ἀποτόμως ἐπὶ χαρᾶδρας, ἐλλείπει ἡ τεχνητὴ ὀχύρωσις. Ἡ παρὰ τὴν θάλασσαν ὑπαρξίς τῆς ἀρχαίας αὐτῆς ἀκροπόλεως φαίνεται ἀναιροῦσα τὴν ἀνωτέρω ἐκφραθεῖσαν ἰδέαν, ὅτι οὐδέποτε αὐταὶ ἰδρύοντο ἐπὶ παραλίᾳ· ἐνταῦθα ὅμως ἡ ἀγρία καὶ ἀπότομος παραλίς τοῦ Πηλίου εἶνε τὸ ὄχυ·

ρώτατον φυσικὸν ὀχύρωμα κατὰ τῶν ἐκ τῆς θαλάσσης ἐπιδρομῶν εἶνε δὲ τὰ ἐρείπια ταῦτα, ὡς ἀνωτέρω ἤδη ἀπέδειξα, τῆς ἀρχαίας πόλεως *Κασθαναίης*, τῆς ὁποίας τὸ ὄνομα παρέμεινε εἰς τὴν τουρκικὴν ὀνομασίαν τοῦ παρακειμένου χωρίου *Σκ.λήθρου*, καλυμμένου Τουρκιστὶ Κεστενέ κιοϊ, ὃ ἐστὶ χωρίον τῆς Κασθαναίης.

Πέραν τοῦ Κεραμιδίου τὸ Πήλιον καταπίπτει ἐκ τῶν ὑψηλῶν αὐτοῦ κορυφῶν εἰς ταπεινότεραν σειρὰν καλυμένην σήμερον *Μαγιοβοῦρι*.

Τὸ δὲ μνημονευθὲν χωρίον *Σκ.λήθρου* ἀπέχει μίαν ὥραν τῆς θαλάσσης, κατοικεῖται δὲ ὑπὸ 80 περίπου οἰκογενειῶν κατὰγινόμενων εἰς τὴν καλλιέργειαν τῶν κτημάτων, ὧν τὸ εἰσόδημα εἶνε μετὰξά, ὀλίγον ἔλαιον καὶ ξυλική.

Τρεῖς δὲ ὥρας βορειότερον τοῦ *Σκ.λήθρου*, χωριζόμενον ἀπ' αὐτοῦ διὰ ρεύματος *Ἀρκιπιτάμου* καλυμμένου, κεῖται τὸ μικρὸν χωρίον *Πολυδένδρι*, ἐν τῷ μέσῳ κυκνοστάτης βλαστήσεως, κατοικούμενον ὑπὸ 30 περίπου γεωργικῶν οἰκογενειῶν. Παρ' αὐτὸ πρόεχει ἐν τῇ θαλάσσει ἀκρωτήριον *Δερμαίης* τανῦν καλούμενον, ὅπερ ὁ μὲν Μεζιέρ ἀπεκαλεῖ *Ceantium*, κακῶς ἀναγινώσκων τὸ Διάντειον τοῦ Πηνειοῦ κατ' ἐμὲ δὲ ἢ ἄκρα αὕτη εἶνε ἢ *Μαγνησία* ἄκρα τοῦ Πτολεμαίου, κειμένη κατ' αὐτὸν μεταξὺ τῶν ἐκβολῶν τοῦ Πηνειοῦ καὶ τῆς Σηπιάδος.

Ὅδὸς γραφικωτάτη ἄγει ἐπὶ δύο ὥρας ἐκ τοῦ Πολυδενδρίου εἰς τὸ βορειότατον τῶν ἀνατολικῶν χωρίων τοῦ Πηλίου τὸ *Σκίτι*, κατοικούμενον ὑπὸ 50 περίπου οἰκογενειῶν γεωργῶν καὶ κτηνοτρόφων ἡμίτειαν δὲ ὥραν ὑπὲρ τὸ χωρίον ἐπὶ τινος λόφου παρατηροῦνται ἐρείπια βυζαντινοῦ φρουρίου, ἐνέχοντα ὀρθογωνίους τινὰς λίθους ἀρχαίας ἑλληνικῆς ἀκροπόλεως. Καὶ ἐνταῦθα κατὰ τὸ ἀποτομώτατον μέρος τοῦ λόφου ἐλλείπει ἡ φυσικὴ ὀχύρωσις, ἐνῶ τὰ ἀσθενέστερα μέρη ὑπερασπίζονται ὑπὸ πύργων, ὧν δύο διασώζονται εἰςτέτι ὄσθιοι. Καὶ ὁ μὲν Λήκ τοποθετεῖ ἐνταῦθα τὴν Ὀμηρικὴν *Θαιμακίην*, περὶ τῆς ὁποίας οὐδὲν τοπογραφικὸν εὐδόμενον ἀνευρίσκομεν παρὰ τοῖς ἀρχαίοις· κειμένη ὅμως ἐν τῇ ὑπὸ τὸν Φιλσκητήην χώρα, οὐδόλως ἀπίθανον νὰ ἔκειτο παρὰ τὴν Μελίβοιαν, ἧς τὰ ἐρείπια θὰ ἀνεύρωμεν οὐχὶ μακρὰν τῆς θέσεως ταύτης ἐπὶ τῶν ὑπωρειῶν τῆς Ὀσσης, ἂν δὲ ἡ πόλις αὕτη ἀπεκαλέσθη εὕτω, ὅπως καὶ ἡ ὁμώνυμος ἐπὶ τῆς Ὀθρυος κειμένη, διὰ τὴν θαυμασίαν ὀρίζοντά της, τότε καθίσταται ἔτι πιθανώτερα ἢ ἐνταῦθα τοποθέτησις της, καθότι οὐδαμοῦ ἀλλαγῶ ἐπὶ τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς τοῦ Πηλίου ἀπαντᾷ εὐρύτερος καὶ θαυμασιώτερος ὀρίζων ὁ δὲ *Mezières*, ἀντιφάσκων πρὸς τὴν σαφῆ μαρτυρίαν τοῦ Τίτου Λιβίου περὶ τῆς θέσεως τῆς Μελίβοιαις, τοποθετεῖ ἐνταῦθα τὴν πρωτεύουσαν τοῦ Φιλσκητήτου λίαν ἀτόπως, ὡς πρὸς εὐχῶς θὰ ἀποδείξω.

Πέραν τοῦ χωρίου *Σκίτι* τελευτᾷ ἡ μακρὰ σειρὰ τοῦ Πηλίου, ρεῦμα δὲ τι μικρὸν *Δερές* καλούμενον χωρίζει αὐτὴν ἀπὸ τῶν ἀνατολικῶν ὑπωρειῶν τῆς Ὀσσης. Μεταξὺ τοῦ ρεύματος τούτου καὶ ἑτέρου κατερχομένου ἐκ τῶν πλευρῶν τῆς Ὀσσης καὶ καλυμμένου Βελίκης ἐκτείνεται μικρὰ καὶ

εὐφορος πεδιάς, *Αγιάκαμπος* καλουμένη καὶ γεωργουμένη ὑπὸ τῶν κατοίκων τῶν χωρίων *Κάπιστας* καὶ *Θανάτου*. Τὰ εἰσοδήματα αὐτῶν εἶνε οἶνοι, κουκούλια καὶ δημητριακοὶ καρποί. Τὸ μεγαλύτερον τῶν χωρίων τούτων εἶνε ἡ *Θανάτου*, κατοικουμένη ὑπὸ 250 περίπου οἰκογενειῶν καὶ ἀπέχουσα μίαν ὥραν τῆς παραλίας. Παρ' αὐτὴν κεῖται μοναστήριον τοῦ Ἁγίου Θεολόγου, Βυζαντινὸν κτίσμα, καὶ πέραν τούτου ἐπὶ τῆς πλευρᾶς τῆς Ὀσσης ἐρείπια πολλῶν μοναστηρίων, ἐρημωθέντων πρὸ χρόνων διὰ τὴν ἐπικρατοῦσαν πειρατείαν. Μεταξὺ δὲ τοῦ χωρίου *Θανάτου* καὶ τῆς παραλίας, ἐπὶ θέσεως ἀπόπτου, καλουμένης ὡς ἐκ τούτου *Βίγλας*, ἀνευρίσκονται ἐρείπια Βυζαντινοῦ φρουρίου κειμένου ἐπὶ ἀρχαιοτέρᾳ ἐλληνικῆς ἀκροπόλεως, ὡς οἱ ἐν τῷ φρουρίῳ μεγάλοι ὀρθογώνιοι λίθοι μαρτυροῦσιν. Ἐνταῦθα ἔκειτο ἡ πρωτεύουσα τοῦ Φιλοκλήτου *Μελίβοια*, τῆς ὁποίας ἡ ὀνομασία κατὰ τι παρεφθαρμένη διεσώθη ἐν τῷ τοπῷ, καθότι τοπίον τι παρακείμενον καλεῖται τὴν σήμερον «*Μολίβια*». Καὶ ὅτι μὲν ἡ πόλις δὲν ἔκειτο μακρὰν τῆς θαλάσσης, μαρτυροῦσι σαφῶς ὁ Ἡρόδοτος, λέγων, ὅτι εἰς αὐτὴν ἐξεβράσθη μέρος τοῦ ναυαγήσαντος Περσικοῦ στόλου, ὁ Στράβων (9. 5) καὶ ὁ Ἀπολλώνιος (1. 59²): ὅτι δὲ ἔκειτο ὑπὸ τῶν ὑπωρείων τῆς Ὀσσης τῶν μεσημβρινοανατολικῶν, ἦτοι τῶν πρὸς τὴν Θεσσαλίαν καὶ οὐχὶ πρὸς τὴν Μακεδονίαν ἐστραμμένων, ἐπικειμένη ἐπικαίρως τῇ Δημητριάδι, μαρτυρεῖ ὁ Λίβιος, λέγων ὅτι ἡ πόλις ἔκειτο «*in vadibus Ossae qua parte in Thessaliam vergit oportune imminens super Demetriadem*» ὥστε τὸ μνημονεὺθὲν Παλαιόκαστρον τῆς Βίγλας, κείμενον οὐχὶ μακρὰν τῆς παραλίας ἐπὶ τῶν πρὸς τὴν Θεσσαλίαν ἐστραμμένων ὑπωρείων τῆς Ὀσσης, δεσπόζον δὲ καὶ τῆς ἐκ τῶν ἐκβολῶν τοῦ Πηνειοῦ εἰς τὴν Δημητριάδα ἀγρύσης ὁδοῦ, κατέχει ἀναμφιλέκτως τὴν θέσιν τῆς ἀρχαίας *Μελιβοίας*: ἀτόπως δὲ ὁ Μεζιερ τοποθετεῖ αὐτὴν παρὰ τὸ Σκίτι, ὅπερ οὐ μόνον ἐπὶ τῆς Ὀσσης δὲν κεῖται, ἀλλὰ καὶ πολὺ τῆς θαλάσσης ἀφίσταται· ἡ ἔλλειψις δὲ σπουδαίων ἐλληνικῶν ἐρειπίων ἐν τῷ μνημονεὺθέντι Παλαιόκαστρῳ δὲν πρέπει εὐδόκως νὰ φανῇ παράδοξος, καθότι ἐκ τοῦ ἰδίου Λιβίου μακρόνομον, ὅτι ἐν τῷ κατὰ τοῦ Περσέως Ῥωμαϊκῷ πολέμῳ ἀντίστη μὲν ἡ *Μελίβοια* κατεχόμενη ὑπὸ Μακεδονικῆς φρουρᾶς εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ Ποπλίου προσβολὴν, ἀποκρούουσα τοὺς προσβαλόντας αὐτὴν 5,000 Ῥωμαίους (44, 13), ἀλλὰ κατόπιν ἠλώθη ὑπὸ τοῦ Ὀκταβίου καὶ κατεσκάφη «*captur et deripitur*» (44, 46). Ἡ πόλις αὕτη ἦτο διάσημος κατὰ τὴν ἀρχαιότητα διὰ τὴν πορφυρᾶν βυφὴν (*Purpura Melibœa*), ἣτις ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων διεσώζετο μέχρι πρὸ μικροῦ εἰς τὰ πλεῖστα τῶν ἐπὶ τῆς Ὀσσης χωρίων.

Βορειότερον τοῦ *Θανάτου* κατέρχεται ἐκ τῆς Ὀσσης ὀρητικῶς χεῖμαρρος *Παλιωριά* καλούμενος, ὅστις μνημονεὺόμενος ὑπὸ τοῦ Ἀπολλωνίου (1. 593) καὶ Βαλ. Φλάκκου (1. 11), τίθεται μεταξὺ *Μελιβοίας* καὶ *Εὐρυμενῶν* καὶ καλεῖται Ἄμυρος· ἀλλ' εὐρόντες ἤδη τὸν Ἄμυρον ὡς παραπο-

τάμιον τῆς Βοιθηίδος, ῥέον ἐκ τῶν μεσημβρινοδυτικῶν κλιτύων τῆς Ὀθρυος, ὀφείλομεν νὰ παραδεχθῶμεν ἢ δεύτερον ὀμώνυμον ποτάμιον ἢ γεωγραφικὸν ἀμάρτημα τῶν ἀνωτέρω ποιητῶν. Παρὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ ποταμοῦ τούτου εἰς θέσιν καλουμένην *Tarsoanās* κεῖνται ἀνάμικτα ἑλληνικὰ καὶ βυζαντινὰ ἐρείπια, ἅτινα πιθανώτατα σημειοῦσι τὴν θέσιν τῆς ἀρχαίας πόλεως *Ριζούντος*, ἣτις ἄσχημος κατ' ἀρχὰς οὕσα ἐξηλείφθη κατόπιν συνοικισθεῖσα εἰς τὴν Δημητριάδα.

Ἐκ τῶν ἐρείπιων τούτων ὁδὸς ἐν τῷ μέσῳ βυθίων δασῶν ἄγει εἰς τὸ καλούμενον *Οἰκορομεῖον*, ἐνθα ἔκειτο μέχρι πρό μικροῦ τὸ μοναστήριον τοῦ Ἁγίου Δημητρίου, βυζαντινὸν κτίσμα ἰδρυθὲν κατὰ τινα ἐν τινὶ λίθῳ ὑπερκειμένῳ τῆς πύλης ἐπιγραφὴν τὸ 777 μ. Χ., πυρποληθὲν δὲ πρό τινων ἐτῶν ὑπὸ τινος ἡγουμένου, ὡς λέγεται, ὀνειρευομένου ὑπὸ τὰ ἐρείπια αὐτοῦ θησαυρόν, ἀνεκτίσθη εἰς μικροτέρας διαστάσεις τὸ μοναστήριον ὑπὸ τῶν κατοίκων τῆς Καρίτσας. Ὁ Μεζιέρ ἐπεσκέφη αὐτὸ τὸ 1852 καὶ τὸ εὔρεν ἀρχιτεκτονικῶς ὅμοιον μὲ τὰς ὑπὸ τοῦ Γάλλου ζωγράφου *Parely* περιγραφείσας μονὰς τοῦ Ἄδωνος. Τετράγωνον οἰκοδόμημα, ἐν ᾧ τὰ δωμάτια τῶν μοναχῶν, περιέβαλον εὐρὴν γῶρον, ἐν τῷ κέντρῳ τοῦ ὁποίου ἔκειτο ὁ ναός, καὶ εἰς τοὺς τοίχους αὐτοῦ, ὡς καὶ ἐν τῇ παραρρούσῃ κρήνῃ, παρατηροῦντο κιονόκρανα καὶ σπονδυλοὶ κιόνων καὶ τινα ἀνάγλυφα, ἅτινα, ὡς καὶ οἱ ὑποβαστάζοντες τὸν θόλον τοῦ ναοῦ τέσσαρες κίονες ἐκ γρανίτου, φαίνονται ἀνήκοντες εἰς τι ἀρχαιότερον οἰκοδόμημα. Ἴσως ἐνταῦθα ἔκειτο κατὰ τοὺς ἑλληνικοὺς χρόνους ὁ ναός τοῦ Πετραίου Ποσειδῶνος, ὃν οἱ Θεσσαλοὶ ἐσέβοντο ἰδιαζόντως, καθότι ἔργον αὐτοῦ ἐθεώρουν τὴν ἀπόσχισιν τοῦ Ὀλύμπου καὶ τῆς Ὀσσης (Σχολ. Πινδ.). Μεταξὺ δὲ τῶν βιβλίων, ἅτινα εἶδεν ὁ Μεζιέρ ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τῆς μονῆς, ὑπῆρχε καὶ χειρόγραφον τῶν τεσσάρων εὐαγγελίων ἐπὶ περγαμηνῆς χρυσοῖς γράμμασι γεγραμμένον καὶ μετὰ σημειώσεων τοῦ ἐπισκόπου Λαρίσσης Ἁγίου Ἀχιλλεῖου.

Οὐχὶ μακρὰν τοῦ μοναστηρίου κεῖται ἐπὶ τῆς Ὀσσης τὸ χωρίον *Καρίτσα*, οὕτως οἱ κάτοικοι καταγίνονται μὲν καὶ εἰς τὴν καλλιέργειαν τῶν παρακειμένων πεδιάδων, ἀλλὰ πρό πάντων εἶνε ναυτίλοι, μετακομίζοντες ἐπὶ ἰδίῳν πλοίων οὐ μόνον τὰ προϊόντα τῶν πέριξ γαιῶν, ἀλλὰ καὶ μέγα ποσὸν ξυλικῆς οἰκοδομησίμου, κατατεμνόμενον ἐπὶ τῶν πλευρῶν τῆς Ὀσσης καὶ τοῦ Ὀλύμπου· παρὰ δὲ τὸ χωρίον ὑπάρχει ἐκτεταμένον δάσος φιλυρῶν καὶ ὑψηλότερον ἐπὶ τοῦ ὄρους σώζεται ἐρειπιωμένως τις πύργος, καλούμενος «τὸ Σεράγι τοῦ Βασιλιᾶ», καὶ ὑπὲρ αὐτὸν λελαζευμέναι ἐπὶ τῶν βράχων βαθμίδες φέρουσαι διὰ τῶν κορυφῶν τοῦ ὄρους εἰς τὴν μεσημβρινὴν πλευρὰν αὐτοῦ, καὶ ἐκεῖθεν εἰς τὸ Θεσσαλικὸν πεδῖον. Αἱ βαθμίδες αὗται εἶνε κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἢ ὑπὸ τοῦ Πολυαῖνου (111, 3, 23) μνημονευομένη Κλίμαξ τοῦ Ἀλεξάνδρου, διὰ τῆς ὁποίας ἀνῆλθεν εἰς τὴν Ὀσσαν ὁ βῆθεις στρατηγός, κατερχόμενος εἰς τὴν Θεσσαλίαν μὴ δυνηθεῖς

νά ἐκδιάσῃ τὴν διὰ τοῦ στενοῦ τῶν Τεμπῶν κατειλημμένην ὑπὸ τῶν Θεσσαλῶν δίοδον.

Ἐπίκειον τῆς Καρίτσης εἶνε τὸ *Τσιάγιαζι* (Φτέρι), κείμενον ἡμίσειαν ὄραν ἀνατολικώτερον τῶν ἐκβολῶν τοῦ Πηνειοῦ· ἤρξατο δὲ ἐνταῦθα ἀπὸ τινος χρόνου νά γίνηται συνοικισμός τις καὶ ἐκ τῶν πέριξ· καί, ἂν ὁ τόπος δὲν ἐσπερεῖτο ἀσφαλούς λιμένος, ἦτο πᾶσα πιθανότης νά συνοικισθῇ ἐνταῦθα παραλία πόλις δυναμένη νά συναγωνισθῇ μετὰ τοῦ μόνου λιμένος τῆς Θεσσαλίας, τοῦ Βώλου. Τὸ *Τσιάγιαζι* εἶνε σήμερον, ὡς ἀνωτέρω εἶπομεν, πρωτεύουσα τοῦ δήμου *Εὐρυμενῶν*. Σήμερον ἀριθμεῖ ἡ συνοικία αὕτη 80 οἰκίας πολλοὶ δὲ συνέρχονται ἐκ τῶν Θεσσαλικῶν χωρίων ἐνταῦθα τὸ θέρος, ὅπως λουσθῶσιν εἰς τὰ διαυγῆ ὕδατα τοῦ *Θερμαϊκοῦ* κόλπου.

Ἡμίσειαν ὄραν ἀνατολικώτερον τοῦ *Τσιάγιαζι*, οὐχὶ μακρὰν τῆς ἀριστερᾶς ὄχθης τοῦ ἐκ τῆς Ὀσσης κατερχομένου *Κοκκίου Ρεύματος*, ἀνευρίσκομεν ἐρείπια τινα ἑλληνικὰ, ἴσως τῶν ἀρχαίων *Εὐρυμενῶν*, αἵτινες μετὰ τῆς *Ῥιζοῦντος* ἐκείντο κατὰ τὸν *Στράβωνα* οὐχὶ μακρὰν τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ Πηνειοῦ ἐπὶ τῆς παραλίας. Τὴν παραλίαν θέσιν τῶν *Εὐρυμενῶν* ἀναφέρουσι καὶ ὁ *Ἀπολλώνιος* καὶ ὁ *Φλάκκος* (ὡς ἀνωτέρ.), τοποθετοῦντες αὐτὴν μετὰ τῆς *Μελιβοίας* καὶ τῶν ἐκβολῶν τοῦ Πηνειοῦ. Ἦσαν δὲ αἱ *Εὐρυμεναὶ* ὄχυρά καὶ ἐπικαίρως κειμένη πόλις, διὸ καὶ κατὰ τοὺς *Ῥωμαϊκοὺς* πρὸς τοὺς *Μακεδόνας* πολέμους συχνάκις ἀπεπειρῶντο τῆς καταλήψεως αὐτῶν οἱ τε *Αἰτωλοὶ* καὶ *Θεσσαλοὶ* καὶ *Μακεδόνες*.

Ἄπασα δὲ ἡ ἀπὸ *Τσιάγιαζι* μέχρι τῶν ὑπωρειῶν τῆς Ὀσσης ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ Πηνειοῦ ἐκτεινομένη πεδιάς, διαρρεομένη ὑπὸ τῶν ἐκ τῆς Ὀσσης κατερχομένων ὑδάτων καὶ κεκαλυμμένη ἐνιαχοῦ ὑπὸ δασῶν, ἀμιλλᾶται κατὰ τὴν χάριν καὶ τερπνότητα μὲ τὴν κοιλάδα τῶν *Τεμπῶν*, ἐξομοιουμένη συγχρόνως κατὰ τὴν γονιμότητα μὲ τὰς ἀρίστας μείρας τῆς Θεσσαλίας. Καὶ πολλὰ μὲν εἶνε τὰ προϊόντα αὐτῆς· τὸ κυριώτατον ὅμως πάντων, ὡς καὶ τῆς πρὸς τὰ ἀριστερὰ τοῦ Πηνειοῦ ἐκτεινομένης πεδιάδος, εἶνε ὁ ἀραβόσιτος. Τὸ μόνον ἐν τῇ πεδιάδι κείμενον χωρίον εἶνε τὸ *Λασποχώρι*. Ἡμίσειαν δὲ ὄραν ὑπὲρ αὐτὸ κεῖται ἡ ἐξοδος τῆς κοιλάδος τῶν *Τεμπῶν*. Ἐκεῖ δὲ ἐπὶ τινος λόφου πρὸς τὰ δεξιὰ τοῦ ποταμοῦ ἀνευρίσκονται ἀσημαντὰ τινα λείψανα ἐκ τῆς ἀρχαιότητος, ὑποδεικνύοντα ἴσως τὴν θέσιν τῆς *Μαγνητικῆς* πόλεως *Ὀμολλίου*, ἣτις, κατὰ τὸν *Λίβιον*, ἐκείτο ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ Πηνειοῦ ἐκεῖ, ἐνθα συνέβαιεν ἡ ἐκ τῆς Θεσσαλίας εἰς τὴν *Μακεδονίαν* διάβασις (12, 36)· μολονότι δὲ ἡ σαφὴς αὕτη μαρτυρία τοῦ *Λιβίου* ὑποστηρίζεται καὶ ὑπὸ τοῦ *Ὀρφέως* (*Ἀργ.* 462), ἀποκαλοῦντος τὴν πόλιν ἀγχίχλον, ἐν τούτοις χωρίον τι τοῦ *Στράβωνος*, ἐν ᾧ τοποθετεῖται ἡ πόλις ἐν ἀρχῇ τῆς διὰ τῶν *Τεμπῶν* διεκβολῆς τοῦ Πηνειοῦ, παρέπεισέ τις, ὅπως τοποθετήσωσι τὴν πόλιν ἐν τῇ εἰσόδῳ τῆς κοιλάδος παρὰ τὸ χωρίον *Μπαμπᾶ*. Ἡ φαινομένη ὅμως ἀντίφρασις μετὰ τῶν *Στράβωνος* καὶ τοῦ *Λιβίου* αἴρεται, ἂν διὰ τῆς λέξεως «διεκβολή» ἐννοήσωμεν

τὴν τετελεσμένην ἐξοδὸν τοῦ ποταμοῦ ἐκ τῆς κοιλάδος. Καὶ τοιαύτη μὲν ἡ Μαγνησία· μεταβαίνω δὲ ἤδη εἰς τὴν περιγραφὴν τῆς Πελασγιώτιδος.

Πελασγιῶτις.

Παραλλήλως τῇ Μαγνησίᾳ ἐκτείνεται ἀπὸ τῆς παραλίας τοῦ Πελασγικοῦ κόλπου μέχρι τῶν ὑπωρειῶν τοῦ Ὀλύμπου ἡ Πελασγιώτις, μία τῶν τεσσάρων μοιρῶν, εἰς ἃς διηρεῖτο τὸ πάλαι ἡ Θεσσαλικὴ πεδιάς· καὶ τὸ μέρος αὐτῆς εἶνε λοφῶδες μὲν κατὰ τὸν Πελασγικὸν κόλπον, τρεῖς δὲ ὥρας μακρὰν τῆς παραλίας ἄρχεται ἐκτεινόμενον τὸ Πελασγικὸν πεδῖον, οὐτινος τὰ ὅρια καὶ τὰς λοιπὰς φυσικὰς ιδιότητας ἐξέθεσα ἐν τῇ χωρογραφίᾳ. Οἱ ἀρχαῖοι κάτοικοι αὐτοῦ ἦσαν οἱ Πελασγοί, ὧν τὸ ὄνομα παραδόξως διετηρήθη μέχρι σήμερον ἐν τῷ τίτλῳ τοῦ μητροπολίτου Δημητριάδος ἐπικαλουμένου ὑπερτίμου καὶ ἐξάρχου Πελασγῶν, οἱ Περραιβοί, οἱ Λαπίθαι, οἱ Αἰνιᾶνες καὶ τέλος οἱ Θεσσαλῆ· πόλεις δὲ Πελασγικὰς ἀνευρίσκομεν κατὰ τὴν ἀρχαιότητα τὰς ἀκολουθοῦσας: παραλίας μὲν τὰς Ἀμφαγὰς καὶ Παγασὰς μεσογείους δὲ τὰς Φεράς, τὴν Σκότουσσαρ, τὴν Κραδίνα, τὸ Ἀρμένιον, τὴν Λάρισσαρ τὸ Φάκιον, τὴν Μητρόπολιν, τὴν Ἐλάτειαρ καὶ τὸ Μόψιον· ἡ δὲ Γυρτώρη, καὶ ἡ Φάλαινα καὶ ἡ Ἀργισσα καὶ ἡ Ἄτραξ, καὶ ἡ Ὀρθη, κείμεναι καὶ αὐταὶ ἐν τῇ Πελασγιώτιδι, ἐκκαλοῦντο καὶ Περραιβικαί, ὡς κατοικοῦμεναι ὑπὸ Περραιβῶν (Στράβωνος βιβλ. 9, κεφάλ. 5). Καὶ τῶν μὲν πόλεων τούτων, ὧν τινες ἔφθασαν εἰς μεγάλην ἰσχύϊν κατὰ τὴν ἀρχαιότητα, ἐπικρατήσασαι ἐπὶ τινα χρόνον συμπάσης σχεδὸν τῆς Θεσσαλίας, δὲν περισώζονται σήμερον ἢ ἐλάχιστὰ τινα μόνον λείψανα. Καὶ ἐνταῦθα, ὡς αἰ ἐν τῇ Μαγνησίᾳ οὐδεὶς γῆς, οὐδεὶς κίων, οὐδὲν βᾶθρον ἀρχαίου θεάτρου, οὐδεμίαν στοὰ γυμνασίου παρατηρεῖται σήμερον· ἐρείπια δὲ τινα τῶν ἀρχαίων τειχῶν δεικνύουσι τὴν θέσιν τῶν ἀρχαίων πόλεων, ἐκ τῆς τέφρας τῶν ὁποίων δὲν ἀνεβλάστησαν ἐνταῦθα, ὡς ἐν τῇ Μαγνησίᾳ, εὐποροὶ καὶ ἀκμάζουσαι κωμοπόλεις, ἀλλὰ μικρὰ καὶ ἄσημα χωρίδια, κατοικοῦμενα ὑπὸ Ἑλλήνων χωρικῶν, οἵτινες δίκην Ἑλλωτος καταβρέχουσι μὲ τούς ἰδρωτάς των τὴν ὑπ' αὐτῶν γεωργουμένην γῆν, ἀλλ' οὐχὶ μόνον δι' ἑαυτούς· καθότι, ὡς καὶ ἄλλοτε ἐλέχθη, αἱ γαῖαι καὶ οἱ οἴκοι τῶν χωρίων δὲν ἀνήκουσιν εἰς τοὺς κατοικοῦντας, ἀλλ' εἶνε κτήματα κατὰ τὸ πλεῖστον ἄλλων κυρίων, οἵτινες διαμοιράζουσι μετὰ τῶν χωρικῶν τὸ προϊόν τῆς γεωργίας. Καλοῦνται δὲ τὰ χωρία ταῦτα *Τσιφλίκια* πρὸς ἀντιδιαστολὴν τῶν ὑπὸ Τούρκων κατοικοῦμένων χωρίων, ὧν αἱ γαῖαι καὶ οἱ οἴκοι ἀνήκουσιν εἰς τοὺς κατοίκους, καλούμενα διὰ τοῦτο *Κεφαλοχώρια*. Εἶπον ἤδη ἐν τῇ ἱστορίᾳ ὅτι οἱ Τούρκοι κατὰ τὴν εἰς τὴν Θεσσαλίαν εἰσβολὴν εὗρον τὸ Πελασγικὸν πεδῖον σχεδὸν ἔρημον καὶ πρὸς συνοικισμὸν τούτου προτεκάλεσαν ἐκ τοῦ Ἰκονίου τῆς Ἀσίας τουργικὸν γεωργικὸν πληθυσμὸν, εἰς ὃν διένειμκν τὴν ἔρημον χώραν· ὅτι δὲ πᾶσα σχεδὸν ἡ Πελασγιώτις κατελήφθη ὑπὸ τῶν ἐπηλύδων

τούτων, μαρτυροῦσι οὐ μόνον αἱ ὀνομασίαι τῶν ἐνταῦθα χωρίων, ὁμωνύμων τῶν πλείστων μὲ τὰ περὶ τὸ Ἰκόνιον χωρία, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῆς ἐν τῷ τόπῳ ἐπικρατοῦσης παρὰ τοῖς Τούρκοις παραδόσεως καὶ ἐκ τῶν τουρκικῶν μνημάτων, ἅτινα περιβάλλουσιν ἔτι τὰ ὑπὸ χωρικῶν Ἑλλήνων ἤδη κατοικούμενα χωρία καὶ ἐκ τῶν τουρκικῶν τεμενῶν, ἅτινα ἐν τισιν αὐτῶν παρατηροῦνται. Καὶ αἱ μὲν γαῖαι καὶ οἱ οἴκοι τοῦ χωρίου ἀνήκουσιν, ὡς ἀνωτέρω ἐρρέθη, εἰς τὸν κύριον, μόνον δὲ τὰ ζῶα καὶ ἐργαλεῖα καὶ ἐπιπλα καὶ εἴ τι ἄλλο κινητὸν ἀνήκουσιν εἰς τὸν χωρικόν. Καὶ τὸ μὲν πρὸς σπορὰν ἀναγκαιοῦν ποσὸν τοῦ σίτου καὶ τῆς κριθῆς καταβάλλεται ὑπὸ τοῦ κυρίου, ὃ δὲ κάτοικός γεωργῶν δι' ἰδίων ζώων καὶ ἐργαλείων τὴν γῆν διαμοιράζει μετὰ τοῦ κυρίου τὸ προϊόν, μόνον δὲ τὸ ἐκ τῆς κτηνοτροφίας προϊόν ἀνήκει ὅλον τῷ χωρικῷ, μὴ ἀποτίνοντι οὐδὲν τῷ κυρίῳ διὰ τὴν ἐν τῷ χωρίῳ νομὴν τῶν ζώων· δὲν εἶνε δὲ πάντες οἱ κάτοικοι τῶν χωρίων γεωργοί, ἀλλ' ἐν τισι αὐτῶν, τοῖς πολυανθρωποτέροις πολλοὶ αὐτῶν μετέρχονται ἄλλην ἐργασίαν ἢ καὶ ἐμπορεῦνται τὰ προϊόντα τῶν χωρίων των.

Οἱ οἴκοι τῶν χωρίων εἶνε ἅπαντες πλινθόκτιστοι, ἐκτὸς τῶν ἐν αὐτοῖς εὑρισκομένων πύργων τῶν ἰδιοκτητῶν, ὑφούμενοι οἱ πλεῖστοι οὐχὶ ὑπὲρ τοὺς 8 πόδας ὑπὲρ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς γῆς· ἔχουσαι δὲ δύο εἰκισίσεις, μίαν πρὸς κατοικίαν τῶν ἀνθρώπων καὶ ἑτέραν διὰ τοὺς βόας. Οὐδεὶς κόσμος ἐν αὐτοῖς παρατηρεῖται, οὐδὲν ἐπιπλὸν ἢ μόνον τὰ ἀπολύτως ἀναγκαῖα, οὐδὲν δένδρον σκιάζει τὰ κατὰ τὸ θέρος ὑπὸ τῶν ἡλιακῶν ἀκτίνων περιφλεγόμενα χωρία, καθότι οὐδεὶς ὃ περὶ τούτου φροντίζων. Ὁ χωρικός, συναισθανόμενος, ὅτι ἡ γῆ καὶ ὁ οἶκος δὲν ἀνήκουσιν εἰς αὐτόν, οὐδόλως φροντίζει πρὸς περικοτμήσιν τοῦ τόπου. Οἱ εὐθαλεῖς κῆποι οἱ περιβάλλοντες τὰ ὄρεινά Θεσσαλικά χωρία οὐδόλως παρατηροῦνται ἐνταῦθα, καίτοι δυνάμενοι ἐν τοῖς πλείστοις αὐτῶν νὰ προκόψωσιν. Οἱ κάτοικοι τῶν πλείστων χωρίων τῆς Πελασγιώτιδος πίνουσι φρεάτιον ὕδωρ· μόνον δὲ τὰ τῆς λοφώδους χώρας διαρρέονται τὰ πλεῖστα ὑπὸ πηγαίων ὑδάτων. Τὰ δὲ τῆς Βοιθηίδος καὶ Νεσσωνίδος ἔλη καὶ ἡ ψυχροτάτη κατὰ τὴν πρωΐαν ἐκ τῶν περικειμένων ὀρέων προσπνέουσα αὖρα καθιστῶσιν ἰδίως κατὰ τὸ θέρος νοσῶδες τὸ κλίμα τῆς Πελασγιώτιδος· διὰ τοῦτο δὲ καὶ οἱ κάτοικοι τῶν χωρίων εἶνε ὠχροὶ καὶ καχέκται καὶ δυσκόλως προάγονται κατὰ τὸν πληθυσμόν, ἰδίως διὰ τὴν μεγάλην θνησιμότητα τῶν παιδίων. Ἰατρῶν καὶ σχολείων στεροῦνται, καθότι τὰ πλεῖστα τῶν χωρίων, κατοικούμενα ὑπὸ 15—20 οἰκογενειῶν, δὲν δύνανται νὰ προκαλέσωσι τὴν ἐν αὐτοῖς ἐγκατάστασιν ἐπιστήμονος ἱατροῦ. Ἐν τούτοις, καίτοι κατὰ πλεῖστον ἀμαθεῖς οἱ κάτοικοι, εἶνε φύσει νοήμονες, καὶ διὰ τῆς φιλεργίας καὶ νοημοσύνης προκόπτουσιν ἱκανῶς ἐν τῷ βίῳ. Τὰ πλεῖστα τῶν χωρίων ἔχουσι λιθοκτίστους ναοὺς, κομιζομένων τῶν λίθων ἐκ τῶν περικειμένων ὀρέων, ἢ συντριβομένων τῶν παρατυγχανόντων ἐρειπίων τῶν ἀρχαίων τειχῶν, καθότι, ὡς ἄλλοτε εἶπον, δὲν παρατηρεῖται μεγάλη εὐλάβεια τῶν χωρικῶν πρὸς τὰ ἐκ τῆς ἀρχαιό-

τητος περισωθέντα λείψανα· διὸ καὶ σπουδαῖα ἐρείπια περιγραφόμενα ὑπὸ περιηγητῶν οὐδόλως ἀνευρίσκονται σήμερον ἐν τῷ τόπῳ. Τὰ δὲ εἰσοδήματα τῶν χωρίων εἶνε πρὸ πάντων μὲν σῖτος καὶ κριθή, εἶτα βάμβυξ καὶ τινα ἄλλα· ἄμπελοι δὲ περιβάλλουσι ἅπαντα τὰ χωρία, παράγουσαι τὸν ἀναγκαιοῦντα εἰς χρῆσιν τῶν κατοίκων οἶνον.

Καὶ ταῦτα μὲν γενικώτερον περὶ τῶν χωρίων τῆς Πελασγιώτιδος, μεταβαίνω δὲ ἤδη εἰς τὴν εἰδικωτέραν περιγραφὴν αὐτῶν, ἀρχόμενος ἀπὸ τῶν ἀκτῶν τοῦ Πελασγικοῦ κόλπου καὶ καταλήγων εἰς τὰς ὑπερείας τοῦ Ὀλύμπου.

Μίαν ὥραν δυτικώτερον τοῦ ἀκρωτηρίου Πύρρας (Ἀγκίστρι), τοῦ διαχωρίζοντος τὴν Φθιώτιδα ἀπὸ τῆς Πελασγιώτιδος, ὑψοῦται ἀμέσως ὑπὲρ τὴν παραλίαν γήλοφος Σορός καλούμενος, περιστεφόμενος ὑπὸ ἐρείπιων ἀρχαίων τειχῶν· κατὰ τὸ ὕψιστον δὲ τοῦ λόφου ἐξέχει βράχος περιβαλλόμενος ἐπίσης ὑπὸ τῶν τειχῶν τῆς ἀρχαίας ἀκροπόλεως. Τὰ περισωζόμενα λείψανα εἶνε ὀλίγιστα καὶ ὀσημέραι καταστρέφονται, καταθραυσμένων τῶν λίθων πρὸς κατασκευὴν ποιμνιστασίων. Ἡ ἐνταῦθα κειμένη πόλις ἦτο τὸ Ἄμφιτραϊορ ἢ Ἄμφαραί, πόλις μικρὰ καὶ ἄσημος, μνημονευομένη ὑπὸ τοῦ Σκύλακος, ὡς πρώτη Πελασγικὴ πόλις μετὰ τὴν Φθιώτιδα ἐν τῷ Πελασγικῷ κόλπῳ.

Δύο ὥρας δυτικώτερον τοῦ Σοροῦ ἀπαντῶμεν ἐπὶ τινος λόφου ὑπερκείμενου τῆς παραλίας ἐν τῷ μυχῷ τοῦ κόλπου, καταντικρὺ τῆς νέας πόλεως Βώλου, τὰ ἐρείπια τῆς διασήμευ κατὰ τὴν ἀρχαιότητα Πελασγικῆς πόλεως τῶν Παγασῶν, ἐξ οὗ ὠνομάσθη καὶ ὁ κόλπος καὶ ἦς τινος τὴν μεγάλην ἔκτασιν καταδεικνύουσι τὰ καθ' ὅλην τὴν συνέχειαν παρακολουθούμενα ἐρείπια τῶν ἀρχαίων τειχῶν. Καὶ ἐπὶ μὲν τῆς ὑψίστης κορυφῆς τοῦ λόφου παρατηροῦνται ἐνιαχοῦ εἰς ὕψος 10 ποδῶν τὰ τεῖχη τῆς ἀρχαίας ἀκροπόλεως κατασκευασμένα ἐξ ὀρθογωνίων λίθων καθ' ὀριζοντείας σειρὰς ἀπ' ἀλλήλων τεθειμένων καὶ ἔχοντα πᾶχ. 9 ποδῶν καὶ ἐνταῦθα δέ, ὡς καὶ ἐν τοῖς λοιποῖς τείχεσιν, ἡ ἐξωτερικὴ καὶ ἐσωτερικὴ ἐπιφάνεια ἀπαρτίζονται ἐκ λίθων μεγάλων, τὸ δὲ μεταξὺ διάστημα πληροῦται διὰ χώματος καὶ μικρῶν λίθων· ἦτο δὲ κατησφλισμένον τὸ φρούριον καὶ ὑπὸ τετραγώνων πύργων, ὧν δύο τὰ ἐρείπια διατηροῦνται εἰσέτι. Κάτωθεν τῆς ἀκροπόλεως ἀνευρίσκεται μὲν εἰσέτι ἡ συνέχεια τῶν τειχῶν τῆς ἀρχαίας πόλεως, ἀλλὰ τὰ περισωζόμενα ἐρείπια μόλις ἀνυψοῦνται ὑπὲρ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς γῆς· ἐν δὲ τῇ κοιλάδι, ἐνθα φέρει σήμερον ἡ ὁδὸς ἐκ Βώλου εἰς Ἄλμυρόν, παρατηρεῖται ἀρχαία πύλη 11 ποδῶν πλάτους καὶ παρ' αὐτὴν Ῥωμαϊκὸν ὑδραγωγεῖον, εἰ' οὗ ἐφέρετο εἰς τὴν πόλιν τὸ πόσιμον ὕδωρ, καθότι τὰ παρὰ τὰς ὑπερείας τοῦ λόφου οὐχὶ μακρὰν τῆς θαλάσσης ἀναβλύζοντα ὕδατα, ὑφάλμυρα ὄντα, δὲν εἶνε πρὸς πόσιν ἐπιτήδεια. Ἐκ τῶν πηγῶν τούτων, αἵτινες πολλαὶ καὶ θαψιλεῖς καὶ ἐπὶ Στράβωνος ἔρρεον, παράγουσιν τινες τὸ ὄνομα τῆς πόλεως προσκόπτοντες εἰς τὴν προσωδῖαν,

ἐνῶ ἕτεροι ἀνευρίσκουσιν ἐν τῇ ὀνομασίᾳ τῆς πόλεως τὴν ἀπήχησιν τῆς ἐνταῦθα πηχθείσης Ἀργοῦς (Στρ. 9. 436). Σχηματίζεται δὲ ἐκ τῶν πηγῶν τούτων, αἵτινες σήμερον καλοῦνται *Μπουμπλήθρα*, βαθύς ποταμός, ὅστις μετὰ βραχὺν ῥοῦν ἐκβάλλει εἰς τὴν θάλασσαν· τὰ διαυγῆ αὐτοῦ ὕδατα, καὶ αἱ ὑπὸ καλάμων καλυπτόμεναι ὄχθαι ἐλκύουσι πολλοὺς τῶν κατοίκων τοῦ Βώλου κατὰ τὸ θέρος, ἀνερχομένους ἐπὶ λέμβου τὸ ρεῖθρον τοῦ ποταμοῦ. Ἡ πόλις αὕτη, φημισθεῖσα κατὰ τοὺς μυθολογικοὺς χρόνους διὰ τὴν ἐκστρατείαν τῶν Ἀργοναυτῶν, ἦτο κατὰ τοὺς ἱστορικοὺς χρόνους ἐμπορικώτατον ἐπίγειον τῶν Φερῶν καὶ συμπάσης τῆς Θεσσαλίας. Ἐνταῦθα κατέπλεον τὰ πλοῖα τῆς νοτιωτέρας Ἑλλάδος, ὅπως ἀποκομίσωσι τὸν ἀναγκαιούντα εἰς τοὺς κατοίκους σίτον· ἐνταῦθα ἐγκαθίσταντο ἐκ διαφόρων μερῶν τῆς Ἑλλάδος ἐμποροὶ, ὡς εἰκάζεται ἐκ τῶν ἐπιτυμβίων λίθων, ἐνθα καὶ Μακεδόνων, καὶ Μηλίων, καὶ Ναξίων, καὶ Σκυρίων καὶ Ἀθηναίων καὶ Κορινθίων καὶ παντοδαπῶν ἄλλων τὰ ὀνόματα ἀναγινώσκονται· ἐνηργεῖτο δὲ ἐνταῦθα καὶ σπουδαῖον ἐμπόριον ἀνδραπόδων (Ἀθ. 1, 49). Καὶ ἡ μὲν πόλις τῶν Παγασῶν πρὸ αἰῶνων ἐξηφανίσθη, ἡ ἐν τῷ λιμένι ὅμως ἐμπορικὴ κίνησις καὶ σήμερον ἐτι ζωηρὰ ὑφίσταται, καθότι οὐχὶ μακρὰν τῆς ἀρχαίας πόλεως ἀνέτειλεν ἑτέρα, ἡ πόλις τοῦ Βώλου, μικρὰ μὲν σήμερον, ἀλλὰ προωρισμένη ὡς ἐκ τῆς θέσεώς της νὰ συναγωνισθῆ ποτε μετὰ τῆς προμήτορος αὐτῆς κατὰ τε τὸν πλοῦτον καὶ τὸ μέγεθος. Κατὰ τὸ βορειοανατολικὸν μέρος τῆς πόλεως εὐθὺς ὑπὲρ τὴν θάλασσαν ὑπέγκειται μικρὸν τι γηλοφικὸν ἔπαρμα, ὅπερ ἴσως καταλαμβάνετο ὑπὸ τοῦ διασήμου ἱεροῦ τοῦ ἐμβασιου ἢ Ἀκταίου Ἀπόλλωνος, ἰδρυθέντος ἴσως ὑπὸ τῶν Ἀργοναυτῶν (Ἡσί. Ἀσπίς Ἡρ. 90. Ἀπολ. 1. 403). Κατὰ δὲ τὸ ἀνατολικὸν μέρος τῆς πόλεως μετ' ἀνασκαφᾶς γενομένης ἀνευρέθησαν πολλοὶ ἐνεπίγραφοι ἐπιτύμβιοι λίθοι ἐντετοιχισμένοι ἤδη ἐν τῷ ἐν Βώλῳ ναῶ τοῦ Ἀγίου Νικολάου· καὶ σήμερον δ' ἐτι τινὲς τῶν κατοίκων ἀποκομίζουσιν ἐκεῖθεν πολλοὺς λίθους ἀρχαίους πρὸς κατασκευὴν νεωτέρων οἰκοδομῶν, καταδεικνύοντες οὕτω τὴν ἀβελτηρίαν των καὶ τὴν πρὸς τὰ πάτρια ὀλιγωρίαν καὶ ἀνευλάβειαν. Κάτω τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς τῶν τειχῶν ὑπάρχει σήμερον ἀλυκὴ παράγουσα 500 χιλιάδων ὀκάδων ἄλατος κατ' ἔτος. Ὑπὲρ τὴν ἀλυκὴν πρὸς βορρᾶν ὑψοῦται βράχος, ἐφ' οὗ ἴδρυται φάρος, ὅστις εἰς σκοτεινάς νύκτας ὀδηγεῖ τὰ εἰς τὸν λιμένα τοῦ Βώλου καταπλέοντα πλοῖα.

Δυτικώτερον τῶν Παγασῶν ἐπὶ τινος λόφου κεῖται τὸ μικρὸν χωρίον *Σέσκληον*, κατοικούμενον ὑπὸ γεωργικῶν τινων οἰκογενειῶν, καὶ οὐχὶ μακρὰν αὐτοῦ ἀπαντῶμεν ἐρείπια ἀρχαίων ἐλληνικῶν τειχῶν, ἴσως τῆς πόλεως *Αἰσωνίας*, τῆς μετὰ τῶν Παγασῶν μνημονευομένης ὑπὸ τοῦ Ἀπολλωνίου (1. 411). Στενωπὸς δὲ διήκουσα διὰ τῶν ἀμόρφων λόφων ἄγει ἐκ τῆς παραλίας εἰς τὸ Πελασγικὸν πεδῖον, ἐν ἧ παρα τὰ δεξιὰ ὑπέγκειται χειροποίητός τις λόφος, *Πιλάφ—Τεπές* καλούμενος, ἐξ οὗ ἐπικαλεῖται καὶ τὸ στενὸν· κατὰ δὲ τὴν ἐξοδὸν αὐτοῦ εἰς τὸ πεδῖον πρὸς τὰ ἀριστερὰ κεῖται

τὸ μικρὸν χωρίον Ἁγίος Γεώργιος καὶ ἡ ὥραν μεσημβρινώτερον εἰς τὰς ὑπὸ τοῦ Χαλκοδωνίου τὸ μικρὸν μὲν καὶ ἄσπιον νῦν χωρίον Βελεστίνοσ, κατέχον ὁμῶσ τὴν θέσιν τῆσ διασῆμου καὶ ὀχυρᾶσ κατὰ τὴν ἀρχαιότητα πόλεωσ τῶν Φερῶν, κληθείσῃσ οὕτωσ ἀπὸ τοῦ Φέρητοσ, υἱοῦ τοῦ Κρηθῆωσ, ἢ ἀπὸ τῆσ Φερᾶσ, θυγατῶσ τοῦ Αἰόλου. Καὶ τὰσ μὲν κατὰ τὴν ἀρχαιότητα περιπετείας τῆσ πόλεωσ ἐξέθεσα ἐν τῇ ἱστορίᾳ· ὁ δὲ Στράβων, τοποθετῶν αὐτὴν εἰς τὰσ ἐσχατιασ τοῦ Πελασγικοῦ πεδίου, λέγει, ὅτι καθάπερ τὴν Ἰωλκόν, οὕτω καὶ τὰσ Φερᾶσ αἱ στάσεισ καὶ τυραννίδεσ συνστειλαν, ἐξαρθείσασ ποτέ, συγκαταλυθείσῃσ τῆσ τυραννίασ (9,436). Ὁ δὲ Στέφανοσ Βυζάντιοσ μνημονεύει δύο Φερῶν, τῶν ἀρχαίων καὶ νέων, ἀπεχουσῶν ἀλλήλων μὲν 8 στάδια, τοῦ δὲ ἐπινοίου αὐτῶν, τῶν Παγασῶν, 90, συμφωνῶν κατὰ τοῦτο πρὸσ τὸν Στράβωνα· ἔκτοτε ἡ πόλισ δὲν μνημονεύεται πλέον, καὶ μόνον κατὰ τὸν 12ον αἰῶνα μ. Χ. ἐπὶ τῆσ φραγκικῆσ κατὰ τὴν Θεσσαλίαν ἐπικρατήσεωσ ἀναφαίνεται μὲ τὸ σημερινὸν αὐτῆσ ὄνομα, χορηγηθείσα ὡσ τιμᾶριον εἰσ τὸν Γερμανὸν ἱππότην Κατσελενενοβόγεν· ἀκμάσασα δὲ, ὡσ φαίνεται, ἐπὶ μικρὸν κατὰ τὸν μεσαιῶνα, περιῆλθεν ἔκτοτε εἰσ ἀφάνειαν· καὶ μόνον κατὰ τὰ τέλη τῆσ παρελθούσῃσ ἑκατονταετηρίδοσ ὄνομα μέγα καὶ σεβαστὸν παρὰ τῷ Πανελληνίῳ ἐξήγαγεν αὐτὴν ἐκ τῆσ λήθησ καὶ κατέστησε τὸ ὄνομα αὐτῆσ πασίγνωστον. Ἐνταῦθα ἔπαλε τὸ πρῶτον ἡ εὐγενῆσ καὶ μεγάλη καρδία Ῥῆγα τοῦ Φερραίου, καὶ τοὺσ παλμοὺσ αὐτῆσ συναισθανθείσα ἅπασα ἡ Ἑλληνικὴ φυλὴ καὶ ἠλεκτρισθείσα ἐκ τῶν θουρίων τοῦ νέου Τυοπαίου, ἀνέλαβε τὸ τολμηρὸν καὶ ὑπερηράκλειον πάλαισμα τοῦ 1821, ὅπερ ἀπέληξεν εἰσ τὴν ἐλευθερίαν μοίρασ τινὸσ τῆσ Ἑλληνικῆσ γῆσ.

Ὁ Βελεστίνοσ κατοικεῖται σήμερον ὑπὸ 300 περίπου οἰκογενειῶν. Εἶνε δὲ πρωτεύουσα τοῦ δήμου Φερῶν ἀποτελουμένου ἐξ αὐτοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, Γερμί, Μουσαφακλῆ, Νταμπεγλῆ, Οὐζλάρ, Περσουφλῆ, Σαραντζῆ, Σέσκλου, καὶ τῶν Ταλεσμᾶν χωρίων κειμένων ἐν τῇ λοφώδει χώρᾳ, καὶ ἐχόντων γῆν πρὸσ τε τὴν γεωργίαν καὶ τὴν κτηνοτροφίαν ἐπιτηδείαν κατοικεῖται δὲ ἕκαστον ὑπὸ 15—20 οἰκογενειῶν καὶ ποιμαίνονται ὑπὸ τοῦ μητροπολίτου Δημητριάδοσ καθ' ἐβδομάδα δὲ συνέρχονται εἰ κάτοικοι εἰσ Βελεστίνον, ἔνθα τελεῖται ἐμπερικὴ πανηγυρισ. Τὸν δὲ χειμῶνα εἰ κάτοικοι τοῦ τε Ἁγίου Γεωργίου καὶ τοῦ Βελεστίνοσ διπλασιάζονται, κατερχομένων εἰσ τὰσ χειμεριασ νομάσ τῶν Βλάχων ἐκ τῶν Ἠπειρωτικῶν ὀρέων, ἐκ τῶν ὀρειῶν πλεῖστοι ἀπὸ τοὺσ χρόνουσ τῆσ προσαρτήσεωσ κατοικοῦσι διαρκῶσ ἐν τῷ Βελεστίνῳ. Λεῖψανα τῆσ ἀρχαίασ πόλεωσ ὀλίγα σήμερον ἀνευρίσκονται· καὶ ἐπὶ μὲν τοῦ ὑπερκειμένου τῷ χωρίῳ λόφου σώζονται ἐρείπια τειχῶν τῆσ κάτω πόλεωσ καὶ ἀνωτέρω ἐπὶ τῶν κορυφῶν τοῦ λόφου λεῖψανα τῆσ ἀρχαίασ ἀκροπόλεωσ. Ἐν δὲ τῷ ναῷ τοῦ Ἁγίου Χαραλάμπουσ ὑπέβαθρον ἀρχαίου ἀγάλματοσ ὑπεβαστάζει τὴν ἀγίαν τράπεζαν πρὸσ βορρᾶν δὲ τοῦ χωρίου ἀνευρέθησαν πολλοὶ ἀρχαῖοι τύμβοι καὶ ἐνεπί-

γραφοί τινες στῆλαι, ἐν μιᾷ τῶν ὁποίων ἀναγινώσκειται ψήφισμα τιμῆς εἰς τινὰ Δημήτριον, καὶ ἐν ἑτέρᾳ ἀναγράφεται πράξις ἀπελευθερώσεως δούλου (Uss. inscrip. gr. ined. N° 13). Καὶ τοιαῦτα μὲν μικρὰ καὶ ἄσημα εἶνε τὰ ἐκ τῆς ἀρχαιότητος λείψανα τῆς διασήμευ Πελασγιακῆς ταύτης πόλεως, ἀλλ' εἰσέτι περιβάλλουσι τὸ χωρίον τὰ κηπία καὶ αἱ φυτεῖαι καὶ αἱ αἱμασιαί, αἱ ὑπὸ τοῦ Πολυβίου μνημονευόμεναι, διαρρεόμεναι ὑπὸ τῶν διαυγῶν καὶ καλλίστων ναμάτων τῆς Ὑπερείας κρήνης, τῆς ὁποίας αἱ πηγαὶ ἄφθονοι ῥηγνύμεναι ἐκ τῶν ποδῶν τοῦ παρακειμένου λόφου σχηματίζουσιν ἐν τῇ ἀναβλύσει τινὰ λίμνην, ἐν ἣ ἔγκατοπτρίζεται τὸ ἐπὶ τῶν ὄχθων τουρκικὸν τέμενος· ῥέοντα δὲ περρωτέρω τὰ ὕδατα διαρρέουσι τερπνότατον δάσος, ἐκτεινόμενον ἐπὶ μίαν ὥραν πρὸς δυσμὰς τῆς πολίχνης, ἴσως τὸ χαριέστατον ἀπάντων τῶν ἐν τῇ Θεσσαλικῇ πεδιάδι εὕρισκομένων.

Δυτικώτερον τοῦ Βελεστίνου καὶ ἐν τῇ Πελασγιακῇ πεδιάδι κεῖνται τὰ χωρία τῶν ἐξῆς δήμων: α') τοῦ δήμου Ἀρμενίου ἀποτελουμένου ἐκ τῶν χωρίων Γκερλῆ (πρωτ.) Ἀβδουλάρ, Γιαλαχάρ, Ντεδέργγιαννης, Κιλελέρ, Κιουγκούν-Γερῆ, Κουτσοῦ Χαλήτζι, Μπουραζάνι, Πέτρα, Ῥιζόμυλο, Χατζήμισι, Σερράχατ, Τσελτικτοῦ, Χατζόμπασι, Σακαλάρ καὶ Σαρασλάρ. β') Τοῦ δήμου Ὀγγήστου συγκειμένου ἐκ τῶν χωρίων Μαῖμοῦλι, (πρωτ.) Καπατζιλάρ, Μπεχτσιλέρ, Σάρκολο, Σαρχανλάρ, Σουφακλάρ καὶ Τσιουλάρια. γ') Τοῦ δήμου Σεκουρίου συγκειμένου ἐκ τῶν χωρίων Τοπουζλάρ (πρωτ.) Καραλάρ, Μετεσελῆ, Σαρτζιλάρ, Σαρήμισι, Νιάματα, Νέχαλη καὶ Κασάμπαλη. δ') Τοῦ δήμου Φακίου συνισταμένου ἐκ τῶν χωρίων Νεμπιγλέρ (πρωτ.), Ἰσαρλίκ, Κλιτσιλάρ, Σουϊτλάρ, Μρακράτσι, Σουλεμέσι, Σουφόμπασι, Χατζῆ-Μουσταφαλάρ καὶ Χατζῆ-Μπαϊρακλάρ. ε') Τοῦ δήμου Κρανῶνος ἀπαρτιζομένου ἐκ τῶν χωρίων Τζουρμακλῆ (πρωτ.) Ἀμαρλάρ, Δοξαρᾶ, Καρατζιόλι, Καρλίγκα, Λουτρός, Μπουγλάρ, Μπουγιούκ-Χαλήτσ, Σουλέτσι, Σύμπασ-Κιοῖ, Ταουσάνι, Τουργουρμουςλῆ, Χασάν-Τατάρ, Χατζηλάρ, Χατζηχαλάρ καὶ Ψυχικό. ς') Τοῦ δήμου Λαρίσσης ἀπαρτιζομένου ἐκ τῆς πόλεως Λαρίσσης καὶ τῶν χωρίων Ἀλήφακα, Γούνιτσα, Κουτσόχερο, Μπαῖσλάρι Τουργουσινλάρ, Κιόσκι, Καλύβια, Κουλούρι, Σατόμπασι καὶ Μπάκρινα. Ταῦτα εἶνε περίπου τὰ ἐπὶ τῆς Πελασγιακῆς πεδιάδος ἐντεῦθεν τοῦ Πηνειοῦ ἐσπαρμένα χωρία, ὧν τὸ μεγαλείτερον εἶνε τὸ Τοπουσλάρ, (250 οἰκογενειῶν), ἔπειτα δὲ τὸ Νεμπιγλέρ, Μοῖμοῦλι, Γκερλί, Σαρτσιλάρ καὶ Χατσιμισι. Οἱ κάτοικοι τῶν χωρίων τούτων εἶνε γεωργοί, ὀλίγοι δὲ τινες μετακομίζουσι δι' ἁμαξῶν τὰ προϊόντα τῆς πεδιάδος εἰς τὴν ἀγορὰν τοῦ Βόλου. Τὰ δὲ προϊόντα αὐτῶν εἶνε πρὸ πάντων σίτος καὶ κριθή ἀρίστης ποιότητος.

Ἐφ' ὅλης δὲ τῆς μνημονευθείσης χώρας ἀπαντῶμεν ἐρείπια ἑλληνικῆς ἐποχῆς εἰς τὰ ἀκόλουθα μέρη:

1) Παρὰ τὸ χωρίον Πέτρα, ἐπὶ λόφου ὑπερκειμένου τῆς Βοιθηίδος καὶ καλουμένου Ἀδᾶ-Τεπέ, παρατηροῦνται ἔχνη τινὰ ἀρχαίων τειχῶν, ἴσως

τῆς παναρχαίας πόλεως Ἀρμενίου, ἐξ ἧς κατὰ τὰ μυθολογούμενα κατή-
γετο ὁ Ἄρμενος, ὁ συνεκστρατεύσας μετὰ τοῦ Ἰάσονος, καὶ ἐξ οὗ ἐπωνο-
μάσθη ἡ Ἀρμενία· ἔκειτο δὲ ἡ πόλις κατὰ Στράβωνα μεταξὺ Φερῶν καὶ
Λαρίσσης ἐπὶ τῇ Βοίβῃ, θέσει ἀντιστοιχοῦσα πρὸς τὰ ἐπὶ τοῦ Ἀδᾶ-Τεπέ
ἔρείπια.

2) Παρὰ τὸ χωρίον Χατσιλάρ, τρεῖς ὥρας μεσημβρινώτερον τῆς Λαρίσ-
σης ἐπὶ τινος λόφου περιβαλλομένου ὑπὸ πολλῶν τύμβων, ἀνευρίσκονται
ἔρείπια ἀρχαίων ἐλληνικῶν τειχῶν, ἅτινα κατὰ τινα ἐπιγραφὴν, εὐρεθεῖσαν
ὑπὸ τοῦ Λήκ ἐν τῷ τόπῳ καὶ ἐν ἧ ἐν Θεσσαλικῷ ἰδιώματι ἀναγράφονται
ψηφίσματα τῶν Κραννυνίων, ἅτινα ὤφειλον νὰ ἀνατεθῶσιν ἐν τῷ Ἀσκλη-
πιεῖῳ, ἀνήκουσιν εἰς τὴν διάσημον Πελασγικὴν πόλιν τὴν *Krannōna*. Τὰ
ἔρείπια ταῦτα τὴν σήμερον καλοῦνται *Palaià Lárissa*, καθότι ἡ ἀμά-
θεια τοῦ λαοῦ καὶ ἡ ἐπιπολαιότης περιηγητῶν τινῶν ἐθεώρησαν αὐτὰ ὡς
λείψανα τῆς ἀρχαίας Λαρίσσης, μετατοπίσασαι αὐτὴν ἀπὸ τῆς δεξιᾶς
ὄχθης τοῦ Πηνειοῦ ἐνθα ἀπὸ τῶν προϊστορικῶν χρόνων ἔκειτο εἰς τὴν περὶ
τὸ Χατζιλάρ χώραν. Καὶ τὰ μὲν λείψανα τῶν τειχῶν, σπουδαιότερα ὄντα
ἐπὶ τῶν χρόνων τοῦ Λήκ, ἐξαφανίζονται μικρὸν καὶ κατ' ὀλίγον ὑπὸ τῶν
περιόικων, τὰ δὲ ἐν τῷ ναῷ τοῦ χωρίου ἐντεταχισμένα συντρίμματα μετοπῶν
καὶ ζωρικῶν κίωνων φαίνονται ἀνήκοντα εἰς τὸ μνημονευθὲν Ἀσκληπιεῖον,
παρὰ τὸ ὁποῖον ἔρρεε καὶ ἡ σήμερον βέουσα πηγή, τῆς ὁποίας τὰ ὕδατα
δὲν ἔχουσι μὲν τὴν ὑπὸ τοῦ Πλίνιου ἀποδιδουμένην αὐτοῖς ἰδιότητα τοῦ νὰ
καθιστῶσι θερμὸν τὸν μετ' αὐτῶν κεραυνώμενον οἶνον (31, 2, 17, 20), ἀλλ'
ἀρδεύοντα εὐθαλῆ κῆπον ἀπεργάζονται τερπνὴν τὴν πέριξ χώραν κατ'
ἀντίθεσιν πρὸς τὴν ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀνυδρον καὶ ἄδενδρον Πελασγικὴν
πεδιάδα. Καὶ τοιαῦτα μὲν εὐτελεῆ καὶ ἄσημα εἶνε τὰ λείψανα τῆς Κραν-
νῶνος, τῆς ἑδρας τῆς διαβολῆτος καὶ πλουσιωτάτης οἰκογενείας τῶν Σκο-
παδῶν, τῶν ὁποίων αἱ πολυάριθμοι ἀγέλαι τῶν βοῶν καὶ προβάτων ἔβο-
σκον εἰς τὸ παρὰ τὴν πόλιν εὐφορον Κραννῶνιον πεδίον (Θεόκρ. 16, 36).
Ἡ οἰκογένεια αὕτη, κλάδος τῆς μεγάλης καὶ ἰσχυρᾶς οἰκογενείας τῶν
Ἀλευαδῶν, ἦτο περιβόητος κατὰ τὴν ἀρχαιότητα διὰ τὸν πλοῦτον αὐτῆς,
διὸ καὶ ὁ Κριτίας, εἰς τῶν Τριάκοντα τυράννων, εὐχεταὶ ἐν τοῖς ἐλεγείοις·

Πλοῦτον μὲν Σκοπαδῶν, μεγαλοφροσύνην δὲ Κίμωνος.

(Πλουτ. Β. Κίμων.). Ἐπὶ τοῦ ἀρχηγέτου τῆς οἰκογενείας ταύτης Σκό-
πα ἐτάχθη ὁ φόρος ὃν ὄφειλε νὰ πληρῶνῃ ἑκάστη πόλις εἰς τὸ κοινὸν τῶν
Θεσσαλῶν· μέλος δὲ αὐτῆς ἦτο καὶ ὁ Διακτορίδης, ὅστις κατὰ τὸν Ἡρό-
δοτον (7, 127) συηλθε μετὰ τῶν λοιπῶν ἐκ πάσης τῆς Ἑλλάδος εἰασή-
μων ἀνδρῶν, οὓς συνεκάλεσεν εἰς τὴν Σικυῶνα ὁ τύραννος αὐτῆς Κλεισθέ-
νης, βουλόμενος ἐξευρεῖν τὸν ἄριστον πάντων, ὅπως καταστήσῃ αὐτὸν σύ-
ζυγον τῆς ὡραίας θυγατρὸς τοῦ Ἀγαρίστης.

Εἰς τὴν αὐλὴν τῶν Σκοπαδῶν διέτριψεν ἐπὶ τινα χρόνον καὶ ὁ ποιητὴς Σιμωνίδης· καταπεσοῦσης δὲ ποτε τῆς οἰκίας, ἐν ᾧ διέτριβε μετ' αὐτῶν, ἐκεῖνος μὲν ἐσώθη ὑπὸ τῶν Δισκούρων, οὗτοι δὲ ἐπλακώθησαν ὑπὸ τῶν ἐρειπίων. Ὁ δὲ Στέφανος Βυζάντιος (ἐν λ.) θέτει τὴν πόλιν ἐπὶ τὰ Τέμπη, παραπεισθεὶς εἰς τοῦτο ὑπὸ τοῦ Ἐκαταίου, ἀποκαλοῦντος τὸ Κραννῶνιον πεδίον Κραννῶνια Τέμπη, ἐνθα ἢ λέξις Τέμπη, ὡς καὶ ἀλλαχοῦ εἶπον, γενικώτερον σημαίνει πᾶσαν τερπνὴν πεδιάδα ἢ κοιλάδα· ἐκαλεῖτο δὲ ἢ Κραννῶν καὶ Ἐφυρα (Στρ. 9, 442).

3) Δύο ὥρας βορειότερον τῆς Λαρίσσης, παρὰ τὸ χωρίον Μπάκρινα, οὐχὶ μακρὰν τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ Πηνειοῦ, ἀνευρίσκονται ἐπὶ τινος λόφου ἐρείπια ἀρχαίων τειχῶν, ἀνήκοντα κατὰ πᾶσαν πιθανότητα εἰς τὴν ἀρχαίαν Περραιδικὴν πόλιν Γυρτώνην, ἣτις ἀλλαχοῦ ὑπ' ἄλλων τοποθετεῖται. Καὶ ὁ μὲν Λῆξ ἀνευρίσκει τὰ ἐρείπια αὐτῆς οὐχὶ μακρὰν τῆς ἀριστερᾶς ὄχθης τοῦ Πηνειοῦ παρὰ τὸ χωρίον Τατάρι, ἐνθα κατ' ἐμὲ ἔκειτο ἢ Φάλαινα, ὡς κατωτέρω θὰ δεῖξω. Ἄλλοι δὲ τοποθετοῦσιν αὐτὴν εἰς τὰς ὑπωρείας τοῦ Ὀλύμπου παρὰ τὸ χωρίον Καρασιὸλ καὶ ἄλλοι ἀλλαχοῦ. Αἰτία τῆς διαφωνίας ταύτης εἶνε αἱ παρὰ τῷ Στράβωνι ἀντιφατικαὶ περὶ τῆς πόλεως ἀπαντῶσαι γνώμαι, καθότι ἐν τῷ ἐννάτῳ βιβλίῳ σελ. 439 καὶ 441 τοποθετεῖ τὴν πόλιν παρὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Πηνειοῦ, ἐν σελίδι 443 τοῦ αὐτοῦ βιβλίου θέτει αὐτὴν ἐν τῷ Πελασγικῷ πεδίῳ· ἐν δὲ τῷ ἐβδόμῳ (ἀποσπ. 14), ἀποκαλῶν τὴν πόλιν Μαγνητικὴν καὶ Περραιδικὴν, τοποθετεῖ ἐπίσης αὐτὴν ἐπὶ ταῖς ἐκβολαῖς τοῦ Πηνειοῦ, ἐν δεξιᾷ, ἐνῶ ὀλίγον κατωτέρω (ἀποσπ. 16) θέτει αὐτὴν ὑπὸ τὰς ὑπωρείας τοῦ Ὀλύμπου, λίαν ἀφισταμένας τῶν ἐκβολῶν τοῦ Πηνειοῦ. Καὶ ὁ μὲν Στράβων γράφων οὐχὶ ἐξ αὐτοψίας τῶν τόπων περιπίπτει εἰς τὴν μνημονευθεῖσαν ἀντίφασιν· ἀλλ' οὐχ ἥττον ἐξ ἀπάντων τῶν εἰρημένων χωρίων καταφαίνεται, ὅτι ἡ πόλις ἔκειτο πρὸς τὰ δεξιὰ τοῦ Πηνειοῦ· διὸ καὶ ἡ ὑπὸ τοῦ Λῆξ τοποθέτησις αὐτῆς πρὸς τὰ ἀριστερὰ εἶνε ἡμαρτημένη. Ὅτι δὲ ἡ πόλις ἔκειτο ἐντὸς τῶν Τεμπῶν ἐν τῷ Πελασγικῷ πεδίῳ καταδεικνύει χωρίον τι τοῦ Λιβίου (42, 54), ἐνθα οὗτος, μνημονεύων τῆς πορείας τοῦ Περσέως ἀπὸ τῶν Μυλῶν εἰς τὸν Γόννον, ἀναφέρει ἐν τῇ ὁδῷ κειμένας τὴν Φάλαιναν, τὴν Γυρτώνα καὶ τὴν Ἐλατείαν. Καὶ ἡ παρὰ Στράβωνι δὲ ἀντίφασις αἴρεται, ἂν διὰ τῆς λέξεως «ἐκβολαί» ἐννοήσωμεν τὴν ἐκ τῆς πεδιάδος εἰς τὸ στενὸν τῶν Τεμπῶν εἴσοδον τοῦ Πηνειοῦ. Συνδυάζοντες δὲ τὰ εἰρημένα, ὀφείλομεν νὰ παραδεχθῶμεν τὰ παρὰ τὴν Μπάκριναν ἐρείπια, ἅτινα κεῖνται ἐν τῷ Πελασγικῷ πεδίῳ πρὸς τὰ δεξιὰ τοῦ Πηνειοῦ, ἐν τῷ μέσῳ τῆς ἐκ τῶν Μυλῶν (Δαμάσι) εἰς Δερελί (Γόννον) ὁδοῦ, ἀπέχουσι δὲ σταδίους ἑκατὸν τῆς Κραννῶνος (Στρ. 7, 16), ὡς τὰ τῆς πόλεως Γυρτώνης.

Μίαν δὲ ὥραν βορειότερον τῆς Μπάκρινας, ἐπὶ τινος λόφου παρὰ τὸ ἀκατοίκητον χωρίον Μουρλάρ, ἀνευρίσκουμεν τὰ ἐρείπια τῆς μνημονευθείσης Ἐλατείας, ἣτις, κειμένη, κατὰ τὸν Λίβιον, οὐχὶ μακρὰν τῆς εἰσόδου τῶν

Τεμπών, ἐκκληίτο ὑπὸ μὲν τοῦ Πλανίου *Uleria*, ὑπὸ δὲ τοῦ Πτολεμαίου *Ulerior*. Ἐπι δὲ βορειότερον τοῦ χωρίου τούτου ἐπὶ τοῦ λόφου τοῦ καλουμένου *Ἐρήμου* ἀνευρίσκωμεν τὰ εἰρεπια τοῦ ἀρχαίου *Μοφίου*, ὅπερ κατὰ μὲν τὸν Στράβωνα ἔκειτο ἐν τῷ Πελασγικῷ πεδίῳ, κατὰ δὲ τὸν Λίβιον, ἀποκαλοῦντα αὐτὸ *Mopselum*, κατεῖχε τὸν *Tumulum ante Tempe*, θέσιν ὅλως ἀντιστοιχοῦσαν εἰς τὸν λόφον τοῦ Ἐρήμου.

4) Παρὰ τὸ χωρίον *Ἀλφρακα* παρατηροῦνται ἐπὶ λόφου τινὸς εἰρεπια ἀρχαίαι, ἑλλ. πόλεως, τοῦ *Φακίου*, τοῦ ὁποίου τὸ ὄνομα κατὰ τι παρασθαρῆν σώζεται καὶ μέχρι σήμερον εἰς τὸ χωρίον. Ἀλλὰ καὶ χωρίον τι τοῦ Θεσσαλίου, μνημονευθὲν ἤδη ἐν τῇ ἱστορίᾳ, ἐνθα γίνεται λόγος περὶ τῆς πορείας τοῦ Βρασιδίου, ὑποδεικνύει τὴν ἐνταῦθα τοποθετήσιν τῆς πόλεως ἕκαστα δὲ αὕτη ἐπὶ ἀποτόμου λόφου ὑπὲρ τὸν ποταμὸν, ἐνθα εἰσέτι ἀνευρίσκονται εἰς ἰκανὸν ἐπιχρῶ ὕψος 12 ποδῶν παχέα τεῖχη, κατασκευασμένα ἐκ πολυγώνων λίθων. Ἐπὶ δὲ τῆς ὑψίστης κορυφῆς τοῦ λόφου ἔκειτο ἡ ἀκρόπολις, τῆς ὁποίας τὰ τεῖχη καθ' ὅλην αὐτῶν τὴν τεχνίαν διατηροῦνται μέχρι σήμερον κατὰ δὲ τὸ κατώτερον μέρος τῆς πόλεως παρὰ τὸν ποταμὸν παρατηρεῖται πύλη 8 ποδῶν πλατεία, καὶ παρ' αὐτῇ σπόνδυλοι δωρικῶν κιόνων ῥαβδωτῶν, συντρίμματα μαρμαρῶν καὶ μεταπῶν, στήλαι ἐπιπίγραφοι, ἐνθα ἀναγινώσκονται πράξεις ἀπελευθερώσεως, ἐκτεθειμένα εἰς ἐνταῦθά που παρακείμενον νῶον. Ἐκ τῶν περιπετειῶν τῆς ἀρχαίας πόλεως τοῦτο μόνον γνωρίζομεν, ὅτι καὶ αὕτη ἠλώθη κατὰ τῶν λοιπῶν Θεσσαλικῶν πόλεων ὑπὸ τοῦ ὑπάτου Ὀκταβίου.

Πρὸς συμπλήρωσιν ἤδη τῆς πρὸς τὰ δεξιὰ τοῦ Πηνειοῦ κειμένης Πελασγικῆς πεδιάδος ἐναπολείπεται ἡ περιγραφή τῆς δεξιᾶς ὄχτης τοῦ ποταμοῦ κειμένης πόλεως Λαρίσσης, τῆς πρὶν μὲν πρωτεύουσος τῆς Θεσσαλίας, νῦν δὲ πρωτεύουσος τοῦ νομοῦ Λαρίσσης, ἣτις διετήρησε κατὰ τὴν τρισχιλιετῆ αὐτῆς ὑπαρξίν τὴν ἀρχαίαν αὐτῆς θέσιν καὶ τὸ ἀρχαῖον ὄνομα· εἶνε δὲ τοῦτο Πελασγικόν, σημαῖνον ἀκρόπολιν, διὸ καὶ πολλαχοῦ ἀναφίνεται, μὲνθα ἐπεπόλασε τὸ Πελασγικὸν γένος. Καὶ ἐν μὲν τῇ Θεσσαλίᾳ ἀναφέρεται καὶ ἄλλη Λάρισσα ἐπὶ τῇ Ὀσση, καὶ ἐν τῇ Φθιώτιδι ἢ Λάρισσα ἢ Κρεμαστή· ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ Ἀττικῇ καὶ ἐν τῇ Πελοποννήσῳ καὶ ἐν τῇ Κρήτῃ καὶ ἐν τῇ Μιτυλήνῃ καὶ περὶ τὴν Κύμην τῆς Ἀσίας καὶ περὶ τὴν Ἐρεσον καὶ ἀλλαχοῦ ὑπῆρχον κατὰ Στράβωνα πόλεις, φέρουσαι τὸ εἰρημένον ὄνομα. Ἡ δὲ προκειμένη, διςσημοστάτη πασῶν τῶν λοιπῶν, κτισθεῖσα ὑπὸ Λαρίσσου τοῦ υἱοῦ τοῦ Πελασοῦ καὶ ἀνήκουσα ἐπομένως εἰς μεγάλην ἀρχαιότητα, δὲν ἀναφέρεται παραδόξως ὑπὸ τοῦ Ὀμήρου. Ἠρξάτο δὲ ἡ πόλις νὰ ἀκμαΐη ἀπὸ τοῦ 8ου π. Χ. αἰῶνος ἐπὶ Ἀλεύα τοῦ Πυρροῦ, τοῦ ἰδρυτοῦ τοῦ διστήμου καὶ ἰσχυρᾶς οἰκογενείας τῶν Ἀλευαδῶν. Ὁ Πλούταρχος ἐν τῷ περὶ Φιλadelphείας διηγῆται ὡς ἀκολούθως τὴν ὑπὸ τοῦ μαντείου τῶν Δελφῶν ἀνάρρησιν τοῦ Ἀλεύα εἰς βασιλεία τῆς Θεσσαλίας: « Ἀλεύαν δὲ τὸν Θεσσαλὸν ὃ μὲν πατὴρ ἀγέ-

ρωχον ὄντα καὶ ὑβριστὴν ἐκόλουε καὶ χαλεπὸς ἦν ὁ δὲ θεῖος ἀνελάμβανε καὶ προσήγετο· πεμπόντων δὲ τῶν Θεσσαλῶν φρυκτοὺς περὶ βασιλείας πρὸς τὸν θεὸν εἰς Δελφοὺς, ἀνέλαβε κρύφα τοῦ πατρὸς ὁ θεῖος ὑπὲρ τοῦ Ἄλφεια· καὶ τῆς Πυθίας τοῦτον ἀνελεύσης, ὅτε πατὴρ ἀπέφησεν ἐμβεβληκέναι τὸν φρυκτὸν ὑπ' αὐτοῦ καὶ πᾶσιν ἐδόκει πλάνη τις ἐν ταῖς καταγραφαῖς τῶν ὀνομάτων γεγονέναι· διὸ καὶ πέμψαντες αὐθις ἐπανήροντο τὸν θεόν. Ἡ δὲ Πυθία, καθάπερ ἐπιβεβαιομένη τὴν προτέραν ἀναγόρευσιν αὐτῆς εἶπε :

Τὸν Πυρρόν τοι φημί, τὸν Ἄρχεδίκη τέκε παῖδα.

καὶ τοῦτον τὸν τρόπον ὁ Ἄλφειος ὑπὸ τοῦ θεοῦ βασιλεὺς διὰ τὸν τοῦ πατρὸς ἀδελφὸν ἀποδειχθεὶς, αὐτὸς τε πολὺ πάντων ἐπρώτευσεν τῶν πρὸ αὐτοῦ καὶ τὸ ἔθνος εἰς δόξαν προήγαγε μεγάλην καὶ δύναμιν». Τοιαύτην ἀρχὴν λαβόντες οἱ Ἄλφειοὶ, προήχθησαν εἰς μεγάλην ἰσχύα καὶ δόξαν, ὡς ἐν τῇ ἱστορίᾳ ἤδη ἐξέθεσα. Καὶ πρῶτον μὲν ἱστορικὸν πρόσωπον τῆς οἰκογενείας μετὰ τὸν ἰδρυτὴν Ἄλφειον εἶνε ὁ ὑπὸ τοῦ Στράβωνος μνημονευόμενος Εὐρύλοχος κατὰ τὸν Κρισαῖον πόλεμον (590 π. χ.) (Στρ. 9, 419)· κατὰ δὲ τοὺς χρόνους τοῦ ποιητοῦ Σιμωνίδου μνημονεύεται ἕτερος Ἄλφειος φίλος τοῦ ποιητοῦ υἱὸς τοῦ Ἐχεκρατίδου καὶ τῆς Σύριδος (Θεόκρ. 16, 34 σχολ.) Κατὰ δὲ τοὺς Περσικοὺς χρόνους ἀνευρίσκομεν τοὺς ἐν τῇ ἱστορίᾳ ἤδη μνημονευθέντας ἀδελφοὺς Ἄλφειοὺς Θώρακα καὶ Εὐρύπυλον καὶ Θρασύδαιον. Μετὰ δὲ τὰ Περσικὰ ὁ στρατηγὸς τῶν Λακεδαιμονίων Λεωτυχίδης, ἐκστρατεύτας κατὰ τῆς Θεσσαλίας καὶ δυνάμενος νὰ καταστήσῃ αὐτὴν ὑποχείριον, δωροδοκηθεὶς ὑπὸ τῶν Ἄλφειων ὑπεχώρησε· δι' ὃ καὶ κατεδικάσθη ὑπὸ τῶν Στρατιωτῶν εἰς ἀειφυγίαν (Ἡρόδοτ. 6, 72. Πaus. 3, 71). Κατὰ δὲ τὸ 460 ἀνευρίσκομεν φυγάδα εἰς Ἀθήνας τὸν Ἄλφειον Ὀρέστην τὸν Ἐχεκρατίδου· Ἄλφειοὶ δὲ φαίνονται ὄντες καὶ ὁ Θρασύδαιος, ὁ διορισθεὶς ὑπὸ τοῦ βασιλέως Φιλίππου διοικητὴς μιᾶς τῶν τετραρχιῶν, εἰς ἃς διήρесе τὴν κατακτηθεῖσαν Θεσσαλίαν, καὶ ὁ τὸν Ἀλέξανδρον εἰς τὴν κατὰ τῶν Περσῶν ἐκστρατείαν ἀκολουθήσας Μήδιος (Πλούτ. περὶ Εἰθ. 13.) Ὁ τελευταῖος δὲ γόνος τῆς οἰκογενείας ταύτης, ὁ μνημονευόμενος ὑπὸ τῶν ἀρχαίων συγγραφέων, ἦτο ἴσως ὁ Θώραξ ὁ φίλος τοῦ Ἀντιγόμου (Πλούτ. Β. Δημ. 29). (Παράβ. Butman von dem Geschlechte der Alevaden). Καὶ ταῦτα μὲν παρεκβατικώτερον περὶ τοῦ γένους τῶν Ἄλφειων. Ἐπανερχόμενοι δὲ εἰς τὴν Λαρισσαν, ἀνευρίσκομεν αὐτὴν συχνάκις μνημονευομένην ὑπὸ τῶν ἀρχαίων συγγραφέων· καὶ ὁ μὲν Θεουκιδίδης (11, 22) ἀναφέρει, ὅτι οἱ Λαρισσαῖοι ὑπὸ τὸν Πολυμήδην καὶ Ἀριστόνοσον ἦσαν ἐπίκουροι τῶν Ἀθηναίων κατὰ τὸν Πελοποννησιακὸν πόλεμον, ὁ δὲ Ἀριστοτέλης (περ. Πολιτ. 5, 6), ὅτι οἱ ἄρχοντες αὐτῆς ἐξελέγοντο ὑπὸ τοῦ λαοῦ· ὁ δὲ Διόδωρος (16, 41), ὅτι

ἡ ἀκρόπολις τῆς Λαρίσσης ἦτο ὀχυρωτάτη· ὁ δὲ Στράβων, ὅτι τοὺς παραμείναντας Περραιβοὺς, μετὰ τὴν ὑπὸ τῶν Λαπιθῶν ἐξωσιν αὐτῶν ἀπὸ τῆς πεδιάδος, κατέσχον οἱ Λαρισσαῖοι πλησίον μὲν οἰκοῦντες τοῦ Πηγνείου, νεμόμενοι δὲ τὰ εὐδαιμονέστατα μέρη τῶν πεδίων, πλὴν εἴ τι σφόδρα κοῖλον πρὸς τῇ Νεσσωνίδι, εἰς ἣν ὑπερκλύζων ὁ ποταμὸς ἀφρηεῖτό τι τῆς ἀροσίμου τοῖς Λαρισσαίοις (Στράβ. 9, 440)· ὁ δὲ Πολύβιος λέγει, ὅτι ὁ Φίλιππος Γ'· κατέλιπεν ἐν Λαρίσση τὰ ἐπίσημα αὐτοῦ ἔγγραφα καὶ ὅτι νικηθεὶς παρὰ τὰς κυνὸς κεφαλὰς αὐτὸς μὲν ὑπεχώρησε πρὸς τὸν Γόννον, ἔπεμπεν ὅμως ἀνθρώπους εἰς Λάρισσαν ὅπως καταστρέψωσι τὰ ἔγγραφα, ἵνα μὴ περιπέσωσιν εἰς χεῖρας τῶν Ρωμαίων. Κατὰ δὲ τὸ 140 π. Χ. κατεχομένη ὑπὸ τῶν Ρωμαίων ἡ Λάρισσα προσεβλήθη ἄνευ ἀποτελέσματος ὑπὸ τοῦ Δημητρίου· εἰς αὐτὴν δὲ κατέφυγεν ὁ Πομπηῖος μετὰ τὴν περὶ τὰ Φάρσαλα ἦτταν καὶ ἐκ τῆς ἐπωνυμίας δὲ ἦν ἀποδίδει αὐτῇ ὁ Λίβιος, ἀποκαλῶν αὐτὴν *nobilem civitatem*, ὁ δὲ Solinus «*egregiam oppidum*», ὡς καὶ ἐκ τῶν Ταυρομαχιῶν, ἃς ἀναφέρει ὁ Πλίνιος, φαίνεται, ὅτι ἡ πόλις ἤκμαζε ἐπὶ τῶν χρόνων ἐκείνων, διατηροῦσα εἰπέτι κατὰ Στράβωνα (9, 430) τὸ ἀρχαῖον αὐτῆς ἄξιωμα· ἀλλὰ καὶ κατὰ τὸν βον μ. Χ. αἰῶνα μνημονεύεται ὑπὸ τοῦ Ἰεροκλέους ὡς ἡ πρώτη πόλις τῆς Θεσσαλίας· ἦτο δὲ διάσημος κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ἡ Λάρισσα, διότι ἐν αὐτῇ ἐζήσθη, ἀπέθανε καὶ ἐτάφη ὁ πατὴρ τῆς ἱστορικῆς Ἰπποκράτης (Στ. Βυζ. λ. Κῶς. Σουῖδ. λ. Ἰπποκρ.).

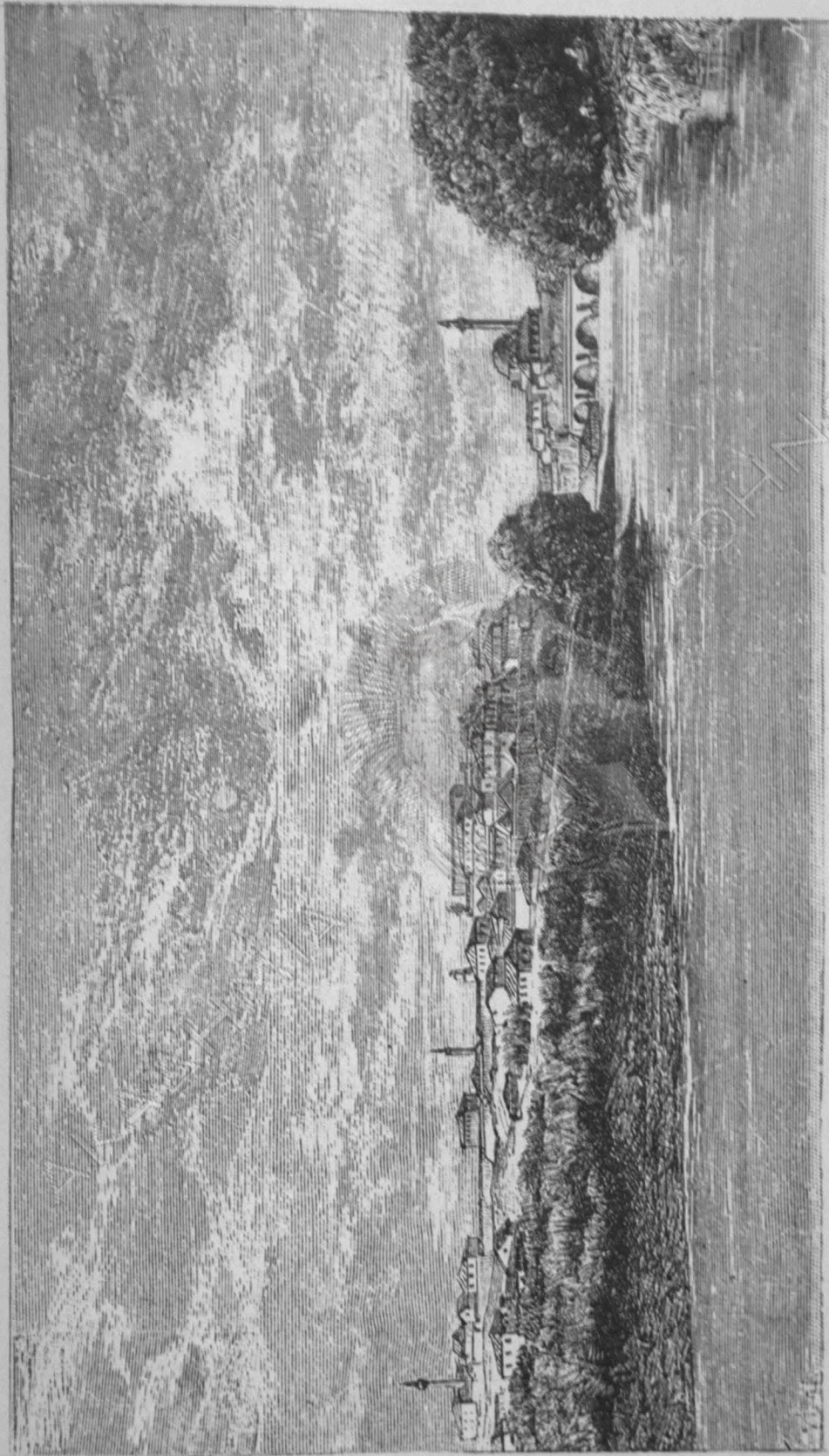
Ἐπὶ δὲ Κωνσταντίνου τοῦ μεγάλου ἀναψώθη ἡ Λάρισσα εἰς Μητρόπολιν ὑπὸ τὸν Ἅγιον Ἀχιλλεῖον, εἰς τιμὴν τοῦ ὁποῖου ὑπάρχει καὶ σήμερον ναὸς ἐν αὐτῇ, ἐξήρτηντο δὲ ἄλλοτε 14 ἐπισκοπαὶ ἀπ' αὐτῆς. Ἦδη δὲ ὑπὸ τὸν Μητροπολίτην ταύτης, φέροντα τὸν τίτλον «Δευτέρας Θεσσαλίας, ὑπερτίμου καὶ ἐξάρχου πάσης Ἑλλάδος» ὑπάγονται αἱ ἐπισκοπαὶ Θαυμακοῦ, Γαρδικίου, Σταγῶν καὶ Τρίκκης. Ὁ δὲ Lequien (or christian.) ἀναφέρει ἀπὸ τοῦ Ἀχιλλεῖου μέχρι τοῦ 1721 39 ἀρχιεπισκόπους Λαρίσσης. Κατὰ τὸν 11ον αἰῶνα ἐκυριεύθη ἡ πόλις ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῶν Βουλγάρων Σαμουήλ καὶ κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 12ου ὑπέστη ἐξάμηνον πολιορκίαν ὑπὸ τοῦ Βοεμούνδου, ὡς ἐν τῇ ἱστορίᾳ ἐλέχθη. Ἐπὶ δὲ τῆς Φραγκικῆς κυριαρχίας ἐγκατεστάθη ἐν αὐτῇ Λατινικὴ ἐπισκοπὴ, Γουλιέλμος δὲ τις μνημονεύεται δουξ αὐτῆς. Ἠκμαζε δὲ ἱκανῶς, τότε, ὡς ὁ γεωγράφος Βενιαμὴν Τουδέλος μαρτυρεῖ. Κατὰ δὲ τοὺς τελευταίους χρόνους τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας φαίνεται οὕσα ἡ πόλις ἄσημος καὶ ὀλιγάνθρωπος, ὡς καὶ ἡ μικρότης τῶν ναῶν τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, οἵτινες καὶ μέχρι σήμερον διατηροῦνται, μεταβληθέντες εἰς τουρκικὰ τεμένη, ὑποδεικνύει. Κατὰ δὲ τὴν Σερβικὴν κυριαρχίαν πρωτεύουσα τῆς Θεσσαλίας ἀνεγνωρίσθη ἡ Τρίκκη, ἡ δὲ περὶ τὴν Λάρισσαν χώρα ἐκαλεῖτο καὶ Δευτέρα Θεσσαλία, ὡς ἐκ τινος ἐγγράφου γίνεται δῆλον, ὅπερ ἀνεῦρεν ὁ Hensey ἐν τῇ Καλαμπάκᾳ (Miss. en Maced. appendire). Κατὰ δὲ τὴν ὀθωμανικὴν

εισβολήν οἱ κάτοικοι τῆς Λαρίσσης ὑπεχώρησαν εἰς τὰ ὄρη, καὶ μόνον ἐπὶ τῆς ἀκροπόλεως (Τρανὸς μαχαλᾶς), ἐνθα κεῖται καὶ ἡ Μητρόπολις, παραδοθείσης διὰ συνθήκης, παρέμειναν Ἕλληνες κάτοικοι κατὰ τὴν ἐν τῷ τόπῳ σωζομένην παράδοσιν. Μικρὸν δὲ κατ' ὀλίγον ἤρχισε νὰ συνεικίζηται καὶ ἑλληνικὸς πληθυσμὸς ἐν αὐτῇ, κατερχόμενος ἐκ τῶν Θεσσαλικῶν ὀρέων, μὴ δυνηθεὶς ὁμως διὰ τὴν φοβερὰν καταπίεσιν, ἣν ὑφίστατο, οὔτε νὰ εὐημερήτη, οὔτε νὰ ἀυξήθῃ ἐπαρκῶς. Οὐδεμία πόλις τῆς Ῥωμυλίας κατὰ τὸν Λαρισαῖον Κούμαν εἶδε τραγικωτέρας σκηνὰς τῆς Λαρίσσης. Κατὰ τὸ 1770, ὅτε τῇ ὑποκινήσει τῶν Ῥώσων ἐξηγέρθη ἡ Πελοπόννησος κατὰ τῆς τουρκικῆς κυριαρχίας, τρεῖς σατράπαι ἠδρεύον ἐν Λαρίσσει, τὸ μὲν στρατολογοῦντες διὰ τὸν πόλεμον, τὸ δὲ ἐπιτηροῦντες μὴ τὸ ἐπαναστατικὸν κίνημα μεταδοθῆ καὶ ἐνταῦθα ὑπὸ τῶν ἀρματωλῶν τῶν Θεσσαλικῶν ὀρέων. Διχαστασία ὑπῆρχε τότε μεταξὺ Γεωργάκη καὶ Δημάκη Χαλικιωτῶν καὶ τινος Τρικκαίου· τὰ δὲ διαφερόμενα μέρη προσήλθον πρὸς τοὺς ἐν Λαρίσσει σατράπας, ἐκφέροντας τὰς κατ' ἀλλήλων κατηγορίας. Ὁ Ἄγᾶ πασᾶς, εἰς τῶν τριῶν Σατραπῶν, διέταξε τὰ διαφερόμενα μέρη, ὅπως ἕκαστον προσαγάγῃ ὅσους δυνηθῆ πλείονας μάρτυρας πρὸς ὑποστήριξιν τῆς κατηγορίας. Τρεῖς λοιπὸν χιλιάδες Τρικκαίων συνήλθον ἐκεῖ ἀμέριμοι καὶ οὐδὲν ὑπονοοῦντες τὴν σκληρὰν καταστροφὴν, ἣτις τοὺς περιέμενε, καθότι, ἐνῶ πάντες ἦσαν συνηγμένοι ἐν τῇ αὐτῇ τοῦ διοικητηρίου ἐκφέροντες ἐν φωναῖς ἀγρίαις τὰ κατ' ἀλλήλων παράπονα, διετάχθη ὑπὸ τοῦ αἰμοχαροῦς πασᾶ ἡ σφαγὴ ἀμφοτέρων τῶν διαφερομένων. Ὅστις ἔφευγεν ἀπὸ τὴν αὐτὴν, ἐφαναύετο εἰς τὰς ὁδοὺς, τὸ δὲ αἷμα τῶν δυστυχῶν Τρικκαίων ἀφθονον κατέρρεεν εἰς τὸν παραρρέοντα Πηνειόν. Ἀλλὰ καὶ οἱ Λαρισαῖοι δὲν ὑφίσταντο μετριώτερα· φόνοι καθημερινοὶ ἀθῶων πολιτῶν συνέθαινον, ἰδίως δὲ ἐφρονέοντο οἱ εὐπορώτεροι. Ὁ μόνος ναὸς τῆς Λαρίσσης, ὁ τοῦ Ἁγίου Ἀχιλλεῖου, ἐπυρπολήθη, ἀνοικοδομηθεὶς μετὰ 24 ἔτη τὸ 1794 ὑπὸ τοῦ τότε μητροπολίτου Λαρίσσης Διονυσίου τοῦ Καλλιάρχου· πολλοὶ δὲ τῶν κατοίκων, φεύγοντες τὴν φοβερὰν αὐτὴν καταστροφὴν, ἀπεδήμουν εἰς τὰ ὄρη (Κούμ. Γεν. ἱστορ., τόμ. 10, 384). Ἀλλὰ καὶ μέχρι τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1821 καὶ μετ' αὐτὴν ἡ ἐπὶ τῶν κατοίκων τῆς Λαρίσσης τουρκικὴ τυραννία ἦτο ἀφόρητος. Καὶ μόνον μετὰ τὸ 1840, ὅτε ἐχορηγήθη διὰ τοῦ Τανζιμάτ βραβύς τις ἐλευθερίας εἰς τοὺς δυστυχεῖς κατοίκους, ἤρξατο ὁ ἑλληνικὸς πληθυσμὸς τῆς πόλεως νὰ αὐξάνη, καὶ διὰ τῆς οἰκονομίας καὶ φιλεργίας του νὰ ἀποκτήσῃ εὐημερίαν τινὰ καὶ ἀνεσιν. Καὶ τοιαῦται μὲν ἐν συντόμῳ αἱ περιπέτειαι τῆς πόλεως κατὰ τὴν μακραίωνα αὐτῆς ὑπαρξίν. Ἡ πόλις αὕτη κειμένη κατὰ τὸν Πουκεβίλ, ὑπὸ τὸν ὠραιότατον οὐρανὸν τῆς γηραιᾶς Εὐρώπης, περιβαλλομένη ὑπὸ τοῦ εὐφωρωτάτου Θεσσαλικοῦ πεδίου, διαπνεομένη ὑπὸ τῆς ἐκ τοῦ Ὀλύμπου καταφερομένης αὔρας καὶ ἐπισκιαζομένη ὑπὸ τῶν κορυφῶν τῆς Ὀσσης, διαρρομένη δὲ ὑπὸ τῶν ὑδάτων τοῦ ἀργυροδίνου Πηνειοῦ ἠδύνατο νὰ ᾔνε μία

τῶν καλλίστων πόλεων τῆς Εὐρώπης, ἂν πρὸς τὴν φύσιν ἐπήρχετο συνεπίκουρος ὁ νεώτερος πολιτισμὸς καὶ ἡ νεωτέρη βιομηχανία. Καὶ διατηρεῖται μὲν καὶ σήμερον ἡ καλλονὴ τῆς περιβαλλούσης αὐτὴν φύσεως καὶ σπανίως δύναται τις νὰ ἐπιτύχη θελκτικωτέρου καὶ μαγευτικωτέρου ὄριζοντος τοῦ ἐκ τῆς ἀκροπόλεως τῆς Λαρίσσης ἀναπτυσσομένου ὑπὸ τὰ ὄμματα τῶν θεατῶν, ἀλλ' αἱ εὐκτιστοὶ οἰκίαι καὶ αἱ δενδρόφυτοι πλατεῖαι καὶ τὰ γυμνάσια καὶ τὰ ἵπποδρόμια δὲ παρατηροῦνται ἐν τῇ πενιχρᾷ καὶ ἀκαθάρτῳ σημερινῇ πόλει. Τὴν θέσιν τῶν τελευταίων κατέχουσιν ἐλώδεις καὶ βορβορώδεις ἐκτάσεις, ἀποπνέουσαι τὴν νόσον καὶ τὴν καχεξίαν εἰς τοὺς περιοίκους· πλινθόκτιστοι δὲ καὶ πενιχραὶ οἰκίαι, κείμεναι ἐπὶ στενῶν καὶ σκολιῶν ὁδῶν, ἀποτελοῦσι τὴν σημερινὴν πόλιν, τῆς ὁποίας ὁ πληθυσμὸς, συνιστάμενος ἐξ Ὀθωμανῶν, Ἑλλήνων καὶ Ἰουδαίων, ἀνέρχεται εἰς 12,000 περίπου. Ὁ τουρκικὸς πληθυσμὸς, ὦν πρότερον πολυπληθέστερος, ὡς εἰκάζεται ἐκ πολλῶν τζαμιῶν, εὐρισκόμενων νῦν ἐν χριστιανικαῖς συνοικίαις, ἀριθμοῖ σήμερον μόνον περὶ τὰς 2,000 ψυχάς. Τὰ ἐν τῇ Λαρίσσει τουρκικὰ τεμένη εἶνε 27, τῶν ὁποίων οἱ λευκοὶ μιναρέδες ἐμποιοῦσιν εὐχάριστον ἐντύπωσιν εἰς τὸν μακρόθεν θεωρούμενον τὴν Λάρισσαν· καὶ τινὰ μὲν τούτων ἰδρύθησαν ἐκ θεμελίων μετὰ τὴν κατάκτησιν ἐκ λίθων ἀρχαιοτέρων κτιρίων, ἕτερα δὲ τινὰ μετεποικίσθησαν ἐκ χριστιανικῶν ναῶν· διὸ καὶ εἰς ἅπαντα σχεδὸν ἀνευρίσκονται σπόνδυλοι κίονων, κίόκρανα καὶ μάρμαρα μεγάλα, ἀποτελοῦντα καὶ νῦν τὸ κρηπίδωμα τῶν τουρκικῶν τεμένων. Ἐν τισὶ δ' αὐτῶν παρατηροῦνται εἰσαὶ οἱ πράσινοι ἐκείνοι Ἀτρακηνοὶ κίονες οἱ τόσῳ περιζήτητοι κατὰ τὴν Βυζαντινὴν ἱστορίαν, ὡς λόγου χάριν, κατὰ τὸ ὑπερκείμενον τοῦ Πηναιοῦ τέμενος τοῦ Χασὰν Βέη παρατηροῦνται τέσσαρες τοιοῦτοι καὶ εἰς τινὰ ἄλλα. Ὁ δὲ Ἑλληνικὸς πληθυσμὸς, συνοικισθεὶς ἐνταῦθα κατὰ τὸ πλεῖστον ἐκ τῶν Ἀγράφων, τοῦ Ὀλύμπου καὶ τῆς Ὀσσης καὶ τινῶν ἄλλων μερῶν, ἀναβαίνει εἰς 8,000, κατοικῶν εἰς πέντε κεχωρισμένας συνοικίας, ἐξ ὧν αἱ μὲν τέσσαρες κεῖνται περὶ τῶν τουρκικῶν ἐν τῇ δεξιᾷ ὄχθῃ τοῦ Πηναιοῦ ἡ δὲ πέμπτη κεῖται ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς ὄχθης, ἐνομούμενη μετὰ τῆς λοιπῆς πόλεως διὰ δωδεκατόξου γαφυράς, κτίσματος βυζαντινοῦ, ἀνακκινισθῆτος ὑπὸ τοῦ Χασὰν Βέη, υἱοῦ τοῦ Τουραχὰν Βέη, κατὰ τινὰ ἐν τῷ ὁμωνύμῳ τεμένει σωζομένην τουρκικὴν ἐπιγραφὴν. Ἐκάστη δὲ τῶν ἑλληνικῶν συνοικιῶν ἔχει ἀπὸ τινος χρόνου ἴδιον ναὸν καὶ ἀλληλοδιδασκτικὸν σχολεῖον καὶ πᾶσαι ὁμοῦ κοινὸν Παρθεναγωγεῖον καὶ Ἑλληνικὸν σχολεῖον. Κατὰ δὲ τὸ 1873 οἱ Λαρίσσαι, καταληφθέντες ὑπὸ αἰρνιδίου ἐνθουσιασμοῦ, ὑπεκκλιόμενοι καὶ ὑπὸ τοῦ τότε ἀρχιερατεύοντος Ἰωακείμ, χωρὶς νὰ ἀναμνησθῶσι τὰς χρηματικὰς δυνάμεις τῶν καὶ τὰς λοιπὰς πρὸς τοῦτο ἀπαιτούμενας περιστάσεις, προέβησαν εἰς οἰκοδομὴν γυμνασίου· ἀλλ' ὁ ἐνθουσιασμὸς ταχέως παρῆλθε, τὰ μέσα ἐξηγητλήθησαν, τὸ δὲ κτίριον ἔμεινεν ἡμιτελές, δεῖγμα τῆς ἐπιπολαίου σκέψεως καὶ τῆς ἐπιπολαϊοτέρας ἀπορᾶσεως τῶν κατοίκων.

Τὸ κτίριον τοῦτο περατωθὲν ἤδη χρησιμεύει ὡς κατάστημα διδασκαλείου. Ὁ ἑλληνικὸς πληθυσμὸς τῆς Λαρίσσης, ἐκτὸς τῶν διαφόρων τεχνῶν, ἐνεργεῖ καὶ τὸ ἐμπόριον τῆς εἰσαγωγῆς τῆς πόλεως, ὅπερ πρότερον ἦτο ζωηρότερον, καθότι τὸ πλεῖστον τῆς Θεσσαλίας ἐνταῦθα ἠγόραζε τὰ ἀποικιακὰ καὶ τὰ βιομηχανήματα τῆς Εὐρώπης, ἐνῶ ἤδη ἐσχηματίσθησαν καὶ ἕτερα κέντρα ἐμπορικὰ κατὰ τὴν πεδιάδα. Ὁ δὲ ἰουδαϊκὸς πληθυσμὸς ἀναβαίνει εἰς 2,000 εὐημερῶν καὶ πλουτῶν ἄλλοτε, εἶνε ἤδη ἐνδεέστατος ἐκτὸς ὀλιγίστων ἐξαιρέσεων. Δημόσια κτήρια καθ' ἅπασαν τὴν Λάρισσαν ἄξιον λόγου εἶνε τὸ μνημονευθὲν διδασκαλεῖον καὶ τὸ διοικητήριον, ὅπερ κείμενον ἐν τῷ μέσῳ τῆς πόλεως, εἶνε ἀληθῆς κόσμος αὐτῆς, διασκευασθὲν δὲ ἐσχάτως χρησιμεύει ὡς κατάστημα τῶν δικαστηρίων καὶ τῶν εἰσαγγελικῶν γραφείων. Αἱ οἰκίαι αὐτῆς, μονώροφοι καὶ πλινθόκτιστοι, κατέχουσιν, ἰδίως αἱ τουρκικαί, ὡς ἐκ τῆς διαιρέσεως αὐτῶν εἰς ἀνδρωνίτιν καὶ γυναικωνίτιν, εὐρείας ἐκτάσεις· διὰ τοῦτο δὲ καὶ διὰ τὸ μεταξὺ τῶν οἰκιῶν μεγάλα κενὰ διαστήματα ἢ ἐκτάσεις τῆς πόλεως εἶνε μεγάλη, δυναμένη νὰ περιλάβῃ πενταπλασίονα πληθυσμὸν τοῦ νῦν ὑπάρχοντος. Καὶ μολονότι ἡ ἐξωτερικὴ τῶν οἰκιῶν ὄψις εἶνε πενιχρὰ καὶ ἄχαρις, τὸ ἐσωτερικὸν ὅμως αὐτῶν, ἰδίως αἱ γυναικωνίται τῶν Ὀθωμανῶν, περιβάλλονται ὑπὸ εὐχλόων κήπων, κατεχόντων τὸ μέγιστον μέρος τῆς αὐλῆς. Αἱ ὁδοὶ τῆς πόλεως εἶνε, ὡς καὶ αἱ τῶν λοιπῶν τουρκικῶν πόλεων, στεναὶ καὶ σκολιαὶ καὶ αἱ πλεῖσται τούτων λιθόστρωτοι. Μετὰ δὲ τὴν προτάρτησιν ἐξωραίσθη ἡ πόλις διὰ τῆς γενομένης ῥυμοτομίας ἐν τισὶ συνοικίαις αὐτῆς, καὶ κομψαί τινες οἰκίαι ἀνηγέρθησαν ἐπὶ τῶν εὐρείων ὁδῶν. Τὸ κλίμα τῆς Λαρίσσης δὲν εἶνε ὑγιεινόν· τὸ μὲν διὰ τὰ ἐντὸς καὶ περὶ τὴν πόλιν εὐρισκόμενα τελεματώδη ὕδατα, τὸ δὲ διὰ τὴν γειτνίασιν τῶν ὑψηλῶν ὀρέων τοῦ Ὀλύμπου καὶ τῆς Ὀσσης, ἅτινα ἀπεργάζονται λίαν εὐμετάβολον τὴν ἐν τῇ πόλει θερμοκρασίαν, ἰδίως δὲ ἡ μεταβολὴ αὕτη παρατηρεῖται ἐν καιρῷ τοῦ θέρους, ὅτε μεταξὺ τοῦ καύσινος τῆς ἡμέρας καὶ τῆς θερμοκρασίας τῆς νυκτὸς παρατηρεῖται πολλῶν βαθμῶν διαφορά· δύναται ὅμως μικρὰ τις ἐπιμέλεια πρὸς ἀποξήρανσιν ἐλωδῶν τινῶν ἐκτάσεων καὶ προσοχὴ τῶν κατοίκων κατὰ τὰς μεγάλας μεταβολὰς τῆς θερμοκρασίας νὰ ἀποσοβήσῃσι πλεῖστον μέρος τῶν ἐπιπολαζουσῶν ἀσθενειῶν. Τὸ ἐμπόριον τῆς Λαρίσσης εἶνε ἱκανῶς ζωηρόν, καθότι, ἐκτὸς τοῦ ἐμπορίου τῆς ἐξαγωγῆς, περὶ οὗ ἀνωτέρω εἶπον, ἐνταῦθα διενεργεῖται καὶ ἡ ἀγορὰ τῶν πλείστων προϊόντων τῆς Θεσσαλικῆς πεδιάδος, ἐκποιουμένων ὑπὸ τῶν ἐνταῦθα διαμενονόντων μεγάλων γαιοκτητῶν Ὀθωμανῶν· πολλὰ δὲ τῶν ἐν Βώλῳ ἐμπορικῶν καταστημάτων ἔχουσιν ἐνταῦθα ὑποκαταστήματα πρὸς ἀγορὰν γεννημάτων.

Καὶ τῶν μὲν τοιχῶν τῆς ἀρχαίας πόλεως οὐδὲν λείψανον σώζεται σήμερον, ὅπως συνήθως συμβαίνει εἰς τὰς πλείστας καὶ συνεχῶς ἀπὸ τῆς ἀρχαιότητος κατοικουμένας πόλεις· ἀλλ' ὅμως δὲν ὑπάρχει ὁδός, δὲν ὑπάρχει τουρκικὸν τέμενος, δὲν ὑπάρχει αὐλὴ ἰδιωτικῆς οἰκίας, ἐνθα νὰ μὴ ἀνευρί-

Η ΛΑΡΙΣΣΑ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

σικωνται ὀρθογώνιοι λίθοι τῶν ἀρχαίων τειχῶν, σαρκασάγχι, κισνόκρανα, ἐνεπίγραφοι στῆλαι, ὧν πλείστα πικρατρεῦνται κατὰ τὰ ὀθωμανικά πολυῶνδρις, καὶ ἰδίως ἐν τῷ Ἰσραηλητικῷ, ὅπερ φαίνεται κατέχον τὴν θέσιν τῆς ἀρχαίας νεκροπόλεως. Ἐν ἅπασι ταῖς ἐπιτύμβιαις λίθοις τῶν τε τουρκικῶν καὶ ἰουδαϊκῶν κειμητηρίων ἀναγινώσκονται παρὰ τὰς Τουρκικὰς καὶ Ἑβραϊκὰς ἐπιγραφὰς καὶ ἀρχαῖαι Ἑλληνικαί. Ἐν δὲ τῇ αὐλῇ τοῦ δικητηρίου ἐν τινι γωνίᾳ εἶνε ἐρριμμένοι ἐπιτύμβιοι τινες λίθοι μετ' ἀναγλύφων καὶ αὐραγία μαρμαρίνη σφαῖρα, ἐν ἣ εἶνε γεγλυμμένος ὁ Ζωδιακὸς κύκλος, τοῦ ὁποῦ ὅμως αἱ πλείονες γραμμαὶ ἐκ τοῦ χρόνου ἐξηλείφθησαν καὶ μόνον ὁ Σκερπίος, ὁ Τοξότης καὶ οἱ Ἰχθύς εἶνε εἰσέτι εὐδιάκριτοι· δυστυχῶς ὅμως δὲν παύει καὶ ἐνταῦθα ἡ καταστροφή τῶν ἀρχαίων λειψάνων, καὶ ὡραῖα ἐρείπια τοῦ ἀρχαίου θεάτρου ὑπὸ τὴν ἀρχαίαν ἀκρόπολιν παρατηρούμενα μέχρι τοῦ 1860 δὲν ὑπάρχουσι πλέον, καὶ ὁ τόπος δὲ, ἐνθα ἔκειντο, ἐκλύθη ὑπὸ νεωτέρων οἰκοδομῶν, κτισθεισῶν ἐκ συντριμματῶν τῶν ἀρχαίων λίθων· κάτωθεν δὲ τῆς θέσεως ταύτης μετ' ἀνασκαφῆς γενουμένης ὑπὸ τινος ἰδιώτου ἀνευρέθη 12 πόδας ὑπὸ τὸ σημερινὸν ἔδαφος τῆς πόλεως τὸ κρηπίδωμα ἀρχαίου κτιρίου, ὡς καὶ αἱ βάσεις τριῶν κίονων ῥαβδωτῶν Δωρικῶ ῥυθμοῦ· μεταγενέστεραι δὲ ἀνασκαφαὶ εὐκρινταὶ ἴσως νὰ ἀποκαλύψωσιν ἀρχαῖον τινα ναὸν ἢ τι τῶν εὐρέων γυμνασίων καὶ ἱπποδρομιῶν τῆς ἀρχαίας πόλεως. Περιηγηταὶ δὲ κατὰ καιροὺς ἐπισκεφθέντες τὴν Λάρισσαν ἀπεκόμισαν ὅτι καλὸν εὖρον ἐν αὐτῇ· οὕτως ὁ Οὐσίγγ ἐμολογεῖ, ὅτι συναπέφερε μεθ' ἑαυτοῦ μαρμαρίνον ἀγάλματιον κομψότατον τῆς Ἑκάτης, ἀνευρεθὲν ἐν τῇ αὐλῇ Τουρκικῆς οἰκίας. Ἡ τριπρόσωπος θεὰ παρίσταται καὶ ἐνταῦθα ὡς συνήθως. Τρεῖς γυναικεῖαι μορφαὶ ἐρείδονται διὰ τῶν νότων ἐπὶ στρογγύλου κίονος, κρατοῦσαι ὄψας ἐν τῇ ἀριστερᾷ, ἐν δὲ τῇ δεξιᾷ ἢ μὲν μία κάλπην, ἢ ἑτέρα κύπελλον καὶ ἢ τρίτη φέρει τὴν χεῖρα ἐπὶ τοῦ στήθους· ποδῆρες δὲ χιτῶνες μετὰ κανονικῶν καὶ κομψοτάτων πτυχῶν περιβάλλουσιν αὐτάς, ἐνῶ οἱ ὡραῖοι βόστρυχοι καταπίπτουσιν ἐπὶ τοῦ στήθους. Τὸ ἀγάλματιον τοῦτο, ὡς καὶ ἕτερα καλῆς τέχνης, παριστῶν ἴσως τὴν Περσεφόνην, εὐρίσκεται σήμερον ἐν τῷ ἀρχαιολογικῷ Μουσείῳ τῆς Κοπενάγης (nuss. 37)· ἀλλὰ καὶ ἡ ὑπὸ τοῦ Heuzey (ὡς ἀν.) παρατηρηθεῖσα ἐν Λάρισσῃ στήλη, ἐνθα ἐν ἀναγλύφῳ παρίσταται δεῖπνον προσφερόμενον εἰς τοὺς μεγάλους θεοὺς, δὲν ἀνευρίσκεται πλέον· καὶ κάτωθεν μὲν τοῦ ἀναγλύφου ἀνεγινώσκειτο ἐπιγραφή «θεοῖς μεγάλοις Δανάα τθονειτία» ἴσως Ἰθωνειτία = κόρη τοῦ Ἰθωνος· ἐν τῷ μέσῳ δὲ τῆς συνθέσεως παρίστατο κλίνη ἀμφικέφαλος διὰ δύο συνδαιτυμόνας· ἔμπροσθεν δὲ αὐτῆς τετράπους τράπεζα, ἐφ' ἧς ἦσαν παράθετοι διάφοροι πλακοῦντες. Πρὸ τῆς τραπέζης ἐπὶ τετραγώνου βωμοῦ ἀνὴρ προσφέρει σπονδὴν, καὶ ὀπίσθεν αὐτοῦ γυνὴ ὑψεῖ πρὸς τὸν οὐρανὸν τὴν δεξιὰν χεῖρα ἐπικαλουμένη τὸν τρόπον τινὰ τοῦς θεοὺς συνδαιτυμόνας, ἐι' οὓς παρεσκευάσθη τὸ δεῖπνον. Καὶ τῶντι φαίνονται ἄνωθεν εἰς ἱππεῖς, οἱ Διόσκουροι, καὶ ὑπ' αὐτοῦς ἡ Νίκη κρα-

τοῦσα στέφανον, ὅπως προσενέγκῃ ἐκ μέρους τῶν θεῶν εἰς τοὺς προσφέροντας τὸ δεῖπνον.

Ἡμίσειαν ὄραν βορειότερον τῆς Λαρίσσης ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ Πηνειοῦ κεῖται ναὸς τῆς Ἀγίας Μαρίνης, κατέχων ἴσως τὴν θέσιν ἀρχαίου ἑλληνικοῦ ναοῦ, ὡς δύναται τις νὰ εἰκάσῃ ἐκ τῶν μαρμαρῶν τῶν ἐν τῷ τόπῳ παρατηρουμένων. Ἐνταῦθα κατὰ τὴν 17 Ἰουλίου, ἡμέραν τῆς μνήμης τῆς ἀγίας, συνέρχονται οἱ κάτοικοι τῆς Λαρίσσης καὶ ὑπὸ τὴν σκιάν τῶν ὑψηλῶν δένδρων εὐωχοῦντο πνήμεροι, ἄδοντες καὶ ὀρχούμενοι. Ἀντικρὺ δὲ τῆς Λαρίσσης ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς ὄχθης τοῦ Πηνειοῦ ὑπάρχει ὠραῖο-τακτον ἔαρος ὄρυων, ἐνθα κατὰ τὸ ἔαρ ἐξέρχονται οἱ κάτοικοι τῆς Λαρίσσης πρὸς ἀναψυχὴν, διαβχίνοντες ἐπὶ πλοιαρίου τὸ ἤρεμον ρεῦμα τοῦ Πηνειοῦ.

Μεταβαίνω ἤδη εἰς τὴν περιγραφὴν τῆς πρὸς τὰ ἀριστερὰ τοῦ Πηνειοῦ ἐκτεινομένης μοίρας τῆς Πελασγικῆς πεδιάδος. Ἡ πεδιάς αὕτη διαρρέεται ὑπὸ τοῦ Καρχαδερὲ καὶ τῆς ἀΐλακος, ἐν ἧ ῥέουσι τὰ ἐκ τοῦ μέσου ῥοῦ τοῦ Τιταρησίου παρεκτρεπόμενα ὕδατα. Τὰ ἐνταῦθα κείμενα χωρία εἶνε τερπνότατα, περιβαλλόμενα ὑπὸ λαχανοκήπων, τινὰ δὲ καὶ σκιαζόμενα ὑπὸ δένδρων κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὰ γυμνά καὶ ἄδενδρα ἐν τῇ λοιπῇ Πελασγιώτιδι κείμενα χωρία. Καὶ ὑδρομυλοὶ δὲ συχνὰ ἀπαντῶσι κατὰ τὸν ῥοῦν τῶν μνημονευθέντων ῥυακίων, αὐξάνοντες τὸ εἰσόδημα τῶν χωρίων. Πάντα δὲ τὰ ἐν τῇ πεδιάδι ταύτῃ εὐρισκόμενα χωρία ἀποτελοῦσιν τὸν δῆμον Τυρνάβου συνίσταται δὲ αὗτος ἐκ τῆς πόλεως Τυρνάβου καὶ ἐκ τῶν χωρίων *Γιάνουλη, Δένδρα, Τουρσανάδες, Γχοριζόβαλη, Ντελέργια, Καρατζιόλι, Κουτάφι, Λογαριά, Μελοῦρα, Μουσαλάρι, Ὀκτιλάρ, Καζακλάρ, Εὐρερός, Ὁρμάρ-Γαυφ.Μικι, Γατάρι, Τσαϊρ.Μ, Τσαταλάρ καὶ Τσακύρι.*

Καὶ δυτικώτερον μὲν τοῦ Κρισκίου ἐκτείνεται ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς ὄχθης τοῦ Πηνειοῦ ἔαρος μέγα, ὅπερ ὁμως διὰ τὴν ἄτακτον ὑλοτομίαν δὲν θὰ βραδύνη νὰ ἐκλείψῃ. Δυτικώτερον δὲ αὐτοῦ ἐπὶ γηλόφου ὑπερκειμένου τοῦ Πηνειοῦ, καλουμένου διὰ τὸ ἀπότομον *Κρημοῖ*, ἀνευρίσκομεν τὰ λείψανα τῆς ἀρχαίας Ἀργίσσης ἢ Ἀργούρας κατὰ Στραβῶνα· καὶ κάτωθεν τούτου ὠραῖα ἐρείπια ἀρχαίου τείχους, περιλουόμενα ὑπὸ τῶν ὑδάτων τοῦ Πηνειοῦ καὶ χρησιμεύοντα ἴσως πρὸς ἀπόκρουσιν τῶν πλημμυρῶν αὐτοῦ. Παρὰ τὸν γηλόφον ἀνυψοῦνται ἐν τῇ πεδιάδι 7 τύμβοι. Μίαν ἐξ ὧραν δυτικώτερον τῆς Ἀργίσσης ἐπὶ λόφου ὑπερκειμένου τοῦ ποταμοῦ κατὰ τὴν ἐκ τοῦ στενοῦ τοῦ Καλαμακίου εἰσοδὸν αὐτοῦ εἰς τὸ Πελασγικὸν πεδίον ἀνευρίσκονται τὰ ἐρείπια τῆς Περραιβικῆς πόλεως *Ἄιρακος*, ἣτις, κειμένη, κατὰ τὸν Στραβῶνα (9, 440) καὶ Λίβιον (32, 15), ἐπὶ τοῦ Πηνειοῦ, ἀπεῖχε τῆς Λαρίσσης δέκα μόνον μίλια. Ἡ πόλις αὕτη ἦτο διάσημος κατὰ τοὺς Βυζαντινοὺς χρόνους διὰ τὰ παρ' αὐτὴν ἐν τῇ πεδιάδι ἀνορυτόμενα Ἀτρακηνὰ μάρμαρα πρασίνου χρώματος μετὰ λευκῶν κηλίδων, ἅτινα περιζήτητα ὄντα κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους ἀπετέλουν ἐν τῶν

σπουδαίων ἐμπορικῶν ἀντικειμένων τῆς πόλεως. Ὁ Παῦλος Σιλεντάριος ἐν τῇ περιγραφῇ τῆς Ἁγίας Σοφίας περιγράφει ὡς ἀκολούθως τὰ περὶ ὧν ὁ λόγος μάρμαρα (2,244): «Καὶ Ἀτρακίς ὁπόσα λευροῖς χθῶν πεδίσις ἐλόχευσε καὶ οὐχ ὑψύχενι βύσση· ποῦ μὲν ἄλις γλοσέντα καὶ μάλα τῆλε σμαράγδου, ποῦ δὲ βραθυνομένου γλοσέρῳ κυκνώπιδι μορφῇ· ἦν δέ τι καὶ χιόνεσσιν ἀλίγκιον ἄγχι μελαίνης μαρμαρυγῆς μικτῇ δὲ χάρις συναγεῖρετο πέτρου». Λεῖψανα τῶν ἀρχαίων λατομιῶν δὲν εὐρίσκονται σήμερον παρὰ τὴν Ἀτρακκᾶ.

Βορειότερον τῆς Ἀτρακκος ἐπὶ τῶν ὑπῳρειῶν τῆς Μιλιούνης κεῖται ἡ πολίχνη *Τούρναβος* πρωτεύουσα τῆς ὁμωνύμου ἐπαρχίας, ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς ὄχθης τοῦ Τιταρηνίου. Ἡ πόλις αὕτη ἐκτίσθη κατὰ τὸν Κούμαν ὑπὸ τοῦ κατακτητοῦ τῆς Θεσσαλίας Τουραχάνου (Τόμ. 7. 391)· οὐχὶ δὲ μόνον ἦ ἐν τῷ τόπῳ σωζομένη παράδοσις, ἀλλὰ καὶ βιογραφία τις τοῦ εἰρημένου στρατηγοῦ, σωζομένη ἐν τινὶ Τουρκικῷ τεμένει τῆς πόλεως, πιστοποιοῦσι τὴν εἰρημένην γνώμην τοῦ Κούμα. Ὁ ἐν Τυρνάβῳ κατὰ τὸ 1842 ἐπιζῶν γέρον Χατοση ὀγλοῦ διηγεῖτο εἰς τὸν κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἐπὶ ἐιμηνίαν ἐν τῇ πόλει διαμείναντα Φαλλμεράϊερ, ὅτι ὁ Τουραχάν Βέης ἰδρύσατο πρῶτον τὸ καὶ νῦν ἔτι παρκαμένον Τουρκικὸν τέμενος, καὶ τὸν ναὸν τοῦ Ἁγίου Νικολάου, ἔπειτα δὲ ἐπέταξε καὶ τὸν συνεικισμὸν τῆς πόλεως, ἦν ἀπεκάλυψε Τούρναβον ἐκ τῆς τουρκικῆς λέξεως Τούριας, συραινούσης τὸν ποτάμιον λαύρακκα, τοῦ ὑποῖου ἐβρίθην ὁ οὐχὶ μακρὰν τῆς πόλεως βέων Καρα-δερές· φαίνεται δὲ ὅτι ἡ πόλις, τῇ ὑποστηρίζει τοῦ εἰρημένου στρατηγοῦ καὶ τῶν πολλῶν προνομίων, μετὰ τὰ ὁποῖα τὴν ἐπροίκισε, προήχθη ταχέως εἰς πληθυσμὸν καὶ εὐημερίαν, καθότι ἦλθε ἀπὸ τοῦ 1866, ὅτε ἐπεσκέφθη αὐτὴν ὁ Ἐδναρδὸς Βράουν, ἠρίθμει αὕτη 18 ἑλληνικοὺς ναοὺς καὶ 3 τουρκικοὺς (Ροιή. Τόμ. 3). Καὶ ὁ σουλτάνος Μωάμεθ ὁ τέταρτος ἐπαλειμμένως διετίθει ἐν τῇ Θεσσαλικῇ πολίχνῃ, καὶ τὸ ἴδρυμα τοῦ Τουραχάνου κατέστη τὸ πρῶτον τῶν ῥαδιουργιῶν τοῦ Σερχίγίου τῆς αὐλικῆς πολυτελείας, τῆς θήρας τῶν ἰεράκων καὶ ἡ ἔδρα τῶν παρὰ τῷ Σουλτάνῳ πρεσβευτῶν τῆς χριστιανικῆς Εὐρώπης. Εἰσέτι δέ, λέγει ὁ Φαλλμεράϊερ, παρκαμένει ἐν τῷ τόπῳ ἡ μνήμη τῆς μεγαλοπρεπειᾶς καὶ πολυτελείας τῶν χρόνων ἐκείνων διηγοῦνται εἰσέτι τὴν μεγάλην δίκην πόλεως σκηνῆν τοῦ Παιτισάχ, τὰς ἐπικεχυρωμένας σφαίρας, τὸν συνωθισμὸν τῶν ἰερακοθηρῶν, κυνηγῶν, ὑπηρετῶν, κυναγωγῶν καὶ λ. Ἐνηργεῖτο δὲ ἐν τῇ πόλει μέχρι τῶν ἀρχῶν τοῦ παρόντος αἰῶνος σπουδαία βιομηχανία, συνισταμένη εἰς τὴν βραφικὴν τῶν κοκκίνων νημάτων, εἰς τὴν κατασκευὴν πινίων, μανδηλίων, μπουχασίων καὶ μεταξωτῶν ὑφασμάτων· δυστυχῶς ὅμως πικρῶς φρικτῇ τὸ 1813 κατέστρεψε τὸ πλεῖστον μέρος τῶν κατείκων, τοὺς δὲ περιωθέντας διεσκόρπισε, ὥστε ἔκτοτε δὲν ἠδυνήθη ἡ πόλις νὰ ἀναλάβῃ τὴν προτέραν αὐτῆς ἀκμὴν· εἰς τὴν τότε δὲ εὐημερίαν τῶν κατείκων τῆς ὀφείλεται καὶ ἡ σύστας τῆς διασήμου σχολῆς τοῦ Τυρνάβου, ἧτις ἰδρύθη

κατὰ τὸ 1730· ἀπὸ δὲ τοῦ 1740 ἐδίδαχκεν ἐν αὐτῇ ὁ Τουρναβίτης Ἀλέξανδρος, τὸν ὁποῖον μετ' ἐγκωμίων μνημονεύει ὁ Εὐγένιος εἰς τὴν Λογικὴν του· τοῦτον δὲ διεδέχθη τὸ 1755 Ἰωάννης ὁ ἐξ Ἀγράφων, ὅστις προσκληθεὶς μετὰ ταῦτα εἰς Ἰάσιον ἐπεχείρησεν ἐκεῖ τὴν σύνταξιν μεγάλου ἑλληνικοῦ λεξικοῦ. Τὸν δὲ Ἰωάννην διεδέχθη ὁ Λάμπρος Πάσγου ἐξ Ἰωαννίνων, καὶ τοῦτον ὁ περιώνυμος Ἰωάννης Δημητριάδης ὁ Πέζαρος, ὁ ἐκ Τουρναβου, διδάξας ἀκμαῶς ἐν τῇ σχολῇ τῆς πατρίδος του ἀπὸ τοῦ 1782—1806. Μεταξὺ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ διεκρίθησαν ὁ Λαρισσαῖος Κούμας, ὅστις ἐξαίρει ἐν τῇ ἱστορίᾳ του τὴν μάθησιν, τὴν σοφίαν, τὴν ἀρετὴν καὶ τὸ πεινχρὸν καὶ ἀπέριττον τῆς ζωῆς τοῦ διδασκάλου του, καὶ ὁ Στέφανος Δούγκας ὁ Τουρναβίτης, ὅστις διεκρίθη κατόπιν διδάσκων τὰ μαθηματικὰ ἐν Βουκουρεστίῳ. Ὁ Τούρναβος καταιρεῖται σήμερον ὑπὸ 1,000 περίπου ἑλληνικῶν οἰκογενειῶν καταγινομένων πρὸ πάντων εἰς τὴν καλλιέργειαν τῶν κτημάτων των, τῶν ὁποίων τὰ προϊόντα εἶνε σῖτος, κριθή, βάμβαξ, μέταξα καὶ σταφυλαί· τινὲς δὲ κατασκευάζουσι καὶ βυμβυκερά τινα ὑφάσματα πρὸς χρῆσιν τῶν περιόικων. Εἶνε δὲ οἱ κάτοικοι τῆς πόλεως εὐθυμοὶ, ζωηροί, ἀγαπῶντες τὰς ἐωχίας καὶ θύοντες γενναίως τῷ Βάκχῳ. Ἐν τῇ ἀμμώδει κοίτῃ τοῦ Τιταρησίου τελεῖται κατ' ἔτος ἐμπορικὴ πρηνήγυρις ἀρχομένη τὴν 23 Ἀπριλίου καὶ διαρκοῦσα ὀκταήμερον, καλεῖται δὲ αὕτη Κούμ-παζάρ (ἀμμώδης πανήγυρις). Ἐπὶ δὲ τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ ποταμοῦ παρατηροῦνται ἐρείπια μεγάρου τοῦ Βελῆ πασᾶ καὶ παρ' αὐτὰ εὐρύτατος στρατῶν, ὅστις ἐμπρῆσθεις πρὸ δεκαπενταετίας ἀνεκτίσθη ἤδη κατὰ τὴν μίαν μόνον πλευρᾶν. Παρὰ τὸν στρατῶνα ὁδὸς εὐρεῖα σκιαζομένη ὑπὸ ὑψηλῶν αἰγείρων ἄγει πρὸς τὴν ἐπὶ τοῦ Τιταρησίου πολυτόξον γέφυραν, κτίσμα ὡσαύτως τοῦ Βελῆ πασᾶ.

Λείψανα ἀρχαίων τειχῶν παρὰ τὸν Τούρναβον δὲν παρατηροῦνται, ἀλλ' ἐν τοῖς ναοῖς τοῦ Προδρόμου καὶ τοῦ Ἀγίου Νικολάου καὶ τῆς Φανερωμένης καὶ ἐν τισιν ἰδιωτικαῖς οἰκίαις ἀνευρίσκονται ἐνεπιγράφοι στῆλαι, μετακομισθεῖσαι ἐνταῦθα ἐκ τῶν παρακειμένων ἀρχαίων πόλεων. Οὕτω πλάξ μετ' ἐπιγραφῆς «Οἱ νεανίσκοι Πυραίου Φιλοζενίδου μητροπολίτην γυμνασιαρχήσαντα» μετεκομίσθη ἐκ τοῦ εὐχὴ μακρὰν τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ Τιταρησίου κειμένου Καστηρίου, ἐνθα μικρὰ τινα λείψανα ἀρχαίων τειχῶν σημειοῦσι τὴν θέσιν τῆς Πελασγικῆς Μητροπόλεως, ἐτέρας τῆς ἐν τῇ Ἐστιάϊδι κειμένης (Λιβ. 36, 10). Ἐτέρα δὲ ἐπιγραφή ἐν τῷ ναῷ τοῦ Προδρόμου μνημονεύει ψηφίσματος, ἐκτεθειμένου εἰς τὸ ἐπιφανέστατον τοῦ ναοῦ τῆς Πολιάδος Ἀθηνᾶς, δι' οὗ ψηφίζονται ὑπὸ τοῦ δήμου Φαλανναίων τιμαὶ εἰς τὸν Γλαῦκον τὸν υἱὸν τοῦ Ἀπολλωνίδου, ὅστις κατώρθωσε ν' ἀποκρούσῃ ἐπικειμένην στάσιν μεταξύ τῶν πολιτῶν διὰ τὴν μὴ ἔγκαιρον πληρωμὴν χρηματικῶν συμβολαίων (Heuz. ὡς ἄνωτ.) Ἡ στήλη αὕτη μετεκομίσθη κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἐκ τοῦ μίαν ὥραν ΒΑ τοῦ Τουρναβου κειμένου χωρίου Τατάρι, ὅπερ ἦτο ἡ ἑδρα τοῦ Τουραχάνου, εἰς ὃν ἡ

παράδοσις ἀποδίδει καὶ τὴν ἰδρύσιν τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Νικολάου. Καὶ σήμερον μὲν τὸ χωρίον εἶνε μικρὸν καὶ ἄσημον, ἀλλ' αἱ ἐν αὐτῷ λιθοστρωτοὶ ὁδοί, τὰ ἐρειπιωμένα τουργικὰ βλαναῖα καὶ μεγαλοπρεπὲς τουργικὸν τέμενος, ἰδρυμένον ἐπὶ κρηπίδωματος ἀρχαιοτέρας οἰκοδομῆς, εἶνε λείψανα τοῦ παρελθόντος μεγαλείου τοῦ χωρίου. Καὶ λείψανα μὲν τῶν τειχῶν τῆς ἀρχαίας πόλεως δὲν παρατηροῦνται, κατασυντριβέντα πρὸς κατασκευὴν νεωτέρων κτιρίων ἐν τε τῷ χωρίῳ καὶ ἐν τοῖς πέριξ· εὐρίσκονται ὅμως σπόνδυλοι κιόνων καὶ κιονόκρανα, ὧν ἐν Κορινθιακοῦ βυθμοῦ τελειότατον, καὶ ἐνεπίγραφος στῆλαι, ἐγκατεσπαρμένα ἐν τῷ χωρίῳ. Τὰ λείψανα ταῦτα καὶ ἡ μνημονευθεῖσα ἐπιγραφή μὲ πείθουσιν ὅπως τοποθετήσω ἐνταῦθα τὴν *Falarrar*, ἣτις κατὰ μὲν τὸν Λιβιον ἔκειτο μεταξὺ Μυλῶν καὶ Γυρτώνης, κατὰ δὲ τὸν Στράβωνα πρὸς τῷ Πηνειῷ· τὸ δὲ χωρίον Τατάρι, οὐχὶ πολὺ ἀριστάμενον τοῦ Πηνειοῦ κεῖται ἐπακριθῶς μεταξὺ Δαμασίου (Μυλῶν) καὶ Μπακρινας (Γυρτώνης). Τότε δὲ καὶ τὸ Τουργικὸν τέμενος τὸ ἐν τῷ χωρίῳ κατέχει ἀναμφισβόλως τὴν θέσιν τοῦ ναοῦ τῆς Πολιάδος Ἀθηνᾶς. Ὑπὲρ τὸ χωρίον ὑψοῦται γήλοσος, ἐνθα ἀνευρίσκοντι συντρίμματα κερκῶν καὶ ἀγγεῖα ἀρχαῖα· ἔκειτο δὲ ἐνταῦθα πιθανῶς ἡ Ὀρθη, ἡ ἀκρόπολις τῶν Φαλακκίων (Στρ. 9, 440). Παρὰ τὸ χωρίον Τατάρι κεῖται τὸ μικρὸν χωρίον Ὀρμὰ *Taurlik*, κληθὲν οὕτω ἐκ τῶν παροικιμένων δασῶν, κατοικουμένον δὲ ὑπο εἰκοσάδος Ἑλληνικῶν οἰκογενειῶν, καὶ βορειότερον ἀμφοτέρων τῶν τουργικῶν χωρίων *Kazaklari*, ὅπερ, κείμενον ἐντὸς δάσους ὄρυεβλακων, κατέχει ἀναλόγως τοῦ πληθυσμοῦ μεγάλην ἔκτασιν· διὸ καὶ οἱ κάτοικοι χαριεντιζόμενοι λέγουσιν ὅτι μεγάλη μὲν εἶνε ἡ Κωνσταντινουπόλις, ἀλλὰ καὶ τὸ Καζακλάρι εἶνε πολὺ μέγαλον. Οἱ κάτοικοι τοῦ χωρίου Ὀθωμανοὶ κατὰ τῆς πρὸ τῆς προσαρτήσεως χρόνους ἐξεπατρίσθησαν ἤδη μετὰ τὴν προάρτησιν ἐκτὸς ὀλιγίστων τὸ δὲ χωρίον συνωκίσθη ἐκ Μακεδόνων, Ἡπειρωτῶν ἢ Πελοποννησίων τῶν ὑποίῳ ἢ φιλεργία συνελθεῖ τὰ μέγιστα εἰς προαγωγὴν καὶ εὐημερίαν αὐτοῦ. Τὰ δὲ πρῶτα αὐτοῦ εἶνε σῖτος, κριθή, βάμβαξ καὶ πολλαὶ σταφυλαί.

Ἐξερχόμενός τις τοῦ χωρίου πρὸς βορρᾶν διέρχεται τὴν ἀμμώδη καὶ ξηρὰν κοίτην τοῦ Τιτρησίου, καὶ μετ' ἡμίσειαν ὄραν ἐπὶ γεφύρας τὰ διαυγῆ ὕδατα τοῦ Καραδερέ, οὐχὶ μακρὰν τῆς ἀριστερᾶς ὄχθης τοῦ ὁποίου κεῖνται τερπνότατα τουργοχώρια παρὰ τὰς ὑπωρείας τοῦ Ὀλύμπου. Ἡ γῶρα αὕτη ἀνῆκεν εἰς τὴν Περραιβίαν, ἣτις ἀπετέλει μέρος τῆς ἀρχαίας Ἑστιάωτιδος, εἰς τὴν περιγραφὴν τῆς ὁποίας μεταβάνω ἤδη.

Ἑστιάωτις.

Ἡ Ἑστιάωτις διαιρεῖται εἰς ὄρεινὴν καὶ πεδινὴν· καὶ ἐκείνη μὲν, ἀρχομένη ἐκ τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς τοῦ Πίνδου δεξιᾶ καὶ ἀριστερᾶ τοῦ ἄνω βῶ τοῦ Πηνειοῦ, ἐκτείνεται καθ' ὅλην τὴν ἀνατολικὴν πλευρὰν τῶν Χρισωτικῶν

ὄρεων καὶ καταλήγει εἰς τὸν Ὀλυμπον, ἔχουσα μῆκος μὲν ὠρῶν 24, πλάτος δὲ ποικίλον μεταξὺ 5—12 ὠρῶν· ἡ δὲ πεδινή, ἀρχομένη ἀπὸ τῆς εἰσόδου τοῦ Πηνειοῦ εἰς τὴν Θεσσαλικὴν πεδιάδα, ἐξετείνεται μέχρι τῆς διὰ τοῦ στενοῦ τοῦ Κκλαμκκίου εἰσόδου τοῦ ποταμοῦ εἰς τὸ Πελασγικὸν πεδῖον, διατρέχουσα περὶ ἀλλήλους τῶν Χκτικτικῶν ὄρεων καὶ τοῦ Πηνειοῦ καὶ ἔχουσα μῆκος μὲν ὠρῶν 9, πλάτος δὲ ποικίλον μεταξὺ 5 καὶ 3 ὠρῶν. Καὶ ἡ μὲν βορρεια μοῖρα τῆς ὄρεινης Ἐστιαιώτιδος, καλουμένη κατὰ τοὺς πκναρχαίους χρόνους *Δωρίς* (Ἡρ. 1, 56. Στρ 9, 437), ἐκλήθη κατόπιν διὰ τὴν ἐποικίτην τῶν Περραιβῶν *Περραιβία*, καὶ ὑπὸ τοῦτο τὸ ὄνομα ἀναφέρεται ἡ ὄρεινη αὕτη χώρα ὑπὸ τῶν ἀρχαίων συγγραφέων· ἡ δὲ ἐπὶ τῶν ἀνατολικῶν πλευρῶν τοῦ Πίνδου δεξιᾶ καὶ ἀριστερᾶ τοῦ Πηνειοῦ ἐκτεινομένη μοῖρα τῆς Ἐστιαιώτιδος ἐκαλεῖτο κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ὑπὸ τῶν ἐν αὐτῇ ἐνοικούντων λαῶν *Αἰθίων* καὶ *Τυμφαίων*, *Αἰθικία* καὶ *Τυμφαία*· ἦταν δὲ οὗτοι φυλὴν Ἑπειρωτικαί, ἀλλ' ὑπήκουον τῆς Θεσσαλαΐς, παράβολοι δὲ καὶ βάρβαροι καὶ ληστεῖαι ἐπισεικῶς προσκείμενοι (Μαρτ. πκρ. Σ. Βυζ. Στρ. 7. 327). Καὶ οἱ μὲν Αἰθῖκες μνημονεύονται ὑπὸ τοῦ Ὀμήρου κατὰ δὲ τοὺς ἱστορικοὺς χρόνους αὐτοὶ τε καὶ οἱ Τυμφαῖοι συμμετέσχον τῆς κατὰ τῆς Ἀσίας Μακεδονικῆς ἐκστρατείας ὑπὸ τὸν Τυμφαῖον στρατηγὸν Πολυπέρχοντα, ὅστις καλεῖται καὶ Αἰθίων πρόμος ὑπὸ τοῦ Λυκόφρονος (Ἄλ. στ. 797)· ἐπὶ δὲ τοῦ Πύρρου ὑπετάγησαν ἄμφότεραι αἱ φυλαὶ ὑπὸ τῶν Μολοσσῶν, καὶ βραδύτερον ὑπὸ τῶν Μακεδόνων, μέχρις οὗ τέλος καταλυθέντος τοῦ Μακεδονικοῦ κράτους συνεχωνεύθησαν καὶ αὐταὶ εἰς τὸ Ῥωμαϊκὸν κράτος. Τὴν δὲ πεδινήν Ἐστιαιώτιδα, πρὶν αὕτη καταληφθῆναι ὑπὸ τῶν Ἐστιαιωτῶν, κατεῖχον, φαίνεται, οἱ Φλεγύαι, οἵτινες κατελήθησαν βραδύτερον εἰς τὴν Μεσσηνίαν μετεκόμισαν ἐκεῖ καὶ τὰ ὀνόματα Πάμισσον, Ἰθώμην, Τρίκην, Οἰχαλίαν ὡς καὶ τὴν λατρείαν τοῦ Ἀσκληπιοῦ. Πόλεις δὲ τῆς Ἐστιαιώτιδος ἀναφέρονται ὑπὸ τῶν ἀρχαίων αἱ ἀκόλουθαι· *Εὐρωπος*, *Ἀλαλκομεναί* καὶ *Αἰγίτιον* (τῶν Τυμφαίων), *Ὀξύθεια*, *Φαλώρεια*, *Παλία*, *Σιλάνη*, *Τρίκη*, *Γόμοροι*, *Φήκη*, *Μητρόπολις*, *Ἰθώμη*, *Οἰχαλία*, *Πελλυραῖος*, *Διμυραῖος*, *Φαρκαδών*, *Μέλαι*, *Μάλλοια*, *Κερεταί*, *Ἐρίτειος*, *Κύριος*, *Δωδώνη*, *Πύθιον*, *Ἀζώριος*, *Δολίχη*, *Ὀλοσσώρ*, *Ἠλώκη*, *Γόννος*. Αἱ τελευταῖαι ὀκτὼ Περραιβικαί, καὶ τούτων αἱ δύο τελευταῖαι κατατάσσονται ὑπὸ τινῶν εἰς τὰς Πελασγικὰς πόλεις. Καὶ τῶν πόλεων τούτων, ὡς καὶ τῶν Πελασγικῶν καὶ Μαγνητικῶν, μικρὰ τινὰ καὶ ἄτμημα λείψανα περιτώζονται. Τὴν θέσιν αὐτῶν κατέλαβον εὐτελεῆ χωρίδια, μία δὲ μόνη ὀπωπεῦν σπουδαία πόλις ἀπαντᾷ καθ' ἅπασαν τὴν Ἐστιαιώτιδα, τὰ *Τρίκαλα*. Καὶ ταῦτα μὲν γενικώτερον ἀρχομαὶ δὲ τῆς εἰδικῆς περιγραφῆς τῆς χώρας ἀπὸ τῶν ὑπωρειῶν τοῦ Ὀλύμπου, ἐνθα ἔληξεν ὁ περὶ Πελασγιώτιδος λόγος.

Ὁ Ὀλυμπος κατακλήθη ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων, καὶ ἡ μὲν μεσημβρινὴ πλευρὰ αὐτοῦ κατεῖχετο ὑπὸ τῶν Περραιβῶν, ἡ δὲ βορρεια ὑπὸ

τῶν Πιέρων. Καὶ αὕτη μὲν, ἀνήκουσα εἰς τὴν Μακεδονίαν, δὲν εἶνε ἀντικείμενον τῆς παρούσης πραγματείας· μόνον μοίρας τινὸς μικρᾶς αὐτῆς ἀνηκούσης σήμερον εἰς τὴν Θεσσαλίαν, θὰ γίνῃ μνεῖα ἐνταῦθα· λεπτομερέστερον ὁμῶς θὰ περιγράψω τὴν Περραιβικὴν πλευρὰν ἢ *Περραιβίαν*. Καὶ τῶν μὲν ἐν τῷ Πελασγικῷ πεδίῳ ἀναμιξ μετὰ τῶν Λαπιθῶν οἰκούντων Περραιβῶν, ὑπηκόων δὲ τοῖς Λαρισαίοις, τινὰς τῶν πόλεων περιέγραψα ἤδη. Αἱ δὲ ἐπὶ τῶν ὑπωρειῶν τοῦ Ὀλύμπου καὶ πρὸς τὰ ἐσπέρια αὐτοῦ κείμεναι Περραιβικαὶ πόλεις, διατηρηθεῖσαι μέχρι τῶν πρώτων χρόνων τῆς Βυζαντινῆς ἐποχῆς, φαίνονται ἔπειτα ἐρημωθεῖσαι ὡς ἐκ τῆς ἐπιδρομῆς τῶν βαρβάρων φυλῶν, αἵτινες ἐκ βορρᾶ διὰ τῶν ἐπὶ τοῦ Ὀλύμπου στενωπῶν εἰσέβαλλον εἰς τὴν Θεσσαλίαν. Κατελήθη δὲ ἡ περὶ τὸν Ὀλυμπον γῶρα ἰδίως ὑπὸ τῶν Βλάχων, ὧν χωρὶς τινὰ σώζονται εἰσέτι ἐπὶ τῶν πλευρῶν αὐτοῦ. Ἡ ἰσχυρὰ καὶ ἐπίκαιρος θέσις τοῦ Ὀλύμπου ἐξηγεῖ ἐπαρκῶς τὴν σημασίαν, ἣν τὸ ὄρος τοῦτο εἶχεν εἰς τὰς διαφόρους τύχας καὶ περιπετείας τῆς ἑλληνικῆς φυλῆς. Καὶ ἐνῶ εἰς τινὰς ἐποχὰς χρησιμεύει ὡς προπύργιον κατὰ τῶν ἐκ βορρᾶ ἐπιδρομῶν καὶ μνημονεύεται συχνάκις ἐν τῇ ἱστορίᾳ, ἄλλοτε περιπίπτει εἰς ἀρχαίαν, καὶ οὐδεὶς οὐδαμοῦ περὶ αὐτοῦ λόγος γίνεται. Μαγίστην σπουδαιότητα εἶχε τὸ ὄρος κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ἐπιδρομῆς τῶν πενταρχαίων ἐκείνων φυλῶν, αἵτινες, ἀποκαθισταμεναι κατ' ἀρχὰς ἐπὶ τῶν πλευρῶν καὶ ὑπωρειῶν αὐτοῦ, κατήρχοντο βραδύτερον εἰς τὴν νοτιωτέραν Ἑλλάδα. Ἐνταῦθα εὐρίσκομέν κατὰ τοὺς προϊστορικοὺς χρόνους τοὺς Δωριεῖς, τοὺς Αἰτωλοὺς, τοὺς Αἰνιᾶνας, τοὺς Ἀθαμᾶνας, τοὺς Καδμείους, τοὺς Πιέρους καὶ τοὺς Περραιβοὺς. Ἐκτοτε τὸ ὄρος πίπτει εἰς ἀρχαίαν καὶ αἰωνίαν τινὰ βραδύτερον ἐπὶ τῆς Μακεδονικῆς ἀκμῆς ἀνεκφαίνεται ἐκ νέου ἢ σημασία τοῦ ἰσχυροῦ τοῦτου προπυργίου τῆς Ἑλλάδος ἐν τοῖς Ῥωμαϊκαῖς πρὸς τοὺς Μακεδόνας πολέμοις, ὅτε, κατελυθέντος τοῦ Μακεδονικοῦ κράτους, περιπίπτει ἐκ νέου τὸ ὄρος εἰς λίθην καθότι ἢ τε πρὸς βορρᾶν καὶ πρὸς νότον αὐτοῦ γῶρα ἀνεγνώριζεν ἓνα καὶ μόνον κύριον. Ἐπὶ δὲ τῆς Βυζαντινῆς ἐποχῆς κατὰ τὴν ἐπιδρομὴν τῶν βαρβάρων ἠρῶν τῶν Γόθων, Βουλγάρων, Βλάχων, Σταυροφόρων καὶ Σέρβων ἀνεκφέρονται πάλιν ἐν τῇ ἱστορίᾳ αἱ ἐπὶ τοῦ ὄρους κείμεναι πόλεις καὶ αἱ στενωποί αὐτοῦ. Ἡ εὐσέβεια δὲ αυτοκρατόρων τινῶν τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἴδρυσεν ἐπὶ τοῦ ὄρους πολλὰς μονὰς, περισιζομένας μέχρι σήμερον, ὧν τινες ἀνήκουσιν εἰς τὰς δισσημοτέρας τῆς Θεσσαλίας. Καὶ τέλος μετὰ τὴν τουρκικὴν κυριαρχίαν τὸ ὄρος κατέστη διχόβητον ὡς τὸ τελευταῖον ἄστυλον τῆς ἠττηθείσης φυλῆς καὶ τὸ καταφύγιον τῶν ἀρματωλῶν καὶ κλεπτῶν. Καὶ νέα τότε ποιήσις ἐπίσης ἀνθηρὰ, ἐπίσης ἀληθὴς καὶ πρωτότυπος ὡς ἡ τοῦ Ὀμήρου καὶ Ἡσιόδου, ἡ δημοτικὴ ἡμῶν ποιήσις, κατέστησε ξακουστὸν εἰς ὅλον τὸν κόσμον τὸ Γέρο—Ὀλυμπον.

Μεταίς σαράντα δὲ κορραῖς κ' ἐξήντα δὲ βρυσούλαις,
πᾶσα βρυσὴ καὶ φλάμπουρον, παντοῦ κλαδί καὶ κλέπτης.

Μεταβαίνω ἤδη εἰς τὴν λεπτομερῆ περιγραφὴν τοῦ ὄρους.

Καντατικρὺ τοῦ χωρίου Μπαμπᾶ χωριζομένη ἀπ' αὐτοῦ διὰ τοῦ Πηνειοῦ ἐκτείνεται ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς ὄχθης καὶ παρὰ τὰς ὑπωρείας τοῦ Ὀλύμπου ἡ τερπνοτάτη κοιλάς τοῦ Δερελί, ἣτις θεωρητέα ὡς συνέχει τῆς πρὸς τὰ δεξιὰ τοῦ Πηνειοῦ παρὰ τὰς ὑπωρείας τῆς Ὀσσης κειμένης κοιλάδος τοῦ Κιτερλί, περὶ ἧς ἐν τῇ περιγραφῇ τῆς Μαγνησίας ἐγένετο λόγος· καὶ ἐνταῦθα ὡς καὶ ἐκεῖ κραταιὰ βλάστησις, κάρπιμα δένδρα, διαυγῆ ὕδατα, βαθυπράσινος χλόη· ἀπότομοι δὲ καὶ ὑψηλοὶ βράχοι, ὑπερκείμενα τῆς κοιλάδος καὶ προσφυλάττοντες αὐτὴν ἀπὸ τῶν βορείων ψυχρῶν ἀνέμων, ἀπεργάζονται τὸ κλίμα αὐτῆς γλυκὺ καὶ κατάλληλον πρὸς βλάστησιν τῆς ἐλαίας, συκῆς, ροϊᾶς καὶ ἄλλων μεσημβρινῶν δένδρων· καὶ σήμερον δὲ παραμένει ἀληθῆς ὁ στίχος τοῦ Λουκανοῦ

nec metuens imi Boreas habitator Olympi.

Καὶ κατὰ μῆκος μὲν τοῦ Πηνειοῦ ἐκτείνεται δάσος ἐλαιοπρίνων, ὅπισθεν τῶν ὁπίων κεῖται τὸ τουρκικὸν χωρίον Μπαλαμουτ καὶ ἔτι πορρωτέρω ἀνελίσσεται ἡ κοιλάς τοῦ Δερελί, ὅπερ κατοικουμένον ὑπὸ 200 περίπου Τουρκικῶν εἰκογενειῶν, εἶνε πρωτεύουσα τοῦ δήμου Γόννου ἀνήκοντος εἰς τὴν ἐπαρχίαν Τυρνάβου, καὶ ἀποτελουμένου ἐκ τοῦ Δερελί, Καρχδεμιλέρ, Κιτσιλέρ, Κόσδερε, Μπαλαμουτ, καὶ Ὀρτσούν. Αἱ οἰκίαι τοῦ Δερελί κεῖνται ἐν τῷ μέσῳ εὐθραπέων κήπων, μεγάλοι δὲ πλάτανοι σκιαζοῦσι τὴν ἀγορὰν καὶ περιβάλλουσι τὰ τουρκικὰ τεμένη, ἐνῶ τὰ διαρρέοντα τὸ χωρίον διαυγέστατα ὕδατα ἀρδεύουσι βαθυχλόους λειμῶνας ἐπὶ τὸς καὶ περὶ τὸ χωρίον. Οἱ κάτοικοι τοῦ Δερελί, ὡς καὶ πάντων τῶν ἐπιτικώτερον αὐτοῦ παρὰ τὰς ὑπωρείας τοῦ Ὀλύμπου κειμένων Τουρκοχωρίων, εἶνε λείψανα, ὡς καὶ ἄλλοτε εἶπον, τῶν ἐκ τοῦ Ἰκονίου εἰς Θεσσαλίαν ἀποικησάντων Τούρκων, διὸ καὶ Κοιῖάροι καλεῦνται τὴν σήμερον. Εἶνε δὲ φιλεργοὶ καὶ γεωργοῦσι γῆν εὐφορον, παράγουσιν σίτον, κριθήν, βῆμβρακα καὶ εἶνον, εἰ πλείστοι ὅμως τούτων μετὰ τὴν προσάρτησιν ἀνεχώρησαν εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν.

Καὶ ἐν μὲν τῷ χωρίῳ Δερελί εὐρίσκονται πολλὰ τεμάχια ἀρχαίῳ μαρμάρων, μίαν δὲ ὥραν πρὸς τὸ ΝΑ τοῦ χωρίου παρὰ τὴν ὁδόν, ἣτις ἄγει εἰς Μπαλαμουτ, ἀνευρίσκονται ἐπὶ τριῶν ταπεινῶν λόφων τὰ εἰρείπια τῶν τειχῶν τῆς Περραιβικῆς πόλεως Γόννου, ἅτινα ἐνισχυῶ ὑψοῦνται εἰς 4—5 πόδας ὑπὲρ τὸ ἔδαφος, συνίσταται δὲ ἐξ ὀρθογωνίων κανονικῶς ἐπ' ἀλλήλους τεθειμένων λίθων. Ἡ πόλις αὕτη ἀναφίνεται κατὰ πρῶτον ἐν τῇ ἱστορίᾳ ἐπὶ τῶν Πειτιστρατιδῶν, ὅτε ὁ ἐκ ταύτης καταγόμενος Κινέας ταγεύων ἐπέμφθη ὑπὸ τῶν Θεσσαλῶν μετὰ χιλίων ἰππέων εἰς βοήθειαν τῶν τυράννων τῶν Ἀθηνῶν. Κατόπιν δὲ ἐπὶ τῆς Περσικῆς εἰσβολῆς παρὰ τὴν Γόννον διήλθεν ὁ Ξέρξης κατελθὼν εἰς τὴν Θεσσαλίαν διὰ τοῦ κάτω Ὀλύμπου. Ὁ δὲ Πολύβιος καὶ ὁ Λίβιος μνημονεύοντες τῆς πόλεως τοποθετοῦσιν αὐτὴν ἐπὶ θέσεως ὀχυρᾶς οὐχὶ μακρὰν τῆς εἰσόδου τῆς κοιλάδος

τῶν Τεμπῶν, 20 μίλια ἀπειχούτης τῆς Λακρίσσης· ἡ δὲ τοποθέσια αὕτη ἀκριβίστατα ἀντιτοιχεῖ εἰς τὰ παρὰ τὸ Δερελί ἐρείπια. Λέγει δὲ ὁ Λίθιος (42, 67, 34, 10 καὶ ἄλλ.), ὅτι, ἀρχομένου τοῦ πρὸς τοὺς Ῥωμαίους πολέμου τοῦ βασιλέως τῶν Μακεδόνων Πέρσεως ἡ Γόννος κατελήφθη ὑπὸ τοῦ τελευταίου, ὅστις ὄχυρόσας αὐτὴν διὰ τριπλοῦ γάνδακος ἀπεσύρθη εἰς τὴν Μακεδονίαν, οὐδὲν ὡς μεριμνῶν περὶ τῆς σπουδαίας ῥωμαϊκῆς οὐνά-μειας, τῆς εὐρισκομένης κατὰ τὴν Θεσσαλίαν. Καὶ τῷ ὄντι τὸ ὄχυρόν τῆς πόλεως ἀπέτρεψε τὸν Ῥωμαῖον ὑπάτον Λικίνιον, ὅπως ἐπιχειρήσῃ τὴν κατ' αὐτῆς προσβολήν.

Παρὰ δὲ τὰ χωρίον Καρχησιῶν ἀνευρίσκονται ἐπὶ τινος λόφου τὰ λείψανα τῶν τειχῶν τῆς Ἡλιώης, τῆς μετὰ ταῦτα κλειθείσης Λειμώνης (Στρ. 9, 411), ἧτις, κειμένη ὑπὸ τῷ Ὀλύμπῳ οὐχὶ μακρὰν τῶν ὄχθων τοῦ Τιταρησίου καὶ παρὰ τὴν Γόννον, κατεῖχεν ἀναμνηστικῶς τὸν παρὰ τὸ Κιρσιτὸν λόφον. Δυτικώτερον δὲ τῆς Λυγκριᾶς ἐκβάλλεται ἐκ τοῦ Ὀλύμπου γυνή καὶ τραπεζὴ λαφοσειρὰ Μιλούρα καλουμένη, ἀφορίζουσα τὸ Πελασγικὸν πεδίον ἀπὸ τῆς κοιλάδος τῆς Ἐλασσῶνος.

Διὰ ὧρας ὑπὲρ τῆ κοιλάδος τοῦ Δερελί κεῖται ἐπὶ τοῦ κάτω Ὀλύμπου καταντικρὺ τῶν ἐπὶ τῇ Ὀσσῆς Ἀμπελακίων τὸ χωρίον Ραψάνη, ὑπερκείμενον τῆς κοιλάδος τῶν Τεμπῶν καὶ περιβαλλόμενον ὑπὸ ἀμπελώ-νων, κήπων καὶ συκαμινεῶν, αἵτινες ἀποτελοῦσι τὸ κυριώτερον εἰσόδημα τοῦ χωρίου, τὴν μέταξιν. Τὸ χωρίον τοῦτο εὐημέρει κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ προκρίτου αἰῶνος διὰ τὴν βυρικήν τῶν κοκκίνων νημάτων, ἀμιλλώ-μενον κατὰ τοῦτο πρὸς τὰ Ἀμπελακία καὶ τὸν Τούρναβον. Οἱ κάτοικοι ἠριθμοῦντο τότε περὶ τὰς 6,000, τυχολὴ δὲ ἐρχομένη τῆς τῶν Ἀμπελακίων ἦτο ὁ καρπὸς τοῦ πλοῦτου καὶ τῆς εὐημερίας τῶν κατοίκων ἀλλ' ἔκτοτε ἡ μὲν βιομηχανία κατέπεσεν· ὑποστάν δὲ καὶ τὰς ἐκ τῶν ληστῶν δηλώσεις, κατὰ μέρος δὲ πυρποληθὲν ἐν ἐμφυλίῳ ῥήξει τῶν πολιτῶν τῷ 1830, ἀπώλεσε τὸ χωρίον τὴν προτέραν σημαντικότητά, κατοικούμενον ἤδη ὑπὸ 350 περίπου οἰκογενειῶν, αἵτινες διὰ τῆς φιλεργίας ἰκανῶς μέχρι πρὸ μικροῦ εὐημεροῦν, ὅτε οὐτυχῶς νέα συμφορὰ ἐνέσκηψε τῷ 1878 ἐπὶ τοῦ δυστοχοῦς τόπου. Ἀγρικὴ ὁδοὶ βυρικοζούκων, νικήσασαι τὰ παρὰ τὸ Δερελί συγκεντρωμένα ἐπικνητικὰ σώματα, ἀνέβησαν ἐπὶ τοῦ χωρίου καὶ ἐπυρπόλησαν τὰς πλείστας τῶν οἰκιῶν αὐτοῦ, ἀφοῦ πρῶτον διήρ-πασάν πᾶν ὅ,τι ἐν αὐταῖς εὔρον. Εἶνε δὲ σήμερον ἡ Ραψάνη πρωτεύουσα τοῦ δήμου Ὀλύμπου ἀποτελουμένης ἐξ αὐτῆς καὶ ἐκ τῆς Κρανιᾶς, Νεζε-ροῦ, Κλοῦρης, Αἰγάνης, Νυκτερέμ, καὶ Πυργετοῦ. Λείψανα ἀρχαίων τει-χῶν ἐν τῇ Ραψάνῃ δὲν ἀνευρίσκονται· μόνον ἐν τινὶ οἰκίᾳ παρατηρεῖται ἀνάγλυφον, παριστῶν τὸν Βάκχον θωπεύοντα τὸν πάνθηρά του καὶ περὶ αὐτὸν ὀρχουμένως τὰς Μαινάδας (Πουζ. ὡς ἄνωτ.). Ὑπὲρ τὸ χωρίον ὅμως ἐπὶ τοῦ λόφου τοῦ Ἁγίου Ἡλίου εὐρίσκονται ἐρείπια ἀρχαίου τινὸς φρου-

ρίου ἀνήκοντα πιθανώτατα εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ Λιβίου μνημονευομένην *Kor-dulwāra*, τὴν μετονομασθεῖσαν ὑπὸ τοῦ Φιλίππου *Ὀλύμπιαδα*.

Μικρά τινα ρεῦματα χωρίζουσι τὴν *Ραψάνην* ἀπὸ τῆς ἀνατολικώτερον κειμένης *Κρανηῆς*. Καὶ αὕτη, πρότερον εὐημεροῦσα καὶ ἀκμάζουσα διὰ τὴν ὑφαντικὴν τῶν Ἀλατσάδων (ὕφασμάτων μεταξωτῶν) καὶ κατοικουμένη ὑπὸ 500 περίπου οἰκογενειῶν, περὶ τῆς σήμερον μικρὸν καὶ ἄσημον χωρίον, κατοικουμένη ὑπὸ 100 περίπου οἰκογενειῶν. Τὴν φοβερωτέραν δὲ καταστροφὴν ὑπέστη τὸ χωρίον κατὰ τὸ 1822 ὑπὸ τῶν ἀγρίων ὀρῶν τοῦ αἰμοχαροῦς Ἀβδουλαβούτ Πασᾶ. Ἡ *Κρανηῆ* εἶνε ἡ πατρίς τοῦ διαβόητου *Νικοτσάρα*.

Πρὶν προῶν δυτικώτερον εἰς τὴν περιγραφὴν τοῦ κάτω *Ὀλύμπου*, κατέρχομαι διὰ τῶν ἡρέμων κατωφερειῶν τῶν πρὸς βορρᾶν τῆς *Κρανηῆς* καὶ *Ραψάνης* εἰς τὰς βορειοανατολικὰς ὑπωρεῖας τοῦ *Ὀλύμπου*, αἵτινες τὸ πάλαι μὲν ἀνήκον εἰς τὴν *Μακεδονίαν*, ἤδη δὲ τινὰ τῶν ἐν αὐταῖς μικροχωρίων ἀνήκουσιν εἰς τὸ Ἑλληνικὸν Βασίλειον. Τὸ κυριώτερον τῶν χωρίων τούτων εἶνε ὁ *Πυργητός*, ὅστις κείμενος ἐπὶ τινος ὑψώματος δεσπόζει τῆς ἀπὸ τῆς ἀριστερᾶς ὄχθης τοῦ *Πηνειοῦ* μέχρι τῆς *Θαλάσσης* ἐκτεινομένης πεδιάδος, τῆς ὁποίας ἡ γονιμότης εἶνε περίπυστος ἀνά πᾶσαν τὴν *Θεσσαλίαν*. Περιβάλλεται δὲ τὸ χωρίον ὑπὸ πολλῶν λαχανοκήπων καὶ καρπίμων δένδρων, ἀρδευομένων ὑπὸ τῶν παρὰ τὸ χωρίον ἀναβλυζόντων ὑδάτων, αἵτινά τινες θεωροῦσιν ὡς ὑπόγειον ἔκρυσιν τῆς λίμνης τοῦ *Νεζερῶ*. Οὐχὶ μακρὰν δὲ τοῦ χωρίου ἐκτείνεται καὶ ὁ μόνος κατὰ τὴν ἀνατολικὴν πλευρὰν τοῦ *Ὀλύμπου* ὑπάρχων ἐλκιδίον. Ὁ *Πυργητός* κατοικεῖται ὑπὸ 120 οἰκογενειῶν ἔκειτο δὲ ἐν αὐτῷ καὶ παλάτιον, κτισθὲν ὑπὸ τοῦ Ἀλῆ πασᾶ καὶ πυρποληθὲν κατὰ τὸ 1830 μετὰ τοῦ εἰς αὐτὸ καταφυγόντος *Καπετάν Ἀποστόλη*. Ἀρχαῖα λείψανα ἐν τῷ χωρίῳ δὲν εὐρίσκονται ἐκτὸς μιᾶς πλακῆς μετ' ἐπιτυμβίου ἐπιγραφῆς ἐν τῷ βωμῷ τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου *Γεωργίου*. Ἡμίσειαν ὄρῳς ὄραν πρὸς ἀνατολὰς τοῦ χωρίου ἐπὶ ἀνωμάλῳ ἐδάφει, κεκαλυμμένου κατὰ μέρος ὑπὸ δασῶν καὶ διαρρεομένου ὑπὸ δύο ἐκ τοῦ *Ὀλύμπου* κατερχομένων ρυακίων, ἀνευρίσκονται πέντε ναοὶ *Βυζαντινοί*, ἐν εἰς παρατηροῦνται λίθοι ἀρχαῖοι ὀρθογώνιοι, ἀνάγλυφα *Βυζαντινῆς* ἐποχῆς, ὧν τὸ ἐν παρίστησι γυναῖκα καθημένην καὶ κρατοῦσαν ἄνθος καὶ παρ' αὐτὴν παῖδα μετὰ ποδῆρους χιτῶνος, τὸ δὲ ἕτερον ἰππέα *Θηρεύοντα*, γλυφὴν συνήθη κατὰ τὴν *Βυζαντινὴν* ἐποχὴν ἐν ἐπιτυμβίσις λίθοις (*Heuzey* ὡς ἄνωτ.). Τὰ λείψανα ταῦτα δεικνύουσιν, ὅτι ἐνταῦθα ἔκειτο ἀρχαῖα τις πόλις, περιτωζομένη μέχρι τῆς *Βυζαντινῆς* ἐποχῆς. Ἐκαλεῖτο δὲ αὕτη *Φίλα*, ὡς καταδεικνύεται ἐκ τῆς περιγραφῆς τοῦ *Στεφάνου Βυζαντίου*, τοποθετοῦντος τὴν πόλιν ἐκτὸς τοῦ στενοῦ τῶν *Τεμπῶν* οὐχὶ μακρὰν τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ *Πηνειοῦ*. Ἐκτίθη δὲ ἡ πόλις ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῆς *Μακεδονίας* *Δημητρίου* τοῦ Β' καὶ ὠνομάσθη οὕτω πρὸς τιμὴν τῆς μητρὸς του. Ὁ δὲ *Τίτος Λίβιος*, μνημονεύων συχνάκις τῆς πόλεως, καταδεικνύει

τὴν σπουδαιότητα, ἣν εἶχεν αὕτη κατὰ τὸν Ῥωμαϊκὸν πρὸς τὸν Περσικὸν πόλεμον. Καὶ τὸν μὲν πρῶτον ἔτος τοῦ πολέμου ὁ Περσικὸς ἐπιθεωρητὴς ἐκ τῆς Θισσαλίας κατὰλαίπει ἐν τῇ Φίλῃ στρατὸν ὑπὸ τὸν Τιμόθεον (44, 67). Βραχύτερον δὲ ἐκ τοῦ Ὀλύμπου εἰς τὴν Πισρίαν καταβῶν Μαρκίος Φίλιππος, πρὶν προχωρήσει πρὸς τὰ ἐνδοτέρω τῆς χώρας, κατὰλαίπει ὑποχωρῶν τὴν Φίλῃν, ἐνθὺς εὖρε καὶ ἰκκὴν ποσότητα σίτου (44, 79). Ὁ Henzey (Ol. et Acar 84) παραδίδεται, ὅτι ἐπὶ τῆς Βυζαντινῆς ἐποχῆς ἡ Φίλα μετανομασθῆναι ἠδυστομίον. Ἄλλ' ἡ ὀνομασία αὕτη πείθει μάλλον, ὅπως τοποθετήσῃ τὴν Μεσσιωνικὴν ταύτην πολίχνην ἐν τῇ καλιμαίῳ τῶν Τεμπῶν ἐπὶ τοῦ κάστρου τῆς Ὠρίης. Ἦτο δὲ τὸ Λυκοστομίον ἔργον ἐπισκόπου, φέροντος τὸν τίτλον τῶν Θισσαλικῶν Σαλτῶν κατόπιστι δὲ ἡ ἐπισκοπὴ αὕτη συναρωνεῖται μετὰ τὴν τοῦ Πλαταμῶνος, ὑπὸ τὴν πνευματικὴν ἐκαιοδοσίαν τῆς ὁποίας ὑπάρχοντα καὶ τὰ οὐκί μακρὰν τοῦ κάστρου τῆς Ὠρίης ἐπὶ τῆς Ὀσσης κείμενα Ἀμπιλλαίκα, ὅπου ἐπιβλήθη τὴν ἐκείσε τοποθετήσιν τοῦ Λυκοστομίου.

Πρὸς ἀνατολὰς τοῦ Πυργητοῦ κατὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Πηνειοῦ κείτται ἐν τῷ μέσῳ ἐκτεταχμένων λιμνῶν, εἰς ἀπτερομένων ὑπὸ ἕστους ἰσίων, τὸ χωρίον *Nekterérei*, τοῦ ὁποίου εἰς κατὰλαίγει γεωργικὰς τὰς ἐκείσετου γενιμότητος περκαίμενας γαίαις κατὰλαίπει μεγάλην ποσότητα ἀρχαιοσίου. Ἄπασα εὖ ἡ ἀπὸ τοῦ χωρίου τούτου πείθει μὲν τοῦ Πλαταμῶνος, γεωργουμένη ὑπὸ τῶν κατὰλαίγει τῶν πρὸς βεράων τοῦ Πυργητοῦ ἐπὶ τῶν ὑπορειῶν τοῦ Ὀλύμπου κειμένων χωρίων *Διράσις*, *Διερπίσις*, *Ἐπίρω* καὶ κατω *Πωρίσις*, εἶνε εὐφρονατάτη, περκαίπει ἐπίσης πολὺ πρὸς ἀρχαιοσίου. Τὰ χωρία ταῦτα κείτται ἐν τῷ μέσῳ βελθίων ἑστων καστανιῶν καὶ ἑλκτῶν, ἄσιν καὶ ἰστικῶν πυκνότερα, καὶ ὅτεν προβινομένον βρειότερον, ἐνθὺς ὑπὲρ τὸν Πλαταμῶνα κείτται τὸ χωρίον *Parte.λομωρ*, καὶ ὑπὲρ αὐτὸ τὸ χωρίον *Σκοιτίνα*, τὸ μόνον ἐκ τῶν μνημονευθέντων Κερκαλαιοχωρίων, κατὰλαίγει ἔστω ὑπὸ 50 εἰκοσενιῶν, ἐνθὺς πρότερον αὐτὸ τε ὡς καὶ τὰ μνημονευθέντα ἦσαν πολυχυθροπότερα καὶ μάλλον εὐήμερονια ἢ σήμερον. Ἐκ τῶν μνημονευθέντων χωρίων μόνον ἡ Αἰγυνη ἀνήκει εἰς τὸ Ἑλλ. Βασίλειον, τὰ δὲ λοιπὰ μένουσιν ὑπὸ τὴν Τουρκικὴν κυριαρχίαν. Ἐπὲρ τὴν Σκοιτίναν ἐπὶ τοῦ ὄρους κείτται εὖς λόφοι, ὁ τῆς *Δρα.λήψεως* καὶ ὁ τῆς *Μεταμορφώσεως* ἢ τοῦ *Κατῆ* ἢ *βρέσης*, ἣτις εἶνε ἡ ὑψίστη κορυφή τοῦ κατω Ὀλύμπου (1484 μέτρα). Ἐπὶ τοῦ ὄρου τούτου ἐτραποπέδουσιν ὁ Ῥωμαϊκὸς στρατὸς πρὸ τῆς εἰς Πισρίαν καθόδου, καὶ ἐντεῦθεν ἀνεκαλυφθῆναι κατὰ πρῶτον εἰ ἐκ τῆς μακρῆς καὶ ἐσκόλου πορείας κατὰλαίπει Ῥωμαῖοι στρατιῶται τὴν Πισρίαν, τὸ τέρμα τῶν πόνων καὶ τῶν τελευτωριῶν αὐτῶν. Ἐπὶ τινὰς τῶν ἀνωτέρω λόφων ἢ ἄλλου τινὸς περκαίπει τὴν περκαίμενην λίμνην τοῦ Νεζιροῦ ἐκείσε ἡ *Δαλαβοδς*, κειμένη κατὰ τὸν Λίθιον *Super Ascuridem palludem* (44, 2). Ἐκ τοῦ σημείου ἐκ τούτου, εἰς τοῦ ὑπὲρ τὴν Σκοιτίναν ἐκτενομένου πυκνοτάτου ἕστους τῆς *Καλι-*

πεύκης, κατήλθεν ἢ μᾶλλον κατεκυλίσθη κατὰ τὴν ἔκφρασιν τοῦ Λίβιου (44, 5) ὁ ὑπὸ τὸν Φίλιππον Μάρκιον στρατός, ὅστις, προχωρήσας κατ' ἀρχὰς ἀνατολικώτερον, ὅπως κατέλθῃ διὰ τῶν παρὰ τὴν Κράνιαν ἡρέμων κατωφερειῶν, εὔρεν ἐν τῇ πρὸς τὰ ἐκεῖ πορείᾳ τοῦ ἐπὶ τινος λόφου ὠχυρωμένου 12,000 Μακεδόνες, οἵτινες παρεκώλυσαν τὴν πρὸς τὰ πρόσω πορείαν τῶν Ῥωμαϊκῶν λεγεῶνων μὴ δυναθεῖσαι δὲ αὐταὶ μετὰ οἱήμερον κρατεράν μάχην νὰ καταβάλωσι τὴν ἀντίστασιν τῶν Μακεδόνων, ἐπανεκάμψαν καὶ κατήλθον διὰ τοῦ πυκνοτάτου ὁδοῦ τῆς Καλλιπεύκας εἰς τὴν Πιερίαν μεταξὺ Ἡρακλείου (Πλαταμῶνας) καὶ Δίου (Μαλαθριῆς). Ὀφείλει τις μόνον νὰ ἴδῃ τὴν ἀγρίαν αὐτὴν γῶραν, ὅπως θεωρήσῃ τὴν τολμηρὰν ταύτην κατάβασιν τοῦ Ῥωμαϊκοῦ στρατοῦ, ἣτις ἔθυσσε καὶ παρέλυσσε τὸ θέρρος τοῦ Περσέως. Καὶ προεπορεύοντο μὲν ἐν τῇ καθόδῳ οἱ ἐλέφαντες, οἱ ἵππεῖς καὶ αἱ ἀποσκευαί, ἐπηκολούθουν δὲ οἱ λεγεῶνες, κατὰ Λίβιον (44, 2).

Ἐκ τοῦ λόφου τῆς Μεταμορφώσεως ἐπανερχομαι ἐπὶ τῆς μεσημβριῆς πλευρᾶς τοῦ κάτω Ὀλύμπου, ὅθις παρεξέτραπην. Μεσημβρινοδυτικώτερον τοῦ λόφου τούτου ἐκτείνεται μικρὰ τις κοιλάς, ἐν ἣ καίται ἡ πολλάκις ἤδη μνημονευθεῖσα ὀρεινὴ λίμνη τοῦ Ὀλύμπου, ἡ *Ἀσκορὶς* ἢ *Νιζερὸς* καὶ παρ' αὐτὴν ὁμώνυμον χωρίον κατοικούμενον νῦν μὲν ὑπὸ 120 οἰκογενειῶν γεωργουστῶν τὰς περὶ γαίης καὶ ἀλιευουσῶν ἐν τῇ λίμνῃ, κατὰ δὲ τοὺς ἀρχαιοτέρους χρόνους ὄν πολυανθρωπότερον καὶ σπουδαιότερον, ἦτο συγχρόνως καὶ ἔδρα ἐπισκοπῆς ἐξαρτωμένης ἀπὸ τῆς μητροπόλεως τῆς Λαοισσῆς. Κατὰ τὸ 1116 μ. Χ. ἐν τῇ συνθήκῃ μεταξὺ τῶν Βενετῶν καὶ τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξίου μνημονεύεται ὁ *Νιζερὸς* ὑπὸ τὸν τίτλον *Chartularatam* (*Pact. Venek. ἐκ. Tabel*): ὁ δὲ Χαλκοκονδύλης καὶ ὁ Προκόπιος (περὶ κτισμ.) καλοῦσι τὸ χωρίον *Λίμνας* τῆς *Πετραβίας*. Ὁ *Νιζερὸς* εἶνε τὸ κεντρικώτερον σημεῖον τοῦ κάτω Ὀλύμπου, καὶ πρὸς ἀνατολὰς μὲν ἄγει ἡ ὁδὸς ὑπὲρ τὸ χωρίον *Διχβλ* εἰς τὴν κοιλάδα τῆς Ἐλασσῶνας, πρὸς μεσημβριάν δὲ εἰς τὴν τοῦ Διερέλι, πρὸς ἀνατολὰς εἰς τὴν *Ραψάνην* καὶ πρὸς βορρᾶν εἰς τὸ χωρίον *Σκουτίναν*. Περὶ τὸ χωρίον ὑψοῦται κολοσσιαία αἰγείρας, τῆς ὁποίας ὁ κορμὸς ἔχει περίμετρον 12 γαλλικὰ μέτρα· οὐχὶ μακρὰν δὲ τοῦ χωρίου ἀνεκαλύφθη πρό τινων ἐτῶν μεταλλεῖον χρωμικοῦ σιδήρου, οὗτινος ἡ ἐκμετάλλευστις πρὸ τεσσάρων ἐτῶν κατελείφθη.

Δυτικώτερον τῆς κοιλάδος τοῦ *Νιζεροῦ*, χωριζομένη ἀπ' αὐτῆς διὰ λοφοσειρᾶς καταφύτου ὑπὸ ἐλατῶν, καίται ἑτέρα κοιλάς, ἐν ἣ τὸ χωρίον *Καζινά*, κατοικούμενον ὑπὸ 400 περίπου κατοίκων, διακρινόμενον διὰ τὴν εὐρωπταίαν καὶ γεννησιότητα αὐτῶν, καὶ ἐκ τῶν ὁποίων πολλοὶ διεκρίθησαν ὡς ἀρχατωλοὶ καὶ κλέπται. Τὸ χωρίον τοῦτο ἦτο πρὶν κεραλαιοχώρι, μετεβλήθη δὲ ὑπὸ τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ εἰς τσιρλίκι. Τὸ χωρίον τοῦτο ἀνήκει εἰς τὴν ἐπαρχίαν Ἐλασσῶνας, ἣτις δυστυχῶς ἀποσπασθεῖσα ἀπὸ τῆς λοιπῆς Θεσσαλίας μένει εἰσέτι ἀλύτρωτος ὑπὸ τοῦ τουρκικοῦ ζυγοῦ· ἡ ἐπαρχία αὕτη

ἀναλόγως τῆς ἰατάσειώς της ἔχει μικρὸν πληθυσμὸν μὴ ὑπερβαίνοντα τὰς 20,000 καὶ τὰ προϊόντα ἐξ αὐτῆς ἐξ εἰναι σπουδαία καὶ ἄξια λόγου· ἀλλ' ἔχει αὕτη μεγάλην σημασίαν διὰ τὴν ὁχύρωσιν τῆς ἑνὸς Θεσσαλίας· ἡ κατέχων τὴν Ἐλασσῶνα κατέχει τὰς κλειῖδας τοῦ Ἑλληνικοῦ Βασιλείου ἐκ τῶν ΒΔ συνόρων αὐτοῦ. Καίτοι ἐξ παραμένοντα ὑπὸ τὴν τουρκικὴν κυριότητα θὰ περιγραφῶ τὴν ἐπαρχίαν Ἐλασσῶνας ἐνταῖθα ἐξεργάμενος τῶν ὄρειων τοῦ Ἑλληνικοῦ Βασιλείου μετὰ ἐξ τὴν περιγραφὴν αὐτῆς διὰ τοῦ στενοῦ τοῦ Κιλικιακοῦ θὰ ἐπικυβώσω ἐπὶ τοῦ ἐλευθέρου Βασιλείου.

Ἡ κοιλὰς τῆς Κιλικίας εἶνε ἡ εὐρύτερα καὶ εὐφορωτέρα τῆς περιγραφείσης κοιλῆδος τοῦ Νεζερεῦ· καὶ ἐκ τῶν ἐπισθεν μὲν περιβάλλεται ὑπὸ τῶν πλευρῶν τοῦ Ὀλύμπου, ἐκ τῶν ἐμπροσθεν ἐξ ἀφορίζεται ἐκ τινος ὄρειθης σειρᾶς, ἣτις ἀρχομένη ὑπὲρ τῆς Ἐλασσῶνας ἐκτείνεται πρὸς ἀνατολίας. Ἡ ὑπὲρ τῆς Ἐλασσῶνας κορυφή, καλουμένη σήμερον διὰ τὸ πικρῶδες αὐτῆς σχῆμα, *Koukoulidi* τῆς *Διάβας*, ἔφερε τὸ παλαιὸν τὸ ὄνομα Ὀρθόλιθος καὶ οὐχὶ Ὀκρόλιθος ὡς πρὶν ἐγράφετο (*Λεβ.* 44, 11). Ἡ κοιλὰς αὕτη διαρρέεται ὑπὸ δύο ἐκφυγετικῶν ρυακίων, ἅτινα, ὡς καὶ παρ' ἄλλα πηγάζοντα, λαμβάνουσιν ὅμως δύο λίαν ἀντιθέτους ἐπιπέδους· καὶ τὸ μὲν ἐν, διαρρέοντὴν κοιλῆδα μεσημβρινοδυτικῶς καὶ ἐνέουμένην κατωτέρω μὲθ' ἐτέρου κατεργαζομένου ἐκ τοῦ Σπυρμιῶν, οὐχὶ μακρὸν τοῦ χωρίου *Διούβα*, εἰσέρχεται διὰ στενῆς καὶ ἀγρίας διασπάργος εἰς τὴν πεδιάδα τῆς Ἐλασσῶνας, ὅπως κατωτέρω ἐνωθῆ μετὰ τοῦ *Τισαρησίου*, ὡς ἀνωτέρω ἤδη ἐλέγχθη. Τὸ ἐξ ἑτέρου ρυακίον στρεφόμενον πρὸς ἀνατολὰς κατέρχεται διὰ τινος διασπάργος εἰς τὴν Πιερίαν, ἐνθα ἐνέουμένη μετὰ τριῶν ἄλλων ρευμάτων σχηματίζει τὸν νῦν μὲν *Zylaiar*, παλαιὰ δὲ *Σίρι* καλούμενον ποταμὸν, γυνόμενον μετὰ μικρὸν ροὴν ἐν τῇ πεδιάδι εἰς τὸν *Θερμακικὸν κόλπον*. Τῶν τριῶν ρευμάτων τὰ μὲν δύο κατέρχονται ἐκ τοῦ ὄρους πρὸς βορρᾶν τῆς Σικυθίας, χωριζόμενα ὑπὸ μεγάλου κατακοίτου βράχου καλούμενου *Καραβιάς*, τὸ δὲ τρίτον κατέρχεται βρειότερον τῆς Κιλικίας ἀπὸ τινος μικροῦ ὄροπέδου καλούμενου *Μικκίς*. Τὰ τέσσαρα ταῦτα ρεύματα, τῶν ὁποίων ἡ ἐκ τοῦ ὄρους εἰς τὴν πεδιάδα καθοδὸς ἐκ' ὄργιων καὶ ἀσώδουστατων ἐκφυγῶν καθιστᾷ καταπληκτικὴν καὶ μεγαλοπρεπῆ τὴν ἐνταῖθεν ἀποψιν τοῦ Ὀλύμπου, καλοῦνται τὴν ἡμέραν *Καράλια*, ἀνακαλοῦντα εἰς τὴν μνήμην τὴν ὀρχαίαν ὄνομασίαν *Διούβλια*, ἣτινα ἦσαν εἰς τῶν ἐσθρῶν τόπων τῆς Πιερίας καὶ ἡ πρώτη εἶρα τῶν *Μουσῶν*, ἄτινας ὡς ἐκ τοῦτου ἐκαλοῦντο καὶ *Διούβλια*· ὡς δ' ἐν τῷ Ἑλικῶνι, οὕτως ὑπῆρχε καὶ ἐν ἄλλοις τῶν *Διούβλιων* *Μουσῶν* (*Στρ.* 9, 410) καὶ πόλις ἐξ *Διούβλια* μνημονεύεται ὑπὸ τοῦ *Παυσανίου*, τῆς ἵστορίας ὅμως οὐδὲν ἐρείπειν σώζεται, καθότι συμπαρῆσθη ποτὲ ἡ πόλις ὑπὸ ἰσχυρᾶς πλυμύρας τοῦ ἑρμητικοῦ *Συδῆ*, ἐπὶ τῶν ὄχθων τοῦ ὁπίου ἐκίετο (*Παυσ.* *Βιωτ.* 30).

Παρὰ τὰ *Διούβλια* ἐκίετο καὶ ἡ Πιερικὴ πόλις *Πιερία*, ἐνθα ἐπέτριβεν ἡ Ὀρφεὺς (*Στρ.* 7, 330), καὶ ἐκ τῆς ἵστορίας αἱ *Μούσαι* ἐκαλοῦντο καὶ

Πιμπληίδες. Καὶ ἡ *Λειβηθρία* δὲ σκοπιή, ἣτις φαίνεται οὕσα ἢ μνημονευθεῖσα *Καραβίδα*, ἐκκληῖτο ἐνίοτε ὑπὸ τῶν ποιητῶν καὶ *Πιμπληῖς ἄκρα*.

Ὑπὸ τῶν μνημονευθέντων λοιπὸν ῥυακίων διαρροεμένη ἢ κοιλάς τῆς *Καρυῆς* εἶνε εὐφορωτάτη, ἐνέχουσα καὶ βαθυγλόους λειμῶνας, ὧν αἱ πρὸς τὸ νοτιοδυτικὸν τῆς κοιλάδος κείμεναι καλοῦνται *Κονόσπολις*, ἐνθα ἔκειτο κατὰ τοὺς πρὶν χρόνους χωρίον τι καταστραφέν καὶ ἐρημωθὲν ἦδη, καὶ τοῦ ὁποίου αἱ γαῖαι εἶνε ἀντικείμενον ἐρίδων εἰς τοὺς περιόικους. Ἡ περὶ ὁρίων αὕτη ἔρις κατὰ περίεργον σύμπτωσιν φαίνεται ὑπάρχουσα καὶ κατὰ τὴν ἀρχαιότητα εἰς τὰ μέρη ταῦτα, ὡς καταδεικνύει ἐπιγραφή τις Λατινική, ἀνευρεθεῖσα ὑπὸ τοῦ *Heuzey* ἐπὶ τινος ὑπερκειμένου λόφου, *Σιμοῦ* καλουμένου, ἐν ἣ καθορίζονται τὰ ὅρια τῆς Θεσσαλικῆς πόλεως Ὀλοσσῶνος καὶ τῆς Μακεδονικῆς Δίου (*Heuz inser 20*). Εἰς τὴν εἰσοδὸν δὲ τοῦ στενοῦ, δι' οὗ καταρρέει ἐκ τῆς πεδιάδος τῆς *Καρυῆς* ὁ μνημονευθεὶς ῥυαξ εἰς τὴν Πιερίαν, κεῖται ἡ *Μορὴ* τῶν *Karálaw* εἰς θέσιν ἀγρίαν, ἐν τῷ μέσῳ πυκνοῦ δάσους ἐλατῶν, πιτύων καὶ δρυῶν. Τὸ μοναστήριον, καταικούμενον νῦν ὑπὸ πέντε μοναχῶν, ἰδρύθη κατὰ τὴν ἐν τῷ τόπῳ παρχόδοσιν ὑπὸ τῶν μοναχῶν *Δαμιανοῦ* καὶ *Ἰωακείμ*. κατὰ δὲ τὸ 1843 Ἴλβανοὶ ληστὰς ἐπιδρομόντες ἀφῆρσαν ἐξ αὐτοῦ ὅ,τι εὖρον κινητὸν καὶ πολύτιμον καὶ 70,000 γροσίων. Ἐὰ εἰσοδήματα τῆς μονῆς εἶνε σῖτος, κριθὴ καὶ μέγα ποσὸν ξυλικῆς τεμνόμενον δι' ὑδροκινήτων προϊόνων.

Δυτικώτερον τῆς *Καρυῆς* ὑψοῦτι λόφος φέρων ἐπὶ τῆς κορυφῆς λαίψανα ἀρχαίων τειχῶν, ἴσως τοῦ ὑπὸ τοῦ *Λιβίου* μνημονευομένου *Εἰδιέρον* (44, 3), καὶ δυτικώτερον τούτου ἐκτείνεται ἡ τρίτη κοιλάς τοῦ κάτω Ὀλύμπου ἢ καλουμένη τοῦ *Σπαραμοῦ*, ἣτις, ὀριζομένη ἐκ μεσημβρίας ὑπὸ συνεχοῦς σειρᾶς ἀποτόμων λόφων, περιβάλλεται ἐκ τῶν ἄλλων μερῶν ὑπὸ τῶν μεγαλοπρεπῶν πλευρῶν τοῦ Ὀλύμπου, καθηκουτῶν ἐκ τῶν ὑψίτων κορυφῶν εἰς τὴν περὶ ἧς ὁ λόγος κοιλάδα· εἶνε δὲ αὕτη εὐφορωτάτη, κεκαλυμμένη ὑπὸ ἀμπέλων καὶ παράγουσα σῖτον καὶ κριθήν· διαρρέεται δὲ ὑπὸ ῥυακίῳ, τοῦ ὁποίου τὰ ὕδατα σκιαζόμενα ὑπὸ ὑψηλῶν πλατάνων ἐνοῦνται κατωτέρω μετὰ τοῦ ἐκ τῆς *Καρυῆς* κατερρομένου ῥυακίου. Αἱ δὲ ὑπὲρ τὴν κοιλάδα πλευρὰί τοῦ Ὀλύμπου καλύπτονται ὑπὸ δρυῶν, καὶ ἀνωτέρω ὑπὸ ἐλατῶν καὶ πιτύων, ἐν τῷ μέσῳ τῶν ὁρίων κρύπτεται τὸ μοναστήριον τῆς Ἁγίας *Τριάδος*, κατοικούμενον ὑπὸ δέκκ περίπου μοναχῶν, οἵτινες μετὰ τῶν ὑπηρετῶν αὐτῶν γεωργοῦσι τὴν μνημονευθεῖσαν κοιλάδα. Τὸ οἰκοδόμημα τοῦ μοναστηρίου εἶνε τετράγωνον, ὅπως πάντα τὰ τῆς βυζαντινῆς ἐποχῆς, ὁ δὲ ἐν τῷ κέντρῳ τῆς αὐλῆς κείμενος ναὸς ἐνέχει εἰκόνας τοῦ 1640 εἶνε δὲ οἱ τοῖχοι αὐτοῦ κατὰ τὸ ἐπικρατοῦν παρὰ τοῖς *Βυζαντινοῖς* σύστημα εἰκονογραφημένοι. Τὸ μοναστήριον εἶνε σταυροπηγιακόν, ἰδρυθέν κατὰ τὴν ἐν τῷ τόπῳ παρχόδοσιν ἐπὶ Ἀνδρονίκου τοῦ πρεσβυτέρου· ἐκτὸς δὲ τῶν ἀροσίμων γαιῶν ἔχει ἡ μονὴ ἀγέλας βοῶν καὶ βουβάλων καὶ προβάτων, αἵτινες βόσκουσιν εἰς τοὺς παρχκειμένους βαθυ-

γλόους λειμῶνας. Εἰς τὸ βορειονατοικὸν ἄκρον τῆς κοιλάδος τοῦ Σπαρμεῦ κεῖνται τὰ χωρία *Πολιάρια* καὶ *Σαμνιά*· καὶ τὸ μὲν πρῶτον κατοικούμενον ὑπὸ 100 περίπου εικογενειῶν καὶ ἔν πρὶν κεφαλαισγῶρι, μετεβλήθη εἰς τσιφλικιον ὑπὸ τοῦ Ἀλῆ πασᾶ ἢ εἰς Σαμνιά, εἴσα κεφαλαισγῶρι, κατοικεῖται ὑπὸ 250 περίπου εικογενειῶν, αὐτὴς γεωργοῖσι μὲν καὶ τὰς πέριξ γαίας, ἀλλὰ πρὸ πάντων μετέρχονται σπουδαίαν κτηνοτροφίαν, κατασκευάζοντες βοῦτυρον καὶ τυρὸν ἀρίστης ποιότητος.

Ὅδός ἀνώμαλος, ἐνθα ἐπαλλιάσσουσι μικραὶ κοιλιάδες καὶ λόφοι, ἄγει ἐπὶ εἰς ὥρας ἀπὸ τῆς κοιλάδος τοῦ Σπαρμεῦ εἰς πεδίον ὑπὸ γηλόρων ἐπικοπτόμενον, καὶ περιβαλλόμενον πρὸς βορρᾶν μὲν ὑπὸ τῆς Σιάπκας, πρὸς ἀνατολὰς εἰς ὑπὸ τῶν δυτικῶν πλευρῶν τοῦ Ὀλύμπου, πρὸς ὄψωρος ὑπὸ τοῦ Ἀμάρμπεϊ, καὶ πρὸς μεσημβρίαν ὑπὸ τῆς κοιλάδος τῆς Ἐλασσῶος. Τὸ πεδίον τοῦτο, διαρρεόμενον ὑπὸ τοῦ ἄνω ῥοῦ τοῦ Τιταρηνίου, ἐκαλεῖτο παρὰ τοῖς ἀρχαίοις κατὰ τὴν ῥητὴν μαρτυρίαν τοῦ Τιτου Λιβίου (42, 50) *Τριπολίτις Περραιβική*, τῆς ὑποίας τὸ ὄνομα κατὰ τι παρεφθαρμένον διεσώθη καὶ μέχρι σήμερον, καθότι ἢ πρὸς τὴν περὶ Δέλου γλοερὰ πεδιάδα καλεῖται καὶ σήμερον *Τριπολιάρια*. Ἡ *Τριπολίτις* αὕτη συγκρίεται ὑπὸ τοῦ Στράβωνος μεθ' ἑτέρας *Τριπολίτιδος* *Πελαγονικῆς*, κειμένης βορειότερον ἐν τῇ Μακεδονίᾳ (7, 327). Ἐνταῦθα κατῆλθε εἰς τοῦ στενοῦ τῆς Βολουστάνας ὁ στρατηγὸς τῶν Ῥωμαίων Μάρκος Φίλιππος ἐν τῷ κατὰ τοῦ Περσέως πολέμῳ· καὶ ἐνταῦθα συνήτησεν αὐτῶν ὁ ἱστορικὸς Ηελόδιος πεμφθεὶς πρέσβυς τῆς Ἀχαικῆς συμπολιτείας πρὸς τὸν ἀποφασίζοντα Ῥωμαῖον ὑπάτον καὶ ἐνταῦθεν ἐπεχειρήθη ἢ διὰ τοῦ κάτω Ὀλύμπου εἰς τὴν Πιερίαν καθόδος 40,000 ἀνδρῶν μεθ' ἱππικῶν καὶ ἐλεφάντων, ἧς τὴν πορείαν ἀνωτέρω ἐσημείωσα, καὶ ἧτις θὰ μετ' ἡ πάντοτε θαυμαστὴ διὰ τε τὴν ἰκανότητα τοῦ στρατηγοῦ καὶ διὰ τὴν καρτερίαν καὶ τόλμην τῶν ἐπιχειρησάντων αὐτῶν στρατιωτῶν.

Ἐκειντο δὲ ἐν τῇ Περραιβικῇ *Τριπολίτιδι* αἱ τρεῖς πόλεις *Πέθιοι*, *Δολίμη*, καὶ *Ἄδωρος*, μικραὶ μὲν καὶ ἄσημοι καθ' ἑαυτὰς, λίαν ὁμως σπουδαῖαι διὰ τὴν υπεράσπισιν τῆς ὅλης Θεσσαλίας, ὡς ἐπικρατούσαι εἰς τῶν κυριωτέρων ἐν αὐτῇ εἰσόδων, τῆς ἐκ τῆς ἄνω Μακεδονίας διὰ τῆς Βολουστάνας, καὶ τῆς ἐκ τῆς κάτω διὰ τοῦ στενοῦ τῆς *Πέτρας*· ἐκατοικεῖτο δὲ ἡ γῶρα αὕτη κατὰ τοὺς προϊστορικοὺς χρόνους ὑπὸ τῶν Δωριέων, εἰσαγαγόντων ἐνταῦθα τὴν λατρείαν τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ τὴν παρ' αὐτοῖς εἰθισμένην εἰς τρεῖς πόλεις διίρεσιν τῆς γῶρας (*Mul. Dog*)· σήμερον δὲ ἡ πεδιάς αὕτη ἐνέχει μικρὰ τινα χωρία ἄσημα, κείμενα ἐκατέρωθεν τοῦ Τιταρηνίου εἰς μικρὰν ἢ μεγάλην ἀπὸ τῶν ὄχθων αὐτοῦ ἀπόστασιν, καὶ εὐανδρότερα μὲν καὶ εὐημεροῦντα κατὰ τοὺς πρὶν χρόνους, ὡς ἐκ τῶν ἱρειπίων οἰκιῶν καὶ γαῶν τῶν ἐν τισὶ αὐτῶν παρατηρουμένων καταδείκνυται, πενιχρὰ δὲ νῦν καὶ ὀλιγάνθρωπα ὡς ἐκ τῆς διηνεκούς ληστείας καὶ τῆς Ἀληπταλικῆς καταπίεσιως, ἧτις μετέβαλε τὰ πλεῖστα

αὐτῶν εἰς τσιφλίικα, ὄντα πρὶν ἀνεξάρτητα. Καὶ τὰ μὲν ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς ὄχθης τοῦ ποταμοῦ πρὸς τὸν Ὀλύμπου κείμενα χωρία εἶνε τὸ Ὁρμαλίη ἢ Σάδοβορ, Βαρακάδες καὶ Παζαλί, χωρία κατοικούμενα ὑπὸ Τούρκων. Τῶν δύο τελευταίων ἐμπρησθέντων κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1854, οἱ κάτοικοι συνφικίσθησαν εἰς τὸ πρῶτον ἀνωτέρω δὲ τούτων κεῖται τὸ χωρίον Δημιράδες, κατοικούμενον ὑπὸ Ἑλλήνων χωρικῶν μὲ μικρὸν μοναστήριον τοῦ Ἁγίου Ἀντωνίου, καὶ ὕψισθεν λεπίσκων τινῶν κεῖνται τὰ χωρία Δεύκλιτσα καὶ Σέλος· ἐπὶ δὲ τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ Τιταρησίου, ἐπὶ τῶν ὑπωρειῶν τοῦ Ἀμάρμπει, κεῖνται τὰ χωρία Βουβάλα, Βούρβα, Βεσαρίτσα, Γιανρουτᾶ, καὶ παρ' αὐτὸ βυζαντινὸν μοναστήριον τῆς Ἁγίας Τριάδος, καὶ ὑψηλότερον, ὑπὸ τὴν κορυφὴν τοῦ ὄρους, τὸ Κλίκοβορ. Ἐν τοῖς πλείστοις τῶν χωρίων τούτων ἀνευρίσκονται λείψανα ἀρχαίας Ἑλληνικῆς ἐποχῆς, ὡς ἐνεπιγράφοι στήλαι, σπόνδυλοι κιόνων, κιονόκρανα, μετόπαι ἀρχαίων ναῶν, ἐρείπια ἑλληνικῶν φρουρίων, ἅπαντα λείψανα τῶν ἐνταῦθα κειμένων Περραιβικῶν πόλεων. Καὶ παρὰ μὲν τὸ Σέλος, χωρίον κείμενον κατακαθέτω· ὑπὸ τὴν ὑψίστην κορυφὴν τοῦ Ὀλύμπου, εἵκειτο τὸ ἀρχαῖον Πύθιον, ἢ πρωτεύουσα τῆς Περραιβικῆς Τριπολιτίδος, ἐνθα ὁ ναὸς τοῦ Ἀπόλλωνος, καὶ οὐτινος ἢ ἐνταῦθα τοποθεσίᾳ μαρτυρεῖται σαφέστατα ὑπὸ τε τοῦ Πλουτάρχου (Β. Αἰμίλ.) καὶ ὑπὸ τοῦ Τίτου Λιβίου (44, 22), λέγοντος, ὅτι τὸ Πύθιον ἐπικρατεῖ τῆς διὰ τοῦ στενοῦ τῆς Πέτρας ἐκ τῆς κάτω Μακεδονίας εἰς τὴν Θεσσαλίαν εἰσόδου. Τὸ σημερινὸ ὄνομα τοῦ χωρίου εἶνε βουλγαρικόν, σημερινὸν χωρίον ἦτο δὲ κατὰ τοὺς πρότερον χρόνους κεφαλαίοχωρι, κατοικούμενον ὑπὸ 200 περίπου οἰκογενειῶν, ὡς οἱ γέροντες τοῦ χωρίου ἀναφέρουσι καὶ οἱ σωζόμενοι πέντε ναὶ τοῦ χωρίου καὶ δύο λίθιναι γέφυραι ἐπὶ τοῦ παρχρρέοντος ῥυακίου προσεπιμαρτυροῦσι ἤδη ὅμως μεταβληθὲν πρὸ πολλοῦ εἰς τσιφλίικον κατοικεῖται μόνον ὑπὸ δεκαπέντε οἰκογενειῶν γεωργουτῶν τὰς πέριξ γῆας. Οἱ ἐν τῷ χωρίῳ ναὶ εἶνε πλήρεις ἀρχαίων λειψάνων· ἐκτὸς μεγάλων τετραγώνων λίθων ἀνευρίσκονται ἐν τοῖς τοίχοις αὐτῶν σπόνδυλοι κιόνων δωρικοῦ ῥυθμοῦ ἐκ λευκοτάτου μαρμαῦρου, ἀνήκοντες κατὰ πᾶσαν πιθανότητα εἰς τὸν ναὸν τοῦ Ἀπόλλωνος· αἱ δὲ ἐπὶ διαφόρων στηλῶν ἀναγινωσκόμεναι ἐπιγραφαὶ εἶνε αἱ πλείστα πράξεις ἀπελευθερώσεως δούλων, ἐκτεθειμέναι, ὡς συνήθως, εἰς τὸν ἐνταῦθα ναὸν, καὶ ἀποδεικνύουσι τὴν κατὰ τοὺς Ῥωμαϊκοὺς χρόνους ἐρήμωσιν τῆς πόλεως ἀπὸ πολιτῶν καὶ τὴν δ' ἀπελευθέρων ἀντικατάστασιν αὐτῶν. (Heuz. ὡς ἄν). Πρὸς δυσμὰς τοῦ χωρίου ἐπὶ τινος λόφου, ἐνθα κεῖται σήμερον ὁ ναὸς τῶ Ἁγίων Ἀποστόλων ἐν τῷ μέσῳ ἀμπελων, ἀνευρίσκονται τὰ ἐρείπια τῶν τειχῶν τῆς ἀρχαίας πόλεως, συνιστάμενα ἐκ μεγάλων κανονικῶν λίθων· κέραμαι δὲ καὶ συντρίμματα μαρμαῦρων κατακαλύπτουσι τὸ πέριξ ἔδαφος, ἐνθα ἀνευρέθησαν καὶ ἀρχαῖοι κάφοι· ἐπὶ δὲ τοῦ ὑψίστου σημείου τοῦ λόφου, λείψανά τινα ἀρχαίων θεμελίων ἀνήκουσι κατὰ πᾶσαν πιθανότητα εἰς τὸν ναὸν τοῦ Ἀπόλλωνος. Καταν-

τικρὸ δὲ τοῦ λόφου τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων ὑψοῦται ἕτερος πρὸς ἀνατολὰς τοῦ χωρίου, ἐνθα ἀνευρίσκονται λείψανα βυζαντινοῦ φρουρίου, κατασκευασθέντος πρὸς πλείονα ἐπίγρυσιν τῆς τότεν ἐπικείρου διὰ τὴν Θεσσαλίαν θύλακας. Εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ λόφου περατῆρεῖται εὐρὺ σπήλαιον, ἐνθα ὑπάρχουσι σήμερον χριστιανικοὶ τινες ναῖσκι, καὶ ὅπερ τὸ πάλαι ἦτο ἴσως ἱερόν τοῦ Ηυθίου Ἀπόλλωνος.

Μίαν καὶ ἡμίσειον ὄρην μικρὰν τοῦ *Σέλου* καίτοι τὸ ἐπίτη; μικρὸν καὶ ἄσημον χωρίον *Δουκλίστα*, ὅπερ πρὶν ὄν πολυαθροπότερον, κατεκεί-
ται σήμερον ὑπὸ εἰκοσι περίπου εὐκαγενειῶν καὶ ἐνταῦθα ἀνευρίσκωμεν
λείψανα ἀρχαίας ἑλληνικῆς ἐποχῆς, ὡς λίθους ὀρθογωνίους, κισσοκράνα
καὶ στήλας μετ' ἐπιγραφῶν, ὧν αἱ πλείεσται πράξεις ἀπελευθερώσεως
δούλων. Ἐν αὐταῖς ἀναγινώσκονται εἰ Περραιβικοὶ μῆνας Λεσχανόριος,
Ἀπολλώνιος καὶ Φυλλικός, ἐπίτη; καθιερωμένους εἰς τὸν Ἀπόλλωνα, λα-
τρευόμενον ἐν τῇ Θεσσαλικῇ πόλει Φύλλω. Ἐπὲρ τὸ χωρίον ὑψοῦται
λόφος τοῦ Ἁγίου Ἡλιοῦ καλούμενος, πέρων ἐρείπια ἀρχαίων Ἑλληνικῶν
τειχῶν τῆς δευτέρας τῶν Περραιβικῶν πολιχνῶν, τῆς *Ἀζώρου* ἢ *Ἀζω-
ρίου*. Ὁ *Heuzey* οὐδεμίαν τῶν τριῶν πολιχνῶν τοποθετεῖ ἐνταῦθα, ἀλλὰ
προχωρῶν μίαν ὄρην δυτικώτερον ἀπὸ τῆς Δουκλίστης εἰς τὸ ἐπὶ τῆς
ἀριστερῆς ὄρθης τοῦ *Τιταρησίου* κείμενον Παλαιόκαστρον, ἐνθα ἀνευρί-
σκονται λείψανά τινα τῆς ἀρχαιότητος καὶ συντρίμματα κεραμῶν, τοπο-
θετεῖ ἐνταῦθα τὸ Ἀζώριον ἔγω δὲ τοῦτο μὲν τοποθετῶ ἐπὶ τοῦ παρὰ
τὴν Δουκλίστην λόφου, καὶ τὰ ἐπὶ τοῦ Παλαιόκαστρου ἐρείπια θεωρῶ ὡς
τὰ τῆς ἀρχαίας *Δολίχης* τὰ δὲ πρὸς τὴν Βουβχλάν ἐπὶ τῆς δεξιᾶς
ὄρθης τοῦ *Τιταρησίου* ἐπίτη; πάλαιόκαστρου ἐρείπια, ἐνθα ὁ *Heuzey*
τοποθετεῖ τὴν *Δολίχην*, ἔγω θεωρῶ ὡς τὰ τῆς ἀρχαίας Περραιβικῆς πό-
λεως *Κύρου*, τῆς ὑπὸ τοῦ Ὀμήρου μνημονευμένης, καὶ ἠτις κατὰ τὸν
Στραβῶνα (9, 441) ἔκειτο μετὰ τοῦ ὁμωνύμου ὄρους πρὸς τὰ ἐσπέρια τοῦ
Ὀλύμπου· μετὰ δὲ τὴν συνχύτισιν τοῦ Ἀμάρπει μετὰ τοῦ ὄρους *Κύρου*,
καθίσταται πιθανώτατον, ὅτι τὰ ἐπὶ τῶν ὑπωρειῶν τοῦ μνημονευθέντος
ὄρους κείμενα πρὸς τὴν Βουβχλάν ἐρείπια ἀνήκουσιν εἰς τὴν πόλιν *Κύρον*
καίτοι καὶ τὰ ἐρείπια ταῦτα ἐπὶ λόφου ὑψοῦμενα ἐνίχου εἰς ὕψος 8—10
ποδῶν καὶ συντρίμματα ἐκ τριῶν περιβόλων, ὧν ὁ ἐσωτερικώτερος ἀνή-
κεν εἰς τὴν ἀρχαίαν ἀκρόπολιν. Τὰ ἐρείπια ταῦτα φέρουσι τὰ ἴχνη δι-
φόρων ἐποχῶν, καὶ ὅτι μέρος μὲν εἶνε κατασκευασμένα ἐκ μεγάλων Κυ-
κλωπειῶν λίθων μέρος δὲ ἐκ μικρῶν λιθοκρίων, καὶ μέρος ἐξ ὀρθογωνίων
μετρίου μεγέθους, ὅπερ δεῖκνυε τὴν κατὰ διαφόρους ἐποχὰς ἐπισυμβᾶσαν
ὄχρωσιν.

Ἐπὲρ δὲ τὴν Βουβχλάν οὐχὶ μικρὰν τοῦ χωρίου Γλικόδου καὶ τῆς
δεξιᾶς ὄρθης τοῦ *Τιταρησίου* ἀνευρίσκονται ἐρείπια Κυκλωπειῶν τειχῶν,
αὗ τῆς πικραρχαίας Περραιβικῆς πόλεως, τῆς δυτικαίμερου *Δωδώνης*.

Τὴν ὑπαρξίν τῆς Θεσσαλικῆς ταύτης πόλεως τινὲς τῶν νεωτέρων γεωγρά-
 φων (Glaubry) ἀρνοῦνται, συνταυτίζοντες τὴν ἐν τῷ καταλόγῳ τῶν νεῶν
 μνημονευμένην Δωδώνην μετὰ τῆς Θεσπρωτικῆς, ὅπερ ἀτοπώτατον,
 καθότι ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει οἱ κάτοικοι αὐτῆς οὐκ ἠδύναντο νὰ ἦνε
 ὁμοιοί τῶν νεμομένων τὰς ὄθλας τοῦ Τιταρησίου, ὅστις ῥέει πολλάς δε-
 κὰδας μιλίων μακρῶν τοῦ Τομάρου, εἰς τὰς ὑπώρειας τοῦ ὁποίου ἔκειτο
 ἡ Ἑπειρωτικὴ Δωδώνη· ἀλλὰ καὶ ἡ σαφὴς μαρτυρία τοῦ Στραβῶνος
 (9, 441), τοῦ Ἀπολλοδώρου καὶ τοῦ Φιλοζένου (Στέφ. Βυζ. Λεξ. Βωδώνη)
 καθιστᾷ ὅλως ἀδίκαιολόγητον τὴν ἰδέαν τῶν ἀρνούμενων τὴν ὑπαρξίν
 τῆς Θεσσαλικῆς Δωδώνης· νεωτέρων γεωγράφων· ἐλατρεύετο δὲ ἐν αὐτῇ
 ὁ Δωδωναῖος Πελασγικὸς Ζεὺς, ὃν ἐπικαλεῖται ὁ Ἀχιλλεὺς παρ' Ὀμήρῳ·
 Καὶ Θεσσαλικά δὲ τινὰ νομίσματα (Mionnet) φέρουσι τὴν προτομὴν τοῦ
 Δωδωναίου Διὸς ἐπιτεμμένου μὲ κλώνους ὄρουσ· ἦτο δὲ ἡ Θεσσαλικὴ Δω-
 δώνη πιθανώτατα ἀρχαιότερα τῆς Ἑπειρωτικῆς, κτισθείσης βραδύτερον,
 ὅτε μέρος τῶν Περραιβῶν, ἐξωθὲν ὑπὸ τῶν Λαπιθῶν πρὸς τὰ ἐσπέρια
 τοῦ Πίνδου, συναπέφερε μεθ' ἐχυτοῦ τὴν τε ὀνομασίαν τῆς πόλεως καὶ
 τὴν λατρείαν τῆς Πελασγικῆς θεότητος τοῦ Διὸς· ἡ δὲ Ἑπειρωτικὴ Δω-
 δώνη, διάσημος ἀποβῆτα διὰ τὸ ἐν αὐτῇ μαντεῖον, κατέστησε ἄσημον
 καὶ ἀφανῆ καὶ ἀμνημόνευτον τὴν Θεσσαλικὴν μητρόπολιν· ἀλλὰ καὶ οἱ
 παραδεχόμενοι τὴν ὑπαρξίν τῆς Θεσσαλικῆς πόλεως διαφωνοῦσι περὶ
 τῆς θέσεως αὐτῆς· κατ' ἐμὲ ὅμως, κρίνοντα ἐκ τῶν γεγραμμένων τοῦ Στρα-
 βῶνος, τοποθετοῦντος τὴν πόλιν περὶ τὸν Τιταρησίον καὶ πρὸς τὸν Κύρον
 ἐν τῇ Ἐστικιώτιδι, πρὸς τὰ ἐσπέρια τοῦ Ὀλύμπου (9, 441), ἡ πόλις κα-
 τεῖχε πιθανώτατα τὸν πρὸς τὸ Γλίεθρον λόφον· Ἐν τέλει μνημονεύω
 καὶ χωρίου τινὸς τοῦ Ἀριστοτέλους (Μετεωρ. 1, 14), ἐνθα, ἀναφέρων
 οὗτος τὸν ἐπὶ Δευκαλίωνος κατακλυσμόν, λέγει, ὅτι «οὗτος περὶ τὸν ἐλ-
 ληνικὸν μάλιττα ἐγένετο τόπων καὶ τούτου περὶ τὴν Ἑλλάδα τὴν ἀρ-
 χαίαν· αὕτη δ' ἔστιν ἡ περὶ τὴν Δωδώνην καὶ τὸν Ἀγελῶν, οὗτος γὰρ
 πολλαχῶς τὸ ῥεῦμα μεταβέβληκε». Τὸ χωρίον τοῦτο εἶνε λίαν ἀσαφές,
 καὶ διάφοροι διάφορους περὶ αὐτοῦ γνώμας ἐξήνεγκον· οἱ πλείστοι ὅμως
 παραδέχονται τὴν ἐν τῷ εἰρημένῳ χωρίῳ Δωδώνην ὡς τὴν Ἑπειρωτικὴν,
 ἦτις ὅμως οὔτε πρὸς τὸν Ἀγελῶν κεῖται, οὔτε ἐν τῇ Θεσσαλίᾳ περι-
 λαμβάνεται, ἐν ἧ κατὰ τὰ μυθολογούμενα συνέβη ὁ ἐπὶ Δευκαλίωνος κα-
 τακλυσμός· Ἄλλοι δὲ, παραδεχόμενοι ὅλως ἀτόπως τὸν ἐν τῷ Ἀριστοτε-
 λικῷ χωρίῳ Ἀγελῶν ὡς τὸν πρὸς τὴν Λαμίαν ῥέοντα δρώνοντα χεῖμαρ-
 ρον, ὑπολαμβάνουσι καὶ τὴν ἐν τῷ αὐτῷ χωρίῳ Δωδώνην ὡς τὴν Θεσ-
 σαλικὴν, τοποθετοῦντες αὐτὴν ἐν τῇ Φθιώτιδι πορρωτάτω τῶν ὄχθων τοῦ
 Τιταρησίου, ἐνθα κατὰ τὴν σαφῆ μαρτυρίαν τοῦ Στραβῶνος καὶ τοῦ
 Ὀμήρου ἔκειτο ἡ Θεσσαλικὴ Δωδώνη· Κατ' ἐμὲ δὲ ἡ ἐν τῷ μνημονευ-
 θέντι χωρίῳ Δωδώνη κειμένη, περὶ τὴν Ἑλλάδα τὴν ἀρχαίαν, ἦτις κατὰ
 τὴν μαρτυρίαν πάντων τῶν ἀρχαίων συγγραφέων ἔκειτο ἐν Θεσσαλίᾳ,

εἶνε ἀναμφιλέκτως ἡ Θεσσαλική, ἡ δὲ περὶ τῆς Δωδώνης καὶ τὸν Ἀγε-
λῶν χώρα εἶνε αὕτη ἡ Θεσσαλική, ἡ δὲ τοῦ ἄνω βῶυ τοῦ Ἀγελῶν καὶ
τῶν Καμβουνίων ὁρέων, ἐφ' ὧν ἔκειτο ἡ Δωδώνη, ἀφορίζομένη ἀπὸ τῆς
Ἠπείρου καὶ Μακεδονίας.

Καταντικρὺ τοῦ Γλικόβου ὑπὸ ἑτέραν κορυφὴν τῶν Καμβουνίων ὁρέων,
τὴν καλουμένην σήμερον *Σιάτκαρ*, κείττι ἡ κωμόπολις *Βλαχολεῖβαδορ*,
κατοικουμένη ὑπὸ 450 οἰκογενειῶν βλαχικῶν. Ὁ πληθυσμὸς τῆς κωμο-
πόλεως ταύτης ἦτο κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 19ου αἰῶνος διπλάσιος τοῦ ση-
μερινοῦ κατὰ τὴν ἐν τῷ τόπῳ παράδοσιν· ἀλλὰ κατὰ τὴν ἐπανάστασιν
τοῦ 1821 καὶ μετὰ ταῦτα, ὅτε ἀπασα ἡ περὶ τὸν Ὀλύμπου χώρα ἐδόχουτο
καὶ ἐρημόνετο ὑπὸ τε τῶν ληστῶν καὶ τῶν πρὸς καταδίωξιν πεμπομένων
Ἀλβανῶν, καὶ τῆς προκειμένης κωμοπόλεως ὁ πληθυσμὸς ἠρκαίωθη, με-
τοικηστάντων πολλῶν ἐκ τῶν κατοίκων εἰς τὴν Λάρισσαν, καὶ ἰδίως εἰς
τὴν Θεσσαλονίκην, εἶθι καὶ σήμερον ἀποτελοῦσι σπουδαῖον μέρος τοῦ
πληθυσμοῦ τῆς Ἑλληνικῆς συνοικίας τῆς πόλεως ταύτης· καὶ σήμερον
δὲ εἰσέτι πολλοὶ τῶν κατοίκων ἐκπατρίζονται ἐπιζητοῦντες πόρον ζωῆς
εἰς τὴν ξένην γῆν. Διακρίνονται δὲ εἰ κατοικεῖ τοῦ χωρίου διὰ τὸν φιλελ-
ληνισμὸν αὐτῶν, εὐδὲως ὑστεροῦντες κατὰ τοῦτο τῶν ἐπὶ τοῦ Πίνδου
ὁμοφυλῶν των, ὧν πολλοὶ ἐνεργήθησαν ἤδη μεγάλοι εὐεργέται τῆς Ἑλ-
λάδος ἐν γένει δὲ ῥητέον περὶ τε τῶν ἐπὶ τοῦ Ὀλύμπου κατοικούντων
Βλάχων, ὡς καὶ πολλῶν τῶν ἐπὶ τῆς Θεσσαλικῆς πλευρᾶς τοῦ Πίνδου,
ὅτι ἤρχισαν, μικρὸν καὶ κατ' ὀλίγον ἀποβλάπτοντες τὸν πλάνητα καὶ νο-
μαδικὸν βίον τῆς φυλῆς των καὶ ἀποκαθιστάμενοι διαρκῶς ἐν πολιχνίαις
καὶ χωρίοις, νὰ ἐπιδίδωνται εἰς ἐμπόριον καὶ βιομηχανίαν, ἐνῶ εἰ ὁμό-
φυλοι κάτοικοι τοῦ Βαίου ὄρους εἶνε καὶ μέχρι σήμερον φυλὴ νομαδική,
καὶ τὸ μὲν θέρος διαμένουσιν ἐπὶ τῶν γλοερῶν λειωάνων τῶν ὑψηλῶν
ὁρέων των, τὸν δὲ χειμῶνα ἀθροῖσι σὺν γυναίξιν καὶ τέκνοις καὶ ποιμνίοις
κατέρχονται εἰς τὰς πλουσίαις χειμερινᾶς νομάς τῆς Θεσσαλικῆς πεδιάδος.
Οἱ κάτοικοι τοῦ Βλαχολεῖβάδου εἶνε φιλόμουσοι, δικτηροῦντες καλὰ σχολ-
εῖα ἀρρένων καὶ κορασιῶν· εἶνε δὲ τὸ χωρίον ἔδρα ἐπισκόπου φέροντος
τὸν τίτλον Ἁγίου Πέτρου, καὶ ὑπαγομένου ὑπὸ τὸν μητροπολίτην τῆς
Θεσσαλονίκης. Ἐτετρα δὲ Βλαχοχωρία κατὰ τὰ πέριξ εἶνε τὸ *Νεοχώρι*,
ἢ *Μηλιά* καὶ τὸ *Κεκιραπλό*, ὅπερ, κείμενον ἐπὶ τινὸς ἀκρωρείας τοῦ
Ὀλύμπου, χωρεῖται ὑπὲρ τὸ χωρίον Σέλος καὶ κατοικεῖται ὑπὸ 200 πε-
ρίπου οἰκογενειῶν. Ἐταῦθεν ἐπεχείρησε τὴν εἰς τὰς κορυφὰς τοῦ Ὀλύμ-
που ἀνάδοσιν τὸ 1862 ὁ γερμανὸς περιηγητὴς *Barth*· καὶ ὑπὲρ μὲν τὸ
χωρίον κείττι χαρὰ ὄρα βλαχικὴ Ἑηρόλακος καλουμένη καὶ σχηματιζομένη
ἐκ τῆς συμβολῆς δύο ἐτέρων χαρῶν, τῆς μεγάλης καὶ μικρᾶς Γαύρας,
ὑπὲρ αὐτὰς δὲ κείττι ἑλληνικὸν κτίσμα *Σχολεῖον* καλούμενον, καὶ ὑπὲρ
αὐτὸ μετὰ δύο ὄρα ἀρικνεῖται τις εἰς τὰς ὑπωρείας τῆς νοτιοδυτικῆς κο-

ρυφῆς τοῦ Ὀλύμπου, τῆς ὑψηλοτέρας πασῶν τῶν λειπῶν, ἐπὶ τῆς ὁποίας οὐδεὶς μέχρι τοῦδε ἀνῆλθε.

Πρὶν καταλείψω τὴν κοιλάδα τοῦ ἄνω ῥοῦ τοῦ Τιταρησίου, ὁφείλω νὰ μνημονεύσω καὶ δύο στενωῶν τῶν ἐκ ταύτης εἰς τὴν ἄνω καὶ κάτω Μακεδονίαν φερόντων.

Καὶ τὸ μὲν ἐπὶ τῶν Καμβουνίων ὄρεων, καλούμενον σήμερον *Κιλιτ-Δερβέν*, παρὰ τοῦ Λιθίου δὲ *Βαλουστάνα*, φέρει εἰς τὴν μέσην κοιλάδα τοῦ Ἀλιάκμονος καὶ ἐκεῖθεν εἰς τὴν ἄνω Μακεδονίαν. Παρὰ τὴν εἴσοδον τοῦ στενοῦ ὑπάρχει λόφος καλούμενος *Βίγλα*, ἐνθα ἔκειτο κατὰ τὴν ἀρχαιότητα φρουρίον πρὸς ὀχύρωσιν αὐτῆς. Τὸ δὲ ὑπὲρ τὸ χωρίον Σέλοσ, μεταξύ τῶν Καμβουνίων ὄρεων καὶ τοῦ Ὀλύμπου, στενὸν καλεῖται καὶ νῦν, ὡς καὶ τὸ πάλαι, *Στειὸν τῆς Πέτρας*, ἐκ τινος ὀμωνύμου χωρίου κειμένου ἐν αὐτῇ. Καὶ οὐχὶ μὲν μακρὰν τῆς εἰσόδου εἰς τὸ στενὸν κεῖται τὸ χωρίον Ἅγιος Δημήτριος, κατοικούμενον ὑπὸ 50 οἰκογενειῶν, ἐνθα ὁ Λῆξ λίαν ἀτόπως τοποθετεῖ τὸ ἀρχαῖον Πύθιον, καθότι οὐδὲν λείψανον ἑλληνικῆς ἐποχῆς ἀπαντᾷ ἐνταῦθα. Πέραν δὲ τοῦ Ἁγίου Δημητρίου ἄρχεται ἡ κράταια καὶ ἄφθορος βλάστησις τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς τοῦ Ὀλύμπου, ἣτις, σκιάζουσα τὰ ὄρησιν ἀνωτατά εἰς τὸν ῥευματικὸν συμμαζυγόντων ἐκεῖ τὰ ὕδατά των, ἀπεργάζεται κατὰ τὸν *Heuzey* ὠραίαν καὶ τερπνὴν τοποθεσίαν, παρεμφερῆ τῆς ὁποίας δυσκόλως δύναται τις ἀλλαχού ν' ἀπαντήσῃ. Ἐπὶ τῆς ὄχθης ἐνὸς τῶν ῥευματικῶν ἄγει ἡ ὁδὸς ἐνδοτέρω τοῦ στενοῦ, ἐνθα διὰ καμπῆς τινος τοῦ ῥεύματος ἀφίστανται ἀπ' ἀλλήλων μικρὸν αἰ ἀντικείμενα πλευρὰ τοῦ ὄρου καὶ σχηματίζεται κυκλωτερῆς τις ἔκτασις περιβλαλλομένη ὑπὸ πλευρῶν καλυπτομένων ὑπὸ ἀθύσου βλαστήσεως κατὰ τὴν ἔκφρασιν τοῦ ῥηθέντος ἀρχαιολόγου. Ἐκεῖ ἐν τῷ μέσῳ τοῦ εἰρημένου κύκλου ἀνυψοῦται αἰχμηρά, ἀπότομος καὶ μονήρης πέτρα περιρρομένη ὑπὸ τῶν ὑδάτων τοῦ εἰρημένου ῥύακος καὶ ἐτέρου συμβάλλοντος μετ' αὐτοῦ ἐνταῖθα. Ἐπὶ μιᾶς τῶν πλευρῶν τοῦ αἰχμηροῦ τούτου βράχου κεῖται τὸ ἐγκαταλειμμένον ἤδη χωρίον τῆς Πέτρας, ἐν ᾗ παρατηροῦνται εἰρείπια οἰκιῶν τινων καὶ δύο ναῶν, ἐν ἐνὶ τῶν ὁποίων ὑπάρχουσι εἰκόνες τοῦ 1710, λίθιναι δὲ τινες ἐντοιχιζόμεναι ἐν ταῖς ναοῖς φαίνονται ἀνήκοντες εἰς ἀρχαιότερον ἑλληνικὸν κτίσμα· τὰ δὲ πρὸς τὸ νοτιοδυτικὸν τοῦ χωρίου παρατηρούμενα εἰρείπια φρουρίου εἶνε βυζαντινῆς ἐποχῆς. Ἡμίσειαν δὲ ὄραν πορρωτέρω ἐν τῷ στενῷ κεῖται τὸ μοναστήριον τῆς Πέτρας, περιβλαλλόμενον ὑπὸ πυκνῶν ἑσπῶν ἐπὶ θέσεως ἀπόπτου, ἐξ ἧς καθοράται σύμπασα ἡ πεδία τῆς *Κατερίνης*· ὑπέγκειται δὲ αὐτοῦ μίαν τῶν ὑψηλοτάτων κορυφῶν τοῦ Ὀλύμπου, ὅστις οὐδαμοῦ εἶνε ἀποτομώτερος. Τὸ μοναστήριον τοῦτο εἶνε ἐνεστικόν, ἰδρυθέν ἐπὶ Ἀνδρονίκου τοῦ πρεσβυτέρου καὶ μνημονευόμενον ἐνίστε ὑπὸ τῶν Βυζαντινῶν συγγραφέων (*Καντ.* 111, 25). Τὸ μόνον δὲ ἐν αὐτῷ ἀξιόθεατον εἶνε γεγλυμμένη τις εἰκὼν τοῦ Ἁγίου Δημητρίου. Τρεῖς δὲ ὄρας κάτω τοῦ μο-

ναστηρίου ἐν τῷ μέσῳ ὁσίου δρυῶν κεῖται τὸ χωρίον *Κινδουριώτισσα*, ἐν τῷ ναῷ τῆς ὁποίας ἀνευρίσκονται στῆλαι ἐνεπίγραφοι καὶ ἄλλα λείψανα ἀρχαῖα, ἅτινα ὁ *Heuzey* θεωρεῖ ὡς τὰ τῆς ἀρχαίας πόλεως *Ἀτίρας*. Οὐχὶ μικρὰν τῆς *Κινδουριώτισσης* κεῖται ἐν τῷ στενῷ τὸ χωρίον *Βροϊτοῦσα*, καὶ ἐκτὸς τοῦ στενοῦ τὸ χωρίον *Σπι*, ἐνθα ἀνευρίσκονται λείψανα ἑλληνικῆς ἐποχῆς, μετακομισθέντα ἐκ τῆς παρακειμένης *Μαλαθριάς*, παρὰ τὴν ὁποίαν ἀνευρίσκονται τὰ ἑρείπια τῆς Μακεδονικῆς πόλεως *Δίου*, καὶ τῆς ὁποίας ἡ περιγραφή δὲν ἀνήκει εἰς τὴν παροῦσαν πραγματείαν.

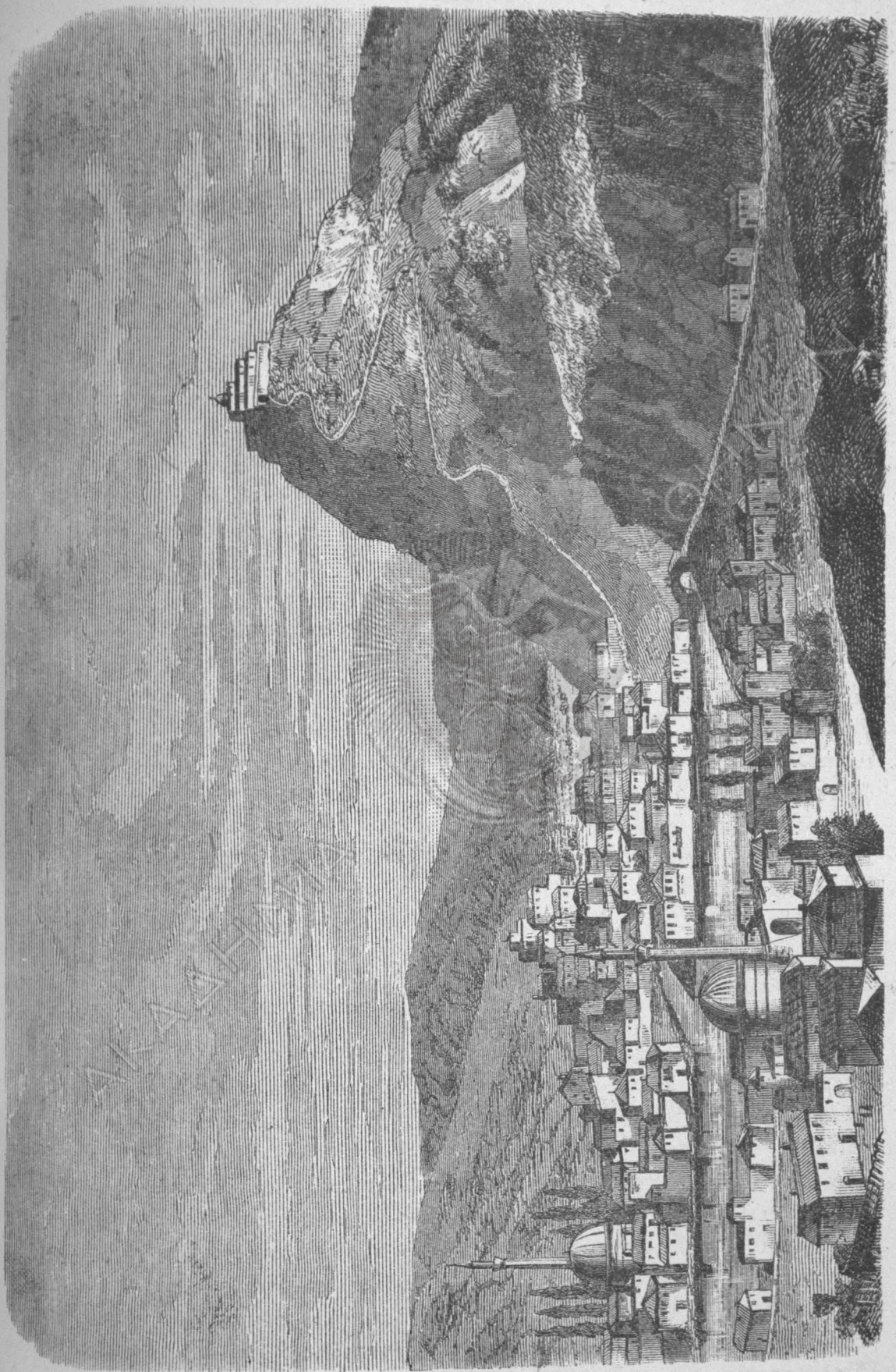
Τὸ στενὸν τῆς *Πέτρας* ἀνημονεύεται συχνάκις ὑπὸ τῶν ἀρχαίων συγγραφέων. Δι' αὐτοῦ διέβη ὁ Ἀγησίλαος ἐπανκλάμπτων ἐκ τῆς Ἀσίας (*Διόδ.* 14. 83), καὶ πρὸ αὐτοῦ ὁ Βρατίδας πορευόμενος πρὸς τὴν Θράκην, καὶ βραδύτερον ὁ Κάσσανδρος βελδίζων κατὰ τῆς Ὀλυμπιάδος (*Διόδ.* 19, 36), οὐχὶ ὅμως καὶ ὁ Ξέρξης, ὅπως φρονεῖ ὁ *Heuzey*, καθότι ἡ διάβασις αὐτοῦ ἐγένετο ἀνατολικώτερον ἐπὶ τοῦ ὄροσπεδίου τῆς Ἀσκορίδος, καὶ ἐκεῖθεν παρὰ τὴν πόλιν Γόννον, ὡς ὀρθῶς λέγει ὁ Ἡρόδοτος. Ἐν δὲ τῷ κατὰ τοῦ Περσέως Ῥωμαϊκῷ πολέμῳ διὰ τοῦ στενοῦ τῆς Πέτρας κατήλθεν ἡ ὑπὸ τὸν Νησικὸν Σκηπίωνα καὶ Φίλιον Μάζιμον, τὸν πρεσβύτερον υἱὸν τοῦ Πύλου Αἰμιλίου, δύναμις ἐξ 8,000 ἀνδρῶν, οὓς ἀπέστειλεν ὁ ἐν τῇ ἀριστερᾷ ὄλθῃ τοῦ Ἐνιπέως περατοπεδεύων Ῥωμαῖος ὑπάτος, ὅπως κυκλώσῃ τὸν ἐν τῇ ἀριστερᾷ ὄλθῃ τοῦ εἰρημένου ποταμοῦ στρατοπεδεύοντα Περσέα. Οὗτος δὲ, καὶ τοὶ βραδέως μαθὼν τὴν κίνησιν τῶν ἐναντίων, ἀπέστειλεν ὅμως ὑπὸ τὸν Μίλωνα βυλαμίν, ὅπως κωλύσῃ τὴν κάθοδον τῶν Ῥωμαίων καὶ ἀποφυγῇ αὐτῶ τὴν κύκλωσιν. Ἐν τῷ μνημονευθέντι λοιπὸν στενῷ συνέβη ἡ φοβερά σύρραξις τῶν δύο ἀποσπασμάτων, καθ' ἣν ὑπεχώρησαν μὲν οἱ Μακεδόνες, ὁ δὲ Περσεὺς ἀναζεύξας κατὰ τάχος ἤγεγε ὀπίσω τὴν στρατιάν καὶ πρὸ τῆς Πύδνης συνεκρότητε τὴν περιβόητον μάχην, καθ' ἣν αὐτὸς μὲν ἐνικήθη καὶ ἡττηλώτισθη, κατελήθη δὲ τὸ τοσοῦτον ἰσχυρὸν Μακεδονικὸν κράτος (*Πλούτ. Παῦλ. Αἰμ.* 15, 16). Ἐπὶ δὲ τῆς Βυζαντινῆς ἐποχῆς μνημονεύεται συχνὰ τὸ ἐν τῷ στενῷ τῆς Πέτρας Βυζαντινὸν φρούριον (*Κατ. III. 35, IV. 9.*).

Ἐπανερχόμενος ἤδη ἐπὶ τῆς Περραιβικῆς Τριπολίτιδος, κατέρχομαι διὰ τῶν πρὸς νότον τοῦ Σαδόβου λόφων εἰς τὴν ἐπὶ τῆς νοτιοδυτικῆς ὑπωρείας τοῦ Ὀλύμπου κειμένην κοιλίαν τῆς *Ἐλισσῶνος*, ἧτις, περιβαλλομένη πρὸς βορρᾶν μὲν ἐκ τοῦ Ὀλύμπου, πρὸς ἀνατολὰς δὲ ἀπὸ τῆς Μιλούνας, καὶ πρὸς νότον καὶ δυσμὰς ἐξ ἀμόρφων καὶ ταπεινῶν λόφων, εἶνε κυκλωτέρη ἐξουσα μίξ ὄρος πλάτος καὶ ἴσον μῆκος διαιρεομένη ἐξ ὑπὸ τοῦ πολλάκις ἤδη μνημονευθέντος ὁμωνύμου βυλακίου, εἶνε εὐφορωτάτη παράγουσα σίτον, κριθήν, ἀραβόσιτον, σταφυλὰς καὶ κουκούλια. Καὶ παρὰ μὲν τὰς ὑπωρεῖας τοῦ Ὀλύμπου ἀνατολικώτερον κεῖται ἡ *Τσαρισάνη*, καὶ ὀλίγον δυτικώτερον ταύτης ἡ πρωτεύουσα τῶν πρὸς δυσμὰς τοῦ Ὀλύμπου καὶ πολλῶν Χησιωτικῶν χωρίων κωμόπολις *Ἐλισσ-*

σώρ. Καί ἐκείνη μὲν διαρρεσμένη ὑπὸ τινος ῥυακίου κεῖται ἐν τῷ μέσῳ ποικίλων δένδρων περιβαλλομένη ὑπὸ ἀμπέλων καὶ ἀροσίμων γαιῶν καὶ πρὶν μὲν ἦνθαι καὶ ἤκμαζε τὸ χωρίον, ἐνεργουμένης καὶ ἐνταῦθα τῆς βασιλικῆς τῶν κοκκίνων νημάτων, ἢ δὲ εὐθμερία τῶν κατοίκων, ἀριθμουμένων εἰς 7,000, ἦτο μεγάλη, εὐρύχωροι δὲ καὶ εὐκτιστοὶ οἰκίαι, λείψανα τῆς λαμπρᾶς ἐκείνης ἐποχῆς, διασώζονται εἰσέτι ἐν τῷ χωρίῳ· ἀλλὰ κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ παρόντος αἰῶνος ἤρχισεν ἡ κωμόπολις νὰ ἐκπίπτῃ διὰ τε τὴν διηγετῆ ἐπὶ τοῦ Ὀλύμπου ληστείαν καὶ διὰ τὰς λεηλασίας τῶν Ἀλβανικῶν ὄρδων τοῦ Ἀλῆ πασᾶ, ὅστις πᾶν μέσον μετῆλθεν, ὅπως μεταβάλλῃ τὸ χωρίον εἰς τσιφλίκιον. Τέλος δὲ φρικτὴ ἐπιδημία πανώλους τὸ 1813 μετέβαλε τὴν πολυάνθρωπον Τσαριτσάνην εἰς μικρὸν καὶ εὐτελὲς χωρίον, ὅπερ μικρὸν καὶ κατ' ὀλίγον ἤρχιστε νὰ ἀναλαμβάνῃ, χωρὶς ὅμως νὰ δυνηθῆ νὰ φθάσῃ τὴν ἀρχαίαν αὐτοῦ ἀκμὴν· σώζεται δ' εἰσέτι παρὰ τοῖς κατοίκοις δημῶδες ἄσμα ἐκτραγωδοῦν τὴν ἐκ τῆς πανώλους καταστροφὴν. Ἡ Τσαριτσάνη εἶνε ἕδρα ἐπισκόπου φέροντος τὸν τίτλον Ἡλιοσώτου, ποιμαίνοντος πνευματικῶς τοὺς κατοίκους τοῦ διαμερίσματος. Ἐν αὐτῇ ἐγεννήθη καὶ ὁ Οἰκονόμος ὁ ἐξ Οἰκονόμων.

Λείψανα ἀρχαῖα ἐν τῇ Τσαριτσάνῃ δὲν εὐρίσκονται, ἴσως δὲ κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους ἡ πόλις δὲν καταφαιτο. Ὁ Herzog ἀποδίδει τὴν ἱερυσιν αὐτῆς εἰς βουλγαρικὴν ἐποικίαν (Οἶ. 21.), ἀλλ' ἴσως ἡ πόλις προὔπαρχουσα τῆς Βουλγαρικῆς ἐπιδρομῆς μετέβαλε κατόπιν ἕνα, ὡς συνέβη εἰς πολλὰς πόλεις καὶ λίμνας καὶ ποταμοὺς καὶ ὄρη τῆς Ἑλλάδος. Μίαν ὥραν ὑπὲρ τὴν Τσαριτσάνην ἐπὶ τῆς ἀκρωρείας τοῦ Ὀλύμπου κεῖται τὸ μοναστήριον *Βαλέτοκον* (ἕνα βουλγαρικὸν σημαίνειν παιδίον), ἰδρυθὲν κατὰ τὴν ἐν τῷ τόπῳ παρχόσιν ὑπὸ τινος βασιλέως τῶν Βουλγάρων, ἀαμένοντος εἰς Σερβίαν, πρὸς ἀνάμνησιν τῆς ἀναρρώσεως τοῦ πάσχοντος αὐτοῦ παιδίου, συμβάσης τῇ βοηθείᾳ θαυματουργοῦ τινος εἰκόνας τῆς Παναγίας, εὐρισκομένης ἐν Τσαριτσάνῃ ἕτερον δὲ μοναστήριον τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου κεῖται ἐν τέταρτον τῆς ὥρας μακρὰν τοῦ χωρίου περιβαλλόμενον ὑπὸ πυκνοῦ δάσους ἔρυδων.

Ἡ δὲ Ἐλασσών, κειμένη ἡμίσειαν ὥραν δυτικώτερον τῆς Τσαριτσάνης, ὑπεριμνήσκει διὰ τοῦ ὀνόματός της τὴν ἀρχαιοτάτην Περραιβικὴν πόλιν Ὀλοσσοῦρα, μνημονουμένην ἤδη ὑπὸ τοῦ Ὀμήρου. Ἡ πόλις αὕτη κατοικεῖται σήμερον ὑπὸ 250 τουρκικῶν οἰκογενειῶν καὶ 60—70 Ἑλληνικῶν, αἵτινες τὸν χειμῶνα πολλαπλασιάζονται, κατερχομένων ἐνταῦθα πρὸς διαχείμασιν πολλῶν ἐκ τοῦ 6 ἄρας ὑπερκειμένου Βλαχευθιστοῦ. Αἱ ἑλληνικαὶ οἰκογένειαι κατοικεῦσιν ἰδίως ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ διαρρέοντος τὴν πόλιν ῥυακίου, ὑπερχωρίζει αὐτὴν ἀπὸ τινος ἀργιλώδους γηλόφου, φέροντος ἐπὶ τῆς κορυφῆς νῦν μὲν διάσημον βυζαντινὸν μοναστήριον, πάλαι δὲ τὴν ἀκρόπολιν τῆς λευκῆς Ὀλοσσοῦρας. Εἶνε δὲ τὸ μοναστήριον Σταυροπηγιακόν, κατοικουμένον ὑπὸ 10 περίπου μοναχῶν καὶ ἔχον σπου-

H. E. A. S. S. O. N.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

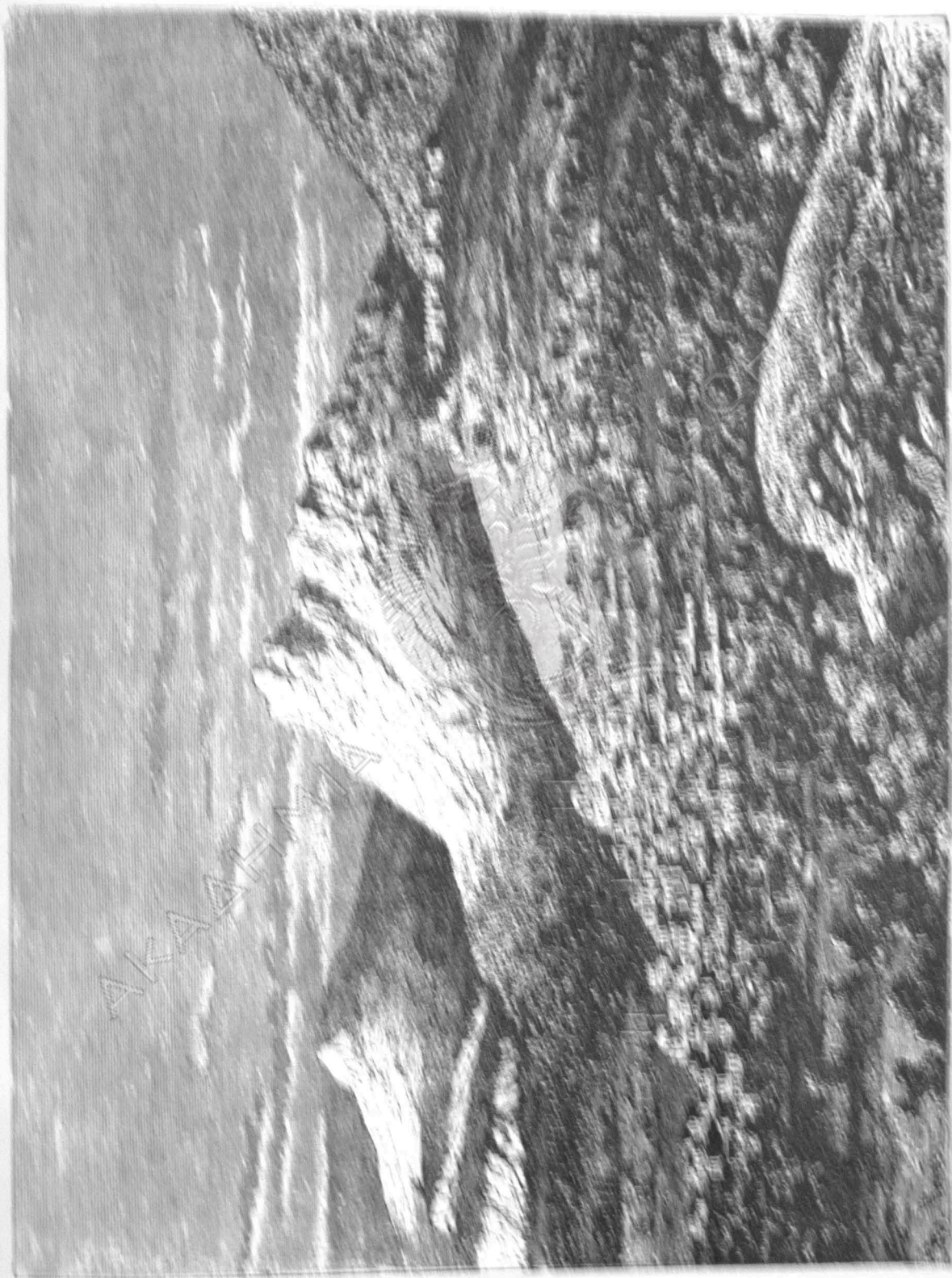
ΔΟΧΜΩΝ

δαίαν βιβλιοθήκην ἐκκλησιαστικῶν βιβλίων καὶ πολλὰ προσοδοφόρα κτήματα, ἐπικροῦντα οὐ μόνον εἰς διατροφήν τῶν μοναχῶν, ἀλλὰ καὶ εἰς ὑποστήριξιν πολλῶν ἀπόρων ὀθωμανῶν καὶ χριστιανῶν. Ἰερουθῆς τοῦ μοναστηρίου εἶνε ὁ Ἀνδρόνικος, ὡς ἡ παράδοσις λέγει καὶ ὁ ἀρχιεπιτομικός βυθλὸς τοῦ ἐν τῷ μέσῳ τοῦ μοναστηρίου κειμένου βυζαντινοῦ καὶ τῆς Πικνηγίας ἐπιμαρτυρεῖ· ὑπάρχει δὲ ἐν τῷ κατ' εἰκὼν τῆς Θεοτόκου φέρουσα ἐμπειρηγότα ἐν αὐτῇ λίθον. Ἡ ἐν τῷ τόπῳ παράδοσις ἀναφέρει, ὅτι ποίμην τις τῆς Καρυῆς εἶδε νύκτα τινὰ φωτεινὸν τι σῶμα, κατ' οὐ ἐδάχε λίθον· καὶ ὁ μὲν λίθος ἐνεπύγη ἐν τῷ φωτεινῷ σώματι, ἡ δὲ χεὶρ τοῦ βυθλόντος ποιμένος παρέλυεν. Οἱ κάτοικοι τῆς Ἐλασσῶνος μιλῶντες τὸ συμβάν μετέβησαν ἐν τῷ τόπῳ, καὶ ἀνεῖρον τὴν θαυματουργὸν εἰκόνα, φέρουσαν εἰσέει τὸν κατ' αὐτῆς βληθέντα λίθον. Τῆς δὲ ἀρχαίας πόλεως ὀλίγιστα μόνον λείψανα σώζονται σήμερον ἐντετοιχιτισμένα ἐν τῷ βυζαντινῷ τείχει, ἰδρυθέντι κατὰ τὸν Προκόπιον ὑπὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ καὶ καλουμένῳ ὑπ' αὐτοῦ κατὰ παρακλήσαν τοῦ ἀρχιεπίσκοπου ὀνόματος *Λόσσονος*· ἐνεπίγραφοι δέ τινες στῆλαι, παρακρουστικαὶ ἐν τῷ μοναστηρίῳ καὶ κατὰ τὴν πόλιν καὶ φέρουσαι ψηφίσματα ἀπελευθερωτικῶν δούλων, μετεκομισθησάντων ἐνταῦθα κατὰ τὸ λέγειν τῶν ἀναγνῶν ἐκ τῆς Βουδαλάς· λίθος δέ τις φέρει ψηφίσμα εὐχαριστήριον εἰς τὸν Ῥωμαῖον ὑπάτον Λεούκιον, ἐνθα ἀπικνωσὶ καὶ τὰ ὀνόματα δύο Περρηνικῶν μηνῶν τοῦ Ἀφρίου καὶ Λεσγαυρίου.

Κατὰ δὲ τὴν νοτιωτέραν ἄκρην τῆς κοιλάδος τῆς Ἐλασσῶνος κεῖνται τὰ χωρία *Ραδοσίθια*, κατοικούμενα ὑπὸ τούτων γεωργῶν, καὶ ἀνατολικώτερον τούτων τὸ ἄλλοτε μὲν ἀκμάζον, ἕνθα δὲ ἔρημον χωρίον *Βελεσιθίαι*, καὶ οὐρὴ μικρὰν τούτου ἡ *Σαύματα*, καὶ ἐπὶ τῶν ὑπερκειμένων λόφων, τῶν χωρίζοντων τὴν κοιλάδα τῆς Ἐλασσῶνος ἀπὸ τῆς τοῦ Τυρνάβου, τὸ χωρίον *Γκοιτσιόβαλι*.

Λόφοι ταπεινοὶ χωρίζουσι ἐκ μεσημβρίας τὴν πεδιάδα τῆς Ἐλασσῶνος ἀπὸ τῆς κοιλάδος τοῦ μέσου ῥοῦ τοῦ Τιταρησίου, τῆς καλουμένης *Πλαμιάς* ἢ πεδιάδος τοῦ *Δομερικού* ἐκ τοῦ ἐπικρατεστέρου ἐν αὐτῇ χωρίου. Κειμένη αὕτη μετὰ τῆς πεδιάδος τοῦ Τυρνάβου καὶ τῆς κοιλάδος τῆς Ἐλασσῶνος, εἶνε ὠραιότερα καὶ γονιμώτερα ἀμφοτέρων, διαρρεσμένη δὲ ὑπὸ τοῦ Τιταρησίου, πρὸς ὃν καταρρέουσι δεξιόθεν καὶ ἀριστερόθεν τὰ ἐν τῇ κοιλάδι ἀναβλύζοντα ὕδατα καὶ ὁ ἐκ τῆς Ἐλασσῶνος κατερχόμενος ῥύαξ, εἶνε μίαν τῶν θερπνοτέρων μοιρῶν τῆς Θεσσαλικῆς γῆς, ἐνθα ἡ εὐφορία τοῦ ἐδάφους ἀμιλλᾷται μετὰ τῆς καλλονῆς τῶν περιβαλλόντων μερῶν ἐέχει δὲ πολλὰς καὶ πλουσίας νομάς, ἐνθα τὸν χειμῶνα ἐνδαιτυνταὶ ἀπειροπληθῆ πόμωνα. Καὶ τὸ μὲν πλάτος τῆς κοιλάδος ποικίλλει μετὰ τῶν 1—1½ ὥρας, τὸ δὲ μήκος αὐτῆς εἶνε 4 ὥρων· καὶ πρῶτον μὲν χωρίον, εὐρισκόμενον κατὰ τὴν εἴσοδον τῆς κοιλάδος ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς ὄχθης τοῦ ποταμοῦ, εἶνε τὸ *Κεγαλόβρυσον*, κατοικούμενον ὑπὸ 15 περίπου

οικογενειῶν, ὅθεν ἀναβλύζουσι καταρρέοντα εἰς τὸν Τιταρησίον ἀφθονα καὶ διαυγῆ ὕδατα. Κατωτέρω τοῦ χωρίου τούτου, τοῦτέστιν ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς ὄχθης, κεῖται τὸ ἐπίσης μικρὸν χωρίον *Παλαιόκαστρον*, ἐνθα εὑρίσκονται βυζαντινὰ ἐρείπια ἐπὶ ἀρχαιοτέρων ἐλληνικῶν, ἔκειτο δὲ ἴσως ἐνταῦθα τὸ ὑπὸ τοῦ Λιβίου μνημονευόμενον *Ἐρίτειον*, ἀλωθὲν συγχρόνως μετὰ τῶν παρὰκειμένων *Χιγετιῶν* ὑπὸ τοῦ Βοιβίου (36, 18). Μετὰ τὸ Παλαιόκαστρον κεῖται τὸ μικρὸν χωρίον *Κοιτεσι* καὶ *Ἀμουρ*. Ἐν ταῖς ὀμπέλεις τοῦ τελευταίου ἀναβλύζει ἀφθονωτάτη πηγὴ διαυγῶν ὑδάτων, ἅτινα, διαρρέοντα τὸ χωρίον, καθιστῶσιν αὐτὸ τερπνότατον καὶ γονιμώτατον. Εὐθαλεῖς κῆποι ὀπωροφόρων δένδρων, λειμῶνες γλοερώτατοι ἐπαλλάσσουσι μετὰ τῶν ἀροσίμων γαιῶν τοῦ χωρίου, τοῦ ὁποῖου τὸ κυριώτατον εἰσόδημα εἶνε ὁ ἀραβόσιτος. Κάτωθεν τοῦ Ἀμουρίου ἐπὶ τινος λόφου κεῖται τὸ χωρίον *Δομενίκον*, ἐξ οὗ ἀποκαλεῖται καὶ ἡ ὄλη κοιλάς. Τὸ χωρίον τοῦτο, φέρων τὴν σημερινὴν ὀνομασίαν ἀπὸ 11ου αἰῶνος ("Αν. Κομν.), κατῳκεῖτο πρὶν ἀποκλειστικῶς ὑπὸ Τούρκων ἀλλὰ μικρὸν καὶ κατ' ὀλίγον ὁ πληθυσμὸς αὐτῶν ἐξέλιπε, καὶ δὲν παρὰκειμένουσι σήμερον ἢ μόνον 20 τουρκικαὶ οἰκογενεαὶ· τὸ δὲ λοιπὸν τοῦ χωρίου μετεβλήθη εἰς Τσιφλίκιον κατοικούμενον ὑπὸ ἐλλήνων γεωργῶν. Ἐπὶ τινος δὲ λόφου ὑπὲρ τὸ χωρίον εὑρίσκονται λείψανα ἀρχαίων ἐλληνικῶν τειχῶν τῆς ὑπὸ τοῦ Λιβίου μνημονευομένης πόλεως τῶν *Κυρετιῶν* ἢ *Χιγετιῶν*, τῆς ὁποίας ἢ ἐπὶ τοῦ προκειμένου λόφου τοποθεσίᾳ μαρτυρεῖται ἔκ τινος ὑπὸ τοῦ Λῆκ εὐρεθείσης ἐπιγραφῆς, ἐν ἣ ἀναγινώσκειται ἐπιστολῇ τοῦ Τίτου Κοκύντου Φλαμίνιου πρὸς τοὺς ταγούς καὶ τὴν πόλιν τῶν Κυρετιῶν, δι' ἧς οὗτος δωρεῖται τῷ δήμῳ τοὺς οἴκους καὶ τὰς γαίας, ἃς κατεῖχον οἱ Ῥωμαῖοι ἐν τῇ πόλει. Ἐτι ἀνατολικώτερον τοῦ Δομενίκου κεῖται τὸ μικρὸν χωρίον *Μολόγαστα*, κατοικούμενον ὑπὸ 20 περίπου ἐλληνικῶν οἰκογενειῶν. Ἐπὶ δὲ τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ Τιταρησίου εὑρίσκομεν παρὰ τὰς ὑπωρεῖας τῶν Χασιωτικῶν ὄρέων τὸ βυζαντινὸν μοναστήριον τῆς Ἀναλήψεως, καὶ παρ' αὐτὸ τὸ χωρίον *Σικκην*, καὶ μετ' αὐτὸ τὸ μικρὸν χωρίον *Πραιτόρι*, καὶ ἀνατολικώτερον τούτου ἐπὶ τῶν πλευρῶν τῶν Χασιωτικῶν ὄρέων τὸ ἄλλοτε μὲν ἀνεξάρτητον καὶ εὐκατάστατον, νῦν δὲ πενιχρὸν καὶ ἄσημον χωρίον *Ἐλευθεροχωρι*, καὶ ἀνατολικώτερον τούτου τὸ *Βλαχογιάννην*, καὶ μετὰ τῶν δύο ἐπὶ λόφου τινὸς εὑρίσκομεν ἐρείπια ἀρχαίου ἐλληνικοῦ τείχους, ἴσως τῆς ὑπὸ τοῦ Λιβίου κατὰ τὰ μέρη ταῦτα μνημονευομένης *Μαλλοίας* (31, 41, 36, 10, 13). Ἀνατολικώτερον τοῦ Βλαχογιάννην κεῖται τὸ μικρὸν χωρίον *Δαμασοῦδι*, καὶ παρ' αὐτὸ τὸ μεγαλύτερον *Δαμάσι*, κατοικούμενον ὑπὸ 150 οἰκογενειῶν, ἐξ ὧν οἱ μὲν γεωργοῦσι τὰς γαίας τοῦ χωρίου, ἄλλοι δὲ μετέρχονται ἄλλα ἐπαγγέλματα, καθότι αἱ γαῖαι, διακοπτόμεναι ὑπὸ πολλῶν γηλόφων, δὲν εἶνε κατάλληλοι πρὸς γεωργίαν, ἐνῶ ἀφ' ἑτέρου τὰ λοφωειδῆ ἐπάσματα μετὰ τῶν διαμέσων κοιλάδων εἶνε ἐπιτηδιώτατα πρὸς τὴν κτηνοτροφίαν. Ἐμπροσθεν τοῦ

ТА ПРИБАА

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

χωρίου ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὄψεως τοῦ Τιταρησίου, ὅστις ἐνταῦθα σκιάζεται ὑπὸ ὠρχίων πλάτανων, ἐκτείνεται κῆπος ποικιλωτάτων καρπίμων ἐνδρῶν, ὁποῖος σπανίως ἀπαντᾷ ἐν τῇ Θεσσαλικῇ πεδιάδι, καὶ λαχανόκηποι δὲ πολλοὶ περιβόλλουσι τὸ χωρίον, καὶ ὑδρομύλοι κινούμενοι ὑπὸ τῶν εἰς τὸ χωρίον ῥεόντων ὑδάτων τοῦ Τιταρησίου ἀυξάνουσι τὴν τερπνότητα καὶ τὸ εἰσόδημα ἐκείνου. Τὸ χωρίον φέρει τὸ ὄνομα Δαμασκία ἢ ἴδη ἀπὸ τῆς Βυζαντινῆς ἐποχῆς, καθ' ἣν ἦτο σπουδαία πόλις, ὡς εἰκάζεται ἐκ τοῦ ἐπὶ τινος λόφου ὑπὲρ τὸ χωρίον σωζομένου βυζαντινοῦ τείχους, ἐνῶ οἱ ἐντεταχισμένοι ὀρθογώνιοι μεγάλαι λίθοι καὶ ἄλλα τινὰ ἐν τῷ φρουρίῳ καὶ ταῖς οἰκίαις τοῦ χωρίου παρατηρούμενα λείψανα ἀρχαίας ἐποχῆς μαρτυροῦσιν, ὅτι ἡ μεσαιωνικὴ αὕτη πόλις καταλαμβάνει τὴν θέσιν ἀρχαιότερας ἑλληνικῆς, ἐκείτο δὲ ἐνταῦθα πιθανώτατα ἡ ὀχυρὰ πόλις τῆς Ἑστικιώτιδος *Mélae*, ἣτις κατὰ τὸ 171 π. Χ. ἀντίτεξεν τριήμερον ἀνίστασιν κατὰ τῶν προβαλόντων αὐτὴν Μακεδόνων· ἐκλήθη δὲ οὕτως ἡ πόλις ἴσω· ἐκ τῶν ὑδρομύλων, εἴτινες καὶ σήμερον ὑπάρχουσι παρὰ τὸ χωρίον.

Ἀνατολικώτερον τοῦ Δαμασκίου ἡ κοιλία τοῦ Τιταρησίου ἐκβάλλει διὰ μὲν τοῦ στενοῦ τοῦ *Σιδηροποταμίου* εἰς τὴν πεδιάδα Τυρνόβου, τὴν ὑποῖαν περιέγραψα ἦδη, εἰς δὲ τοῦ στενοῦ τοῦ Καλαμακίου εἰς τὴν πεδινήν Ἑστικιώτιδα, τὴν ὑποῖαν θὰ περιγράψω, ἀφοῦ πρῶτον εἶπω ὀλίγας τινὰς λέξεις περὶ τῶν Χαισιωτικῶν χωρίων τῶν εἰσπαρμένων ἐπὶ τῶν ὁμωνύμων ὄρειων, ἅτινα, ὑψούμενα ὑπὲρ τὴν κοιλίαν τοῦ Τιταρησίου, ἐκτείνονται μέχρι τῆς δεξιᾶς ὄψεως τοῦ ὀρεινοῦ ῥέου τοῦ Πηνειοῦ ἀφικνούμενα πρὸς οὐτιμὰς μὲν μέχρι τοῦ ποταμίου τῶν Γρεβενῶν, ὅπερ χωρίζει αὐτὰ ἀπὸ τῆς ὁμωνύμου Μακεδονικῆς ἐπαρχίας, πρὸς ἀνατολὰς δὲ καταλήγοντα εἰς τὴν πεδινήν Ἑστικιώτιδα. Τὰ χωρία ταῦτα κατοικοῦνται ὑπὸ 3,000 περίπου εἰκοσθαιῶν, ὧν ἡ κυριώτερη ἐνσχόλησις εἶνε ἡ γεωργία καὶ ἡ κτηνοτροφία· καὶ τῶντι σπανίως δύναται τις νὰ εὔρη ἐπιτηδεύοντα γόργα πρὸς ἀμφότερα. Μικροὶ κολοκοδοὶ ἐπαλλάσσουσι μετὰ γηλόφων ἀρσσημων καὶ αἰχρρόμενοι ὑπὸ ἀφθόνων ὑδάτων, δάση ὄξυων καὶ ὄρουων, ἐγκατεσπαρμένα τῇ δὲ κῆκεϊτε ἐπὶ τῶν λόφων, νεμὰ πλούσια ἰσὺ τὰ κητιστῶντα τὰ χαισιωτικὰ ὄρη πρότροφα πρὸς κτηνοτροφίαν, ἣτις καὶ διενεργεῖται ἐνταῦθα ζωρρότερον ἢ ἐν ταῖς λοιπαῖς Θεσσαλικαῖς ὄρεσι, καὶ πολὺ πρὸς βουτύρου μετακκολλίζουσιν οἱ Χαισιῶται κατ' ἔτος εἰς Λάρισσαν πρὸς πώλησιν. Ἀλλὰ καὶ εὐρύτεραί τινες πεδιάδες, καὶ ἰδίως τὸ πρὸς ἀνατολὰς τοῦ μεγίστου τῶν Χαισιωτικῶν χωρίων, τῆς Διακάτης, ἐκτείνόμενον χρυσάστον καὶ εὐδύρον ὅσοπεδόν, παρέχουσι ἱκανὸν πρὸς αἴτου καὶ ἰδίως ἀρκασιῶτου, ὅστις χρησιμεύει εἰς διατροφήν τῶν κατοίκων. Ἦτο δὲ ἡ χώρα αὕτη κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ὡς καὶ σήμερον εἶσι ἄσσημος, καὶ καθ' ἅπαντα τὴν εἰκοσθαιῶν αὐτῆς ἔκτασιν δὲν ἀπαντῶν ἐρείπια ἀρχαίων πόλεωι εἰμὴ μόνον ἐν τῇ κοιλίᾳ τῆς Μερίσσης κατὰ

τον ἄνω ῥοῦν τοῦ Ἰωνοῦ. ἐνθα πρὸς κτηροῦνται τὰ ἐρείπια τῆς Ὀξυνείας (Στρ. 7) μόνον δὲ ἐπὶ τῆς ἀρματωλικῆς ἐποχῆς κατέστη γνωστὴ ἡ γῶρα αὕτη, καὶ πολλοὶ τῶν διασῆμων ἀρματωλῶν ἐγεννήθησαν καὶ ἤκμασαν ἐνταῦθα, ὧν ὀνομαστότατος ὁ μνημονευθεὶς ἐν τῇ ἱστορίᾳ Βλαχάβας· ἀλλὰ καὶ σήμερον οἱ Χασιῶται διακρίνονται διὰ τὸ εὖτωμον, ὑγιές, εὐτολμὸν καὶ γενναῖον αὐτῶν, καὶ ἐνῶ ἀροτριῶσι τοῦ γηλόφου, ἀναρτῶσιν ἐκ τῶν παρακειμένων δένδρων τὰ ὄπλα αὐτῶν.

Τὰ πλεῖστα τῶν Χασιωτικῶν χωρίων εἶνε Τσιφλίκια, κατοικουμένα ὑπὸ 10—30 οἰκογενειῶν, καὶ μόνον ὀλίγα τινὰ ἔχουσι μεγαλύτερον πληθυσμόν, ἰδίως δὲ τὸ μέγιστον πάντων, ἡ μνημονευθεῖσα *Διοκάτα*, κατοικεῖται ὑπὸ 700 περίπου οἰκογενειῶν. Καὶ αὕτη μὲν, ὡς καὶ τὰ βορειότερον ταύτης κείμενα χωρία *Βαλαριδιά*, *Λοντρό*, *Κόκκινος Λόγγος* καὶ *Βεθδικούσα* καὶ τινὰ ἄλλα, ὑπάρχοντα εἰς τὴν ὑποδικαίτην τῆς Ἐλασσῶνος πειραινόμενα πνευματικῶς καὶ ὑπὸ τοῦ Μητροπολίτου ταύτης· τὰ δὲ χωρία *Κερισκό*, *Ἀσπροκκλησιᾶ*, *Ἀγελιιάδα*, *Γερακάρι*, *Ἐλάτω Μπούρσιανα*, *Κάτω Μπούρσιανα*, *Κατσιαούρι*, *Κερασιᾶ*, *Κρισσοτάδη*, *Λόγγα*, *Μαργέλη*, *Μαρδριβέλη*, *Τραγανιώτη*, *Φλαμπουρέσι*, *Χανῶν Καλύβα* ἀποτελοῦντα τὸν δῆμον Τυμφαίων καὶ τὰ χωρία *Μερίτσα*, *Βελεμίσι*, *Βουρλοχῶρι*, *Γαίροβορ*, *Κακοπλεῖσι*, *Κερασιᾶ* (Φλιάκη), *Ἄοστιβορ*, *Σταγιάδες*, *Τσοῦγκρο* ἀποτελοῦντα τὸν δῆμον Ὀξυνείας ἀνήκουσι εἰς τὴν ἐπαρχίαν Καλαμπάκας τοῦ νομοῦ Τρικκαίων.

Τὸ πρῶτον δὲ χωρίον, ὅπερ εὐρίσκουμεν εἰς τὴν πεδινήν Ἐπιτιχώτιδα ἐξερχόμενοι ἐκ τοῦ στενοῦ τοῦ Καλχυκίου καὶ εἴτερον ὄμενοι εἰς τὸ Ἑλληνικὸν Βασιλεῖον εἶνε ὁ *Ζάρκος*, τὸ μέγιστον ὄκων τῶν χωρίων τῆς πεδινής Ἐπιτιχώτιδος, κατοικουμένον ὑπὸ 350 οἰκογενειῶν φαίνεται δὲ ὅτι κατὰ τὸν μεσαιῶνα ἤκμαζε τὸ χωρίον ἐνεργῶν βιομηχανίαν βρυθκερῶν ὑφασμάτων, ἅτινα καὶ σήμερον ἐν μικρᾷ ποσότητι κατασκευάζονται ἐν αὐτῷ. Τὸ ὄνομα τοῦ χωρίου φαίνεται Σλαβικόν, καὶ μετὰ τῶν Σέρβων δεσποτῶν τῆς Θεσσαλίας ἀναφέρεται τὸ ὄνομα Ζάρκου τινός, ἐξ οὗ ἴσως ὠνομασθη αὐτὸ (Πουκ. τόμ. 3)· ἄλλοι δὲ εὐρίσκουσι ὁμοιότητα τοῦ σημερινοῦ ὀνόματος μετὰ τῆς ἀρχαίας *Φαρκαθόρος*, τῆς ὁποίας τὰ ἐρείπια εὐρίσκουμεν ἐπὶ τῆς κορυφῆς λόφου τινός, κειμένου δυτικώτερον τοῦ χωρίου καὶ κεκαλυμμένου ὑπὸ ὄχτους ἀμυγδαλεῶν. Τὰ σωζόμενα ἐρείπια εἶνε μικρὰ καὶ ἄσημα καὶ ἐκτάσεως οὐχὶ μεγάλης, ἀνήκοντα ἴσως εἰς τὴν ἀρχαίαν ἀκρόπολιν. Ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ λόφου κεῖται σήμερον χριστιανικός τις ναῖσκος, εἰς δὲ τὰς ὑπωρείας αὐτοῦ μικρὸν τι μοναστήριον. Τὸ δὲ παῖθόν με, ὅπως τοποθετήσω ἐπὶ τοῦ περὶ τὸν Ζάρκον λόφου τὴν Φαρκαδόνα, εἶνε χωρίον τι τοῦ Στραβωνος (9, 438), ἐν ᾧ οὗτος, περιγράφων τὸν ῥοῦν τοῦ Πηνειοῦ, λέγει· «ἐν ἀριστερᾷ δ' ἄφεις Τρίκην τε καὶ Πελοποννησίαν καὶ Φαρκαδόνα φέρεται περὶ τὰς Ἀτράκκας καὶ Λάριτσαν», τὰ δὲ μάλλον πρὸς τὴν ἀριστεράν ὄχθην τοῦ Πηνειοῦ πλησιάζοντα πρὸ τῶν ἐρειπίων.

τῆς Ἀτρῆδος καὶ μετὰ τὰ ἐπὶ τοῦ λόφου τοῦ Κλεκοτοῦ παρατηρούμενα, ἅτινα κατὰ τὸ ῥηθὲν χωρίον φέρονται ἀνήκοντα εἰς τὸ Πελοπόννησον, εἶνε τὰ ἐπὶ τοῦ μνημονευθέντος λόφου ἀρχαῖα εἰρείπια. Διὰ τῆς ἐξέλιξος τοῦ χωρίου μὲ ἐπιβλαβήσιν, ὅτι ἐν τινὶ παρὰ τὸν Ζάρκον καίτοι ἀνευρέθη πλάξ καταστραφείσα ἤδη, ἐν ἣ ἀνεγινώσκετο ἐπιγραφὴ μνημονεύουσα τῆς Φαρκαδῶνος. Ὁ Ζάρκος ὡν πρὶν κεφαλαιοχῶρι μετεβλήθη εἰς τριφυλίαι ὑπὸ τοῦ Ἀλῆ πασῶ, ἐκτός ἐξ τῶν ἀρραίων γαιῶν ἔχει τὸ χωρίον καὶ πολλὰς νεμάς, ἐν αἷς κατέρχονται τὸ χειμῶνα εἰ ἐπὶ τοῦ Πίνου Βλαχουμένης.

Νοτιώτερον τοῦ Ζάρκου κείται τὸ χωρίον *Τοῖτι*, κατεικόμενον ὑπὸ 150 περίπου οἰκογενειῶν, πλησιάζον καὶ τοῦτο εἰς τὴν ἀριστερὰν ὄχθην τοῦ Πηνειοῦ, ἐπὶ τῆς ὑψηλῆς ἐκτείνεται ὠραῖον ἄσπερον. Τὸ χωρίον τοῦτο εἶνε πρωτεύουσα τοῦ δήμου Φαρκαδῶνος συγκειμένου ἐκ τῶν χωρίων *Τοῖτι μέγαλο*, *Τοῖτι μικρό*, *Ζάρκου*, *Βόργιανης*, *Βασίτι*, *Γιοργαράδος*, *Γριζάνου*, *Κεραμιδίου*, *Κλεκοτοῦ*, *Μπάγιας*, *Νεοχωρίου* καὶ *Πανίτης*. Νοτιοδυτικώτερον τούτων παρὰ τὰς ὑψηλὰς τῶν Χασιωτικῶν ὄρεων κείται τὸ χωρίον *Γριζάνου*, καὶ παρ' αὐτὸ ἐν τῷ μέσω ἄσπερον ῥεῖων, εἰρηρμένον ὑπὸ εἰχυθῶν ὕδατων, τὸ μνημονεύον τοῦ Ἀγίου Δημητρίου, Βυζαντινὸν κτίσμα ὑπὸ ἐξ τῶ μνημονεύον ἐπὶ μακρῆς ῥάχως ὑπάρχει σπειυαῖον βυζαντινὸν φρούριον, ἐν τῷ ὁποίῳ οὐ ἐν παρατηρεῖται λαίψανον ἀρχαιότερος ἐπιγραφή, καὶ φέρεται ἰερὸν κατὰ τὸν μεσαιῶνα ὑπὸ τῶν δεσποτῶν τῆς Θεσσαλίας πρὸς ἀπόκοσμον τῶν βασιλέων γενόμενον ἐπιδρωμῶν. Νοτιώτερον τοῦ Γριζάνου, οὐχὶ μακρὰν τῶν ὑψηλῶν τῶν ὄρεων, κείται τὰ χωρία *Βόργιανη*, *Μπάγια*, *Βασίτι* καὶ *Νεοχωρί*, κατεικόμενα ὑπὸ Ἑλλήνων γεωργῶν. Οὐχὶ μακρὰν τοῦ Νεοχωρίου, ἐντὸς μικρῆς κοιλάδος ἐπὶ τινος λόφου, παρατηροῦνται λαίψανον ἀρχαίων τειχῶν, ἅτινα μόνος ὁ Heuzey ἀναφέρει (Mis. en Macéd.), χωρὶ, ὅμως καὶ συνταυτιζῆ αὐτὰ μετὰ τινος τῶν ἀρχαίων πόλεων ἴσως ὁ ἐνταῦθα ἔσκειτο ἡ πόλις τοῦ Εὐρύτου Οἰγαλίας, τῆς ὁποίας εἰ κάποιος συνεξέστρατευσεν μετὰ τῶν τῆς Τρίκκης ὑπὸ τὸν Μιχαήλα καὶ Προχλέρην εἰς τὴν Ἰορδίαν ὁ δὲ Στραβὼν λέγει (9, 438), ὅτι οὐ μόνον κατὰ τοὺς τόπους τούτους ὑπῆρχεν Οἰγαλία, ἀλλὰ καὶ ἐν Ἐβλίῃ καὶ ἐν Ἀρκαδίῃ, καὶ ἠμφισθητεῖτο παρὰ τοῖς ἀρχαίοις τίς ἦν ἢ ὑπὸ τοῦ Ἡρακλίου, ἀλλοῦσα καὶ παρὶ τίνος συνέγραψεν ὁ ποιήσας τὴν Οἰγαλίαν ἐλθῶν.

Ἀνατολικώτερον τοῦ Νεοχωρίου ἐκτείνεται ὑπὸ τοὺς πόδας βραχέως ὄρεων καὶ φαλακροῦ λόφου ἕλος ἔχον μιλίον ἑκτασιν, καλούμενον *Δέρπαπα*, καλυπτόμενον δὲ ὑπὸ ὑδροχαρῶν φυτῶν εἶνε ἐνιχυθῶ λίαν βαθύ. Τὰ πλησιάζοντα ὕδατα αὐτοῦ ἐκρέουσι σχηματίζοντα μικρὸν ποτάμιον χυόμενον εἰς τὸν 2 $\frac{1}{2}$ ὥρας ἀνατολικώτερον ῥέοντα Πηνειόν. Ὑπὲρ τὸ ἕλος ὑψοῦται ὁ μνημονευθεὶς λόφος, ἐπὶ τοῦ ὄρους τοῦ ὁποίου εὐρίσκονται εἰρείπια ἀρχαίων Ἑλληνικῶν τειχῶν καὶ τὰ μὲν τείχη τῆς κἀτω

πόλεως, τωζόμενα καθ' ὄλην αὐτῶν τὴν περίμετρον, ἔχουσιν ὕψος 8 ποδῶν, συνιστάμενα, ὡς ἅπαντα τὰ ἀρχαῖα τείχη, κατὰ τὴν ἐσωτερικὴν καὶ ἐξωτερικὴν αὐτῶν ἐπιφάνειαν ὑπὸ μεγάλων λίθων. Κατὰ τὸ νότιον μέρος αὐτῶν ὑπάρχει πύλη 5 ποδῶν πλάτους, ὠκοδομημένη κατὰ τοὺς κανόνας τῆς ἀρχαίας ὀχυρωματικῆς, καθ' οὗς ἅπαντα τὰ ὄπλα ὤφειλον νὰ προσβῶσι τὴν δεξιὰν πλευρὰν τοῦ πολεμίου, τὴν μὴ καλυπτομένην ὑπὸ τῆς ἀσπίδος· εἰς καὶ ἐκτὸς τῆς πύλης πρὸς τὰ δεξιὰ τοῦ εἰσερχομένου ὑψοῦται πύργος, ἡ δὲ πύλη ἔχει λοξὴν διεύθυνσιν πρὸς τὰ ἀριστερά, ὥστε ὁ ἐν αὐτῇ εἰσερχόμενος ἦτο ἠναγκασμένος νὰ κἀμῆ ἰσχυρὰν στροφὴν καὶ νὰ ἀποκαλύψῃ πρὸς τὸν ἐν τῷ πύργῳ πολέμιον τὴν δεξιὰν αὐτοῦ πλευρὰν· τοιαύτη λοξὴ διέταξις τῶν πυλῶν παρτηρεῖται εἰς ἐρείπια πολλῶν ἑλληνικῶν πόλεων, ἴσως δὲ καὶ αἱ περιώνυμοι Σακκίαι πύλαι τῆς Τροίης ἦσαν τοιαύτης κατασκευῆς (Uss. Thes. 51)· ἅπαν δὲ τὸ ὑπὸ τῶν ἀρχαίων τειχῶν περιβιβαλλόμενον ὄροπέδιον καλύπτεται ἐκ συντριμμάτων μικρῶν λίθων, λειψάνων τῆς ἐνταῦθα κειμένης μεσαιωνικῆς πόλεως Γαρδικίου, τῆς ὑποίας τὸ ὄνομα σώζεται εἰς τὸν τίτλον τοῦ ἐπισκόπου Ζάρκου. Βυζαντινὸς δὲ τις ναὸς καταρρέων εἶνε τὸ μόνον λειψάνον τῆς Βυζαντινῆς ἐποχῆς. Τὰς περιπετείας τῆς μεσαιωνικῆς ταύτης πόλεως, τῆς ὑποίας τὸ ὄνομα εἶνε Σλαυϊκόν, δὲν γνωρίζομεν γνωστὸν μόνον εἶνε, ὅτι ἤδη ἀπὸ τοῦ 11ου αἰῶνος, ὅτε ἐπεσκέφθη αὐτὴν ὁ Τουδέλας, ἡ πόλις ἦτο παρημακυῖα καὶ καταρρέουσα. Ἐπὶ δὲ τῆς ὑψίστης κορυφῆς τοῦ λόφου παρατηροῦνται εἰσέτι τὰ ἐρείπια τῆς ἀρχαίας ἀκροπόλεως, ἐν αἷς καὶ οὗς πύργου 20 ποδῶν ὕψους, κατασκευασμένοι ἐκ πολυγώνων λίθων καὶ ἀνήκοντες ἐπομένως εἰς λίαν ἀρχαίαν ἐποχὴν. Ὑπὸ τὴν ὑψίστην κορυφὴν τῆς ἀκροπόλεως ὑπάρχει κρατηροειδὴς τις ὀπή, περιβιβαλλομένη ὑπὸ ἐρυθρῶν βράχων, καὶ εἰς τὸ βάθος αὐτῆς παρτηρεῖται ἄφθονον ὕδωρ ἐνέχον καὶ ἰχθύας. Καὶ ἡ μὲν δεξαμενὴ αὕτη καλεῖται ὑπὸ τῶν περιαικῶν *Βούλιασμα*, ἀποδιδόντων τὸν σχηματισμὸν αὐτῆς εἰς καθίζησιν τοῦ ἐδάφους, ὁ δὲ λόφος καὶ τὸ παρκειμένον ἔλος καλεῖται ὑπὸ τῶν ἐντοπίων *Βοῦλα*, ἐνεκα σφραγίδος τινὸς λελαξευμένης ἐν τινι πλευρᾷ τοῦ λόφου. Καὶ ὁ μὲν Ἀἴκ καὶ μετ' αὐτὸν πάντες σχεδὸν οἱ νεώτεροι περιηγηταὶ τοποθετοῦσιν ἐπὶ τοῦ μνησθέντος λόφου τὸ Πελινναῖον, ὅπερ ὁμῶς κατὰ τὸ μνημονευθὲν χωρίον τοῦ Στράβωνος φαίνεται ὅτι ἔκειτο πλησιέστερον τοῦ Πηνειοῦ ἐπὶ τοῦ παρὰ τὸν Κλοκοτὸν λόφου, ὅτε καὶ τὸ σχηματιζόμενον τετράπλευρον ἐξ αὐτοῦ καὶ τῆς Τρίκκης, καὶ τῶν Γόμφων καὶ τῆς Μητροπόλεως, ἐν ᾧ ἔκειτο κατὰ τὸν Στράβωνα ἡ Ἰθώμη (ὡς ἄν.), ἀποτελεῖται ἐντελέστερον ἢ ὅταν τοποθετήσωμεν τὸ Πελινναῖον ἐπὶ τοῦ λόφου τῆς Βούλας· ἐγὼ δὲ τοποθετῶ ἐνταῦθα τὸ ὑπὸ τοῦ Λιβίου μνημονευόμενον *Λιμναῖον*, ὅπερ κείμενον παρὰ τὸ Πελινναῖον ἐπολιορκήθη καὶ ἠλώθη συγχρόως μετ' αὐτοῦ ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων, ὡς ἐν τῇ ἱστορίᾳ ἐλέχθη.

Νοτιοανατολικώτερον τοῦ Γαρδικίου πλησιάζον πρὸς τὸν Πηνειόν, κεῖται

τὸ μνημονευθὲν χωρίον Κλοκοτὸ εἰς τοὺς πρόποδας λόφου, ἐξ οὗ ἀναβλύ-
 ζουσιν ἄφθονα ὕδατα, καταφερόμενα μετὰ βραχὺν ῥεῦν, εἰς τὸν πα-
 ραρρέοντα Πηνειόν. Ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ λόφου εὐρίσκονται ἄσσημά τινα
 λείβηκκα ἀρχαίου ἑλληνικοῦ τεύχους, ἀνήκοντα κατὰ τὰ προειρημένα εἰς
 τὸ Περινναῖον, πόλιν μνημονευομένην ὑπὸ τῶν ἀρχαίων συγγραφέων. Καὶ
 ὁ μὲν Σκύλαξ, ὡς ἐν τῇ χωρογραφίᾳ εἶπον, ἀναφέρει ἱερὸν Περινναῖον, εἰς
 τὸ ὅποιον ἴσως ἀνῆκον τὰ ἐν τοῖς δυσι ναοῖς τοῦ χωρίου παρατηρούμενα
 συντρίμματα μετοπῶν καὶ ῥαχιδῶτων κιώνων ὁ δὲ Διόδωρος λέγει, ὅτι δι'
 αὐτοῦ εἰῆλθεν ὁ μέγας Ἀλέξανδρος κατερχόμενος εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ἐν
 εἰς τῷ πρὸς τὸν Ἀντίοχον Ῥωμαϊκῷ πολέμῳ κατελήθη μὲν τὸ Περιν-
 ναῖον ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων, ἀλλὰ ταχέως ἠλώθη ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων καὶ
 τοῦ συμμάχου αὐτῶν βασιλέως Φιλίππου τοῦ Γ' μετὰ τοῦ μνημο-ευθέν-
 τος Λιμναίου (36, 10).

Δυτικώτερον τοῦ Περινναίου ἐκτείνεται ὁ δῆμος Παρχληθίων ἀνήκων
 ὡς καὶ ὁ μνημονευθεὶς δῆμος τοῦ Φαρκαδῶνος εἰς τὸν νομὸν Τρικκάλων
 καὶ συγκείμενος ἐκ τῶν χωρίων Ζαβλάρια, Ἀρδάρι, Βάρια, Ζούλιαρι, Κα-
 τιδι, Κούρσοβορ, Κριτίσα, Κριταίρι, Αἰότρασορ, Νέα-Σμόλια, Παλαιο-
 Γαρδίκι, Πετρόπορος, Ράξα, Σκλάταιρα, Σικίσα, Τουλίτσα, Τουρναδὸς
 καὶ Κόρμποβορ.

Δυτικώτερον δὲ τοῦ δῆμου Παρχληθίων ἐκτείνεται ὁ δῆμος Πυλίων,
 ἀνήκων ἐπίσης εἰς τὴν ἐπαρχίαν Τρικκάλων καὶ συγκείμενος ἐκ τῶν χωρίων
 Βαρμπόπι, Βάχοσι, Βαλομάνδρι, Βαλοικὸ, Γεγέσι, Γουργεῖρι, Γουρζή,
 Διάλεσι, Καρβοιτολεπιῖσα, Λεοταρά, Μογάρχι, Μπέλετσι, Νικλίτσι, Ξυ-
 λοπασικι, Παπαράντζα, Πολιάνα μεγάλη, Πολιάνα μικρή, Πρόδρομος,
 Ραψίτσα, Στεφανόσει, Τίσοσι, Τελαγαλὴ καὶ Τούρα.

Καὶ παρὰ μὲν τὸ χωρίον Βαρμπόπι, ἐπὶ τινος λόφου Μακρὸν καλουμένου
 παρατηροῦνται εἰρείπια ἀρχαίων τειχῶν, ἴσως τῆς ὑπὸ τοῦ Λιβίου μνημο-
 νευομένης Φήκης. Παρὰ δὲ τὴν Πολίχναν ἐπὶ τινος λόφου παρατηροῦνται
 εἰρείπια ἴσως ὑπὸ τοῦ Λιβίου κατὰ τὰ μέρη ταῦτα ἀναφερομένης Σιλάνης.
 Β. Δυτικώτερον δὲ τοῦ δῆμου Πυλίων ἐκτείνεται ὁ δῆμος Τρικκάλων
 συγκείμενος ἐκ τῆς πόλεως Τρικκάλων καὶ ἐκ τῶν χωρίων Ἁγία Κυριακή,
 Ἁγία Μορή, Ἀλώρια, Βράνος, Γλόρος, Ζαπτεσί, Καρναῖ, Κόκκι-
 νος Πύργος, Κορμπαλή, Λεπτοκαρκά, Λογκάκι, Λόγκος Ἀχμέτ-ἀγά,
 Λίτσονορ, Μεγάλα Καλύβια, Μέρτσι μέγαν, Μέρτσι μικρόν, Μπουχού-
 νισα, Νομή, Πατουλιά, Πιργεῖος, Ριζαριό, Ρόγκια, Σεράζα, Σεβτοά,
 Σελμογλον, Σωτῆρα καὶ Φλαμοῦλι. Καὶ τὰ μὲν Τρικκάλων κείμενα ἐπὶ
 τοῦ Ἀθηναίου εἶνε μίξ τῶν ὀλίγων πόλεων, ἧτις ἐν τῷ μέσῳ τῶν αἰώνων
 διετήρησε τὸ ἀρχαῖον αὐτῆς ὄνομα, κληθεῖσα οὕτω ἀπὸ τῆς Τρικκης,
 ἀδελφῆς τοῦ Πηνειοῦ (στ. Βυζ.). Ἦτο πατρίς τοῦ Ἀσκληπιοῦ, τοῦ ὁποίου
 ἱερὸν ἀρχαιότατον καὶ ἐπιφανέστατον εὐρίσκειτο ἐν αὐτῇ (στρ. 14, 1. 185),
 εἰς ὃ προσήρχοντο πολλοὶ ἄσθενεῖς πρὸς ἰασιν, καὶ τῶν ὁποίων αἰθερατεῖαι

ἀνεγράφεοντο ἐπὶ ἀντικειμένων πινάκων, καθάπερ ἐν Κῷ καὶ ἐν Ἐπιδαύρῳ (Στρ. 8, 374)· ἀλλ' ἔκτοτε οὐδὲν ἀνευρίσκωμεν περὶ τῆς πόλεως ἐν τοῖς ἀρχαίοις συγγραφεῦσι, καὶ μόνον ἐπὶ τῶν διχόλογων τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου μνημονεύεται αὕτη ὑπὸ τοῦ Διοδώρου (βιβλ. 18, 56), καθότι εἰς τοὺς ἐξορίστους τῆς Τρίκκης καὶ τῆς Φαρκαδόνας δὲν ἐπετροχάπη ἢ κἀθόδος ἐν τῷ ὑπὸ τοῦ Πολυσπέρχοντος καὶ τῶν ἄλλων στρατηγῶν τοῦ Ἀλεξάνδρου ἐλδοθέντι διατάγματι· ὁ δὲ Λίβιος (32, 12) ἀναφέρει τὴν Τρίκκην ὡς τὴν πρώτην Θεσσαλικὴν πόλιν, εἰς ἣν κατῆλθεν ὁ Γ' Φίλιππος μετὰ τὴν ἐπὶ τοῦ Ἄφου ἥτταν. Κατὰ δὲ τοὺς Βυζαντινοὺς χρόνους ὁ μὲν Προκόπιος λέγει, ὅτι ἀνεκτίσθη ὑπὸ τοῦ Ἰουστιανοῦ, ὁ δὲ Ἱεροκλῆς κατὰ τὸν ἕκτον αἰῶνα ἀποκαλεῖ αὐτὴν εἰσέτι μὲν τὸ ἀρχαῖον ὄνομα· πρώτη δὲ Ἄννα ἢ Κομνηνὴ ὀνομάζει αὐτὴν Τρίκκαλα καὶ ὑπὸ τὴν ὀνομασίαν ταύτην ἀνευρίσκωμεν αὐτὴν καὶ παρὰ τῷ Ἀρχαίῳ γεωγράφῳ Ἐδρίσου, ὅστις ἀποκαλεῖ αὐτὴν πλουσίαν, περιβεβλημένην ὑπὸ ἀμπέλων. Ἐπὶ δὲ τῆς Σερβοκρατίας κατέστη ἡ πόλις ἕδρα τῶν Σέρβων ἡγεμόνων, παρκαμείνασα ὡς πρωτεύουσα τῆς Θεσσαλίας καὶ μετὰ τὴν Τουρκοκρατίαν, ἐξ οὗ καὶ τὸ τουρκικὸν ὄνομα ταύτης *Τρίκκαλα Σαρτσάκ*. Ἡμερῆς δὲ ἡ πόλις ἐπὶ τοῖς Βυζαντινῶν χρόνων καὶ μετὰ τὴν τουρκοκρατίαν, ὅτε τὸ 1770 ὑποστάτα τὸ δεινὸν τραῦμα, ὅπερ ἐμνημόνευται ἐν τῇ περιγραφῇ τῆς Λαρίσσης, καὶ λεηλατηθεῖσα ἀπανθρώπως ὑπὸ τῶν ἐκ τῆς Πελοποννήσου μετὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ ἐκεῖ ἐπαναστατικοῦ κινήματος ἐπανερχομένων ἀγρίων σιφῶν τῶν Ἀλβανῶν, ἀπώλεσε τὴν προτέραν αὐτῆς ἀκμὴν καὶ εὐημερίαν· ἀλλὰ καίτοι παρκαμάσαστα, εἶνε καὶ σήμερον μία τῶν πρώτων πόλεων τῆς Θεσσαλίας, κατεικουμένη ὑπὸ 15,000 κατοίκων, ὧν ὁ ἀριθμὸς ἀνὰ χεῖμα εἰς 20,000 τὸν χειμῶνα, ὅτε κατέρχονται εἰ ὀρεινοὶ κάτοικοι τῆς Ἑσθιαιώτιδος. Καὶ αἱ μὲν ὁδοὶ εἶνε ἀκαθαροὶ καὶ σκολισαί, καὶ μόνη ἡ ἐν τῷ μέσῳ τῆς πόλεως εὐρεῖα ἀγορὰ εἶνε μικρὸς κόσμος αὐτῆς. Ἀπὸ τοῦ χρόνου ὅμως τῆς προσαρτήσεως ἐρυμοτομήθη μὲν ἡ πόλις κατὰ τὴν πλείστην αὐτῆς ἔκτασιν, κομψόταται δὲ οἰκίαι ἀνηγέρθησαν καὶ δὲν θὰ βραδύνη οὕτω ἐξωραϊζομένη καὶ κατὰ τὴν μίαν τῶν ὡραιότερων καὶ πολυκνηρωποτέρων δευτερευουσῶν πόλεων τοῦ Ἑλληνικοῦ Βασιλείου, καθ' ὅσον ὁσημέραι ἐγκαθίστανται ἐν αὐτῇ πολλοὶ χάριν ἐμπορίας ἐκ τε τῶν παρκακειμένων ὀρεινῶν χωρίων καὶ ἐκ τῆς γείτονος Ἠπείρου. Παρ' αὐτὴν ῥέει ὁ Ληθαῖος, ἐν τῇ κοίτῃ τοῦ ὁποίου ἀναβλύζουσι διευγέστατα ὕδατα, ἅτινα μετὰ τῆς σκιάς τῶν παρκακειμένων δένδρων παρέχουσι μεγάλην ἀναψυχὴν· τὸ θέρος εἰς τοὺς ἐνταῦθα διατρίβοντας, καὶ κῆποι δὲ εὐθλαεῖς ἐκτείνονται πρὸς νότον τοῦ ποταμοῦ διηρρεόμενοι ὑπὸ τῶν ὑδάτων αὐτῶν. Ἰπέρκειται δὲ τῆς πόλεως λόφος, ἐπὶ τοῦ ὁποίου κεῖται Βυζαντινὸν φρούριον καὶ ὅστις, ἀποκλείων τὴν πόλιν ἀπὸ τῆς πνοῆς τοῦ ἐκ τῶν Χασιωτικῶν ὀρέων πνέοντος βορρᾶ, ἀπεργάζεται τὸ κλίμα αὐτῆς λίαν θερμὸν κατὰ τὸ θέρος καὶ νοσῶδες, εἰς ὃ συν-

τελοῦσιν οὐκ ὀλίγον καὶ τὰ περὶ τὴν πόλιν εὐρισκόμενα τέλματα· διὸ καὶ κατὰ τὰ θερινὰ καύματα εἰ εὐπορώτεροι τῶν κατοίκων ἀνέρχονται εἰς τὰ ἐπὶ τοῦ Πίνδου σκιερὰ καὶ κατάρρυτα χωρία. Τὸ πλεῖστον τοῦ πληθυσμοῦ ἀποτελοῦσιν εἰ χριστιανοί, ἐξ ὧν τὰ δύο τρίτα Ἕλληνες καὶ τὸ ἓν τρίτον Βλάχοι. (ἐγκατασταθέντες ἐνταῦθα ἐκ τῶν Βλαχοχωρίων τοῦ Πίνδου), μετερχόμενοι ποικίλας τέχνας καὶ ἐνεργοῦντες ζωηρὸν ἐμπόριον εἰσαγωγῆς καὶ ἐξαγωγῆς. Καὶ ἡ μὲν εἰσαγωγή συνίσταται εἰς ἀποικιακὰ καὶ διάφορα χειροτεχνήματα, ἡ δὲ ἐξαγωγή εἰς τὰ προϊόντα τῆς περικειμένης πεδιάδος, εἰς σῖτον, κριθάν, ἀραβόσιτον, καπνὰ καὶ κουκούλια, ἀποστέλλόμενα κατὰ τὸ πλεῖστον εἰς Βῶλον, καὶ κατὰ μέρος εἰς Ἰωάνναινα. Εἶνε δὲ εἰ χριστιανοὶ κάτοικοι τῶν Τρικκαλῶν ζωηροὶ καὶ φιλοπάτριδες καὶ πρόθυμοι εἰς τὰ καλὰ. Ὁ δὲ τουρκικὸς πληθυσμὸς τῆς πόλεως ἀνερχόμενος πρὶν εἰς 2,000 περίπου ἡλαττώθη ἐσχάτως σπουδαίως, πολλῶν ἀποδημησάντων εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν· κατοικοῦσι δὲ ἐν Τρικκαλίαις καὶ τινες Ἑβραῖοι.

Ἀριθμ. εἰ δὲ ἡ πόλις δέκα χριστιανικοὺς νοοῦς, ὧν τέσσαρες νεόκτιστοι καὶ ἰκανῶς εὐπρεπεῖς, δύο τουρκικὰ τεμῆνη καὶ μίαν συναγωγὴν.

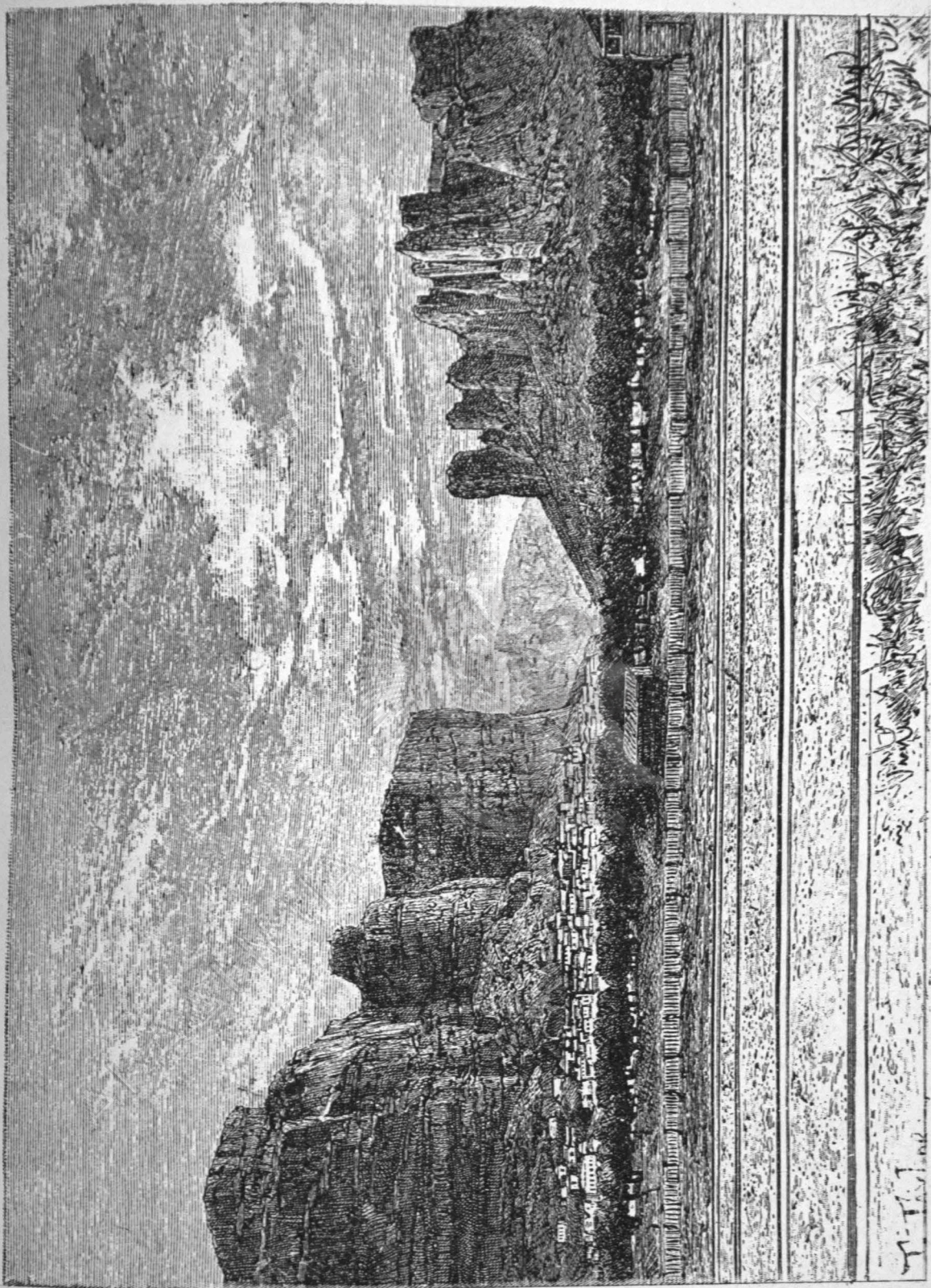
Λείψανα σπουδαῖα ἀρχαία ἑλληνικῆς ἐποχῆς ἐν τῇ Τρίκκῃ δὲν παρατηροῦνται· λίθοι τινὲς μόνον ὀρθογώνιοι εὐρίσκονται εἰς τὸ ὑπὲρ τὴν νέαν πόλιν Βυζαντινὸν φρούριον, καὶ ἐπιγραφαὶ δὲ τινὲς ἀναγινώσκονται ἐν τοῖς τοίχοις τῶν νεῶν τῆς Φανερωμένης, τοῦ Ἁγίου Δημητρίου καὶ τῆς Ἁγίας Πικρατκευῆς καὶ ἐν τισὶν ἰδιωτικαῖς οἰκίαις· ὁ δὲ Λήξ ἀναφέρει καὶ ἐπιγραφὴν ἐπὶ πλακῶς ἐντοιχιζομένην εἰς τὴν ἐπὶ τοῦ Ληθαίου γέφυραν, ἐνθὰ ἐν τετραστίχῳ δικιωνίζεταί ἡ μνήμη δικσῆμου ἱατροῦ ὑπὸ τῆς συζύγου αὐτοῦ Ἀνδρομάχης.

Βορειότερον τῶν Τρικκαλῶν ἐκτείνεται μέχρι τῶν ὑπωρειῶν τοῦ Πίνδου τρίωρος πεδιάς, ἐκτεινομένη μέχρι τῆς πολίχνης Καλαμπάκας. Καὶ περὶ μὲν τὰ Τρίκκαλα καὶ δύο ὄρους μακρὰν ἢ πεδιάς εἶνε ἄδενδρος καὶ μονότονος, καθ' ὅσον δὲ πλησιάζει εἰς τὰς ὑπωρεῖας τῶν ὀρέων, εὐθαλεῖς κῆποι καὶ φυτεῖαι συκαμινεῶν καθιστῶσι τερπιοτέραν τὴν χώραν, ἐν ἣ εὐρίσκομεν τὴν μνημονοθεῖσαν πολίχνην Καλαμπάκας, τὸ ὑπὸ τῶν Βυζαντινῶν καλούμενον Σταγαὶ (εἰς τοὺς ἁγίους). Τὸ κυριώτερον εἰσόδημα τοῦ χωρίου εἶνε τὰ κουκούλια· κατέστη δὲ ἡ Καλαμπάκα γνωστὴ κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη, καθότι περὶ αὐτὴν κατὰ τὸ 1854 εἰ ὑπὸ τὸν Χατσοῦ Πέτρον ἐπανηστᾶται ἐνίκησαν μὲν τὸν Αἰγυπτιακὸν στρατὸν, ἐπανεγκόντες εὐθὺς μεγάλην εἰς αὐτόν, ἠττήθησαν ὁμως βραδύτερον ὑπὸ τῶν ἐκ τῆς Ἠπείρου εἰς ἐπικουρίαν τοῦ Τουρκικοῦ στρατοῦ προσελθόντων 4,000 Ἀλβανῶν ὑπὸ τὸν Ἀβδῆ-πασάν, καὶ διὰ τῆς ἠττης ταύτης κατέπαυσε τὸ Θεσσαλικὸν κίνημα τοῦ 1854. Ἐν τῷ χωρίῳ παρατηρεῖται Βυζαντινὴ τρισυπόστατος βασιλικὴ μετ' ἀρχαίων κίωνων, ἐξ ὧν δύο πρασίνου χρώματος (verde antico) εἶνε πολυτιμώτατοι. Ἐν τῷ μέσῳ τοῦ νεοῦ ὑπάρχει

μαρμαρίνος ἄμβων, παρεμφερῆς πρὸς τὸν τῆς Ἀγίας Σοφίας, τὸν περιγραφέντα ὑπὸ τοῦ Παύλου Σιλενταρίου. Δύο ἀλλήλας ἀντικρούζουσαι κλίμακες φέρουσιν ἐπ' αὐτοῦ, καὶ τέσσαρες κίονες, ὑποβαστάζουσι τὸν οὐρανόν, οὗτινος τὸ ὠραῖον λευκὸν μάρμαρον ἦτο ἄξιον βελτίονος ἐργασίας (Uss. ὡς ἄν.). Ἐνεπίγραφαι δέ τινες πλάκες ἐν τῷ νάρθηκι τοῦ ναοῦ καὶ ἑτέρα ἐν τῇ κρήνῃ τοῦ χωρίου, ἐν ἧ ὁ δῆμος τῶν Αἰγινέων ψηφίζει τιμὰς εἰς τὸν αὐτοκράτορα Σεπτήμιον Σεβῆρον καὶ τὸν υἱὸν τοῦ Καρχαλλαν, ἀνήκουσιν εἰς τὴν ἐνταῦθα κειμένην ἀρχαίαν πόλιν τῶν Τυμφαίων, τὸ Αἰγίνιον, τῆς ὁποίας ἡ ὀχυρὰ θέσις παρῆγεν εἰς αὐτὴν σπουδαίαν στρατηγικὴν σημασίαν. Καὶ ἀρνηθεῖται μὲν ὑποταγὴν εἰς τὸν ὕπατον Παῦλον Αἰμίλιον μετὰ τὴν ἐν Πύνδα νίκην, ἠλώθη αὐτὴ καὶ διηρηπάγη ὑπὸ τῶν στρατιωτῶν αὐτοῦ (32, 15), ὁ δὲ Καῖσαρ, κατεσχόμενος ἐξ Ἀπολλωνίας, ἐν τῇ πόλει ταύτῃ συνηνητήθη μετὰ τοῦ στρατηγοῦ αὐτοῦ Δομιτίου.

Εἶνε δὲ ἡ Καλαμπάκκα πρωτεύουσα ὁμωνύμου ἐπαρχίας καὶ σύγκριται α') ἐκ τοῦ δήμου Ὁξυνίας β') τοῦ δήμου Τυμφαίων, τῶν ὁποίων τὰ χωρία ἀνωτέρω ἐμνημονεύσαμεν γ') τοῦ δήμου Αἰγινίου συνισταμένου ἐκ τῆς Καλαμπάκκας (πρωτ.), Ἀγίου Θεοδώρου, Βαλακούβια, Βιτουμά, Βεραντζῆ, Βλαχάβα, Βοεβόδα, Κασιράκι, Κόπηρα, Κοιθέλισι, Παρασκευῆ, Πρεβέντα, Σαρακίνα, Σκιπάρη, Σπαθάδες, καὶ Τσιάσι δ') τοῦ δήμου Κασταναίας ε') τοῦ δήμου Μιχαλασίου, σ') τοῦ δήμου Χαλκίδος καὶ ζ') τοῦ δήμου Λάκμωνος. Τῶν δήμων τούτων τὰ χωρία θέλω κατωτέρω μνημονεύσει, ἀφοῦ πρῶτον περιγράψω τὰ περὶ τὴν Καλαμπάκκην μετέωρα.

Εὐθύς ὑπὲρ τὴν Καλαμπάκκην, πρὸς τὴν ἀριστερὰν ὄχθην τοῦ Πηνειοῦ, ἐκπλαστάνουσιν ἐκ τῆς πεδιάδος ἐνιαχοῦ μέχρις 800 ποδῶν ὕψους γιγάντιοι βράχοι χρώματος ὑποφαίου, ἐν τῶν σπανιωτέρων καὶ μεγαλοπρεπεστέρων φυσικῶν φαινομένων, ἅτινα δύναται τις νὰ ἴδῃ ἐπὶ τῆς γῆς, οἱ βράχοι τῶν Μετεώρων, ἐπὶ τῆς κορυφῆς τῶν ὁποίων, ἢ καὶ ἐν ταῖς σπηλαίοις τῶν πλευρῶν αὐτῶν, ἴδονται ἀπὸ τοῦ 14ου αἰῶνος μ. Χ. ἀναχωρητήρια μοναχῶν, τοὺς ὁποίους θρησκευτικὴ εὐλάβεια καὶ χαλεποὶ χρόνοι τυραννικῆς ὄθησαν νὰ καταφύγωσιν εἰς τὰς ἀπρόσιτους ἐκεῖνας φωλεάς. Ἄν δὲ εἰς τὴν καταπληκτικὴν ἐντύπωσιν, ἣν παρῆγει τὸ ὄσος τοῦτο τῶν κολοσσιαίων βράχων, οἵτινες ὑπὸ ποικιλωτάτας μορφῆς ἀνυψοῦνται ἐπὶ τοῦ ἐδάφους, ἐνώστῃ τις τὴν τέρψιν, ἣν ἐμποιοῦσιν αἱ ὑπὸ τοῦ βράχους ἐκτεινόμεναι χαρίεσαι πεδιάδες, ὁ ποταμὸς καὶ τὰ περιβάλλοντα τὰς ὑπωρείας τῶν βράχων βαθύσκιος δάση, δύναται νὰ ἐνεδήσῃ, ὅτι δικαίως ἢ περὶ τὰ Μετέωρα χώρα συγκαταλέγεται μεταξὺ τῶν ὠραιότατων τῆς γῆς. Εὐλόγως ἄρα πάντες οἱ περιηγηταὶ μένουσιν ἐθλαμβοὶ πρὸ τοῦ σπανίου τούτου φαινομένου· καὶ ὁ Ussing, καίτοι ἀναγνωρίζων τὴν ἑλτακτον καλλονὴν τῶν Θεσσαλικῶν ὄρέων, δύο ὁμῶς μοίρας τῆς Θεσσαλικῆς γῆς θεωρεῖ ἄξιαις νὰ ἀμιλληθῶσι κατὰ τὴν ὠραιότητα μὲ τὰς δικημοστάτας τῆς γῆς, ἐκείνην, καθ' ἣν εἰσέρχεται, καὶ τὴν ἑτέραν, καθ' ἣν ἐξέρχεται

Η ΠΟΛΙΣ ΚΑΛΑΜΠΤΑΚΑ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

ἐκ τῆς Θεσσαλικῆς πεδιάδος ὁ Πηνεῖός, ἤτοι τὰ Μετέωρα καὶ τὰ Τέμπη. Καὶ τὰ μὲν Τέμπη ἐν τῇ κλασσικῇ αὐτῶν μεγαλοπρεπεῖα καὶ ἀπλότητι εἶνε τὸ τέλειον ἔργον τοῦ ἀνθρώπου, ἡ δὲ περὶ τὰ Μετέωρα χώρα μὲ τὰς γόνιμους πεδιάδας τῆς, τὰ σκιερά ὄρη καὶ τοὺς πυργοειδεῖς βράχους τῆς, εἶνε τὸ ποικίλον ὄνειρον τοῦ παιδίου· ὡς ἀργυρᾶ δὲ ἄλυσις ἀνελισσομένη ἐν τῇ πεδιάδι συνδέει ὁ Πηνεῖός τοὺς δύο τούτους ἀδάμαντας τῆς Θεσσαλικῆς γῆς· οὐδέποτε, ἐξ ἀκολουθεῖ ὁ ῥηθεὶς ἀρχαιολόγος, εἶδον ἐν τῇ φύσει τι ἰδιοτροπώτερον ἢ θαυμαστότερον τῶν μαύρων βράχων τῶν Μετεώρων κατακαθέτως ὡς κίονες ἐκφύονται ἐκ τῆς γῆς, καὶ ὡς φεβερὰ φαντάσματα παρίστανται τὴν νύκτα εἰς τὸν ἐν αὐτοῖς περιπλανώμενον. Καὶ ἐν τῇ θυέλλῃ, ὅταν μαῦρα καὶ ἀπειλητικὰ νέφη καλύπτωσι τὸν οὐρανόν, θά παρυσιάζη ἡ περὶ τὰ Μετέωρα χώρα τὴν ὄψιν κολοσσιαίου σπηλαίου, ἐκ τοῦ ἐδάφους τοῦ ὀπίου ὡς γιγάντιοι σταλακτῖται ἀνυψοῦνται· οἱ μέλανες ὄγκοι· ἀλλ' ὅτε ἐγὼ ἐπεσκέφθην τὴν χώραν, ὁ ἰλαρώτερος ἥλιος περιέλουε τὰς κορυφὰς τῶν βράχων, καὶ τὰ ὠραῖα ὄαση, ἅτινα περιβάλλουσι καὶ καλύπτουσι αὐτοὺς ὡς κισσὸς τοὺς ἐρειπωμένους πύργους, αἱ γόνιμοι γελῶσαι πεδιάδες, τὰ μοναστήρια, τὰ χωρία, ὁ ποταμὸς καὶ ἡ θαυμαστὴ ἐν ὄλῳ ἐπαλλαγῇ, συναπετέλουν μίαν τῶν ὠραιότερων τοποθεσιῶν τῆς γῆς (Uss, σ. 56). Ἀνήκουσι δὲ οἱ βράχοι τῶν Μετεώρων εἰς τοὺς λεγομένους κακκοκλίθους (conglomerat gesteine), συνισταμένους ἐκ μικρῶν στρογγύλων γρανιτικῶν τεμαχίων, συγκεκολλημένων δι' ἑτερογενοῦς μάζης· διὸ καὶ μικρὸν καὶ κατ' ὀλίγον, διὰ τὴν καταφορὰν τοῦ ὑετίου ὕδατος καὶ τὰς ἐνταῦθα συχνὰ μαινομένης καταγιγίδας, ἀποκελλωμένων μικρῶν τεμαχίων, μεταβάλλεται τὸ σχῆμα αὐτῶν, ἴσως δὲ καὶ συνεχόμενοι κατὰ τοὺς παναρχαίους χρόνους μὲ τὸ παρακείμενον ὄρος ἀπεσπάσθησαν διὰ σεισμῶν ἐπ' αὐτοῦ καὶ διεχωρίσθησαν ἀπ' ἀλλήλων, μαρτυροῦντες μετὰ τῶν Τεμπῶν, τῆς Βούλας καὶ ἄλλων τινῶν φαινομένων, τὴν γεωλογικὴν ἀλλοίωσιν, τὴν ἐπισυμβῆσαν εἰς τὴν Θεσσαλίαν κατὰ τοὺς προϊστορικοὺς χρόνους.

Καὶ παρὰ μὲν τῶν ἀρχαίων οἱ βράχοι οὗτοι δὲν μνημονεύονται, ἡ δὲ ὑπὸ τοῦ Πουκεβίλ συνταύτισις αὐτῶν μετὰ τῆς κλωμακοέσεως Ἰθώμης εἶνε ἄτοπος καὶ ἀπαράδεικτος· χειρόγραφον δὲ τι εὑρεθὲν ἐν τοῖς ἀρχαίοις τῶν μοναστηρίων ὑπὸ τοῦ Heuzey ἐπιχέει νέον ζῶς ἐπὶ τῆς ἱστορίας καὶ τῆς ἀναπτύξεως αὐτῶν. Ἡ ἀρχὴ τῆς ἰδρύσεως τῶν μοναστηρίων ἀνέργεται, ὡς ἐν τῇ ἱστορίᾳ ἐλέχθη, εἰς τοὺς χρόνους τῆς Σερβικῆς κυριαρχίας κατὰ τὸν 14ον αἰῶνα μ. Χ. Κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους τῆς ἀβεβαιότητος καὶ τῶν ταρχῶν, καθ' οὓς ἀφ' ἐνός μὲν ἐμαίνετο ὁ ἐμφύλιος πόλεμος, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἐπέτρεχον τὴν χώραν ἐκ δυσμῶν μὲν οἱ Ἀλβανεῖ, ἐξ ἀνατολῶν δὲ οἱ Τοῦρκοι, καὶ ἐκ βορρᾶ οἱ Σέρβοι, ὁ πανικὸς φόβος, ὁ καταλαβὼν τὰς ψυχὰς τῶν κατοίκων, ὥθει αὐτοὺς νὰ ζητήσωσι καταφύγιον εἰς τὰς χαράδρας τῶν ὀρέων ἢ ἐπὶ τῶν ἀπροσίτων βράχων τῶν Μετεώρων. Καὶ πρῶτος μὲν πυρὴν τῆς μοναχικῆς ταύτης συνοικίας θεωρη-

τέα ἡ Παναγία τῆς Δουπιάνης, ἔνθα ἠδρευεν ὁ πρῶτος τῆς Σκήτης τῶν Σταγῶν, ὅστις ἦτο καὶ ὁ ἡγούμενος ἐπὶ πολλὰ ἔτη ἀπάντων τῶν μετὰ ταῦτα ἰδρυθέντων μοναστηρίων· κύρ Νεῖλος δέ τις, κατ'ἡγούμενος, τῆς ἱεῖρας μονῆς τῆς Θεοτόκου τῆς Δουπιάνης, ἀνήγειρεν ἐν τοῖς περὶ αὐτὴν σπηλαιαῖς τέσσαρας νέους ναοὺς «πρὸς συναπισμὸν καὶ βοήθειαν ἑαυτοῦ καὶ πάσης τῆς Σκήτης»· μικρὸν δὲ καὶ κατ' ὀλίγον ἐπολλαπλασιάζοντο τὰ ἔρημητήρια καὶ μετεβάλλοντο εἰς μοναστήρια, τῶν ὁποίων οἱ προϊστάμενοι ἀπέβλεπον εἰς πλήρη ἀνεξαρτησίαν ἀπὸ τοῦ πρώτου τῆς Σκήτης· βραδύτερον δὲ ὁ κύρ Γρηγόριος ὁ Πολίτης, μετὰ τοῦ μαθητοῦ του κύρ Ἀθανασίου, φεύγων ἐνεκὰ ἐπισυμβάσης ταραχῆς τὰς μονὰς τοῦ Ἄθωνος καὶ ἀκούων τὴν «χαροπταῖαν ἐπισημότητα τῶν μετεώρων λίθων», μετέβη ἐκεῖ καὶ κατώκησεν ἐπὶ τοῦ βράχου τοῦ καλουμένου *Στύλου*. Καὶ ὁ μὲν κύρ Γρηγόριος, μὴ δυνάμενος νὰ ὑποφέρῃ τὴν τραχύτητα τοῦ τόπου, ἀπῆλθεν εἰς Κωνσταντινούπολιν, ὁ δὲ κύρ Ἀθανάσιος «ἐζήτησε συγγνώμην παρὰ τοῦ εὐρισκομένου ἐπισκόπου Σταγῶν καὶ τοῦ τῆς Σκήτης πρώτου, ἵνα εἰς τὸν πλατὺν λίθον ἀναβῆ, καὶ λαβὼν τὰ γράμματα κατὰ νόμους καὶ τάξιν», ἀνέβη καὶ ἀνήγειρεν ἐκεῖ ναὸν καὶ μοναστήριον, ὅπερ κατὰ τὸν θάνατόν του ἠρίθμει ἐννέα μοναχοὺς, καὶ ἐν αὐτοῖς τὸν Ἰωάσαφ Παλαιολόγον, υἱὸν τοῦ Οὐρός, ὅστις, ἐγκαταλείψας τὸ σκήπτρον, ἐζήτησεν ἐν τοῖς κόλποις τοῦ μοναστηρίου ἀνάπαυσιν καὶ ἡσυχίαν· καὶ διὰ τῆς βοήθειας τῆς ἀδελφῆς αὐτοῦ κυρᾶς Ἀγγελίνης καὶ δεσποίνης τῶν Ἰωαννίνων ἠξήσθη τὸν ναὸν τοῦ Μετεώρου καὶ ἐπροίκισε αὐτὸν μὲ πολλὰ καὶ σπουδαῖα κτήματα. Τότε δὲ ἀνηγέρθη, καὶ τὸ μοναστήριον τοῦ Βαρθολαῦ ὑπὸ ὁμωνύμου μοναχοῦ, συνυπάρχοντος μετὰ τοῦ κύρ Ἀθανασίου· ἦτο δὲ τότε καὶ ἡ μεγίστη ἀκμὴ τῆς Σκήτης, καὶ οἱ Κοινοβιακοὶ κανόνες ἐτηροῦντο μετὰ θρησκευτικῆς εὐλαβείας, ἐφορευόντος ἐπὶ πασῶν τῶν μονῶν τοῦ πρώτου τῆς Σκήτης. Ἀλλὰ βραδύτερον ἐπῆλθε χαλάρωσις τις εἰς τὴν τήρησιν τῶν κανόνων, καὶ συμπτώματα ὀλιγοσύνου ἀνεφάνησαν ἐν τῇ μοναχικῇ κοινότητι· καὶ ἐν μὲν τῷ Μετεώρῳ Γαλακτίων τις «διὰ χρημάτων ἐπισπάσας ἑαυτῷ τὸ τῆς ἡγουμενείας ὄνομα ἐν τοῖς ἐξωτερικαῖς ἀρχαῖσι πάντα διέφθειρεν ὑπὸ ἰδιογνωμίας τὰ τῆς μονῆς τοῦ Μετεώρου, μόλις οὖν καὶ μετὰ πολλοῦ καμάτου ἐξώσαντες οἱ ἀρχιερεῖς αὐτόν, ὅτε ὁ ἅγιος Λαρίσης κύρ Διονύσιος καὶ ὁ ἅγιος Νύμφων ὁ πατριάρχης, τῆς Θεσσαλονίκης τότε ὢν, κατέλιπον αὐτόν ἐπὶ ἀλύτῳ ἀφορισμῷ, ὡσπερ νῦν ὁρᾶται τυμπανιαῖος ἐν τοῖς τόποις τῆς Ἄρτης»· ἡ δὲ Ὑπαπαντὴ διεσπᾶτο καὶ ἠφανίζετο «ὑπό τινος Μιχαὴλ Μουχθούρη, ἔχοντος καὶ δύο παῖδας», καὶ «ἡ μονὴ τοῦ Παντοκράτορος ὑπό τινος Στραβοθεωδῶρη, μηδένα ἄλλον τινὰ ἐσχηκότος εἰμὴ γυναῖκά που κρυπτῶς· καὶ τὴν μονὴν δὲ τοῦ Ρουσάγου κοσμικὸς κατεῖχε, εἰς δὲ τὸ τοῦ Καλλιστράτου κατώκουν Κατσιβελοὶ, καὶ εἰς τὴν Ἁγίαν Τριάδα τὰ ὅμοια»· ἀλλὰ καὶ ἔριδες ἀναφυόμεναι μεταξὺ τῶν διαφόρων μονῶν ἐπηύξανον τὴν ἐπικρατοῦσαν ἀποσύνθεσιν καὶ ταραχὴν, καὶ ἡ ἔκτοτε

ἀρξαμένη κατάπτωσις τῶν Μετεώρων δὲν ἐσταμάτησε πλέον, ἀλλ' ἐξηκολούθησε μέχρι σήμερον, ὅτε, ἀντὶ τῶν 24 ἐν ἀρχῇ κατοικουμένων μονῶν, καὶ τῶν 14 ἐπὶ τῆς ἐποχῆς, καθ' ἣν ἐγράφη τὸ ὑπὸ τοῦ Heuzey ἀνευρεθὲν ἔγγραφο (1542 μ. Χ.), ἔμειναν μόνον ἑπτὰ κατοικούμενα ὑπὸ πεντηκοντάδος μοναχῶν. (Πρβλ. Heuzey, *Les couvents des Météores*, εἰς τὸ *Annuaire de l'association etc. des études Grecques* (9e année 1875). Ὁ Heuzey, ὅστις ἀνηρέυνησε τὰ ἀρχεῖα αὐτῶν, ἀνεῦρε, ἐκτὸς τοῦ μνημονευθέντος ἔγγραφου, καὶ διάφορα πατριαρχικὰ γράμματα καὶ ἔγγραφα τῆς τοπικῆς οἰκικῆσεως, ἀναφερόμενα πάντα εἰς τὴν ἐπαρχίαν τῶν Τρικκάλων, τὴν καλουμένην τότε *Μεγαλοβλαχίαν*, καὶ εἰκοσάδα Χρυσοβούλων, ἧτοι ἔγγραφων δωρήτηρίων κτημάτων, ὧν τὰ εἰσοδήματα ἀπετέλουν τὸν πλοῦτον τῶν μονῶν· σήμερον ὅμως ὁ μυθώδης πλοῦτος αὐτῶν παρῆλθε, καὶ μόνος ὁ Ἅγιος Στέφανος κατέχει εἰσέτι σπουδαίαν τινὰ περιουσίαν. Εἶνε δὲ τὰ σήμερον κατοικούμενα, ὡς ἀνωτέρω εἶπον, ἑπτὰ. Τρία μεγάλα, τὸ *Μετέωρον*, τὸ τοῦ *Βαρλαάμ*, ὁ Ἅγιος Στέφανος, καὶ τέσσαρα μικρότερα, ὁ Ἅγιος Νικόλαος, ἡ Ἁγία Μονῆ, ἡ Ῥωσάρη, καὶ ἡ Ἁγία Τριάς. Τὸ ὑψηλότερον καὶ ἀποκεντρώτερον πάντων εἶνε τὸ *Μετέωρον*. Ὅπως ἀφίχθη τις εἰς αὐτό, εἰσέρχεται διὰ τινος ῥήγματος, εὐρισκομένου ἐν ταῖς βράχοις ἐκ τῶν ἀρκτικῶν εἰς τὰς μεσηθρινὰς ὑπωρείας αὐτῶν. Δάσος δρυῶν καὶ πλατάνων καλύπτει τὴν ὑπὸ τῶν βράχων περιβαλλομένην κοιλάδα, ἐν τῇ ὁποίᾳ κεῖται τὸ μικρὸν χωρίον *Καστράκι*. Ἡ ὄχυρά αὐτῶν θέσις ἀναιμνήσκει τὴν ὑπὸ τοῦ Λιβίου μνημονευομένην *Φαλώρειαν*, ἣτις ἦτο ἡ πρώτη Θεσσαλικὴ πόλις, ἣν ἀπῆντησεν ὁ ἐκ τοῦ Κερκετίου κατερχόμενος Ῥωμαῖος ὑπάτος Φλαμίνιος, καὶ ἣτις ἀντέστη μὲν ἐρωμένως εἰς τοὺς προσβαλλόντας αὐτὴν Ῥωμαίους, ἀλλ' ἐπὶ τέλος ἠλώθη καὶ διηρηπάγη ὑπ' αὐτῶν.

Στενὴ καὶ ἀπότομος ἀνελίσσεται ἡ ὁδὸς ἐκ τοῦ μνημονευθέντος χωρίου εἰς τὰς ὑπωρείας τοῦ βράχου, ἐφ' οὗ κεῖται τὸ *Μετέωρον*· ἀνέρχεται τις δὲ εἰς αὐτὸ ἢ ἐντὸς δικτύου, ἀνασυρομένου διὰ τροχιλαίας ὑπὸ τῶν μοναχῶν, ἢ διὰ κλίμακος κειμένης ἐπὶ τῶν πλευρῶν τοῦ βράχου καὶ ἀγούσης ἐπὶ τινος ἐν τῷ μέσῳ αὐτοῦ ἐξοχῆς, ὅθεν ἐτέρα κλίμαξ, καταρριπτομένη ἄνωθεν ὑπὸ τῶν μοναχῶν, φέρει τοὺς ἀναρριχωμένους ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ βράχου. Καὶ διὰ ταύτης μὲν ἀνέρχονται οἱ μοναχοὶ καὶ οἱ ὑπηρετοῦντες ἐν τῇ Μονῇ, ἔχοντες ὡς ἐκ τῆς ἐξέως ἱκανὴν εὐχέρειαν πρὸς τὴν ἀνάβασιν· διὰ δὲ τοῦ δικτύου ἀνασύρονται τὰ χρειώδη ταῖς μοναχοῖς καὶ οἱ περιγηταί. Τὸ ἐπὶ τοῦ βράχου ὁροπέδιον εἶνε μικρὸν καταλαμβανόμενον ὅλον ὑπὸ τῆς μονῆς· καὶ ὁ μὲν ναός, τιμώμενος εἰς μνήμην τῆς Μεταμορφώσεως, εἶνε εὐρύς καὶ φωτεινός μετὰ τοιχογραφιῶν θαυμασίως διατηρουμένων· ἡ δὲ μονὴ εἶνε ἀνάλογος πρὸς τὰς λοιπὰς τῆς ἐποχῆς ἐκείνης μονῆς· ἐνδοστάτω δὲ αὐτῆς ὑπάρχει δωμάτιον, ἐνθα διατηροῦνται τὰ τιμαλφῆ πράγματα, ὡς κιβώτια ἀργυρᾶ μετὰ ἀγίων λειψάνων, κρηνία

ἀγίων ἐν πολυτίμοις θήκαις, ξύλινοι σταυροὶ μετὰ κομφῶν καὶ τεχνήντων ἀναγλύφων ἐκ τῆς βιβλικῆς ἱστορίας κλπ. Ἡ δὲ βιβλιοθήκη συνίσταται μὲν ἐκ πολλῶν βιβλίων, ἀλλὰ πάντων ἐκκλησιαστικῆς ὕλης.

Παρὰ τὰ Μετέωρα κεῖται ἐπίσης ἐπὶ ὑψηλοῦ μεμονωμένου βράχου ἡ μονὴ τοῦ *Βαρλαάμ*. Καὶ ἐνταῦθα ὁ ναὸς καὶ τὸ οἰκοδόμημα τῆς μονῆς κατέχει ὅλον τὸ ὄροπέδιον, καὶ μόνον ἐν τῷ μέσῳ κεῖται ἀλλή τις μικρὰ, ἐν ἧ βλαστάνει μεγάλη κυπάρισσος. Ὁ ναὸς εἶνε μικρὸς καὶ φωτεινός, μία δὲ τῶν τοιχογραφιῶν «ἡ κοίμησις τῆς Θεοτόκου», ἔχει καλλιτεχνικὴν ἀξίαν· ἐκτίσθη δὲ κατὰ τινα ἐκεῖ εὕρισκομένην ἐπιγραφὴν ὑπὸ δύο μοναχῶν, Νεκταρίου καὶ Θεοφάνους, καταφυγόντων ἐνταῦθα ἐξ Ἰωαννίνων, καθιερωθεὶς εἰς μνήμην τῶν Ἀγίων Πάντων, καὶ ἀνακαινισθεὶς κατὰ τὸ 1780· ὑπάρχει δὲ καὶ ἐστιατόριον εὐρὺ καὶ βιβλιοθήκη καλῶς διατηρουμένη, καὶ παρ' αὐτὴν ἐν τινι μικρῷ δωματίῳ κιβώτιον ἀργυροῦν, περιέχον μίαν τῶν χειρῶν τοῦ Ἀγίου Χρυσοστόμου. Τὸ περιεργότατον δὲ οἰκοδόμημα εἶνε ὁ ξενών. Ἡ ἐκ τοῦ Μετεώρου καὶ Βαρλαάμ ἀποψις εἶνε θαυμασιωτάτη, ἀνταμείβουσα ἐπαρκῶς τὸν τολμηρὸν περιηγητήν, τὸν ἐμπιστευθέντα τὴν ζωὴν αὐτοῦ εἰς τὸ ἀνασυρόμενον δικτυωτὸν πλέγμα· καὶ κατέμπροσθεν μὲν ἀνυψοῦνται οἱ μαῦροι βράχοι, ὁ εἰς παραξενώτερος τοῦ ἄλλου κατὰ τὸ σχῆμα, πέριξ δὲ ἡ κρατικὰ βλάστησις, καὶ ἐν τῷ μέσῳ αὐτῆς ὡς ἄνθος λαμπρὸν τὸ Καστρακίον, καὶ εἰς τὸ βάθος τοῦ ὀρίζοντος, ἀφ' ἑνὸς μὲν οἱ κατάφυτοι γήλοφοι τῶν Χασίων, καὶ ἀφ' ἑτέρου ἡ Πίνδος, καὶ ἐν τῷ μέσῳ αὐτοῦ ἡ στενὴ κοιλὸς τοῦ Πηνειοῦ, ἣτις κατερχομένη εὐρύνεται μεταβαίνουσα ἡμέρα εἰς τὴν Θεσσαλικὴν πεδιάδα.

Μεσημβρινώτερον τῶν ἀνωτέρω κεῖνται τὰ λοιπὰ μικρὰ μοναστήρια, τινὰ μὲν κατοικοῦμενα, ἄλλα δὲ ἔρημα, ἢ ἐπὶ τῆς κορυφῆς μονήρων βράχων, ἢ ἐν σπηλαίοις κειμένοις εἰς τὰς πλευρὰς αὐτῶν· καὶ νοτιώτερον πάντων εὐθὺς ὑπὲρ τὴν Καλαμπάκην ἡ μονὴ τοῦ Ἀγίου Στεφάνου, οἰκοδομηθεῖσα κατὰ τὰ μέσα τοῦ 14ου αἰῶνος ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Καντακουζηνοῦ· ἀνέρχεται δὲ τις εἰς αὐτὸ ἢ ἐν τῷ δικτυωτῷ πλέγματι, ἢ ἀναρριχόμενος ἀνάγντη τινὰ στενωπὸν, φέρουσαν ἐπὶ τινος ἀκρωρείας καταφύτου τοῦ παρακειμένου ὄρους *Κουκουλά*, ὅθεν ξυλίνη κινητὴ γέφυρα ἐπιρριπτομένη μόνον τὴν ἡμέραν φέρει ἐπὶ 60 ποδῶν βαθεῖς χαράδρας ἐπὶ τοῦ βράχου, ἐφ' οὗ κεῖται ἡ μονή. Ὁ ναὸς αὐτῆς εἶνε εὐρύς, ἐνέχων τοιχογραφίας ὠραίας, κατὰ στραφεῖσας κατὰ μέρος δυστυχῶς ὑπὸ Τούρκων στρατιωτῶν. Εὐρὺ δὲ εἶνε καὶ τὸ ἐστιατόριον, καὶ ἐν τινι δωματίῳ κεῖται κιβώτιον ἐξαιρέτου κατασκευῆς, περιέχον τὴν κεφαλήν τοῦ ἀγίου Χαράλαμπος, μαρτυρήσαντος ἐν Ἐρέσῳ. Ὁ χειμὼν ἐφ' ἀπάντων τῶν μοναστηρίων εἶνε τραχὺς καὶ ἀνεμώδης· καταιγίδες φοβεραὶ συχνὰ ἐνσκήπτουσιν ἐν τῷ τόπῳ, καὶ βχθεῖα χιῶν καλύπτει τὰ ἐπὶ τῶν βράχων ὄροπέδια.

Ἀντικρὺ τοῦ Καστρακίου, ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ Πηνειοῦ, ἐπὶ τῆς κορυφῆς κωνοειδοῦς τινος λόφου, ἀνευρίσκονται ἐρείπια ἀρχαίων ἐλληνι-

κῶν τειχῶν ἐκ λίθων ὑπερμεγέθων καὶ οὐχὶ λίαν κανονικῶν, ἴσως τῆς ὑπὸ τοῦ Στ. Βυζαντίου μνημονευομένης *Παλίας*, τῆς καιμένης ὑπὸ τὸ Κερκέτιον.

Δυτικώτερον τοῦ Καστρακίου ἐξετείνεται ἐπὶ τῶν πλευρῶν τῆς Πίνδου ἡ χώρα τῶν Τυμφαίων καὶ τῶν Αἰθίων, ὧν τὰς γνωστὰς ἐπὶ τῆς ἀρχαιότητος περιπετείας κατέγραψα ἀνωτέρω. Ἡ χώρα αὕτη κατοικεῖται σήμερον ὑπὸ Βλάχων, τῶν καλουμένων *Ἀσπροποταμιτῶν*, καθότι μέρος τῆς γῆς αὐτῶν διαρρέεται ὑπὸ τοῦ ἄνω ῥοῦ Ἀχελώου (Ἀσπροποτάμου). Εἶνε δὲ οὗτοι λείψανα τῆς μεγάλης τῶν Βλάχων ἐποικίσεως ἐκ τῆς Ῥουμανίας, τῆς συμβάσεως κατὰ τὸν 11ον ἴσως μ. Χ. αἰῶνα, ὅτε κατὰ πρῶτον ἀναφαίνεται τὸ ὄνομα αὐτῶν ἐν τοῖς Βυζαντινοῖς συγγραφεῦσι κατῆλθον δὲ ὡς ποιμένες τὴν συνεχῆ τῷ Αἴμφω καὶ τῇ Ῥοδόπῃ ὄρεινὴν χώραν, διὸ καὶ ἐπὶ τοῦ Σκάρδου καὶ ἐπὶ τοῦ Βαρνοῦντος, καὶ ἐπὶ τοῦ Βερμίου, καὶ ἐπὶ τοῦ Βοίου, καὶ ἐπὶ τῆς Πίνδου ἀνευρίσκονται μέχρι τῆς σήμερον λείψανα τῆς ἐποικίσεως ἐκείνης. Ἄλλ' ἡ πολυπληθεστέρα αὐτῶν ἐγκατάστασις ἐγένετο ἐπὶ τῶν ἀνατολικῶν πλευρῶν τῆς Πίνδου· διὸ καὶ ἡ χώρα αὕτη ἐκαλεῖτο *Μεγαλοβλαχία* ὑπὸ τῶν Βυζαντινῶν· σήμερον ὁμοίως ὁ πληθυσμὸς αὐτῶν ἐπὶ τῆς Πίνδου περιορίσθη εἰς 2,000 περίπου οἰκογενείας, αἵτινες κατὰ τὸ πλεῖστον εἶνε νομάδες, μετέρχονται ὅμως καὶ τινὰς τέχνας, ὡς τὴν χρυσοκίην καὶ τὴν ὑφαντικὴν μαλλίνων καλυμμάτων, ὧν πολὺ ποσὸν ἀπαναχῆται κατ' ἔτος εἰς τὴν Θεσσαλίαν. Πρὸς τῇ μητρικῇ δ' αὐτῶν γλῶσση ὁμιλοῦσι καὶ τὴν Ἑλληνικὴν, διατηροῦντες εἰς τὰ μεγαλύτερα τῶν χωρίων σχολεῖα ἑλληνικὰ, ἢ ἀποστέλλοντες τὰ τέκνα αὐτῶν εἰς τὰ σχολεῖα τῶν παρακειμένων ἑλληνικῶν κωμοπόλεων· διὸ καὶ εἶνε ἑλληνικώτατοι τὸ φρόνημα, ἔχοντες τοὺς αὐτοὺς πόθους καὶ τὰς αὐτὰς ἐλπίδας μὲ τούς συμπατριώτας τῶν Ἑλλήνων. Οὐ μόνον δὲ συνηγωνίσθησαν μετ' αὐτῶν κατὰ τὸν μέγαν τοῦ 1821 ἀγῶνα καὶ τὰς κατόπιν γενομένας ἀποπειράς πρὸς ἀπικληγὴν ὑπὸ τοῦ Τουρκικοῦ ζυγοῦ, ἀλλὰ καὶ πολλοὶ αὐτῶν ἀνεδείχθησαν μεγάλοι εὐεργεταὶ τῆς Ἑλλάδος, καὶ γνωστότατα καθ' ἅπαντα τὸν Ἑλληνισμόν διὰ τὴν γενναιοδωρίαν τῶν εἶνε τὰ ὀνόματα τοῦ Στουρνάρα, Τσιτίτσ, Ἀβέρωφ καὶ λοιπῶν. Ὅσημέραι δὲ γίνεται ἡ συγχώνεσις τῶν δύο φυλῶν πληρεστέρα, καὶ οὐχὶ μακρὰν εἶνε ὁ χρόνος, καθ' ὃν τὸ ὄνομα Βλάχος ἐν Θεσσαλίᾳ θὰ ἔχη μόνον ἱστορικὴν σημασίαν.

Καὶ τινὰ μὲν τῶν Βλαχικῶν χωρίων κεῖνται ἐν τῇ κοιλάδι τοῦ ἄνω Ἀχελώου, ἀπὸ τῶν πηγῶν αὐτοῦ μέχρι τῆς γεφύρας τοῦ Κόρακος· ἄλλα μὲν παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ ποταμοῦ, καὶ ἕτερα ἀνωτέρω. Οἱ κάτοικοι τῶν χωρίων τούτων εἶνε κατὰ τὸ πλεῖστον ποιμένες· καὶ τὸ μὲν θέρος διάγουσιν εἰς τὰ κατάρρυτα καὶ συνηρεφῆ αὐτῶν ὄρη, τὸν δὲ χειμῶνα κατέρχονται εἰς τὰς νομάς τῆς Θεσσαλικῆς πεδιάδος, καταλείποντες ὀλίγους τινὰς μόνον πρὸς φυλακὴν τῶν ὑπὸ τῶν γιόνων κεκαλυμμένων χωρίων· ἕτερα δὲ

τῶν Βλαχικῶν χωρίων κεῖνται ἐν τῇ κοιλάδι τοῦ Πηνειοῦ καὶ τῶν παραποταμιῶν αὐτοῦ. Οἱ κάτοικοι τῶν χωρίων τούτων διαμένουσι διηλεκῶς εἰς τὰ χωρία τῶν θερόν τε καὶ χειμῶνα γεωργοῦντες τὰ κτήματά των καὶ κατασκευάζοντες τὰ μνημονευθέντα μάλλινα ὑφάσματα, ὀλίγοι δὲ τούτων εἶνε νομάδες· ἠδύναντο δὲ ταῦτά τε καὶ ἐκεῖνα τὰ χωρία νὰ ᾔνε εὐπορώτερα καὶ εὐδαιμονέστερα, ἂν ἐπὶ τῆς ἀρματωλικῆς ἐποχῆς πολλά τούτων, καὶ τὰ κυριώτερα, δὲν ἐλεηλατοῦντο καὶ κατεστρέφοντο διὰ τὰς διενέξεις τῶν καπετανίων ἢ ὑπὸ τῶν κατὰ καιροὺς ἀναφαινομένων ληπτικῶν συμμοριῶν. Κατὰ τοὺς τελευταίους ὅμως χρόνους, ὅτε ὁ ἀρματωλικὸς βίος ἐξέλιπεν ἀπὸ τῶν Θεσσαλικῶν ὁρέων, τὰ πρὶν ἐρημωθέντα χωρία ἐκ νέου συνωκίσθησαν, καὶ κατὰ μικρὸν ἐπανῆλθε μικρά τις εὐημερία καὶ ἀνάπτυσις εἰς τοὺς κατοικοῦντας τὰς ὠραίαις καὶ καταφύτους πλευράς τῆς Πίνδου.

Καὶ τὰ μὲν ἐν τῇ κοιλάδι τοῦ Πηνειοῦ κείμενα Βλαχοχωρία εἶνε ἐπὶ μὲν τῆς ἀριστερᾶς ὄχθης αὐτοῦ οἱ *Χλιτσιάδες*, *Τσερεράδες*, *Λιμπόροβο*, *Κουτσούφλιανη*, *Μοκόσι*, *Στρούσια* καὶ *Μαλακάσι*, τὸ τελευταῖον Θεσσαλικὸν χωρίον εἰς τὴν ἐκ τῶν Τρικκάλων εἰς Ἰωάννινα φέρουσαν ὁδόν, οὐχὶ μακρὰν τῆς συμβολῆς τῶν δύο ποταμιῶν, ἅτινα σχηματίζουσι τὸν Πηνειόν, καὶ τρεῖς ὥρας ἀνατολικώτερον τοῦ Μετσόβου, ὅπερ ἀνήκει εἰς τὴν Ἑπειρον. Τὰ μνημονευθέντα χωρία ἀποτελοῦσι τὸν δῆμον Μαλακασίου. Πρὸς δὲ τὰ δεξιὰ τοῦ Πηνειοῦ, ἐν ταῖς κοιλάσι τῶν παραποταμιῶν αὐτοῦ, κεῖνται τὰ χωρία *Βερισία*, *Καλογριανά*, *Μεηδὰν Κερασιά*, *Γκουτοβάδα*, *Κουκλαῖσι*, *Λοῦσι*, *Μπουρεβίκο*, *Ταιουραναῖοι* ἀποτελοῦντα τὸν δῆμον Κασταναίας μετ' ὁμώνυμον πρωτεύουσα.

Καὶ ἐν τῇ κοιλάδι τοῦ ἄνω Ἀχελῷου κεῖνται τὰ χωρία *Κότορι*, *Λεπέντσα*, *Παλαιομηλιά*, *Σκληριάσα*, *Χαλκί* ἀποτελοῦντα τὸν δῆμον Λακμωνος, καὶ Ν. Α. τούτων τὰ χωρία *Κερασιά*, *Βελίτσιανη*, *Γιοβάν*, *Δοβανά*, *Δραγοβίσι*, *Ἄνω Περλιάχο*, *Κάτω Περλιάχο*, *Κλιροβό*, *Παλαιοχώρι*, *Χουτάνη*, ἀποτελοῦντα τὸν δῆμον Χαλκίδος.

Τὰ δὲ χωρία *Τύρα*, *Βιτσιανη*, *Βετεργίκου*, *Γκαβαλιόσα*, *Διδόχο*, *Θραμίσι*, *Ζιόλι*, *Καλόγηροι*, *Κούτσιανη*, *Λάντζου*, *Παλιοκαρνά*, *Πιστοῦλι*, *Πέτρα*, *Πόρτα Παζάρι*, *Ράχοβο*, *Τυχάϊ* ἀποτελοῦσι τὸν δῆμον Αἰθίκων.

Εἰς τὸν δῆμον τούτον εὐρίσκεται τὸ στενὸν τῆς *Πόρται*, ὅπερ ὄφειλον ὡς ἀνήκον εἰς τὴν Ἑστιαιώτιδα καὶ ἐξαρτώμενον καὶ σήμερον ἐκ τοῦ νομοῦ Τρικκάλων νὰ περιγράψω ἐνταῦθα, ἀλλ' ἐπειδὴ ἐπὶ Στράβωνος ὑπήγατο αὕτη εἰς τὴν Θεσσαλιώτιδα (9, 435) κειμένη δὲ πρὸς τὰ δεξιὰ τοῦ Πηνειοῦ ἀνήκε μάλλον εἰς ταύτην ἢ εἰς ἐκείνην, διὰ ταῦτα τὸ εἰρημένον στενὸν θὰ τὸ περιγράψω κατωτέρω. Τὰ δὲ χωρία *Γαζδίκι*, *Δέση*, *Καμνιά*, *Μουτσάρα*, *Τσοῦρτζα*, *Τυρλοσέλι*, ἀποτελοῦσι τὸν δῆμον Ἀθωμάνων.

Τὰ δὲ χωρία *Βιτσιόσα*, *Βαλκάνου*, *Βαθύρευμα*, *Βαρδάσι*, *Γρεβροσέλι*, *Γκιόνθι*, *Ντομπρόϊ*, *Κοθώνι*, *Κορφαρί*, *Καπρόϊ*, *Κορνέσι*, *Μερόχοβο*, *Μπού-*

κουρο, Παχτοῖρι, Πλόπλα, καὶ Σκλόβαινο, ἀποτελοῦσι τὸν δῆμον Κεθω ναίων. Ἐκ τῶν εἰρημένων χωρίων τὰ μεγαλειτέρα εἶε ἡ Κρασιὰ ἔχουσα 600 οἰκογενεῖς, τὸ Γαρδίκι 200 καὶ ἡ Κασταριὰ κατοικουμένη ὑπὸ 150 περίπου οἰκογενειῶν, τὰ δὲ λοιπὰ εἶνε μικρὰ περιέχοντα ἀπὸ 20—40 οἰκογενεῖς.

Νοτιώτερον δὲ τῶν εἰρημένων ἢ ἀνέμικτα μετ' αὐτῶν κεῖνται ἐν τῇ κοιλάδι τοῦ Ἀχελῷου τὰ χωρία τοῦ διαιμερίσματος Πετριλίου, ὅπερ εἶνε ἡ δυτικωτέρα μοῖρα τῶν Ἀγράφων καὶ πνευματικῶς μὲν ποιμαίνονται ὑπὸ τοῦ ἁγίου Λαρίσσης, δικητικῶς δὲ ὑπάρχοντα εἰς τὴν Ἐπαρχίαν Καρδίσης, ἀποτελοῦντα τὸν δῆμον Ἀργιθέας. Καὶ τὸ μὲν μεγαλειότερον χωρίον τοῦ διαιμερίσματος εἶνε τὸ Πετριλίον, τὰ δὲ λοιπὰ εἶνε τὸ Κομπουριανά, Ἀργύρι, Βλάσι, Βραγγιανά, Γλογοβίτσα, Γκριμπιανά, Κρίσοβο, καὶ πρ' αὐτῷ σπουδαῖα ἐρείπια ἀρχαίων τειχῶν ἴσης τῆς Ἀργιθέας πρωτεύουστος τῶν Ἀθημάων. Κοιπέσι, Λεοντίον, Διάσκιβο, Μαρτυροκό, Μισσοῦρι, Μιζέλου, Μποκουβίτσα, Μολεντοκό, Σπυρέλλου, Στεφανιάδα καὶ πρ' αὐτῇ τὸ μοναστήριον τῆς Σπηλιᾶς, Σιλιπιανά καὶ Τριζέλου οὐχὶ μακρὰν δὲ τοῦ χωρίου Πετριλίου, φέρει ἐπὶ τῆς βῆθειας καὶ σκοπελώδους κοίτης τοῦ Ἀχελῷου ἢ μονότοξος καὶ στενὴ γέφυρα τοῦ Κόρακος ἐκ τῆς Θεσσαλίας εἰς τὴν Ἐπαρχίαν Τζουμέρκων καὶ ἐκεῖθεν εἰς τὴν Ἄρτην. Κατοικεῖται δὲ ἅπαν τὸ διαιμερίσμα τοῦτο ὑπὸ Ἑλλήνων καταγινόμενων εἰς τὴν καλλιέργειαν τῶν κτημάτων των.

Μεταβασίω ἤδη εἰς τὴν περιγραφὴν τῆς Θεσσαλιώτιδος.

Θεσσαλιῶτις.

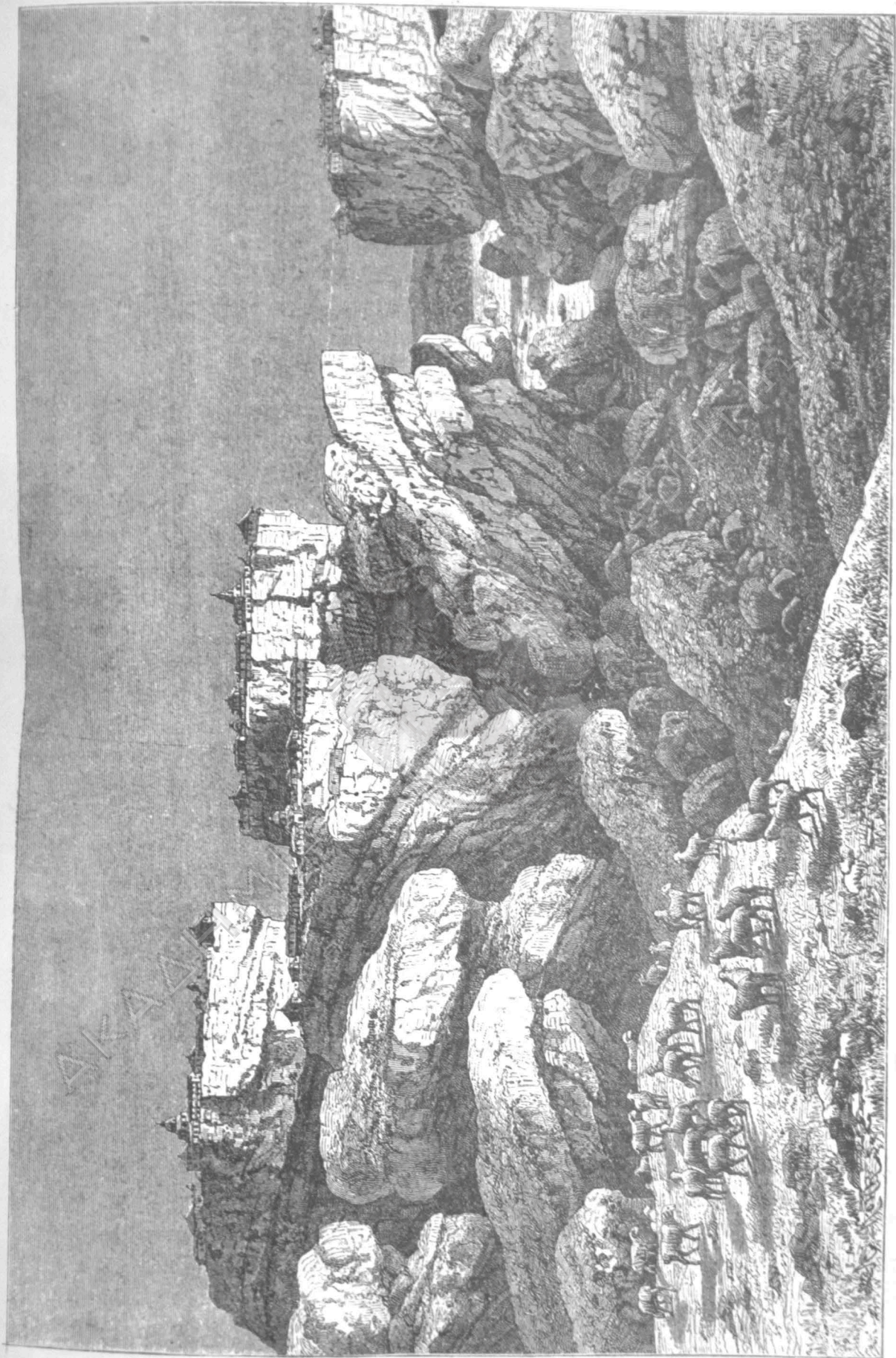
(ἐπαρχία Καρδίσης, Φερσάλων καὶ Δομοκού).

Ἡ Θεσσαλιῶτις πρὸς βορρᾶν μὲν ἀφορίζεται διὰ τῆς πολλάκις ἤδη μνημονευθείσης λορῶδους σειρᾶς ἀπὸ τῆς Πελασγιώτιδος, πρὸς μεσημβρίαν δὲ ἀφικνουμένη εἰς τὰς ὑπωρεῖς τῶν Ἀγραφιωτικῶν ὄρεων, μεταβασίω καὶ εἰς τὴν βορείαν αὐτῆς πλευρᾶν, πρὸς δυσμὰς δὲ χωρίζεται διὰ τοῦ Πηνιεύ ἀπὸ τῆς Ἐσθιαιώτιδος, καὶ πρὸς ἀνατολὰς διὰ τοῦ ἄνω ῥοῦ τοῦ Ἐνιπέως ἀπὸ τῆς Φθιώτιδος. Τὰ πρὸς δυσμὰς καὶ ἀνατολὰς ὄρια αὐτῆς μετεβάλλοντο κατὰ τὰς διαφόρους ἐποχὰς τῆς ἀρχαιότητος. Καὶ πρὸς δυσμὰς μὲν ἢ περὶ τὸ στενὸν τῆς Πόρτας χώρα, ἀνήκουσα πρὶν εἰς αὐτὴν, προσετέθη βραδύτερον εἰς τὴν Ἐσθιαιώτιδα, πρὸς ἀνατολὰς δὲ τὰ ὄρια αὐτῆς ἔτι σπουδαιότερον μετεβάλλοντο, καθότι, ἐνῶ ἐπὶ Φιλίππου τοῦ Β' τῆς Μακεδονίας οὐ μόνον ἢ περὶ τὰ Φάρσαλα χώρα, ἀλλὰ καὶ τὸ Κρόκιον πεδίον μετὰ τῆς Ἰτώνου καὶ τῆς Ἄλου ἀνήκον εἰς τὴν Θεσσαλιώτιδα (Στρ. 9, 433), κατ' ἀρχαιοτέρους χρόνους οὐ μόνον αἱ μνημονευθεῖσαι Φθιωτικαὶ πόλεις, ἀλλὰ καὶ ἡ Φάρσαλος ὑπήγετο εἰς τὸ Φθιωτικὸν τέλος (Στρ. 9, 432). Ἐν τούτοις οὐδόλως λαμβάνων ὑπ' ὄψιν τὰς

καιρικὰς ταύτας μεταβολὰς τῶν ὀρίων, θεωρῶ ὡς δυτικὰ μὲν ὄρια τῆς Θεσσαλιώτιδος τὸν ῥοῦν τοῦ Πηνειοῦ, ὡς ἀνατολικὰ δὲ τὸν ἄνω ῥοῦν τοῦ Ἐνιπέως καὶ τὴν παραλλήλως αὐτοῦ ἐκτεινομένην σειρὰν τοῦ Ναρθακίου.

Καὶ κατὰ μὲν τοὺς ἀρχαιοτάτους χρόνους ἡ χώρα αὕτη ἐκαλεῖτο *Aiolis*, κατοικουμένη ὑπὸ τῶν Αἰολέων, τῶν ὁποίων πρωτεύουσα ἦτο ἡ Ἄρνη καταλαβόντες δὲ τὴν χώραν οἱ Θεσσαλοὶ αὐτὴν μὲν μετωνόμασαν Θεσσαλιώτιδα, τὴν δὲ Ἄρνην, *Κιέριον*, (Στέφ. Βυζ. ἐν λ.) καὶ ὁ μὲν Ὅμηρος πόλεις αὐτῆς μνημονεύει τὸ *Τιτάτιον*, τὸ Ἄστέριον καὶ τὸ Ὀρμέριον· μεταγενέστεροι δὲ συγγραφεῖς ἀναφέρουσι καὶ τὴν *Φάρσαλον*, τὴν *Πρόερναν*, τοὺς *Θαυμακοὺς*, τὸν *Φύλλον*, τὰς *Ἴγρας* καὶ τὸ *Εὐθύριον*. Σήμερον δὲ ἡ χώρα αὕτη κατοικεῖται ὑπὸ Ἑλλήνων γεωργῶν, κατοικούντων εἰς πλεῖστα μικρὰ χωρία, ἅπαντα τσιφλίκια, ἐκτὸς πολλῶν ἐπὶ τῶν Ἀγράφων κειμένων χωρίων· τρεῖς δὲ μόνον μικραὶ κωμοπόλεις παρατηροῦνται καὶ ἅπασαν τὴν ἔκτασιν αὐτῆς, ἡ *Καρδίτσα*, κειμένη πρὸς τὸ δυτικὸν τῆς πεδιάδος, τὰ *Φέρσαλα* πρὸς τὸ ἀνατολικὸν καὶ ὁ *Δομοκός* ἐπὶ τῆς ὀρεινῆς ὄφρυος, τῆς ὑπερκειμένης πρὸς μεσημβρίαν τῆς πεδιάδος. Ἐκ τῶν τριῶν δὲ τούτων κωμοπόλεων διακρίθεται καὶ ἡ Θεσσαλιώτις σήμερον εἰς τρεῖς ὁμωνύμους μοίρας, εἰς τὴν πεδιάδα τῆς *Καρδίτσης*, εἰς τὴν τῶν *Φερσάλων* καὶ τὴν τοῦ *Δομοκοῦ*. Καὶ αὗται μὲν ἔχουσι τὸ ἔδαφος παρεμφερέες πρὸς τὸ τῆς *Πελασγιώτιδος*, ἡ δὲ πεδιάς τῆς *Καρδίτσης* εἶνε πληρωδέστερα καὶ παχυτέρα ἐκείνων, ἔχουσα καὶ μεγάλας ἐκτάσεις διηνεκῶς ὑδατοκλύστους, ὡς ἐν τῇ χωρογραφίᾳ ἐρρήθη· προϊόντα δὲ αὐτῆς εἶνε ὁ κῆπος, ὁ ἀραβόσιτος, ὁ βάμβαξ, τὸ σπασμίον, ὁ ἐρέβυνθος, ἡ σταφυλὴ καὶ ἄλλα τι· ἀτρέφει δὲ ἡ πεδιάς αὕτη καὶ ἀγέλας πολλὰς ἵππων, βοῶν καὶ βουβάλων καὶ προβάτων. Αἱ δὲ σχέσεις τῶν χωρικῶν πρὸς τοὺς ἰδιοκτήτας ἐν μὲν τῇ πεδιάδι τῶν *Φερσάλων* καὶ τοῦ *Δομοκοῦ* εἶνε αἱ αὐταὶ ὡς καὶ ἐν τῷ *Πελασγικῷ* πεδίῳ, ἐν τοῖς περὶ τὴν *Καρδίτσαν* χωρίοις ὅμως ὁ μὲν κύριος λαμβάνει τὸ τρίτον τοῦ εἰσοδήματος ἐλευθέρου πάσης δαπάνης, τὰ δὲ δύο τρίτα ὁ χωρικός, ὅστις ὅμως ὀφείλει νὰ καταβάλῃ καὶ πάσας τὰς δαπάνας τὰς πρὸς καλλιέργειαν καὶ συγκομιδὴν τῶν προϊόντων. Τὸ δὲ ἐκ τῆς κτηνοτροφίας προϊόν ἀνήκει καὶ ἐνταῦθα, ὡς καὶ ἐν τῷ *Πελασγικῷ* πεδίῳ, εἰς τὸν χωρικόν. Ἀλλὰ καὶ ὁ χαρακτὴρ τῶν κατοικούντων τῶν δύο Θεσσαλικῶν πεδιάδων διαφέρει καὶ οἱ μὲν τῆς *Πελασγιώτιδος* εἶνε εἰρηνικώτεροι, δειλότεροι, φιλεργότεροι, ἀσθενέτεροι τὸ σῶμα καὶ μᾶλλον ἐπιρραπεῖς πρὸς εὐκοσμὸν τινα καὶ πολιτισμένον βίον· εὐτολμότεροι δὲ καὶ εὐσωμότεροι καὶ ὑγιέστεροι ἐκείνων εἶνε οἱ κάτοικοι τῆς *Θεσσαλιώτιδος*, ῥέποντες μᾶλλον εἰς τὰ ἔργα τοῦ πολέμου ἢ τῆς εἰρήνης, καὶ συχνάκις ἐπανάστησαν κατὰ τῶν Ὀθωμανῶν κυρίων των, ἐπιδείξαντες ἰκανὴν γενναϊότητα καὶ ἀνδρείαν.

Ἐἶνε δὲ ἀριστοὶ ἵπποδαμασταί, ὅπως καὶ οἱ ἀρχαῖοι αὐτῶν πρόγονοι, καὶ πρὸς πᾶσαν ἄλλην σωμαστικὴν καλῶς ἐξηρητισμένοι, καθότι ἐν τῇ ἐν

ΤΑ ΜΕΤΕΩΡΑ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

τῆς ἐργασίας ἀναγκύλας κί μόναι κούτων πεδία εἶνε τὸ ἄλμα, ἡ δεικνοβολή, ἡ πάλη καὶ εἴ τι ἄλλο ἀνδρικὸν γυμνασμα. Κί κατὰ τὴν ἐνδυμασίαν δὲ διαφέρουσιν οἱ κάτοικοι τῶν δύο πεδιάδων· καὶ εἰ μὲν τῆς Πελασγικῆς πεδιάδος βρακοφοροῦσι καὶ περιδέουσι τὴν κεφαλὴν αὐτῶν καθάπερ οἱ Τούρκοι, οἱ δὲ τῆς Θεσσαλιώτιδος φέρουσι χιτῶνα μὲ ἱμάντα κατὰ τὸ μέσον τοῦ σώματος· τὸν δὲ χειμῶνα ἐν κειρῷ ὀριμέος ψύχους καλύπτονται ὑπὸ μελαίνης διφθέρας, διὸ καὶ *καραγκούνηδες* ὑπὸ τῶν Τούρκων ἐπικαλοῦνται. Καὶ ἤδυνατο μὲν ἴσως νὰ ἀποδώτῃ τις τὰς παρατηρουμένας διαφορὰς μεταξὺ τῶν κατοίκων τῶν δύο πεδιάδων εἰς τὴν ὀλιγωτέραν πίστιν, ἣν ἐξήσκησεν ἐπὶ τῶν κατοίκων τῆς Θεσσαλιώτιδος ὁ τουρκικὸς πληθυσμὸς, συνεικισθεῖς, ὡς καὶ ἄλλοτε εἶπον, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐν τῷ Πελασγικῷ πεδίῳ, ἀλλ' ἴσως συνετέλεσεν εἰς τοῦτο καὶ ἡ ἀνάμιξις τοῦ Ἀλβανικοῦ στοιχείου μετὰ τῶν κατοίκων τῆς Θεσσαλιώτιδος, ὅπερ ἐπεικῆσαν ἐνταῦθα κατὰ τὴν 14ην ἑκατονταετηρίδα, ὡς ἐν τῇ ἱστορίᾳ ἐρρέθη, ἐτράπη μὲν μετ' ὀλίγον νοτιώτερον, ἐγκατασταθὲν ἐν τῇ Βοιωτίᾳ, Ἀττικῇ, Ἰόρῳ, Σπέσκις κλπ., κατέλειψεν ὅμως λείψανά τινα ἐνταῦθα ἀπορροφηθέντα ὑπὸ τοῦ μεγάλαιτέρου Ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ, ἐξ οὗ συναποτελέσθη κράμα ἰσὺν τὸ φίλεργον καὶ φιλοπρόσθον καὶ φιλόφρονον τοῦ Ἑλλήνος μετὰ τοῦ ἀτιθάσου καὶ βικίου καὶ φιλαρπαγῆς τοῦ Ἀλβανοῦ.

Καὶ ταῦτα μὲν γενικώτερον περὶ τῆς Θεσσαλιώτιδος· μεταβαίνων δ' ἤδη εἰς τὴν τοπογραφικὴν περιγραφὴν τῆς χώρας, δὲν ἔχω ἐυστυχῶς καὶ ἐνταῦθα νὰ ἀριθμῆσω ἢ μικρὰ καὶ ἄσημα χωρία, καὶ, ὅπως καταστῆ εὐκολωτέρα ἢ ὑπὸ τοῦ ἀναγνώστου ἀντίληψις, θὰ καταγράψω κατὰ σειράν τοὺς διαφοροὺς δῆμους καὶ τὰ χωρία τὰ ἀνήκοντα εἰς αὐτούς, ἀρχόμενος ἀπὸ τῆς περιγραφῆς τοῦ στενοῦ τῆς *Πόρτας*, ὡς ἀνωτέρω εἶπον. Εἶνε δὲ ἡ περὶ τὸ στενὸν τῆς Πόρτας χώρα ὅ,τι τερπνὸν καὶ χαρίεν ἐνέχει ἡ Θεσσαλικὴ γῆ. Συνηρεφαῖς γήλοφοι ἐπαλλάσσουσι μετὰ τερπνοτάτων κοιλάδων, διδυγῆ ρυάκια ἀρθεύουσιν εὐγλόους λειμῶνας, σκιαζομένους ὑπὸ τοῦ πυκνοῦ φυλλώματος πικίλων δένδρων. Καθόσον δὲ προβαίνει τις εἰς τὸ στενόν, ἡ χώρα καθίπτχται ἀγριωτέρα καὶ στενωπῇ, καὶ, ἀνελισσομένη ἐπὶ τῆς ἀεζίας ὄχθης τοῦ ὁμωνύμου ποταμοῦ, φέρει περρωτέρω ἐν αὐτῷ, ἐνθα ἀναπτύσσεται ἐν ὄλῃ αὐτῆς τῇ μεγάλωπρεπείᾳ ἢ ὀρεινῇ χώρᾳ τῆς Πίνδου. Διὰ τοῦ στενοῦ τούτου φέρει ἡ συντομωτέρω ὁδὸς ἐκ τῆς Ἀμβρακίας εἰς τὴν Θεσσαλίαν· δι' αὐτῆς κατῆλθεν ὁ μετὰ τοῦ Ρωμαιοῦ ὑπάτου Φλαμινίου συμπράττων βασιλεὺς τῶν Ἀθαμάνων Ἀμύνανδρος· δι' αὐτῆς ἐπειράθη νὰ διαβῆ Φίλιππος ὁ Γ'· πορευόμενος κατὰ τῶν ἐπικνηστάντων Ἀθαμάνων, ἀλλὰ, μὴ δυναθεῖς νὰ ἐκβιάσῃ τὴν ὁδόν, ἐπανέκχυσε (Λιβ. 32, 15, 38, 2)· δι' αὐτῆς κατῆλθεν εἰς τὴν Θεσσαλίαν ἐξ Ἀμβρακίας ὀρμώμενος ὁ ὑπάτος Μάρκιος Φίλιππος (44, 1), καὶ δι' αὐτῆς τέλος κατὰ τὴν Βυζαντινὴν ἐποχὴν ἐιήρχοντο οἱ ἡγεμόνες τῆς Αἰτωλίας καὶ Ἀκαρνανίας κατὰ τοὺς πρὸς τοὺς δεσπότης τῆς Θεσσαλίας πολέμους αὐτῶν.

Καὶ λείψανα μεσαιωνικῶν τειχῶν πρὸς ὀχύρωσιν τοῦ στενοῦ παρατηροῦνται εἰσέτι ἐν αὐτῷ. Ἐνταῦθα κεῖνται καὶ ἡ κατὰ πᾶσαν τὴν Θεσσαλίαν γνωστὴ *Παναγία τῆς Πόρτας* (παρὰ τὸ χωρίον *Πόρτα Παναγιά*), τρισυπόστατος Βυζαντινὴ βασιλική, ἰδρυθεῖσα ὑπὸ τοῦ Ἀνδρονίκου, το περιεργότερον κατὰ τὴν Ἑλλάδα σωζόμενον οἰκοδόμημα ἀπὸ τοῦ 14ου αἰῶνος μ. Χ. Ἐπὶ τῆς εἰκονοστάσεως ὑπάρχουσι δύο ἐκ Μωσαϊκοῦ εἰκόνες τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς Θεοτόκου φυσικοῦ μεγέθους, κείμεναι ἐκκτέρωθεν τῆς ὠραίας πύλης κατ' ἀντίστροφον διάταξιν τῆς ἐν ταῖς λοιποῖς ναοῖς ἐθιζομένης, καθότι ἡ μὲν τοῦ Χριστοῦ κεῖται πρὸς τὰ δεξιά, ἡ δὲ τῆς Παναγίας πρὸς τὰ ἀριστερὰ τοῦ ἐξερχομένου ἐκ τοῦ ἁγίου βήματος. Καὶ ἐπὶ μὲν τοῦ προσώπου τοῦ Ἰησοῦ ἐπικέχυται πρῶτης σπανίως ἀπαντῶσα εἰς τὰς Βυζαντινὰς εἰκόνας τοῦ Χριστοῦ, ἐλάσσονος δὲ ἀξίας εἶνε ἡ εἰκὼν τῆς Θεοτόκου. Κάτωθεν τῆς Παναγίας τῆς Πόρτας κεῖται ἐντὸς ἰάσους ἔδρων καὶ φιλυρῶν ἡ μονὴ τοῦ *Δουσίκου* εἰς μνήμην τοῦ Σωτῆρος, ἥτις, ἀνεγερθεῖσα ὑπὸ τοῦ ἁγίου Βησσαρίωνος καὶ τοῦ ἀνεψιοῦ του Νεοφύτου, ἀμφοτέρων μητροπολιτῶν τῆς Λαρίσης κατὰ τὰ μέσα τῆς 16ης ἑκατονταετηρίδος, ἦτο ἐπὶ ἰκανὸν χρόνον πλουσιωτάτη. Τὰ 300 αὐτῆς δωμάτια κατοικοῦντο μέχρι τοῦ 1823, ὅτε ὁ Ἀλβανὸς Σούλτσις Κόρτσις λεηλατήσας αὐτό, τῶν μὲν μοναχῶν πολλοὺς ἐφόνευσε, διήρπασε δὲ πᾶν πολυτιμον σκεῦος ἐν αὐτῷ εὑρισκόμενον, καὶ τὴν λαμπρὰν βιβλιοθήκην ἐκ 3,000 τόμων, ἐν οἷς καὶ πολλὰ χειρόγραφα ἐπυρπόλησεν. Ἀλλὰ καὶ μετὰ τὸ τραῦμα τοῦτο ἡ μονὴ ἐξηκολούθησε νὰ ἀκμαΐζη, ἔχουσα καὶ σήμερον ἐκ τῶν κτημάτων τῆς σπουδαῖον εἰσόδημα. Καὶ πρὶν μὲν τὸ μοναστήριον ἦτο ἐνοριακόν, ἐσχάτως δὲ πατριαρχικῆ διαταγῇ ἐγένετο σταυροπηγιακόν. Καὶ ἡ μὲν θέσις αὐτοῦ δὲν ἔχει τὴν ἰσχυρότητα τῶν Μετεώρων, ἀλλ' οἱ ἰδρυταὶ αὐτοῦ ἐφρόντισαν διὰ τῆς τέχνης νὰ καταστήσωσιν ὀχυρώτατον τὸ οἰκοδόμημα, περιβαλόντες αὐτὸ διὰ τείχους πεντήκοντα ποδῶν ὕψους, ἐνθα οὐδεμίαν πύλην παρατηρεῖται, ἀλλὰ μόνον πολὺ ὑψηλὰ δύο ὀπαι, οἱ ὧν καταρρίπτονται αἱ κλίμακες ἢ τὸ συκτυωτὸν πλέγμα πρὸς ἄνοδον τῶν ἐπισκεπτομένων. Κατερχόμενοι ἐκ τοῦ στενοῦ τῆς Πόρτας εἰς τὴν πεδινήν Θεσσαλιώτιδα συναντῶμεν εἰς διαφόρους ἀπ' ἀλλήλων ἀποστάσεις τὰ χωρία τὰ ἀπαρτίζοντα τοὺς δήμους, Σιλλάνων, Γόμφων καὶ Ἰθώμης. Καὶ ὁ μὲν δῆμος Σιλλάνων ἀπαρτίζεται ἐκ τῶν χωρίων *Παραπράσταρη, Βελίσι, Βάραρη, Καλογριανὰ, Κόρδα, Μεσδάνι, Μυρίχοβο, Παλοχώρι, Ράκωβο καὶ Ριζάβα*. Ὁ δὲ δῆμος Γόμφων ἐκ τῶν χωρίων *Μουζάκι, Βαταινιά, Βούριστα, Βρόστιαρη, Ξερίτσι, Λαζαρίνα* (εἰς τὸ χωρίον τοῦτο εἰσῆχθη ἐπιτυχῶς ἀπὸ τινος χρόνου ἡ καλλιέργεια τῆς ὀρύζης), (Μονὴ) *Ἁγία Τριάδα, (Μονὴ) Ἁγιοὶ Ἀγάργυροι, Νευροβούριστα, Πορτή, Ροποτό, Σιάμι, Σκλάταινα καὶ Φλωρεταῖο*. Ὁ δὲ δῆμος Ἰθώμης ἐκ τῶν χωρίων, *Φανάρι, Γκιλάνθι, Γότιστα, Γράλλιστα, Κανάλλια, Καππᾶ, Κραριά, Λάσδα, Λοξάδα, Μαγουλίτσα, Μαυρομμάτι, Παλιούρι, Πύργος,*

(Φχνάρ) *Μαγοῦλα* καὶ *Χάριαιρα*. Ἐκ τῶν ἀνωτέρω χωρίων τὸ *Μουσαίχι* κεῖται ἐντὸς κοιλάδος περιβαλλομένης ἑκατέρωθεν ὑπὸ δύο συνηρεφῶν παραφυαδῶν τῶν Ἀγράφων ἐξ αὐτοῦ ἄγει ἑτέρα στενωπὸς ἀπότομος καὶ τραχεῖα ἐκ τῆς Θεσσαλίας εἰς τὴν Ἀθρακινίαν καὶ Ἡπειρον (Λιβ. 32, 15)· καὶ ἐπὶ μὲν τοῦ πρὸς δυσμὰς τῆς κοιλάδος ὑψουμένου λόφου, ἐπὶ τῆς καλουμένης Ἐπισκοπῆς, ἀνευρίσκονται τὰ ἐρείπια τῆς ὀχυρᾶς πόλεως *Γόμφων*· ἀλλὰ δυστυχῶς τὰ περιτωζόμενα λείψανα εἶνε ἄσημα, ἀποκομισθέντων τῶν λίθων καὶ τῶν σπονδύλων τῶν κίωνων εἰς τὰ πέριξ χωρία, ἐνθα περὶ τῶν κειμένων· ἀλλὰ καὶ τὰ μεσαιωνικὰ λείψανα τῆς ἐνταῦθα κειμένης πόλεως, ἐν ἧ ἤδρευε καὶ ἐπίσκοπος (ἐξ οὗ καὶ τὸ ὄνομα Ἐπισκοπή), εἶνε μικρὰ καὶ ἄσημα. Ἐπιγραφὴ δέ τις, εὑρεθεῖσα ἐν τῷ παρακειμένῳ χωρίῳ *Ραφίστα*, διδάσκει, ὅτι ἡ προστάτις θεότης τῶν Γόμφων ἦτο ὁ Κάρπις Διόνυσος, καθότι τὸ ὄνομα τοῦ ἱερέως αὐτοῦ ἀναφέρεται παραλλήλως μὲ τὸ τοῦ στρατηγοῦ πρὸς χαρακτηρισμὸν τοῦ ἔτους (Βουρ. ἀρχ. Γεωγρ. ἑλλ. 54). Οἱ Γόμφοι κατελήθησαν ὑπὸ τοῦ Ἀμυνάνδρου μετὰ τὴν Φήκην· τὸν δὲ Καίσαρα ἐρχόμενον ἐκ τοῦ Λιγινίου δὲν ὑπεδέχθησαν εἰ κάτοικοι κλείσαντες τὰς πύλας· ἀλλ' ὀλιγόωρος προσβολὴ ἠνάγκασεν αὐτοὺς νὰ παραδοθῶσι καὶ νὰ ἐπιτρέψωσι εἰς τοὺς κεκμηκότας καὶ ὑπὸ δεινοῦ τινος νοσήματος κατατρυχημένους στρατιώτας τοῦ Καίσαρος νὰ εἰσέλθωσι εἰς τὴν πόλιν, ἐνθα οὐ μόνον τροφὴν ἀρκοῦσαν εὖρον κατὰ Πλούταρχον, ἀλλὰ καὶ τοῦ νοσήματος παραλόγως ἀπηλλάγησαν· ἀφθόνῳ γὰρ ἐνέτυχον εἴνω, καὶ πίνοντες ἀνέδην, εἶτα χρώμενοι κώμοις καὶ βακχεύοντες ἀνὰ τὰς ὁδοὺς ἐκ μέθης, διεκρούσαντο καὶ παρήλλαξαν τὸ πάθος εἰς ἕξιν ἑτέραν τοῦ σώματος μεταπεσόντες.

Ἐπὶ δὲ τῆς ἀκρωρείας, τῆς ὑψουμένης πρὸς ἀνατολὰς τῆς κοιλάδος τοῦ Μουσακίου, κεῖται τὸ μικρὸν χωρίον *Φανάρι*, ὅπερ, κείμενον ἐν θέσει ἀπόπτῳ, καθίσταται ἔτι καταφανέστερον εἰς τὸν ἐκ τῆς πεδιάδος ἐρχόμενον διὰ τὰ κεκοιναμένα τείχη τοῦ περιβάλλοντος αὐτὰ φρουρίου. Τὸ χωρίον, μικρὸν καὶ ἄσημον, κατοικεῖται ὑπὸ 200 οἰκογενειῶν, τῶν πλειόνων τουρκικῶν· τὸ δὲ περιβάλλον αὐτὸ βυζαντινὸν φρούριον διατηρεῖται καὶ μέχρι σήμερον λίαν ὀχυρὸν ὡς ἐκ τῆς τοποθεσίας του. Ἐνταῦθα ἤδρευε πρότερον ὁ ἐπίσκοπος Φαναρίου Φαρσάλων, διαμένων ἤδη ἐν τῇ τελευταίᾳ πόλει. Ἐν τῷ φρουρίῳ παρατηροῦνται ὀρθογώνιοι λίθοι τῶν τειχῶν τῆς ἐνταῦθα κειμένης ἑρμυκῆς καὶ κλωμακέσσας *Ἰθώμης*, πόλεως προμηρικῆς. Ὁ Στράβων, μνημονεύων ταύτης, ὡς ὁμωνύμου τῆς Μεσσηνιακῆς, προσεπιλέγει, ὅτι ἡ Θεσσαλικὴ ὀφείλει νὰ προφέρηται ἀφαιρουμένης τῆς πρώτης συλλαβῆς, εἰὸ καὶ *Theuma* καλεῖται ὑπὸ τοῦ Λιβίου (42, 13)· ὑπήγειτο δὲ κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Στράβωνος ἡ πόλις εἰς τὴν χώραν τῶν Μητροπολιτῶν (τῆς ὑποίας τὰ ἐρείπια μίαν ὥραν μακρὰν τῶν τῆς Ἰθώμης θὰ ἀνεύρωμεν ἐν τῷ Παλαϊκκῶστρῳ), καὶ ἔκειτο μεταξὺ τεσσάρων φρουρίων,

ὡς ἐν τετραπλεύρῳ κειμένων, Τρίκκης τε καὶ Περινναίου καὶ Γόμφων καὶ Μητροπόλεως (9, 436).

Μετὰ τὸν ὄμιον Γόμφων ἔπεται ὁ δῆμος Καλλιφωνίου συγκείμενος ἐκ τῶν χωρίων, *Καλλιφῶρι, Τερέμπεσι, Ζαῖμη, Ζαρχαράδες, Κασέσι Μα-
γούλα, Κουβαράδες, Λουτρό, Κασέσι, Ντελῆ-Βελῆ, Παλιοῦρι καὶ Φίλια,*
καὶ μετ' αὐτὸν ἀκολουθεῖ ὁ δῆμος Καρδίτσης συγκείμενος ἐκ τῆς πόλεως
Καρδίτσης καὶ τῶν χωρίων *Δελῆ Ἰμπραήμ, Ζουλιφικάρι, Ἰσαρη, Καμι-
ράδες, Καπουτζῆ, Καρδιτισομαγούλα, Κουμάδες, Κορτζέσι, Κρέα Βρύσι,
Μέρους, Νταοῖτι, Παλιόκαστρο, Πιτσιαρῆ, Ροῦσι, Σαρακίνα, Τσαοῦσι,
Φράγκο.* Ἐν τῷ εἰρημένῳ χωρίῳ *Παλιόκαστρῳ* ἔκειτο κατὰ τινα ἐπι-
γραφὴν, εὑρεθεῖσιν ἐνταῦθα, ἐνθα ἀναγιώσκεται ἡ πόλις Μητροπολι-
τῶν, ἡ ἀρχαία πόλις *Μητρόπολις* διάφορος τῆς ἐν τῇ Πελασγιώτιδι κειμέ-
νης ὁμωνύμου συνωκίσθη δὲ κατ' ἀρχὰς ἐκ τριῶν πολιχνίων ἀσηυάντων,
ὑστερον δὲ καὶ ἕτερα προσελήφθησαν, ἐν αἷς καὶ ἡ Ἰώμη. Ἐλατρεύετο
δὲ ἐν αὐτῇ ἡ Ἀφροδίτη μὲ θυσίαν ὑῶν (Στρ. ὡς ἀν.) μὲ τὴν λατρείαν
δὲ ταύτην φαίνεται συσχετιζόμενον ἀνάγλυφόν τι ἐν Παλιόκαστρῳ ὑπὸ
τοῦ Λῆκ ἀνευρεθέν. Γυνὴ ποδῆρη χιτῶνα φέρουσα κάθηται ἐπὶ θώκου κρα-
τοῦσα σκῆπτρον· κατέναντι αὐτῆς ὑψοῦται ὄρος, εἰς τοὺς πόδας τοῦ ὄρους
ἴσταται ἀνὴρ προσλιπαρῶν καὶ δεόμενος· ἐπὶ δὲ τῆς κορυφῆς τοῦ ὄρους
ἴστανται ἄλλοι ἄνδρες, ἐξ ὧν ὁ εἷς κρατεῖ ἐν ταῖς χερσίν ὑν' ἔκειτο δὲ ἡ
πόλις οὐχὶ ἐπὶ λόφου, ὡς ἀπασι σχεδὸν αἱ ἀρχαῖαι πόλεις, ἀλλ' ἐν τῇ
πεδιάδι, τὰ δὲ λείψανα τῶν τειχῶν αὐτῆς, ὡς καὶ διάφοροι ἐπιγραφαὶ
καὶ ἀνάγλυφα, ἅτινα ὁ Λῆκ ἀνεῦρεν ἐν τῷ τόπῳ, κατεστράφησαν τὰ
πλεῖστα ὑπὸ τῶν χωρικῶν. Ἐν τῷ κέντρῳ τῆς ἀρχαίας πόλεως παρατη-
ροῦνται λείψανα ἑτέρου τείχους, ὅπερ ὁ μὲν Λῆκ ἀποδίδει εἰς τὴν ἀκρό-
πολιν, ὁ δὲ Ussing τοποθετεῖ ἐνταῦθα ναόν τινα τῆς ἀρχαίας πόλεως ἴσως
τῆς Ἀφροδίτης, καὶ εἰς αὐτὸν ἀποδίδει ἀρχιτεκτονικὰ τινα τεμάχια ὄρο-
φῆς, εὑρεθέντα παρ' αὐτοῦ παρὰ τινα χριστιανικὸν ναόν. Ἡ Μητρόπο-
λις ἐκυριεύθη ὑπὸ τοῦ Φλαμινίου τὸ 198 π. Χ., ὁ δὲ Καῖσαρ διήλθε δι'
αὐτῆς μεταβαίνων ἀπὸ τῶν Γόμφων εἰς τὴν Φάρσαλον. Κατὰ τὸν 6ον
αἰῶνα μ. Χ. μνημονεύεται ὑπὸ τοῦ Ἰεροκλέους.

Ἡ δὲ *Καρδίσα*, κειμένη ἐν τέταρτον τῆς ὥρας μακρὰν τῆς ἀριστερᾶς
ὄχτης τοῦ Καλέντη, κατοικεῖται ὑπὸ Τούρκων, (οἵτινες ὁμῶς μετὰ τὴν
προσάρτησιν ἅπαντες σχεδὸν ἀπεδήμησαν) καὶ Ἑλλήνων. Τῶν τελευταίων
ὁ πληθυσμὸς, μικρὸς ὢν κατ' ἀρχὰς διὰ τὰ ὑπὸ τῆς Τουρκικῆς Κυβερνήσεως
παρεμβαλλόμενα κωλύματα πρὸς οἰκοδομὴν οἰκιῶν, ἤρξατο κατὰ τὰ τε-
λευταῖα ἔτη νὰ γίνεταί σπουδαιότερος, ἀρθέντος τοῦ κωλύματος καὶ πολ-
λῶν Ἑλλήνων ἐκ τε τῶν παρακειμένων χωρίων καὶ τῆς λοιπῆς Θεσσα-
λίας ἐγκαθισταμένων ἐνταῦθα ἐμπορικῆς χάρις. Ὁ πληθυσμὸς οὗτος ἠ'
ξήθη ἔτι μάλλον ἀπὸ τοῦ χρόνου τῆς προσαρτήσεως ἐκ τῆς ἐγκαταστάσεως
πολλῶν ἀλλοδαπῶν ἐν τῇ πόλει. Ἡ Καρδίσα, κειμένη ἐν τῷ μέσῳ τῆς

Θεσσαλιώτιδος καὶ περιβαλλομένη ὑπὸ τῶν μεγαλειτέρων χωρίων αὐτῆς, πρῶρισται ὅπως καταστῆ σπουδαία ἐμπορικὴ πόλις, καθότι οὐ μόνον πολλὰ καὶ πικίλα προϊόντα παράγει ὁ τόπος, ἀτινα ἀποστέλλονται εἰς τὸν μόνον λιμένα τῆς Θεσσαλίας, τὸν Βῶλον, ἀλλὰ καὶ εἰσαγωγὴ ἀπικιακῶν, βιομηχανημάτων καὶ λοιπῶν εἰδῶν ἐνεργεῖται πρὸς χρῆσιν τῶν κατοίκων τῆς Θεσσαλιώτιδος. Εἶνε δὲ ἡ Καρδίτσα πρωτεύουσα ὁμωνύμου ἐπαρχίας ἀνήκουστος εἰς τὸν νομὸν Τρικκάλων, ἐδρεῖται δὲ ἐνταῦθα Πρωτοδικεῖον καὶ Εἰρηνοδικεῖον καὶ ἀπὸ τοῦ 1888 λειτουργεῖ καὶ καλῶς κατηρτισμένον ἰδιοσυντήρητον Γυμνάσιον· πνευματικῶς ὅμως οἱ κάτοικοι αὐτῆς καὶ τῶν παρακειμένων χωρίων πειμαίνονται ὑπὸ τοῦ Μητροπολίτου Λαρίσσης. Αἱ οἰκίαι τῆς Καρδίτσης εἶνε μικραὶ καὶ πενιχραὶ, ἐκτὸς ὀλιγίστων ἐξαιρέσεων χωριζόμεναι δὲ ἀπ' ἀλλήλων δι' ἀρσιμῶν γαιῶν καὶ καπνοφυτειῶν, καθιστῶσι σπουδαίαν τὴν ἔκτασιν τὴν πόλεως, ἀριθμοῦσης ἀναλόγως τῆς ἐκτάσεως ὀλίγους κατοίκους, συμποσομένους περὶ τὰς 7,000. Ἀρχαῖα λείψανα ἐν τῇ Καρδίτσει δὲν εὐρίσκονται, ἀλλ' οὔτε κατὰ τὴν Βυζαντινὴν ἐποχὴν γίνεται μνηεὶα αὐτῆς· φαίνεται δὲ ἡ πόλις συνοικισθεῖσα μετὰ τὴν Τουρκικὴν κατακτησιν. Μίαν ὥραν μακρὰν τῆς Καρδίτσης κεῖται ἐν τῇ πεδιάδι τὸ τερπνότατον δάσος *Παπαράτζα*, ἐν ᾧ τὸ ἔαρ συνέρχονται οἱ κάτοικοι τῶν παρακειμένων χωρίων, συντρώγοντες καὶ συμπίνοντες ὑπὸ τὴν σκιάν τῶν πυκνοφύλλων δένδρων καὶ παρὰ τὸ κελάρυσμα τῶν ἐν τῷ δάσει ἀναβλύζόντων διαυγῶν ὑδάτων.

Βορειότερον τοῦ δήμου Καρδίτσης κεῖται ὁ δῆμος Τιτανίου, ἀπαρτιζόμενος ἐκ τῶν χωρίων *Παλιμᾶ*, (πρωτ.) ἔδρα Εἰρηνοδικείου, *Βλοχό*, *Γουργοβίτες*, *Ἐρμίτσι*, *Καλυθᾶκια*, *Κεραμίδι*, *Κορτύκι*, *Κοσκινᾶ*, *Μάρκον*, *Μακρυχώρι*, *Ματαράχκι* καὶ *Παπαρίζο*.

Παρὰ τὸ χωρίον *Κορτύκι*, ἐπὶ φαλακροῦ λόφου ὑπερκειμένου τῆς ἀριστερᾶς ὄχθης τοῦ Ῥοζοζίνου, ἀνευρίσκομεν ἐρείπια ἀρχαίας ἑλληνικῆς πόλεως καὶ ὀχυρώματα μεσαιωνικῆς ἐποχῆς, κατεσκευασμένα κατὰ μέγα μέρος ἐκ συντριμμάτων τῶν ἀρχαίων τειχῶν, ὧν τὰ λείψανα ἐν τούτοις εἶνε ἱκανῶς σπουδαῖα, ὅπως σχηματίσῃ τις ἰδέαν τῆς ἀρχαίας αὐτῶν διευθύνσεως. Καὶ ἡ μὲν ἀκρόπολις, κειμένη εἰς τὸ ὕψιστον τοῦ λόφου, συνίσταται ἐκ λίθων πολυγώνων καὶ ἱκανῶς μεγάλων, ἀνήκουσα ἐπομένως εἰς λίαν ἀρχαίαν ἐποχὴν. Τὰ τείχη αὐτῶν ἔχουσι πάχος 8 ποδῶν, συνιστάμενα, ὡς συνήθως, ἐξ ἐσωτερικῆς καὶ ἐξωτερικῆς πλευρᾶς, τοῦ διαμέσου διαστήματος πληρουμένου ὑπὸ χώματος καὶ μικρῶν λίθων. Κατωτέρω τῶν τειχῶν τῆς ἀκροπόλεως φαίνονται τὰ ἐρείπια τῶν τειχῶν τῆς κάτω πόλεως, συνιστάμενα καὶ αὐτὰ ἐκ λίθων μεγάλων, ἀλλὰ κανονικωτέρων ἐκείνων. Καὶ ὁ μὲν Λῆξ τοποθετεῖ ἐνταῦθα τὴν *Λιμνίσαν*, τῆς ὁποίας, κειμένης παρὰ τὸ Πελινναῖον, τὰ ἐρείπια ἀνεῦρον ἤδη παρὰ τὸ παλαιὸν Γαρδίκι. ἐγὼ δὲ τοποθετῶ ἐνταῦθα τὸ Ὀμηρικὸν *Τιτάριον*, ὅπερ, μνημενεύομενον ὑπὸ τοῦ Στράβωνος, καταλέγεται μεταξὺ τῶν πόλεων τῆς Θεσσαλιώτιδος, πλη-

σίον τῆς Ἄρνης καὶ τοῦ Ἀστερίου (Στρ. 9, 439, 435), τῶν ὁποίων, τῆς μὲν πρώτης μετονομασθείσης Κιερίου, τὰ ἐρείπια ἀνευρίσκονται παρὰ τὸν Πύργον Ματαράγκας, δύο ὥρας μακρὰν τοῦ Κορτικίου, τοῦ δὲ δευτέρου, μετονομασθέντος Πειρεσιῶν, τὰ ἐρείπια ἀνευρίσκονται ἐπὶ τοῦ παρὰ τὸν Βλοχὸν λόφου, μίαν ὥραν μακρὰν τῆς προκειμένης θέσεως. Οὐδόλως λοιπὸν ἀπίθανον τὰ παρὰ τὸ Κορτικὸν ἐρείπια νὰ ἀνήκωσιν εἰς τὸν Τιτάνιον, κληθὲν οὕτω κατὰ Στράβωνα διὰ τὸ λευκόγεον τῆς χώρας, ἐφ' οὗ ἔκειτο, ὅπερ καὶ σήμερον παρατηρεῖται ἐν τῷ περὶ οὗ ὁ λόγος λόφῳ.

Παρὰ τὸν δῆμον Τιτανίου κεῖται ὁ δῆμος Κιερίου, ἀπαρτιζόμενος ἐκ τῶν χωρίων Σοφάδες (πρωτ. ἔδρα Εἰρηνοδικείου), Ἀγῶγι, Κοπριουτζίη, Μαυραλάδες, Μασκιοῦρι ἐνθα τελεῖται ἡ μνημονευθεῖσα ἤδη ἐτησίᾳ πηνήγυρις, Μπαλαλάρ, Καραλάρ, Ρούρα, (Ἑλληνικόν), Καραλάρ, Παζαράκι, Πύργος Ματαράγκα καὶ Σοῖπι βορειοδυτικώτερον τοῦ δήμου Κιερίου κεῖται ὁ δῆμος Φύλλου ἀπαρτιζόμενος ἐκ τῶν χωρίων Κουτζερῆ (πρωτ.) Ἀη-Δημητρεῖς, Ἀλμαρτάρ, Γιαρῆκι, Ἐλία, Δασποχωρι, Μεσαλάρ, Μολόσι, Μπουλή, Ντουβλατάρ, Τζαμπαζλίρ, Πέτρινο, Ὀρσανά, Σιαμπαλή καὶ Τεκελή.

Καὶ παρὰ μὲν τὸ χωρίον Πύργον Ματαράγκας, ἐπὶ τινος λόφου ἀνεψυμένον ἐκ τῆς πεδιάδος, ἀνευρίσκοντες τὰ ἐρείπια τοῦ μνημονευθέντος ἤδη Κιερίου, ὀνομαζόμενον πρὶν Ἄρνης (Στέφ. Βυζ. ἐν λ.), τὴν ὁποίαν λίαν ἀτόπως τινὲς τῶν νεωτέρων τοποθετοῦσιν ἐν τῇ Μαγνησίᾳ, καθότι, ἐκτὸς τοῦ Στεφ. Βυζαντίου, καὶ ὁ Στράβων ῥητῶς λέγει, ὅτι ἡ Ἄρνη ἀνῆκεν εἰς τὴν Θεσσαλιώτιδα (9, 435). Καὶ ὁ Θεοκυδίδης δὲ λέγει ἐν τῷ προομιῶ, ὅτι οἱ Βοιωτοὶ κατῆλθον εἰς τὴν Βοιωτίαν ἀναστάντες ἐξ Ἄρνης ὑπὸ τῶν Θεσσαλῶν· ἡ δὲ ἐπὶ τοῦ παρὰ τὸν Πύργον λόφου θέσις τοῦ Κιερίου ἐβεβαιώθη ἐκ τινος ἐπιγραφῆς, εὑρεθείσης ἐν τῷ τόπῳ ὑπὸ τοῦ Λήκ, ἧς καὶ ἐν τῇ ἱστορίᾳ ἐμνήσθη, καὶ ἐν ἡ μνεῖα γίνεται διενέξεώς τινος περὶ ὁρίων μεταξὺ τῶν κατοίκων τοῦ Κιερίου καὶ τῶν πρὸς νότον ὁμόρων αὐτῶν κατοίκων τῆς Μητροπόλεως. ἧς τὴν τοποθεσίαν ἀνεύρομεν ἐν τῷ 3 ὥρας ἀπέχοντι Παλαιοκάστρῳ. Περὶ τῶν περιπετειῶν τῆς πόλεως ἐλάχιστον γνωρίζομεν φαίνεται ὅμως αὕτη ἐκ τῆς πληθύος τῶν ἀνευρισκομένων νομισμάτων οὔσα σπουδαία καὶ πολυάνθρωπος.

Παρὰ δὲ τὸ χωρίον Ἐλιά, παρατηροῦνται λείψανα τινὰ Ἑλληνικῶν τειχῶν ἴσως τῆς ἀρχαίας πόλεως τῶν Ἰχνῶν, ἐνθα ἐλατρεῦετο ἡ Ἰχναία Ἄρτεμις κατὰ Στράβωνα καὶ ἔτι δυτικώτερον ἐπὶ τινος λόφου παρὰ τὸ χωρίον Πέτρινο ἀνευρίσκοντες τὰ ἐρείπια τῆς ἀρχαίας πόλεως Φύλλου, ἐνθα ἔκειτο ἱερόν τοῦ Φυλλαίου Ἀπόλλωνος (Στράβων 9, 435). Ἐκ τῆς πόλεως ταύτης ἐκλήθη φαίνεται καὶ τὸ παρακείμενον ὄρος Φυλλήιον, εἰς τὰς ὑπὸ ὑψείας τοῦ ὁποίου ἔκειντο κατὰ τὸν Ἀπολλώνιον αἱ Πειραισιαί, κατὰ τὴν συμβουλὴν τοῦ Ἐπιπέως μετὰ τοῦ Ἀπιδανῶ· καὶ τῷ ὄντι καταντικρὺ τοῦ μνημονευθέντος χωρίου Β.λοχοῦ οὐχὶ μακρὰν τῆς συμβολῆς

τῶν εἰρημένων ποταμῶν ἐπὶ τινος λόφου καλουμένου διὰ τὸ σχῆμα στρω-
 γυλοβοῦνι παρατηροῦνται ἐρείπια ἀνάμικτα Ἑλληνικῆς καὶ Βυζαντινῆς
 ἐποχῆς καὶ ἐπὶ μὲν τῆς κατωφερείας τοῦ λόφου μέχρι τῶν ποδῶν αὐτοῦ
 ἐκτείνονται τὰ μεσαιωνικὰ τείχη, ὧν τὴν συνέχειαν βλέποντες μακρόθεν
 θὰ ἐξελάβανεν ὡς ἀπεξηραμμένον βεῖθρον ὄρεινου χειμάρρου, ἀν' ἣ κανο-
 νικότης τῆς γραμμῆς δὲν ἀπέκλειε τὴν παραδοχὴν τριούτου τινός φυσικοῦ
 φαινομένου. Περὶ δὲ τὴν κορυφὴν τοῦ λόφου σώζονται τὰ ἐρείπια τῶν
 ἀρχαίων ἑλληνικῶν τειχῶν, ἅτινα συνιστάμενα τὸ πλεῖστον ἐκ πολυγώνων
 λιθῶν ἀνήκουσιν εἰς παναρχαίαν ἐποχὴν. Ἐκαλεῖτο δὲ ἡ πόλις κατὰ τοὺς
 Ὀμηρικοὺς χρόνους Ἀστέριον μετονομασθεῖσα βραδύτερον κατὰ τὸν Στέ-
 φανον Βυζάντιον Πειραισιαί.

Νοτιώτερον δὲ τοῦ δήμου Κιερίου κεῖται ὁ δῆμος Ταμασίου συγκείμενος
 ἐκ τῶν χωρίων *Δραρίστα, Ἀμαράρ, Ἀσλανλάρ, Καῖτσα, Μπαλαμπανλῦ*
Πάπα, Τοζαμάση, Χαϊχάλη, Χαλαμπρέσι καὶ Χατζῆ Ἀμάρ. Νοτιώτερον
 δὲ τοῦ δήμου Ταμασίου κεῖνται οἱ ὄρεινοὶ δῆμοι Μενελαΐδος, Ἰτάμου καὶ
 Νευρουπόλεως. Καὶ ὁ μὲν δῆμος Μενελαΐδος συνίσταται ἐκ τῶν χωρίων
Ῥεττίρας, Ἀηγιάννης, Γιαννιτσῶ, Θρεψίκα, Λακρέσι, Σμόκοβο, (παρὰ
 τὸ ὁποῖον ὑπάρχουσι καὶ πηγαὶ θερμῶν ὑδάτων) καὶ *Φωτιάρα*. Ὁ δὲ δῆμος
 Ἰτάμου ἀπαρτίζεται ἐκ τῶν χωρίων *Ζοιγλόπι* (πρωτ.), *Ἀπιδιά, Βελέσι,*
Καστανιά, Καταφύγι, Μαστρογιάννη, Μονὴ Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου, Μπό-
σκλαβο, Σέκλιζα καὶ Τιτάϊ. Ὁ δὲ δῆμος Νευρουπόλεως ἐκ τῶν χωρίων
Μισενικόλα, Ἀηγιώργης, Βουρέσι, Κερασά, Μονὴ Ἁγίου Δημητρίου, Μονὴ
Ἁγία Τριάδα, Μονὴ Κορώνας, Πεξοῦλα, Πιλάγζα, Μπλάσδον, Νεοχωρι,
Σερμενίκου καὶ Στούγκον.

Τὰ χωρία τῶν τριῶν μνημονευθέντων δῆμων ἀπετέλουν ἐν καιρῷ τῆς
 Τουρκοκρατίας τὸ διαμέρισμα τῶν Ἀγρῶφων, ὅπερ ὑπερκείμενον τῆς πε-
 δινῆς Θεσσαλιώτιδος ἐκαλεῖτο τὸ πάλαι Δολοπία ἐκ τῶν ἐν αὐτῇ οἰκούν-
 των Δολόπων, ὧν ἱστορικὴν τινα σκιαγραφίαν ἐν τῇ ἱστορίᾳ ἐποιησάμεν.
 Διακρίνεται δὲ ἡ ὄρεινὴ αὕτη γῶρα, ὡς καὶ ἡ λοιπὴ ὄρεινὴ Θεσσαλία διὰ
 τὴν ἐκτακτὸν αὐτῆς καλλονὴν καὶ χάριν καλυπτομένη ὑπὸ ἐκτεταμένων
 καὶ βαθέων δασῶν διαρρεσμένη ὑπὸ ἀφθόνων πηγαίων ὑδάτων, ἐνέχουσα
 τερπνότατα ὄροπέδια, διήγειρεν ἡ γῶρα αὕτη τὸν θαυμασμὸν ἀπάντων
 τῶν ἐπισκεφθέντων αὐτὴν περιγητῶν. Καὶ ὅμως ἡ τόσον ὠραία αὕτη
 γῶρα ἦτο κατὰ τὴν ἀρχαιότητα καὶ σήμερον ἀραιῶς κατωκημένη. Καὶ
 Δολοπικαὶ μὲν πόλεις μνημονεύονται ὑπὸ τῶν ἀρχαίων συγγραφέων ἡ
Κτιμένη, ἡ *Μενελαῖς* καὶ ἡ *Ἐλλοπία*. Ἦδη δὲ κατὰ τέλη τοῦ παρελ-
 θόντος αἰῶνος ἀκμάζοντα χωρία τῶν Ἀγρῶφων διεδέχθησαν μικρὰ καὶ
 ἄσχημοι συνοικίαι, τῶν ὁποίων ἡ ἔνδεια καὶ ἀφάνεια σχηματίζουσιν ἀντί-
 φασιν πρὸς τὴν περιβάλλουσαν αὐτὰ ὠραίαν φύσιν. Ὡς καὶ ἄλλοτε εἶ-
 πον, αἱ διχόνοιαὶ καὶ αἱ ἔριδες τῶν ἐπὶ τῶν ὄρεων ἀκμασάντων ἀρματο-
 λῶν, ἡ τυραννικὴ κυβέρνησις τοῦ Ἀλῆ-Πασᾶ καὶ ἡ ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ

πρόντος αἰῶνος μέχρι πρό μικροῦ λυμαιομένη τὴν χώραν ταύτην λη-
στεία, κατήνεγκον βρῦ τραῦμα κατὰ τῆς εὐημερίας καὶ ἀκεῆς τῶν
Ἀγραριοτικῶν χωρίων, τὰς συνεπείας τοῦ ὁποίου καὶ νῦν ἔτι ὑφίστανται
οἱ κάτοικοι, διὰ τοῦτο δὲ καὶ δὲν θὰ μὲ ἀπαχολήσῃ ἢ περιγραφῇ τῶν
ἀσήμεων τούτων χωρίων. Καὶ αὐτὸς ὁ ἀρχαιολογικὸς κρότος τῶν ὄπλων,
ὅστις ἐπενήργησε τόσον αἰσίως καὶ ἀπαισίως ἐπὶ τῶν χωρῶν τούτων πρό
πολλοῦ ἔπυσε νὰ ἤχῃ, καὶ μόνον σπινιώς ὑπὸ τὴν βλαβεῖαν σκιάν τῶν
δένδρων, καὶ παρὰ τὸ κελευζόν ῥυάκιον, ἀκούοντι ὡς ἀνεψυκτικὴ ἀνά-
μνησις τὰ ἄεσμα τῶν ἀρχαιολογικῶν κατορθωμάτων τοῦ Μπουκουβάλη,
τοῦ Κατσαντώνη καὶ τοῦ Καραϊσκάκη.

Καὶ παρὰ μὲν τὸ χωρίον *Σμοκόβου* ἐπὶ τινος λόφου εὐρίσκονται ἐρείπια
Ἑλληνικῶν τειχῶν ἴσης τῆς Μενελαίδος, ἢ τῆς Ἑλλοπίας, καθ' ὅτι ἡ Κτι-
μένη ἔκειτο νοτιώτερον τούτων. Μίαν δὲ καὶ ἡμίσειαν ὥραν δυτικώτερον
τοῦ *Σμοκόβου* ἀναβλύζουσιν ἄρθροι θερμοὶ πηγαὶ θειοῦχων ὑδά-
των, αἵτινες ἀποβάνουσιν ἰαματικώτατοι ἰδίως εἰς τοὺς πάσχοντας ἐκ
ῥευματισμῶν. Κτίρια δὲ τινὰ ἀρχαιότερα ἐποχῆς παρὰ τὴν πηγὴν τῶν
ὑδάτων δεικνύουσιν, ὅτι ἡ χρῆσις αὐτῶν ἦτο ἐκπλαίη γνωστῆ. Μεταξὺ δὲ
τῶν χωρίων *Τιτάϊ* καὶ *Καταούρι* τοῦ δήμου Ἰτάμου κεῖται το μοναστή-
ριον τῆς Πέτρας, βυζαντινὸν κτίσμα κατοικούμενον ὑπὸ 5 μοναχῶν, καὶ
παρ' αὐτῶ ἐπὶ λόφου, εὐρίσκονται ἐρείπια ἀρχαίων τειχῶν ἴσης τῆς Ἑλ-
λοπίας.

Ἐν δὲ τῷ δήμῳ Νευροπόλεως ὑφύονται δύο τῶν ὑφίστων κορυφῶν τῆς
Πίνδου ἢ Ὁξεία καὶ ἡ Καραύβα, ἐκ τῶν ὑπωρειῶν ταύτης πηγάζει ὁ Νευ-
ροπολίτης διαρρέων τὸ ὁμώνυμον τερπνότατον ὄροπέδιον, ἰδίως δὲ αἱ ὄχθαι
τοῦ ποταμοῦ κατὰφυτοι ὑπὸ ἰτεῶν εἶνε μαγευτικώταται, κατὰ δὲ τὸν κη-
τώτερον αὐτοῦ ῥοῦν, ὁ ποταμὸς ἐν τῇ χώρῃ τῶν ἀρχαίων Ἀπεραντίαν,
δεχόμενος δεξιόθεν καὶ ἀριστερόθεν παραποτάμια τινά, γύνεται εἰς τὸν
Ἀχελῶν καλούμενος *Μέγδοβη*. Ὑπὲρ δὲ τὴν συμβολὴν τῶν δύο ποτα-
μιῶν φέρει ἐπὶ τῆς βυθιτάτης χαράδρας μονότοξος καὶ στενὴ γέφυρα
κτισθεῖσα τῷ 1679. Ἀρχαιότεροι τινὲς γεωγράφοι ἐθεώρουν τὸν Νευρο-
πολίτην ἢ *Μέγδοβην* ὡς τὴν κυριωτέραν πηγὴν τοῦ Ἀχελῶου ἀποκλουῦν-
τες Ἰναχον τὸν ἐκ τοῦ Λάχμου ἐν τῇ χώρῃ τῶν Ἀτπροποταμιτῶν κα-
ταρχόμενον βραχίονά (Ἐκαταῖος, ἀποσπ. 70, 71, 72 παρὰ Müll fisaog.
hist. Grecs καὶ Σφοκλῆς παρὰ Στράβωνι 6, 271), ἀλλὰ βραδύτερον, ὅτι
ἐγνώσθη ἢ καθ' αὐτὸ πηγὴ τοῦ Ἀχελῶου ὁ Νευροπολίτης φαίνεται φέ-
ρων τὸ ὄνομα Κημπύλος ὡς ἐκ τῶν πολλῶν κατὰ τὸν ῥοῦν αὐτοῦ κημπῶν
(Διόδ. 19, 67).

Συνεχῆς τῇ ἐπαρχίᾳ Κερδίτσας ἐκτείνεται ἡ ἐπαρχία Φερσάλων ἀνή-
κουσα τῷ πάλαι μὲν εἰς τὴν Θεσσαλιώτιδα, ἤδη δὲ ἀποτελουῖσα μέρος τοῦ
νομοῦ Λαρίσσης. Ἡ ἐπαρχία αὕτη ἀπερτίζετα ἐκ τριῶν (3) δήμων, ἐκ
τοῦ δήμου Φερσάλων, τοῦ δήμου Σκοτούσης καὶ τοῦ δήμου Εὐυδρίου.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΔΟΗΝΩΝ

Καὶ ὁ μὲν δῆμος Φερσάλων ἀπαρτίζεται ἐκ τῶν χωρίων Φέρσαλα (πρωτ.) Βροσιά, Κιουπεκλή, Κισλάρ, Κουκλόμτασι, Κουσελή, Κυτέκι, Μπαρόμπασι, Ντιόμπασι, Πιλαιωδεγελή, Ρίλι, Σιατερλή ἄνω, Σιατερλή κάτω, Ταμπακλή, Τσιακερλή, Τσιαχμάτ ἄνω, Τσιαχμάτ κάτω καὶ Χατζή Ἀμάρ. Ὁ δὲ δῆμος Εὐυδρίου συνίσταται ἐκ τῶν χωρίων Μέγα Γκουσγκουνάρι, (πρωτ.) Βασιλή, Γκουσγκουνάρι μικρὸν, Δεμερλή, Δρίσκοκλη, Καρα-Δεμερτζή, Μπάμπασι, Μπιτσιλέρ, Μπαϊρακλή, Πασῶ Μαγούλα, Σαρήκαγια, Σιμκλή, Σέχι, Τατάρι, Τσίρι, καὶ Χατζήμπασι. Ὁ δὲ δῆμος Σκοτούσης σύγκεται ἐκ τῶν χωρίων Κάτω Δουβλατάρ, (πρωτ.) Ἀϊβαλή, Ἀλχανί, Ἀραμπακλή, Ἀραουτλή, Ἀρδονάρ, Ἀσκηλάρ, Γεμισαροχώρι, Δερεκλή ἄνω, Δερεκλή κάτω, Δουβλατάρ ἄνω, Ἰνελί, Ἰρενί, Καπλόμπασι, Καραμπαϊζάρ, Κουλαξίτσι, Αἰζαρμπούγα, Μπεκίδες, Ὀρμάρ-μαγούλα, Σουπλή, Τσαγκλή καὶ Χατζήμπεη. Νοτιώτερον δὲ τῆς ἐπαρχίας Φερσάλων κεῖται ἡ πρὶν μὲν μετ' αὐτῆς ἠνωμένη νῦν δὲ ἰδίᾳ ἐπαρχίαν ἀποτελοῦσαν ἐπαρχία τοῦ Δομοκοῦ, συνίσταται δὲ καὶ αὕτη ἐκ τριῶν δῆμων, α') ἐκ τοῦ δήμου Θυμακῶν περιλαμβάνοντος τὰ χωρία, Δομοκός (πρωτ.) Ἀγόργιστη, Ἀϊδομουσλή, Βαρδαλί, Βαλεσιῶται, Βοῦλι, Γερακλή, Γλακαρόμπα, Καρατσάλι, Κρολόμπα, Δεύκα, Μασλή, Μπεκρηλέρ, Πασαλί, Πορτάριον, Σκάρμισα, Τσιφλικάκι, Τσοφλάρι, Τσοατριά, καὶ Τσιόμπα, β') ἐκ τοῦ δήμου Ξυνιάδος ἀποτελουμένου ἐκ τῶν χωρίων, Ὀμβριακή, (πρωτ.) Ἀλχανί, Δαουκλή, Δερβέν-Δερελή, Ζαπάντι, γ') ἐκ τοῦ δήμου Μελιταίας ἀποτελουμένου ἐκ τῶν χωρίων, Ἀβαρίτσα, Ἀλήφακα, Ἀγία Τριάς, Δρανί, Δραμάλα, Καραγασάν, Μαντασά, Νεοχώριον, Παλαμᾶ καὶ Χιλιαδοῦ.

Κατόπιν τῶν γενικωτέρων τούτων περὶ τῶν μνημονευθεισῶν δύο ἐπαρχιῶν ἔρχομαι εἰς λεπτομερεστέραν περιγραφὴν τῶν σημαντικωτέρων ἐν αὐταῖς πόλεων.

Καὶ πρῶτον μὲν περιγράψω τὴν σπουδαίαν καὶ ἀνθοῦσαν καὶ ἰσχυρὰν κατὰ τὴν ἀρχαιότητα πόλιν Φέρσαλον, νῦν δὲ μικρὰν καὶ ἄσημον πόλιν Φέρσαλα. Ἡ πόλις αὕτη ἀναφαίνεται ἐν τῇ ἱστορίᾳ πρῶτον μετὰ τὰ Μηδικά· ἀλλὰ, λαμβάνων τις ὑπ' ὄψιν τὸ ὄχυρόν καὶ ἐπίκαιρον τῆς θέσεως αὐτῆς, τὴν εὐφορίαν τοῦ περιβάλλοντος αὐτὴν πεδίου καὶ τὰ μέχρι τοῦ νῦν περιωζόμενα λείψανα τειχῶν Κυκλωπείων, ἀνήκοντα εἰς τὴν προομηρικὴν ἐποχὴν, ἀναγκάζεται νὰ παραδεχθῆ, ὅτι προῦπῆρχεν ἐνταῦθα πόλις, φέρουσα ἴσως κατὰ τοὺς παναρχαίους χρόνους ἕτερον ὄνομα. Ὁ Λήκ καὶ τινες ἄλλοι τῶν περιηγητῶν παραδέχονται κειμένην ἐν τῇ Ἀκροπόλει τῶν Φερσάλων τὴν πρωτεύουσαν τοῦ Ἀχιλλέως Φθίας, τεκμαιρόμενοι τοῦτο καὶ ἐκ τῆς παρὰ τὴν Φέρσαλον τοποθεσίας τοῦ Θετιδείου, ἱεροῦ τῆς μητρὸς τοῦ Ἀχιλλέως Θετίδος (Στρ. 9, 431). Τὸ ὄνομα τῆς παναρχαίας αὐτῆς πόλεως, ἐκλείψαν κατὰ τοὺς ἀρχαίους ἱστορικούς χρόνους, ἀνεφάνη παραδόξως κατὰ τὴν Βυζαντινὴν ἐποχὴν ἐν τῷ τίτλῳ τοῦ ἐπισκόπου τῶν Φερσάλων, ἐπικαλουμένου ἐξάρχου πάσης Φθίας. Παρα-

δεχόμενος δὲ καὶ γὰρ τὴν ἰδέαν τοῦ Λήκ ὡς ἀπλῆν μόνον ὑπόθεσιν καὶ μὴ βασιζομένην ἐπὶ οὐδενος σαφοῦς δεδομένου, προχωρῶ εἰς τὴν περιγραφὴν τῆς Φαρσαλου. Ἡ πόλις αὕτη, διὰ τῆς ἐπιρροῆς διασῆμων τινῶν γενῶν, συγγειῶν τῶν Ἀλευαδῶν καὶ τῶν Σκοπαδῶν, ἔφθασε ταχέως εἰς μεγαλὴν ἀγμὴν καὶ εὐημερίαν, ἀμιλλωμένη περὶ τῶν πρωτείων μὲν τὰς ἐπίσης ἰσχυρὰς καὶ ἀκμαζούσας κατὰ τὴν Θεσσαλίαν πόλεις, τὴν Λαρίσσαν καὶ τὰς Φεράς. Ἡ μεγαλοπρέπεια καὶ ἡ πολυτέλεια τῶν πολιτῶν τῆς κατέστη παραδειγματικὴ (Ἀθ. 12, 527. Ξεν. Ἑλ.), καὶ ὁ πλοῦτος αὐτῶν εἴλκυεν ἐκ τῆς μεσημβρινωτέρας Ἑλλάδος διασῆμους γλύπτας καὶ ἀρχιτέκτονας, ὡς καταδείκνυται ἐκ τῶν ἀρχιτεκτονικῶν καὶ γλυπτικῶν εὐρημάτων, τῶν ὁποίων ἐν τελειοτάτης τέχνης, παριστῶν δύο γυναικείας μορφῆς κρατοῦσας ἐν ταῖς χερσὶν ἄνθη, μετεκομίσθη ὑπὸ τοῦ Heuzey εἰς τὸ Λουβρον τῶν Παρισίων (Mis. en Maced. Πιν. 13, 14) ἔκειντο δὲ ἐν τῇ πολει. ὡς ἐκ τῶν ἀνευρεθεισῶν ἐπιγραφῶν γίνεται ὀφθαλμικόν, οἱ ναοὶ τοῦ Σωτῆρος Διός, τοῦ Ἀσκληπιοῦ καὶ τῆς Πειθούς Ἀφροδίτης (Heuz. ὡς ἀν.) Τὸ πολίτευμα τῆς Φαρσαλου ἦτο ὀλιγαρχικόν, ἀλλ' ἐνταῦθα ἡ ὀλιγαρχία δὲν ἐστασίαζε πρὸς ἑαυτήν, ὡς ἐν ἄλλαις Θεσσαλικαῖς πόλεσι, καὶ ὁ Ἀριστοτέλης (πολιτ. 5, 5) παράδειγμα ὁμοιοσύνης ὀλιγαρχίας ἀναφέρει τὴν ἐν Φαρσαλῷ πολιτείαν ὡς ἐκ τοῦ ὀλιγαρχικοῦ τῆς δὲ πολιτευματος, ἡ πόλις ἀπέκλινε πρὸς τὴν συμμαχίαν τῶν Σπαρτιατῶν. Καὶ τὰς μὲν περιπετείαις τῆς πόλεως κατὰ τὴν ἀρχαιότητα, καθόσον εἶνε γνωσταί, ἐκτενῶς ἐξέθεσα ἐν τῇ ἱστορίᾳ· κατὰ δὲ τοὺς χρόνους τοῦ Πλινίου ἡ πόλις ἦτο ἐλευθέρη, ἀνακηρυχθεῖσα τοιαύτη διὰ τὴν παρ' αὐτὴν συγκροτηθεῖσαν διάσημον μάχην μεταξὺ Πομπηίου καὶ Καίσαρος, καθ' ἣν ἐνίκηθη μὲν ἐκεῖνος, κατελύθη δὲ ἡ Ρωμαϊκὴ δημοκρατία, περιβληθέντος τοῦ Καίσαρος ἰσόβιον δικτατορικὴν ἐξουσίαν. Καὶ ἡ μὲν μάχη συνέβη τὴν 9 Αὐγούστου τοῦ 48ου ἔτους π. Χ., τὸ δὲ πεδῖον αὐτῆς, κατὰ τὸ λέγειν τοῦ Ἀππιανοῦ, ἦτο ἡ μεταξὺ τῆς Φαρσαλου καὶ τῆς ἀριστερᾶς τοῦ Ἐνιπέως ὄχθης ἐκτεινομένη δίωρος πεδιάς. «Ἐκεῖ, λέγει ὁ κχαθὸς Πλούταρχος, ὄπλα συγγενικά καὶ τάξεις ἀδελφαὶ καὶ κοινὰ σημεῖα καὶ μιᾶς πόλεως εὐανδρία τοσαύτη καὶ δύναμις αὐτῇ πρὸς ἑαυτὴν συνέπιπτε ἐπιδεικνυμένη τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν ὡς ἐν παθει γενομένην τυφλὸν ἔστι καὶ μανιῶδες». Καὶ ὁ μὲν Πομπηῖος, ἄγων 40,000 ἀνδρῶν καὶ κατερχόμενος ἐκ τῆς Λαρίσσης, διεβη τὸν Ἐνιπέα καὶ ἐστρατοπέδευσε εἰς τὴν μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τῆς Φαρσαλου πεδιάδα, κατάντικρυ δὲ αὐτοῦ παρέταξεν ὁ ἐκ τῆς Μητροπόλεως ἐρχόμενος Καῖσαρ τοὺς 22,000 στρατιώτας τευ, εἴτινες, ἐλαττούμενοι κατὰ τὸν ἀριθμὸν τῶν τοῦ Πομπηίου, ἦσαν ὅμως ἀνώτεροι τούτων κατὰ τὴν καρτερίαν καὶ τὸ θάρρος καὶ τὴν πειθαρχίαν, ὡς ἐγγηράσαντες εἰς τὰς μάχας, ἅς συνεκρότησεν ὁ δαιμόνιος αὐτῶν στρατηγὸς κατὰ τὸν Γαλατικὸν πόλεμον· διὸ καὶ ἀρξάμενη ἡ μάχη δὲν ἐβράδυνε νὰ κριθῇ ὑπὲρ τοῦ Καίσαρος. Μετὰ ψευδῆ τινα ἔφοδον, ἣν ἐποίησε τὸ ἐν

τῆ δεξιᾷ πτέρυγι παρατεταγμένον ἀσθενὲς ἵππικὸν αὐτοῦ, ἀντεπεξῆλθε γυῖρον καὶ λαμπρὸν τὸ ἵππικὸν τοῦ Πομπηίου, καὶ ἔτρεψε μὲν ἐκεῖνο εἰς φυγὴν, ἀλλ' ἐνέπεσεν ἀπροσδοκῆτως εἰς τὰς ἐπιτεταγμένας σπεῖρας τοῦ Καίσαρος, συνισταμένας ἐκ τῶν ἀρίστων στρατιωτῶν αὐτοῦ, οἵτινες «οὐκ ἀκοντίσμασι χρώμενοι τοῖς ὕψοις, ὥσπερ εἰώθησαν, ἀλλὰ τῶν ὄψεων ἐφιέμενοι καὶ τὰ πρόσωπα συντιτρούσκοντες, ὑπὸ Καίσαρος δεδιδαγμένοι τοῦτο ποιεῖν», δὲν ἐβραδυῖναν νὰ τρέψωσιν εἰς ἄτακτον φυγὴν τοὺς «νέους καὶ κομῶντας ἐπὶ κάλλει καὶ ὄρα» ἵππεῖς τοῦ Πομπηίου, ἐνῶ ἦδη καὶ ἰσχυρὰ προσβολὴ τοῦ κέντρου τοῦ Καίσαρος ἔφερεν εἰς ἀποσύνθεσιν τὸ κέντρον τοῦ ἀντιπάλου του. Ἡ φυγὴ ἦτο γενικὴ· τὸ ὄχυρὸν στρατόπεδον τοῦ Πομπηίου ἠλώθη, αὐτὸς δὲ μόνος καὶ κατηφῆς ὑπεχώρησε πρὸς τὴν Λάριссαν, καὶ ἐκεῖθεν εἰς τὰ Τέμπη, ἐνθα «καταβαλὼν ἑαυτὸν ἐπὶ στόμα, δεδιψηκῶς ἔπινα τοῦ ποταμοῦ καὶ πάλιν ἀναστὰς ἐβόδιζε διὰ τῶν Τεμπῶν, ἄχρις οὗ κατῆλθεν ἐπὶ Θάλασσαν», καὶ ἐκεῖθεν κατήχθη εἰς Αἴγυπτον, ἐνθα εὗρεν οἰκτρὸν τέλος.

Καὶ ἐκ τῶν σήμερον δὲ σωζομένων ἐρείπιων τῶν ἀρχαίων τειχῶν τῆς πόλεως εἰκάζομεν, ὅτι αὕτη ἦτο μεγάλη καὶ πολυάνθρωπος. Ἀρχόμενα τὰ τεῖχη ἀπὸ τῶν πλευρῶν τοῦ ὑπερκειμένου τῆς νεας πόλεως λόφου, ἀνέρχονται μέχρι τοῦ ἐπὶ τῆς κορυφῆς κειμένου βράχου, ἐνθα ἔκειτο ἡ ἀκρόπολις, ἔχοντα περιφέρειαν ὑπὲρ τὸ ἡμισυ μίλιον. Καὶ ἡ μὲν ἀκρόπολις, κειμένη ἐπὶ ἀπροσίτου καὶ ἐκ φύσεως ὀχυρωτάτου βράχου, δὲν εἶχεν ἀνάγκην πανταχοῦ τεχνητῆς ὀχυρώσεως, διὸ καὶ μόνον ἐκεῖ, ἐνθα ὁ βράχος καταπίπτει, ἀνευρίσκομεν ἐρείπια τῶν ἀρχαίων τειχῶν συνιστάμενα ἐκ μεγάλων καὶ πολυγώνων λίθων· ἐνταῦθα δὲ παρατηροῦνται εἰσέτι καὶ δύο πύλαι, ὧν ἡ ἀρχιτεκτονικὴ διάταξις εἶνε λοξὴ πρὸς τὰ ἀριστερά, ὡς ἐν τοῖς ἐρείπιοις τῆς Λιμναίας. Παρὰ τὴν ἑτέραν τῶν πυλῶν κεῖται πανάρχαιον ὑπόγειον οἰκοδόμημα ἐξ ἐκείνων, ἅτινα οἱ μὲν ἀρχαῖοι ἀπεκάλουν θησαυροὺς, οἱ δὲ νεώτεροι θεωροῦσιν ὡς τάφους τῶν ἡγεμόνων. Παρεμφερὲς οἰκοδόμημα ἀνευρίσκεται καὶ εἰς τὰς Μυκήνας, ὀνομαζόμενον θησαυρὸς τοῦ Ἀτρέως. Τῆς δὲ κάτω πόλεως τῶν τειχῶν τὴν συνέχειαν δύναται τις καὶ σήμερον νὰ παρακολουθήσῃ καθ' ἅπασαν τὴν κατωφέρειαν τοῦ λόφου. Καὶ πρὸς μὲν τὸ δυτικὸν μέρος μικρὸν ὑπὸ τὸν βράχον τῆς ἀκροπόλεως ἐξέχει ἕτερον βραχώδες ἀκρωτήριον, ὅπερ, καὶ ὄχυρὸν ἐκ φύσεως, δὲν περιεβλλετο ὑπὸ τειχῶν· ἀλλ' ἡ μεταξὺ τῶν δύο βράχων κάθεσις ὑπερησπίζετο διὰ διπλῆς σειρᾶς τειχῶν, ἐξ ὧν ἡ μὲν ἐξωτερικὴ ἦτο πολυγώνου καὶ κυκλωπέας κατασκευῆς, ἡ δὲ ἐσωτερικὴ, ὑψηλότερον κειμένη, ἀπηρτίζετο ἐκ κανονικῶς τετμημένων καὶ καθ' ὀριζοντίας σιδοῦδας ἐπ' ἀλλήλων τεθειμένων λίθων· καὶ ἔτι βορειότερον ταύτης ὑπὸ τοὺς πρόποδας τῆς ἀκροπόλεως παρατηροῦνται εἰσέτι μεσαιωνικὰ τεῖχη· ὥστε εἰς τὸν μικρὸν τοῦτον χώρον ἐπιθεωρεῖ τις τὴν ἐπὶ αἰῶνος ἱστορίαν τῆς ὀχυρωματικῆς. Ἐπὶ δὲ τοῦ ἀνατολικοῦ μέρους τῶν τειχῶν τῆς πόλεως παρατηροῦνται

τινές τῶν μεγίστων πολυγώνων λίθων, οὓς δύναται τις νὰ ἀπαντήσῃ εἰς τὰ ἐρείπια Κυκλωπέων τειχῶν. Καί πρὸς μὲν τὴν βορειοανατολικὴν γωνίαν τῶν ἀρχαίων τειχῶν, εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ λόφου, κεῖται ἡ Μητρόπολις τῆς νεωτέρας ἑλληνικῆς πόλεως, ἐπὶ δὲ τῆς βορειοδυτικῆς γωνίας ὑπάρχει τουρκικὸν τέμενος, καὶ παρ' αὐτὸ δάσος πλατάνων, ὑπὸ τὴν σκιάν τῶν ὁποίων ρέουσιν ἄφθονα καὶ διαυγῆ ὕδατα, ἡ κυριωτέρα πηγὴ τοῦ Ἀπιδανῶ. Κατὰ δὲ τὴν βορείαν πλευράν, ἔνθα κεῖται ἡ σημερινὴ πόλις, τὰ ἐρείπια τῶν τειχῶν ἐξηφανίσθησαν, χρησιμεύσαντα εἰς κατασκευὴν νεωτέρων κτιρίων· πολλαχοῦ δὲ τῆς νεωτέρας πόλεως εἶνε ἐγκατεσπαρμένοι ἀρχαῖοι λίθοι, σπόνδυλοι κιόνων καὶ τινα ἀνάγλυφα, περιγραφέντα ὑπο τοῦ Heuzey, ὧν τὸ τελειότατον εὐρίσκεται, ὡς ἤδη ἐρρέθη, ἐν τῷ Λούβρῳ (Heuz. Mis. en Maced).

Ἡ δὲ νεωτέρα πόλις, κατοικουμένη ὑπὸ 2,500 περίπου κατοίκων, ἐξ ὧν ὀλίγιστοι Ὀθωμανοί, οὓσα κατὰ τοὺς πρὶν χρόνους πολυανθρωποτέρα, ὑπέστη φοβερὰν καταστροφὴν καὶ ἐρήμωσιν κατὰ 1818 ὑπὸ ἐπιδημίας πανώλους· ἔκτοτε δὲ δὲν ἠδυνήθη νὰ ἀναλάβῃ πλέεν τὴν ἐμπρέπουσαν αὐτῇ θέσιν, καὶ ἰδίως διὰ τὴν προϊούσαν ἀνάπτυξιν τῆς Καρδίτσας, ἣτις συνεκέντρωσεν ἐν αὐτῇ τὸ πλεῖστον τοῦ ἐμπορίου τῆς Θεσσαλιώτιδος. Μόνον δὲ ἡ κατ' ἔτος κατὰ τὴν 15ην Αὐγούστου ἀρχομένη ὀκταήμερος ἐμπορικὴ πανήγυρις δίδει ζωὴν τινα εἰς τὴν πενιχρὰν πόλιν, καὶ ἀναμιμνήσκει τὴν ἀρχαίαν αὐτῆς ἐμπορικὴν ἀκμὴν. Ἡ πανήγυρις αὕτη εἶνε μεγαλειτέρα πασῶν τῶν ἐν Θεσσαλίᾳ, ὡς γινομένη ἐν ἐποχῇ καθ' ἣν συναποτελεῖται ἡ συγκομιδὴ τῶν δημητριακῶν καρπῶν καὶ δίδεται ἐπομένως εὐκαιρία εἰς τὸν γεωργικὸν πληθυσμὸν τῆς Θεσσαλίας, ὅπως φροντίσῃ περὶ τῆς ἐκποιήσεως τῶν γεωργικῶν καὶ κτηνοτροφικῶν προϊόντων, ἢ περὶ τῆς ἀγορᾶς πραγμάτων ἀναγκαιούτων αὐτῶ. Τὰ Φέρσαλα εἶνε ἔδρα Μητροπολίτου ποιμαίνοντος τοὺς κατοίκους τῶν πέριξ χωρίων καὶ τῆς ὄρεινῆς χώρας τῶν Ἀγράφων, μέχρι τοῦ διαμερίσματος τοῦ Πετριλίου, οὗ τινος οἱ κατοικοὶ ὑπάγονται πνευματικῶς, ὡς ἐν οἰκείῳ τόπῳ ἐρρέθη, ὑπὸ τὸν Μητροπολίτην τῆς Λαρίσσης. Ἐκτὸς δὲ τῆς Φαρσάλου ὁ Στράβων καὶ ὁ Λίβιος ἀναφέρουσι καὶ ἑτέραν πόλιν *Παλαιοφάρσαλον*, τῆς ὁποίας ὅμως ἡ θέσις ἀγνοεῖται· ὁ Λήκ ὑποθέτει, ὅτι οὕτως ἀπεκαλεῖτο ἡ ἐπὶ τῆς ἀκροπόλεως πόλις κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὴν κατωτέραν καὶ νεωτέραν.

Ἡμίσειαν ὄραν ἀνατολικώτερον τῆς Φαρσάλου κεῖται τὸ μνημονευθὲν ἤδη χωρίον *Ρίξι*, ἔνθα ἐπὶ τινος πλακός, ἐν τῷ βωμῷ τοῦ ναοῦ εὐρισκόμενης, ἀναγινώσκειται ἐπιγραφὴ ἐν θεσσαλικῇ διαλέκτῳ δημοσιευθεῖσα ὑπὸ τοῦ Heuzey, καὶ ἐν ἣ ἡ πόλις τῶν Φερσαλίων χορηγεῖ διὰ τὴν προθυμίαν, μεθ' ἧς μετέσχον εἰς τε τὴν διοίκησιν τῆς χώρας καὶ εἰς τοὺς πολέμους, οὓς ἐπολέμησεν αὕτη, τὸ δικαίωμα τοῦ πολίτου εἰς 176 ἄνδρας, ὧν τὰ ὀνόματα ἀναγραφόμενα ἄνευ ἐθνικοῦ ἐπιθέτου, φαίνονται ἀνήκοντα εἰς τοὺς περὶ τὴν Φάρσαλον πενέστας· ἐχορηγοῦντο δὲ ἐκάστῳ νέῳ πολίτῃ

ἐξήκοντα πλῆθρα γῆς, ἐν ταῖς Μακεονίαις ταῖς παρὰ τὸ Λουέργον, αἵτινες φαίνονται οὐσαι αἰ αὐταὶ μὲ τὰς Μακκαρας χώρας περὶ τὴν Φαρσαλον μνημονευομένην ὑπὸ τοῦ Θεοπόμπου ἐν τῷ πέμπτῳ τῶν Φιλιππικῶν καὶ κατέχουσιν κατὰ πᾶσαν πιθανότητα τὴν παρὰ τὸ Ῥίζι γῆν. (Heuz ὡς ἄν.).

Τρεῖς δὲ ὥρας δυτικώτερον τῆς Φαρσάλου παρὰ τὸ μνημονευθὲν χωρίον *Σιμικλί*, μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ Λασποχωρίου, ὑψοῦται λόφος *Κτοῦρι* καλουμένος, ἐκ τοῦ ὁποίου ἀναβλύζουσιν ἄφθονα ὕδατα, καὶ φέρων ἐπὶ τῆς κορυφῆς ἐρείπια Κυκλωπείων τειχῶν, ἅτινα μόνος ἐκ τῶν περιηγητῶν ὁ Heuzey ἐσημείωσε. Τὰ ἐρείπια ταῦτα, κείμενα 60 στάδια μακρὰν τῆς Φαρσάλου, ἐδεικνύοντο ἐπὶ τοῦ Στραβῶνος ὑπὸ τῶν Φαρσαλίων ὡς τὰ τῆς ἀρχαιοτάτης πόλεως Ἑλλάδος, ἐνῶ συγχρόνως οἱ Μελιτοεῖς διίσχυριζόντο, ὅτι ἡ πόλις αὕτη ἔκειτο παρὰ τὴν ἑαυτῶν πέραν τοῦ Ἐνιπέως. Ἄλλοι δὲ οὐδόλως παρεδέχοντο τὴν ὑπαρξίν τῆς πόλεως, νομίζοντες, ὅτι τὸ ὄνομα Ἑλλάς κατὰ τὴν προομηρικὴν ἐποχὴν ἀπεδίδοτο εἰς ἐπαρχίαν μᾶλλον ἢ πόλιν (Στρ. 9, 431) ὅθεν, μὴ ἐυνάμειναι νὰ συνταυτίσωμεν τὰ περὶ ὧν ὁ λόγος ἐρείπια μετὰ τῆς Ἑλλάδος, ὀφείλομεν νὰ ἀναζητήσωμεν ἑτέραν τινὰ ὀμηρικὴν πόλιν ἐπὶ τοῦ προκειμένου λόφου. Ὁ Στραβῶν ἐν τῷ μνημονευθέντι χωρίῳ λέγει, ὅτι τὰ ἐρείπια ταῦτα ἔκειτο μεταξὺ τῶν κρηνῶν Ἑπερείας καὶ Μεσσηίδος. Κατὰ ταῦτα ἡ μὲν Ἑπερεία εἶνε τὰ ὑπὸ τὸν λόφον ἀναβλύζοντα ὕδατα, Μεσσηίς δὲ ἑτέρα ἐκεῖ που πλησίον ἀναβλύζοντα πηγή· ἀνευρόντες δὲ τὴν δευτέραν ταύτην Ἑπερείαν διαφόρον τῆς ἐν τῷ μέσῳ τῆς πόλεως τῶν Φερῶν διαρρεούσης, θεωροῦμεν τὰ ὑπὲρ αὐτὴν κείμενα πανάρχαια τεῖχη ὡς τὰ τοῦ ὀμηρικοῦ Ὀρμενίου, τοῦ ὁποίου οἱ κάτοικοι μετὰ τῶν νεμομένων τὰς ὄχθας τῆς Ἑπερείας συνεξεστράτευσαν ὑπὸ τὸν Εὐρύπυλον κατὰ τῆς Τροίας· ὁ δὲ Στραβῶν, συνταυτίζων τὰς δύο Ἑπερείας καὶ τὸ Ὀρμένιον μετὰ τῆς κώμης Ὀρμινίου, περιπίπτει εἰς τὴν ἀτοπίαν, ἣν ἐν τῇ περιγραφῇ τῆς Μαγνησίας κατέδειξα ὅτι τὸ Ὀρμένιον ἔκειτο ἐν τῇ Θεσσαλιώτιδι, μαρτυρεῖται ὑπὸ τοῦ Στραβῶνος, καταλέγοντος ῥητῶς τὴν ὑπὸ τὸν Εὐρύπυλον χώραν εἰς τὴν Θεσσαλιώτιδα (Στρ. 9, 435, 20).

Μεσημβρινώτερον τῆς Φαρσάλου κεῖται τὸ ὑπὸ τοῦ Ξενοφῶντος μνημονευόμενον στενὸν μεταξὺ *Πρατῶς* καὶ *Ναρθακίου*. Πρὸς τὰ δεξιὰ τοῦ στενοῦ ἐπὶ λόφου παρατηροῦντα ἀρχαῖά τινα ἐρείπια τειχῶν, ἴσως τῆς μνημονευθείσης *Πρατῶς*· μίαν δὲ ὥραν μεσημβρινώτερον τοῦ στενοῦ κεῖται τὸ χωρίον Βρυσιά, καὶ μίαν ὥραν πορρωτέρω ἐπὶ λόφου τινὸς τὸ *Γυραικόκαστρον*, ἐνθα ἀνευρίσκονται ἀνάμικτα ἑλληνικὰ καὶ βυζαντινὰ ἐρείπια. Καὶ ἡ μὲν ἀρχαία πόλις, ἡ ἐνταῦθα κειμένη, ἦτο πιθανώτατα ἡ *Πρόεργα*, καταλεγμένη ὑπὸ τοῦ Στραβῶνος καὶ τοῦ Τίτου Λιβίου μεταξὺ Φαρσάλου καὶ Θουμακῶν· ἡ πόλις αὕτη κατελήφθη ὑπὸ τοῦ Ἀντιόχου τὸ 191 π. Χ., ἀλλ' ἀμέσως κατόπιν ἀνεκτίθη ὑπὸ τοῦ ὑπάτου Ἀκι-

λίου Γλαβρίωνος (Λιβ. 36, 14)· ἡ δὲ Μεσαιωνικὴ παράδοσις λέγει, ὅτι ἐν τῷ Γυναικοκαστρῷ κατῴκει ὠραία κόρη βασιλέως, ἣτις, γενομένη μήτηρ ἐν ἀγνοίᾳ τοῦ πατρὸς τῆς, ὅπως καλύψῃ τὸ ἀμάρτημά τῆς, ἐπέκλεισε τὸ νεογνὸν ἐντὸς κοιλότητος ἀνασκαφείσης ἐπὶ τινος βράχου ὑπὲρ τὸ χωρίον Βελισσιῶται· ἐπιστέγατε δὲ αὐτὴν διὰ μαρμαρίνου ἐπιθέματος, διανοίξασα μικρὰν ὀπήν ἐν αὐτῇ, ὅπως προσφέρῃ τὸν μαστὸν εἰς τὸ ἐγκλειστον βρέφος. Εἰς τὸν μῦθον τοῦτον ἔωκεν ἀφορμὴν ὁ ὑπὲρ τὸ μνημονευθὲν χωρίον Βελισσιῶται ἐπὶ τινος βράχου λελαξευμένος σαρκοφάγος 6 ποδῶν βαθους καὶ 8 πλάτους, ἐπιστεγασμένος ὑπὸ μαρμαρίνου ἐπιθέματος 2 ποδῶν ὕψους, ἐπὶ τοῦ ὁποίου παρατηρεῖται ὀπή, διατρηθεῖσα ἴσως ὑπὸ τρυβωρύχου τινὸς πρὸς ἀνεύρεσιν τῶν ὑπ' αὐτό. Ὁμοιοὶ σαρκοφάγοι παρατηροῦνται καὶ ἐπὶ τοῦ Πίνδου παρὰ τὸ χωρίον *Καλαρύτις*· ὁ δὲ Ῥὸς ἀνεῦρεν ὁμοίους παρὰ τὰς Πλαταιὰς καὶ ἐπὶ τῶν νήσων Ἀνάφης, Θήρας καὶ Καρπάθου παρεμφερεῖς δὲ πρὸς τοῦτον εἶνε καὶ οἱ ἐν Λυκίᾳ ἐν τοῖς βράχοις λελαξευμένοι σαρκοφάγοι (Uss. 117). Παρὰ τὰς Βελισσιῶτας ἀναβλύζουσιν ἄφθονα ὕδατα, ἅτινα τινὲς θεωροῦσιν ὡς τὴν ἔκρυσιν τῆς ἐπὶ τοῦ ὑπερκειμένου ὄρους κειμένης λίμνης Ξυνιαδος.

Ἡμίσειαν δὲ ὠραν ὑπὲρ τὴν Σκαρμισσαν κεῖται ἡ κωμόπολις Δομοκός, ἣτις, καίτοι ἀποβλαῦσα τὸ ἀρχαῖον αὐτῆς ὄνομα *Θαυμακοί*, κεῖται ὁμως πάντοτε ἐν χωρίῳ περιόπτῳ, ἐξ οὗ καθορᾶται σύμπασα ἡ πεδιάς τῆς Θεσσαλιώτιδος καὶ Ἐπτιαιώτιδος ἀποψὺς θαυμασία, ἣτις ἐχορήγησεν εἰς τὴν πόλιν τὸ ἀρχαῖον αὐτῆς ὄνομα. Τὴν ἀπὸ τοῦ Δομοκοῦ θαυμασίαν ἀποψὺν ἀναφέρουσιν ἅπαντες οἱ νεώτεροι περιηγηταὶ καὶ ἐκ τῶν ἀρχαίων συγγραφέων ὁ Λιβιος· ὅ,τι δὲ καθιστᾷ γλυκυτέραν τὴν ἐντύπωσιν, εἶνε ἡ τελεία ὁμαλότης τῆς ὑποκειμένης πεδιδός. Οὐδὲν ὕψωμα ὁπωσοῦν σπουδαῖον ταράσσει τὴν ἀρμονίαν, καὶ νομίζει τις ὅτι βλέπει λίμνην, ἥς τὰ ὕδατα δὲν τυχράσσονται ὑπὸ τῶν ἀνέμων ὅστις ἐκείθεν δὲν εἶδε τὴν Θεσσαλικὴν πεδιάδα ἐν κεντρῷ ἔαρος, οὗτος δὲν δύναται νὰ λάβῃ πλήρη ιδέα τῆς θαυμασίας αὐτῆς καλλονῆς. Ὀλίγα γνωρίζομεν περὶ τῶν ἀρχαίων περιπετειῶν τῆς πόλεως. Κατὰ τὸ 199 π. Χ, ἐπολιορκήθη ὑπὸ Φιλίππου τοῦ Γ', ἀλλὰ καταφθασάντες οἱ Αἰτωλοὶ εἰς ἐπικουρίαν ἠνάγκασαν αὐτὸν νὰ ἄρῃ τὴν πολιορκίαν (Λιβ. 32, 4). Ἐν δὲ τῷ Ἀντιοχικῷ πολέμῳ ἠλώθη μὲν κατ' ἀρχὰς ἡ πόλις ὑπὸ τοῦ βασιλέως, ἀλλ' ἠναγκάσθη ἀμέσως νὰ παραδοθῇ εἰς τὸν ὑπάτον Ἀκίλιον Γλαβρίωνα (34, 14). Κατὰ δὲ τὴν Βυζαντινὴν ἐποχὴν ἀναφέρεται συχνὰ ἡ πόλις ὑπὸ τὸ σημερινὸν αὐτῆς ὄνομα, ἔχουσα καὶ φρούριον ἰσχυρόν, ὅπερ καὶ μέχρι σήμερον διατηρεῖται. Εἰς τὰ τεῖχη αὐτοῦ παρατηροῦνται ὀρθογώνιοι τινες λίθοι, οἵτινες μετὰ τινων ἐνεπιγράφων στηλῶν, διεσπαρμένων ἐν τῇ σημερινῇ κώμῃ, εἶνε καὶ τὰ μόνα λείψανα, ἅτινα περιεσώθησαν ἐκ τῆς ἀρχαίας πόλεως. Κατοικεῖται δὲ σήμερον τὸ χωρίον ὑπὸ 400 οἰκογενειῶν. Ἐμπόριον ἔχει μικρὸν ὁ τόπος, προσερχομένων μόνον τῶν περιόικων ἀπαξ τῆς ἐβδομάδος πρὸς ἀγο-

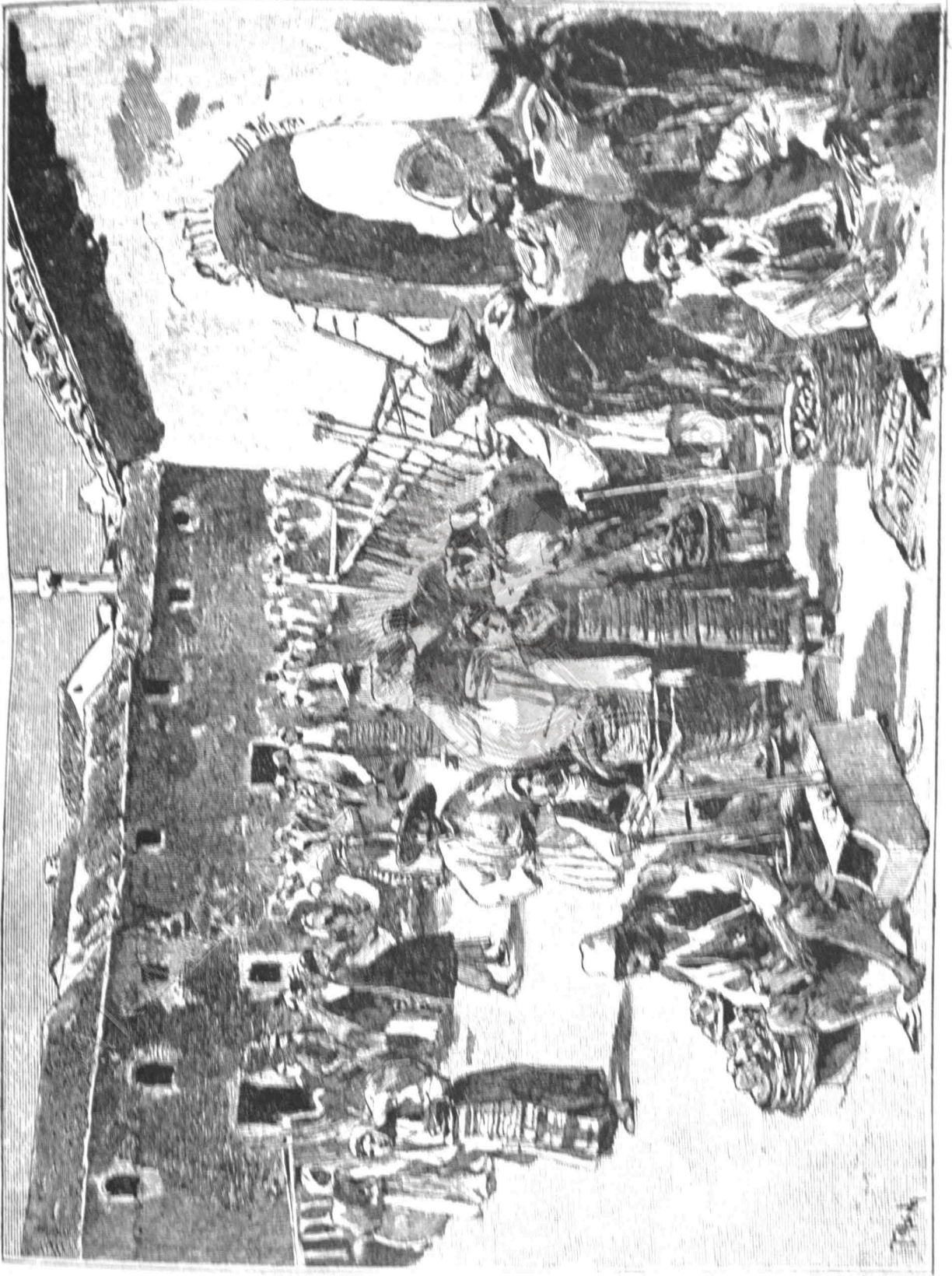
ράν τῶν ἀναγκαιούτων. Ὁ Δομοκὸς εἶνε ἔδρα ἐπισκόπου, ἐπικαλουμένου *Θουμακῶν*.

Μίαν ὥραν μεσημβρινώτερον τοῦ Δομοκοῦ ἐκτείνεται εὐρὺ καὶ εὐφορον ὄροπέδιον, τοῦ ὁποίου ἡ νοτιωτέρα μοῖρα καταλαμβάνεται ὑπὸ τῆς λίμνης Ξυνιάδος, ὡς ἐν τῇ χωρογραφίᾳ ἐρρέθη· τὰ περὶ αὐτὴν χωρία εἶνε τὰ ἀνωτέρω μνημονευθέντα *Νιζερό, Λαουκλί, Ζακάντ, Δερελί, Παραγία* καὶ *Ὀμβριακή*, τῶν ὁποίων οἱ κατοικοὶ γεωργοῦντες τὰς παρακειμένας γαίας ἀλιεύουσι καὶ τοὺς ἐν τῇ λίμνῃ πολλοὺς καὶ παντοδαποὺς ἰχθῦς. Ἐπί τινος δὲ ἐν τῇ λίμνῃ προέχοντος ἀκρωτηρίου εὐρίσκονται ἐρείπια ἀρχαίας ἐλληνικῆς ἐποχῆς τῆς πόλεως Ξυνίας, ἥτις κατὰ μὲν τὸ 193 ἐγκαταλειφθεῖσα ὑπὸ τῶν κατοίκων ἐλεηλατήθη ὑπὸ τῶν Αἰτωλῶν (Λιβ. 32, 13), τὸ δὲ ἐπόμενον ἔτος ἀφίχθη εἰς αὐτὴν ὁ Φλαμίνιος μετὰ τριήμερον ὁδοιπορίαν ἀπὸ τῆς Ἡρακλείας (33, 3).

Παρὰ δὲ τὴν Ἀβαρίτσαν, ἐπί τινος λόφου παρακειμένου τῷ χωρίῳ, ὑπάρχει ἐν τῷ μέσῳ πυκνοτάτων ὁασῶν μονὴ πενιχρὰ κατοικουμένη ὑπὸ δύο μόνον μοναχῶν· ἐκτὸς δὲ αὐτῆς παρατηροῦνται τὰ ἐρείπια ἀρχαίων ἐλληνικῶν τειχῶν, ἄτινα, καίτοι κεκαλυμμένα ὑπὸ θαμνῶν, δύναται τις νὰ παρακολουθήσῃ καθ' ὅλην αὐτῶν τὴν σπουδαίαν ἔκτασιν· καθότι ἀρχόμενα ἀπὸ τοῦ λόφου κατέρχονται μέχρι τοῦ χωρίου, καὶ ἔτι κατωτέρω μέχρι τῆς ὑποκειμένης τερπνοτάτης κοιλάδος. Ἐν τῇ αὐτῇ τῆς μονῆς ἀναγινώσκειται παναρχαία τις ἐπιγραφή καὶ ἀνευρίσκονται σπόνδυλοι κίωνων καὶ ὑποβόθρα ἀγλαμάτων ἐν δὲ τῷ καθ' τῆς μονῆς, ἐπί τινος τετραγώνου μαρμαροῦ, ὑποβασταζοντος τὴν ἀγίαν τράπεζαν, ἀναγινώσκειται ἑτέρα σπουδαία ἐπιγραφή ἐκδοθεῖσα ὑπὸ τοῦ Παγκαθῆ (*Antiq. Hellén. Τόμ. II. σ. 692*) καὶ τοῦ Ussing (*inser. ined. N° 2*), ἐνθα ἀναγράφεται ἡ ἀπόφασις τῆς Αἰτωλικῆς συμμαχίας ἐπί τινος διαφορᾶς μεταξὺ τῶν κατοίκων τῆς Μελιταίας καὶ τῶν ὁμόρων αὐτοῖς Πειραίων, διαγράφονται τὰ ὄρια τῶν δύο τούτων χωρῶν καὶ ὀρίζεται τὸ ποσόν, ὅπερ ὄφειλον νὰ πληρῶνωσιν οἱ Μελιταιεῖς εἰς τοὺς πτωχοὺς αὐτῶν ὁμόρους πρὸς διακόσμησιν τῶν δημοσίων ἐορτῶν· καὶ ὁ μὲν Παγκαθῆς, ποιῶν ἐκτεταμένην γεωγραφικὴν ἀνάλυσιν τῆς ἐπιγραφῆς καὶ διατελῶν ὅλως ἐν ἀγνοίᾳ τῶν τόπων καὶ τῆς ἐκτάσεως τῶν περιωζομένων ἐρειπίων, ἀμαρτάνει μετὰ τοῦ Λήκ, ἀποδίδων τὰ παρὰ τὴν Ἀραβίτσαν ἐρείπια εἰς τὴν πτωχὴν καὶ ἄσημον κώμην Πειραίαν, ἐνῶ ῥητῶς ὁ 31ος στίχος τῆς ἐπιγραφῆς λέγει, ὅτι αὕτη ἦτο ἐκτεθειμένη ἐν τῇ Μελιταίᾳ. Ἀλλὰ καὶ ἔνευ τῆς ἐπιγραφικῆς ταύτης μαρτυρίας θὰ ἦτο ὅλως ἄτοπον νὰ ἀποδώσῃ τις εἰς τὴν ἄσημον Πειραίαν τὰ σπουδαῖα παρὰ τὴν Ἀβαρίτσαν ἐρείπια· συμφωνότερον δὲ πρὸς τὰ πράγματα τοποθετεῖ ὁ Ussing ἐνταῦθα τὴν ἀρχαίαν Φθιωτικὴν πόλιν *Μελιταιᾶν*, μνημονευμένην συχνάκις ὑπὸ τῶν ἀρχαίων συγγραφέων. Καὶ ὁ μὲν Θουκυδίδης μνημονεύων τῆς διὰ Θεσσαλίας πορείας τοῦ Βρασίδου λέγει, ὅτι ἀναχωρήσας ὁ ῥηθείς στρατηγὸς ἐκ τῆς Μελιταίας

κατεσκήνωσε τὸ ἐσπέρας τῆς ἡμέρας ἐκείνης παρὰ τὴν Φάρσαλον ἐπὶ τῷ Ἀπιδανῶ. Ὁ δὲ Διόδωρος (18, 15) λέγει, ὅτι ἐπὶ τοῦ Λαμιακοῦ πολέμου ἀφῆκαν ἐν αὐτῇ τὰς ἀποσκευὰς οἱ σύμμαχοι, ὀδεύοντες κατὰ τοῦ Λεωννάτου. Ἀλλὰ καὶ ὁ Σκύλαξ καὶ ὁ Πλίνιος (4, 91) καὶ ὁ Πτολεμαῖος (3, 13), ἀποκαλοῦντες αὐτὴν ἐσφαλμένως *Μελίταια*, μνημονεύουσι τῆς πόλεως. Ὁ δὲ Πολύβιος ἐν τῷ πέμπτῳ τῶν ἱστοριῶν λέγει, ὅτι ὁ Γ'. Φίλιππος, σκοπῶν νὰ καταλάβῃ τὰς Φθιώτιδας Θήβας, ἐνόμισε σκοπιμώτερον νὰ καταλάβῃ πρῶτον τὴν ὀχυρὰν Μελιταίαν καὶ προσελθὼν ὑπὸ τὴν ἐωθινήν ὄραν, προσέθεσε μὲν τὰς κλίμακας ἐπὶ τοῦ τείχους, ἀλλ' ἐπειδὴ αὐταὶ δὲν ἐξικνοῦντο εἰς τὸ ὕψος αὐτοῦ, δὲν ἠδυνήθη νὰ κατορθώσῃ τίποτε καὶ ὑπεχώρησεν ἄπρακτος. Ὁ δὲ Στραβῶν λέγει, ὅτι ἐν τῇ ἀγορᾷ τῆς πόλεως ἐδείκνυτο ἐπὶ τῶν ἡμερῶν αὐτοῦ ὁ τάφος τοῦ Ἑλληνος, τοῦ υἱοῦ τοῦ Δευκαλίωνος, καὶ ὅτι οἱ Μελιτῆαιεῖς δέκα στάδια μακρὰν τῆς πόλεως τῶν πέραν τοῦ Ἐνιπέως ἐτοποθέτουσαν τὴν ἀρχαίαν Ἑλλάδα, ὅτε ἡ πόλις αὐτῶν *Πύρρα* ὠνομάζετο (Στρ. 9 ὡς ἀνωτέρ.). Ἡ δὲ *Πειραιά*, εἰς τοὺς εὐχλόους λειμῶνας τῆς ὁποίας ἔβασκεν ὁ Ἀπόλλων, κατὰ τὸν Ὅμηρον, τὰς ἵππους τοῦ Ἀδμήτου, ἔκειτο κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ὑπὸ τοὺς πρόποδας τοῦ λόφου τῆς Ἀβαρίτσας, ἐν τῇ τερπινοτάτῃ κοιλάδι τοῦ Ἐνιπέως. Ἴσως δὲ καὶ ἦτο ἀτειχιστος, διὸ καὶ οὐδὲν ἐρείπιον αὐτῆς σήμερον ἀνευρίσκειται.

Κατερχόμενοι τὴν κοιλάδα τοῦ Ἐνιπέως, εὐρίσκομεν πρὸς τὰ ἀριστερὰ τὴν λεφθὴν χώραν τοῦ Δράγσι, κατοικουμένην πρὶν ὑπὸ Τούρκων Κονιάρων καὶ τῆς ὁποίας τὰ χωρία ἀνήκοντα σήμερον εἰς τὸν ὄμιον Φερσαίων, ἀνωτέρω ἐμνημόνευσα. Παρὰ τινι τῶν χωρίων τούτων τῷ Κισλάρ ἐπὶ τοῦ ὑπερκειμένου ὑψηλοῦ λόφου παρατηροῦνται σπουδαῖα ἐρείπια ἐλληνικῶν τειχῶν, ὁποῖα σπανίως ἀπαντᾷ τις καθ' ἅπασαν τὴν Ἑλλάδα. Συνιστάμενα ταῦτα ἐξ ὀρθογωνίων λίθων, κανονικώτατα ἐπ' ἀλλήλων τεθειμένων, καὶ ἔχοντα πᾶχος ὀκτὼ ποδῶν, περιβάλλουσιν εἰσέτι τὴν τε ἀκρόπολιν ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ λόφου καὶ τὴν κατωτέραν πόλιν καθ' ὅλην αὐτῶν τὴν ἔκτασιν ὑψόμενα ἐνιαχοῦ εἰς 15 ποδῶν ὕψος. Ἐπὶ τῆς βορείας πλευρᾶς ἴσταται εἰσέτι μικρὰ πύλη 3 $\frac{1}{2}$ ποδῶν πλατεῖα, ἐπεστεγασμένη διὰ τριῶν ἐπικαρσίων λίθων ἐπὶ δὲ τῆς δυτικῆς πλευρᾶς κεῖται ἡ κυριώτερα πύλη τῆς πόλεως 11 ποδῶν πλατεῖα. Ἐκτὸς δὲ τῶν τειχῶν παρατηροῦνται σπόνδυλοι κίονων καὶ ἀρχιτεκτονικὰ συντρίμματα, λείψανα ἴσως ἐνταῦθα κειμένου ἀρχαίου ναοῦ· καὶ ὁ μὲν Λῆκ τοποθετεῖ ἐνταῦθα τὴν Μελιταίαν, τῆς ὁποίας ὅμως τὰ ἐρείπια ἀνεύρομεν παρὰ τὴν Ἀβαρίτσαν. Ἐνταῦθα δὲ ἔκειτο ἴσως ἡ Φθιωτικὴ πόλις *Κερώνεια*, μνημονευομένη ὑπὸ τοῦ Στραβῶνος μετὰ τὴν τῆς Μελιταίας καὶ τοῦ Ἐριεοῦ, ὅστις κατεῖχεν ἴσως τὸν ὑπὲρ τὸ χωρίον Τσιατμὰ λόφον, ἐπὶ τοῦ ὁποίου εὐρίσκονται εἰσέτι σπουδαῖα ἐλληνικὰ ἐρείπια τῶν τε τειχῶν τῆς πόλεως καὶ τῆς ἐπὶ τοῦ ὑψίστου μέρους τοῦ λόφου κειμένης ἀκροπόλεως.

Η ΑΓΟΡΑ ΕΝ ΔΟΜΟΚΩ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

Παρά δὲ τὸ χωρίον Ἴρενι τοῦ δήμου Σκοτούτης κεῖται ὁ διάσημος κατὰ τὴν Θεσσαλίαν τεκὲς τῶν Μπεκτασίδων περιβαλλόμενος ὑπὸ τερπνοτάτης φύσεως, καὶ παρὰ τὸ χωρίον Τσαγκλῆ τοῦ αὐτοῦ δήμου ὑψοῦται κιονοειδὲς ὄρος, παρατηροῦνται ἐρείπεια ἀρχαίων ἐλληνικῶν τειχῶν κατασκευῆς πολυγώνου ἀποκλινοῦσης πρὸς τὴν κανονικὴν, ἔχουσι δὲ τὰ τεῖχη 6 ποδῶν πάχος καὶ εὐρίσκονται ἐν αὐτοῖς 6 πύλαι, ἐξ ὧν ἡ πλατυτέρα εἶνε 12 ποδῶν, 4 $\frac{1}{2}$ δὲ ἡ μικροτέρα, ὑπερασπιζόμεναι ὑπὸ πύργων πρὸς τὰ ἐξῆς τῆς εἰσόδου κειμένων, μόνον δὲ ἐν μιᾷ αὐτῶν ὁ πύργος κεῖται πρὸς τὰ ἀριστερά. Ἐπὶ δὲ τῆς ὑψίστης κορυφῆς τοῦ ὄρους ὑπάρχει μονήρης βράχος περιβαλλόμενος ὑπὸ τῶν τειχῶν τῆς ἀρχαίας ἀκροπόλεως, ἡ ἐκ τῶν βράχων τούτων ἀποψις εἶνε μία τῶν θυρασιατικῶν συμπύκνωσης τῆς Θεσσαλίας, ἐκ δὲ τῶν ποδῶν τοῦ ὄρους πηγὴ ὕδατος καταρρέουσα εἰς τὸν Ἐνιπέα. Ἐκεῖτο δὲ ἐνταῦθα κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἡ Φθιωτικὴ πόλις Ἐρέτρια, ἐν ἣ ἔστρατοπέδευσεν ὑποχωρῶν ἐκ τῶν Φερρῶν ὁ Τίτος Φλαμίνιος δύο ἡμέρας πρὸ τῆς ἐν Κυνὸς Κεφαλῆς μάχης (Λίβιος, 36, 6). Ἦτο δὲ ἡ πόλις κατὰ Στράβωνα ἱερὰ τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ εἰς αὐτὴν ἀνήκε διάσημον ἱερόν τοῦ Θεοῦ Ἰδρυμα τοῦ Ἀδμήτου (Στράβων 10, 447), ὅπερ κατελάμβανεν ἴσως τὸ μεταξὺ Τσαγκλῆ καὶ Ἰνελῆ γηλοφικὸν ἔπαρμα, ἐνθα παρατηροῦνται εἰσέτι ἄσσημα τινὰ ἐκ τῆς ἀρχαιότητος λείψανα Παρὰ τὰ χωρία Τσαγκλῆ καὶ Ἴρενῆ ἀνεκαλύφθησαν σπουδαῖα μεταλλεῖα χρωμικοῦ σιδήρου.

Ἡ δὲ παρὰ τὸ Σουπλῆ χώρα ἐκαλεῖτο παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Σκοτουσαία ἐκ τῆς διασήμεου καὶ παναρχαίας Πελασγικῆς πόλεως Σκοτούσσης ἢ Σκοτουσσῶν (Στέφ. Βυζ.), ἣτις κατὰ τὸν Σουῖδαν (Στρ. 7, 399) ἦτο ἡ πρώτη κατὰ τὸ Δωδωναίου μαντείου, ὅπερ ἐντεῦθεν μεταγέχθη εἰς τὴν Ἡπειρον, καὶ τῆς ὁποίας τὰ ἐρείπια, μικρὰ καὶ ἄσσημα, παρατηροῦνται εἰσέτι ἐπὶ τινος λόφου παρὰ τὸ χωρίον Σουπλί. Καὶ κατὰ μὲν τὸ 374 ἀντέστησαν οἱ Σκοτουσσαῖοι μετὰ τῶν λοιπῶν Θεσσαλῶν εἰς τὴν διάβασιν τοῦ Ἀγησιλάου, τὸ δὲ 307 ὑπέστη ἡ πόλις τὸ ἐν τῇ ἱστορίᾳ μνημονευθὲν δεινὸν τραῦμα, ἐξ οὗ δυσκόλως πλέον ἀνέλαβε. Κατὰ δὲ τὸν Παυσανίαν ἐν τῷ Λαμιακῷ πολέμῳ οἱ ὀλίγοι κάτοικοι ἐγκατέλειψαν τὴν πόλιν, ἣτις ἐπὶ τῶν χρόνων αὐτοῦ ἦτο ἔρημος· φαίνεται ὅμως, ὅτι καὶ μετὰ ταῦτα ἡ πόλις κατῳκεῖτο, ὡς δύναται τις νὰ εἰκάσῃ ἐκ τοῦ Πολυβίου καὶ τοῦ Λίβιου, εἴτινες, ἱστοροῦντες τὸν κατὰ τοῦ Φιλίππου Γ' Ῥωμαϊκὸν πόλεμον, μνημονεύουσι συχνάκις τῆς πόλεως, καθότι περὶ αὐτὴν παρὰ τὰς Κυνὸς Κεφαλῆς συνεκροτήθη ἡ διαβόητος μάχη, καθ' ἣν ἠττήθη κατὰ κράτος ὁ βασιλεὺς τῶν Μακεδόνων, καὶ ἀπηλλάγη ἡ Θεσσαλία καὶ ἡ νοτιωτέρα Ἑλλάς τοῦ Μακεδονικοῦ ζυγοῦ. Παρὰ τὰς Κυνὸς Κεφαλῆς συνεκροτήθη κατ' ἀρχαιοτέρους χρόνους καὶ ἑτέρα σπουδαία μάχη μεταξὺ τῶν Θηβαίων καὶ τοῦ τυράννου τῶν Φερραίων Ἀλεξάνδρου, καθ' ἣν ἐνίκησαν μὲν οἱ Θηβαῖοι περιφανῆ νίκην, ἀπώλεσαν ὅμως τὸν φίλον αὐτῶν στρατη-

γόν Πελοπίδαν. Ὁ δὲ Πλούταρχος ἐν τῷ βίῳ τοῦ Θεσπέω (22) λέγει: «Φαίνεται δὲ μηδὲ Θεσσαλίαν ἀπραγμόνως αἱ Ἀμαζόνες διελθούσαι τὰ φος γὰρ αὐτῶν ἔτι νῦν δείκνυται περὶ τὴν Σκοτουςσαίαν καὶ τὰς Κυνὸς Κεφαλᾶς». Πρὸ 20 δὲ ἐτῶν ἀνευρέθη μετὰ ἀνασκαφῆν, γενομένην ἐνταῦθα γυναικεία κεφαλὴ ἐκ χαλκοῦ περικεχυτομένου, ἣτις ἀπεστάλη ὑπὸ τοῦ τότε διοικητοῦ τῆς Θεσσαλίας εἰς Κωνσταντινούπολιν. Βορειότερον δὲ τῶν Κυνὸς Κεφαλῶν, ἀλλ' ἐν τῇ Σκοτουςσαίᾳ, ἔκειτο τὸ ὑπὸ τοῦ Πολυβίου μνημονευόμενον *Μελάμβιον* (ἴσως ἱερός τις τόπος), ἔνθα κατὰ τὴν προτεραίαν τῆς μάχης κατεσχῆνωσεν ὁ Φίλιππος Γ'. Ἐν δὲ τῷ χωρίῳ Ἀλχανί εὑρεν ὁ Heuzey συντρίμματα μετοπῶν καὶ σπονδύλους κίωνων, ἅτινα ἴσως σημειοῦσι τὴν θέσιν τοῦ Θετιδίου, ὅπερ κατέλαβεν ὁ Πελοπίδας τὴν προτεραίαν τῆς μάχης. Καὶ σήμερον δὲ παρὰ τὸ χωρίον Σουπλί ρέει ἡ κρήνη, τῆς ὁποίας τὰ ὕδατα ἰῶντο μετὰ θαυμαστῆς ταχύτητος παντοῖα ἔλκη καὶ κατὰγματα (Ἄριστ. περ. ἀκ. 117. Πλίν. h. n. 31, 2, 14).

Ἔρχομαι ἤδη εἰς τὸ διανέρισμα τῆς Φθιώτιδος, ἥτοι τῆς ἐπαρχίας Ἀλμυροῦ.

Φθιώτις

(ἐπαρχία Ἀλμυροῦ).

Τὸ μεγαλειότερον μέρος τοῦ διμερισματος τούτου, τὸ πρὸς νότον τῆς Ὀθρυος καὶ ὑπὸ τοῦ Σπερχιοῦ διαρρεόμενον, ἀποτελοῦν τὴν βορειότεραν ἐπαρχίαν τοῦ πρώην Ἑλληνικοῦ Βασιλείου, φέρει εἰσέτι τὸ ἀρχαῖον ὄνομα μικρὰ δὲ τις μερὶς κειμένη πρὸς βορρᾶν τῆς Ὀθρυος ἀνήκει καὶ σήμερον εἰς τὴν Θεσσαλίαν καλουμένη ὡς ἐκ τοῦ ἐπικρατεστέρου χωρίου ἐπαρχίας τοῦ Ἀλμυροῦ. Καὶ κατὰ μὲν τοῦ μυθικοῦ χρόνου ἡ ἐπαρχία αὕτη κατεκίετο ὑπὸ τῶν Μυρμιδόνων, Ἑλλήνων καὶ Ἀχαιῶν, οἵτινες ὑπὸ τὸν Ἀχιλλεῖα συμμετίσχον τῆς Τρωϊκῆς ἐκστρατείας ἐκαλεῖτο δὲ ἡ χώρα αὕτη *Φθία* καὶ *Ἑλλάς* κατὰ δὲ τοὺς ἱστορικοὺς χρόνους οἱ μὲν Μυρμιδόνες ἐξέλιπον, τὸ δὲ ὄνομα τῶν Ἑλλήνων ἀπεδόθη εἰς πάσας τὰς κατοικοῦσας τὴν ἑλληνικὴν χερσόνησον φυλάς, παρέμεινε δὲ τὸ ὄνομα Ἀχαιοὶ ὡς διακριτικὸν τῶν κατοικούντων τὴν χώραν ταύτην, οἵτινες πρὸς διακρίσιν τῶν ἐν Πελοποννήσῳ ὁμώνυμων ἐκαλεῦντο καὶ Ἀχαιοὶ Φθιώται, ἢ ἐπὶ χώρα αὐτῶν, *Θεσσαλικὴ Ἀχαΐα*.

Σήμερον δὲ καλουμένη ἡ χώρα αὕτη ἐπαρχία τοῦ Ἀλμυροῦ ἀνήκει μὲν διοικητικῶς εἰς τὸν νομὸν Λαρίσσης, ἀποτελεῖται δὲ ἐκ τριῶν ὁμήων α) τοῦ δήμου Ἀλμυροῦ περιέχοντος τὴν πόλιν Ἀλμυρὸν καὶ τὰ χωρία *Αἰδίρι*, *Ἀκίτσι*, *Γενισιέρ*, *Γενιτοῖκι*, *Γεντοσελῆ*, *Γερικλῆ*, *Νταουτσιά*, *Καραμπάσι*, *Καραταναλῆ*, *Κελεῖμενῆ*, *Κλουδειέρ*, *Κορρηάλι*, *Κοτίκι*, *Μασίτι*, *Τουρκομεσλῆ*, *Τοιγκέλι* καὶ *Χασουμλῆ* β) ἐκ τοῦ δήμου Πλατάνου περιέχοντος τὸν *Πλάταρον*, *Βρόναινα*, *Δρυμόνα*, *Καλόβια*, *Καραταναλῆ*,

Κελύρινα, Κουκοτή, Κωφοί, Μορή Ξυρειαῖς καὶ Μπακλαλή· καὶ γ') ἐκ τοῦ ὄψου Ὄθρουσ, συγκειμένου ἐξ ἐνός καὶ μόνου χωρίου τῆς Γούρας. Καὶ ταῦτα μὲν γενικώτερον, ἄρχομαι τῆς λεπτομεριστεράς περιγραφῆς τοῦ τόπου ἀπὸ τῶν πρὸς τὴν ἐπαρχίαν Φαρσάλου συνόρων.

Ἡμιστεῖν ὄραν μακρὰν τοῦ χωρίου *Γεγετοῖαι* ἐπὶ τινος λόφου παρατηροῦνται λείψανα τινὰ ἀρχαίων τειχῶν, πιθανώτατα τῆς πρωτεύουσας τοῦ Πρωτεσιλάου *Φυλάκης*, τοῦ ὁποῖου καὶ τέμενος ὑπῆρχεν ἐν τῇ πόλει· τοποθετεῖται δὲ αὕτη ὑπὸ τοῦ Στραβωνος ἐγγὺς τῶν Φθιωτικῶν Θηβῶν, οὐχὶ μακρὰν ἀπὸ τῆς ὑπωρείας τῆς Ὄθρουσ, ἣτις ἀφώριζεν αὐτὴν ἀπὸ τῆς χώρας τῶν Μηλιέων (Στρ. 9, 433, 435). Παρὰ δὲ τὸ χωρίον *Γεγετοῖαι*, οὐχὶ μακρὰν τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ Κουαρίου, ἀνευρίσκομεν ἐπὶ τινος μὲν λόφου ἄσκημά τινα λείψανα τῆς ἀρχαίας *Ἰτώου*, παρ' αὐτὴν δὲ ἐν θέσει καλουμένη *Μάρμαρα* τὸ κρηπίσωμα τοῦ διατημοτάτου κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ἱεροῦ τῆς Ἰτωνίας Ἀθηνᾶς, οὕτινος ὁμώνυμον ὑπῆρχε καὶ ἐν τῇ Βειωτίᾳ (Στρ. 9, 435) καὶ εἰς τὸ ὁποῖον ἀνέθηκεν ὁ Πύρρος μετὰ τὴν μεγάλην κατὰ τοῦ Ἀντιγόνου, τοῦ υἱοῦ τοῦ Δημητρίου, νίκην τὰ κάλλιστα καὶ λαμπρότατα τῶν λαφύρων, ἐπιγράψας τότε τὸ ἐλεγεῖον·

Τοὺς θυρεοὺς ὁ Μολοσσαῖς Ἰτωνίδι δάρον Ἀθῆνας
 Πύρρος ἀπὸ θρασίων ἐκρέμασε Γαλατῶν,
 πάντα τὸν Ἀντιγόνου καθελῶν στρατὸν· οὐ μέγα θαῦμα
 εἰχμηταὶ καὶ νῦν καὶ πέρος Αἰακίδαι. (Πλούτ. Β. Πύρρου).

ἦτο δὲ τὸ ἱερόν τοῦτο τῆς Ἰτωνίδος Ἀθηνᾶς τὸ μόνον ἀνά πᾶσαν τὴν Θεσσαλίαν, ὡς ἐν τοῖς περὶ Κουραλίου ἀπέδειξα. Τὸ δὲ χωρίον Γούρα, κατὰ τὸν μὲν ἐν τοῖς πρότερον χρόνοις ὑπὸ 1,000 περίπου εἰκογενειῶν καὶ ἰκανῶς ἀκμάζον, ἤρημαῖθη διὰ τὴν διηνεκῆ ληστείαν, εἰ δὲ κάτεικοι αὐτοῦ διασκορπίσθησαν πανταχοῦ, καὶ κατεκκεῖται σήμερον ὑπὸ 80 περίπου εἰκογενειῶν, τῶν ὁποίων ἡ κυριώτερα ἐνασχόλησις εἶνε ἡ βυρσοδεψικὴ καὶ ἡ κατασκευὴ μαλλίνων καλυμμάτων. Καὶ τοιαύτη μὲν ἡ λοφώδης Φθιωτις. Πρὸς ἀνατολὰς δὲ τοῦ μνημονευθέντος χωρίου *Γεγετοῖαι* ἐκτείνεται τὸ *Κρόκιον πεδῖον* (ἡ πεδιάς τοῦ Ἀλμυροῦ), ὅπερ, ἔχον μῆκος μὲν ἐκ βορρᾶ πρὸς μεσημβρίαν 4 περίπου ὥρων, πλάτος δὲ ἐξ ἀνατολῶν πρὸς δυσμᾶς ποικίλλον μεταξὺ 2 καὶ 4 ὥρων, ἦτο διασημον κατὰ τὴν ἀρχαιότητα διὰ τὴν παραγωγικὴν αὐτοῦ δύναμιν, ἣτις καὶ μέχρι σήμερον παραμένει ἀμείωτος, παράγον πολλὰ καὶ ποικίλα προϊόντα, ἐξ ὧν ἀναφέρω τὸν σίτον, τὴν κριθήν, τὰ κουκούλια, τὸν βάμβυκα καὶ τὸν καπνόν, ποιότητος, ἐξαιρέτου καὶ γνωστὸν καθ' ἅπασαν τὴν Ἀνατολήν ὑπὸ τὸ ὄνομα Καπνὸς τοῦ Ἀλμυροῦ, τὰς σταφυλάς καὶ ἄλλα τινά. Καὶ ἡ μὲν παραλία μοῖρα τῆς πεδιάδος εἶνε κατὰ τὴν μεγίστην αὐτῆς ἔκτασιν τελματώδης, ἀποπνέουσα τὴν νόσον εἰς τοὺς περιοίκους καὶ ἀφαιροῦσα σπουδαίας ἐκτάσεις ἀπὸ τὴν γεωργίαν, ἀλλὰ δυναμένη εὐκόλως νὰ ἐκχερσῶθῃ, ἡ δὲ λοιπὴ αὐτῆς μοῖρα ἡρέμα κίωρουμένη καταλήγει εἰς τὴν λοφώδη χώραν·

διαιρέεται δὲ ἡ πεδιάς αὕτη ὑπὸ δύο ποταμίων, τοῦ *Κουαρίου*, καλουμένου σήμερον *Χολορρέματος*, κατεχομένου ἐκ τῶν ὑπωρείων τῆς Ὀθρυός, καὶ τοῦ *Ἀμφρύσου*, πηγάζοντος ἐν τῇ πεδιάδι ἐκ τῶν ποδῶν λόφου τινός, ὅστις καλεῖται τὴν σήμερον *Κεφάλωσι*. ἔκειντο δὲ τὸ παλαι ἐν τῇ πεδιάδι αἱ πόλεις *Πύρασος*, *Φθιωτικαὶ Θῆβαι* καὶ *Ἄλος*. Καὶ παρὰ μὲν τὸ *Καραμπάσι* ἀνευρίσκονται λίθοι τινὲς ἀρχαίων τειχῶν τῆς *Πύρασου*, καθότι ἡ πόλις, κειμένη οὐχὶ μακρὰν τῆς ἄκρας *Πύρας*, ἦτο ἤδη ἐπὶ *Στραβωνος* κατεσκαμμένη (Στρ. 9, 435). ἦτο δὲ αὕτη ἐν δυοῖς σταδίοις εὐλίμενος ἔχουσα *Δημήτρος ἄλσος* καὶ ἱερὸν ἅγιον *Δημητρίον* καλουμένον (Στ. ὡς ἄν.), οὗτινος σπόνδυλοι τινες κίωνων καὶ ἄλλα μαρμάρινα συντρίμματα ἀνευρίσκονται ἐν τοῖς παρακειμένοις ἀγροῖς. Εἰκοσι δὲ στάδια ὑπὲρ τὴν *Πύρασον* ἔκειτο ἡ διασημὸς πόλις *Θῆβαι αἱ Φθιώτιδες* (Στ. ὡς ἄν.), τῶν ὁποίων σπουδαῖα λείψανα ἀνευρίσκονται καὶ σήμερον ἐπὶ τοῦ παρὰ τὸ χωρίον *Ἀκίτε* λοφου, τοῦ ἀπέχοντος μίαν ὥραν ἀπὸ τοῦ *Καραμπάσι*. Τεῖχος 10 ποδῶν πάχος ἐκ μεγάλων ὀρθογωνίων λίθων περιέβαλλε τὴν πόλιν, τῆς ὁποίας τὸ ὕψιστον σημεῖον ἔκειτο πρὸς βορρᾶν, ἐνθα λείπει ἡ τεχνητὴ ὀχύρωσις, καθότι ἐνταῖθα ἀποτόμως καταπίπτει ὁ βράχος εἰς τὸ παραρρέον ῥυάκιον. Ἐν τῷ μέσῳ τοῦ περιβάλλου ὁ *Λῆκ* παρετήρησε λείψανα θεάτρου ἐξαφανισθέντα ἔκτοτε· παρὰ δὲ τι καταρρέον *Τουρκικόν* τέμενος ὑπάρχει *σαρκοφαγὸς μετ' ἐπιγραφῆς*, *στρογγύλον* δὲ καὶ *καρψὸν* ὑπόβαθρον ἀρχαίου ἀγάλματος ἐκ κυανοῦ μαρμαρῶν κεῖται πρὸ τοῦ αἴκου τοῦ ἰδιοκτῆτος τοῦ χωρίου· καὶ ἐν τισὶ ναοῖς παρὰ τὸ χωρίον ἀναγινώσκονται ἐπὶ τινος στήλης πράξεις ἀπελευθερώσεων δούλων. Ἡ πόλις αὕτη ὑπὸ μὲν τοῦ *Ὀμήρου* δὲν μνημονεύεται, ἀλλ' ἐν τοῖς μετέπειτα χρόνοις ἦτο ἡ σημαντικωτέρα παραλία πόλις τῆς *Θεσσαλίας* μέχρι τὴν ἰδρύσεως τῆς *Δημητριάδος* (Λιβ. 39, 25). ὁ δὲ *Διόδωρος* λέγει, ὅτι αἱ *Φθιώτιδες Θῆβαι* μετὰ τοῦ *Πελινναίου* δὲν συμμετέσχον τοῦ *Λαμιακοῦ* πολέμου· καὶ ὅτι ἐν τῷ μεταξύ *Κασάνδρου* καὶ *Δημητρίου* τοῦ *Πολιορκητοῦ* πολέμῳ ἡ ὀχυρὰ αὕτη πόλις κατειχέτο ὑπὸ τοῦ *Κασάνδρου* (Διόδ. 20, 40). ὁ δὲ *Πολύβιος* ἀναφέρει ὅτι *Φίλιππος ὁ Γ'* ἐν τῷ κατὰ τῶν *Ῥωμαίων* πολέμῳ ἔσπευσεν ὅπως ἀλώσῃ τὰς ὑπὸ τῶν *Αἰτωλῶν* κατεχομένας *Φθιώτιδας* *Θῆβας*, αἵτινες, κείμεναι οὐχὶ μακρὰν τῆς *θαλάσσης*, ἐπέκειντο εὐκαίρως τῇ *Θεσσαλίᾳ* καὶ τῇ *Μαγνησίᾳ*, καὶ μάλιστα τῇ μὲν *Μαγνησίᾳ* τῇ χώρᾳ τῶν *Δημητρίων*, τῆς δὲ *Θεσσαλίας* τῇ τῶν *Φάρσαλιῶν* καὶ *Φεραίων*. *Προσαγαγὼν* δὲ ὁ *Φίλιππος* καταπέλτας μὲν 150, πετρόβελα δὲ ὄργανα 25 καὶ στρατοπεδεύσας περὶ τὸ *Σκόπιον* καὶ τὸ *Ἡλιοτρόπιον* καὶ κατὰ τὸ τῆς πόλεως ὑπερκείμενον ὄρος, ἤρξατο τῆς κατὰ τῆς πόλεως ἐφόδου· καὶ ἐπὶ τρεῖς μὲν ἡμέρας ἠμύναντο γενναίως οἱ ἐν αὐτῇ πεσόντων δὲ ἀκολούθῳ πολλῶν ἐκ τῶν ὑπερμάχων καὶ ὀρυθθείσης ὑπονόμου ὑπὸ τῶν *Μακεδόνων* μέχρις ὑπὸ τὰ τεῖχη τῆς πόλεως, ὧν μέρος κατέπεσε, καταπλαγέντες οἱ κάτοικοι παρέδωκαν τὴν πό-

λιν ὁ δὲ Φίλιππος, γενόμενος κύριος αὐτῆς, τοὺς μὲν ὑπάρχοντας εἰκήτορας ἐξηγόρατο, Μακεδόνας δὲ ἐνεικήσας *Φιλίππου τὴν πόλιν*, ἀντὶ Θεῶν κατωνόματι (Πολύβ. V, 100) ἀλλὰ μετέπειτα ἐπανεκτήσθη μὲν αὕτη τὸ ἀρχαῖον αὐτῆς ὄνομα, διατηρήσαν αὐτὸ ἐπὶ τῆς Ῥωμαϊκῆς κυριαρχίας καὶ ὑπὸ τὸ ὄνομα αὐτὸ μνημονεύεται ἐν τῷ ἕκτῳ αἰῶνι μ. Χ. ὑπὸ τοῦ Ἰεροκλέους, ἀλλ' οὐδέποτε πλέον ἀνέκτησθη τὴν προτέραν αὐτῆς ἰσχύον καὶ σημασίαν, καὶ ἐπὶ Στραβῶνος ἦτο πόλις ἰκανῶς ἄσημος κατὰ τὸν Μεσαιῶνα ἐπαυσε πλέον ὑπάρχουσα, καὶ τὴν ἐμπορικὴν αὐτῆς σημασίαν ἀνέλαβεν ὁ δὺς ὥρας πρὸς νότον ἀπέχων αὐτῆς Ἄλμυρός, ἄσπις, κατοικούμενος σήμερον ὑπὸ 500 περίπου εἰκογενειῶν (ἐξ ὧν ὀλίγαι τινὲς Τουρκικαί), εἶνε πρωτεύουσα τῆς ὁμωνύμου ἐπαρχίας· οἱ κάτοικοι αὐτῆς κατὰ τὸ πλεῖστον γεωργοὶ ὄντες, μετέρχονται καὶ τινες τέχναι καὶ μικρὸν ἐμπόριον, προαγόμενοι ἡσυχίᾳ ὑλικῶς διὰ τῆς φιλεργίας καὶ εὐνομίας τῶν φαίνεται δέ, ὅτι κατὰ τὸν Μεσαιῶνα ὁ Ἄλμυρός ἦτο ἡ ἐμπορικωτέρα πόλις τῆς Θεσσαλίας, ὡς ὁ Ἄραψ γεωγράφος Ἐδρίσσης καὶ ὁ Ἰουδαῖος Βεν. Τουδέλας μᾶς πληροφοροῦσι, καὶ ἡ μεταξὺ Πισαίων καὶ τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους συνθήκη τοῦ 1112 προσεπιμαρτυρεῖ, ἐξ ἧς καταφαίνεται, ὅτι ὑπῆρχεν ἐνταῦθα καὶ συνοικία καὶ γὰρ τῶν Πισαίων, ὡς ἐν τῇ ἱστορίᾳ ἐκτενεστέρον εἶπον ἐπὶ τῆς Φραγκικῆς κατακτήσεως κατεκτήθη καὶ οὗτος ὑπὸ τῶν ἱπποτῶν τοῦ Νομικτιοῦ, καὶ Γουλιέλμος τις ἀναφέρειται κύριος αὐτοῦ· ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῶν χρόνων τοῦ Ἀλῆ πασᾶ ὁ Ἄλμυρός ἦτο ἡ κυριωτέρα ἐμπορικὴ πόλις τῆς Θεσσαλίας· ἀλλ' ἤδη κερήμασεν ἡ πολίχνη, ἐπανεθούσης τῆς ἐμπορικῆς κινήσεως εἰς τὴν ἀρχαιοτέραν αὐτῆς ἐστίαν ἐν τῷ μυθῷ τοῦ Πελασγικοῦ κόλπου, ἐνθα ἀκμαῖε ἡ ἐμπορικὴ πόλις ὁ Βῶλος. Τελεῖται ὁμως καὶ ἐν τῷ Ἄλμυρῳ ἐβδομαδικαὶ ἐμπορικὴ πανήγυρις, ἐν ἧ συνέρχονται οἱ κάτοικοι τῶν περὶ πρὸς συναλλαγὴν Λεῖψωνα ἀρχαίων τειχῶν ἐ. τῶν Ἄλμυρῷ δὲν παρατηροῦνται ἐν τινὶ δὲ τουρκικῷ τμήνῳ ἀνευρίσκειται ἐνεπιγραφὸς πλάξ μετακομισθεῖσα ἐνταῦθα ἐκ τῶν ἐρειπίων τῆς Ἄλευ· ἐν αὐτῇ ἀναγράφονται πρᾶξις ἀπελευθερώσεως χρονολογούμενη ἴσως πρὸ τῆς Ῥωμαϊκῆς κατακτήσεως, καθὰ τὸ καταβληθὲν ὑπὸ τοῦ ἀπελευθέρου πρὸς ἀναφέρειται εἰς στατήρας καὶ οὐχὶ εἰς δηνάρια, ὡς συμβαίνει ἐπὶ τῆς Ῥωμαϊκῆς ἐποχῆς. Ἐν τῇ ἐπιγραφῇ ταύτῃ μνημονεύονται καὶ τὰ ὀνόματα ὀκτῶ Θεσσαλικῶν μνηνῶν, ἐξ ὧν τὰ ἐξ ἄγνωστα μέχρι τοῦδε· εἶνε δὲ οὗτοι ὁ Ἀδρόμις, ὁ Εὐάσιος, ὁ Πέθσιος, ὁ Ἀγραιός (ἴσως καθιερωμένος εἰς τὴν Περσιφόνην, ἐπικαλουμένην καὶ Ἀγνήν), ὁ Μεγαλάρτιος (ἴσως πρὸς τιμὴν τῆς Μεγαλάρτου, Θεσσαλικῆς καὶ Βοιωτικῆς ἐπωνύμου τῆς Δήμητρος) καὶ ὁ Γερέτιος· οἱ δὲ δύο καὶ πρὶν γνωστοὶ εἶνε ὁ Θεμίσιος, καθιερωμένος εἰς τὴν Θεμίδα καὶ εἰς τὸν Θεμίσιον Δία, καὶ ὁ Ὀμολώιος, μὴν Θεσσαλικὸς καὶ Βοιωτικὸς, καθιερωμένος εἰς τὸν Ὀμολώιον Δία, πρὸς τιμὴν τοῦ ὁποίου ἐτελεῖτο παρ' ἀμφοτέρους τοῖς ἔθνεσιν ἡ ἑορτὴ τῶν Ὀμολωίων (Θεοκρ. VII, 103)· δὲν γνωρίζο-

μεν δὲ ἂν οἱ μνημονευθέντες μῆνες ἦσαν κοινοὶ παρ' ἅπασιν τοῖς Θεσσαλοῖς, ἢ ἰδιαιτέροι τῶν Φθιωτῶν, ἢ τῆς πόλεως Ἄλου, ἢ καὶ τῆς Φαρσάλου, ἐξ ἧς ἐπὶ τινα κχιρὸν ἐξήρητο ἐκείνη (παραβ. Heusey Miss. en Macéd. appendice).

Μεσημβριοανατολικώτερον τοῦ Ἄλμου κεῖται ἐπὶ τῆς ὑπώρειας λόφου τινὸς τινος τὸ χωρίον Πλάταρος, κωμόπολις, κατοικουμένη πρὶν ὑπὸ 500—600 οἰκογενειῶν, γεωργουσῶν τὰς ὑπὸ τοῦ Ἀμφρύστου διαρροόμενας γαίας, καὶ ὧν τὸ κυριώτερον εἰσόδημα ἦτο ὁ βάμβαξ. Καὶ ἐπυρπολήθη μὲν κατὰ μέρος τὸ χωρίον κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1854, ἀλλ' ἐκτοτε ἀνέλαβεν ἐντελῶς καὶ οἱ κάτοικοι αὐτοῦ εὐημέρουν, ὅτε νέα συμφορὰ ἐνέσκηψεν ἐπ' αὐτοῦ κατὰ τὴν τελευταίαν τοῦ 1878 ἐξέγερσιν. Οἱ ἐπανστατήσαντες κάτοικοι, μὴ δυνθθέντες νὰ ἀνθέξωσιν εἰς τὴν προσβολὴν τῶν ὑπεραρίθμων τουρκικῶν δυνάμεων, ἐγκατέλειψαν τὸ χωρίον μεταβληθὲν εἰς τέφραν ὑπὸ τῶν καταλαβόντων αὐτὸ βασιβοζούκων καὶ γκέγκηδων. Ἐκτοτε οἱ κάτοικοι δισκορπίσθησαν, καὶ μόνον ὀλίγοι τινὲς οἰκογένειαι ἐπανῆλθον εἰς τὴν πατρικὴν τῶν ἐστῖαν, κρύπτονται ὑπὸ τὰ ἐρείπια τῶν οἰκιῶν τῶν τὴν πενίαν καὶ γυμνότητα αὐτῶν.

Μεταξὺ δὲ τοῦ Ἄλμου καὶ τοῦ Πλατάνου πλησιάζων εἰς τὴν παραλίαν κεῖται ὁ λόφος ὁ καλούμενος *Καράλωσις*, ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ ὁποίου παρατηροῦνται σπουδαῖα λείψανα ἀρχαίων ἑλληνικῶν τειχῶν τῆς Φθιωτικῆς πόλεως τῆς Ἄλου, τῆς ὁποίας τὸ ὄνομα παρεφθαρμένον δισώθη ἐν τῷ παρακειμένῳ Ἄλμῳ πηλανώτατα δὲ καὶ αὕτη ἐν τῷ Μεσαιῶνι ἐκαλεῖτο Ἄλμος, ὡς ὑποδηλοῦται ἐκ τινος μεταξὺ τῶν Βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων καὶ τῶν Βενετῶν συνθήκης (ἧς καὶ ἐν τῇ ἱστορίᾳ ἐμνήσθη) καὶ ἐν ἣ ἐπιτρέπεται τοῖς Ἐνετοῖς νὰ ἐμπορεύωνται εἰς ἀμφοτέρους τοὺς Ἄλμους. Καὶ ἐπὶ μὲν τῆς κορυφῆς τοῦ λόφου εὐρίσκομεν λείψανα Κυκλωπεῖων τειχῶν ἐκ λίθων πολυγώνων, ἀνήκοντα πηλανώτατα εἰς τὴν ἀρχαιοτάτην ὀμηρικὴν πόλιν. Κατωτέρω δὲ εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ ὄρους ἐν τῇ πεδιάδι παρατηροῦνται ἐρείπια κανονικῶν τειχῶν ἐκ λίθων ὀρθογωνίων, ἀνήκοντα εἰς τὴν νεωτέραν πόλιν, τὴν συνοικισθεῖσαν ἴσως μετὰ τοὺς χρόνους τοῦ Περικλέους. Τὰ ἐρείπια τῶν τειχῶν τῆς νεωτέρας πόλεως, σωζόμενα καθ' ἅπασαν αὐτῶν τὴν ἔκτασιν καὶ ἔχοντα πάχος 9 ποδῶν, ἀποτελοῦσι καὶ σήμερον ἐν τῶν σπουδαιοτέρων λειψάνων, ἅτινα παρέμειναν ἐκ τῆς ἀρχαιότητος ἀνά πᾶσαν τὴν Ἑλλάδα, καίτοι πολλοὶ τῶν λίθων ἀπεκομίσθησαν εἰς τὸ προσηγὸς παράλιον, ἐνθα παρὰ τὸ κατεστραμμένον χωρίον *Τσιγγέλι* ἀνήγειρεν ὁ Βελῆ Πασᾶς λαμπρὸν καὶ μεγαλοπρεπὲς μέγαρον, ἀλλ' ἤδη καταρρέον καὶ ἐξαφνιζόμενον. Ὑπὸ τὴν βορειοδυτικὴν γωνίαν τῶν τειχῶν ἀναβλύζει ἄφθονος πηγὴ ὑδάτων, ἀναγομένη εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν ἀναπανομένων, καθότι κατ' ἔτος περὶ τὰ τέλη Ἰουλίου ἀποσβέννυνται τὰ ὕδατα αὐτῆς, ὅπως ἐπαναβλύσωσι μετ' ὀλίγας ἡμέρας θολὰ μὲν κατ' ἀρχάς, ἀλλὰ ταχέως καθιστάμενα διαφα-

νέστατα. Τὰ ὕδατα ταῦτα, ἐνούμενα μεθ' ἐτέρων ἐκεῖ που πλησίον ἀναβλυζόντων, σχηματίζουσι ποτάμιον ἀρδεύον τοὺς παρακειμένους ἀγρούς καὶ καθιστῶν αὐτοὺς εὐφορωτάτους· εἶνε δὲ τὸ ποτάμιον τοῦτο ὁ διαβόητος Ἄμφρουσος τῶν ἀρχαίων, ῥέων κατὰ τὸν Στραβῶνα καὶ πάλαι, ὡς καὶ νῦν, πρὸς τῷ τείχει τῆς πόλεως (Στρ. 9, 433), ἣτις, κατὰ τὸν Γεωγράφον, ἐκεῖτο ὑπὸ τῷ πέρατι τῆς Ὀθρυς, ἀπέχουσα ἐξήκοντα στάδια τοῦ Ἰτώνου. Τὰ ὕδατα τοῦ μνημονευθέντος ῥυακίου εἶνε ὑφάλμυρα, καὶ ἐκ τούτου παράγουσί τινες τὴν λέξιν Ἄλος, ὁασύνοντες αὐτὴν· οἱ δὲ φιλοῦντες νομίζουσιν, ὅτι ὠνομάσθη οὕτως ἡ πόλις ἐκ τῆς ἄλλης, ἣν ἔπαθεν ὁ Ἀθάμας, ἐμπεσὼν εἰς μανίαν (Ιλιά. Β, 682, Σχολ.) ἢ ἐκ τῆς Ἄλου, θεραπείης τοῦ Ἀθάμαντος. Ἐκεῖτο δὲ παρὰ τὴν πόλιν τέμενος καὶ ἄσλος σεβάσιμον τοῦ Λαφυστίου Διός, εἰς τὸ ὁποῖον ὁ Ξέρξης δὲν ἠθέλησε νὰ εἰσέλθῃ, ἀπαγορεύσας τὴν εἰσοδὸν καὶ εἰς ἅπαντα τὸν στρατόν, καθότι ἐν αὐτῷ ὄφειλον νὰ θυσιάζωνται κατὰ τὴν ἐν τῷ τόπῳ ἐπικρατοῦσαν παράδοσιν οἱ πρωτότοκοι τῶν ἀπογόνων τοῦ Ἀθάμαντος διὰ τὴν πρὸς τὸν Φρῆξον διαγωγὴν αὐτοῦ, πρὸς καθαρισμόν τῆς χώρας (Ἡροδ. 8, 197). Καίτοι δὲ ἡ πόλις ἐκεῖνο μικρὸν τι ἄπω τῆς θαλάσσης, ἠδύνατο ὅμως νὰ θεωρηθῆ καὶ ὡς παραλία, καὶ ὡς τοιαύτην θεωροῦσιν αὐτὴν ὁ Ἡρόδοτος (7, 173) καὶ ὁ Δημοσθένης (περὶ Παραπρ. 163) καὶ ὁ Ἀρτεμίδωρος (Στρ. 9, 433), καθότι ἡ ἀπόστασις αὐτῆς ἀπὸ τοῦ αἰγιαλοῦ δὲν ὑπερβαίνει τὴν ἡμίσειαν ὥραν. Ἴσως δὲ καὶ ὁ παρακειμένος αἰγιαλὸς ἐκαλεῖτο Ἄλος, ὡς ἀνάλογόν τι συνέβαινε καὶ ἐν τῇ Ἰωλλῷ, ὡς ἐν οἰκείῳ τόπῳ ἐρρέθη. Ἦτο δὲ ἡ πόλις ἀκμαζούσα μέχρι τῶν χρόνων τοῦ Β'. Φιλίππου· οὕσα δὲ σύμμαχος κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους τῶν Ἀθηναίων, ἐπολιορκήθη ὑπὸ τοῦ Παρμενίωνος καὶ ἠλώθη ὑπ' αὐτοῦ. Τροσούτο δὲ δυσμενῶς διέκειτο ὁ Φίλιππος πρὸς τοὺς κατοίκους αὐτῆς, ὥστε παρασχὼν τοὺς περὶ τῆς εἰρήνης ὄρκους τοῖς πρεσβευταῖς τῶν Ἀθηναίων δὲν συμπεριέλαβεν αὐτοὺς εἰς τὰς διαλλαγὰς, εἰπὼν «σπένδομαι Ἀθηναίοις καὶ τοῖς Ἀθηναίων συμμάχοις ἢ χωρὶς Ἀλέων καὶ Φωκέων». Ἀφελόμενος δὲ τὴν πόλιν τῶν Φθιωτῶν προσέειπε τοῖς Φαρσάλοις (Στρ. 9, 433). Ὑπῆρχε δὲ καὶ ἑτέρα Ἄλος εἰς τὴν παραλίαν τῶν Λοκρῶν, καὶ διηπόρουσιν οἱ ἀρχαῖοι τίς τῶν δύο καταλέγεται ὑπὸ τοῦ Ὀμήρου ἐν τῷ καταλόγῳ τῶν νεῶν. Ἀρχαῖοι δὲ τινες γεωγράφοι παραδέχονται καὶ τρίτην Ἄλον Ἀχαϊκὴν, ἣτις δὲν ἦτο ἄλλη ἢ ἡ περιγραφεῖσα Φθιωτικὴ, καλεωμένη καὶ Ἀχαϊκὴ κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Στραβῶνος. Προήχθησαν δὲ εἰς τὴν διαίρεσιν ταύτην, ἐκλαβόντες δύο πόλεις, τὴν ἀρχαιτέραν καὶ νεωτέραν Ἄλον, ἐκ τῶν ὁποίων τὴν μὲν πρώτην ὤκισεν ὁ Ἀθάμας, τὴν δὲ δευτέραν, ἀφανισθείσης ἐκείνης, οἱ Φαρσάλιοι (Στρ. ὡς ἀνωτέρω). Ἀμφοτέρων δὲ τὰ εἰρεῖπια, οὐχὶ μακρὰν ἀλλήλων κείμενα, παρατηροῦνται εἰσέτι ἐν τῷ τόπῳ, ὡς ἀνωτέρω ἐλέχθη.

Πρὶν ἤδη καταπαύσω τὸν περὶ Φθιώτιδος λόγον, ὑπείλω νὰ μνημονεύσω

καὶ χωρίων τινῶν, κειμένων νοτιώτερον τοῦ Πλατάνου ἐπὶ τῶν πλευρῶν τῆς Ὀθρυος, ἅτινα, πρὸ χρόνων ἐρημύμενα διὰ τὴν διηκετὴ ἐπικρατοῦσαν κατὰ τοὺς τόπους τούτους ληστειάν, ὑπέστησαν κατὰ τὴν τελευταίαν τοῦ 1878 Θεσσαλικὴν ἐξέγερσιν τσαούτην καταστροφὴν, ὥστε μόνις σήμερον κατοικοῦνται ὑπὸ μικροῦ ἀριθμοῦ ἐλληνικῶν οἰκογενειῶν, αἵτινες ἀποζῶσι, καλλιεργοῦσαι τὰ μικρὰ κτήματά των. Εἶνε δὲ ταῦτα οἱ *Κωφοὶ* (πατρὶς τοῦ Κομμητᾶ), οἱ *Κοχοτοὶ* καὶ ἡ *Βρίνενα*. Ἐντεῦθεν δὲ βλίνοντες πρὸς τὰ ἐλληνικὰ ὄρια ἀπαντῶμεν τὰ χωρία *Αργυρώνας*, *Κελλέρια* καὶ παρὰ τὴν παλαιὰν ὀρθοετικὴν γραμμὴν τὰ *Καλύβια*, εἰς τὰ ὁποῖα συνωκίσθησάν τινες τῶν κατοίκων *Σούρης*. Ἡμίσειαν δὲ ὄραν δυτικώτερον τῶν Κελλαρίων κεῖται ἐν τῷ μέσῳ γηραλέων ὄρυων καὶ πρίνων βυζαννὸν κτίσμα, ἡ μονὴ τῆς *Ξυγίας*, ἔχουσα ἱκανὰ προσοδοφόρα κτήματα καὶ κατοικουμένη ὑπὸ πενήκοντα περίπου μοναχῶν. Εἶνε δὲ τὸ οἰκοδόμημά τῆς μονῆς τετράγωνον, ὡς ἅπαντα τὰ ἐκ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, καὶ ἐν τῷ μέσῳ τῆς αὐλῆς κεῖται ναὸς εἰς τιμὴν τῆς Θεοτόκου, τῆς ὁποίας τὴν ἐν αὐτῷ εὑρισκομένην εἰκόνα ἱστόρησε, κατὰ τὴν ἐν τῷ τόπῳ παράδοσιν, ὁ εὐαγγελιστὴς Λουκᾶς. Εἶνε δὲ ἡ θαυματουργὸς αὐτῆς δύναμις περίπυστος ἐνὰ πᾶσαν τὴν Θεσσαλίαν καὶ ἐν ἐπιδημίαις θανατηφόροις καὶ ἄλλαις κακώσεσι προσκαλεῖται ἡ εἰκὼν αὕτη ὡς ἀλεξίικκος.

Τ Ε Λ Ο Σ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΔΟΗΝΩΝ

ΘΕΡΜΑΪΚΟΣ ΚΟΛΠΟΣ

(ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ)

ΑΘΗΝΑΙ

ΜΕΛΙΟΝ ΠΕΛΑΓΟΣ

Παγασητινός Κόλπος (Κ. του Βόλου)

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝ

ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΛΕΞΙΛΟΓΙΟΝ

A

	Σελ.		Σελ.
		'Αλευαδῶν οἰκογένεια	156
'Αβχρίτσα	171	'Αλογοπάτι π.ρ.β.λ.	220
"Αγιος Γεώργιος (Πελασγ.)	151	"Αλος	222—223
'Αγίας Τριχῶς (μονή)	174	'Αλμυρός	221
"Αγιος Όνούφριος	124	'Αλμυροῦ (δῆμος)	218
"Αγιος Δημήτριος	180	'Αμάρπει	4
'Αγιόκαμπος	144	'Αμπελάκια	135—136
"Αγ. Στέφανος (μονή Μετεώρων)	196	'Αμυρος	132
'Αγίας μονῆς ποταμός	37	"Αμυρος (ρύαξ)	40
'Αγριῶς πεδιάς	119—120	'Αμυρικὸν πεδίων	131
"Αγιος Λαυρέντιος	117	Αμυρος	144
"Αγιος Γεώργιος (Μαγνησίας)	117	"Αμφρυσάτις	223
"Αγγελος Μιχαήλ (ὁ Α΄.)	78	'Αμφικτύων	52
"Αγγελος Μιχαήλ (ὁ Β΄.)	79—80	'Αμφίναϊον	149
'Αγράφων βουά	23	'Αναλήψεως λόφος	171
"Αδμητος	53	'Ανακκισιά	124
'Αθαμάνων (δῆμος)	198	"Αναυρος	122
"Αζωρος	178	'Ανδρόνικος	86—87
Αϊαντείου (δῆμος)	110	'Ανήλιον	139
Αϊαντειον	22	'Αντίοχος	69
Αϊγίνιον	192	'Απεραντία	208
Αΐγανη	171	'Απόλλωνος 'Ακταίου ἱερόν	150
Αἰθίκων (δῆμος)	178	"Αργισσα	162
Αἰνιᾶνες	57	'Αργιθέας (δῆμος)	199
Αἰσωνία	150	'Αργαλαστῆ	111
Αἰολεῖς	58	'Αργιθέα	199
'Αλατῆς 51 π.ρ.β.λ.	111	Αρμενίου (δῆμος)	152
'Αλθανοὶ	86	'Αρμένιον	153
'Αλέξανδρος Φερῶν	66	"Αρνη (Κιέριον)	206
'Αληφακλάρ	131	'Ασκορὶς (Νιζερὸς)	172
'Αλλημεργιά	124	'Ασκορὶς (Νεζερὸς)	41
'Αλευάδαι	61	'Ασπροπόταμιται	197—198

	Σελ.		Σελ.
Ἀσμάκι (ρύαξ)	40	Γαρδίκιον (Φθιώτ.)	192
Ἀστέριον	206—207	Γκερλῆ	152
Ἀτέρα	181	Γοδοβάσσα	34
Ἄτραξ	162—173	Γόμφων (ὄῆμος)	202
Ἀφετῶν (ὄῆμος)	114	Γόμφων (ἀρχ. πόλις)	203
Ἀφέται	114	Γόννου (ὄῆμος)	168
Ἄφησος	114	Γόννου (ἀρχ. πόλις)	168—169
Ἄχιλλεύς	54	Γότθοι	72
B		Γουίδων	84
Βαλέσκου (μονή)	182	Γούρα	219
Βαρλαάμ (μονή Μετεώρων)	196	Γούρας βουνά	24
Βελεστῖνος (Φεραί)	151—152	Γκρυτσιοβλί	183
Βελεγεστία	73	Γυρτώνη	154
Βελεγεμίται	74	Γυναικόταστρον	213—214
Βελλεαρδονῖνος	80—89	Δ	
Βένετον	142	Δαμάσι	184—185
Βενιαμὶν Τουδέλας	74	Δερελί	168
Βίγλα	180	Διακτορίδης	153
Βλάχοι	74	Δίον	181
Βλαχολείβαδον	179	Δολίχη	177
Βλαχάβας	92—92	Δολοπία	207
Βοεμουνδος	75	Δομενίκου πεδιάς	183
Βοίβη	129—131	Δομενίκιον (χωρίον)	184
Βοιβηῖς	39	Δομοκός	214—215
Βολουστάνα	4 π.ρ.β.λ. 180	Δούκλιστα	177
Βονιφάτιος	76—77	Δουσίκου (μονή)	202
Βουλγάρα	23	Δράκια	118
Βούλγαροι	73	Δωδώνη (Θεσσαλ.)	171—179
Βουλγαρινή	131	Δωρικὴ Τρίπολις	175
Βρύχων	119	E	
Βρυσιά	213	Ἐδρυσὺς (γεωγρ.)	76
Βυζίτσα	116	Ἐλασσῶν 173 π.ρ.β.λ. καὶ 181-183	
Βώλου πεδιάς	122	Ἐλάττεια	154—155
Βῶλος (πόλις)	123—124	Ἐλλάς (πολ. ἀρχ. ἀμφίβολος)	213
Βῶλος (χωρίον)	124	Ἐλλην	52
Γ		Ἐλλοπία	207—208
Γαρδίκιον (Θεσσαλ.)	188		

	Σελ.		Σελ.
Ἕλληνες	58	Θεσσαλίας πολιτικὴ διαι-	
Ἐλευθεροχῶρι	184	ρεσις· προϊόντα καὶ κά-	
Ἐνιπεύς (ποταμός)	38	τοικοὶ ἐμπόριον καὶ	
Ἐπισκοπὴ Δημητριάδος	125	κλίμα αὐτῆς	100—102
Ἐρέτρια	217	Θεσσαλικὸν πεδίων	43
Ἐρίτειον (παλαιοκ.)	184	» Ἄνω	46
Εὐδιερον	174	» Κάτω	47
Εὐρυμεναί	146	Θεσσαλιῶτις ἑκτασις καὶ	
Ἔστιῶτις, διαιρέσεις καὶ ἑκτα-		ὄρια αὐτῆς, Ἱστορία,	
σις καὶ ἱστορικὰ αὐτῆς	265—166	ποιότης ἐδάφους προϊόν-	
Εὐδύριον (δῆμος)	209	τα χαρακτῆρ τῶν κα-	
Ἔφυρα	154	τοίκων)	199—201
Z		Θεσσαλικοὶ μῆνες	221—222
Z		I	
Ζαγορά	140—141		
Ζάγκος	186		
Ζερδύγια	116	Ἰάσων (Ἄργον.)	53
Ζυγὸς Μετσόβου	25	Ἰάσων (τυραν. Φερῶν)	63
H		Ἰθώμη (δῆμος)	202
H		Ἰθώμη (πόλ. ἀρχ.)	203
		Ἰπνοί	19
Ἡλώνη (λειμῶνη)	169	Ἰτάμου (δῆμος)	207
Ἡρωδίων (ἀπόστολος)	71	Ἰταμος	07
		Ἰτωνίας Ἀθηνᾶς ναὸς	219
		Ἰχναί	206
		Ἰωάννης (ὁ νόθος)	80—84
Θανάτου	144	Ἰωλκοῦ (δῆμος)	125
Θαυμακοῦ (δῆμος)	209	Ἰωλκός	103—125
Θαυμακίη	143	Ἴων (ποταμός)	30
Θῆβαι (καὶ Φθιώτιδες)	220—221	Ἰωάννης ὁ Β'.	86
Θετίδειον (τέμενος)	209	Ἰωάσαφ (ὁ παλαιολ.)	194
Θεόδωρος (δεσπότης Ἡπείρου)	79	K	
Θεσσαλία ἱστορικὴ αὐτῆς ἐπι-			
σκόπησις ἀπὸ κατακτῆσεως			
Ῥωμαίων μέχρι 1881)	52—91	Καζακλάρ	165
Θεσσαλίας ἀρματωλοὶ	91—93	Κάκαβος	129
Θεσσαλία καὶ ἡ ἐπανάστα-		Κάλαμος	112—113
σις τοῦ 1821	95—96	Καλαμπάκκα (δῆμος)	192
Θεσσαλίας (περὶ) γινῶμαι τῶν		Καλαμπάκκα	191
περιηγητῶν	99	Καλὰ Νερά	117

	Σελ.		Σελ.
Καλέντσης	36	Κοκκινόπετρα	4
Καλλιφωνίου (δῆμος)	204	Κορακαί	114
Καλλιπεύκη	192	Κορτίκιον ἔλος	36
Κανάλων (μυνη)	174	Κορώνη (πόλ.)	114
Κανάλια	129	Κορώνεια	216
Κάπιστα	133	Κονδυλῶν (ὕλυμπιός)	170
Κάπουρνα	129	Κονόσπολις	174
Καραδάγ (ὄρ.)	25	Κραννῶν	153
Καραμπάσι	119	Κραννῶν 170 π.ρ.β.λ.	199
Καρδίτσα	204—205	Κραννῶνος (δῆμος)	152
Καραμπάλης	36	Κραννῶνειον πεδῖον	153
Καρδίτσα	205—205	Κραυσίνῶν	122
Καρδίτσης (δῆμος)	204	Κρυφάλας ποταμός	117
Καρίτσα	145	Κρυάλιος	31
Κασθαναίη	139	Κουμέρκης	30
Κασταναίη	142—143	Κτούρι (λόφος)	213
Καστρίον (πελασγ.)	164	Κυρεταί	184
Κασταναίας (δῆμος)	198	Κυνός κεφαλαί 69 π.ρ.β.λ.	217
Κασταναίας (πελασγ.)	198	Κύφος 4 π.ρ.β.λ.	177
Καστανιά	199	Κωνσταντῖνος "Ἄγγελος	84
Καστρί	131		
Καταλανοί	85—87	Λ	
Κατηγῶρι	127		
Κερασιά	129	Λάκμων	3
Κεραμίδιον	142	Λάκμωνος (δῆμος)	198
Κερκέτιον	27	Λαπνοῦ	137—138
Κερμελῆ	133	Λαπίθαι	57
Κένταυρος	57	Λαπαθεύς	171
Κεφαλόβρυσον	183—184	Λαρίσσης (δῆμος)	152
Κικύνιθος (παλ. Τρίκερι)	51	Λαρίσσα	155—162
Κιερίου (δῆμος)	206	Λαρίσσα (ἡ ἐπὶ "Οσσα)	136
Κισθός	139	Λασποχώριον	136
Κισερλῆ	134	Λασποχώρι	146
Κισερλῆ (μέγα καὶ μικρὸν)	134	Λαῦκος	111
Κλοκοτό	189	Λειφόκαστρον	112—113
Κλινοβοῦ (ποτ.)	35	Λεγωνίων πεδιάς	117—118
Κόζικας	23	Λεγωνία	118
Κοθονίων (δῆμος)	199	Λέων ὁ Κεφαλάς	75
Κοκοράβα	131	Ληθαῖος ποταμός	31
Κόκκαλα	114—115	Λίγγος (ὄρος)	41

	Σελ.		Σελ.
Λιμνασία	205	Μετόχιον	15
Λίμναι (Περραιβίας)	172	Μηλιαῖς	111
Λιμναῖον	188	Μητρόπολις (πόλ. ἄρχ.)	204
Λυκόφρων	67	Μητρόπολις (πόλ. Πελασγιώτ.)	164
Λυκοστόμιον 29 π.ρ.β.λ.	171	Μιλίνα	111
		Μιλοῦνα	169
M		Μινύαι	57
		Μιτζέλα (παλαιά)	142
Μαγνησία ἑκτασις αὐτῆς	102—103	Μιχαήλ Παλαιολόγος	80
ιστορική ἐξέτασις	103—104	Μολόγρουστα	184
διχίρεσις καὶ διοίκησις		Μονὴ Μετεώρων	87
τῶν χωρίων ἐπὶ τουρκο-		Μονομαχάτος	86
κρατίας	104—105	Μούρεςι	138
χαρακτήρ τῶν κατεί-		Μόψιον	155
κων	105—108	Μύλαι	185
πρῶτοντα καὶ βιομηχανία	109	Μυρραίου (ἄθμος)	138
ναυτιλία αὐτῆς	109	Μυρμιδόνες	58
Μαγνητῆς	59	Μύρμηξ (ἐλευθερ.)	137
Μαγνησία (πόλις)	112	Μπαμπᾶ	136
Μαγνησία ἄκρα	143	Μπαλταί	134
Μαζοί	86	Μπαζίλαρι	234
Μαῖμουλι	152	Μπακρινά	152
Μακρυνίτσα	127—128	Μποῦφα	115
Μακρυρράχι	139	Μπρομύριον	137
Μαρυάργιαννη	134		
Μαλοία	184	N	
Μαλακκασίου ἄθμος	198	Ναρθάκιον 24 π.ρ.β.λ.	213
Μαυροβοῦνι 19 π.ρ.β.λ.	43	Νεμπιγλιέρ	152
Μεγαλοβλαχία	74	Νεσχώριον	114
Μεθώνη (πόλ. Μαγνησίας)	116	Νέσσωνας (ἄθμος)	134
Μελάμβιον	218	Νεσσωνίς (Καρατσιαίρι)	39
Μελίβοια	144	Νέσσωνας	145
Μελισσηνοί	85	Νευροπόλεως (ἄθμος)	207
Μελιταιάς (ἄθμος)	209	Νευροπολίτης (ποταμός)	208
Μελιταιά	216—218	Νηλείας (ἄθμος)	118
Μενελαῖδος (ἄθμος)	207	Νιάου	114
Μενελαῖς	207	Νιβόλιανη	13
Μεταμορφώσεως (λοφ.)	171	Νιζερὸς (χ.)	172
Μετέωρα	192—5	Νικοτσάρας	93
Μετέωρον	195—6		

	Σελ.		Σελ.
Νικηφόρος	81	Παναγία πόρτας	202
Νικηφόρος (οὐρανός)	74	Παντελεήμων	171
Ντιμίτι	129	Παπαράντζας (θάσος)	205
Νῶτον (Θεσσαλίας)	25	Πελασγιῶτις ἑκτασις καὶ ἱστορία, προϊόντα, ἐπάγ- γελμα καὶ χαρακτήρ τῶν κατοίκων, ἀνάπτυξις καὶ κλίμα τῆς χώρας	147—149
≡			
Ἐηργιάς (ποταμός) 33 π.ρ.β.λ.	122	Πελασγοὶ	52—55
Ἐσρύχτι	138	Πελασγικός (κόλπος)	49
Ἐυνιάς (Διακουκλή)	41	Πελίας	53
Ἐυνία (πόλ. ἀρχ.)	215	Πελινναῖον	188—189
Ἐυνιάς (μονή)	224	Πενέσται	59
Ἐυνιάδος (δῆμος)	209	Περραιβοὶ	57
○			
Ἰογγήστου (δῆμος)	152	Πέτρας (μονή) 180 πρβλ.	208
Ἰογγηστός (ποταμός)	41	Πετρίλι	199
Ἰοθρυός (δῆμος)	219	Πήλιον	18
Ὀικονομεῖον	145	Πηλεὺς	54
Ὀιγαλία	178	Πηνηϊός	26
Ὀλιζῶν	110	Πιαλίων (δῆμος)	189
Ὀλύμπου (δῆμος)	169	Πιαλία	197
Ὀλυμπός (ὄρος) 5 πρβλ.	166—167	Πίμπλεια	173
Ὀμόλιον (πόλ. Μαγ.)	146	Πινακάτες	182
Ὀνόχωνος	37	Πίνδος	23
Ὀρέστης (ὁ Ἀλευάδης)	62	Πιστινίκα	111
Ὄρθη	165	Πλασσιὰ	131
Ὄρθόλοφος	173	Πλατανιά	137
Ὄρμίνιον (ὁμηρικόν)	213	Πλατάνου (δῆμος)	218
Ὄρμινίσι (δῆμος)	126	Πλάτανος	222
Ὄσσα	17	Ποῖον	23
Ὄυνσι	72	Πολύφρων	66
□			
Παγαταὶ	149	Πολυδάμας	63
Παλαιόκαστρον	119	Πολυδένδρι	143
Παλαιοφάρσαλα	212	Πολυάνα	175
Παραληθαίων (δῆμος)	189	Πορταργιά	125—127
Πάμισος (πόλ. Μπλιούρι)	36	Πόρτας στενόν	201
		Πούρλια (ἔνω καὶ κάτω)	171
		Πευρνάριον	134
		Ποτειδίον	24
		Πρασσοῦθα 55 πρβλ.	111

	Σελ.		Σελ.
Πράς	213	Σμόκοβον	208
Πρόπαν	137	Σλαῦος	72
Πρόερνα	213	Σορός	149
Πύθιον	176—177	Σορβιάς (μονή)	12
Πυργετός	170	Σοφαδίτικος (ποταμός)	36
Πύρασος	220	Σπαλαθρων (δῆμος)	111
Πύρρα (πόλ. ἀρχ.)	216	Σπάλαθρα (πόλ. ἀρχ.)	113
		Σπαρμου (πεδιάς)	174
Ρ		Σπηλιά	135—136
		Σταγιάται	125
Ῥάψανη	916	Στενὸν Πέτρας	180—181
Ῥεβενίκος	25	Στέφανος Γαβριηλόπουλος	86
Ῥεβενίκος (ρύαξ)	41	Στύλος Μετεώρων	199
Ῥήγας (ὁ Φερραῖος)	93—95	Συμεῶν Παλαιολόγος	87
Ῥίξι	212—213	Συνέλευσις Φράγκων ἐν Ρεβενίκῳ	79
Ῥιζοῦς	145	Σῦς (Ζηλιάνα)	173
Ῥοβέρτος Γουισκάρδος	75	Συκουρίου (δῆμος)	132
Ῥογόζινος (ποταμός)	36	Συκούριον	134
Ξ		T	
Σαλαμβρία	26	Ταγοὶ	61
Σαρλίκι	134	Ταμούχαρι	138
Σαρακηνός	118—129	Ταμασίου (δῆμος)	201
Σέσκλον	150	Ταρίνας	80
Σηπιάς (ἄκρα)	19	Τατάρι	164—165
Σηπιάς (πόλ. ἀρχ.)	137	Τέμπη	10
Σηπιάδος (δῆμος)	111	Τισαῖον (ὄρος)	22
Σιάπκα	4	Τίσαι	111
Σιδηροπαλοῦκον	33	Τισίφωνος	67
Σιλίτσανη	133	Τιτάριον (ὄρος)	4
Σιλάνων (δῆμος)	202	Τιτανίου (δῆμος)	205
Σιλάνη	189	Τιτάνιον (πόλ. ἀρχ.)	205
Σκχμνιά	175	Τιταρήσιος (ποταμός)	32
Σκίτι	143 πρβλ.	Τόιβας	134
Σκοπάδαι	61	Τζουρμαλῆ	152
Σκοτούσσης (δῆμος)	209	Τοπουζλάρ	152
Σκοτεῦσσα	217	Τουραχάνης (στρατηγός)	88
Σκοτουςσαία	217	Τρικκάλων (δῆμος)	189
Σκλήθρον	143	Τρίκκαλα	189—191

	Σελ.		Σελ.
Τρικκέρων (χερσόνησος)	136—137	Φαλώρεια (καττρι)	195
Τρίκερι	109	Φανάρι	203
Τρικκαῖος καὶ θάνατος αὐτοῦ	158	Φαρκαδόνος (δῆμος)	187
Τριπολίτις (Τριπολιένα Περ.π.λ.)	175	Φαρκαδῶν	186
Τσαγκαράδα	138	Φαρσάλω (δῆμος)	209
Τσακίρι	133	Φάρσαλος (Φέρσαλα)	209—212
Τσαρίτσανη	181	Φθιώτις ἑκτασις καὶ ὅρια αὐτῆς	209
Τσιγγέλι	222	Φθία	209
Τσιαχμάτι (ἔνω καὶ κάτω)	209	Φίλα	170—171
Τσιάγαζι	146	Φυλάκη	219
Τσιότι	187	Φυλλήϊον (ὄρος)	25
Τσιουμέρκα	23	Φύλλου (δῆμος)	206
Τσούκσανη	134	Φύλλος (πόλ. ἀρχ.)	206
Τυρνάβου (δῆμος)	162—164	Φλεγυά	57

Υ

Χ

Ἵπέρεια κρήνη Φερ. 52 πρβλ.	152	Χαλκίδος (δῆμος)	198
		Χαλκιδῶνιον (ὄρος)	25
		Χατζιόμπασι	134
		Χασίων (ποταμός)	30
Φακίου (δῆμος)	152	Χασιωτικά (ὄρη)	3
Φάκιον	155	Χασιωτικά (χωρία)	185—186
Φήγη	189	Χορευτὸν	141
Φάλαννα	165	Χόρτον	112

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΣΥΝΔΡΟΜΗΤΩΝ

Βόλου.

'Α. Δ. Τοπάλης
 'Αλέξ. Β. Μαθιουδάκης
 'Αδελφοί Γκλαβάνη
 'Αδελφοί Κουκιάδη
 'Αδελφοί Τσολάκη
 'Αδελφοί Ζήση
 'Απόστ. Μ. Περπινιάνης
 'Αριστ. Λῶτος
 'Αλ. Ι. Λαναράς
 'Αλέξ. Χαλκιάς
 'Αβραάμ Μ. Γιαχμπές
 'Αθαν. Τσιεβχρίδης
 'Αλ. Πλατανιώτης
 'Αλκ. Δ. Παπαθνασίου
 'Αντών. Λιάκος
 'Αναστ. Γ. Νικολέτος
 'Αθαν. Ντινόπουλος
 'Απόστ. Χριστόπουλος
 'Απόστ. Ριγούλιας
 'Αντώνιος Γεωργίου
 'Α. Δ. Κονιδάρης
 'Απόστ. Χ. Μιχόπουλος
 'Αλκ. Νικολαΐδης
 'Αθ. Ν. Ρέτσος
 'Αλέξ. Ι. Σταμπόγλου
 'Αγγελος Ν. 'Αγγελίδης
 'Α. Δημητριάδης
 'Α. Χ. 'Αναγνώστου
 Βασ. Χίος
 Β. Παπαγεωργίου
 Βίκτωρ Φόρτης
 Γεώργ. Νικολαΐδης

Σωμ. 2.

Γκ. Χρυσούλης
 Γεώργ. Κανταρτσίδης
 Γ. Ε. Μαλαμιδης
 Γ. Μαρνελόπουλος
 Γεώργ. Βερτινής
 Γ. Κοντογεωργίου
 Γεώργ. Δ. Θεοδοσιάδης
 Γαβριήλ Ζουλιέν
 Γ. Δ. Δημητριάδης
 Γεώργ. Παπαφωτίου
 Γεώργ. Σχράτσης
 Γεώργιος Παντος
 Γεώργ. Τσαγκόπουλος
 Γ. 'Αλεξανδρίδης
 Δημήτριος Σπυρίδης
 Δ. Κ. Τσοποτός
 Δ. Δούκας
 Δ. Ζάρκας
 Δ. Καμηλάκης
 Δ. Κοσμαδόπουλος
 Δ. Παπαγεωργίου
 Δ. 'Αθνασκιής
 Δ. Τσιμπούκης
 Διομ. Χρονίδης
 Δημ. Γ. Θεοφειδής
 Δημ. Α. Παππαευσταθόπουλος
 Δ. Α. Κυραθάνος
 Δ. Ν. Κουκουλιός
 Δ. Γ. Καλαμιδης
 Δημ. Α. Σακελιάρης
 Δῆμος Ζ. Παπαδέμος
 Ε. Παπαγεωργιάδης
 Ε. Καλαμιδης
 Ευάγ. Στηλιεράς

Σωμ. 2

Σωμ. 2

'Ε. Δαφφᾶς
 Εὐστ. Δ. Δελτηγιάννης
 'Εμ. Δ. Κριτωτάκης
 'Εμ. Πατακούτης
 Ε. 'Ιωαννίδης
 Ζ. 'Ιωαννίδης
 Ζαφείριος Α. Σφύρας
 Ζ. Παρθένης
 Ζαχαρ. Δουλιδής
 Θ. Δ. Θεοδώριδης
 Θεοδ. 'Αρχοντίδης
 Θ. Χρυσχοϊδής
 Θ. Α. Πετρόχειλος
 Θεοχάρης Καρανάσιος
 'Ιω. Χρυσσεβελόνης
 'Ι. Νικολέτος
 'Ιωάν. Α. Μανούσος
 'Ιω. Παπαθεοδώρου
 'Ιωάννης Α. Ζίφος
 'Ιωάν. Κ. 'Αργύρης
 'Ι. Δ. Κουτσαγγέλης
 'Ιωάν. Γ. Σκαρίμβας
 'Ιω. Η. Γιαννόπουλος
 'Ι. Βιδάλης
 'Ι. Καλιτζόπουλος
 'Ιωάν. Κ. Λεβέντης
 'Ιωσήφ Κεέν
 'Ιω. Α. Νάσος
 'Ιωάννης 'Αποστολίδης
 'Ιωάν. Σαραίας
 Κ. Δ. Τεπάλης
 Κωνστ. Γ. Καρτάλης
 Κ. Τσακατούρης
 Κ. Δ. Παππαθανασίου
 Κωνστ. Ι. Καραμανώλης
 Κ. Ι. 'Ρήγας
 Κωνστ. Δημητρίου
 Κ. Κυριακόπουλος
 Κ. Ξενογαλάς
 Κ. Ν. Γούναρης
 Κ. Α. Διαμαντόπουλος

Κ. Παπαϊωάννου
 Κ. Κωστόπουλος
 Κ. Οικονομάκης
 Κωνστ. Ι. Ζαγκλιδής
 Κ. 'Αργύρης
 Κ. Δ. Κελοβός
 Κ. Φίλων
 Κλ. Χουρμούζης
 Κ. Θ. Βούλγαρης
 Κ. Φάκας
 Κ. Δ. Βαλαῆς
 Λ. Ζ. Χρυσοχοῦ
 Λ. 'Ανθούσης
 Λέων Σαπόρτας
 Σωμ. 5. Λεωκράτης Κ. Σκοπελίτου
 Σωμ. 3. Μιλ. Χατζῆ 'Αργύρης
 Σωμ. 2. Μαργαρίτης Χ. 'Αποστολίδης
 Μ. Γεραγιάννης
 Μ. Δ. Πρωτοπαπᾶς
 Μ. Γ. Κεέν
 Ν. Χαρισιάδης
 Ν. Σ. Δάμσας
 Ν. Χημάτος
 Ν. Κ. Αξελός
 Ν. Δημητριάδης
 Ν. Δ. Νικολαΐδης
 Νικόλ. Ι. Στάμος
 Ν. Σταῦρος
 Ν. Δραγατσῆς
 Ν. Ι. Μπορνόζης
 Σωμ. 2. Νικόλαος Βόνας
 Ν. Καπετανόπουλος
 Νικόλ. Ρωμνέλης
 Ν. Κ. Δημάδης
 Νασίμ Τζόνου
 Νικόλ. Κ. Πρωτοσύγγελος
 Ν. Γάτσος
 Ν. Λιβαθηνός
 Ν. Ι. Παπαποστόλου
 Νικόλ. Κ. Κοντός
 Ν. Σακελλαρίδης

Σωμ. 2.

Σωμ. 2.

Ν. Σ. Ἀναστασόπουλος
 Νικόλ. Ζαντονίδης
 Νικόλ. Ι. Κρητικός
 Νικόλ. Ι. Μαυράκης
 Νικόλ. Σιαγκρής
 Ν. Πυργιαλῆς
 Ν. Α. Παπαντωνίου
 Ν. Δ. Χρήστου
 Νικόλ. Παππαδῆμος
 Ν. Σακελλαρίδης
 Νικόλ. Ξούδης
 Ξ. Χατζῆ Λαζαρος
 Π. Γ. Πολίτης
 Παναγ. Μιζαράκης
 Πάτροκλος Δ. Παλαμηδᾶς
 Π. Παντολέων
 Π. Ἀδαμόπουλος
 Π. Καμηλάκης
 Π. Κονιάλης
 Π. Παλαμᾶς
 Π. Ι. Παρθένης
 Π. Ποδαρίκης
 Π. Ι. Σταγόπουλος
 Παρίσης Γ. Πολυχρόνου
 Πατάκης Βογιατζῆς
 Ραϊνὸλδης Δημητριάδης
 Ῥήγας Δ. Παπανατασίου
 Σ. Εὐαγγελιστῆς
 Σιών Γκακῆς
 Σοφοκλῆς Γάτσος
 Στ. Ν. Κάπελας
 Σ. Στευρνάρης
 Σπυρίδων Δ. Σπυρίδης
 Στάμος Κ. Παγανέλης
 Σπ. Ν. Βιζύρης
 Σενὸρ Σαπόρτας
 Σ. Α. Ματαθίας
 Σοφ. Εὐαγγέλου
 Τρύφων Κοντογεωργίου
 Φ. Φιλιππίδης
 Χαράλ. Τσακλάκας

Χαράλ. Κητζίκης
 Χρ. Νικολαΐδης
 Χρ. Θ. Λεούσης
 Χρ. Παπαδητρίου
 Χρυσ. Σαρίεγλου
 Χρῆστος Γ. Βλαχλῆς
 Χρ. Καραθᾶνης
 Χρ. Ν. Βράνος
 Χαράλ. Φερεντῖνος
 Χανανία Σαπόρτας
 Χρ. Ἀντωνόπουλος

Ἄνω Βώλου.

Ἄγγελος Πυργιαλῆς
 Βασ. Παπαϊωάννου

Πορτορίας.

Ἀλέκος Ι. Στάμος
 Ἄριστ. Στάνης
 Γεώργ. Βουλγαρόπουλος
 Δημήτριος Ῥιζοῦῆμος
 Δ. Γαλλανης
 Δημ. Π. Νίτης
 Εὐστάθ. Δ. Ἀθνασίου
 Ι. Ῥιζοῦῆμος
 Ἰωάν. Ἀντωνίου
 Νικόλ. Ι. Βυκιώτης
 Π. Ζησάκης

Ἄγριᾶς.

Δ. Καλαντζῆς

Δρακίας.

Ἄθων. Γ. Βαρδάκης
 Ν. Σ. Δροσινᾶς

Ἄγιου Γεωργίου.

Ἄμφιλόγιος Λαυριώτης

Καραμπασίου.

Κωνστ. Δ. Διαννέλου
 Νικόλ. Δ. Διαννέλου
Μηλεῶν.

Γεώργ. Δ. Ζυγαλάκης
 Ἰω. Π. Μπραγρώνης
 Ῥήγας Ν. Καμηλάρης
 Σπ. Α. Ἀραβαντινός

Ταχυκάρδιος.

Γεώργ. Γ. Οικονομιάκης
Σκοπέλου.

Δ. Μποναφάε
Λαρίσης.

Ἄναστ. Φίλιος
Ἄριστ. Ἀντωνόπουλος
Ἄθ. Σκοῦρος
Ἄ. Χαρδεμής
Ἄντ. Μουστάκης
Ἄντ. Α. Μεντώρος
Ἄ. Ἰωαννίδης
Γεώργ. Α. Ῥοδόπουλος
Γεώργ. Παρασκευόπουλος
Γ. Τσέλκης
Γεώργ. Δ. Τσάμης
Δ. Ι. Γαλάτης
Ἰωάννης Οἰκονομίδης
Ἰ. Δημόπουλος
Ἰω. Χατζόπουλος
Ἰ. Ἀγγελάκος
Ἰ. Η. Βασιλάκης
Κ. Φραγκούλης
Κ. Ζ. Λιβανός
Μιχαήλ Λιανόπουλος
Σαμουήλ Βέγας
Στ. Παπαγεωργίου
Τζ. Γκαλῆς
Χρῆστος Δ. Ἀλέκου

Χασάν Ἐφένδης Ἐτέμ
Χασήπ Σεριφ
Τυρνίβου.

Ἄθ. Ζαφειριάδης
Νικόλ. Κατσάκης
Τρικκίλων.

Β. Ταμβαρόπουλος
Γεώργ. Πελέκης
Γεώργ. Κυρνάσιος
Ἰω. Κωτίκας
Κ. Βλητσάκης
Κ. Φ. Παπαβάσος
Κ. Γιαννούσης
Χ. Χρηστοβασίλης
Ζάρκου.

Ἄχιλλεύς Βλίον
Ἄγυιᾶς.

Δημ. Κωνσταντᾶς
Κ. Ἰωαννόπουλος
Μιλ. Δάλλας
Σ. Ν. Καρανίκας
Τ. Γκανίλας

Καῖρου.
Γ. Ἀθανασακης
Μ. Θ. Ῥαπτάκης
Ἀλεξανδρείας.

Λ. Φ. Λιμπρίτης
Σ. Μπουφίδης
Sakelarides freres

Ζητοῦμεν συγγνώμην παρὰ τῶν κ. κ. συνδρομητῶν, ὧν τὰ ὀνόματα, διὰ τὴν καθυστέρησιν τῶν ἀγγελιῶν, δὲν κατεχωρίσθησαν ἐνταῦθα.

Ἐπίσης ζητοῦμεν συγγνώμην καὶ παρὰ τῶν ἀναγνωστῶν διὰ τὰ τυχόν παρεισφρήσαντα τυπογραφικὰ λάθη.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

ΑΘΗΝΩΝ

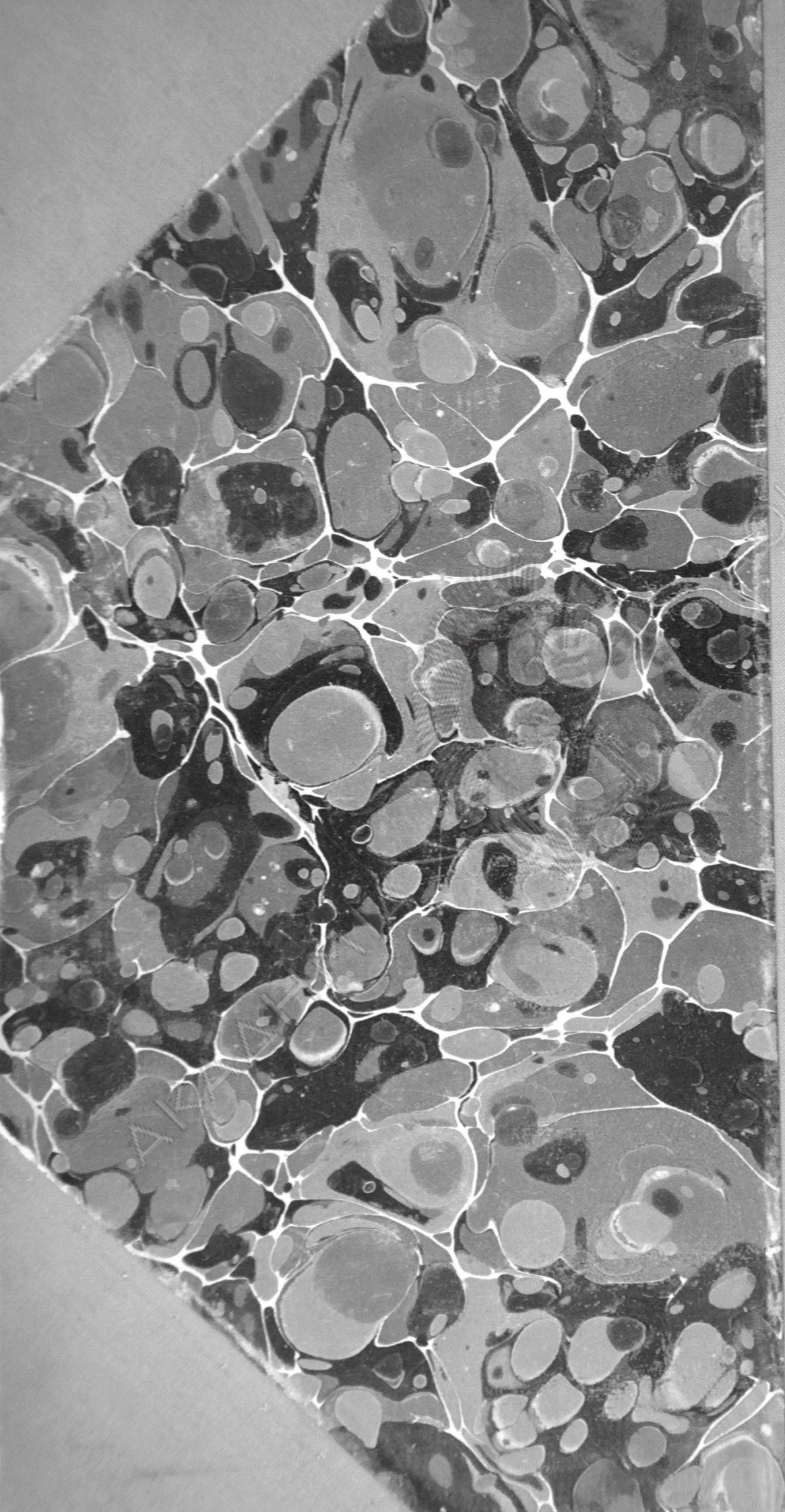

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

007000021291

W. H. N. N. N.